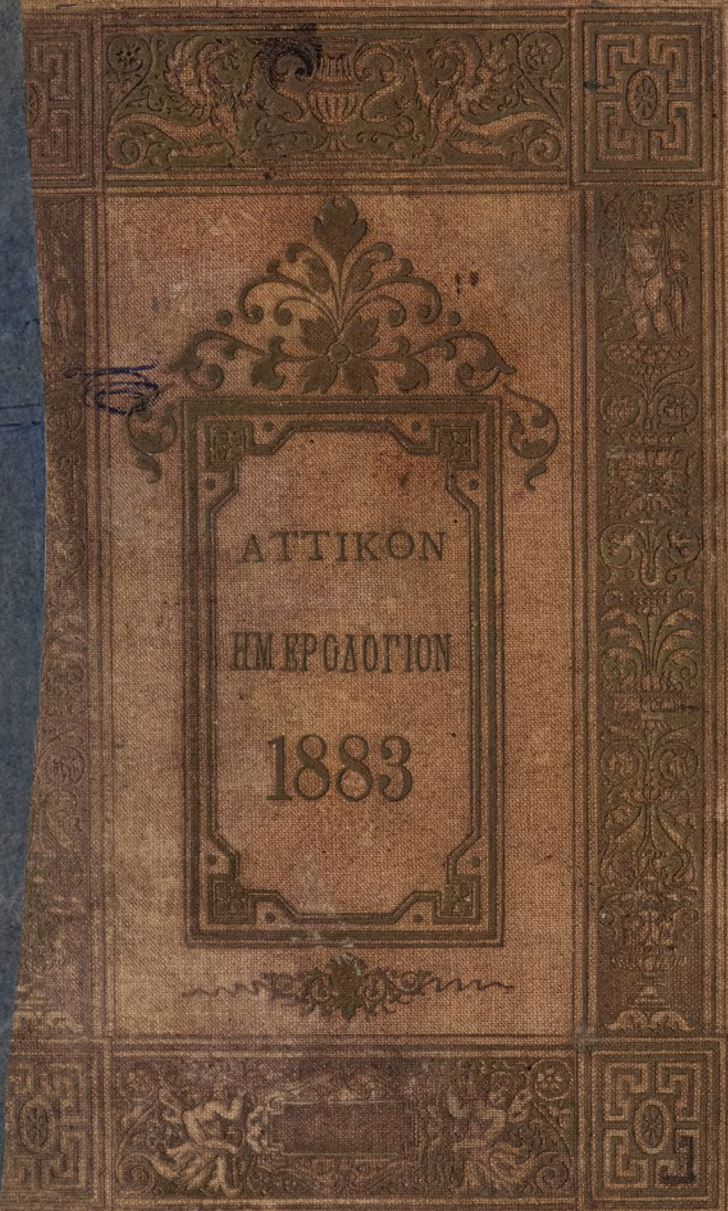

ΑΤΤΙΚΟΝ
ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ
1883

H-2

lg

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας **31**. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας **10** καὶ ἡ νύξ ὥρας **14**.

Ὁ ἥλιος εἰς τὸν ῥυδροχόον.

- 1 Σα. † Ἡ Περιτομή τοῦ Χριστοῦ καὶ Βασιλείου τοῦ μεγ. Ἀργία.
2 Κυ. † Σιλδέστρου Πάππ Ρώμης.

Προεόρτια τῶν Θεοφανείων.

- 3 Δε. Μαλαχίου τοῦ προφήτου καὶ Γορδίου μάρτυρος.
4 Τρ. Ἡ σύναξις τῶν Ὁ ἀποστόλων καὶ Θεοκτίστου τοῦ ὁσίου.
5 Γε. Θεοπέμπτου τοῦ Θεωνᾶ μάρτ. καὶ Συγκλητικῆς τῆς ὁσ.

**Παραμονὴ τῶν Θεοφανείων. Νηστεία
ἐν ἣ ἂν ἡμέρα τύχη.**

- 6 Πε. † Τὰ Θεοφάνεια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
7 Πα. † Ἡ σύναξις τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτ. Ἰωάννου. Ἀργία.
8 Σα. Δομνίκης τῆς ὁσίας καὶ Γεωργίου τοῦ Χοζεβίτου.
9 Κυ. † Πολυεύκτου μάρτυρος.
10 Δε. Γρηγορίου ἐπισκ. Νύσσης καὶ Δομετιανοῦ Μελιτινῆς.
11 Τρ. Θεοδοσίου τοῦ Κοιναδιάρχου.
12 Τε. Τατιανῆς μάρτυρος.
13 Πε. Ἑρμούλου καὶ Στρατονίκου τῶν μαρτύρων.
14 Πα. Τῶν ἐν Ραϊθῶ καὶ Σινᾶ ἀναιρεθέντων Πατέρων.

Ἀπόδοσις τῶν Θεοφανείων.

- 15 Σα. Παύλου τοῦ Θηβαίου καὶ Ἰωάννου τοῦ Καλυβίτου.
16 Κυ. † Ἡ προσκύνησις τῆς ἀλύσεως τοῦ ἀποστόλου Πέτρου.
17 Δε. † Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου. Ἀργία.
18 Τρ. † Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου πατρ. Ἀλεξανδρείας. Ἀργία.
19 Τε. Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου καὶ Ἀρσενίου Κερκύρας.
20 Πε. † Εὐθυμίου τοῦ μεγάλου. Ἀργία.
21 Πα. Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ Νεοφύτου μάρτυρος.
22 Σα. Τιμοθέου ἀποστόλου καὶ Ἀναστασίου τοῦ Πέрсου.
23 Κυ. † Κλήμεντος Ἀγκύρας, καὶ Ἀγαθαγγέλου μάρτυρος.
24 Δε. Ξένης τῆς ὁσίας.
25 Τρ. † Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐπισκόπου Κ)πόλεως. Ἀργία.
26 Τε. Ξενοφῶντος τοῦ ὁσίου καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ.
27 Πε. † Ἀνακομιδὴ τῶν λειψ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀργία.
28 Πα. Ἐφραίμ ὁσίου, τοῦ Σύρου.
29 Σα. Ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων Ἰγνατίου τοῦ θεοφόρου.
30 Κυ. † Τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν. Ἀργία.
31 Δε. Κύρου καὶ Ἰωάννου τῶν θαυματουργῶν Ἀναργύρων.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

"Εχων ἡμέρας **28**. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 11 καὶ ἡ νύξ ὥρας 13.

Ὁ Ἡλιος εἰς τοὺς Ἰχθῦς.

1	Τρ.	Προεόρτια τῆς Ὑπαπαντῆς καὶ Τρύφωνος μάρτυρος.
2	Τε.	† Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀργία
3	Πε.	Συμεῶν τοῦ θεοδόχου καὶ τῆς προφήτιδος Ἀννης.
4	Πα.	Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου.
5	Σα.	Ἀγάθης μάρτυρος.
6	Κυ.	† Τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου. Βουκόλου τοῦ ὁσίου, ἐπισκόπου Σμύρνης.

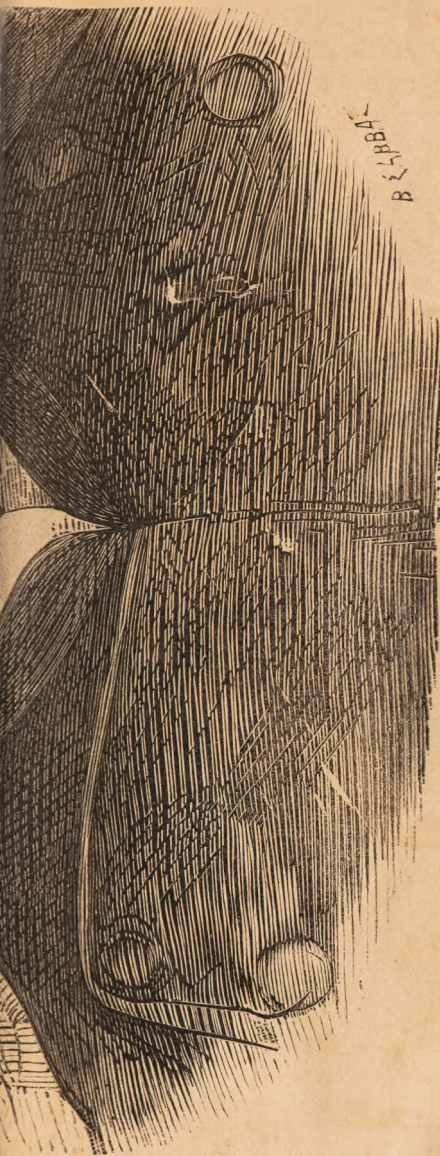
Ἀρχεται τὸ Τριῳδιον.

7	Δε.	Παρθενίου, ἐπισκόπου Λαμψάκου καὶ Λουκᾶ τοῦ ὁσίου.
8	Τρ.	Θεοδώρου τοῦ στρατηλάτου καὶ Ζαχαρίου τοῦ προφήτου
9	Τε.	Νικηφόρου μάρτυρος.
10	Πε.	Χαραλάμπους ἱερομάρτυρος.
11	Πα.	Βλασίου ἱερομάρτυρος καὶ Θεοδώρας τῆς Λύγούστης.
12	Σα.	Μελετίου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας.
13	Κυ.	† Τοῦ Ἀσώτου. Μαρτινιανοῦ τοῦ ὁσίου.
14	Δε.	Αὔξεντίου τοῦ ὁσίου.
15	Τρ.	Ὀνησίμου τοῦ ἀποστόλου.
16	Τε.	Παμφίλου τοῦ μάρτυρος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
17	Πε.	Θεοδώρου τοῦ Τίρωνος.
18	Πα.	Λέοντος Πάπα Ῥώμης.
19	Σα.	Τῶν Κεκοιμημένων. Ἀρχίππου τοῦ ἀποστόλου.
20	Κυ.	† Τῆς Ἀπόκρεω. Λέοντος ἐπισκόπου Κατάνης.
21	Δε.	Τιμοθέου τοῦ ἐν Συμβόλοις καὶ Εὐσταθίου ἐπισκόπου.
22	Τρ.	Ἡ εὕρεσις τῶν λειψάνων τῶν ἐν τοῖς Εὐγενίου μαρτ.
23	Τε.	Πολυκάρπου ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Σμύρνης.
24	Πε.	Ἡ ἀκαίβ' εὕρεσις τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου.
25	Πα.	Ταρασίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.
26	Σα.	Τῶν ἐν Ἀσκήσει λαμψάντων. Πορφυρίου ἐπισκόπου Γάζης.
27	Κυ.	† Τῆς Τυροφάγου. Προκοπίου τοῦ Δεκαπολίτου.
28	Δε.	Βασιλείου τοῦ ὁμολογητοῦ.

Ἀρχεται ἡ ἀγία καὶ μεγάλη Τεσσαρακοστὴ.

25

ΑΧΜΕΤ ΑΡΑΒΗ ΠΑΣΣΑΣ

ΜΑΡΤΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας **31**. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας **12** καὶ νύξ ὥρας **12**.

Ὁ ἥλιος εἰς τὸν Κριόν.

1	Τρ.	Εὐδοκίας ὁσιομάρτυρος.
2	Τε.	Ἦσυχίου μάρτυρος.
3	Πε	Εὐτροπίου, Κλεονίκου καὶ Βασιλίσκου μαρτύρων.
4	Πα.	Γερασίμου τοῦ ὁσίου, τοῦ ἐν Ἰορδάνῃ.
5	Σα.	Μ ν ή μ η τ ο υ διὰ τ ῶ ν κ ο λ ύ β ω ν θ α ύ -
μα τ ο ς. Κόνωνος μάρτυρος.
6	Κυ.	† Τῆς Ὁ ρ θ ο δ ο ξ ί α ς. Τῶν ἐν Ἀμορίῳ ΜΒ' μαρτύρων
7	Δε.	Τοῦ ἐν Χερσῶνι ἱερομ. Καπίτωνος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
8	Τρ.	Θεοφυλάκτου Νικομηδείας.
9	Τε.	Τῶν ἐν Σεβαστείᾳ Μ' μαρτύρων.
Ἑαρινὴ ἰσημερία.
10	Πε.	Κοδράτου τοῦ μάρτυρος καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ.
11	Πα.	Σωφρονίου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.
12	Σα.	Θεοφάνους τοῦ ὁμολογητοῦ.
13	Κυ.	† Β' τ ῶ ν Ν η σ τ ε ι ῶ ν. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Ἀ-
νακομιδῇ τοῦ λειψάνου Νικηφόρου Κων)πόλεως.
14	Δε.	Βενεδίκτου τοῦ ὁσίου.
15	Τρ.	Ἀγαπίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Ζ' μαρτύρων.
16	Τε.	Σαβίνου μάρτυρος καὶ Χριστοδούλου τοῦ ὁσίου.
17	Πε.	Ἀλεξίου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ.
18	Πα.	Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.
19	Σα.	Χρυσάνθου καὶ Δαρείας μαρτύρων.
20	Κυ.	† Τῆς Σ τ α υ ρ ο π ρ ο σ κ υ ν ή σ ε ω ς. Τῶν ἐν τῇ μονῇ
τοῦ Ἀγίου Σάββα ἀναιρεθέντων ὁσίων Πατέρων.
21	Δε.	Ἰακώβου τοῦ ὁμολογητοῦ.
22	Τρ.	Βασιλείου τοῦ ἱερομάρτυρος.
23	Τε.	Νίκωνος τοῦ ἱερομάρτ. καὶ τῶν ΡΗΘ' μαθητῶν αὐτοῦ.
24	Πε.	Ζαχαρίου τοῦ ὁσίου καὶ προεόρτια τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.
25	Πα.	† Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου. Ἀργία καὶ Νηστεία.
26	Σα.	Ἡ σύναξις τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ.
27	Κυ.	† Δ' τ ῶ ν Ν η σ τ ε ι ῶ ν. Ματρώνης τῆς ὁσίας.
28	Δε.	Ἰλαρίωνος τοῦ νέου.
29	Τρ.	Μάρκου ἐπισκόπου Ἀρεθουσίαν καὶ Κυρίλλου διακόν.
30	Τε.	Ἰωάννου τοῦ συγγραφέως τῆς Κλίμακος.
31	Πε.	Ἰπατίου ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Γαγγρῶν.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Ἔχων ἡμέρας **30**. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 13 καὶ ἡ νύξ ὥρας 11.

Ὁ ἥλιος εἰς τὸν Ταύρον.

1	Πα.	Μαρίας ὁσίας τῆς Αἰγυπτίας.
2	Σα.	Τοῦ Ἀκαθίστου. Τίτου τοῦ ὁσίου καὶ θαυματουργ.
3	Κυ.	† Εἰ τῶν Νηστείων. Νικήτα τοῦ ὁσίου καὶ ἰωσήφ τοῦ ὑμνογράφου.
4	Δε.	Γεωργίου τοῦ ὁσίου, τοῦ ἐν Μαλαιῶ.
5	Τρ.	Κλαυδίου, Θεοδώρου καὶ ἄλλων Εἰς μαρτύρων.
6	Τε.	Εὐτυχίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.
7	Πε.	Καλλιοπίου μάρτυρος καὶ Γεωργίου ἐπισ. Μελιτινῆς.
8	Πα.	Τῶν ἀποστόλων Ἡρωδίωνος, Ἀγάθου, Ρούφου, Ἀσυχρίτου, Φλέγοντος καὶ Ἑρμοῦ ἐκ τῶν Ὁ.
9	Σα.	Τοῦ Λαζάρου. Εὐψυχίου μάρτυρος.
10	Κυ.	† Τῶν Βαίων. Τερентίου, Πομπητίου καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς
Ἄρχεται ἡ ἁγία καὶ μεγάλη ἑβδομάς.
11	Δε.	Ἀντίπα ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Περγᾶμου.
12	Τρ.	Βασιλείου τοῦ ὁμολογητοῦ, ἐπισκόπου Παρίου.
13	Τε.	Μαρτίνου τοῦ ὁμολογητοῦ, Πάπα Ῥώμης.
14	Πε.	Ἀριστάρχου, Πούδη καὶ Τροφίμου ἀποστ. ἐκ τῶν Ὁ.
15	Πα.	Κρήσκεντος μάρτυρος.
16	Σα.	Ἀγάπης, Εἰρήνης καὶ Χιονίας, μαρτ. καὶ παρθένων.
17	Κυ.	† ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ. Ἀρχία καὶ κατάλυσις πάντων
καθ' ὅλην τὴν ἑβδομάδα τῆς Διακαινησίμου. Συμεὼν
ἱερομάρτυρος τοῦ ἐν Περσίδι.
18	Δε.	Ἰωάννου τοῦ ὁσίου, μαθητοῦ Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου.
19	Τρ.	Παφνουτίου ἱερομάρτυρος.
20	Τε.	Θεοδώρου ὁσίου τοῦ Τριχινᾶ.
21	Πε.	Ἰανουαρίου ἱερομάρτυρος καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ.
22	Πα.	Τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Θεοδώρου τοῦ Συκεώτου.
23	Σα.	† Γεωργίου μεγαλομάρτυρος τοῦ τροπαιοφόρου. Ἀρχία.
24	Κυ.	† Τοῦ Θωμᾶ. Ἐλισάβετ τῆς ὁσίας καὶ θαυματουργοῦ.
25	Δε.	Μάρκου τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ.
26	Τρ.	Βασιλέως ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Ἀμασειας.
27	Τε.	Συμεὼν ἱερομάρτυρος.
28	Πε.	Τῶν ἐν Κυζίκῳ Θ' μαρτ. καὶ Μέννωνος τοῦ θαυματ.
29	Πα.	Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου τῶν ἀποστόλων.
30	Σα.	Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλ., ἀδελφ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

ΜΑΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας **31**. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 14 καὶ ἡ νύξ ὥρας 10.

Ὁ ἥλιος εἰς τοὺς Διδύμους.

1	Κυ.	† Τ ὦ ν Μ υ ρ ο φ ὅ ρ ω ν. Ἱερεμίου τοῦ προφήτου.
2	Δε.	Ἡ ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου.
3	Τρ.	Τιμοθέου καὶ Μαύρας τῶν μαρτύρων.
4	Τε.	Πελαγίας μάρτυρος.
5	Πε.	Εἰρήνης τῆς μεγαλομάρτυρος.
6	Πα.	Ἰωβ τοῦ δικαίου καὶ πολυάθλου.
7	Σα.	Ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἐν οὐρανοῖς φανέντος σημείου τοῦ Σταυροῦ ἐν Ἱερουσαλήμ. Κοδράτου, Ἀκαχίου. μαρ.
8	Κυ.	† Τ ο ὕ Π α ρ α λ ύ τ ο υ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἀποστόλου καὶ εὐαγγελ. καὶ Ἀρσενίου τοῦ μεγ. Ἀργία.
9	Δε.	Ἡσαίου τοῦ προφήτου καὶ Χριστοφόρου μάρτυρος.
10	Τρ.	Σίμωνος ἀποστόλου τοῦ Ζηλωτοῦ.
11	Τε.	Τ ῆ ς Μ ε σ ο π ε ν τ η κ ο σ τ ῆ ς. Τὰ ἐγκαίνια τῆς Κων)πόλεως καὶ Μωκίου ἱερομάρτυρος.
12	Πε.	Ἐπιφανίου ἐπισκ. Κύπρου καὶ Γερμανοῦ ἀρχ. Κ)πόλεως.
13	Πα.	Γλυκερίας μάρτυρος.
14	Σα.	Ἰσιδώρου μάρτυρος, τοῦ ἐν Χίῳ.
15	Κυ.	† Τ ῆ ς Σ α μ α ρ ε ῖ τ ι δ ο ς. Παχωμίου τοῦ μεγάλου καὶ Ἀχιλλίου ἀρχιεπισκόπου Λαρίσσης.
16	Δε.	Θεοδώρου τοῦ ἡγιασμένου.
17	Τρ.	Ἀνδρονίκου τοῦ ἀποστόλου καὶ Ἰουνίας.
18	Τε.	Πέτρου, Διονυσίου καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς μαρτύρων.
19	Πε.	Πατρικίου ἱερομ. ἐπισκ. Προύσης καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
20	Πα.	Θαλλελαίου μάρτυρος.
21	Σα.	† Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης μεγάλων βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων. Ἀργία.
22	Κυ.	† Τ ο ὕ Τ υ φ λ ο ὕ. Βασιλίσκου ἱερομάρτυρος.
23	Δε.	Μιχαὴλ τοῦ ὁμολογητοῦ, ἐπισκόπου Συνάδων.
24	Τρ.	Συμεῶνος τοῦ ἐν τῷ θαυμαστῷ ὄρει.
25	Τε.	Ἡ τρίτη εὕρεσις τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου.
26	Πε.	† Τ ῆ ς Ἀ ν α λ ή ψ ε ω ς. Κάρπου τοῦ ἀποστόλ. ἐκ τῶν Ὁ
27	Πα.	Ἑλλαδίου ἱερομάρτυρος.
28	Σα.	Εὐτυχῶς ἱερομάρτυρος.
29	Κυ.	† Τ ὶ ν ἐν Νικαῖα ΤΙΗ' ἀγίων Πατέρων. Θεοδοσίας μάρτ.
30	Δε.	Ἰσαακίου ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν Δαλμάτων.
31	Τρ.	Ἐρμείου μάρτυρος.

ΙΟΥΝΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας **30**. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 15, καὶ ἡ νύξ ὥρας 9.

Ὁ ἥλιος εἰς τὸν Καρχήνον.

1	Τε.	Ἰουστίνου μάρτυρος τοῦ φιλοσόφου.
2	Πε.	Νικηφόρου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.
3	Πα.	Λουκιλλιανῶς μάρτυρος.
4	Σα.	Μητροφάνους ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.
5	Κυ.	† Τῆς Πεντηκοστῆς. Δωροθέου ἱερομ. ἐπ. Τύρου.
6	Δε.	† Τοῦ Ἀγίου Πνεύματος (Ἀγίας Τριάδος). Ἰλαρίωνος τοῦ Νέου, ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν Δαλματῶν Θεοδότου ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Ἀγκύρας.
7	Τρ.	Ἡ ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου Θεοδώρου τοῦ στρατηλάτου
8	Τε.	Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.
9	Πε.	Θερινὸν ἡλιοστάσιον· αἱ ἡμέραι σμικρίνονται.
10	Πα.	Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντωνίνης μαρτύρων.
11	Σα.	Βαρθολομαίου καὶ Βαρνάβα τῶν ἀποστόλων.
12	Κυ.	† Τῶν Ἀγίων Πάντων. Ὀνουφρίου καὶ Πέτρου τοῦ ἐν τῷ Ἀθῶ.
13	Δε.	Ἀκυλίνης μάρτυρος.
14	Τρ.	Ἀρχεται ἡ νηστεία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων.
15	Τε.	Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου καὶ Μεθοδίου ἀρχ. Κ)λεως.
16	Πε.	Ἀμῶς τοῦ προφήτου.
17	Πα.	Τύχωνος ἐπισκόπου Ἀμαθοῦντος τῆς Κύπρου.
18	Σα.	Ἰσαύρου μάρτυρος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, καὶ Μανουήλ, Σαδὲλ καὶ Ἰσμαήλ μαρτύρων.
19	Κυ.	Λεοντίου μάρτυρος.
20	Δε.	† Ἰούδα τοῦ ἀποστόλου.
21	Τρ.	Μεθοδίου ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Πατάρων.
22	Τε.	Ἰουλιανῶς μάρτυρος τοῦ Ταρσεῶς.
23	Πε.	Εὐτεβίου ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Σαμοσάτων.
24	Πα.	† Ἀγριππίνης μάρτυρος.
25	Σα.	† Τὸ γενέθλιον τοῦ Προδρόμου. Ἀργία.
26	Κυ.	Φεβρωνίας ὁσιομάρτυρος.
27	Δε.	† Δαυὶδ τοῦ ὁσίου, τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ.
28	Τρ.	Σαμφῶν ὁσίου τοῦ ξενოდόχου.
29	Τε.	Ἡ ἀνακομ. τῶν λ. Κύρου καὶ Ἰωάννου τῶν Ἀναργύρων.
30	Πε.	† Πέτρου καὶ Παύλου τῶν κορυφαίων ἀποστόλων. Ἀργία καὶ ἰχθύος κατὰ λυσιν.
31	Κυ.	† Ἡ σύναξις τῶν δώδεκα ἀποστόλων. Ἀργία.

ΙΟΥΛΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας **31**. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας **14**, καὶ ἡ νύξ ὥρας **10**.

Ὁ Ἥλιος εἰς τὸν Λέοντα.

- 1 Πα. Κοσμά καὶ Δαμιανοῦ τῶν Ἀναργύρων. Ἀργία.
- 2 Σα. Ἡ ἐν Βλαχέρναις κατάθεσις τῆς ἐσθῆτος τῆς Θεοτόκου.
- 3 Κυ. † Τακίνθου μάρτυρος καὶ Ἀνατολίου αρχιεπ. Κ)πόλεως.
- 4 Δε. Ἀνδρέου τοῦ Ἱεροσολυμίτου, ἐπισκόπου Κρήτης.
- 5 Τρ. Ἀθανασίου τοῦ ἐν Ἀθῶ καὶ Λαμπαδοῦ τοῦ θαυματουργ.
- 6 Τε. Σισώη τοῦ μεγάλου.
- 7 Πε. Θωμᾶ τοῦ ἐν Μαλαιῶ καὶ Κυριακῆς μεγαλομάρτυρος.
- 8 Πα. Προκοπίου μεγαλομάρτυρος.
- 9 Σα. Παγκρατίου ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Ταυρομηνίας.
- 10 Κυ. † Τῶν ἐν Νικοπόλει ΜΕ' μαρτύρων.
- 11 Δε. Εὐφημίας μεγαλομάρτυρος καὶ Ὀλγας τῆς ὁσίας.
- 12 Τρ. Πρίκλου καὶ Ἰλαρίου τῶν μαρτύρων.
- 13 Τε. Ἡ σύναξις τοῦ ἀρχαγ. Γαβριήλ, Στεφάνου τοῦ Σαβαΐτου.
- 14 Πε. Ἀκύλα τοῦ ἀποστόλου καὶ Ἰωσήφ ἀρχ. Θεσσαλονίκης.
- 15 Πα. Κηρύκου καὶ Ιουλίττης τῶν μαρτύρων.
- 16 Σα. Ἀθηνογένους ἱερομάρτυρος.
- 17 Κυ. † Μαρίνης τῆς μεγαλομάρτυρος.
- 18 Δε. Αἰμιλιανοῦ τοῦ μεγαλομάρτυρος.
- 19 Τρ. Μακρίνης καὶ Δίου τῶν ὁσίων.
- 20 Τε. † Τοῦ προφήτου Ἥλιου τοῦ Θεσδίτου. Ἀργία.
- 21 Πε. Συμεῶνος καὶ Ἰωάννου τοῦ συνασκητοῦ αὐτοῦ.
- 22 Πα. Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, τῆς μυροφόρου.
- 23 Σα. Φωκᾶ ἱερομάρτυρος καὶ Ἰεζεκιήλ τοῦ προφήτου.
- 24 Κυ. † Χριστίνης τῆς μεγαλομάρτυρος.
- 25 Δε. Ἡ κοίμησις τῆς ἁγίας Ἀννης, μητρὸς τῆς Θεοτόκου.
- 26 Τρ. Ἑρμολάου ἱερομάρτυρος καὶ Παρασκευῆς ὁσιομάρτυρος.
- 27 Τε. † Παντελεήμονος τοῦ μεγάλου καὶ ἱαματικοῦ. Ἀργία.
- 28 Πε. Προχόρου, Νικάνορος, Τίμωνος καὶ Παρμενᾶ τῶν ἀποστόλων.
- 29 Πα. Καλλινίκου καὶ Θεοδότης τῶν μαρτύρων.
- 30 Σα. Σύλλα, Σιλουανοῦ, Κρήσκεντος, Ἐπαινετοῦ καὶ Ἀνδρονίκου τῶν ἀποστόλων, ἐκ τῶν Ο'.
- 31 Κυ. † Εὐδοκίμου τοῦ δικαίου καὶ προεόρτια τοῦ τιμίου Στρυπτοῦ.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Ἐχων ἡμέρας **31**. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας **13** καὶ ἡ νύξ ὥρας **14**.

Ὁ ἥλιος εἰς τὴν Παρθένον.

- 1 Δε. Ἡ πρόδοδος τοῦ τιμίου Σταυροῦ, καὶ τῶν Ζ' παίδων.
"Ἀρχεται ἡ νηστεία τῆς Θεοτόκου.
- 2 Τρ. Ἡ ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτ.
- 3 Τε. Ἰσαακίου, Δαλμάτου καὶ Φαύστου τῶν ὁσίων.
- 4 Πε. Τῶν ἐν Ἐφέσῳ ἐπτὰ ἁγίων παίδων.
- 5 Πα. Εὐσιγνίου μάρτυρος.
- 6 Σα. † Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος. Ἀργία καὶ ἰχθ. κατάλ.
- 7 Κυ. † Δομιτίου ὁσιομάρτυρος.
- 8 Δε. Αἰμιλιανοῦ τοῦ ὁμολογητοῦ, ἐπισκόπου Κυζίκου.
- 9 Τρ. Μαθθία τοῦ ἀποστόλου.
- 10 Τε. Λαυρεντίου μάρτυρος τοῦ ἀρχιδιακόνου.
- 11 Πε. Εὐπλου τοῦ διακόνου καὶ μάρτυρος.
- 12 Πα. Φωτίου καὶ Ἀνικλήτου τῶν μαρτύρων.
- 13 Σα. Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ. Ἀπόδ. τῆς Μεταμορφώσεως.
- 14 Κυ. † Μιχαίου τοῦ προφήτου.
- 15 Δε. † Ἡ κοίμησις τῆς Θεοτόκου. Ἀργία καὶ ἰχθ. κατάλυσις.
- 16 Τρ. Ἡ ἀνακομ. τῆς ἀχειροποιήτου εἰκόνος τοῦ ἸΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
- 17 Τε. Μύρωνος μάρτυρος.
- 18 Πε. Φλώρου καὶ Λαύρου τῶν μαρτύρων.
- 19 Πα. Ἀνδρέου τοῦ Στρατηλ. καὶ τῶν σὺν αὐτῷ 2593 μαρτ.
- 20 Σα. Σαμουὴλ τοῦ προφήτου.
- 21 Κυ. † Θαδδαίου τοῦ ἀποστόλου καὶ Βάσσης μάρτυρος.
- 22 Δε. Ἀγαθονίου μάρτυρος.
- 23 Τρ. Λούππου μάρτυρος.
Ἀπόδοσις τῆς ἑορτῆς τῆς Θεοτόκου.
- 24 Τε. Εὐτυχούς ἱερομάρτυρος, μαθητοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.
- 25 Πε. Ἡ ἐπ' ἀνόδοις τοῦ λειψάνου Βαρθολομαίου τοῦ ἀποστόλου.
- 26 Πα. Ἀδριανοῦ καὶ Ναταλίας μαρτύρων.
- 27 Σα. Ποιμένος τοῦ ὁσίου.
- 28 Κυ. † Μωϋσέως ὁσίου, τοῦ Αἰθίοπος.
- 29 Δε. † Ἡ ἀποτομὴ τῆς κεφαλῆς τοῦ Προδροῦμου. Ἀργ. νηστεία.
- 30 Τρ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
- 31 Τε. Ἡ κατάθεσις τῆς τιμίας ζώνης τῆς Θεοτόκου.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας **30**. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας **12** καὶ ἡ νύξ ὥρας **12**.

Ὁ ἥλιος εἰς τὸν Ζυγόν.

4	Πε.	†	Ἀρχὴ τῆς Ἰνδίκτου, ἥτοι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους.
Ἡ σύναξις τῆς Θεοτόκου τῶν Μιασηνῶν καὶ μνήμη
Συμεῶν τοῦ Στυλίου καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Ἀργία.
2	Πα.		Μάμαντος μάρτυρος καὶ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ.
3	Σα.		Ἀνθίμου ἱερομάρτυρος καὶ Θεοκτίστου τοῦ ὁσίου.
4	Κυ	†	Βαβύλα ἱερομάρτυρος.
5	Δε.		Ζαχαρίου τοῦ προφήτου, πατρὸς τοῦ Προδρόμου.
6	Τρ.		Ἡ ἀνάμνησις τοῦ θαύματος. Μιχαὴλ τοῦ ἀρχιστρατ.
7	Τε.		Προεόρτια τῆς γεν. τῆς Θεοτόκου καὶ Σώζοντος μάρτυρ.
8	Πε.	†	Τὸ γενέθλιον τῆς Θεοτόκου. Ἀργία καὶ ἐχθ. κατάλυσις.
9	Πα.		Ἰωακείμ καὶ Ἄννης καὶ Σεβηριανοῦ μάρτυρος.
Φθινοπωρινὴ ἑσημερία.
10	Σα.		Μηνοδώρας, Μητροδώρας καὶ Νυφοδώρας μαρτύρων.
11	Κυ.	†	Θεοδώρας τῆς ὁσίας.
12	Δε.		Αὐτονόμου ἱερομ. Ἀπόδ. τῶν γενεθλίων τῆς Θεοτόκου.
13	Τρ.		Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως.
καὶ Κορνηλίου τοῦ ἑκατοντάρχου.
14	Τε.	†	Ἡ ὕψωσις τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Ἀργία καὶ νηστεία.
15	Πε.		Νικήτα μάρτυρος.
16	Πα.		Εὐφημίας τῆς μεγαλομάρτυρος.
17	Σα.		Σοφίας μάρτυρος καὶ τῶν τριῶν αὐτῆς θυγατέρων.
18	Κυ.	†	Εὐμενίου τοῦ θαυματουργοῦ, ἐπισκόπου Γορτύνης.
19	Δε.		Τροφίμου, Σεβαστίου καὶ Δορυμέδοντος τῶν μαρτύρων.
20	Τρ.		Εὐσταθίου μεγαλομ., συμβίας καὶ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν.
21	Τε.		Κοδράτου τοῦ ἀποστόλου καὶ Ἰωῆ τοῦ προφήτου.
22	Πε.		Φωκᾶ ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Σινώπης.
23	Πα.		Ἡ σύλληψις τοῦ Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου.
24	Σα.		Θέκλης τῆς πρωτομάρτυρος.
25	Κυ.	†	Εὐφροσύνης τῆς ὁσίας.
26	Δε.		Ἡ μετὰστασις Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Ἀργία.
27	Τρ.		Καλλιστράτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ΜΘ' μαρτύρων.
28	Τε.		Χαρίτωνος τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ Βαρούχ τοῦ προφήτου.
29	Πε.		Κυριακοῦ τοῦ ἀναχωρητοῦ.
30	Πα.		Γρηγορίου ἐπισκόπου τῆς μεγάλης Ἀρμενίας.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας **31**. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας **14** καὶ ἡ νύξ ὥρας **13**.

Ὁ Ἥλιος εἰς τὸν Σκορπίον.

- 1 Σα. Ἀνανίου τοῦ ἀποστόλου καὶ Ῥωμανοῦ τοῦ μελωδοῦ.
- 2 Κυ. † Κυπριανοῦ ἱερομάρτυρος καὶ Ἰουστίνης τῆς παρθένου.
- 3 Δε. Διονυσίου ἱερομάρτυρος τοῦ Ἀρεοπαγίτου.
- 4 Τρ. Ἱεροθέου, ἐπισκόπου Ἀθηνῶν.
- 5 Τε. Χαριτίνης μάρτυρος.
- 6 Πε. Θωμᾶ τοῦ ἀποστόλου.
- 7 Πα. Σεργίου καὶ Βάχχου τῶν μαρτύρων.
- 8 Σα. Πελαγίας τῆς ὁσίας.
- 9 Κυ. † Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου καὶ Ἀνδρονίκου τοῦ ὁσίου.
- 10 Δε. Εὐλαμπίου καὶ Εὐλαμπίας τῶν ἀδελφῶν μαρτύρων.
- 11 Τρ. Φιλίππου τοῦ ἀποστόλου καὶ Θεοφάνους τοῦ Γραπτοῦ.
- 12 Τε. Πρόδου, Ταράχου καὶ Ἀνδρονίκου τῶν μαρτύρων.
- 13 Πε. Κάρπου, Παπύλου, Ἀγαθοδώρου καὶ Ἀγαθονίκης τῶν μαρτύρων.
- 14 Πα. Ναζαρίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτύρων, καὶ Κοσμᾶ τοῦ ποιητοῦ.
- 15 Σα. Λουκιανοῦ μάρτυρος.
- 16 Κυ. † Λογγίνου τοῦ ἑκατοντάρχου μάρτυρος.
- 17 Δε. Ὡσηῆ τοῦ προφήτου καὶ Ἀνδρέου ὁσιομάρτυρος.
- 18 Τρ. Λουκᾶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ.
- 19 Τε. Ἰωὴλ τοῦ προφήτου καὶ Οὐάρου μάρτυρος.
- 20 Πε. Ἀρτεμίου μάρτυρος καὶ Γερασίμου τοῦ ὁσίου.
- 21 Πα. Ἰλαρίωνος τοῦ μεγάλου.
- 22 Σα. Ἀβερκίου τοῦ θαυματουργοῦ καὶ τῶν ἐν Ἐφέσῳ ἑπτὰ παίδων.
- 23 Κυ. † Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου καὶ ἀποστόλου.
- 24 Δε. Ἀρέθα μάρτυρος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
- 25 Τρ. Μαρκιανοῦ καὶ Μαρτυρίου τῶν Νοταρίων.
- 26 ε. † Δημητρίου μεγαλομάρτυρος. Ἀργία.
- 27 ε. Νέστωρος μάρτυρος.
- 28 Πα. Τερεντίου μάρτυρος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
- 29 Σα. Ἀναστασίας Ῥωμαίας τῆς ὁσιομάρτυρος.
- 30 Κυ. † Ζηνοβίου καὶ Ζηνοβίας τῶν ἀδελφῶν μαρτύρων.
- 31 Δε. Στάχους καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀποστόλων καὶ Ἐπιμάχου μάρτυρος.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας **30**. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας **10** καὶ νύξ ὥρας **14**.

Ὁ ἥλιος εἰς τὸν Τοξότην.

1	Τρ.	Κοσμᾶ καὶ Δαμιανῷ τῶν θαυματουργῶν Ἀναργύρων.
2	Τε.	Ἀκινδύνου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτύρων.
3	Πε.	Ἀκεψιμᾶ μάρτυρος καὶ ἡ κατάθεσις τοῦ λειψάνου Γεωργίου τοῦ μεγαλομάρτυρος.
4	Πα.	Ἰωαννικίου μεγαλομάρτυρος καὶ Νικάνδρου καὶ Ἑρμαίου ἱερομαρτύρων
5	Σα.	Γαλακτίωνος καὶ Ἐπιστήμης τῶν μαρτύρων.
6	Κυ.	† Παύλου τοῦ ὁμολογητοῦ, ἀρχιεπισκόπου Κ)πόλεως.
7	Δε.	Τῶν ἐν Μελιτινῇ ΛΓ' μαρτ. καὶ Λαζάρου τοῦ θαυματ.
8	Τρ.	† Ἡ σύναξις Μιχαὴλ τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τῶν λοιπῶν ἁσωμάτων δυνάμεων. Ἀργία.
9	Τε.	Ὀνησιφόρου, Πορφυρίου μαρτύρ. Ματρώνης τῆς ὁσίας.
10	Πε.	Ὀλυμπᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀποστόλων καὶ Ὁρέστου μάρτυρος.
11	Πα.	Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου μαρτύρων.
12	Σα.	Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος καὶ Νείλου τοῦ ὁσίου.
13	Κυ.	† Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἀρχιεπ. Κ)πόλεως. Ἀργία.
14	Δε.	† Φιλίππου τοῦ ἀποστόλου. Ἀργία καὶ ἰχθύος κατάλυσις.
15	Τρ.	Γουρία, Σαμωνᾶ καὶ Ἀβίου τῶν μαρτύρων.
16	Τε.	Μαθαίου τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ.
17	Πε.	Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ, ἐπισκόπου Νεοκαισαρείας.
18	Πα.	Πλάτωνος καὶ Ῥωμανοῦ τῶν μαρτύρων.
19	Σα.	Ἀβδίου τοῦ προφήτου καὶ Βαρλαάμ μάρτυρος.
20	Κυ.	† Γρηγορίου Δεκαπολίτου καὶ Πρόκλου ἀρχιεπ. Κ)πόλεως.
21	Δε.	† Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. Ἀργία.
22	Τρ.	Φιλήμονος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀποστ. καὶ Κιλικίας μάρ.
23	Τε.	Γρηγορίου ἀρχ. Ἀκραγαντίνων καὶ Ἀμφιλοχίου ἐπισκ.
24	Πε.	Κλήμεντος Ῥώμης καὶ Πέτρου Ἀλεξανδρείας.
25	Πα.	† Αἰκατερίνης μεγαλομ. καὶ Μερκουρίου μάρτυρος. Ἀργία.
26	Σα.	Ἀλυπίου καὶ Νίκωνος τῶν ὁσίων, καὶ μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Στυλιανοῦ τοῦ Παφλαγόνης.
27	Κυ.	† Ἰακώδου Πέρσου τοῦ μεγαλομάρτυρος.
28	Δε.	Στεφάνου τοῦ νέου καὶ Εἰρηνάρχου μάρτυρος.
29	Τρ.	Παραμόνου καὶ Φιλουμένου τῶν μαρτύρων.
30	Τε.	† Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου ἀποστόλου. Ἀργία.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας **31**. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 9 καὶ ἡ νύξ ὥρας 15.

Ὁ ἥλιος εἰς τὸν Αἰγόκερων.

1	Πε.	Ναοὺμ τοῦ προφήτου.
2	Πα.	Ἀββακούμ τοῦ προφήτου.
3	Σα.	Σοφνίου τοῦ προφήτου.
4	Κυ.	† Βαρβάρας μεγαλομάρτ. καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.
5	Δε.	† Σάββα τοῦ Θεοφύρου καὶ ἡγιασμένου. Ἀργία.
6	Τρ.	† Νικολάου ἐπισκ. Μύρων τῆς Λουκίας τοῦ θαυμ. Ἀργία.
7	Τε.	Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνων.
8	Πε.	Παταπίου τοῦ ὁσίου.
9	Πα.	† Ἡ σύλληψις τῆς ἁγίας καὶ θεοπρομήτορος Ἀννης.
Χειμερινὸν ἡλιοστάσιον· αἱ ἡμέραι αὐξάνουσι.		
10	Σα.	Μηνᾶ, Ἑρμογένους καὶ Εὐγράφου μαρτύρων.
11	Κυ.	† Δανιὴλ ὁσίου τοῦ Στυλίου.
12	Δε.	† Σπυρίδωνος τοῦ θαυματουργοῦ. Ἀργία.
13	Τρ.	Εὐστρατίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, καὶ Λουκίας μάρτυρος.
14	Τε.	Θύρσου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτύρων.
15	Πε.	Ἐλευθερίου ἱερομάρτυρος.
16	Πα.	Ἀγγαίου τοῦ προφήτου καὶ Μαρίνου μάρτυρος.
17	Σα.	Δανιὴλ τοῦ προφήτου καὶ τῶν τριῶν παιδῶν, καὶ Διονυσίου ἀρχιεπ. Αἰγίνης, τοῦ ἐκ τῆς νήσου Ζακύνθου.
18	Κυ.	† Σεβαστιανοῦ, Ζωῆς καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς μαρτύρων.
19	Δε.	Βονιφατίου μάρτυρος.
20	Τρ.	Προεόρτια τῶν Χριστουγέννων Ἰγνατίου τοῦ Θεοφύρου.
21	Τε.	Ἰουλιανῆς μάρτυρος.
22	Πε.	Ἀναστασίας μάρτυρος τῆς Φαρμακολυτρίας.
23	Πα.	Τῶν ἐν Κρήτῃ δέκα μαρτύρων.
24	Σα.	Παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ Εὐγενίας μάρτυρος.
25	Κυ.	† Ἡ γέννησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ .
26	Δε.	Ἡ σὺναξις τῆς Θεοτόκου καὶ Εὐθυμίου ἱερομάρτυρος.
27	Τρ.	† Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτ. καὶ Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ.
28	Τε.	Τῶν ἐν Νικομηδείᾳ καέντων δισμυρίων μαρτύρων.
29	Πε.	Τῶν ἐν Βηθλεὲμ ἀναιρεθέντων ἰδ' ἑκατὸν νηπιῶν.
30	Πα.	Ἀνυσίας ὁσιομάρτυρος.
31	Σα.	Μελάνης τῆς ὁσίας. Ἀπόδοσις τῶν Χριστουγέννων.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΗΝΟΛΟΓΙΟΝ

ΕΠΙΝΟΜΙΣ	Σελ.
Τὸ Συναξάριον τῶν νέων ἐπαρχιῶν, ὑπὸ Ε. Ἀσωπίου	4 — 33

ΑΝΘΟΔΕΣΜΗ

Ὁ Διδάσκαλος-ἀπομνημονεύματα μαθητοῦ-ὑπὸ***	34 — 47
Τὸ Μαγευμένο Καπέλλο — γερμανικὸν διήγημα — ὑπὸ τοῦ κ. Π. Α. Βάλβη.	47 — 67
Ἰατρὸς καὶ Σοφός, ὑπὸ Ε. Ἀσωπίου.	68 — 73

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Σαίξπηρ ἀπαρχαί, ἐκ τῶν τοῦ Α. Δυμᾶ, ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Ν. Δαμιράλη.	74 — 87
Τὸ Πνεῦμα, μελέτη, ὑπὸ Ε. Ἀσωπίου.	88 — 120
Ἡ ἰαπωνικὴ μυθολογία καὶ ἡ θρησκεία τῶν ἀρ- χαίων Ἰαπόνων, ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ, ὑπὸ Β. Βέργου.	121 — 144
Ἡ Γυνή ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, κοινωνικὴ μελέτη, ὑπὸ Ε. Ἀσωπίου.	145 — 189
Τὰ Μέγαρα τοῦ Ῥαμπουλλιέ, ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ξένη.	183 — 203

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ὀλίγα ἐκ τοῦ ἀνεκδότου λεξιλογίου, Μιχαήλ τοῦ Λελέκου.	203 — 210
---	-----------

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

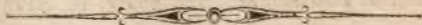
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Αἰ νέαι ἐν Τροίᾳ ἀνασκαφαί, ὑπὸ τοῦ κ. Ε. Σχλίεμανν	241—234
Παραλληλισμὸς δύο ἱστορικῶν ἀναισχυντιῶν, ὑπὸ τοῦ κ. Ἰσιδωρίδου Σκυλίτζη	234—245
Ἰωάννα, ἡ αἰχμάλωτος βασίλισσα τῆς Καστίλλης, ὑπὸ τοῦ κ. Φ. Παρασκευαΐδου	246—277

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ἀπὸ Πειραιῶς μέχρις Ὀλύμπου, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Κορ- δέλλα	278—314
Ἱστορία ἐνὸς πανούργου, ἐκ τῶν τοῦ Ἰταλοῦ Καλ- λόδη, ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Π. Γεωργαντοπούλου . .	315—345
Νικόλαος Νεκρασσώφ, ὑπὸ τοῦ κ. Ε. Γ. Ζαλοκώστα.	346—350
Ἰσχύς τοῦ παραδείγματος, ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Κ. Σπαθᾶκη.	351—360
Περὶ αὐτοματισμοῦ, ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ι. Ζωχιοῦ.	360—415
Αἱ ἐπιφανεῖς δέσποιναι, ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου	415—421
Ἑταιρίαι καὶ Ἐκθέσεις, ὑπὸ Ε. Ἀσωπίου . . .	421—428
Ἀγὼν Κάλλους, ὑπὸ τῆς κυρίας Ζαφείρω Κ. . .	429—435
Λειτουργία καὶ Κήρυγμα, ἥτοι ἡ Μεταρρύθμισις ἐν Γαλλίᾳ, ὑπὸ Ε. Ἀσωπίου.	435—468

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΒΟΥΡΚΕ

Ο ΔΟΛΟΦΟΝΗΘΕΙΣ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΙΡΛΑΝΔΙΑΣ

ΕΠΙΝΟΜΙΣ

ΤΟ ΣΥΝΑΞΑΡΙΟΝ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

ΕΠΙΚΛΗΣΙΣ

Χαῖρε, ὅσια τοῦ Συναξαρίου Μοῦσα! Ἀνάβηθι τὸν ὄλμον ὡς ἡ ἀρχαία Πυθία· ἀνοιξον τὰ θεόπνευστα χεῖλη, εἰπὲ ἡμῖν τὴν ἀναίμακτον κατάκτησιν, καὶ ῥίψον ἀκτῖνας φαιδρότητος ἐπὶ τῶν πεζῶν τούτων σελίδων, διότι φαιδρὰ πάντοτε τὰ συναξάρια.

I

ΥΠΝΟΣ ΚΑΙ ΟΝΕΙΡΟΙ

Εὐτυχὴς Κεκροπίκ, εὐδαιμον χώρα, ἔνθα ὁ βίος διέρχεται ἐν ὕπνῳ καὶ ὀνείροις!

Καὶ αὕτῃ ἔτι ἡ εὐτυχία, ἀπλοῦν ζήτημα κλίματος! τὰ πάντα παρ' ἡμῖν ἀπλοποιοῦνται· φιλόσοφοι, καύσατε τὰ βιβλία σας· αἱ θεωρίαι σας ἐσκούριασαν, ὡς πρό τινας αἱ μετοχαὶ τοῦ Λαυρίου, πρὶν ἢ τῶν ὁμογενῶν ἡ φιλοπατρία ἔλθῃ καὶ πάλιν εἰς ἀρωγὴν αὐτῶν.

Ἄλλὰ ποῖον τὸ μυστικὸν τῆς εὐτυχίης μας; Ποῖον...

Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον

συμφέρει ἄρά γε νὰ τὸ εἶπω, νὰ τὸ μάθωσιν οἱ ξένοι, νὰ κατὰκλύσωσι τὰς Ἀθήνας ὅλοι τοῦ κόσμου οἱ σπληνικοί, νὰ ἐπέλθῃ πολυκοσμία, νὰ ὑπερτιμηθῶσιν ἔτι μᾶλλον τὰ ἐνοίκια, τὰ τρόφιμα, αἱ βραχίαι, τὸ συνάλλαγμα, τὸ φράγκο νὰ φθάσῃ εἰς δύο δραχμάς; Θὰ ἦτο ἀληθὴς αὐτοχειρία ὅχι, δὲν το λέγω. Ἀλλὰ... ὁ δὲν πρέπει νὰ δεῖξωμεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἣτις ἔχει ἐτραμμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπάνω μας—διὸ καὶ δὲν δύναται νὰ κλείσῃ ἑμῶν τὴν κακόμοιρον—, ὅτι ἔχομεν ἀρχὰς φιλελευθέρους, προοδευτικὰς, ὅτι δὲν εἴμεθα λαὸς μισόξενος, ὡς ὁ τοῦ Ἀρχεῖ, ὅτι καθιστᾶμεν κοινωνοὺς τῶν ἀγαθῶν τῆς προτύπου ἡμῶν χώρας, πάντας τοὺς βουλομένους νὰ μετέσχωσιν αὐτῶν; Τὸ συμφέρον λοιπὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπαιτεῖ νὰ τὸ εἶπω, καὶ το λέγω.

Τὸ μυστικὸν τῆς μοναδικῆς ἡμῶν εὐτυχίας εἶναι ὁ καύσων. Ὁ καύσων! ναι, ὁ καύσων, αὐτὸς οὗτος, ὃν ἄλλοι μὲν φεύγουσιν, ὡς τύφον, πάντες δὲ ἀνεξαιρέτως ἀναιδῶς λαιδοροῦσιν, ἰδίᾳ δὲ αἱ γυναῖκες, διότι μαρτύνει τὰ ῥόδα καὶ τὰ κρῖνα τοῦ... προσώπου· ἀγαπῶσι τόσῳ τὰ ἄνθη! Καὶ ὅμως, ἀντὶ μικροῦ κηκοῦ, εὐκόλως ἐπανορθούμενου, πόσων ἀγαθῶν πρόξενος ὁ τκαλίπωρος οὗτος καύσων! Εἶναι ὁ σωτὴρ τῆς πόλεως, ὁ αὐτόχθων αὐτῆς εὐεργέτης, πλέον τι ἢ πολιοῦχος θεότης. Κρίνατε ὑμεῖς αὐτοί: φέρει νάρκη, ἢ νάρκη ὕπνον γλυκύν, ὁ ὕπνος χρυσοῦς ὄνειρους, οἱ δὲ ὄνειροι λήθην τῆς πραγματικότητος καὶ βίον εὐδαίμονα ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἐν χώραις κυναῖς, ὅθεν τῶν πάντων δεσπόζομεν. Ἡ Κωνσταντινούπολις κεῖται ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, ὑψοῦσα πρὸς ἡμᾶς χεῖρας ἱκέτιδας, ὁ δὲ Βουκέφαλος δάκνει τοὺς χαλινούς, ἀνυπόμονος νὰ μεταφέρῃ νέον Ἀλέξανδρον καὶ πέραν Ἰνδοῦ, διὰ... τῶν παρλισίων θεάτρων. Ἀλλ' ὅταν ἐπέλθῃ ἡ φοβερὰ τῆς ἐξεγέρσεως ὥρα, καὶ

ἡ πρῆξις αὐτῆς ἐμψυχισθῇ ὡς Μένουσα ; . . εὐκολοῦ
ἡ θεορῶσις· στρέφονται ἀπὸ τῆς πλάγης, κοιμώμεθα
καὶ πάλιν, καὶ νέοι ὄνειροι διαδέχονται τοὺς διαλυ-
θέντας, καὶ νέαι εὐδαιμονία ἀκολουθεῖ τὴν διακοπεύσαν.

Τί λοιπὸν εὐεργετικώτερον τοῦ ὕπνου; τί δὲ γλυκύ-
τερον καὶ μαγευτικώτερον τῶν ὀνείρων; Τὸ βλέπετε,
ἔχει καὶ ὁ καύσιον τὰ καλὰ του. Τί δὲ θὰ ᾔτο ὁ βίος
ἡμῶν ἄνευ τοῦ καύσιου, ἄνευ τοῦ ὕπνου; Ἀφόρητος,
φρικώδης, κόλσις πρὸ τῆς κολλήσεως, διότι πάντες θὰ
ἐδίδοντο εἰς τὰ πολιτικά, πάντες θὰ ἐγίνοντο στρα-
τιῶται τῆς πατρίδος. Ἐκκτὸν ἐφημερίδες καὶ χίλιοι
ὑπάθριοι ῥήτορες θὰ ἐκερκυνοδόλουν ἀπὸ πρῶτης μέχρις
ἐσπέρας τὴν Κυβέρνησιν, ζητοῦντες ἐπὶ πῖνακι τὰς κε-
φαλὰς τῶν ὑπουργῶν. Οἱ δὲ φιλήσυχοι πολῖται θὰ ἀπέ-
θνησκον ἐκ λύσσης, ἀδυνατοῦντες οἱ δυστυχεῖς νάντι-
στῶσιν εἰς τὴν ἀνίαν καὶ τὴν πληξιν τῆς ἐπαχράτου
ἐκείνης ἐπώδης· δὲ εἶναι δὲ ἀκριβῶς ἀποδεδειγμένον,
ὅτι ἡ λύσσα εἶναι τῶν θανάτων ὁ ἡπιώτερος. Τὰ πάντα
δύνασκει νὰ ὑποφέρῃς, οὐχὶ ὅμως καὶ συναυλὴν τοιαύ-
την, ἀδικόπως τὰ ὧτά σου ἐκωφούσαν.

Ἡ Πρώτη καὶ ἡ προδοσία τῶν ὑπουργῶν! — Ὁ Λαὸς
καὶ ἡ κατὰ τὴν τοῦ νέου ὑπουργείου! — Ὁ Κεραυρὸς
καὶ οἱ ἐφιάλται! — Ζήτω! Ζήτω ὁ Πιπερόπουλος!
— Τί φωνάζουν; — Διαδήλωσις εἰς τὴν ὁδὸν Ἐρμού·
θέλουν νὰ κάμουν ὑπουργὸς τὸν Πιπερόπουλο. — Γιούχα!
κάτω! Γιούχα! — Τί τρέχει; — Διαδήλωσις ἀντίθετος
εἰς τὴν ὁδὸν Αἰόλου· δὲ θέλουν τὸν Πιπερόπουλο.
— Ἐρ, δυό, ἔρ, δυό! — Τί εἶναι; — Ἀνάστασις νεκρῶν·
ἡ Ἐθνοφυλακή! — Πλάρ, πλάρ, ῥά-τά-πλάρ. — Αὐτὸ
πάλιν τί εἶναι; — Ἄλλος Λάξαρς: ἡ Φάλαγξ. —
— Τζάρν, τζίνρ, τζούνρ! — Ἀμ' αὐτό; — Πέτραις ἔς
τὰ περὶ τῶν ὑπουργῶν. — Μπάμ, μπούμ, μπάμ·

μπάμ-μπάμ! — Θεέ μου! ὄπλῃ! φονεύονται! — Τίποτε, τίποτε, ὁ στρατὸς πυροβολεῖ ἔς τὸν αἰέρα, διὰ νὰ διχλύσῃ τὸν λαόν· λέγουν ὅμως ὅτι ἐπληρώθησαν καὶ μερικοί, κἄμῃ δὲ δεκάπενταριά, ἀλλὰ κατὰ λάθος. — Ἡ Φωρὴ τῆς Μεσημβρίας καὶ ἡ πτώσις τοῦ προδοτικοῦ ὑπουργείου, πέντε λεπτά. — Αἱ Νέαι Ἰδέαι καὶ αἱ διηδηλώσεις τοῦ λαοῦ! — Ἡ Παλιγγενεσία καὶ οἱ ὑποψήφιοι τοῦ νέου ὑπουργείου. — Ὁ Αἰὼν καὶ ἡ δικαιοσύνη τῶν πρέσβων τῶν μεγάλων Δυνάμεων, δέκα λεπτά. — Τὸ Ἐθνικὸν Πνεῦμα καὶ τὸ ἐθνικὸν ὑπουργεῖον. — Ἡ Ἐσπέρα καὶ ἡ ἀγγελλίσις τοῦ λαοῦ. — Τὸ πρόγραμμα τοῦ ἐθνικοῦ ὑπουργείου, πέντε λεπτά. — Παράρτημα (τῆς ὥρας) καὶ ἡ παρτίτισις τοῦ ἐθνικοῦ ὑπουργείου. — Οἰκοκύρις μὲ νυκτικὸν σκοῦφον, ἀνοίγων παράθυρον: «Διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ! Ἠσυχάστε, ἀρῆστε τὸν κόσμον νὰ κοιμηθῇ· εἶναι μεσάνυκτα περασμένον» καὶ σιγαλά: «Κακοὺς χρόνους νᾶχουν καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ ὑπουργεῖά τους καὶ τὸ καλὸ τους» κλείει τὸ παράθυρον.

Εὐτυχῶς δ' εὐεργετικὸς καὺτων χαλιναγωγεῖ διὰ τῆς σωτηρίου αὐτοῦ νάρκης τὰς πατριωτικὰς ταύτας ἐξάψεις, ὥστε οἱ συνετοὶ τῶν οἰκοκυρίων ἀντὶ νὰ τὸν λαιδορῶσιν ἔπρεπεν ἀπ' ἐναντίας νὰ εὐχωνται μακρὰν καὶ ἀτελεύτητον τὴν διάρκειαν αὐτοῦ, ἵνα κοιμῶνται ἡσυχῶς. Ἐν τούτοις, δοξάζωμεν τὸν Ὑψιστον, ὅτι τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν· ἀλλαχοῦ μὲν ἔδωκε κλῆμα ψυχρόν, ἵνα οἱ ἄνθρωποι ἐργάζωνται καὶ σκέπτωνται, ἀλλαχοῦ δὲ θερμόν, ἵνα κοιμῶνται καὶ ὀνειρεύωνται.

Καὶ ἔπειτα, μήπως οἱ ὄνειροι μένουσι πάντοτε ὄνειροι; Πόσοι καὶ πόσοι δὲν ὀνειρεύθησαν σταυρούς, καὶ δὲν ἐξύπνησαν ἱππότες, θυμύζοντες καὶ οὗτοι μετὰ τῶν ἄλλων ὅτι ἐσταυρώθησαν διὰ μικροῦ σταυροῦ;

Πόσοι δέ, οἵτινες εἶδον καθ' ὕπνους τὴν διδασκαλικὴν τοὺς καλαμάρᾳ μετχμορφωθείσαν εἰς κουμποῦρα καὶ τὴν σοφὴν τὴν πέννα εἰς πάλλα λυγερή, δὲν ἐξῆλθον καπετανεῖοι, ἐλέω Ἑθνικῆς Ἀμύνης, ἐκ τῆς ἀργυρᾶς τῶν πετσωμάτων κολυμβήθρας; Πόσοι δὲ ἄλλοι φοφοδεεῖς, οἵτινες δὲν ἐπίασαν τουφέκι ἔς τὴν ζωὴν τους, δὲν ἐγένοντο ἐν Εὐρώπῃ ἀρσιμάνιοι ὕπλων προμηθευταί, χάριν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μόνον καὶ μόνον διότι εἶδον τὸν Ἄρην καθ' ὕπνον; Πόσοι δὲ ἄλλοι κακότυχοι δὲν ὠνειρεύθησαν Παρίσι καὶ ἔκθεσιν, καὶ δὲν τὰ εἶδον πράγματι, χορηγοῦντος τοῦ γενναίου ἐκείνου τραπεζίτου, ὅστις καλεῖται Ἑλληνισμός;

Βλέπετε λοιπὸν ὅτι τὰ ὄνειρα δὲν εἶναι ὅλα ψεύτικα, ὡς τινες νομίζουν.

Εὐτυχεῖς οἱ τὸν γενναῖον τραπεζίτην μεγαλοφώνως καὶ ἐπιδεικτικῶς ἀνὰ τὰς ὁδοὺς προσαγορεύοντες, ὅτι αὐτοὶ οὐ μάτην ὠνειρευθήτονται.

Τρισμακάρες οἱ δυνάμενοι νὰ παράσχωσιν αὐτῷ ὑπηρεσίᾳ, νὰρχιρέσωσιν ἐκ τῆς φουστανέλλας αὐτοῦ «κροκίδα ἢ ἀπὸ τὸ τρίχωμα τῆς κεφαλῆς του ἄχυρον, ὅπερ προσεκόλλησεν ὁ ἄνεμος»¹, ὅτι οὗτοι ἔχουσι πίστιν ἀπειρίριστον παρὰ τῷ πλουσίῳ τραπεζίτῃ, οὕτινος ἀνεξάντλητα κεφάλαια ἢ τῶν ἀγαθῶν Ἑλλήνων φιλόπατρις εὐπιστία. Πόσω λοιπὸν εἴμεθα εὐδαίμονες, καὶ πόσω δεικνυόμεθα ἀχάριστοι! Κοιμώμεθα ἐξ μῆνας ὕπνον γλυκύτατον, διηγούμεθα τοὺς ἄλλους ἐξ εἰς τὰ Χαντεῖα ὅσα ὄνειρα ἐδουκάλισαν τὴν φαντασίην μας, γινόμεθα περιηγηταί, ἱππόται, προμηθευταί, καπετανεῖοι, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἀνάιμακτοι κατὰκτηταί, πάντα δὲ ταῦτα μὲ ξένα κόλλυβα, καὶ ἀκόμη παρκαπονούμεθα κατὰ τοῦ καύσωνος! Αἰδῶς, Ἀθηναῖοι!

¹ Θεοφράστου Χαρακτήρες, περὶ Κολακείας.

II

ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ Η ΕΠΙΜΗΘΕΥΣ;

Ὑπάρχουσι λαοὶ Προμηθεῖς καὶ λαοὶ Ἐπιμηθεῖς, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι — λέγω δὲ Ἀθηναῖοι καὶ οὐχὶ Ἕλληνες, διότι πάντοτε οἱ ἐν ταῖς πρωτευούσῃς κατοικοῦντες ἡγοῦνται τῆς πολιτικῆς —, ἐξελέξαντο ἐκ μετριοφροσύνης τὸ δεύτερον τοῦ μύθου πρόσωπον. Εἶναι δὲ ἀνάγκη ἀποδείξω; Ὅτε κατὰ τὸ 1848 σύμπασα σχεδὸν ἡ Εὐρώπη ἐξηγείρετο ὑπὸ τοῦ κρότου τοῦ ἐπικρατατικοῦ τῶν Παρισίων τηλεβόλου, τοῦ ἀνατρέψαντος τὴν ἀγαθὴν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου βρασιλείαν, οἱ ἀπόγονοι τοῦ Περικλέους καὶ τῆς Ἀσπασίας ἐκοιμῶντο. Κατὰ δὲ τὸ 1854, ὅτε Ἀγγλὶα, Γαλλία καὶ Ἰταλία συνεμάχουν μετὰ τῆς Τουρκίας, κηρύττοντες διὰ τοῦ Γαλλικοῦ Μηνύτορος ἐχθρὸν αὐτῶν πάντα αὐτῇ πολέμιον, οἱ συνετοὶ Ἀθηναῖοι εἰσέβηλον εἰς Θεσσαλίαν καὶ Ἠπειρον. Ὅτε πάλιν ἡ Τουρκία ἔκαθεν ἐν Πλεύνῃ τὴν τελευταίαν αὐτῆς πυριτοβολήν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεπαύοντο ἐπὶ τῶν δαφνῶν τῆς Οἰκουμενικῆς. Ὅτε δὲ τέλος, καὶ καθ' ἣν ἡμέραν ἀκριβῶς συνωμολογεῖτο ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεστράτευσον. . . . καὶ ἐπὶ κληρονομίαν, ἵνα τελειώσωσι τὸν πόλεμον ἐν Ἀθήναις διὰ τῶν ἐφημερίδων. Ἀλλ' ὦμεν δίκαιοι. Ἄν δὲν ἐδείκνυντο πάντοτε Ἐπιμηθεῖς, θὰ ἦσαν ὁ πρότυπος καὶ ἀγαθὸς ἐκεῖνος λαός, ὃν πάντες θαυμάζουσι καὶ ἀγαπῶσιν, ὑπὲρ πάντα δὲ ἄλλον ἢ Αὐστρίαν, διὸ καὶ σκοπεύει, λέγουσι, νὰ κηδεμονεύσῃ μέρους τῆς μελλούσης κληρονομίας τῶν ἀνηλίκων αὐτῆς φίλων; Λαὸς νοήμων, ὡς ὁ ἡμέτερος, ὃν οὐδὲν διαφεύγει τῶν προόδων

τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ἡδύνατό ποτε νὰ ταλαντευθῇ ἐπὶ μακρὸν μετὰ τὸ Ἐπιμηθέως καὶ Προμηθέως ἐκλέγων; Ὁ Προμηθεὺς εἶναι ὁ ἐπὶ τοῦ Κκυκίου δεσμώτης Τιτάν, οὗ τὸ ἥπαρ ἐκάστην νύκτα ἀναγεννώμενον ἀετὸς κατ' ἡμέραν κατεβίβρωσεν. Εἶναι ὁ προσφιλες τοῦ Αἰσχύλου ἥρωας, ὁ ἐν Ἀθήναις σὺν τῇ Ἀθηνᾷ καὶ τῷ Ὁφίστῳ τιμώμενος, μετὰ λαμπάδων δέ, τῶν Προμηθεῖων ἀγομένων. Εἶναι ὁ γενναῖος καὶ καρτερός τοῦ Διὸς ἀντίπαλος, εἶναι τὸ ὕψιστον τῆς ἐλληνικῆς εὐφυΐας ἐπινόημα. Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἐπιμηθεὺς φαίνεται φύσεως ὑποδεστέρας· παρὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ Προμηθέως λαμβάνει σύζυγον τὴν ὠραίαν Πανδώραν, δίδυμον τῆς Εὐκας ἀδελφῆν, δι' ὧν τὸ κακὸν εἰσέδου εἰς τὸν κόσμον. Ὅτε δέ, κατὰ τὸν χαριέστατον περὶ *Πρωταγόρα* Πλάτωνος μῦθον, οἱ θεοὶ ἔπλασαν γῆς εἶδον ἐκ γῆς καὶ πύρρος μίξαντες καὶ τῶν ὅσα πύρρι καὶ γῇ κεράννεται τὰ θνητὰ γένη καὶ ἄγειν αὐτὰ πρὸς φῶς ἐμελλον, προσέταξαν Προμηθεῖ καὶ Ἐπιμηθεῖ κοσμεῖσθαι τε καὶ νεῖμαι δυνάμεις ἐκάστοις ὡς πρέπει, ὁ μὲν Προμηθεὺς παραιτεῖται, ὁ δ' Ἐπιμηθεὺς τὸ ἔργον ἀναλαμβάνων τοσούτῳ ἐδείχθη ἀδολὴς ἢ φιλόζυγος, ὥστε πάσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ζῶα κατὰ κλώσας, ὅτε εἰς τὸν ἄνθρωπον ἔφθασεν, εὗρέθη ἐν ἀπορίᾳ πῶς νὰ τὸν προικίσῃ. Κατ' ἄλλον ὁμῶς μῦθον, δὲν παρίσταται πάντῃ γνώσεων καὶ ἐπινοίας ἄμοιρος, διότι κατὰ σκευάσας καὶ οὗτος ἄνθρωπον ἐκ χοῆς, ὡς ὁ Προμηθεὺς, ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ Διὸς εἰς πίθηκον μεταμορφωθείς καὶ εἰς τὰς Πιθηκούσας νήσους ἐξορισθείς. Ὅπως ποτ' ἂν ἡ, ἀναντίρρητον μένει, ὅτι le beau rôle, ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι, εἶναι τὸ τοῦ Προμηθέως. Ἀλλ' ἰδοὺ ἡ βέβηλος ἐπιστήμη, τὰς γλωσσολογικὰς ρίζας καὶ τὸ ἀνατομικὸν μικροσκοπίον εἰς τὸν πᾶσιν τῆς ποιήσεως εἰσάγουσα, ἔρχεται νὰ ποιο-

σμήση καὶ ἀνατρέψῃ τὰ πάντα, οὐδ' αὐτὴν τὴν γη-
ρυσμένην Γραφὴν σέβουσκα. Καὶ τὴν μὲν ὑψίστην περὶ τοῦ
Προμηθέως ἑλληνικὴν σύλληψιν, τὴν ἐκπροσωποῦσαν
τὸν πολιτισμόν, καταβιβάζει εἰς τὸ ἄχαρι ἐκεῖνο παρ'
Ἰνδοῖς παραμάνθα, ἄξεστον ἐκ δύο ξύλων πυρεῖον, τὸ
διὰ τῆς προστριβῆς σπινθηρα ἀνχδίδον, τὸν δὲ δυσειδῆ
πίθηκον, εἰς ὃν ὁ Ζεὺς τὸν Ἐπιμηθέα μστεμόρφωσεν,
εἰς πατέρα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀναβιβάζει. Οὕτω,
 χάρις τῇ πολυτρόπῳ ἐπιστήμῃ, ὁ μὲν Προμηθεὺς ἐκ-
πίπτει ἐκ τοῦ φωτός εἰς τὸ σκιόφως, ὁ δ' Ἐπιμηθεὺς
ἐκ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς ἀνέρχεται. Ἄδεν εἶναι λοιπὸν
ἄξιοι θαυμασμοῦ οἱ κῆλοι Ἀθηναῖοι, οἵτινες ταῦτα
πάντα μαντεύσαντες καὶ πρὸ τῆς ἐπιστήμης γνόντες
ἡσπᾶσαντο τὸν Ἐπιμηθέα; Ἄλλως ἰδὲν ὥφειλον τὴν
τιμὴν ταύτην τῷ ἀδελφῷ ἐκείνου, ὃν οἱ πρόγονοι αὐτῶν
τοσοῦτω ἐτίμησαν, ἵνα ἡ ἀδέκαστος ἱστορία δυνηθῇ νᾶ
εἶπῃ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτῇ; ἀρχαῖοι μὲν Ἀθηναῖοι
Προμηθεῖς, νεώτεροι δὲ Ἐπιμηθεῖς;

III

ΑΙ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ

Ἐλέχθη ὅτι οὐδὲν καταπληκτικώτερον τῆς ἐνεργη-
τικότητος, ἥτις, δίκην πυρετοῦ, καταλαμβάνει ἐνίοτε
τοὺς νωθροὺς καὶ ῥαθυμούς, ὅτε παντὶ σθένει ἐπιζη-
τοῦσι τὴν ἀνάκτησιν τοῦ ἀπολεσθέντος χρόνου. Καὶ
ἀληθῶς, τίς εἶδε τοὺς ἀγαθοὺς Ἀθηναίους, κατὰ τὰς
ἐκτάκτους αὐτῶν ἐξεγέρσεις, καὶ δὲν τοὺς ἐφοβήθη;
Μεταμέλονται ὅτι ἐκοιμήθησαν, ἢ ὅτι ἐξύπνησαν κατόπιν
ἐορτῆς, παραπονοῦνται, φωνάζουσιν, ὀδύρονται, ἐκπέμ-
πουσιν οἰμωγὰς, τρώγονται μὲ τὰ ροῦχά τωρ, διαχέονται

εἰς διχδηλώσεις, ξεθυμαίνουν εἰς τὰς ἐφημερίδας, ἀγορεύουσιν ἐν ταῖς πλατείαις, τὰ βάζουν μὲ ὄλον τὸν κόσμον καὶ μὲ αὐταῖς ἀκόρη τῆς πέτραις. ὡς ἐπὶ τῶν Λαυρεωτικῶν ζητοῦσιν ἀπκνταχοῦ ὑπεύθυνον συντάκτην, ἀποπομπαῖον τράγον τῆς ἀθηναϊκῆς ἐξεγέρσεως, καὶ ὀρκίζονται εἰς τὸ μέλαν ὕδωρ τοῦ Ἰλισοῦ νὰ μεταβάλῃ διὰ γωγὴν. Ἀλλ' ὁ πτωχὸς Ἰλισὸς δὲν ἔχει πάντοτε ρεῖθρον — αἱ ἐκεῖ διαιτῶμεναι νῆσσαι καθιστῶσιν αὐτὸν πολλάκις κατὰξηρον —, καὶ οὕτω γίνονται ἐπίορκοι πρὸς τὴν θέλησιν αὐτῶν. Ἐλπίσωμεν ὅμως ὅτι εἰς τὸ μέλλον δὲν θὰ δειχθῶσι πλέον πρκαβάται, ὀρκιζόμενοι εἰς τὸ ἄφθονον ποσειδώνιον νάμικ τοῦ κυρίου Δικμασκηνοῦ. Ἀλλὰ τί μάλλον περίεργον ψυχολογικὸν φαινόμενον, ἄξιον ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, τῶν πατριωτικῶν τούτων ἐξεγέρσεων; Εἶναι νευρική τις ἑξάψις, πυρετώδης πάθησις, εἶδος διανοητικῆς ἀπάτης, οἷα ἡ ὀπτική, ἡ ἀλλοκοτοῦ μισμικτικῆς νόσου, ἀναπνεομένης διὰ τοῦ ἀέρος, τὰ βακτηρίδια αὐτῆς ἐγκρύπτοντος, καὶ μεταδιδομένης διὰ συγχρωτισμοῦ. Ἐν μόνον ὄνομα ἀκούεται πκνταχοῦ ἀνὰ τὴν πόλιν φερόμενον, τὸ τοῦ ὑπευθύνου τῆς ἡμέρας συντάκτου, Σερπιέρη, Χόδαρτ, Βηκονσφῆλδ ἢ Σαίντ-Ἰλαίρ, κατὰ τὴν φύσιν τῆς ἐξεγέρσεως καὶ τὸ διέπον αὐτὴν πνεῦμα. Πάντες σχεδὸν λαλοῦσι τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, πάντες σχεδὸν βλέπουσι τὰ πράγματα ὑπὸ τὸ αὐτὸ τῆς φαντασίας πρίσμα· ὀλιγισταὶ δὲ οἱ σιγῶντες ἢ ἄλλως πως φρονοῦντες. Εἰσὶν οἱ ἀπρόσβλητοι, σταγὼν ὕδατος, κόκκος συνέσεως ἐν μέσῳ πόλεως, ἧτις ἐνθουσιᾷ, πυρέσσει, μαίνεται, ὑπείκουσα εἰς πατριωτικὸν τι crescendo, ὅπερ καθ' ἐκάστην αὐξάνει, ἐξογκοῦται, ἀναβαίνει, ἀναβαίνει, ὡς ὑφούμενον ἀεροπῆρον, ἵνα ἔπειτα ἐκρηχθῇ εἰς παταγῶδες ποῦφ, ὡς τὴν ἐθνικὴν λύσιν τοῦ λαυρεωτικοῦ ζητήμα-

τος, τὸ Οἰκουμηνικὸν ὑπουργεῖον, τὴν εἰς Δουμοκὸν ἐκστρατεῖαν, τὰ περιλάλητα τῆς Ἀμύνης περὶ σώματα ἢ τὰ πολυθρύλλητα ἐπὶ τῶν θηβείων κατηγορητήρια καὶ ἀντικατηγορητήρια.

Καὶ καλὴ μὲν βεβελίως αἱ πατριωτικαὶ αὐταὶ ἐξεγέρσεις, καθὼ διατηροῦται ἀκμῶν τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, εὐφρόσυνον δὲ πάντοτε τὴ βλέπειν λαὸν κηδόμενον τῶν συμφερόντων αὐτοῦ· ἀλλ' ἀρχαῖον περὶ ἀγέλην τό, πᾶν μέτρον ἄριστον, καὶ συνετὴ ἡ τήρησις αὐτοῦ, ἵνα μὴ λεχθῇ καὶ περὶ ἡμῶν, ὅτι τὸ μὲν ἡμῖν τοῦ χρόνου εἵμεθα τρελλοί, τὸ δὲ ἄλλο ἡμῖν φρόνιμοι, ὡς ἐλέχθη ποτὲ περὶ τῶν Παρισίων. Τοῦρκος πρεσβευτῆς ἐν Παρίσις, βλέπων τοὺς μεταμφοισμούς, τοὺς χορούς, τὴν τρέλλα τῆς ἀπόκρεω καὶ τὴν εὐσεβῆ καὶ ἐπιβόλλουσαν τελετὴν τῆς Καθαρᾶς Τετάρτης, ἔγραψε πρὸς φίλον αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν : « Ἐνταῦθα κατ' ἐποχὴν τινα τοῦ ἔτους, οἱ χριστιανοὶ γίνονται τρελλοὶ διὰ δέσιμον, μετὰ τινος δ' ἑβδομάδας οἱ παπᾶδες τῶν τοὺς τρίβουν τὸ κεφάλι μὲ μίαν σκόνην στακτιᾶ,¹ καὶ οὕτω πάλιν φρονιμεύουν ». Καὶ ἀναντιρρήτως ἡ στακτιὰ σκόνη δὲν λέγει· παρ' ἡμῖν.

IV

ΕΚ ΤΩΝ ΕΝΟΝΤΩΝ

Ἡμέραν τινὰ τοῦ ἔτους 1878 οἱ καλοὶ Ἀθηναῖοι ἀφυπνίζοντο μακρὸν ὕπνον κοιμηθέντες. Εἶχον κοιμηθῇ

¹ Ὡς γνωστόν, ἡ Μ. Τεσσαρακοστὴ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς Καθαρᾶς Τετάρτης καλουμένης Mercredi des Cendres (Τετάρτης τῶν Σποδῶν), διότι κατ' αὐτὴν ὁ ἱερεὺς προετρίβει τῇ κεφαλῇ τῶν πιστῶν σποδὸν, λέγων : Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ.

καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Ἐρζεγοβίνη ἐπαναστάσεως, καὶ ὅτε ἐξῆπνησαν οἱ Ῥῶσσοι ἐπολέμουν ἤδη τοὺς Τούρκους. «Μπᾶ! πολεμοῦν!» ἔκραζον τρίβοντες τοὺς ὀφθαλμούς, «ἀλλὰ τίς θὰ ἔλεγε ποτε ὅτι τὸ πρᾶγμα θὰ καταλήξῃ εἰς πόλεμον!» — «Ἡμεῖς τὸ εἶπομεν, καὶ τὸ φύλλον μας οὐδέποτε ἔπαυτε νὰ συνιστᾷ τὴν παρσχκευὴν τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ τίς ἤκουσεν;» — «Ὅλοι τὸ εἶπομεν, οὐδεὶς ὅμως τὸ ἔκαμε, καὶ τῶρα τετέλεσται! εἶναι πλέον ἀργά.» — «Ἄν εἶναι ἀργὰ σεῖς πταίετε. . . .» — «Ἡμεῖς; ὅχι ἡμεῖς; σεῖς, διότι ὅτε. . .» Καὶ νέος κατηναλώθη χρόνος εἰς αἰτιάσεις, κατηγορίας καὶ ἀντεγκλήσεις. Μετὰ δὲ μακρὰν διαμάχην ἄγνωστον μένει εἰςέτι τίς ὁ πταίσας; τοσοῦτω δύσκολος ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις ἡ γνῶσις τοῦ τίς πταίει; Εὐτυχῶς ἄνδρες φιλοπάτριδες — καὶ δὲν ἐλλείπουσι παρ' ἡμῖν στρατιῶται τῆς πατρίδος, μεθ' ὅσων καὶ ἂν λέγωσιν αἰ κακαὶ γλῶσσαι —, ἔθεντο τέρμα εἰς τὰς ἀγόνους ἐκείνας συζητήσεις, στήσαντες τὴν πατριωτικὴν μηχανήν. Τί δέ ἐστὶ πατριωτικὴ μηχανή; πάντες γινώσκουσιν ἀπκρτίζεται ἐκ τεσσάρων ἢ πέντε φύλλων, ψυχρόντων καθ' ἐκάστην ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε ἡχοῦ, καὶ ἰσχυρίθμων ὑπαιθρίων ῥητόρων, ἀγορευόντων ἐν ταῖς πλατείαις κατὰ τὸν αὐτὸν ῥυθμόν· μόνῃ ἡ κινεῖσθαι αὐτὴν χεὶρ μένει ἀόρατος, ὁπισθεν τῶν παρσκηνίων κρυπτομένη. Ἡ μηχανὴ εἶναι παλαιὰ ἐφεύρεσις, ἀλλὰ φαίνεται ἐκάστοτε νέον ἐπινόημα· καὶ βραδέως μὲν ἐνίστεται ἀποτελέσματα αὐτῆς, πάντοτε ὅμως ἀλάνθαστα, ὅτε δεξιὸς ὁ μηχανικός, καὶ ἡξέυρει νὰ κρύπτῃ τὰς ἰδίους κινήσεις. Διὰ τῆς πατριωτικῆς ταύτης μηχανῆς κατεστράφη τὸ σύστημα, καὶ ἀπεδιώχθη ὁ ἐλληνικώτατος Ὀθων· ἦτο δὲ τότε ἡ μηχανὴ μᾶλλον πολὺπλοκος, εἶχε πλείονα ἢ νῦν ἐλατήρια, ὡς τοὺς

ληστάς καὶ τὰς στήσεις. Διὰ τῆς πατριωτικῆς μηχανῆς ἐκρημνίσθη τὸ μετὰξὺ ἔθνους καὶ βχσιλείας μεσότοιχον, ὡς ἐκάλουν τότε τὸν Σπόνεκ, ἔπεσεν ὁ Βούλγαρχης, ἀνὴρ ἀρχαῖκός, ἀρχαῖκὰς ἔχων ἀρετὰς· δι' αὐτῆς τέλος πολλὰ μὲν ἀνετράπησκν, ὀλίγιστα δὲ ἠνωρθώθησαν, ὡς τινες ἀξιοῦσι. Καὶ ἡ μηχανὴ τῶν καλῶν πατριωτῶν ἤρξατο κεραυνοβολοῦσα τὴν ἀβελτηρίαν τῶν ἀρχόντων, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ διεγείρουσα. Παρασκευάς, παρασκευάς, ἔκραζον τὴν πρώτην αἱ ἐφημερίδες, παρασκευάς, παρασκευάς, ἐπανελάμβανον αἱ πλατεῖαι δίκην ἡχοῦς τὸ ἀπόγευμα, διὰ τῶν ὑπαιθρίων ῥητόρων. Πρέπει νὰ παρασκευασθῇ τὸ ἔθνος ἐκ τῶν ἐνόντων, ἐφώνησεν ὁ τύπος, πρέπει νὰ ὀπλισθῇ ὁ λαὸς ἐκ τῶν ἐνόντων, ἐδογματίζον οἱ δασκάλοι — τίς θὰ τὸ ἔλεγεν — ; εἰς ὑπαιθρίους ἀγορητὰς ἐλέω ἐλληνισμοῦ μεταποιηθέντες. «Τί εἶναι αὐτὰ τὰ ἐνόντα, ποῦ λέει αὐτός, κύρ λοχία;» ἡρώτα στρατιώτης λοχίαν ἐκεῖ παρτυχόντα. — «Στρατιώτης ἄνθρωπος καὶ νὰ μὴ ἔξυρῃς τί εἶναι τὰ ἐνόντα, ἔντροπή σου! νά, τὰ ἐνόντα εἶναι εἶναι . . . ὅπλα νέου συστήματος, καθὼς τὰ Σασσεπώ, τὰ Μυλωνᾶ, νέκ τουφέκια.» Καὶ τὸ δασκαλικὸν ἐκ τῶν ἐνόντων ἐγένετο πολέμου ἀρειμάνιον σύνθημα. Ὅποια τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λέξεων κωμικὴ μεταβολή. Καὶ ἡ πατριωτικὴ μηχανὴ ἐξηκολούθει λειτουργοῦσα, καὶ ἐν μικρῷ μετέβαλε τὴν συνήθειαν χλιαρὰν τῶν Ἀθηνῶν ἀτμόσφαιραν εἰς φλογώδη, πυρῖτιν ἀποπνέουσαν.

Οἱ ἐνθουσιαστικοὶ τῶν ῥητόρων λόγοι, ἐξαπμιζόμενοι ὡς ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης αὐτῶν θερμῆς, καὶ διὰ τοῦ ἀέρος ὑπὸ τῶν ἀκροατῶν εἰσπνεόμενοι, τοσοῦτω ἐθέρμυκινον τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, ὥστε ἕκαστος στρατιώτην ἑαυτὸν θεωρῶν, ὥργα πρὸς πόλεμον, τὸν ἐκ

τῶν ἐνόντων ὀπλισμὸν ἀναμένων. Ὅτε δὲ ἤγγικε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὁ λαὸς προσεκλήθη εἰς μέγα συλλαλητήριον παρὰ τοὺς Στύλους τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὅπου καὶ ἄθροος συνέρρευσε. Πολλὰ τὰ ἐκεῖ λεχθέντα καὶ διαδραματισθέντα, διότι καὶ ῥήτορες καὶ φιλοπάτριδες δὲν ὑστέρουν. Καὶ ὁ μὲν ἠγόρευε περὶ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ὁ δὲ περὶ παρασκευῶν, χωρὶς νὰ παρλίπη καὶ τὸ ἀναπόφευκτον παντὸς ἄρθρου ἢ λόγου ἄρτυμα, τὸ ἐκ τῶν ἐνόντων, πάντες δὲ περὶ εὐχγγελικῆς ἀγάπης, συμποσίας, ὁμονοίας, διαλλαγῆς, συμφιλίωσης καὶ συμπράξεως πάντων τῶν κομμάτων, ἵνα τὸ ὑπὸ τῶν ἀνέμων διαίρομενον τῆς Πολιτείας σκάφος προσορμισθῇ εἰς τὸν ποθητὸν λιμένα. Ἡ κατάνυξις ἦτο ἐν τῇ φωνῇ τῶν ῥητόρων, καὶ τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀκροατῶν, οἵτινες, ἐξ ἀγίας φιλοπατρίας δρῶμενοι καὶ τὸ ἀπλοῦν συλλαλητήριον εἰς Ἐθνικὴν Συνέλευσιν μετὰ ποιοῦντες, ἐψήφίζον ἐν μέσῳ παταγωδῶν ἀνευφημιῶν τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν ἀδιαλλάκτων καὶ τὸν σχηματισμὸν νέας Κυβερνήσεως ἐκ πάντων τῶν κομμάτων· διὸ καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐπιτροπείᾳ ἐξελέγετο πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ δημοψηφίσματος. Ὅτε δὲ ἡ ἀνθρωπίνη ἐκείνη θάλασσα ἤρξατο κυμανομένη, ἵνα διαχυθῇ ἐπὶ τὸ ἄστυ, τῶν ῥητόρων τις, στραφεὶς πρὸς τὴν ἐπιτροπείαν, καὶ τὸν Βοναπάρτην ἐν Αἰγύπτῳ πρὸ τῶν Πυρραμίδων παρωδῶν, εἶπεν αὐτῇ μεγαλοφώνως: «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐπετελέσατε γενναίως τὸ καθήκον, ὅπερ ἡ πατρίς ἐπιβάλλει ὑμῖν σήμερον· ἐννεακαίδεκα αἰῶνες ὁρῶσιν ὑμᾶς ἐκ τοῦ ὕψους τῶν στύλων τούτων!» Καὶ ταῦτα λέγων ἔτεινε μετ' ἐμφάσεως τὴν χεῖρα, δεικνύων τοὺς ἐκκαίδεκα γιγαντιαίους κίονας, μεγαλοπρεπῇ λείψανα τοῦ ἐκεῖ ἄλλοτε Ὀλυμπίου. Φρενητιώδῃ ζήτῳ ἐκάλυψαν τὴν ῥητορικὴν ἐκείνην τοῦ

ἀγορητοῦ ἀποστροφῇν, καὶ τηλικαύτῃ ἐγένετο ἡ βοή, καὶ τοσοῦτος ὁ ἀλαλαγμός, ὥστε, λέγεται ὅτι πολλοὶ τῶν ἐκεῖ πλησίον κεκοιμημένων ἠγέρθησαν, καὶ ἐξεληθόντες τῶν μνημείων ἠκολούθησαν τὰ πλήθη εἰς τὸ ἄστυ. Ἀλλὰ τυχῶτα φκίνονται ἡμῖν ὑπερβολαί, διότι γνωστὸν ὅτι οἱ νεκροὶ ἐν Ἑλλάδι μόνον τῶν ἐκλογῶν μετέχουσιν, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν διαδηλώσεων. Τὴν ἐπιούσαν τηλέγραφος, ἐφημερίδες καὶ παραρτήματα, ἡγγελλον ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν τὸν ἡράκλειον ἄθλον, τὴν ἐπιφανῆ νίκην τῶν Ἀθηναίων, συνδιαλλαζάντων τοὺς ἀδιαλλάκτους, καὶ τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήτεως ἐκ τῶν λογάδων τοῦ ἔθνους ἀποτελουμένης.

Ἀλλ' ὁποία τῶν ἀνθρωπίνων ἡ τύχη ! Πέντε μῆνας βραδύτερον ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος λαός, ὅστις ἐγένετο ἐνθουσιώδης ἀνάδοχος τῆς Οἰκουμενικῆς, καὶ πρὸς μείζονα τιμὴν ἔδωκεν αὐτῇ ὡς λίκνον τοὺς Στύλους τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τὴν κατεδίκαζεν εἰς τὸ ἀνάθεμα, βάλλων κατ' αὐτῆς λίθους. Τί ἄρα γε εἶχε πράξει τὸ λαοπρόβλητον ἐκεῖνο ὑπουργεῖον, ἵνα τοιούτην ὑποστῇ ποινὴν ; Οὐδέν, οὔτε κακόν, οὔτε καλόν, ἀλλὰ παρὰβληθὲν πρὸς τὸ μεγалоπρεπὲς αὐτοῦ λίκνον εὗρέθη νάκνον.

V

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ

«Δέον νὰ δημιουργήσωμεν ἑλληνικὸν ζήτημα, πρὶν ἢ Εὐρώπῃ συνέλθῃ ἐν Βερολίνῳ», ἔλεγε καθ' ἐκάστην ὁ ὑπουργικὸς τύπος, μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Οἰκουμενικῆς καὶ τὴν ἄτυχῇ εἰς Δομοκὸν ἐκστρατείαν. — «Βεβαίως, ἐπιτρέπεται τοῦτο εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ Δομοκοῦ», ἀπεκρίνετο χαιρεκκάκως πωρ ὁ ἀντιπολιτευόμενος. —

«Ζήτημα! ζήτημα», ἐπιθύριζεν ἡ Ἀμυνα, ἡ Ἑπαιρωτική Ἐπιτροπεία καὶ τὰ κομιτάτα. Καὶ ἡ πατριωτικὴ μηχανὴ ἔστη καὶ πάλιν ἐν μέσταις Ἀθηναίς, τῆς Κυβερνήσεως τὴν φορὰν ταύτην ἡμιεπισήμως ὑποκινούσης, καὶ ὡς πάντοτε πάλιν ἐπέτυχεν. Ἡ ἀγαθὴ Κεκροπία, ἡ κτησαμένη προσόντα γερουσίας ἐν τῇ βκσιλείᾳ τῶν οὐρχων, εἰς τὸ πατριωτικὸν σύνθημα ὑπείκουσα, ἐνεδύετο καὶ αὐθις τὴν ἀρειμάνιον αὐτῆς στολήν, ἀλλ', ὡς ἐκ τῆς πολλῆς χρήσεως, ἔφερεν αὕτη πάντα τοῦ Ἀρλεκίνου τὰ ποικιλόχροα ἐμβλώματα, ὥστε ἐπετρέπετο ὁ γέλως, εἰ μὴ ἡ φιλοπατρία ἐκώλυεν. Ἀπὸ τῶν Στύλων τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς μέχρι τοῦ Πεδίου τοῦ Ἀρεως, αἱ Ἀθηναὶ εἶχον μετὰβληθῆ εἰς στρατόπεδον. Τὰ τύμπανα ἐκρούοντο ἀπὸ πρωίας ἕως ἑσπέρας, αἱ σάλπιγγες ἠκούοντο ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, καὶ τὸ ἐν, δυὸ ἀντήχει ἐν ἐκάστη πλατείᾳ.

Τὰ Χαντεῖα ἔβριθον φουστκνελλάδων καὶ καποτάδων· ἦσαν οἱ τρόφιμοι τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, οἱ λεγόμενοι πετσωματάδες, στρατιῶται τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων, ἐκλεκτὰ τῆς Προνοίας σκεύη, ἀνωθεν προωρισμένα νὰ γεννήσωσι τὸ λεγόμενον τότε ἑλληνικὸν ζήτημα, διὸ καὶ σεβαστά. Ἐστρατολογοῦντο ἀναφανδόν, ἐν μέσοις Χαντείοις ἐν γνώσει καὶ ἐπιγνώσει ὅλου τοῦ κόσμου, καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ κυρίου Φωτιάδου, πρεσβευτοῦ τότε τῆς Τουρκίας ἐνταῦθα. «Τί ἄρά γε νὰ λέγῃ;» ἠρώτα ἀγαθὸς πολίτης ἕτερον. — «Γελᾷ.» — «Καὶ πῶς;» — «Ἡξεύρει ὅτι ὅλα αὐτὰ γίνονται πρὸς τὸ θεαθῆναι».

Τὸ σύνθημα πέτσωμα ἀπηρτίζετο ἐξ ἐνὸς ὅπλου, μιᾶς κάππας, ζεύγους τσαρουχίων καὶ χρηματικοῦ τινος ποσοῦ. Ἐνιοὶ ὅμως τῶν πετσωμένων, πρακτικώτεροι τῶν λοιπῶν, ἐμπορεύοντο τὸ πέτσωμα, καὶ μετὰ τινος ἡ-

ἐκεῖνοι ἐθνοφύλακες, ἐν τῇ σπουδῇ τῆς ἀναστάσεως, εἶχον λησμονήσαι ἐν τῷ τέρῳ τὰς στολὰς αὐτῶν, καὶ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸν κόσμον ἀστολίστοι, παρέχοντες οὕτω δωρεὰν τὸ μᾶλλον περίεργον θέαμα, οὕτινος δὲν ἀπολαύει τις εὐκόλως πληρώνων εἰσοδὸν μετὰ τοῦ φόρου. Καὶ οἱ μὲν ἔφερον καπέλλα ὑψηλά, ρεδεγκότες ἢ παλτά, τοαλέτταν μχύρην, οἱ δὲ ρεπούμπλικες, κοστοῦμ καὶ σάλιον ἐπὶ τῶν ὤμων, δίκην μπαλάσκας, ἄλλοι φέσι καὶ φουστανέλλα, τινὲς δὲ καὶ βράκαις, ὀλίγιστοι ὅμως, διότι εὐτυχῶς ὁ δυσειδὴς οὗτος ἀμφιεσμός, ὁσημέραι ἐκλείπει. Ἀλλὰ ταχέως ὁ εὐεργετικὸς κοριορκτὸς τῆς Αἰολικῆς ὁδοῦ, ἣν διέταχοντο πρὸς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως πορευόμενοι, ἔδιδεν αὐτοῖς τὴν ὁμοιόμορφον, μεταβάλλον καθ' ὅλα εἰς λευκοφόρους Αὐστριακοὺς στρατιώτας, πλὴν τοῦ ἀρειμανίου παραστήματος. Λόχοι τινὲς δὲν εἶχον ὅπλα· ἦσαν, φαίνεται, ἐθνοφύλακες δόκιμοι, εἰς μόνον τὸ βάδισμα γυμναζόμενοι, οἱ πλεῖστοι ὅμως ἔφερον ῥάβδους, ὅπλισμὸν ἐκ τῶν ἐνότων. Κατὰ πικράδοξον δὲ σύμπτωσιν τὸ γραφεῖον τοῦ ἀρχηγείου τῆς ἀστολίστου ἐκείνης Ἐθνοφυλακῆς, ἔκειτο ἀκριβῶς ἐκεῖ, ἐνθα σήμερον ὁ πολυχίτων Λαμπίκης ἐπιδείκνυσιν τὰς ὠρχίαις αὐτοῦ στολὰς καὶ τὰ κομψὰ αὐτοῦ κοστοῦμα. Ὅποῖα τῶν ἀνθρωπίνων σάτυρα! Ἀλλὰ τὰ τροπαια τῶν μεγάλων ἐθνοφυλάκων οὐκ εἶωρ καθεύδειν τὰ μεράκια τοῦ Βαρδοκείου, ἅτινα ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου πλατείας ἐν ἀόπλῳ στολῇ πικρατεταγμένα — ἡ στολὴ ἦτο ἀπαραίτητος, ὁ δὲ ὅπλισμός, ὑπὸ σκέψιν —, ὁμοίχζον πρὸς τοὺς μολυβδίνους τῶν παίδων στρατιώτας. «Εἶναι αἱ ἐλπίδες τῆς πατρίδος», μοὶ εἶπεν ἡμέραν τινα μετ' ἀποκαμάρου, ὁ τότε γυμνασιάρχης, βλέπων με θεώμενον αὐτούς. Καὶ πράγματι ὁ Βηκονσφῆλδ ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ συστήσῃ ὑπομονὴν τοῖς Ἑλλησιν. . . .

ἕως οὗ μεγαλώσῃ ὁ στρατός τοῦ Βαρθολομαίου.

Τοσοῦτος δὲ ἦτο ὁ τὴν πρωτεύουσάν μαρτυρῶν πολέμικος πυρετός, ὥστε κατελήφθησαν καὶ αὐτοὶ οἱ ὑγιεστατοὶ Πειραιεῖς, οἱ σπανίως πάσχοντες ἐκ τῶν ἀθηναϊκῶν νοσημάτων. Καὶ δὴ κόποις καὶ μόχθοις ἀνεβίβασον εἰς τὴν *Καστέλλα*, καὶ μετεκρίνον εἰς τὴν ἄκρην τῆς Φρεαττύος ὅσα *καρόνια* πρὸ Χριστοῦ ἡδυνήθησαν ν' ἀνακαλύψωσιν, ἵνα πρῶτοι δι' αὐτῶν . . . χαριετίσωσι τὴν γέννησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος καὶ τὴν ἀναγκρὰν αὐτοῦ ἐν τοῖς ληξιαρχικοῖς τοῦ Βερολίνου βιβλίοις, διότι οὐχὶ ἄλλον βεβαίως εἶχον προορισμὸν τὰ σεβασμὰ ἐμπνέοντα ἐκεῖνα πυροβόλα. Ἀλλ' ὁ ἀνάγκητος τηλεγράφος ἐμαρτύρῳ πᾶσαν τὴν κοπιώδη ἐκείνην ἐργασίαν, αἱ δὲ διαδηλώσεις ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ, τὰ ἔκτακτα ἐν Φαλήρῳ θεάματα, αἱ λαμπρὰ φερόμενα τῶν Ἀθηναίων, ὑπὸ τὰ μέγαρα τῶν φιλελλήνων πρεσβευτῶν, τὰ μέχρις ἐκκωφώσεως ζήτησις εἰς τὸν φιλέλληνα Οὐάδινγκτων, ἡ διδασκαλία βραδύτερον κλασικῶν δραμάτων ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ πρὸς τιμὴν τοῦ φιλέλληρος Γαμβέττα, καὶ ἄλλα τοιαῦτα διετράνωσαν ἐς αἰετὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἑλλήνος πρὸς τοὺς Πατέρας τῆς ἐν Βερολίνῳ Συνόδου. Τὰ πολιτικὰ φόντα τῆς φιλέλληρος Γαλλίας εἶχον ὑψωθεῖ ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ τῆς Ἀθηναϊκῆς γνώμης, ὅσῳ οὐδέποτε τὰ τοῦ Λαυρίου, ἐν ταῖς καλαῖς αὐτῶν ἡμέραις.

Καὶ οὕτω τῶν πάντων εὐφημούντων, χειροκροτούντων καὶ εὐλογούντων ἡ γέννησις τοῦ νεογνοῦ ἀνεγράφη ἐπισήμως διὰ τοῦ 24 ἁθροῦ τοῦ Πρωτοκόλλου, ὁ δὲ Βηκονσφῆλδ, ὡς εἰδικὸς περὶ τὰ τοιαῦτα—δὲν συνέγραψε τὸν *Εὐθυμῶνα*—; ἀνέλαβε νὰ *ναουρίσῃ* τὸ μωρόν, καὶ

τὸ ἐναγοῦρισε·ν ἐπὶ δύο ἔτη διὰ τῆς γλυκείας τρύτης ἐπωδῆς :

Κοιμοῦ, παιδάκι μου, κοιμοῦ· ξέρουν νὰ 'πομονεύουν οἱ Ἕλληνες, καὶ καρτεροῦν ὡς ποῦ νὰ μεγαλώσῃς νάρθοῦν νὰ σὲ γυρεῦουν.

VI

ΒΙΒΛΟΣ ΓΕΝΕΣΕΩΣ

Ἦτο τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 1880.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκοιμῶντο κατὰ τὸ σύνηθες, καὶ ὦνει-
ρεύοντο κατὰκτῆσεις· οἱ Γάλλοι ἐχόρευον τὸ *can-can*·
οἱ Ἰταλοὶ ἐτραγῳδοῦν νέκν *opera*· οἱ Αὐστριακοὶ ἔπι-
νον *melanz*·¹ οἱ Γερμανοὶ ἐσκέπτοντο ἐνώπιον βυτίου
ζύθου· οἱ Τοῦρκοι ἐκάπνιζον, καὶ ὑπischοῦντο μεταρρυθ-
μίσεις τῷ Λαυάρδῳ· οἱ Ρῶσσοι ἀπηγχόνιζον μηδενι-
στάς· οἱ Ἰσπανοὶ ἐξύρχνινον συνωμοσίας· οἱ δὲ Ἀγγλοὶ,
πάντοτε εὐσεβεῖς, ἠρεύνων τὰς Γραφάς.

Καὶ οἱ μὲν Τόρυς, κατηφεῖς καὶ περίλυποι, ἀνεγίνω-
σκον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου, οἷονεὶ παρραμυθίαν εἰς
πκρελθόντα μεγαλεῖα ζητοῦντες, καὶ ἔλεγον :

*Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Βηκοσφήλδ, καὶ ὁ Βηκοσφήλδ ἦν πρὸς
τὸν Παδισάχ, καὶ Παδισάχ ἦν ὁ Βηκοσφήλδ. Πάντα
δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ
ῆγονεν ἐν Βερολίῳ καὶ Κύπρῳ.*

Οἱ δὲ Οὐίγκοι, ἔμπλεοι χαρᾶς, ἀπεστήθιζον τὴν Γέ-
νετιν λέγοντες :

*Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεός, ἀπαλειψάτω τὸν ἄνθρωπον
τοῦτον ἀπὸ προσώπου Βουλῆς, ὅτι ἀπερίτμητός ἐστι, καὶ*

¹ Mélinge καλεῖται ἐν Βιέννῃ τὸ ἐκ καφέ καὶ γάλακτος κρᾶμα.

πάντα Τόρυν σὺν αὐτῷ, ὅτι ἐπλήσθη ἡ γῆ ἀδικίας ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἰδοὺ ἐγὼ καταφθείρω αὐτούς. Καὶ ἦν ἄνθρωπος δίκαιος, τέλειος, ἀρεστὸς τῷ Θεῷ, ὄνομα αὐτοῦ Γλάδστων. Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Γλάδστωνι. Ποίησον σαυτῷ κιβωτόν· εἴσελθε σὺ καὶ οἱ ἐταῖροί σου καὶ πᾶσαι αἱ ἐλπίδες δεδουλωμένων φυλῶν εἰς τὴν κιβωτόν, ὅτι σὲ εἶδον δίκαιον ἐναντίον μου ἐν τῇ Βουλῇ ταύτῃ.

VII

ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ ΑΝΕΥ ΤΟΥ ΞΕΝΟΔΟΧΟΥ

α' Ἡ Ἐφημερίς καὶ τὸ ὑπουργεῖον Γλάδστωνος! — «Ἡ Στοὰ καὶ τὸ νέον ὑπουργεῖον τῆς Ἀγγλίας!» ἐμιαοῦρίζον τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης οἱ ἀγυιόπχιδες τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ ποὺ ν' ἀκούσουν, ποὺ νὰ ξυπνήσουν οἱ καλοὶ Ἀθηναῖοι· ἐκοιμῶντο τὸν ὕπνον τοῦ Ἀδάμ, κατὰ τὴν περιδόητον τῆς πλευρᾶς ἐγγχείρησιν. Οἱ ἄνθρωποι εἶχον βάλει εἰς τάξιν τὰ πράγματά των, ὡς καλοὶ οἰκοκυραῖοι, ποὺ μὲν οἰκονομοῦντες, ποὺ δὲ ἀποκόπτοντες, ποὺ δὲ καὶ καταργοῦντες, καὶ μετὰ τὴν ἐργασίαν ἀνεπκύνοντο τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, κατὰ τὸ παρχδεῖγμα τοῦ Κυρίου. Ἐκοιμῶντο καί, ὡς ἀληθεῖς Συβαρῖται, πάντα θόρυβον ἀποφεύγοντες, εἶχον λάβει τὴν πρόνοιαν, λέγουσιν αἱ κακαὶ γλῶσσαι, νὰ ἐκποιήσωσι τοὺς ὀλίγους αὐτῶν ἵππους, καὶ νὰ πολύσωσι τοὺς ὀλίγους αὐτῶν στρατιώτας, ἵνα μὴ ὁ χρεμετισμὸς ἐκείνων καὶ ὁ βηματισμὸς τούτων ταράττῃ ὕπνον γλυκὺν καὶ γλυκυτέρους ὀνείρους. Ἀλλὰ ταῦτα θὰ ᾔηναι βεβαίως συκοφανταί, διότι γνωστόν, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ φουσάτα εἶναι πάντοτε ἔς τὸ χαρτί, καὶ οἱ ἑλληνικοὶ στόλοι πάντοτε εἰς τὰ ναυπηγεῖα, ὥστε τί φουσάτον νὰ διαλύσῃ τις, ὅταν φουσά-

τον δὲν ὑπάρχει ; Ἄλλως ἂν οἱ καλοὶ Ἀθηναῖοι ἐκοιμῶντο, ἐκοιμῶντο ἐν πλήρει ἀσφαλείᾳ, ὥς τὰ σίγουρα, ὑπὸ τὴν φυλακὴν τῆς φιλέλληνος Εὐρώπης, ἔχοντες παρὰ τὸ πλευρὸν ἄγγελον προστατήν, τὸ 24 ἄρθρον τοῦ Πρωτοκόλλου· πᾶς δὲ ὀρθόδοξος χριστιανὸς ἔχει τὸν φύλακα ἄγγελόν του· τὸ λέγει καὶ ἡ Κατήχησις τοῦ κυρίου Δαμασκῆ. Εἶναι ὅμως ἀληθές, ὅτι σήμερον πλεῖστοι ὅσοι ἀντικατέστησαν τὸν ἀόρατον τῆς Κατηχήσεως ἄγγελον διὰ φαληρικῆς, παρλισίου ἢ καὶ ἀστικῆς ἀγγέλου, ἀλλ' εἰς τοῦτο ἐνέχεται ὁ εὐσεβὴς καθηγητής, ὅστις, πικριδὼν τὰς προόδους τῆς νεοελληνικῆς, ἐλησμόνησεν ὅτι ἡ λέξις ὑπέστη μετάπτωσιν, δηλοῦσθ οὐχὶ πλέον τοὺς ἀγγέλους τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ τοὺς ἀγγέλους τῆς γῆς, οἵτινες ἄγουσι μᾶλλον πρὸς τὸν Διάβολον ἢ πρὸς τὸν Θεόν. Μήπως δὲν συνέβη τοιοῦτόν τι καὶ ὡς πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ῥῆσιν ἀγάπα τὸν πλησίον σου, μετατραπεῖσθαι εἰς ἀγάπα τὴν πλησίον σου, ὡς ἐκ τοῦ γραμμικοῦ τύπου ὁ, ἡ, πλησίον;

Ἐν τούτοις οἱ καλοὶ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐξυπνήσει, καὶ νέοι ἵπποι παρηγγέλλοντο, καὶ νέοι ἡμίονοι ἡγοράζοντο, καὶ οἱ στρατιῶται ἐπανήρχοντο εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν, καὶ ἠΰξανον, καὶ ἐσχημάτιζον στρατόν, καὶ πᾶσα ἡ Βίβλος Γενέσεως ἐξετυλίσσεται. Καὶ ὁ στρατὸς ἐγέννησε φουσατά, καὶ τὸ φουσατό τὰς προπαρχσκειάς, καὶ αἱ προπαρχσκειαὶ τὰς παρχσκειάς, καὶ αἱ παρχσκειαὶ τὴν Ἐπιστρατεῖαν, καὶ ἡ Ἐπιστρατεία τῆς Λιναίτσαις, καὶ καὶ ἡ Λιναίτσαις τὰ τσαρτήρια, καὶ τὰ τσαρτήρια τὰ στρατόπεδα, καὶ τὰ στρατόπεδα τοὺς ἐκτάκτους στρατῶνας, καὶ οἱ ἐκτακτοὶ στρατῶνες τὰ ἐκτακτα νοσοκομεῖα καὶ τοὺς ἐκτάκτους ἐπικούρους, καὶ τὰ ἐκτακτα νοσοκομεῖα καὶ οἱ ἐκτακτοὶ ἐπίκουροι... τὸν τύπον.

Καὶ αὕτη Βίβλος Γενέσεως τύπου, ἐν ἣ ἡμέρᾳ Κύριος

ὁ Θεὸς ἐνεθυμήθη τὴν ὑπνώττουσαν Κεκροπίαν, καὶ ἀφύπνισεν αὐτήν· ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο τάχα προτιμότερον, ἂν τὴν εἶχε λησμονήσει, ἀφοῦ καὶ τὸ λόγιον λέγει: *Ῥοιμήσου ἀκαμάτα μου καὶ ἡ μοῖρά σου δουλεύει*; Καὶ ἀληθῶς οἱ σοφοὶ τῆς ἐν Βερολίῳ Συνδιασκέψεως δὲν διέψευσαν τὴν σοφίαν τοῦ λαοῦ, διότι οὐ μόνον υἱοθέτησαν, ἀλλὰ καὶ γενναίως ἐπροίκισαν τὸ μωρὸν τῆς Συνόδου, ὅπερ ἦτο κοριτσάκι, πολύφερνον μέλλουσιν νύμφην ἀναδείξαντες. Καὶ πάλιν χαρὰ καὶ πανηγύρεις ἐν ταῖς κλειναῖς Ἀθήναις, καὶ πάλιν ζήτω καὶ ἀνευρημίαι καὶ νέαι ἀϊδίου εὐγνωμοσύνης ἐκδηλώσεις. Τὸ ἀθηναϊκὸν μηνολόγιον μετεβάλλετο, καὶ ἦτο καθ' ἐκάστην, καὶ δικαίως, τοῦ ἁγίου Γλαδστοντος καὶ Ἀγγλίας τῆς πρωτοβούλου καὶ θαυματουργοῦ, ὡς πρὸ διετίκας ἦτο Γαλλίας τῆς ὁσίας καὶ Οὐαδிகτιῶνος ἀποστόλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὰ πάντα εἶχον λίαν καλῶς ἐν τῇ καλλίστῃ ταύτῃ τῶν Ἀθηνῶν πόλει, ἥτις σύττωμος θὰ σωθῇ, διότι εἰ μὲν δὲν ἠγάπησε πολὺ, ὡς ἡ Μκγδκληνή, ἐπίστευσεν ὅμως πάντοτε πολὺ, καὶ ἡ πίστις σώζει.

Ἀλλ' ὡς συμβαίνει πολλάκις ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις, καὶ τὴν φορὰν ταύτην ὁ λογαριασμὸς ἐγένετο ἄνευ τοῦ ξενοδόχου, καὶ ὁ ξενοδόχος — τοῦτο δὲ τὸ περίεργον — ἦτο Ἕλλην, ἐκ τῆς δούλης μάλιστα Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ σέμνωμα· ἦτο ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ πατὴρ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Μέσου Αἰῶνος ὁ τύραννος· διὸ καὶ μακράν, φίλοι ἀναγνώσται, τῶν σχολαστικῶν, τῶν λογιωτάτων, τῶν δασκάλων. Δάσκαλος δὲ λίαν φιλέλλην, ὁ Σκίντ-Γλαῖρ διηύθυνε τότε τὰ ἐξωτερικὰ τῆς Γαλλίας, καὶ ἐν λόγῳ φιλελληνικωτάτῳ πρὸς τοῦς Ἕλληνας ἀποτεινόμενος ἔλεγεν, *ἐλπίσατε εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ αἱ Ἀθηναὶ μὴ φωνῇ ἐπανελάβαντον ἐλπίσωμεν εἰς τὴν Γαλλίαν*. Ἀλλὰ μετὰ τινος ἡμέρας ὁ

δάσκαλος οὗτος ἐνεθυμήθη, ὅτι εἶχε ποτε μεταφράσει τὸν Ἀριστοτέλην, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, τὸ ἡξέυρετε, δὲν ἐδείχθη πάντοτε εὖνους πρὸς τὸ γυναικεῖον φύλον, εἰπών: «Ἡ φύσις τότε μόνον παράγει γυναῖκας, ὅταν δὲν κητορθοῖ νὰ πλάσῃ ἄνδρας.» ὁ δὲ Γάλλος δάσκαλος μεγάλως ἔσεβε τὴν γνώμην τοῦ μεγάλου διδασκάλου, τοῦ διδασκάλου τῶν εἰδοτίων, κατὰ Δάντην. Δημιουργήσωμεν τῇ Ἑλλάδι μέλλον ἀνδρικὸν καὶ οὐχὶ γυναικεῖον, ἤρξατο λέγων ὁ Σαϊντ-Ιλαίρ. Εἴμχι φιλέλλην, ἔκραζε, καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο δὲν ἐπιθυμῶ ἡ μικρὰ ἐκείνη κόρη νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα· τὸ κορτσῖον θὰ γίνῃ γυνή, δηλαδὴ ὅ,τι ἡ φύσις καταδίκασε, κατὰ τὸν μέγαν διδάσκαλον Ἀριστοτέλην. Δὲν θέλω νὰ γίνω νέος Ζεὺς, καὶ νὰ προσφέρω εἰς χώραν, ἣν οὐδέποτε ἔπχυσαν ἀγαπῶν καὶ θαυμάζων, νέαν Πανδώραν· ἀρκοῦσι τὰ κακὰ τῆς πρώτης. Καὶ ἐν τῷ ἄκρῳ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην σεβασμῷ ἐπελάβετο ἔργου ἡκιστα ἱπποτικοῦ, καὶ ἐμπρέποντος Γάλλῳ. Ἦρξατο νὰ δυσφημῇ τὸ ὄνομα τῆς κόρης, προσβάλλων δι' ἀγορεύσεων καὶ ἐγκυκλίων τὸ νόμιμον τῆς γεννήσεως αὐτῆς καὶ τῆς προικός, ἣν τότε ἐλευθερίως ἡ Συνδιάσκεψις εἶχεν ἀναγράψει αὐτῇ· καὶ τόσα κατὰ τῆς ἀτυχοῦς κόρης ἐξεστόμισεν ὁ ἀγροῖκος ἐκεῖνος δάσκαλος, ὥστε βαρύνως ἀσθενήσασα μικροῦ δεῖν ἐκ λύπης ἀπέθνησκεν. Ἄν δὲ ἐσώθη, τοῦτο ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς ἐνδεδελεχθεῖς ἐνεργείας τῶν Ἀγγλων ἱατρῶν, οἵτινες οὐδενὸς ἡμέλησαν, οὔτε συμβουλίων ἐπὶ συμβουλίοις, οὔτε ταξειδίου εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἀλλαγὴν τοῦ ἀέρος, ὅπως σώσωσι τὴν πολυπαθῆ κόρην· τὸ ἥμισυ ὁμῶς τῆς προικὸς ἐγένετο ἐκκτόμβη τῷ Σταγειρίτῃ· ἀλλ' ἄς ἦται ὑγεία, καὶ ὅλα περαστικά, ὡς λέγει ὁ λαός.

Ὅτε δὲ ἤρξατο θρυλλούμενον, ὅτι ἡ κόρη ἦτο πλέον

ἐκτὸς κινδύνου, καὶ εἰς ἀνάρρωσιν ἤδη, καὶ ὅτι τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱατρικὸν συμβούλιον ἔμελλε νὰ πέμψῃ αὐτὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ χάριν τοῦ πατρίου ἀέρος, καὶ ὅπως παιδαγωγηθῇ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἑπτὰ Σοφῶν, οἱ καλοὶ Ἀθηναῖοι *ἐκαμιναν γὰζια*, πῶς δὲν τὴν θέλουν. «Μὰς ὑπεσχέθησαν, ἔλεγον, παιδιὶ κουκουναροθρεμμένο καὶ τοῦτο εἶναι ῥαχιτικὸ καὶ κακομοίρικον, δὲν το θέλομεν.» — «Πάρτε το δά, εἶναι καλὸ κοριτσάκι, θὰ μεγαλώσῃ καὶ θὰ γίνῃ καλὴ νύμφη, ἔχει καὶ προῖκα.» — «Τί προῖκα! δὲν ἀξίζει οὔτε τὰ ἐξοδα ποὺ ἐκάμαμε σὲ σπάργαννα, κούνιαις καὶ παροχμάναις! καὶ ὅλα μὲ χρέος!» — «Καὶ ποῖος σὰς εἶπε νὰ τὰ κάμνετε;» — «Ὅριστε κουθέντα! πάρε με ᾽ς τὸ γάμο σου νὰ σοῦ ᾽πῶ, καὶ τοῦ χρόνου! ποῖος; . . . μὰ ἂν δὲν τὰ ἐκάναμε ᾽μᾶς τὴν ἔδιδαν; Ἀλλὰ μᾶς εἶδαν πῶς εἴμεθα ἄξιοι νὰ τὴν πάρουμε μὲ τὸ σπαθὶ μας· καὶ νὰ βάλουμε φωτὶ ᾽ς ὅλη τὴν Ἀνατολήν, καὶ ἔσπευσαν τάχα νὰ μᾶς τὴν προσφέρουν· ὁ φόβος, ὠραία γενναϊότης!» — «Πιθανόν.» — Βέβχιον, ὅχι πιθανόν, τὸ μικροῦν οἱ ὀδυρμοί, τὰ δάκρυα τοῦ Σαίντ-Ἰλαίρ.» — «Ὅλα ψεύτικα, δάκρυα κροκοδείλου διὰ τὴν Τύνιδα, ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη.» — «Ἴσως, ἀλλὰ τὸ ἔθνος δὲν τὴν θέλει· ἡ νύμφη καθὼς πρέπει, ἡ τίποτε. Ὁ Ἕλληνα, φίλε μου, θὰ βάλῃ καὶ πάλιν φωτὶ ᾽ς τὸ σπίτι του, ἀλλ' οὐδέποτε θάνεχθῇ ἐλεημοσύνην, ὅταν ἔχῃ εἰς τὰς χεῖρας τίτλους ἐπισήμους, δις ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἀναγνωρισθέντας.»

VIII

Θ ΟΣΜΑΝ ΓΑΖΗΣ

Ἦτο Ἀπρίλιος τοῦ ἔτους 1881, ὁ μὴν τῶν ῥόδων καὶ τῶν ἐρώτων, ὁ μὴν τῆς Ἀφροδίτης. Τίς δὲ

δύναται νάμφοισθητήση τήν ἰσχὺν τῶν μηνῶν ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων; Καὶ ὅμως μία μόνη φωνὴ ἀντήχει ἀνὰ πᾶσαν τὴν Κεκροπίαν: Πόλεμος! πόλεμος! Προδότης τῆς πατρίδος ὅστις δεχθῇ! Θάνατος εἰς τοὺς προδότας! Πόλεμος! πόλεμος! τὰν ἢ ἐπὶ τὰς! Καὶ ἡ πατριωτικὴ μηχανή, τρίτον ἢ τέταρτον στηθεῖσα ἐν διαστήματι ὀλιγίστων ἐτῶν, διετέλει ὑπὸ τὸν ἄτμὸν νυχθημερόν, βέλλουσα πῦρ εἰς τὰς τέσσαρας τῆς πόλεως γωνίας. Μεγίστη δέ, παναθήναιος διχδήλωσις ἠγγέλλετο ὑπὸ τοῦ Ἑθνικοῦ Λεσμοῦ ἐν τῷ Πεδίῳ τοῦ Ἄρεως. Ἦτο κυριακὴ, ἄγαν δὲ φιλοθεάμονες οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπὸ Ἀριστοφάνους καὶ ἐντεῦθεν, διὸ καὶ ἀνὰ χιλιάδας ἐξῆλθον εἰς τὴν διχδήλωσιν, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι κατέλκον τὰ πέριξ, ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ πεδίον. Μυρία ὅσα διεθρυλλοῦντο ἀπὸ πρώτης περὶ ἀτυνομικῶν καὶ στρατιωτικῶν μέτρων· ὅθεν οὐδόλως ἄπορον, ἂν οἱ συνετοὶ Νέστορες ὑπερτέρουν τῶν ῥιψοκινδύνων Ἀχιλλέων. Λόγοι παραινετικοὶ καὶ προτρεπτικοὶ ἐν πατριωτικῇ θέρμῃ ἀπηγγέλλησιν, ζητωκραυγαὶ καὶ ἀνευφημίαι διέσχισιν τὸν ἄέρα, καὶ πάντες μιᾷ φωνῇ ὠρκίζοντο νάποθάνωσι μᾶλλον, ἢ νὰ δεχθῶσι τόσῳ ἰσχνῇ καὶ ἄφρονον νύμφῃν, ὅτε αἴφνης φιλόπατρις ἵππος δρομικίῳ ἐξῆλθε τοῦ ἐκεῖ στρατῶνος, ἵνα μετὰ τῇ καὶ οὗτος τῆς διχδηλώσεως, καὶ δώσῃ τὸν πατριωτικὸν ὄρκον. Ἦτο τοῦτο παρὰ τὸ πρόγραμμα, διὸ καὶ ἐκ παρεννοήσεως πεισματώδης ἀγὼν συνήφθη μεταξὺ ἀστῶν καὶ ἵππου. Ὁ ἵππος κατησχύνθη, νικηθεὶς ὑπὸ τῶν ποταίτων εἰς τὸν δρόμον. Χαρὰ ἔς τὰ παλιγκάρια τοῦ φοβήθησαν ἐν ἄλλοις! ἔλεγον οἱ θυμαστικὲς τῶν Χαυτείων, βλέποντες τὸν ἀνθρώπινον ἐκεῖνον χεῖμαρρον, φεύγοντα πρὸ φιλοπάτριδος ἵππου, ὅστις πᾶν ἄλλο διενоеῖτο, ὁ τάλας, ἢ νὰ τρομάξῃ ἀδελφοὺς καὶ ἐν μέλλοντι πο-

λέμῳ συνεταίρους. Τὸ σκῶμμα ὁμῶς ἦτο ἄδικον, καὶ ὅλως ἀνοίκειον εἰς τὸ ἐπίσημον τῆς ἡμέρας, διότι ἂν οἱ καλοὶ ἐκεῖνοι ἄστοί, πιθανὸν καὶ ἐθνοφύλακες ἄνευ στολῆς, ἔφευγον, δὲν ἔφευγον ἐκ δειλίας, ἀλλ' ἵνα μὴ κχταπλακωθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἵππου, καὶ εὐρεθῶσιν ἀνὰ πηροὶ τὴν ἡμέραν τοῦ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς. Ἄλλως, καὶ ὁ νεφεληγερέτης Ζεὺς ἐδείχθη ἄγαν μεροληπτικὸς καὶ φιλότρωος, διαλύσας δι' ὀλίγων ψεκᾶδων τὴν διχδήλωσιν τῶν Ἀχαιῶν, καὶ σώσας οὕτω τοὺς Τρῶας ἐκ τῶν μύδρων πλήθους ἄλλων ῥητόρων.

Ἐπὶ τέλους σκέψεις ἱπποτικώτερι ἐπεκράτησαν, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ νύμφη ἡμειπιστήμως, πάντες δὲ τότε ἐνόησαν, ὀλίγον ὁμῶς ἄργά, ὅτι ὁ πόλεμος οὐδὲν ἄλλο ἦτο, ἢ εὐρυὲς ἀπριλιάτικο ψάρι — δὲν ἤμεθα ἐν Ἀπριλίῳ —; ἐπινοηθέν ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων χάριν τῶν ἀναγνωστῶν αὐτῶν, ὅπως δοκιμάσωσιν ἐν ἀσφαλείᾳ, οἷος προσεχῆς πόλεμος συνεπάγεται συγκινήσεις. «Τί εἶναι αὐτά;» ἔκραζεν ὀργίλως ὁ Ὀσμάν-Γαζής, ὁ ἀνδρεὺς τῆς Πλεύνας ὑπερχοπιστής, ἀναγινώσκων τὴν *Χακηκάτ*, καὶ φέρων μηχανικῶς πῶς τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν λαβὴν τοῦ ξίφους, «τί! δὲν εὐχαριστοῦνται οἱ κύρ-Ἀθηναῖοι εἰς ὅσα θὰ τοὺς δώσωμεν, ἀλλὰ θέλουν κιᾶλλα, καὶ μᾶς φοβερίζουν ἀκόμη! ἄς μ' ἀρήσουν καὶ ἐγὼ τοὺς διορθόνω εἰς τὰς Ἀθήνας;» — Λόγοι ἄφρονος καὶ ὁ ἄφρων ἐν σκότει πορεύεται¹. Ἡ γνῶσις ὁ πολμητίας, ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ὠχυρωμέναι, ὥς ποτε τὸ τετράπλευρον τῆς Λομβαρδίας, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὠπλισμένοι ὡς ἄττακοί. Ἡ γνῶσις, ὅτι θὰ εὕρισκον ἐν πάσῃ τῶν πέριξ γωνίᾳ φρούριον φοβερόν, βροτοφόρον Καπύην. Καὶ πόθεν θὰ ἠδύνατο νὰ εἰσβάλῃ; Πειριόθεν; ἀδύνατον· σμερδαλέα ἴσταντο τὰ περίφημα ἐκεῖνα

1 Ἐκκλησ. Β', 14.

πυροβόλα, τὰ ἐν ἀλαλαγμῷ λαοῦ, Πειραιωτῶν βοηθούντων καὶ βοώντων, στηθέντα κατὰ τοῦ ἀποτροπαίου Χοβάρτ, ἐν ἔτει, ἐν ἔτει πετωμάτων. Ἐκ τοῦ Νέου Φαλήρου; τὸν περιέμενον αἱ Σειρῆνες καὶ αἱ Μέγαιραι τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου. Καὶ θὰ ἠδύνατο νάντιστῇ εἰς τὰς Μαινάδας τοῦ Ὀρφέως, τὸν κόρδακα ὀρχουμένας, τὸ ἄσμα τῆς *Γαρουφαλῶ - Γαρουφαλᾶς*, τοὺς αἰκισμοὺς τῆς *Περιχώλης* καὶ πάντων τῶν ῥοδοχρόων δαιμόνων τῆς Ὀφφεμπαχείου κολάσεως, φοβερωτέρων τῶν κερασφόρων καὶ οὐροφόρων τῆς γεέννης διαβόλων; Ἀδύνατον· καὶ λησμονῶ τὴν περικνημίδα, ἣτις θὰ ἐγίνετο αὐτῷ ἄλυσις, τὴν jarretière τῆς Jolie Parfumeuse:

Honny soit qui mal y pense.

Ἐκ Πατησίων; Τίς λαλεῖ περὶ Πατησίων; νὰ εἰςβάλλῃ ἐκεῖθεν; Ἴσα, ἴσα, ἐκεῖ θὰ ἦτο ἡ καταστροφή του· θὰ ἐπνίγετο ἐν θηλάσσει ζύθου, καρὲ καὶ μυστίχης· γλυκὺς θάνατος βεβχίως, ἀλλὰ πάντοτε θάνατος. Ἄν δὲ τὴν συμβουλὴν νέου Ἐφιάλτου ἀκολουθῶν εἰςέβαλλεν ἀλλαχόθεν, τὸν Ὑμηττὸν ὑπερβαίνων, οἱ παριλίσιοι πικράδειςσι θὰ ἐγίνοντο αὐτῷ πλέον τι ἢ Θερμοπύλαι, Μαραθῶν, Πλαταιαί. Ἄν ἐσώζετο ἀπὸ τοῦς ὄνουχας τῶν Νυμφῶν, θὰ ἔπιπτεν εἰς τοὺς ὀδόντας τῶν Ἰλισίδων, ἂν διέφευγε τὰς Ἰλισίδας, θὰ εὗρισκε τὴν φάρετρην τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις δὲν χορατεύει, καὶ ἂν ἐπὶ τέλους ἤθελεν ὑποτεθῇ εὐτυχέστερος τοῦ Μαρσίου, θὰ ἔπιπτεν ἀναντιρρήτως εἰς τὰς χεῖρας τῶν Πειρατῶν τῶν Ὀλυμπίων, τοῦ θεάτρου ἐννοεῖται. Ἀλλ' ἂν ἀποβιβαζόμενος εἰς Παλκιὸν Φάληρον ἐφώρμα ἐκεῖθεν εἰς τὴν πόλιν; Οὐδεὶς φόβος, χάρις τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ φίλου κυρίου Δαμασκηνοῦ, ἐγκαίρως συνδιαλλάξαντος τὸν Ποσειδῶνα πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν. Ὁ θηλάσσιος θεὸς θὰ

ὑπερήσπιζεν ἀνκντιρρήτως τὰ χερσαῖα αὐτοῦ βασίλεια καὶ τοὺς νέους αὐτοῦ ὑπηκόους, βιβλικὸν θαῦμα ἀνανεῶν. Τὴν δ' ἐπιούσαν πλήρεις χαρᾶς θάνεκράζομεν :
"Ασωμεν τῷ Ποσειδῶνι, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται· ἔππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν, διότι ἡ χειροποίητος, ἡ Ἀθηναϊκὴ, θάπέβαινε πρὸς τὸν Ὀσμάν, ὅ,τι ἡ Ἐρυθρὰ ἢ ἡ Μεσόγειος ἐγένετο πρὸς τὸν Φαράω!

Τὸ βλέπετε, ὁ προπέτης Ὀσμάν κατὰ κέντρων θὰ ἐλάκτιζεν, ἡ πόλις πανταχόθεν ἐφρουρεῖτο· ἔπειτα οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐκοιμῶντο· παρσκευάζοντο, καὶ ἐβουλεύοντο.

— « Ἄς ἔλθῃ, ἃς ὀρίσῃ, εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ τὸν ὑποδεχθῶμεν, » ἔκραζον μετὰ πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ οἱ ἀρειμάνιοι τοῦ 1878, οἵτινες, ὡς ἤκουσαν ὅτι ἔρχεται ὁ Χοβάρτ, ἔδραμον ὅλοι εἰς τὰς οἰκίας, ἵνα . . . ὀπλισθῶσι, καὶ ἀκόμῃ ὀπλίζονται. — « Δὲν θὰ ἔλθῃ, δὲν θὰ τὸν ἀφήσουν αἱ Δυνάμεις, » ἔλεγον ἄλλοι μεθ' ὕφους πειστικῶς, ὡς εἰ ἦσαν σύμβουλοι τῆς ἐπικρατείας τῶν Δυνάμεων ἐκείνων. — « Καὶ ἔπειτα, εἴμεθα τῶρα καὶ καὶ πῶς παρσκευασμένοι, » παρετήρει τρίτος μετὰ ζῦ εἰσπνοῆς σιγᾶρου καὶ ῥοφήματος καφέ, « καὶ ὅπως δῆποτε . . . » — « Τί παρσκευασμένοι ! » διέκοπτεν ὀργίλως τέταρτος, « ἴσα, ἴσα, σήμερον γράφω περὶ τούτου· σὰς συνιστῶ τὸ σημερινὸν φύλλον τῆς *Παλιγγενεσίας*, τοὺς τὰ λέγω ὀρθὰ κοφτά. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν ὑποφέρονται πλέον, ἐπῆραν τὸ ἔθνος εἰς τὸν λαϊμό του· δὲν ἔχομεν στρατόν, στόλον, τροφάς, δὲν ἔχομεν τίποτε· περῆλυσαν τὰ πάντα. Τί! μὲ τῆς *Λιγάτσαις* καὶ μὲ τὴν βάρκα τοῦ Γρυπάρη θὰ πολεμήσωμεν τὴν Τουρκίαν, τὴν δύναιμι ἐκείνην, ἥτις. . . » — « Καὶ μόλα ταῦτα, κύριε, » εἶπέ τις πρὸς αὐτὸν ἀποτεινόμενος « ὁ Ὀσμάν δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ ἔλθῃ . . . » — « Διὰ τί ; » — « Διότι θὰ κα-

τεστρέφετο· μάλιστα, κύριε, αὶ ἀρχαὶ δὲν ἔμειναν μετὰ χέριχ σταυρωμέναι, ὡς νομίζετε, ἐλήρθησαν καὶ λαμβάνονται καθ' ἐκάστην μέτρα. "Ἐγειναν σχέδια, ἐμελετήθησαν, ἐσπουδάσθησαν καὶ θὰ ἐπιτύχωσι, πρῶτα ὁ Θεός, ἀρκεῖ νὰ ἔλθῃ ὅταν σφίξουν ἢ ζέστες, ἐκεῖ Ἰούνιον, Ἰούλιον . . .» — «Καὶ ποῦτος θὰ τὸν πολεμήσῃ, ἄγγελος Κυρίου;» — «Ἄγγελος Κυρίου, μάλιστα.» — «Αὐτὰ εἶναι ἅπ' ἐκεῖνα τοῦ Μικράκη, καὶ εἰς ἐμένα δὲν περνοῦν· ἐγὼ αὖριο θὰ γράψω, ποῦ θὰ τοὺς πάρῃ ὁ Διάβολος!» — «Κάμειτε ὅπως θέλετε, ἀλλ' ἀκοῦστε καὶ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη· ἅμα σφίξουν ἢ ζέστες, ἔλθῃ, ἢ δὲν ἔλθῃ, ὁ Ὀσμάν, φευγῶ 'ς τὰ τέσσαρα, καὶ ὅλοι νὰ κάμουμε τὸ ἴδιον, διότι δὲν ξέχουμε πῶς ἤμποροῦν νὰ γυρίσουν τὰ πράγματτα, ὁ Διάβολος ἔχει πολλὰ ποδάρια . . .»

Τὸ σχέδιον ἦτο λαμπρὸν καὶ ἡ ἐπιτυχία βεβχία, ἀλλ' ὁ Διάβολος ἔχει πολλὰ ποδάρια, ὁ Ὀσμάν δὲν ἤλθε, καὶ ὁ τόσῳ προσφυῶς κατ' αὐτοῦ φιλοπονηθεὶς τύπος ἀντὶ νὰ θερίσῃ τοὺς Τούρκους, ἐθέρισε τοὺς Ἀθηναίους. Τίς πταίει; ὁ καλὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ὅστις κἄτι ἤξευρε· δὲν εἶπεν ἐγκαίρως, ἅμα σφίξουν ἢ ζέστες φευγῶ 'ς τὰ τέσσαρα;

ΙΧ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΑΙ ΔΕΚΑ ΠΛΗΓΑΙ

«Αἱ Νέαι Ἰδέαι καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία, πέντε λεπτά.» — «Ἡ Παλιγγενεσία καὶ ἡ συγκάλεσις τῆς Βουλῆς;» — «Τί! συγκαλεῖται ἡ Βουλὴ;» — «Ὁχι δά, ζη-

τοῦν τὴν συγκάλεσιν. » — « Τώρα, μέσσω 'ς τὸν τύφο. » —
 « — ὦ καὶ μένε καὶ σύ, πιστεύεις 'ς τὸν τύφο ; ψέμματ' αὖ
 τὰ 'βγάζουν ἢ ἐφημερίδες διὰ τὰ κομμικτικά τους. » « Ὁ
 Θεὸς ἐν κόλποις Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ἀγαπαῦσαι
 αὐτόν... — « Νά ! » — « Τί ; » — « Ἐνός 'πεθαμένος ! νὰ τὰ
 ψέμματ', νὰ κι' ἄλλος ἀπ' ἐκεῖ ! » — « Δὲ βχυρέσαι, ποῖος
 'ξέρει ἀπ' τί ἀπέθναν, πᾶμ' 'ς τὸ Φάληρο ; τραγουδεῖ
 ἀπόψε ἡ Λασσάλ. »

Βουλὴ !... Βουλὴ !... ἐφώνουν ἀνάλγητοι αἱ ἐφημε-
 ρίδες, ἀπὸ πρωῒας ἕως ἐσπέρας, ἐν μέσῳ πόλεως θρη-
 νούσης καθ' ἐκάστην προσφιλεῖς ὑπάρξεις ἐν τῷ ἔαρι τοῦ
 βίου θεριζομένας. Ἀλλὰ πόσαι καὶ πόσοι τῶν τελευτών-
 των ἀφηνῶς, ἢ μακρὰν τῆς παρηγόρου φωνῆς συγγενοῦς
 ἢ φίλου δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ εἴπωσι μετὰ τοῦ Γάλλου
 ποιητοῦ Γιλβέρ ;

Au banquet de la vie, infortuné convive,
 J'apparus un jour, et je meurs ;
 Je meurs, et sur ma tombe où lentement j'arrive,
 Nul ne viendra verser des pleurs.

Salut, champs que j'aimais, et vous douce verdure,
 Et vous, riant exil des bois !
 Ciel, pavillon de l'homme ; admirable nature,
 Salut pour la dernière fois !

Ah ! puissent longtemps voir votre beauté sacrée,
 Tant d'amis sourds à mes adieux !
 Qu'ils meurent pleins de jours ; que leur mort soit pleurée !
 Qu'un ami leur ferme les yeux !

Βουλὴ ! Βουλὴ ! ἰδοὺ τὸ πρόγευμα, τὸ γεῦμα, τὸ δεῖ-
 πνον, ὁ ἐπιούσιος ἄρτος τῶν καλῶν Ἀθηναίων ἐπὶ μῆ-
 νας πολλούς. Ἡ τροφὴ δὲν ἦτο βεδιῶς εὐχυμος καὶ

ποικίλῃ, ἦτο ὅμως ὑγιεινὴ καὶ κατὰ τῆς ἐπικρατούσης νόσου κατὰλληλος· ἀλλ' ἐθρυλλοῦντο τόσα ἀπαίσια, ὥστε ἡκιστα ἀπέδινε λυσιτελίῃς. Ἐλέγετο ὅτι ἅμα τῇ συγκαλέσει τῆς Βουλῆς ἐπτά ἀγγλόναί ἐμελλον νῆαναρτηθῶσιν ἐκ τῶν δύο γιγαντικῶν τοῦ Βουλευτηρίου κήνων, παροραμάτων τοῦ ἀρχιτέκτονος, κατὰ τινὰς, δείγματος ἐκτάκτου προνοίας, κατ' ἄλλους. Ἐλέγετο προσέτι ὅτι, εἴ ποτε οἱ τῆς κόρης ἐπίτροποι θὰ ἐτόλμων νὰ ἐμφοκισθῶσιν εἰς τὸ Βουλευτήριον, θὰ ἀπεβόλλοντο κακὴν κακῶς, ὥς παρόνομον ἀξίωμα περιβληθέντες. Ἐλέγετο . . . καὶ τί δὲν ἐλέγετο! «Θεέ μου!» ἔκραζεν εὐσεβὴς δέσποινα, «ἐπτά ἀγγλόναί! καὶ ἄλλοι θάνατο! δὲν ἀρκεῖ ὁ τύφος! . . . δὲν εἶναι χριστιανοί! δὲν βλέπουν, δὲν ἀκούουν τί γίνεται καθ' ἡμέραν!» Ἀχ! τὰ πολιτικά, τὰ πολιτικά! Ὡς ἐχάλασαν αὐτὸν τὸν τόπο! Πᾶμε ἀπὸ τὸ κακὸν εἰς τὸ χειρότερον, ἀπὸ δυστυχία εἰς δυστυχία: Ἐπιστρατεία, φόροι ἐπὶ φόρων, τύφος, φόβος πολέμου, ζέστη ἀφόρητος, στάλα νερό, ἀκρίβεια, αὔριο ἢ Βουλὴ, μεθαύριο ἄλλος Διάβολος, Θεέ μου συχώρεσέ με, ἐφθάσαμε τὰς δέκα πληγὰς τοῦ Φαραώ! *Βουλὴ! Βουλὴ!* Καὶ ἡ Βουλὴ συνῆλθε, καὶ διέψευσε τοὺς φόβους τῆς εὐσεβοῦς δεσποίνης. Οὐδεμία ἀγγλὸν ἀνηρτήθη, οἱ ἐπίτροποι τῆς κόρης δὲν ἀπεβλήθησαν, οὐδεὶς φιλόπατρις ῥήτωρ ἔκλυσε τὸ σπῖτι του, ὅπερ διὰ λόγων εἶχεν ἀνεγείρει, καὶ διὰ λόγων ἠπεύλει νὰ κύσῃ, ἡ ποθητὴ κατὰκτησις ἐγένετο ἀνείμακτος, οὐδὲν ξίφος ἐδόφη εἰς ἀνθρώπινον αἷμα, οὐδὲν πυροβόλον παρέβη τὴν ἐκτὴν ἐντολήν, οἱ ἐχθροὶ διεσκορπίσθησαν καὶ ἐφυγαδεύθησαν, ἄνευ ὅμως χρήσεως ὅπλων, οἱ φίλοι ἡμεῖφθησαν καὶ ἐβραβεύθησαν, καὶ τοὶ δὲν ἔφερον πληγὰς πολέμου· διότι τὸ πᾶν συνετελέσθη ἐν εἰρήνῃ, ἂν οὐχὶ καὶ ἐν ὁμονοίᾳ. Ἡ Ἐπιστρατεία διελύθη, ὁ τύφος

ΛΟΡΔΟΣ ΚΑΒΕΝΔΙΣ

Ο ΔΟΛΟΦΟΝΗΘΕΙΣ ΑΡΧΙΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΤΗΣ ΙΡΛΑΝΔΙΑΣ

ἔπαυσε, τὸ ὕδωρ καταπλημμυρεῖ τὴν πόλιν, ἔκτακτος ἀγγέλλεται ἐκ Θεσσαλίας εὐφορία, καὶ τὰ πάντα ἔληξαν λίχν καλῶς ἐν τῇ καλλίστῃ τῶν Βουλῶν, τῆς βελτίστης τῶν πόλεων, διαχεύσεως καθ' ἐσπέρην διὰ τριῶν ὠδικῶν καφενείων καὶ ἰσαρίθμων θεάτρων, σὺν τῷ φηληρικῷ, ἄφικτον θυμηδίαν τοῖς ὀλβίοις Ἀθηναίοις ἐκ τοῦ ὕπνου ἐγειρομένοις.

Βλέπετε λοιπόν, ὅτι ὁ καύσων ἔχει καὶ αὐτὸς τὰ καλά του, ὡς εἴπομεν προοιμιαζόμενοι, φέρει νάρκη, ἡ νάρκη γλυκὺν ὕπνον, ὁ ὕπνος γλυκυτέρους ὀνείρους, οἵτινες καὶ πραγματοῦνται· ἄλλως, ἡ σοφία πάντων σχεδὸν τῶν λαῶν θὰ ἔλεγε ποτε :

Κοιμήσου ἀκαμάτα μου κι' ἡ μοῖρά σου δουλεύει ;

Ἀθήνησι, τῇ 25 Ἰουνίου 1882.

Ε. ΑΣΩΠΙΟΣ

ΑΝΘΟΔΕΣΜΗ

Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

— ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΜΑΘΗΤΟΥ —

Ὅσοι ἐδιδάχθησαν τὴν γραμματικὴν πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν ἐνθυμοῦνται διὰ τίνος μεθόδου ἐγίνετο ἡ διδασκαλία. Ὁ διδάσκαλος ἐκράτει ὡς σκῆπτρον λεπτὴν ῥάβδον ἐν τῇ δεξιᾷ, ὁσάκις δὲ ὁ μαθητὴς ἔσφαλλεν εἰς τὰς κλίσεις τῶν ὀνομάτων ἢ τῶν ῥημάτων, ὀξεῖα πληγὴ ἐπὶ τῆς παλάμης ἐτιμῶρει τὸ σφάλμα, καὶ ἐνετύπωνε τὸν κανόνα εἰς τὸν ἐγκέφαλον· ὅτε δὲ τὰ σφάλματα ὑπερέβαινον ὠρισμένον τινὰ ἀριθμόν, ἐγίνετο χρῆσις συνοπτικωτέρας μεθόδου, ἐσφίγγοντο οἱ πόδες τοῦ ἐνόχου εἰς τὸν λεγόμενον φάλαγγα, ὁ δὲ διδάσκαλος ἐπέθετεν ἐπ' αὐτῶν ὅσους ῥαβδισμοὺς ἀπῆτει ἡ γραμματικὴ, ἢ ἡ διάθεσις τοῦ τιμωροῦντος.

Τὴν μέθοδον αὐτὴν εἶχον παρὰ τὰς οἱ διδάσκαλοι παρὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐκυβέρνησαν διὰ ῥαβδισμῶν καὶ βρασάνων. Ὅπως διὰ τοῦτο ἐγίνοντο μισητοὶ καὶ φρονοῦντες οἱ Τούρκοι καὶ ἡ Κυβέρνησις των, ὁμοίως καὶ οἱ μαθηταὶ ἐμίσουν τοὺς διδασκάλους, καὶ ἀπεστρέφοντο τὴν διδασκαλίαν. Φόβος καὶ τρόμος μᾶς ἐκυρίευεν, ὁσάκις ἐβλέπαμεν τὸν διδάσκαλον ἡμῶν.

Καὶ ὁμῶς ὁ δυστυχὴς διδάσκαλος οὔτε ἀποστροφῆς οὔτε φόβου ἦτον ἄξιος. Εἶχε συμπαθητικὴν τὴν φυσιογνωμίαν, ἦτον εὖειδής καὶ εὐμήκης· ὁσάκις τὰς ἐορτάς ἐνεδύετο τὸ στιλπνόν του καβάδιον καὶ τὸν κυκνοῦν ἐπενδύτην, πολλὰ τῶν νεανίδων ἐπεθύμουν νὰ ἦσαν μαθήτριάι αὐτοῦ. Εἶχε τόσον ἄφθονον τὴν κόμην, ὥστε μόλις ἴστατο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὁ σκουφός του· διότι ἐφόρει σκουφόν, ὡς ἀληθὴς διδάσκαλος. Ἐν μόνον ἐλάττωμα εἶχεν ἡ ὥραία αὐτοῦ φυσιογνωμία, τὸ μέγεθος τῆς ῥινός· ἦτο τῶνόντι ἡ ῥὶς τοῦ διδασκάλου μεγάλη καθ' ὑπερβολὴν καὶ παχεῖα· ὅλαι δὲ αἱ συγκινήσεις του ἀντανεκλῶντο ἐπὶ τῆς ῥινός· ἐξ ἐλαχίστης αἰτίας ἡ σοβρὰ ἐκείνη ῥὶς ἐκοκκίνιζεν ὡς ἐψημένον κοκκινογούλιον. Ἦτο δὲ καὶ τὰ ἥθη αὐστηρά· μ' ὅλα τὰ προεκτεθέντα προτερήματά του οὐδεμίαν τῶν συνήθων εἰς τοὺς ἀγάμους κατακρίσεων δὲν ἐκυκλοφόρησε κατ' αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει, καὶ τοῦτο ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη. Μόνον περὶ τὰ τέλη τῶν ἀρκετῶν τούτων ἐτῶν, τινὲς μητέρες ἀγάμων θυγατέρων, θυγατέρων μάλιστα ἐστερημένων προικός, ἤρχισαν νὰ διαδίδωσιν ὅτι ὁ διδάσκαλος ἐσύχναζεν ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ὥραίας Σοφίας.

Ἡ δὲ Σοφία ἦτον ὀρφανὴ ἱερέως, ἐφημερίου ἄλλοτε τῆς Μητροπόλεως. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ μᾶλλον γραμματισμένος ἱερεὺς τοῦ αἵωνος, πολλάκις ἐξεφώνησεν ἐπ' ἐκκλησίας λόγους, οὓς καὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ μετὰ θαυμασμοῦ ἐμνημόνευον. Εἶχε δὲ λάβει τὴν φροντίδα ὁ μακρότης νὰ γράψῃ τοὺς λόγους αὐτοῦς, τὸ δὲ χειρόγραφον ἔμεινεν εἰς τὴν χήραν καὶ τὴν ὀρφανὴν του ὡς μόνη κληρονομία. Τοῦτο τὸ χειρόγραφον ὑπήγεινεν ἐνίοτε ὁ διδάσκαλος νὰ συμβουλευθῇ, καὶ ἐκ τούτου ἐπήγγασεν ἡ κατὰκρσις.

Ἡ ὀρφανὴ Σοφία ὁμῶς ἦτο πραγμاتيῶς θελητικῶς

τάτῃ νεῦνις· εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς ζωηρούς, τὴν κόμην πλουσίαν, τὰς κινήσεις πλήρεις χάριτος· ὅτε ὠμίλει, ἡ φωνή της ἐμάγευε καὶ τὰ πλέον ἀναίσθητα ὦτα. Δὲν ἤμην βέβαια εἰς ἡλικίαν τότε νὰ ἐκτιμῆσω προσηκόντως τὰς χάριτας αὐτῆς, ἡὐχαριστούμην ὁμῶς νὰ τὴν ἐπισκέπτωμαι, ἡὐχαριστούμην νὰ συνδιαλέγωμαι μετ' αὐτῆς, νὰ τὴν ἀκούω, νὰ ἐγγίζω τὴν κόμην της, καὶ νὰ βλέπω τὸ μειδίχμά της. Οὐχὶ δὲ ἀδιαφόρως μὲ ἤκουε καὶ ἐκείνη· ἐφαίνετο εὐθυμος εἰς τὴν συναναστροφὴν μου, μάλιστα ὅτε ἐδιηγούμην τὰ τοῦ διδασκάλου, πῶς ἐδίδασκε, πῶς ἀπήγγελλε, πῶς ἐξυλοφόρτονεν. Ἐγέλα εἰς ταῦτα ἀπὸ καρδίας ἡ Σοφία, πολλάκις μὲ ἡσπάζετο, καὶ ἐγὼ ἐλάμβανα ἐλευθερίας τινά. Κατὰ δυστυχίαν ἐν τοιαύτῃ τινὶ στιγμῇ μὲ συνέλαβεν ἐπ' αὐτοφώρῳ μίαν ἡμέραν ὁ διδάσκαλος, καὶ ἡ ρῖς αὐτοῦ κατεκοκκίνισεν, ὅπερ ἦτο κακὸς οἰωνός. Τὴν ἐπιούσαν τὰ σφάλματά μου εἰς τὴν τεχνολογίαν εὐρέθησαν πλειότερα τοῦ συνήθους, οἱ δὲ ῥαβδίσμοι ἐπληρώθησαν ἐν ἀκριβείᾳ, μάλιστα μετὰ τινος αὐστηρότητος.

Ἐννοεῖ τις πόσον ἄχαρις ἦτον ἡ ἐν τῷ Σχολείῳ διτριβή· ὁ περιορισμός, ἡ γραμματικὴ, ἡ ῥάβδος τοῦ διδασκάλου ἦσαν ἐκ τῶν δέκα πληγῶν τοῦ Φακρά· διὰ τοῦτο ὅτε ἐσήμκινεν ἡ ἀπόλυσις, ὅλοι φορτωμένοι τὰ βιβλία, μετ' ἀνυπομονησίας ἐξεχυνόμεθα εἰς τὰς ὁδοὺς τρέχοντες, σκιρτῶντες, κρχυγάζοντες, καὶ ἡ πόλις ἐπληροῦτο θορύβου. Ἐνίοτε ὁμῶς ἡ παρουσία Τούρκου τινὸς ἀνεχαίτιζε τὴν θριαμβευτικὴν ταύτην ἔξοδον· διότι οἱ ἀγάδες μας καὶ πρὸς τὰ παιδία ἦσαν ἀνηλεεῖς· μᾶς ἐξύβριζαν, μᾶς ἐρράπιζαν· τὰ δὲ τέκνα αὐτῶν μᾶς κατεδίωκον καὶ μᾶς ἐλιθοβόλουν, ὥστε ἄκοντες κκτεφεύγαμεν εἰς τὴν οἰκίαν του ἑκαστος. Μόνοι οἱ μαθηταὶ τῆς Μεγάλῃς τάξεως ἀπῆρχοντο ἐν ἡσυχίᾳ καὶ σοδκ-

ρότητι. Οὗτοι ἦσαν πλέον λογιώτατοι, ἐπαρκαδίδοντο Θεουκυδίδην, καὶ ἐφόρουν σκουῖνον. Διήρχοντο ὅμως τακτικὰ καθ' ἡμέραν ἔμπροσθεν τοῦ οἴκου τῆς Σοφίας, ἐκεῖ ἔβηχαν καὶ ἀντήλλαττον πρὸς ἀλλήλους φράσεις μὲ ὑποκεκριμένην ἔννοιαν, ἀνκφερομένας εἰς τὸ χειρόγραφον τοῦ μυχκρίτου ἐφημερίου καὶ τὰς νουθεσίας, ἃς ἐξ αὐτοῦ ἠρύετο ὁ διδάσκαλος. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὑπῆρχέ τις μεγχλὸσωμος, ὃν οἱ συμμαθηταὶ τοῦ ὠνόμζον Παχύδερμον. Οὗτος ἦτον ἀνχιδέστερος πάντων καὶ ἀκριτόμυθος, καὶ πολλάκις ἐξεσφενδόνιζεν ἀπρεπεῖς λόγους. Ἡ Σοφία ὅμως οὐδέποτε ἐφάνετο κατὰ τὴν ὥραν τῆς διαβάσεως αὐτῶν, καὶ οἱ λογιώτατοι ἔχχαναν τὸν κόπον καὶ τοὺς ἀστεῖσμούς των.

Μίαν ἡμέραν, ὅτε ἐσήμανεν ἡ ἐξοδος, καὶ ὅλοι ἔσπευδον πρὸς τὴν θύραν, μ' ἐκάλεσεν ὀνομαστὶ ἡ φοβερά φωνὴ τοῦ διδασκάλου, καὶ μὲ διέταξε νὰ μείνω. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι οὐδαμῶς προσέχοντες εἰς τὴν συμφορὰν μου ἀπῆλθον ἀλαλάζοντες, ἐγὼ δὲ ἔμεινα ἐν τῇ αἰθούσῃ μόνος, κατηγῆς, ἀναζητῶν κατ' ἐμαυτὸν τί ἄρα ἐσήμαινεν ἡ παρεμπόδισις αὕτη! Μετ' ὀλίγον ἐφάνη ὁ διδάσκαλος εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένος, ὥς ἐσυνείθιζεν ὅτε ἐξήρχετο, καὶ μὲ γλυκεῖαν φωνὴν μὲ ἠρώτησεν, ἂν θέλω νὰ ὑπάγωμεν ὁμοῦ εἰς περίπατον. Εἰς περίπατον! νὰ ὑπάγωμεν ὁμοῦ εἰς περίπατον! Ἐγὼ δ' ἀφανῆς ἀρχάριος τῆς γραμματικῆς νὰ ἐξέλθω δημοσίῃ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Σχολείου! Δὲν ἐπίστευα τὰς ἀκοάς μου. Ὅτε ὅμως ἐβεβχιώθην ἐκ τῶν φιλικῶν τρόπων τοῦ διδασκάλου, ἐλυπήθην ὅτι δὲν εὗρίσκοντο ἐκεῖ συμμαθηταὶ μου διὰ νὰ ζηλεύσωσι τὴν δόξαν μου. Ὅτε ἐξῆλθον εἰς τὴν ὁδὸν πορευόμενος πλησίον τοῦ διδασκάλου, ἐρύθημα θυμηδίας ἔβαψε τὸ πρόσωπόν μου, καὶ λαθραίως ἠτένιζα πρὸς τὰ παρὰ θυρά, ἂν ὑπῆρχε γνωστὸν τι ζεῦ-

γος ὀφθαλμῶν εἰς μαρτυρίαν τῆς εὐτυχίας μου. Ὅτε ὁμῶς ἐξήλθομεν τῆς πόλεως, ὅτε εἶδον τοὺς πρασίνοὺς ἀγρούς καὶ τὰ ἡνθισμένα δένδρα, ἐλησμώνησα πᾶσαν φιλοδοξίαν, ἐσκίρτων ὡς ἐρίφιον, ἐξετίναζα τὰ λιθάρια διὰ τῶν ποδῶν, ἔτρεχα πρὸς τὰ στρουθία, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἥλιος δύων ὀπισθεν ἐμήκυνε τὰς σκιὰς ἡμῶν, ὥρμουν νὰ πκτῆσω τὴν κεφαλὴν τῆς ἰδικῆς μου σκιᾶς, ἢ τῆς τοῦ διδασκάλου. Ὁ δὲ διδάσκαλος ὑπεμειδία εἰς τὰ παιδικά μου ἀθύρματα, καὶ βεβαίως ἐπόθει τότε τὴν ἡλικίαν αὐτήν, ὡς τὴν ἐπόθησα καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα. Κατ' ὀλίγον δὲ μικρὰ οἰκειότης συνέστη μετὰξὺ ἡμῶν, καὶ συνδιελεγόμεθα ἐν μεγάλῃ ἐλευθερίᾳ. Συνηρηθάνθην τότε, ὅτι ἡδυνάμην ν' ἀγκυπῆσω τὸν τρομερὸν αὐτὸν διδάσκαλον, καὶ νὰ ζήσωμεν ἐν φιλίᾳ καὶ ἁρμονίᾳ, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ μέτῳ ἡ εὐλογημένη γραμματικὴ.

Οὕτως ἐπορευόμεθα μεχριστοῦ κάμψαντες σύμφυτον γωνίαν τῆς ὁδοῦ εὐρέθημεν εἰς ἀνωφερές τι μονοπάτιον, κατὰ δὲ τὴν ἀνωτάτην ἄκρην αὐτοῦ εἶδαμεν ἀπροσδοκῆτως ἰστάμενον ὑψηλόσωμον Τοῦρκον, φοροῦντα πλούσιον ὁδοιπορικὸν ἔνδυμα, καὶ ἔχοντα ὑπὸ μάλης μακρὰν ῥάβδον. Ἀναμφιβόλως ἦτο ξένος ταξιδιῶτης ἐρχόμενος εἰς τὴν πόλιν· ἀλλ' ἦτο Τοῦρκος, καὶ ἡ συνάντησις ἡδύνατο ν' ἀποβῇ δυσάρεστος. Δὲν ἡδυνάμεθα ὁμῶς νὰ τὴν ἀποφύγωμεν, καὶ ἐκόντες ἄκοντες ἐβαδίσταμεν πρὸς αὐτόν, καὶ διηρχόμεθα ὀπισθεν τοῦ, ὅτε ἡ ῥάβδος ἤγγισε τὸν αἰέποτε ἐτοιμόροπον σκοῦφον τοῦ διδασκάλου. Ὁ σκοῦφος ἔπεσε χαμαί, καὶ ἐκυλίετο ἐπὶ τοῦ κατηφόρου· ὁ διδάσκαλος ἔκυψε νὰ τὸν λάβῃ, δὲν ἐπρόφθασεν, ἡ κόμη τοῦ διεχύθη ἄτακτος ἐπὶ τοῦ προσώπου, ὥστε ἐκ τῆς στενοχωρίας τὸν διέφυγε λόγος ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως. Ὁ Τοῦρκος ὁμῶς, εἰδήμων, φκίνετχι, τῆς γλώσσης, ἐνόησε τὸν λόγον τοῦ διδα-

σχάλου, καὶ στραφεὶς κατέφερεν ἐπὶ τῆς παρειᾶς αὐτοῦ ἡλωδέστατον ῥάπισμα. Ὁ δυστυχὴς διδάσκαλος ἔμεινεν ἐμβρόντητος, ἡ ῥίς ἐκοκκίνισεν ὡς ἄνθραξ πεπυρακτωμένος, ἐγὼ δὲ ἰδὼν διδάσκαλον ῥαπιζόμενον ὡς μαθητὴν, πικρὸν ὀλίγον ἐξερράγην εἰς σφοδρὸν γέλωτα. Μ' ἔσωσεν ὁμῶς ὁ σκοῦφος, ὅστις ἐκυλίστο ὡς σφαῖρα ἐπὶ τοῦ κατηφόρου· διότι ἔτρεξεν νὰ τὸν συλλάβω, καὶ ἀνακτήσας ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ἀπαιτουμένην σοφρότητα προσήλθον, καὶ ἐνεχείρισα αὐτὸν εἰς τὸν διδάσκαλον, ὅστις περιστείλας τὴν κόμην τὸν ἔθεσεν ἐπ' αὐτῆς. Τὸ λυπηρὸν περιστατικὸν τοῦτο διέκοψε τὴν εὐθυμον ἡμῶν περίπκτον, καὶ ἡ ἐπιστροφή ἐγένετο ἐν σιωπῇ καὶ κατηρεῖα. Ὅτε ἀπεχωρίσθημεν ὁ διδάσκαλος μὲ διέταξε νὰ ὑπάγω τὸ πρῶτον πρὸς αὐτόν. Ἡ διαταγὴ αὕτη εἰς οὐδεμίαν μ' ἐνέδωκεν ἀνησυχίαν· διότι ἡ φιλικὴ ἡμῶν συνοδοιπορία εἶχεν ἐξαλείψει τὸν πρὸς αὐτὸν φόβον.

Τὴν ἐπιούσαν λίαν πρῶτον, πρὶν οὐδεὶς μαθητῆς φανῇ ἐν τῷ σχολείῳ, ἐπαρουσιάσθην εἰς τὸν διδάσκαλον. Μ' ἐδέχθη φιλοφρόνως· μετὰ αὐστηράν δὲ σύστασιν νὰ μὴν ἐκστομίσω τὰ τοῦ περιπάτου καὶ τοῦ ἀπροσδοκῆτου κατ' αὐτὸν περιστατικοῦ, ἐξαγαγὼν ἐκ τοῦ κόλπου τοῦ μικρὰν ἐπιστολὴν μὲ πικρὰ λέξεσιν νὰ φέρω αὐτὴν ἐν μυστικότητι πρὸς τὴν ὥραίαν Σοφίαν. Ἐξεκίνησα εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς σοβαρᾶς αὐτῆς πρεσβείας· ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη ἀδυνάτω νὰ περιγράψω τί ἐγένετο ἐν τῇ ψυχῇ μου πορευομένου. Ἐζήτουν νὰ μαντεύσω τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς, ὑπενόουν τὸ ἀντικείμενον τῆς μυστικῆς αὐτῆς ἀλληλογραφίας, ἐθαύμαζα ἐμαυτὸν, ὅτι ἔγινεν ἄξιον τηλικαύτης ἐμπιστοσύνης, πρὸ πάντων δὲ ἔγαιρα νὰ εὗρεθῶ πλησίον τῆς ὥραίας Σοφίας, νὰ προσφέρω μάλιστα εἰς αὐτὴν ἀπροσδόκητον τοιαύτην ὑπηρεσίαν, καὶ νὰ ἔμβω οὕτως εἰς τὰ μυστικά της. Ἡ παρ-

δική μου ὁμῶς φαντασίᾳ ἐμεγάλωσε πολὺ τὰ πράγματα. Ἡ Σοφία ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν ἐν ἀθωότητι, τὴν ἀπεσφράγισε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ ἀνέγνωμεν αὐτὴν συγχρόνως καὶ οἱ δύο. Ἡ διαφορὰ ἦτον ὅτι ἐκείνη κατενόησεν εὐκολώτερα τὸ περιεχόμενον, ἐγὼ δὲ στηρίζας τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ ἀπαλοῦ της ὤμου ἐπρόσεχα μᾶλλον εἰς τὴν ἐκ τούτου ἀγαλλίχσίν μου, ἢ εἰς τὰ γράμματα τοῦ διδασκάλου. Ἰδοὺ ἐν τούτοις ἡ ἐπιστολὴ αὕτη. Τὴν ἀντιγράφω κατὰ λέξιν ὡς τύπον ἐρωτικῆς ἐπιστολῆς, πρὸς ὁδηγίαν τῶν πρωτοπείρων εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς φιλολογίας.

«Ὅ,τι ὑπὸ τοῦ σοῦ κάλλους πέπονθα οὐ δύναμαι ἐπὶ ὑπλέον σιγῆσαι, ὃ λευκώλενος Σοφία, καὶ γὰρ ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος, ὡς ὁ οὐρανοδόμων Παῦλος φησί. Κατ' ὄναρ δὲ καὶ καθ' ὕπνου τὴν σὴν ὁρῶ μορφὴν, πᾶσι μὲν ὑγιήτρον καὶ χάριμα, ἐμοὶ δὲ ἄλγος καὶ ὀδύνην. Εἰ δὲ ὑπὸ λευκώλενον μόνον εἶπον, λευκόσφυρον καὶ λευκοδίφθερον ἀληθέστερον ἂν εἴποιμι· ἅπασα γὰρ λευκοφαῆς εἶ, καὶ τοῖς ἐμοῖς ὁμμασι καταλάμπουσα. Στήλη εἰς φῶς, ἡ τὴν ἀσχηρὰν ἔρημον ἐμὲ καταφωτίζουσα καὶ κατακυγάζουσα. Ἐγὼ δὲ ὑπὸ δίψης καὶ πόθου τέτηκα. Γενοῦ Μωσῆς ἐμοί, καὶ τῇ κατανεύσει ὡς ῥάβδῳ χρῆσαι, ἵνα νάματι ψυχρῷ ψύξης καὶ δροσίσης τὴν καίουσάν μου καρδίαν· ὃ σοφωτάτου Πλάστου ἀμύμητον πλάσμα Σοφία, θαρρεῖν με παρόρμητον, εὐμενεῖ νεῦσον νεύματι, ἵνα πεσὼν τὰ ἴχνη τῶν σῶν φιλήσω ποδῶν. Φάθι Ναί, καὶ γενήσομαι τὰ πάντα οὐ τοῖς πᾶσιν, ἀλλὰ σοί, ἵνα οὐ τοὺς πάντας, ἀλλὰ σὲ μόνην κερδήσω.»

Εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐγὼ μὲν δὲν ἐβάθυνα, ἐθαύμασα ὁμῶς τὸ ὕψος τοῦ λόγου καὶ τὸ κάλλος τῆς φράσεως. Δὲν γνωρίζω ἂν ἡ Σοφία ἐνόησε πε-

ρισσότερον, σκεφθεῖτα ὅμως ὀλίγας στιγμὰς — Χαίρετα μοι, εἶπε, τὸν διδάσκαλόν σου, ἀλλὰ γράμματα δὲν χρειάζονται, χρειάζεται τὸ *Ἡσαῖα χόρευε*. — Ἀνεχώρησα εὐθὺς ἵνα φέρω τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν διδάσκαλόν μου.

Τὸν εὗρήκα εἰς τὴν παράδοσιν, ἐδίδασκεν εἰς τὴν Μεγάλῃν τάξιν, καὶ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐξήταζε τὸν Παχύδερμον. Μὲ παιδικὴν ἀπρονοησίαν καὶ ταχύτητα πλησιάσας αὐτὸν τὸν εἶπε — Ἡ Σοφία μὲ εἶπε, διδάσκαλε, ὅτι χρειάζεται *Ἡσαῖα χόρευε*. Ἐκ τῆς συγκινήσεως δὲν ἠδυνήθην νὰ χαμηλώσω ἀρκετὰ τὴν φωνήν, ὥστε οἱ μαθηταὶ ἤκουσαν καθαρὰ τὰς λέξεις μου. Μειδίσμα πονηρὸν ἀνέβη εἰς τὰ χεῖλη ὧλων, ἡ δὲ ῥίς τοῦ διδασκάλου ἐχρωματίσθη ζωηρότατα. Ἐνόησα τότε πόσον ἀσύνετα ἔπραξα, ἀλλὰ τὸ κακὸν ἔγεινεν· ὁ διδάσκαλος φανερὰ τεταραγμένος ἐλησμόνητε, φαίνεται, ὅτι εἶχε τὴν Μεγάλῃν τάξιν ἐνώπιόν του, καὶ ἠρώτησε τὸν Παχύδερμον — τίνα τῶν θηλυκῶν ὀνομάτων φυλάττουσι τὸ α εἰς τὴν γενικὴν; — Ὁ δὲ Παχύδερμος ἀμέσως ἀπήντησε·

— Πρῶτον, τὰ ἔχοντα τὴν λήγουσαν εἰς α καθαρόν. Παραδείγματος χάριν ἡ σοφία, γενικὴ τῆς σοφίας, δοτικὴ τῇ σοφίᾳ, αἰτιατικὴ τὴν σοφίαν, κλητικὴ ᾧ σοφία. Ἐπρόφερε δὲ τὴν κλητικὴν διὰ τόνου τοιούτου, ὥστε οἱ ἄλλοι μαθηταὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κρητήσωσι τὸν γέλωτα. Παρ' ὀλίγον ἡ σκηνὴ κατῆντα σκανδαλωδεστάτῃ· ἀλλ' ὁ διδάσκαλος ἦτο φρόνιμος καὶ ἔμπειρος, προσεποιήθη ὅτι οὔτε τὴν αὐθάδειαν τοῦ Παχύδερμου ἐνόησεν, οὔτε τὸν γέλωτα τῶν ἄλλων εἶδε, καὶ ἤρχισεν ἀτάραχος νὰ βηματίζει. Ὁ περίπατος εἶναι σωτήριοιον κατὰ φύγιν εἰς τοιαύτας περιστάσεις. Ἡ ῥίς ἀμέσως ἀνέλαβε τὸ φυσικόν της χρῶμα, καὶ ἡ παράδοσις ἐξηκολούθησεν ἐν τάξει μέχρι τέλους.

Πρὶν ὅμως νυκτώσῃ ἡ πόλις ὁλόκληρος ἐγνώριζεν, ὅτι ὁ διδάσκαλος ἔπεμψεν ἐπιστολὴν εἰς τὴν ὠραίην Σοφίην, ἐγνώριζε τὸν γραμματοκομιστὴν καὶ τὸ περιεχόμενον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ εἰδήσις εἶχε μετεδοθῇ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ἤρξαντο καθ' ὅσον μετεδίδετο, ὥστε ἡ ἱστορία κατήντησεν ἐπὶ τέλους, προσβλητικῇ διὰ τὸν διδάσκαλον, καὶ ἔτι περισσότερον διὰ τὴν δυστυχῆ ὁρμάνην.

Ἐπὶ ἱκανὰς ἡμέρας δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη ὁμιλία εἰς τὰ στόματτα τῶν γυναικῶν. Τὰ σχόλια, αἱ συζητήσεις, αἱ παρατηρήσεις κατήντησαν τόσον ὀχληραί, ὥστε ἡ ταλαίπωρος χήρα τοῦ ἐφημερίου εὗρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προβῇ εἰς τολμηρὸν διάβημα. Ἐνδυθεῖσα τὴν καθαρὰν τῆς μελανῆς ἐνδυμασίαν μετέβη εἰς τοῦ διδασκάλου, καὶ ἐπιμόνως τὸν παρεκάλεσε νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὸ γενόμενον σκάνδαλον, νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακόν, ὅπερ τόσον ἀφρόνως ἐπροξένησε, καὶ νυμφευθῇ τὴν κόρην. Ὁ διδάσκαλος τίποτε ἄλλο δὲν ἐπεθύμει περισσότερο· τὸ ὁμολόγησεν ἐν διδασκαλικῇ εἰλικρινείᾳ· ἀλλ' ὡς εὐσυνείδητος ἄνθρωπος ἐδήλωσε συγχρόνως, ὅτι μέγα ἐμπόδιον εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν πόθων τοῦ ὑπῆρχεν ἡ ἀνέχεια τοῦ. Ὅ,τι δὲ ἐκ τοῦ ἐπικυγέλου τοῦ ἀπελάμβανεν ἦτο τόσον ὀλίγον, ὥστε μεγίστη ἀφροσύνη ἤθελεν εἶσθαι ν' ἀναδεχθῇ δαπάνην οἰκογενεϊκῇ. Ἡ χήρα τοῦ ἐφημερίου ἐγνώριζε τὸν κόσμον, καὶ παρεδέχθη τὴν ἐρθότητα τῶν λόγων τοῦ διδασκάλου. Ἐπεθύμει νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν θυγατέρα τῆς, νὰ παύσῃ τὴν ἄδικον κατ' αὐτῆς δυσφημίαν, ἀλλὰ δὲν ἤθελε βέβαια νὰ τὴν ῥίψῃ εἰς βιωτικὰς δυσχερεῖας σκληροτέρας ἐκείνων, αἷς ἤδη ὑπέφεραν. Διδάσκαλος καὶ Παππαδιὰ ἐσκέφθησαν ἐπὶ μακρὸν περὶ τοῦ τί δυνατὸν γενέσθαι· ἀπόφασις δὲ τῆς μακρᾶς διασκεύσεως ἐγένετο νὰ ἐνεργήσωσιν ἑκάτεροι

δι' ὧν εἶχαν μέσων, ὅπως οἱ προύχοντες τῆς πόλεως καὶ οἱ ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς αὐξήσωσι τὸν γλίσχρον μισθὸν τοῦ διδασκάλου, καὶ οὕτω διευκολυνθῇ τὸ τοσοῦτον εἰς ἀμφοτέρους παθητὸν καὶ ἀναπόφευκτον ἤδη γενόμενον αὐτὸ συνοικέσιον.

Ἐπεσκέφθη λοιπὸν ἡ χήρα παππαδιά, καὶ κατελιπάρησε τὰς συζύγους τῶν προύχόντων, ὃ δὲ διδάσκαλος ἔγραψε παθητικὴν ἀναφορὰν εἰς αὐτούς, καὶ προσωπικῶς ἐπεκαλέσθη τὴν προστασίαν των. Πάντα ὅμως ἐγένοντο εἰς μάτην. Οἱ προύχοντες ἀπήντησαν, ὅτι δὲν εἶχον ἔργον νὰ παρastreφῶσι γαμβρούς, οἱ δὲ ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς προφασισθέντες τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν προσόδων ἀπεποιήθησαν νὰ προσθέσωσιν ὅ,τι δήποτε εἰς τὴν ἀμοιβὴν τοῦ διδασκάλου.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ δυστυχὴς διδάσκαλος ἔγεινε κάτωχρος, ἡ δὲ ῥις αὐτοῦ οὐδ' ἄπχ' ἐχρωματίσθη, τὰ μαθήματα ἦσαν συντομώτατα καὶ ἄνευ ῥαδισμῶν, οὐδεὶς δὲ ἠρωτήθη πλέον τίνα τῶν θηλυκῶν ὀνομάτων φυλάττουσι τὸ α εἰς τὴν γενικὴν καὶ δοτικὴν. Ἐγείνα δὲ καὶ ἐγὼ μαθητῆς σοφιστῆς, παρήτησα τὰ πηδήματα καὶ τὰς κρυφάς, καὶ ἐν σιωπῇ καὶ ἡσυχίᾳ ἐπέστρεφα πάντοτε εἰς τὸν οἶκον μετὰ τὸ τέλος τῶν μαθημάτων μου.

Μίαν ἡμέραν, ἐνῶ οὕτως ἡσύχως ἐπορευόμην, συναντῶ στίφος Τούρκων ἐκ τῶν ἐπιστημοτάτων. Τούτων δὲ ἐπροπορεύετο μεγάλωτος ἀνὴρ πολυτελέστερον ἐνδεδυμένος. Ἠννόησα εὐθύς, ὅτι οὗτος ἦτον ὁ νέος διοικητῆς τῆς πόλεως. Ἐλητημόνησα ὅμως νὰ εἰπῶ, ὅτι τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἶχεν ἀναχωρήσει ὁ ἕως τότε διοικητῆς, προβιβάσθεις εἰς ἀνωτέραν θέσιν· ἀν' αὐτοῦ δὲ εἶχεν ἐλθεῖ νέος, ὅστις ἐλέγετο ὅτι ἦτον Ἀλβανός, ὁμιλῶν ἐλευθέρως τὴν ἐλληνικὴν, καὶ ἄνθρωπος ἀγα-

θός καὶ πρὸς τὰς, ὡς ἦσαν ὅλοι οἱ διοικηταὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐλευσεώς των. Αὐτὸς λοιπὸν ἦτον ὁ προπορευόμενος Τοῦρκος. Ὅτε δὲ ἐπλησίασα, ἀνεγνώρισα τὸν ὑψηλὸν ἐκείνον ταξιδιώτην, ὃν συνηντήσαμεν μετὰ τοῦ διδασκάλου εἰς τὸν περίπατον καὶ ὅστις ἔκαμε τὸ περιστατικὸν ἐκεῖνο, ὅπερ μὲ παρήγγειλεν ὁ διδάσκαλος νὰ τηρήσω μυστικόν. Μὲ πικρῆται δὲ κατὰ πρόσωπον καὶ ὁ Τοῦρκος, καὶ σταθεὶς αἴφνης μὲ λέγει :

— Ποῦ πηγαίνεις, καλὸ παιδί ;

— Ἀπὸ τὸ σχολεῖον ἔρχομαι, αὐθέντα.

— Δὲν εἶσαι σὺ τὸν ὁποῖον εἶδα πρό τινων ἡμερῶν ἐκτὸς τῆς πόλεως συνοδεύοντα ἓνα ὑψηλὸν μὲ τὸν σκουῖον ;

— Ἐγὼ εἶμαι, αὐθέντα· ἦτον ὁ διδάσκαλος.

— Ὁ διδάσκαλος; ὁ διδάσκαλος τῆς πολιτείας; καὶ ποῦ εὐρίσκεται τῶρα ;

— Εἶναι εἰς τὸ Σχολεῖον· ἐδὼ πλησίον, ἐκεῖ.

— Πήγαινε νὰ τὸν εἰδοποιήσης, ὅτι ὁ διοικητὴς τῆς πόλεως θέλει νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ.

Πρὶν τελειώσει τὴν φράσιν τοῦ ὁ διοικητῆς, ἐγὼ ἤμην εἰς τοῦ διδασκάλου, καὶ ἔδωκα εἰς αὐτὸν τὴν ἀγγελίαν. Ὁ διδάσκαλος ἐξεπλάγη, καὶ ἐνδυθεὶς ἀμέσως τὸν καλὸν τοῦ ἐπενδύτην ἐξῆλθεν εἰς προῦπάντησιν τοῦ κυρίου διοικητοῦ. Προςῆλθε δὲ ὁ διοικητὴς, καὶ τὸν ἐχαίρετήσεν εὐμενέστατα.

— Ἐγὼ ἀγαπῶ τοὺς προκομμένους, τὸν εἶπε, καὶ λυποῦμαι ὅτι τὴν ἄλλην ἡμέραν ἔξω τῆς πόλεως δὲν σ' ἐγνώρισα.

— Ἡ συνάντησις ἐκείνη ἐλθισμονήθη, ἐξοχώτατε, ἀπῆντησεν ὁ διδάσκαλος. Ἄν ἐγνώριζα καὶ ἐγὼ ὅτι ἤμην ἐνώπιον τόσοῦ σημαντικοῦ ὑποκειμένου, ἤθελα

πλησιάζει μὲ τὸ ἀνῆκον σέβας. Τὸ σφάλμα ἦτον ἰδικόν μου.

Ἰσως ὑποθέσῃ τις ὅτι ὁ διοικητὴς εἶχε τύψιν συνειδότος διὰ τὸ τρομερόν του ῥάπισμα. Δὲν το πιστεύω· ὑποθέτω δὲ ὅτι ὁ παμπόνηρος Ἀλβανὸς θέλων ν' ἀποκτήσῃ ὑπόληψιν ἀγαθοῦ καὶ δικαίου διοικητοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς ἰδρύσεώς του, ὅπως εὐκολώτερον ἐπιτύχῃ τῶν σκοπῶν αὐτοῦ, δὲν ἤθελε νὰ φανῇ, ὅτι ἀμέσως ἐκκακομεταχειρίσθη τὸν διδάσκαλον, πρόσωπον σεβαστὸν ἐν τῇ πόλει. Ἦθελε μάλιστα νὰ τὸν ἔχῃ φίλον καὶ ἐπαινέτην. Ἐκάθησε λοιπὸν μετὰ τοῦ διδασκάλου, καὶ συνδιελέγετο φιλικώτατα· ἦτο δὲ καὶ ὁ διδάσκαλος εὐφραδής, εἶχε γνῶσιν πραγμάτων καὶ τρόπους προσήκοντας· ὥστε ὁ διοικητὴς ἀπερχόμενος ἐφάνη κατηχηχарιστημένος, ἐσύστησεν εἰς τὸν διδάσκαλον νὰ τὸν ἐπισκέπτηται, καὶ ἐπανελάβεε πολλάκις, ὅτι ἡγάπα πολὺ τοὺς προκομμένους.

Ἐγὼ πρῶτος διέδοσα τὰ περὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ διοικητοῦ, ἡ δὲ εἰδήσις κοινοποιηθεῖσα ἐπροξένησεν οὐ μικράν ἐκπληξιν. Ἀπὸ τῆς ιδίης ἐσπέρας ἤρχισαν αἱ συζητήσεις καὶ τὰ σχόλια. Ὁ μὲν ἔλεγεν, ὅτι ὁ διοικητὴς ἦτο συμπολίτης τοῦ διδασκάλου, ὁ δὲ ὅτι πατρικὸς φίλος, ὁ δὲ τέλος ἐσυμπέρχινεν, ὅτι ἦτο φίλος τῶν γραμμάτων, καὶ ὡς εἰδήμων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἡγάπα τοὺς διδάσκοντας αὐτήν.

Τὴν ἐπιούσαν δὲ ὁ διδάσκαλος ἐξυρισμένος, ἐκτενισμένος καὶ καταστόλιστος ἐπορεύθη ν' ἀποδώσῃ τὴν ἐπισκεψιν εἰς τὸν διοικητήν. Τὴν ὥραν ἐκείνην ἦσαν πλησίον αὐτοῦ ὅλοι οἱ προὔχοντες χριστιανοὶ τῆς πόλεως, ὅτε ἐπαρουσιάσθη ὁ διδάσκαλος, ὁ διοικητὴς ὑπεδέχθη αὐτὸν λίαν φιλοφρόνως, τὸν ἐκάθισε πλησίον του, καὶ ἀδικορρήσας πρὸς τοὺς ἄλλους συνδιελέγετο φιλικῶς

μετ' αὐτοῦ. Ταῦτα ἰδόντες οἱ κύριοι προὔχοντες ἡσθάνθησαν βχθὺ πρὸς τὸν διδάσκαλόν των σέβας. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὁ διδάσκαλος ἦτο τὸ μεγαλείτερον ὑποκείμενον τῆς πόλεως, καὶ ὠμολόγουν ὅτι ἦτο μεγάλη τιμὴ εἰς αὐτὴν νὰ ἔχη τοιοῦτον διδάσκαλον. Συνελθόντες δὲ μετὰ τινας ἡμέρας εἰς ἔκτακτον συνέλευσιν ἐψήφισαν νὰ διπλασιασθῇ ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου. Δὲν ἐχρειάζετο περισσότερο εἰς τὸ νὰ κκτκστήσῃ εὐτυχῇ τὸν πτωχὸν διδάσκαλον.

Ὅτε τὸν ἐκοινοποιήθη ἡ ἀπόφασις τῶν προὔχόντων κατέπεσε διὰ μιᾶς ἡ μελαγχολία του, τὸ πρόσωπόν του ἀνεφάνη φαιδρότατον, ἡ ρίς ἀνέκτισε τὴν προτέραν τῆς εὐκισθησίαν, ἡ ῥάδιος ἀνεστήθη, τὰ μυχθήμικτα πκρεξετάθησαν, καὶ οὐδεὶς τῶν κκνόνων τῆς γραμμικτικῆς ἔμεινεν ἐξωστρακισμένος.

Μεγάλη ὁμοίως κίνησις ἐφάνετο καὶ εἰς τὸν οἶκον τῆς Σοφίης, ἡ παππκδιά ὑπήγαινε καὶ ἤρχετο, αἱ δὲ σηκντικώτεραι τῆς πόλεως κυρίκι, ἐκεῖναι μάλιστα, αἵτινες πικρότερον εἶχον διαβάλει τὴν πτωχὴν κόρην, ἐπεσκέπτοντο τῶρα προθυμότατα αὐτήν, καὶ τὴν ἐπεδαψίλευον πκντοίκας θωπείας καὶ χάριτας. Περὶ τοῦ διδασκάλου καὶ τῆς Σοφίης ὅλη ἡ πόλις εὐμενέστατα διελέγετο μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ γάμου.

Εἰς τοὺς γάμους ἦσαν προσκεκλημένοι ὅλοι οἱ μαθηταὶ τῆς Μεγάλῃς τάξεως, καὶ πκρέστησαν μάρτυρες τῆς εὐτυχίας τοῦ διδασκάλου των. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν οἱ ἱερεῖς ἐτόνιζαν τὸ Ἡσαῖα γόρευε, ὁ Παχύδερμος ἔρριψεν ἐπ' ἑμοῦ πονηρότατον βλέμμα. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν εὐθυμίαν τῶν συμμαθητῶν· μ' ἐφάνη μάλιστα, ὅτι καὶ ὁ διδάσκαλος ἐμειδίασεν. Ἐν ἄλλο περιστατικὸν συνέβη κατὰ τὴν ἐορτὴν ταύτην· ὅτε ὁ πκράνυμπος ἔθετε τὰ στέφανκ ἐπὶ τῶν κερκλῶν τῶν νυμφίων, ἔπεσε χαμκὶ

δ σκοῦφος τοῦ διδασκάλου, ἐγὼ δὲ σπεύσας ἀνέλαβον αὐτόν, καὶ τὸν ἐνεχείρισα εἰς τὸν ἰδιοκτήτην. Ἐπέπρωτο νὰ ἤματι ἐγὼ πάντοτε ὁ σωτὴρ τοῦ εὐλογημένου ἐκείνου σκούφου.

* *

*

ΤΟ ΜΑΓΕΥΜΕΝΟ ΚΑΠΕΛΛΟ

GERMANIKON ΔΙΗΓΗΜΑ

I

ΕΝΘΑ ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΔΙΗΜΑΝ

Λίπμαν;—Πῶς εἶπατε;—Λίπμην; Τίς εἶνε αὐτός; Τί κάμνει; Ποῦ κατοικεῖ; Ποίᾳ εἶνε ἡ κατὰστασίς του; Ἴδου ἐρωτήσεις, αἵτινες μᾶς ἀποτείνουντι, καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν, διότι ὁ Λίπμην ζῇ ἀκόμῃ. Γίνεται κακός, σχεδὸν ἐμμανής, ὅταν πρόκηται περὶ τοῦ πύλου του. Ἐὰν ἐβλεπεν, ὅτι ἐν τῷ διηγήματί μας τούτῳ ὁμιλοῦμεν περὶ αὐτοῦ κατὰ τι εὐκρινέστερον, ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐγείρῃ καθ' ἡμῶν ἀγωγὴν, ἥτις θὰ μᾶς ἐστοίχιζε πολὺ.

Θὰ εἴπωμεν λοιπόν, ὅτι ὁ Λίπμαν ἔζησεν ἐν Β***. Οὕτω δὲν θὰ εἰξείρῃ τις ἂν ἐν Βερολίῳ, ἐν Βρεσλαύτῃ ἢ ἐν Βρούν, κλπ. κλπ. καὶ δὲν κινδυνεύομεν νὰ κατηγορηθῶμεν ἐπὶ δυσφημίᾳ. Θὰ προσθέσωμεν, ὅτι ὁ Λίπμαν περιήρχετο ἀνὰ τὴν πόλιν, ἀγοράζων καὶ πωλῶν παλαιὰ ἐνδύματα. Καὶ ἐπειδὴ εἰς ὅλα ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτο πολὺ λογικός, ἔλεγεν:

— Ἀφοῦ ἐγὼ μετέρχομαι τὸ ἐμπόριον τῶν παλαιῶν

ἐνδυμάτων, τὰ ἰδικά μου δὲν πρέπει νὰ ἦνε νέα. — Καὶ πράγματι, ἔφερε ζευγος περισκελίδων τόσῳ τετριμμένων, ὥστε δὲν διεκρίνετο πλέον ὁ ἀρχικός των χρωματισμός· ἐπὶ δὲ τῶν ὤμων εἶχεν ἐπικνωφόριον ἐμβλαμένον καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ ἐξ ἑνὸς μέτρου καὶ ἐβδομηκοντα ἑκατοστομέτρων. Ἀλλὰ τὸ παρadoxότερον ἀντικείμενον τοῦ ἱματισμοῦ τοῦ ἦτο ὁ πῖλός του. Οὐδεὶς οὐδέποτε εἶδε παρόμοιον πῖλον· ἀδύνατον νὰ ἀποφανθῇ τις περὶ τοῦ χρώματος καὶ τοῦ σχήματός του· τόσον ἦτο ζαρωμένος, ρυπαρὸς καὶ καταξέσχισμένος. Οἱ δικῶνται ἴσταντο ἐκ περιεργείας νὰ τὸν βλέπωσι, πολλοὶ δὲ συνεβούλευον τὸν Αἰπμην νὰ προμηθευθῇ κοσμιώτερον κάλυμμα.

— Ἀπαγε τῆς βλασφημίας—ἀπεκρίνετο ὁ παλαιοπώλης.— Καὶ εἶνε δυνατόν νὰ εὑρεθῇ καπέλλο πλέον εὐμεταχειρίστον; Κατὰ τοὺς διαφόρους συρμούς τῆς ἐποχῆς μὲ ἓνα γρόνθον τὸ ὑψώνω, καὶ τὸ χαμηλώνω κατὰ θέλησιν, καὶ στενεύω ἢ πλατύνω τὸν γύρον· οὐδὲν τούτου εὐχερέστερον.

Καὶ ὁ Αἰπμην μειδιῶν τὸ εἰρωνικόν του μειδίαμα ἐφόρει ἐκ νέου τὸν πῖλόν του.

Βλέπων τις τὸν παλαιοπώλην εἰς τὴν κατάστασιν ἐκείνην θὰ ἔλεγεν, ὅτι ἦτο πτωχός, πτωχότατος, ὁ δὲ Αἰπμην δὲν εἶχε καμμίαν ὀρεξιν νὰ πείσῃ περὶ τοῦ ἐναντίου τοῦς οὕτω φρονουῦντας.

Ἀπ' ἐναντίας ἐπαθύμει πάντες νὰ ἐφρόνουν οὕτω.

Χάρις εἰς τὸν οἶκτον, ὃν ἡ ἐλεεινὴ αὕτη κατὰστασις του διήγειρεν, εἶχε κατορθώσει νὰ λάβῃ δωρεὰν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἐξαδέλφου του Πρόξενδομ ἐν δωμάτιον ἐν τῷ ὑπερώῳ καὶ μίαν θερμάστραν, ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ μὴ κάμῃ ποτὲ θόρυβον, οὐδὲ νὰ δώσῃ ἀπορρομὴν παρχπόνων εἰς τοὺς γείτονας.

— Θα εἶμαι βωδὸς ὡς ὁ τάφος — εἶπε — καὶ κενεῖς ποτὲ δὲν θὰ πραραπονεθῇ ἐναντίον μου.

Τῶνόντι τὴν ἐσπέραν τακτικῶς εἰσῆρχετο εἰς τὴν οἰκίαν ἡσύχως, καὶ ἄροῦ ἔκλειε τὴν θύραν, καὶ ἐδεόχετο καλῶς, ὅτι οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ τὸν ἴδῃ, ἐξῆγεν ἕκτινος ὁπῆς τοῦ τοίχου τοῦ πενιχροῦ του δωματίου σάκκων πλήρη χρυσῶν νομισμάτων, τὸν ὁποῖον παρετήρει ἐν σιγηλῷ θχυμασμῷ καὶ ἐν μκακροότητι. Ἦτο τὸ προῖόν τῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ οἰκονομιῶν του· ἦτο ὅλη ἡ ὑπερηφάνεια, ὅλη ἡ χαρὰ του.

II

Ο ΛΙΠΜΑΝ ΠΑΡΑ Τῷ ΒΟΡΓΟΜΑΣΤΡῷ 1

Ἐσπέρην τινά, καθ' ἣν ἐδοκίμαζε τὴν εὐχαρίστησιν τῆς προσθήκης νέου δουκάτου εἰς τὸν θησαυρόν του, αἰφνης ἤκουσε κρουομένην τὴν θύραν του.

Ἠγέρθη περίτρομος.

— Ποῦς εἶνε ;

— Ἀνοίξτε.

Ἀνοίγει καὶ βλέπει εἰσερχόμενον ἀστυνομικόν τινα κλητῆρα, ὅστις λέγει αὐτῷ.

— Δὲν κατοικεῖ ἐδῶ ὁ παλαιοπώλης Λίπμαν ;

Ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, τοῦ ὁποίου ὁ Λίπμαν καλῶς ἐγίνωσκε τὴν στολήν, ἐτράχθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἠδυνήθη οὐδὲ λέξιν νὰ προφέρῃ.

— Δὲν εἰσθε σεῖς ὁ παλαιοπώλης Λίπμαν ; — εἶπεν ὁ ἀστυνομικὸς ὑπάλληλος μετὰ ἐπιβλητικοῦ τόνου στρίφων τοὺς μύστικάς του.

Μάλιστα, κύριε — ἐψέλλισεν ὁ πτωχὸς παλαιοπώ-

1 Βοργομάστρος; καλεῖται παρὰ Γερμανοῖς ὁ δημοτικὸς ἄρχων.

λης — μάλιστα, κύριε ἀρχικλητῆρ, ἐγὼ εἶμαι. Ἀλλὰ διατί

Οὗτος ὅμως ἀπαξιῶν νὰ ἀπαντήσῃ αὐτῷ ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ θυλακίου του παχεῖαν ἐπιστολήν, τὴν ἔρριψεν ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ἀπῆλθεν.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἐσφραγισμένη διὰ μεγάλης σφραγίδος ἰσπανικοῦ κηροῦ, ἀπεστέλλετο ὑπὸ τοῦ Βοργομάστρου, ὅπως ἀναγγείλῃ εἰς τὸν παλαιοπώλην, ὅτι ὤφειλε νὰ πληρώσῃ τὸν δημοτικὸν φόρον, ποσὸν ἐκ δύο τελλήρων καὶ δέκα γροσικίων (περίπου φρ. 8 καὶ 50).

— Δύο τέλληρα καὶ δέκα γροσίκια! — ἀνερώνησεν ὁ Αἰπμαν πλήρης ὀργῆς — Ἀλλ' εἶνε τοῦτο δυνατόν; αὐτὸς ὁ Βοργομάστρος εἶνε ἓνας κλέπτης! — Μόλις δ' ἐπρόφερε τὰς λέξεις ταύτας, ἐτρόμαξεν ἐπὶ τῇ ιδέᾳ ὅτι ἡδύνάτο τις νὰ τὰς ἀκούσῃ. Ἐπροχώρητε μέλαι τῆς θύρας τοῦ δωματίου του, καὶ ἔρριψε πανταχοῦ περίφοβον βλέμμα. Εὐτυχῶς οὐδεὶς ἦτο ἐκεῖ, ὁ δὲ κλητὴρ κατήρχετο τὴν κλίμακα. Ἀλλὰ δύο τέλληρα καὶ δέκα γροσίκια! ἐπανελάθεν ὁ Αἰπμαν μετὰ τόνου λυπηροῦ — εἶνε ἀνήκουστον, εἶνε φόρος τερατώδης! Ἐπὶ τῆς παλαιᾶς Κυβερνήσεως δὲν ἐπλήρωνε τίποτε, καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν μᾶς ἐδόθη σύνταγμα, τὸ ὁποῖον — ἔλεγον — ἔμελλε νὰ μᾶς φέρῃ ὅλας τὰς ἐλευθερίας. . . ὠραία ἐλευθερία, ἀφοῦ τῶρα ὀφείλω νὰ πληρώσω δύο τέλληρα καὶ δέκα γροσίκια! ἀλλὰ δὲν θὰ πληρώσω τίποτε. Θὰ ὑπάγω ἐγὼ ὁ ἴδιος αὖριον εἰς τοῦ Βοργομάστρου, καὶ θὰ ἐρωτήσω αὐτόν, τὸ μέγα ὑποκείμενον, ἐὰν εἶνε δίκαιον νὰ ἀπαιτῆται τόσος φόρος ἀπὸ ἑνα πτωχὸν διάβολον ὡς ἐμέ.

Ὁ Αἰπμαν κατακλίνεται μετὰ τὴν ἀπόρριψιν ταύτην, καὶ τῇ ἐπύριον ἐτοιμάζεται νὰ ἐκτελέσῃ τὸν σκοπὸν του.

Ἐίχεν ἀγοράσει πρὸ τινος τὴν βελλάδα καθηγητοῦ

πινος τοῦ Λυκείου, ὀλίγον εὐρύχωρον ἀληθῶς, ἀλλὰ περιμαζεύων αὐτὴν εἰς τοὺς ὦμους διὰ καρφίδων, φρονεῖ ὅτι δύναται δι' αὐτῆς νὰ παρουσιασθῇ εὐπροσώπως ἐνώπιον τοῦ Βοργομάστρου.

Εἰς τὴν κορυφὴν τυχύτην τοιαύτην προσέθηκε τὸν παλαιὸν πῖλον, μὴ ἔχων καλλήτερον, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξεκίνησεν ἀποφασιστικῶς.

Τὰ παιδίχ τὸν περιεκύκλουν εἰς τὰς ὁδοὺς κραυγάζοντα:

— Ὁ Αἶπμαν ἔχει μυχῶρον φόρεμα, ὁ Αἶπμαν ἔχει τὴν βελιτάδα ἐνὸς καθηγητοῦ.

Ἀδιάφορος εἰς τοὺς ἐμπαιγμούς των, ἀπησχολημένος μόνον περὶ τοῦ σχεδίου, ὅπερ ἔμελλε νὰ φέρῃ εἰς πέρας, ὁ Αἶπμαν ἐξηκολούθησε τὸν δρόμον του, καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν προθάλαμον τοῦ οἴκου, ἐν ᾧ διέμενεν ὁ ἰσχυρὸς ἄρχων.

Ἐκεῖ ὑπερήφανος ὑπηρετῆς τὸν σταμνατᾶ καὶ τὸν ἐρωτᾷ:

— Ποιὸς εἶσαι; Τί θέλεις;

— Δὲν ἀκούεις τὰ παιδίχ, τὰ ὁποῖα ἐπαναλαμβάνουν τὸ ὄνομά μου; — ἀπεκρίθη ἐκεῖνος — Ἐπιθυμῶ νὰ ἴδω τὸν Βοργομάστρον.

— Δὲν εἶνε πρᾶγμα τόσον εὐχολον — ἀπήντηтен ὁ αὐστηρὸς θαλαμηπόλος —, πρέπει πρῶτον νὰ ὑπάγω νὰ τὸν ἐρωτήσω, ἐὰν θέλῃ νὰ σὲ δεχθῇ.

Λέγων δὲ ταῦτα ἔτεινε τὰς χεῖρας μετὰ τρόπου δηλοῦντος ὅτι ἀναμένει φιλοδώρημά τι, ἀλλὰ βλέπων ὅτι ὁ φιλάργυρος παλαιοπώλης δὲν ἤθελε νὰ ἐννοήτῃ τὴν γλῶσσαν τυχύτην, τὸν πικρετήρησε μετὰ βλέμματος ἀπαισίου, καὶ δὲν ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ κυρίου του, πρὶν ἢ ὑποτονθορίσῃ ἐπὶ μακρόν.

Ὁ Αἶπμαν ὄρθιος ἀπέναντι κατόπτρου τινὸς διευθετεῖ

τὸν ἐπενδύτην του, μεθ' ὃ τοποθετεῖ τὸν πκλακίον του πῖλον ἐπὶ τῆς τραπέζης πλησίον ἐτέρου πύλου ὠρχίου, κακινουργοῦς. Οἷα ἀντίθεσις.

Μετά τινα στιγμὴν ὁ θαλαμηπύλος τῷ νεύει νὰ προχωρήσῃ.

Ὁ Βοργομάστρος, καθήμενος νωχελῶς ἐπὶ τινος ἀνκλίντρον, ῥίπτει ἐπὶ τοῦ Λίπμκν βλέμμα ἀγανακτικῆς, καὶ τῷ λέγει μετὰ τραχύτητος.

— Τίς εἶσαι ; Τί θέλεις ;

— Εὐγενέστατε κύριε — ἀποκρίνεται ὁ παλατιοπώλης —, ὁ θεὸς νὰ σὰς χαρίζῃ χίλια χρόνια καὶ περισσότερα ἐὰν θέλετε ! Ἡ εἰρήνη καὶ ἡ εὐτυχία εἴη μεθ' ὑμῶν καὶ μετὰ τῆς οἰκογενείας σας καὶ εἰς ὅλον τὸν οἶκόν σας ! Εὐχομαι, ἵνα τὰ τέκνα σας

”Οχι τόσα λόγια ! — ἀναφωνεῖ ὁ ἄρχων — Σπουδαῖται ὑποθέσεις μὲ ἀπατχολοῦσι, καὶ δὲν ἔλαβον καιρὸν ἀκόμῃ νὰ πῶ οὔτε καφέν. Ἐν συντόμῳ τί θέλεις ;

— Ἀξιότατε καὶ ἰσχυρότατε κύριε, ἔλαβον γὰρ μίαν ἐπιστολὴν ἐσφραγισμένην, ἣ ὁποία μὲ προσκαλεῖ νὰ ἔλθω νὰ πληρώσω φόρον δύο τάλληρα καὶ δέκα γροσίκια. Φόρον εἰς ἐμέ, πτωχὸν διαδόλον, ὅστις δὲν ἔχω ἄλλο εἰσόδημα, ἄλλας ἀπολαβὰς παρὰ τὰς ἐκ τοῦ ἀθλήου ἐμπορίου τῶν πκλακίων ἐνδυμάτων ! Ἀλήθεια, μὴ τυχὸν ἔχετε, κύριε Βοργομάστρε, τοιαῦτα ; θέλετε νὰ μοι τὰ πωλήσητε ;

Ὁ Βοργομάστρος σκέπτεται, ὅτι ὁ καφές του θὰ κρυώσῃ, καὶ ἀνυπομονεῖ.

— Καταδεχθῆτε, ἐξοχώτατε, νὰ μοι ἀπαντήσητε — ἐξηκολούθησεν ἡσύχως ὁ Λίπμκν. — Δὲν ἤλθον βεβηλῶς ἐδῶ νὰ κερδοσκοπήσω, ὅχι· ἀλλὰ σὰς παρακλῶ, σὰς ἐξορκίζω γονυκλιτῶς, ἀπαλλάξατέ με ἀπὸ τὸν φόρον αὐτόν !

Οὕτω δὲ λέγων εἶχεν ἀληθῶς προσπέσει εἰς τὰ γόνατά του.

— Νὰ σὲ ἀπαλλάξω! — φωνεῖ ὁ Βοργομάστρος — καὶ διατί; Ὅλοι οἱ παλαιοπῶλαι τῆς πόλεως ἀπὸ τὴν αἰτήσιν, ἵνα ἀποκτήσωσι τὰ αὐτὰ δικαιώματα μὲ τοὺς ἐμπόρους, καὶ τὸ κατῴρθωσαν. Λοιπὸν πρέπει νὰ πληρώσωσι καὶ τοὺς φόρους.

— Ἐγὼ δὲν ὑπέγραψα εἰς τὴν αἰτήσιν ταύτην — εἶπεν ὁ Λίπμυρ. — Ἀλλ' ἐὰν δὲν εἰσπορεύετε νὰ μοὶ κάμψετε ὅλην τὴν χάριν, τὴν ὁποίαν σᾶς ζητῶ, κάμετέ μοι τοῦλάχιστον ἔκπτωσιν, σᾶς παρακαλῶ. Ἐὰν σᾶς ἔδιδον ἐν τέλληρον, δὲν θὰ ἤρκει;

Ὁ Βοργομάστρος χωρὶς νὰ ἀπαντήσῃ ἠγέρθη, καὶ ἐξῆλθεν.

— Ἦναι τέλληρον καὶ μιστό — τῷ ἐφώνησεν ὕπισθεν ὁ δούτυχῆς παλαιοπώλης.

Ἐπειτα εἶπε καθ' ἑαυτόν.

— Θὰ ὑποχρεωθῶ νὰ πληρώσω ὅχι, δὲν θὰ πληρώσω, ἅς μοῦ κάμουν ἀγωγὴν, ἴσως δὲ καὶ μὲ λησμονήσουν.

Μὲ τὴν γλυκεῖν ταύτην ἐλπίδα ἐξῆλθεν εἰς τὸν προθάλαμον, καὶ ἐζήτησε τὸν παλαιὸν του πῆλον, ἀλλ' εἰς τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν εἶχεν ἀφήσει, εἶδε μόνον τὴν ὠραῖον κκινουργῆ πῆλον, ὅστις τόσον τὸν εἶχε θαμβώτει.

— Ἄ! — εἶπεν — ἀναμυριβόλως ὁ γενναῖος Βοργομάστρος ἠθέλησε νὰ μοὶ κάμῃ τὸ δῶρον αὐτό, ὅπως με ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸν φόρον. Ὅποια ἀξιοθαύμαστος λεπτότης! Θὰ πωλήσω αὐτὸ τὸ κκπέλλο τοῦλάχιστον δύο τέλληρα, καὶ τοιουτοτρόπως ἐγὼ θὰ προσθέσω μόνον δέκα γροσίκια.

III

ΤΙ ΑΠΕΓΕΙΝΑΝ ΑΙ ΕΛΠΙΔΕΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΠΩΛΟΥ.

Ὁλος ὑπερήφανος διὰ τὸ καθηγητικὸν ἔνδυμα, ὅπερ ἀπὸ πρωίας ἔφερε, καὶ διὰ τὸν πῖλον, τοῦ ὁποίου ἐγένετο κάτοχος ἄνευ πολλῶν δισταγμῶν, ἐτκέφθη ὅτι δὲν ἠδύνετο μετὰ τῆς στολῆς ἐκείνης νὰ κάμῃ τὸν συνήθη ἐμπορικὸν του γύρον, ἀλλὰ κομπάζων ἐταράπη τὴν πρὸς τὴν δεινδροστοιχείαν καὶ τὸν ἀριστοκρατικὸν περίπαιτον ἄγουσαν.

— Διχτί — εἶπε — νὰ μὴ ὑπάγω νὰ περιπατήσω ἡμίσειον ὥρην ἐν τῷ μέσῳ τῶν κομητῶν καὶ τῶν μικροκησιῶν; Πόσους ἐκ τῶν κυρίων ἐκείνων γνωρίζω, οἱ ὅποιοι θὰ εὐρίσκοντο εἰς πολὺ δυσάρεστον θέσιν, εἰς δὲν τοὺς ἔφερον ἐγὼ χρήματα! Προστρέχουσι συχνὰ εἰς ἡμᾶς, καὶ ἔπειτα μᾶς ἀποκαλοῦσι βδέλλας, εἰς ζητήσωμεν μικρὰν ἀμοιβὴν διὰ τὰς ὑπηρεσίας μας. Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ δανείζῃ τις κεφάλαια ἄνευ τόκου!

Ἐνῷ ὁ Αἰπμὴν περιεπάτει μονολογῶν οὕτως, ἐνεφανίσθησαν συγχρόνως δύο ἀτυνομικοὶ κλητῆρες, ἐξ ὧν ὁ ἕτερος ἐφώνησε.

— Ἰδοὺ αὐτός! εἶνε αὐτός! αὐτὸς εἶνε ὁ κλέψας τὸν πῖλον τοῦ Βοργομάστρου!

Μεθ' ὃ συλλαβόντες τὸν παλαιοπώλην ἐκ τοῦ περιλαίμιου τοῦ ἐπενδύτου,

— Ἐμπρός, μερμπάντη — εἶπον — ἐμπρός.

Μεθ' ὅλας τὰς παρὰ κλήσεις καὶ τὰ δάκρυά του ὁ Αἰπμὴν ὠδηγήθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βοργομάστρου, καὶ τὸ πρῶτον ἀντικείμενον, ὅπερ εἶδε διερχόμενος τὸν προθάλαμον, ἦτον ὁ παλαιὸς του πῖλος ἐπὶ τῆς τραπεζῆς, ὅπου τὸν εἶχε τοποθετήσῃ.

— "Αθλιε ! — κραυγάζει πρὸς αὐτὸν ὁ ἄρχων —
πῶς τολμᾷς νὰ ἔρχεσαι νὰ μὲ κλέπτῃς ἐδῶ ;

— Πρὸς Θεοῦ — ἀπαντᾷ ὁ Λίπμυν — ἀκούσατέ με.
Ποτὲ δὲν ἐφαντάσθην νὰ πράξω τοιοῦτον ἔγκλημα,
ἀλλ' ἄφοῦ ἐζήτησα ἀνωφελῶς τὸ παλαιόν μου καπέλλο,
βλέπων αὐτὸ τὸ νέον ἐσκέφθην, ὅτι ἡ Ἐξοχότης Σας
ἠθέλησε δι' αὐτοῦ τοῦ λεπτοῦ τρόπου νὰ μοὶ κάμῃ ἐν
δῶρον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἠπικτήθην, ἀποδίδω ὅ,τι ἀθῶως ἐ-
πῆρα, ἀναλαμβάνω τὸ παλαιόν μου καπέλλο, καὶ ἐπι-
στρέφω εἰς τὰς ὑποθέσεις μου.

— "Οχι τόσον τυχέως, — ὑπέλαβεν ὁ Βοργομά-
στρος — ὅχι· πρὶν ἐξηγήσης εἰς τὸ δικαστήριον τὸ ἀ-
θῶόν σου σφάλμα. Ἐμπρὸς λοιπόν, κάθαρμα, εἰς τὰς
φυλακὰς !

Χεῖρ βαρεῖα πίπτει ἐκ νέου ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ δυσ-
τυχοῦς Λίπμυν, ὅστις ὁδηγεῖται ὑπὸ δύο χωροφυλάκων
εἰς τὰς φυλακὰς τῆς πόλεως, καὶ κλείεται εἰς μικρὸν
σκοτεινὸν δωμάτιον, τῇ δὲ ἐπαύριον κλειῖται νὰ ἐμ-
φανισθῇ ἐνώπιον τοῦ δικαστοῦ.

Κρίνων ἐκ τῶν συμβεβηκότων τῆς ἡμέρας ὁ Λίπμυν
ἐπίστευσεν, ὅτι εὔρε τρόπον νὰ δικαιολογηθῇ.

— Ἀναμφιβόλως, εἶπεν, ἐγὼ προσέβηκα τὸν θαλα-
μηπόλον τοῦ Βοργομάστρου· αὐτὸς λοιπὸν ὅπως με ἐκ-
δικηθῇ μοῦ ἔστησε τὴν παγίδαν αὐτὴν νὰ ἀφαιρέτῃ
τὸν πῖλόν μου.

Ἄλλ' ἀνωφελὴς ὑπῆρξε πᾶσα δικμαρτυρία του. Ὁ
Λίπμυν πεσὼν εἰς τὴν παγίδα τυχύτην κατεδικάσθη εἰς
πέντε ταλλήρων πρόστιμον.

— Ποτέ, ἐφώνησε, ποτέ εἰς τὴν ζωὴν μου δὲν θὰ
εἰμφορέτω νὰ πληρώσω τὸ ποσὸν αὐτό.

— Ἔστω, ἀπήντησεν ἀπαθῶς ὁ δικαστής, θὰ μεί-
νῃς τότε δεκαπέντε ἡμέρας εἰς τὴν φυλακὴν.

Πέντε τάλληρα ἢ δεκαπέντε ἡμέρας φυλακὴν ! Ὁποῖον λυπηρὸν δίλημμα ! Ὁ κατὰδικὸς ἔμεινεν ἐπὶ τινι χρόνον μὲ τὴν κεφαλὴν ἐσφιγμένην ἐντὸς τῶν χειρῶν του, κύπτων ὑπὸ τὸ βάρος τῆς λύπης καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀμηχανίᾳ. Ἐπὶ τέλους ἐσκέφθη, ὅτι ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν θὰ κατάρθου νὰ κερδήσῃ τὰ πέντε τάλληρα, καὶ ὅτι ἐπομένως θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ πληρώσῃ τὸ πρόσστιμον, ἢ νὰ μείνῃ ἐν τῇ φυλακῇ.

Μετὰ τὰς φρονίμους τούτας σκέψεις ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ βόθρου τοῦ θυλακίου τοῦ πέντε τάλληρα τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου εἰς μικρὰ νομίσματα, συνοδεύων ἕκαστον κερμάτιον διὰ βιβλίου στεναγμοῦ.

Ἐπὶ τέλους ἡ ἀδυσώπητος δικαιοσύνη ἱκανοποιήθη τὸ σκληρὸν ἔργον συνετελέσθη.

Ὁ Αἰπμὴν ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν του, καὶ ἤρχισε νὰ σκέπτηται περὶ ἐτέρου ἐπωφελοῦς διαδμήματος. Ἀποφασίζει νὰ ἀγοράσῃ πῖλον ὅχι ἐντελῶς νέον, διότι θὰ ἐστοίχιζε πικραπολύ, ἀλλ' ὅσῳ τὸ δυνατόν ἀποκλίνοντα πρὸς νέον. Μεθ' ὃ εἰσέρχεται εἰς τὸ δωματίον του, καὶ ἐκεῖ ἐκρήγνυται ἡ ὀργή του. Αἰμώδης τὸν πικλαιὸν τοῦ πῖλον, τὸν συσφίγγει εἰς τὰς χεῖράς του, καὶ τὸν ρίπτει χαμυί.

— Νά ! κατηρχυμένον ! τῷ λέγει, ἐξ αἰτίας σου συνελήφθην ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ὡς κακοῦργος, ὠδηγήθην εἰς τὰς φυλακάς, κατεδικάσθην εἰς φοβερὸν πρόστιμον· νά, τέρας !

Οὕτω λέγων τὸ καταπτετὶ ὑπὸ τοὺς πόδας του μετὰ φρενητιώδους παραφορᾶς, μεθ' ὃ ἀνοίξας τὴν θύραν τὸ ρίπτει ἔξω.

— Πήγαινε ἔς τὸ διάβολο, φωνεῖ. Πταίω ἐγώ, ὁ ὅποιος σὲ ἐκράτησα τόσον καιρόν.

Εἶτα ἐκάθησε, καὶ τῷ ἐφάνη ὅτι ἤλευθερώθη ἀπὸ μαγείας τινὸς πιεζούσης τὸ στῆθος του.

IV

ΝΕΟ ΔΥΣΤΥΧΗΜΑ

Πόσον ἠπαταῖτο ! Πτωχὲ Λίπμαν ! ἡ χρεὰ του αὕτη δὲν διήρκεσε πολὺ.

Τὸ ἑσπέρας δύο γείτονές του, καθυπὸ μάγικαι, εὗρον ἐν τῇ αὐλῇ τὸν παλαιὸν πῖλον τοῦ παλαιοπώλου.

— Εἶνε τὸ καπέλλο τοῦ Λίπμαν ! ἀνέκραζεν ὁ εἷς·
"Ἄς το πάρωμεν, μπορεῖ νὰ μᾶς χρειασθῇ νὰ κάμωμεν κενὴν παιγνίδι.

— Ναί, ναί ! εἶπεν ὁ ἄλλος.

Μετὰ τινὰ στιγμὴν ἀμφότεροι ἐξερράγησαν εἰς γέλωτα πονηρόν. Εἶχον σχεδιάσει ἀληθῶς κακὴν πρᾶξιν.

Ἐπὶ τῆς μεγάλης πλατείας τῆς πόλεως ἐγείρεται ὀρειχάλκινος ἀνδρικὸς ἀγαπητοῦ καὶ σεβαστοῦ ἡγεμόνος. Οὗτος παρίσταται ἑφιππος, τὴν κεφαλὴν ἀτκεπής, κρατῶν διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς τὸ ζῖφος, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας τὸν πῖλον, δι' οὗ φαίνεται ὅτι χαιρετίζει τοὺς πιστοὺς ὑπηκόους του.

Καί τοι ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἀπέθανε πρὸ πολλοῦ, οὐχ ἥττον κατ' ἔτος τελοῦνται. ἐπίσημοι ἐορταὶ πρὸς ἑνθίζιν τοῦ σεβασμοῦ, θν πρὸς αὐτὸν τρέφουσιν οἱ πολῖται. Πᾶσαι αἱ Ἀρχαὶ καὶ πᾶσα ἡ πόλις μετὰ μουσικῶν ὀργάνων ἐορτάζουσι τὴν ἐπέτειον τῶν γενεθλίων του, συναθροίζόμενοι περὶ αὐτόν. Εἶνε μεγίστη ἐορτὴ διὰ τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα.

Ἰδοὺ ἡ ἐπίσημος ἡμέρα. Ἀπὸ πρωῒας τὰ τύμπανα καὶ αἱ σάλπιγγες ἀντηχοῦσιν ἀνὰ τὴν πόλιν, καὶ πᾶν

τες εὐρίσκονται εἰς κίνησιν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ πλῆθος προχωρεῖ ἐν τάξει πρὸς τὴν πλατεῖαν τοῦ ἀνδριάντος.

Αἴφνης κραυγὴ ἀγανακτήτεως ὑψοῦται μακρόθεν, καὶ τὸ πλῆθος σταματᾷ ἐν συγκινήσει καὶ ταραχῇ.

Οἱ δύο ἀγυόπαιδες εἶχον ἐκτελέσει κατὰ τὴν νύκτα τὸ πονηρὸν σχέδιόν των.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ σεβαστοῦ ἡγεμόνος ἔφερε κάλυμμά τι ἐν εἴδει σκούρου, ἀκχάρτου, κατὰ τὴν ἑσπέρην, χρώματος ἀμφιπόλου.

Ὅποις βεβήλωσις! ὅποτον σκάνδαλον!

Ἀστυνομικὸς κλητὴρ ἀνέρχεται ἐπὶ τοῦ ἀνδριάντος· ἀποσπᾷ τὸ οἰκτρὸν ἐκεῖνο κάλυμμα, καὶ τὸ ἐξετάζει. Εἶνε δὲ πῖλος τοῦ Αἵπμου.

Ἐνῶ συνέβαινον ταῦτα, ὁ Αἵπμην λητμονήσας τὰ βάρτανά του ἐβουθίζετο εἰς νήδυμον ὕπνον.

Πάγκυτα ἐξ χωροφύλακες ἀναχωροῦσι τροχάδην, ἀνέρχονται εἰς τὸ δωμάτιόν του, θραύουσι τὴν θύραν, περιστοιχοῦσι τὸν δυστυχεῖ καίμαμενον, καὶ ὁ ἀρχηγὸς των ἀνατινάττων αὐτὸν λέγει:

— Γνωρίζεις αὐτὸ τὸ πρᾶγμα;

Ὁ παλαιοπώλης, περίφοδος παραπερεῖ, καὶ ψιθυρίζει διὰ φωνῆς τρεμούσης:

— Εἶνε ἐκεῖνο τὸ κατηραμένον, διὰ τὸ ὅποτον ἐπλήρωσα ἓνα πρόστιμον ἀπὸ πέντε τάλληρα.

— Πολὺ καλὰ! Μάθε λοιπὸν ὅτι χθὲς τὴν νύκτα αὐτὸ τὸ ῥάκος ἐτέθη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀνδριάντος τοῦ βασιλέως μας. Λοιπὸν, ἐμπρός εἰς τὴν φυλακὴν.

— Πάλιν εἰς τὴν φυλακὴν; Καὶ διατί; Θεέ μου, τί ἔκαμα;

— Ὀλιγώτερὰ λόγια. Σήκω καὶ ἔλα μαζί μας.

Ὁ Αἵπμην ἐγείρεται κεχηνώς, ἐκπεπληγμένος, ἐρω-

τῶν ἐχυτὸν εἰς τὸν νοῦν του, ἢ ἐτρελλάθη τῆς πόλεως ἢ Ἀρχῇ· καὶ ἐκ νέου διέρχεται τὰς ὁδοὺς συρόμενος ὡς δολοφόνος, καὶ ἐκ νέου κλείεται ἐντὸς σκοτεινοῦ δωματίου. Μάλιστα δὲ τὴν φορὰν τυχὺν προστίθενται αὐτῷ εἰς τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας καὶ δετμὰ.

Τὴν ἐπιούσαν ἀπόσπασμα χωροφυλάκων τὸν ὁδηγεῖ εἰς τινὰ μεγάλην αἵθουσαν, ἐν ἣ καὶ θύονται τὰ μέλη τοῦ δικαστηρίου.

Ὁ Εἰσαγγελεὺς ἀπαγγέλλει μικρὸν κατηγορητήριον, δι' οὗ ὁ Αἰπμαν κατηγορεῖται, ὅτι ἐξύβρισε τὴν μνήμην τοῦ καθ' ἅπασαν τὴν χώραν σεβαστοῦ ἡγεμόνος, καὶ ὅτι κατέστη οὕτω ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας.

Ὁ Αἰπμαν διαμαρτύρεται τότε ἐντόνως, καὶ κορυφάζει λέγων ὅτι αὐτὸς οὐδὲν διέπραξεν ἑγκλημα, μὴ ἐγκαταλείψας διόλου τὴν οἰκίαν του.

— Δύνασαι νὰ βεβαιώσῃς τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων σου διὰ τῆς μαρτυρίας τιμίου ἀνθρώπου; — τὸν ἐρωτᾷ ὁ πρόεδρος.

— Ἦμην μόνος — ἀπαντᾷ ὁ Αἰπμαν. — Δὲν ἔχω μάρτυρας τῆς μοναξιάς μου.

— Αὐτὸ τὸ καπέλλο εἶνε ἰδικόν σου;

— Ναί, ἀλλὰ τώρα δὲν το φορῶ πλέον.

— Εἰς ποῖον τὸ ἔδωσες;

— Τὸ ἔρριψα εἰς τὸν ὁρόμον διὰ νὰ μὴ τὸ βλέπω πλέον.

— Ἐχεις μάρτυρας;

— Ὁχι.

— Κανένα μάρτυρα τῶν πράξεων τὰς ὁποίας ἰσχυρίζεται; — ἀναφωνεῖ ὁ πρόεδρος —! ἡ ἐνοχὴ του εἶνε ἐννομῶς ἀποδεδειγμένη.

Μετὰ βρονχέων διάσκεψιν ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις: τὸ δικαστήριον πεισθέν, ὅτι ὁ παλατιώλης ἐξύβρισε τὴν

Α. Μ. τὸν βασιλέα, καὶ προσέβαλε τὸ αἰσθημα τοῦ λαοῦ, κατὰδικάζει αὐτὸν εἰς ἐνὸς μηνὸς φυλάκισιν καὶ εἰς πρόστιμον ἑκατὸν ταλλήρων.

V

Η ΑΠΡΟΣΔΟΚΗΤΟΣ ΒΟΗΘΕΙΑ.

Ὁ Αἰπίμην ὠδηγήθη ἐκ νέου δέσμιος εἰς τὰς φυλάκας. Δὲν ἠνέοι πλέον τίποτε ἐκ τῶν συμβαινόντων αὐτῷ, καὶ ἐξήταζεν ἑαυτὸν μὴ τυχὸν ἐγίνετο θυμικῶς τινος ὀνειρώδης, ἢ ἐὰν ἀληθῶς ἦτο ὁ Αἰπίμην ἐλεῖνος, ὅστις ἐπὶ τοσοῦτον καιρὸν εἶχεν ἐξασκήσει τὸ ἥσυχον ἐμπόριόν του εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Β***.

Εἶτα, μετὰ τινος στιγμῆς σκέψεως.

— Εἶνε δυνατόν; — ἀνέκραξεν. Ἴδού ἐγὼ κατὰδικος! Καὶ δικτί; Διότι τὸ κατηραμένον καπέλλο μου ἐτέθη ἐπὶ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ ἡγεμόνος μας! Ὡς ἦτο δυνατὴν νὰ μοὶ ἔλθῃ εἰς τὸν νοῦν προνομίᾳ ἀνοησίᾳ; Καὶ τί με μέλει ἐμέ, ἂν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἔχῃ τὸ κεφάλι του ξεσκούφωτο; Καὶ νὰ μὴ ἔχω καλὴν μάρτυρα, ὅτι τὴν νύκτα ἤμουν εἰς τὸ κρεββάτι μου!

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Αἰπίμην ἐσπόγγισεν ἐν δάκρυ ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν του, καὶ ἐκράγασε μετ' ἀγανακτήσεως.

— Ἐμποῦν νὰ μοῦ κάμουν ὅ,τι θέλουν, δὲν θὰ πληρώσω οὔτε ἓνα γροσίχι διὰ πρόστιμον. Θὰ μείνω ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὴν φυλακὴν μέχρι τελευταίας στιγμῆς, καὶ καλλήτερα νὰ μοῦ κόψουν τὸ κεφάλι, παρὰ νὰ ἐνδώσω.

Μετὰ τὴν τελευταίαν ταύτην διαμχρτυρίαν ἀπεκονισμένη ἐπὶ τῆς ἀχυροστρωμνῆς του, πλησίον τοῦ μαύρου ἄρτου καὶ τοῦ ὀλίγου ὕδατος, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν τροφὴν τοῦ καταδίκου. Κεκμηκῶς δὲ ἤδη ἐκοιμήθη

ἐπὶ τινος ὥρας. Ἡ ἀκτὶς τοῦ ἡλίου δὲν ἐτάραξε τὸν ὕπνον τοῦ μὴ δυναμένη νὰ φθάσῃ μέχρις αὐτοῦ. Εἰς τὸν κορότον κλειδὸς περιστρεφομένης εἰς τὸ κλειθρὸν τοῦ δωματίου τοῦ ἡγέρθη· ἡ θύρα ἤνοιξε, καὶ εἰσῆλθεν ὁ δεσμοφύλαξ μετὰ λυχνίας εἰς τὴν χειρὰ φωτιζούτης δύο δικαστὰς ἀκολουθουμένους ὑπὸ δύο κλητῆρων.

Ἐπὶ τῇ θέῃ ταύτῃ ὁ ἐν τῇ φυλακῇ κατελήφθη ὑπὸ νέου φόβου.

Ἡ σκληρὰ Ἐξουσίᾳ δὲν εἶχε λοιπὸν ἀκόμῃ ικανοποιηθῇ ; ἤρχετο νὰ τὸν κατηγορήσῃ ἐπὶ νέῳ ἐγκλήματι ;

Ὅχι, τὴν φορὰν ταύτην ἡ καλὴ Ἐξουσίᾳ ἤρχετο νὰ τῷ ἀποδώσῃ τὴν ἐλευθερίαν.

Εἰς τῶν δικαστῶν πλησιάσας τῷ εἶπε φιλοφρόνως :

— Σοὶ φέρω καλὴν εἰδήσιν. Δύο παληόπαιδα, τὰ ὁποῖα καττοικοῦσιν εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν σας, συνελήφθησαν ὡς ταραξίαι, καὶ ὁμολόγησαν ὅτι εἶχον πρὸς τοῖς ἄλλοις διαπραΐξει καὶ τὴν ἀσέβειαν, διὰ τὴν ὁποῖαν κατεδικάσθητε. Ἡ ἀθωότης σας λοιπὸν ἀνεγνωρίσθη. Δὲν θὰ πληρώσετε οὔτε τὸ πρόστιμον, καὶ ἀπὸ τοῦδε εἰσθε ἐλεύθεροι.

— Ἀθῶς ! ἐλεύθερος ! — ἐκραύγασεν ὁ Λίπμαν. — Ἀλλ' ἡ προσβολή, ἥτις μοὶ ἐγένετο ; αἱ ζημίαι, τὰς ὁποίας ὑπέστην ; ἡ φυλακή, τὴν ὁποῖαν ὑπέφερα ; Δι' ὅλα αὐτὰ δὲν μοι ὀφείλεται καμμία ἀποζημίωσις ; Θὰ σὲς κινήσω ἀγωγὴν. Ἐλπίζω ὅτι θὰ τὴν κερδήσω, καὶ ὅτι θὰ μοὶ ἀποδοθῇ δικαία ικανοποίησις.

Ὁ δικαστὴς ἐξῆλθε χωρὶς νὰ ἀπαντήσῃ. Ὁ Λίπμαν ἐξῆλθε καὶ αὐτὸς μετ' ὀλίγον, λίαν εὐτυχὴς ἤδη, ὅτι ἡλευθερώθη ἀπὸ τῶν δεσμῶν, καὶ ὅτι ἐπέστρεφε σῶος καὶ ἀβλαβὴς εἰς τὸ ἐμπόριόν του· ἐσκέφθη δὲ ὅτι ἦτο φρονιμώτερον νὰ παραιτηθῇ δίκης, ἥτις ἡδύνατο νὰ ᾔνε μακρὰ καὶ δαπανηρά.

VI

ΝΕΑ ΣΥΜΦΟΡΑ

Καί τοι εἶχε σταθεράν ἀπόφασιν νὰ ἐργασθῇ ἀμέσως, ὅπως ἐπκνορθώσῃ τὰς ζημίας αἱ ὑπέστη, οὐχ ἥτον ὁ Αἰπμχν ἐπείσθη, ὅτι ὤφειλε νὰ ἀναπαυθῇ ἐπὶ μίχιν ἡμέραν εἰς τὸ δωμάτιόν του, ὅπερ ἤδη τῷ ἐφάνη ὡραιότερον καὶ τῶν ἀνακτόρων. Ἐξηπλώθη λοιπὸν ἀναπαυτικώτατα ἐπὶ τῆς κλίνης του, ὅτε αἶφνης ἀκούει κτύπον εἰς τὴν θύραν.

— Ποιὸς εἶνε ; φωνάζει μετ' ὀργῆς.

— Κλητὴρ ἀστυνομικός.

— Δὲν ἔχω τίποτε μὲ τὴν ἀστυνομίαν ἐγώ.

— Ἄνοιξε εὐθύς.

— Ὅχι, ἔκλεισα τὴν θύραν μου γιὰ νὰ μείνω ἡσυχος. Δὲν θὰ ἀνοιξῶ ποτέ.

— Ἀλλὰ ἐγὼ δὲν θέλω νὰ ταραξῶ τὴν ἡσυχίαν σου. Δὲν ἔχω διατκγὴν νὰ σὲ συλλάβω. Σοῦ φέρω, κατὰ καθήκον, τὸ καπέλλο σου, τὸ ὁποῖον ἦτο εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ τὸ ὁποῖον τὸ δικαστήριον δὲν θέλει νὰ κατέσχῃ.

— Ἄ, τὸ γουρσούζικο καπέλλο, ποῦ μ' ἔκαμε τόσα κακὰ ! Δὲν θέλω οὔτε νὰ τὸ βλέπω πλέον.

— Λοιπὸν δὲν το θέλεις ;

— Ὅχι.

— Νὰ σοῦ τὸ ἀφήσω λοιπὸν ἐδῶ ᾗς τὴν πόρτα ;

— Πάρ' το σύ, κάμε το ὅ,τι θέλεις, φθάνει νὰ μὴ το ἴδω πλέον.

— Δὲν μοι δίδεις τίποτε διὰ τὸν κόπον ;

— Διὰ τὸν κόπον σου ; Ὅσον τὸ διάβολο ἀπ' ἐδῶ !

Ὁ κλητὴρ βλέπων, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λάβῃ τί-

ποτε ἀνεχώρησε βλασφημῶν. Ὁ δὲ πηλαιοπώλης ἐ-
σκέφθη, ὅτι ἂν ὁ πῆλός του μείνῃ ἐμπρὸς τῆς θύρας δύ-
ναται νὰ τῷ προξενήσῃ ἀκόμη κανένα δυστύχημα.

Ἐξέροχεται λοιπόν, τὸν λαμβάνει, τὸν ποδοπατεῖ ἐκ
νέου, καὶ τὸν ρίπτει ἔξω τοῦ παρχθύρου.

— Τώρα — εἶπεν — εἶμαι ἡσυχος. Δὲν θὰ τὸν ξα-
νατίδω πλέον, οὔτε θὰ γίνῃ πλέον λόγος.

Ταῦτοχρόνως τρacheῖται φωνὴ ἀκούεται ἀπὸ τῆς ὁδοῦ:

— Παιὸς ἀχρεῖτος εἶνε ἐκεῖνος ποῦ πετᾷ αὐταῖς ταῖς
βρώμας εἰς τὸ κεφάλι τῶν ἀνθρώπων. Ὅποιος καὶ
ἂν εἶνε θὰ τοῦ δείξω ἐγώ.

— Θεέ μου! — ἀναφωνεῖ ὁ Λίπμαν — ἀκόμη τὸ
καπέλλο μου. Βεβαίως κανέναν διάβολος ὠρκίσθη νὰ
μὲ καταστρέψῃ. Νὰ τώρῃ θᾶχῃ καὶ ἄλλην δίκην. Πρέπει
ἀμέσως νὰ κυττάξω νὰ σωθῶ.

Κατέρχεται ἐν σπουδῇ τὴν κλίμακα, καταφθάνει
ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τὸν ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον εἶχε χτυπήσει
τὴν κεφαλὴν ὁ πῆλός του, τὸν πέρνει κατὰ μέρος καὶ
τῷ λέγει:

— Εἶμαι ἐγώ, τοῦ ὁποίου τὸ καπέλλο κατὰ δυστυ-
χίαν ἔπεσε κάτω. Μοὶ τὸ δίδετε, σᾶς πηρακκλῶ;

— Νὰ σᾶς τὸ δώσω; Ποτέ. Θὰ τὸ φέρω εἰς τὸ δι-
καστήριον, καὶ θὰ ζητήσω ἀποζημίωσιν.

— Ἐὰν θέλετε σᾶς τὴν δίδω ἐγώ ὁ ἴδιος τὴν ἀπο-
ζημίωσιν, ἂν καὶ εἶμαι πτωχὸς ὁ δυστυχής. Θέλετε ἔνα
τάλληρο;

— Ὁχι, θέλω καλλιτέρα νὰ ὑπάγω εἰς τὴν ἀτυ-
νομίαν.

— Δύο τάλληρα; — ἐπικναλαμβάνει ὁ Λίπμαν ἐκ-
τός ἐαυτοῦ.

— Ὁχι.

— Ἐλὰ λοιπόν, ἀφοῦ ἐπιμένετε τόσον, σᾶς δίδω

τρία τέλληρα, ἀλλ' οὔτε ἓνα γροσίκι παρὰπάνω.

— Ἄς εἶνε τρία τέλληρα γιὰ τὸ χατίρι σας.

— Γιὰ τὸ χατίρι μου! — ψιθυρίζει ὁ Αἰπμαν — ἀλλοίμονον! Καὶ ἐξάγει ἐκ τοῦ βελαντίου του τὴν νέαν φρολογίαν, ἀνέρχεται εἰς τὸ δωμάτιόν του, καὶ κλείεται ἐν ἐσχάτῃ ἀμνηχανίᾳ, μὴ εἰξεύρων τί νὰ κάμῃ, διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸ ἀπχίσιον ἐκεῖνο καπέλλο.

VII

Η ΕΚΤΕΛΕΣΙΣ.

Αἴρνης τῷ ἐπέρχεται λυμπρά τις ἰδέα! Νὰ τὸ ῥίψῃ εἰς τὴν πλησίον ποταμόν.

Τὸ ὕδωρ εἶνε βελύ, τὸ ῥεῦμα ταχύ. Ὅγλίγορα λοιπὸν τὸ διαβολικὸ αὐτὸ καπέλλο θὰ ἐξαφανισθῇ. Ναί. Εἶνε ὁ κελλήτερος τρόπος διὰ νὰ τελειώσῃ αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις. Καὶ νὰ μὴ τὸ σκερθῇ προτήτερα!

Κατὰκλίνεται ἐκ νέου μὲ τὴν παρήγορον ταύτην ἀπόφασιν, καὶ κοιμᾷται ἡσύχως.

Τὴν πρωτὴν ἀνὰλαμβάνει τὸν ἐμπορικὸν τοῦ σάκκου, καὶ περιέρχεται ἀνὰ τὴν πόλιν ἀγοράζων καὶ μεταπωλῶν. Περὶ τὴν ἐσπέραν, ἵνα μὴ τις προδώσῃ τὸ σκεῦός του, δὲν ἤναψε φῶς εἰς τὸ δωμάτιόν του. Θέτει ἐντὸς τοῦ πίλου λίθον, τὸν περιτυλίσσει διὰ χάρτου, καὶ εἷτα διευθύνεται μυστηριωδῶς πρὸς τὴν γέφυραν.

Καθ' ὁδὸν τῷ ἐφάνη, ὅτι φωνὴ ὑπόκωφος ἤκουετο ἐντὸς τοῦ πίλου· ἀνὰμφοτέρως ἡ φωνὴ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος, ὅπερ ἐν αὐτῷ ἐνοικεῖ. Ἀλλ' ὁ Αἰπμαν δὲν συγκινεῖται ποσῶς, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του στερεῶ τῷ βήματι. Ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς τὸ μέσον τῆς γέφυρας, λέγει:

— Τέκνον μου, ἡ τελευταία σου ὥρα ἐσήμανε. Σὲ ἐκράτησα πολλὰ ἔτη, ἐφρόντισα πάντοτε διὰ σέ, καὶ πάντοτε σὲ ἐχάιδεσα. Σὺ ὅμως πόσας δυστυχίας μοὶ ἐπροξένησες! Λοιπὸν δὲν δύναμαι νὰ αἰσθανθῶ κανέναν οἶκτον διὰ σέ. Εἰς τὸν ποταμόν, κακοῦργε, εἰς τὸν ποταμόν!

Καὶ τὸ δέμα ρίπτεται εἰς τὸν ποταμόν, ὁ δὲ Λίπμαν ἀπέρχεται ἱκανοποιημένος ἐκ τοῦ κατορθώματός του.

VIII

Η ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ

Τῇ ἐπαύριον ὁ Λίπμαν ἔφριξεν ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμούς. Ἐνώπιόν του . . . ἀλλ' ἦτο δυνατὸν; Ἐνώπιόν του ὑπῆρχεν ὁ πηλαιὸς πῖλος διερῶρηγμένος, ἀκάθαρτος, ἀκίνητος ἐν τῷ μέσῳ τῆς τραπέζης.

— Πῶ . . . πῶ . . . πῶς! ἀναφωνεῖ ὁ δυστυχής, ἀλλὰ δὲν το ἔρριψα ἐγὼ ὁ ἴδιος μὲ τὰ χέρια μου; ἐν τὸν ποταμόν; Καὶ δὲν ἤκουσα τὸν κρότον τοῦ λίθου, μὲ τὸν ὁποῖον τὸ εἶχα δέσει; Καὶ νὰ το τὸ τέρας, νὰ το εἶνε ἐμπρὸς μου. Ὅχι, ἀναμφιβόλως αὐτὸ τὸ καπέλλο δὲν εἶνε ἀπὸ ὕψισμα τίμιον, οὔτε κατεσκευασμένον ἀπὸ τίμια χέρια. Εἶνε μαγεία σατανικὴ, εἶνε ὁ διάβολος ὁ ἴδιος, καὶ μοῦ ἐκολλήθη ἐπάνω μου διὰ νὰ μὲ καταστρέψῃ, καὶ γελά μὲ τὰ μέτα ποῦ μεταχειρίζομαι διὰ νὰ τὸ ξεφορτωθῶ.

Ταῦτα λέγων ὁ Λίπμαν στρέφει περίξ βλέμμα περιίλυτον, καὶ καταλαμβάνεται αἰφνης ὑπὸ αἰσθήματος ορίκης. Εἶχεν ἀνακαλύψει ὅτι χθὲς τὸ ἐσπέρης ἔκαμε μέγα λάθος. Εἰς τὸ σκότος, ἐν τῇ βίῃ του ὅπως λάβῃ

τὸν πῖλον, ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἔλαβε τὸν νέον, τὸν ὁποῖον καὶ ἔρριψεν εἰς τὸν ποταμόν.

— Ἄ, δυστυχίᾳ μου! ἀναφωνεῖ τύπτων τὸ μέτωπον. Νὰ κάμω τέτοια ἀνοησίᾳ! Εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν! Καὶ ὅμως πρέπει νὰ τελειώσω μὲ αὐτὸ τὸ τέρας. Ἐγλύτωσε τὸ νερό, ἀλλὰ δὲν θὰ γλυτώσῃ ἀπὸ ἄλλο στοιχεῖον.

Ταῦτα δὲ λέγων λαμβάνει τὴν ψαλίδα, καὶ κόπτει εἰς μικρὰ τεμάχια τὸν μισητὸν πῖλον· εἶτε τὰ περισυνάζει ὅλα εἰς τὴν ἐστίαν καὶ ἀνάπτει πῦρ.

Ἐνῶ χεῖρει ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ ἐκπληρώσει τοῦ ἔργου τούτου, εἰσέρχεται ὁ ἐξ᾽ ἀδελφός του Ῥόζενδομ. ἀσθμαίνων.

— Τρελλάθηκες; Μ' αὐτὴ τῇ ζέστῃ ἀνάβεις φωτιά; Καὶ δὲν αἰσθάνεσαι τί βρώμα; ἀπὸ τὴν καπνοδόχον βγίνει ἕνας καπνὸς μυχῆρος, καὶ ὁ κόσμος θὰ νομίσῃ ὅτι καίεσαι τὸ σπῖτι μου.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀκούονται φωναί:

— Φωτιά, φωτιά!

Ἦχος σάλπιγος ἀντηχεῖ εἰς τὴν ὁδόν, οἱ πυροσβέσται φθάνουσιν, ἀνέρχονται τὰς κλίμακας, καὶ ἔπειτα ἀναχωροῦσι βλέποντες ὅτι δὲν εἶνε τίποτε.

Ἀλλὰ δὲν πρῆλθον δέκα λεπτά, καὶ δύο ἀστυνομικοὶ κλητῆρες ἐμφανίζονται εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Αἰπίμην.

— Αἰπίμην! Αἰπίμην! φωνάζουσι. Ποῦ εἶνε! Ποιὸς τὸν εἶδε;

Ὁ ἐξ᾽ ἀδελφός του Ῥόζενδομ ἀποκρίνεται ἀντὶ ἐκείνου.

— Νὰ τον ἐκεῖ, εἰς τὴν γωνίαν. Τί θέλετε;

— Ἄ! φρυάσσονται οἱ κλητῆρες, εἶσσι αὐτοῦ; Ἄ κακοῦργε, δικτὶ νὰ κάμῃς τότε αὐτὸ τὸ πκιγνίδι εἰς τὴν Ἐξουσίαν; Ποιὸς σὲ ἔμαθε . . .

— Θεέ μου! Τί πκιγνίδι; τραυλίζει ὁ δυστυχὴς Αἰπίμην, ὅστις ἦτο πλέον νεκρὸς μᾶλλον παρὰ ζῶν.

— Βέβηχ, ἔρριψες τὸ καπέλλο σου εἰς τὸν ποταμὸν διὰ νὰ κάμῃς νὰ πιστεύσουν ὅτι ἐρρίφθης καὶ σὺ διὰ νὰ πνιγῇς. Νὰ το τὸ καπέλλο σου· εὐρέθη σήμερον τὸ πρῶτ' ἐπάνω 'ς τὸ ποτάμι πλησίον τῆς γεφύρας.

— "Ω, ἐπὶ τέλους, λέγει τότε ὁ ἐξάδελφος 'Ρόζενδομ, αὐτὸς ὁ Λίπμην ἐτρελλάθη ἀληθῶς. "Ακουσε, παιδί μου· ἐγὼ σοῦ ἔδωκα τὸ δωμάτιον αὐτὸ χάρισμα. ἀλλὰ μὲ τὴν συμφωνίαν νὰ μὴ μου κάμῃς τὴν παραμικρὴν ἀνησυχίαν. Τώρα βλέπεις, ὅτι δὲν ἐκράτησες τὴν συμφωνίαν. Λοιπὸν κάμε μου τὴν χάριν, πήγαίνε 'ς τὸ καλόν.

Μάτην ὁ παλαιοπώλης διηγεῖται πῶς ἔχει τὸ πρᾶγμα, καὶ ὅτι ἐγένετο θῦμα σειρᾶς δυστυχημάτων καὶ ἀδικιῶν· μάτην ἱκετεύει τὸν ἐξάδελφον νὰ τὸν ἀφήσῃ ἀκόμῃ εἰς τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο.

Ὁ 'Ρόζενδομ εἶνε ἀκαμπτος· ὁ ταλαίπωρος Λίπμην ἀφοῦ μετὰ πολὺν κόπον οἱ κλητῆρες ἐπείσθησαν νὰ τὸν ἀρήσωσιν, ἀναγκάζεται νὰ τρέχῃ εἰς ἀναζήτησιν νέου οἰκήματος, διὰ τὸ ὅποιον εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ πληρώσῃ ἐκάστην τριμηνίαν ἀρκετὰ τάλληρα.

Δὲν ἤθελε πλέον οὔτε τὸν νέον πῖλον, τὸν ὁποῖον ἤθελον νὰ τῷ ἀποδώσωσιν οἱ κλητῆρες· περιπατεῖ εἰς τὰς ὁδοὺς ἀσκεπής, ὅταν δὲ βρέχῃ μὲ τὸν νυχτικόν του σκουῖφον.

(Ἐκ τῶν τοῦ Berend).

Π. Α. ΒΑΛΒΗΣ.

ΙΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΣΟΦΟΣ

Ἄν ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς πολυθρυλήτου βασιλείας τῆς Σουηδίας Χριστίνης ὑπῆρχον ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες, δὲν θὰ ὠκνοῦν αὐτὰ βεβαιῶς νὰ ἐξάρωσι τὸν φιλελληνισμὸν τῆς μουσοτραφοῦς ἐκείνης ἀνάστασις, διότι καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς ἀβλικὰς διασκεδάσεις ἐδείκνυτο κλασικὴ· τοσούτῳ ἢ ἐν Στοκχόλμῃ αὐτὴ ἦτο Ἀκαδημικ σοφῶν καὶ λογίων ἀνδρῶν.

Καὶ δὴ ἡμέραν τινὰ ἢ ἐστερημένη τοῦ φιλοσόφου Καρτεσίου καὶ τοῦ ἑλληνιστοῦ Οὐοσσίου (Vossius) μαθήτρια ἐπόθησε νᾶνανεώσῃ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν χορόν, τεκμήριον τοῦτο ἀνκντίρρητον τῆς πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν μεγάλης αὐτῆς εὐνοίας. Δυστυχῶς δὲν ὑπῆρχον τότε ἐφημερίδες οὔτε ἑλληνικαί, οὔτε φιλελληνικαὶ οὐδενὸς εἵδους, ἵνα διασκαλίσωσιν ἀνὰ τὴν ὑφήλιον ἄπασαν τὸ μέγα γεγονός, καὶ ἡ Χριστίνα κατέβη εἰς τὸν μέλανα Γάρταρον ἐστερημένη τῆς κολακευτικῆς προωυμίας φιλέλλητος βασιλείσεως. Ἀλλ' ὁ περιώνυμος Bochart ἀρκούντως ἀπεζημίωσεν αὐτὴν ἐγκρίτως ἐροδικῶς, δίκην δικαστηρίου, διὰ καλοῦ ἐπιγράμματος, οὔτινος ἢ ἐννοικ ἢ ἐξῆς, ὅτι ὡς τὸ πάλαι ἡ βασίλισσα Σαβὰ ἀπῆλθε πρὸς τὸν σοφὸν Σαλομῶντα, τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀκούσασα, οὕτω σήμερον οἱ σοφοὶ πορεύονται πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Χριστίνης τὴν σοφίαν αὐτῆς θαυμάζοντες.

Ἀδελφον ἂν μεταξὺ Χριστίνης-Σαβὰ καὶ Πλούτωνος-Διαβόλου διημείφθησαν ὅσα μετὰ τῆς βιβλικῆς Σαβὰ αἰνίγματα καὶ λογοπαίγνια, βέβαιον ὅμως ὅτι ἡ τῆς Σουηδίας βασίλισσα ἦτο λίαν ἀγγίλους.

Εὐρισκομένη ποτὲ ἐν Ῥώμῃ, ὅτε τοῦ θρόνου παραι-
τηθεῖσα ὑσπάσατο τὸν Καθολικισμόν, καὶ ἐπισταμένως
ἐρευνῶσα τὰ τῆς Αἰωνίης Πόλεως, ἔστη θαυμάζουσα
πρὸ τινος ἀγάλματος τὴν Ἀλήθειαν παριστῶντος.

— Δόξαν νὰ ἔχῃ ὁ θεός! εἶπεν ὁ συνοδῶν αὐτὴν
καρδινάλιος, ὅτι ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης τόσῳ κήδεται
τῆς ἀληθείας ἥτις δὲν εὐκρεστεῖ πάντοτε τὰς ἐστεμ-
μένους κεφαλὰς.

— Τὸ πιστεύω, ἀπήντησεν ἡ βασίλισσα μειδιῶσα,
διότι ὅλαι αἱ ἀλήθειαι δὲν εἶναι ἀπὸ μάρκηρον.

Τὸν ἐλληνικὸν χορὸν ἀνέλκον νὰ ἐκτελέσωσι δύο
μεγάλοι σοφοί, μετὰ κόπων καὶ μόχθων εἰς τοῦτο πει-
σθέντες, ὁ Μειθώμιος, ὡς εἰδὼς τὰ τῆς μουσικῆς τῶν
ἀρχαίων καὶ τὸ πόνημα αὐτοῦ¹ ἀφιερῶσας τῇ Χριστίνῃ,
ἣν ἐν τῷ προλόγῳ ἀποκαλεῖ *Sapientissimam Dominam*,
καὶ ὁ ἐπὶ μικρὸν βιβλιοφύλαξ αὐτῆς Νωδὲ (*Naudé*), ἀνὴρ
πολυμαθής, διάσημος, φιλόβιβλος, ἀνιχνούς πολλά, καί
τι βεβήκως περὶ ὀρχήσεως, ἀπὸ Δρυῖδ μέχρι Χριστίνης.
Λέγω δέ, *πεισθέντες*, διότι οἱ τότε σοφοὶ ἦσαν ἄνδρες
λίαν σοβαροί, ἐφόρουν φενάκην, ὠμίλουν ἢ τοῦλάχιστον
ἔγραφον λατινιστί, καὶ συνέτασσον τόμους ὀγκωδεδστά-
τους, βιβλία εἰς φύλλον, ὥστε δυσκόλως ἔστεργον τὰ
τοιαῦτα.

Ὁ Bochart προσκληθεὶς ποτε ὑπὸ τῆς βασιλίσσης νὰ
παίξῃ μετ' αὐτῆς τὸ *volant* καὶ παίζας ἤκουσε τὸν ἐξά-
ψαλμον παρὰ τῶν φίλων καὶ ἐταίρων αὐτοῦ,² σοφῶν
καὶ τούτων, διότι . . . δὲν εἶχον, φαίνεται, προσκληθῇ

1 Marcus: Meibomius: *Antiquæ Musicæ auctores septem
Græce et Latine*. Amstelodami, CIOCLII.

2 Menagiana: Tom. I, Page 348.— Michaud: *Biographie Uni-
verselle*, ἐν ἄρθρῳ Bochart (Samuel).

αὐτοὶ ἀντὶ ἐκείνου· ἦτο δὲ ὁ Bochart ἐκ τῶν πολυμα-
θεστάτων ἀνδρῶν τῆς ΙΖ' ἐκατονταετηρίδος, ἀλλ' εἶχε
τὴν μανίαν τῶν ἐτυμολογιῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς φοινικικῆς,
πανταχοῦ βλέπων φοινικικὰς λέξεις, ὡς σήμερον ὁ συρ-
μὸς ἀπαιτεῖ τὰ πάντα νὰ ᾧσι σανσκριτικά, διότι καὶ
αἱ γλῶσσαι ἔχουσι τὴν μόδα των, ὡς ἀνῆκουσαι καὶ αὐ-
ται εἰς τὸ θῆλυ γένος.

Ἐν τούτοις ὁ ἑλληνικὸς χορὸς ἐξετελέσθη τῇ προς-
θήκῃ μικροῦ divertissement ἑλληνικοῦ καὶ τούτου, μὴ
ἀναγεγραμμένου ὅμως ἐν τῷ προγράμματι, ἵνα ἐπέλθῃ
ὡς surprise. Τὸ κωμικόν, ἡ ἰλαρότης, ὁ γέλως ἐνὶ λόγῳ
ἐγεννήθη βεβιαίως ἐν τῇ κολάσει, διότι ἐν τοῖς οὐρα-
νοῖς εἶναι ἀδύνατον νὰ γελῶσι. Καὶ πῶς νὰ γελάσῃ
τις ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; Φανερά; θὰ ἔτρεχε τὸν κίνδυ-
νον νὰ ἐκληφθῇ ὡς μὴ ἀφωσιωμένος, ὡς σκώπτων τὸ
οὐράνιον καθεστώς, ὡς ἀντιπολιτευόμενος, ἐπαναστά-
της, μηδενιστής, καὶ ἀλλοίμονον! Ἡ βκσιλεία τῶν
οὐρανῶν δὲν εἶναι Ἑλληνικὴ πολιτεία ὡς πρὸς τὴν
ἀνοχὴν· ὁ Ἡφαιστος, ὁ Τάνταλος, ὁ Σίσυφος, ὁ Προ-
μηθεὺς καὶ μυρίοι ἄλλοι κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους χρό-
νους, ὁ δὲ τάλας Ἐωσφόρος, κατὰ τοὺς νεωτέρους, ἐκ
τοῦ οὐρανοῦ ἐκσφενδονισθέντες, ἢ ἄλλως πῶς τιμωρη-
θέντες, ἀρκούντως μαρτυροῦσι τὸ ἥπιον αὐτοῦ. Κρυφίως;
καὶ τοῦτο ἀδύνατον· ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρών.
Παράδεισος δὲ ἄνευ γέλωτος, εἰναι τι χειρόν ἢ κόλα-
σις, διότι ἐκεῖ τοῦλάχιστον θὰ γελᾷ τις ἐλευθέρως,
ὅσον θέλει, à discrétion, ἕως οὗ ἔλθῃ ἡ σειρὰ του. Ὁ
Διάβολος ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι bon enfant, ἀνεκτικώτε-
ρος τοῦ Θεοῦ. Ὅποια θεότης χλευάζεται, καὶ λοιδορεῖ-
ται καθ' ἐκάστην ὡς αὐτός! Καὶ ὅμως εἶναι πάντοτε
γέλοιον καὶ εὐθυμία· — ἀπόδειξις ὁ Ασμοδαῖος —, διό
καὶ ἔχει πλείονας ἢ ὁ Θεὸς πελάτης, ἰδίᾳ δὲ τὰς γυν-

ναῖκας καὶ «ce sont les femmes qui font les reputations,» εἶπεν ὁ Βολταῖρος. Οὕτω τὸ κωμικὸν εἶναι γέννημα καὶ θρέμμα τῆς κολάσεως· εἰςδύει πανταχοῦ διὰ τῶν κερμάτων τοῦ Διαβόλου, οὐδὲν σέβεται, οὔτε τὴν κλησικὴν τῆς Χριστινῆς αὐλήν, οὔτε τὴν σεβαστὴν τῶν σοφῶν τῆς φενάκης.

Ἡ ἱστορίκῃ δὲν λέγει ἂν ὁ Νωδὲ καὶ ὁ Μειβώμιος ἔχασαν τὴν ἰδικὴν των ἄγοντες τὸν ἑλληνικὸν ἐκεῖνον χορόν, λέγει ὅμως ὅτι οἱ δύο σοφοὶ τὰ χάσαν. Τὸ πιστεύω· τὰ ἑλληνικὰ πράγματα εἶναι πάντοτε δύσκολα. Ἡ αὐλὴ ἐγέλα, ὑποκώφως ὅμως, οἷον εἰπεῖν μετὰ σεβασμοῦ, ἵνα μὴ πειραχθῶσιν οἱ δύο σεπτοὶ χορευταί. Καὶ ἦτο δυνατόν νὰ μὴ γελάσῃ βλέπουσα δύο σοφοὺς χορεύοντας ἀρρυθμῶς καὶ σκαιῶς; Χορὸς καὶ σοφία συμβιβάζονται; Βεβαίως ὁ Δαυτὶδ ἐχόρευε πρὸ τῆς Κιβωτοῦ,¹ ἀλλ' ὁ Δαυτὶδ ἦτο ποιητής, καὶ ἐχόρευε ποιητικῇ ἀδείᾳ· ἐκεῖνοι ὅμως ἦσαν σοφοί, καὶ σοφοὶ οἵτινες τὰ εἶχον γαμένα. Ὁ δὲ ἱατρὸς τῆς βασιλείσσης ὁ γάλλος Βουρδελώ (Bourdelaot). ἐγέλα μετὰ τῶν ἄλλων, πλεόν τῶν ἄλλων — εἶχε δὲ ὁ ἄνθρωπος τὸν λόγον του — καὶ τοσούτῳ ἐχαριεντίζετο εἰς βῆρος τῶν σοφῶν ἀλλ' ἀσόφων χορευτῶν, ὥστε ὁ Μειβώμιος, σφόδρα θυμωθεὶς καὶ τὴν ἀγίαν ὑπομονὴν ἀπολέσας, ἐπάταξεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον, καθὰ λέγεται,² — Πάτριον γὰρ τὸ πάταξον μὲν ἄκουσον δέ, — καὶ ἐσπευσμένως ἀπῆλθε τῆς αὐλῆς εἰς Δανίαν μεταβιβίων.

Οὕτως ὁ ἑλληνικὸς τῆς Χριστινῆς χορὸς δὲν ἀπέβη κατ' εὐχὴν, μετετράπη εἰς κωμικόν, ἐγένετο πατὴρ σκανδάλου, διότι ἐν τῇ αὐλῇ ὑπῆρχε πειρασμός, ὁ Βουρδελώ· ὁ ἱατρὸς οὗτος, ὁ καὶ ἀδελφὸς, ὃν ἡ βασιλίςσα

1 Β', Βασ.λ. σ', 16.

2 Michaud: Biographie Universelle ἐν ἄρθρ. Christine de Suède.

βιρέως ἀσθενήσασα μετεκαλέτατο ἐκ Παρισίων τῷ 1650, ἀπῆλθε πάσης τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτῆς, ἦν μικρὸν κατὰ μικρὸν ὑπέκλεψε διὰ πνεύματος εὐτραπέλου καὶ πικτοίων τεχναυμάτων. Καὶ ὅτε μὲν ἐγίνετο ἀρεστὸς τῇ βασιλίσσει διηγούμενος τὰ ἀνέκδοτα τῆς ἡμέρας, ὅτε δὲ ἄδων ἐπὶ τῆς κιθάρης ἄσματι γαλλικά, ἔστιν ὅτε καὶ καταδαινῶν μέχρι τῶν μαγειρείων¹ χάριν βεδοίως ὑγεινῆς ἐποπτείας, ἴσως ὁμῶς καὶ πρὸς πικρασθεὴν γαλλικοῦ τινος ἐδέσματος, διότι ἡ μαγειρικὴ ἀνέκαθεν ἐθεωρήθη ὡς ἡ ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν.

Ἄν λέγουσιν ὅτι ὁ κατὰ τὴν ἐπομένην ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας καὶ μέγας γενόμενος καρδινάλιος Ἀλβερώνης, ἐκτῆσατο ἐξ ἐφόδου τὴν εὐνοίαν τοῦ ἀγεώχου καὶ δυσπροσίτου δουκὸς τῆς Βανδώμης, διοικοῦντος τότε τὴν ἐν Ἰταλίᾳ γαλλικὴν στρατιάν, πικρασθεύσας αὐτῷ ἰταλικόν τι ἔδεσμα, *pasticcio di maccheroni*, κατὰ τὸ *Μαγειρικὸν Ἡμερολόγιον* τοῦ φίλου κυρίου Α. Πεταλᾶ, ἴσως δὲ καὶ *risotto alla milanese*, διότι ὁ Ἀλβερώνης ὠρμαῖτο ἐκ τῆς Ἄνω Ἰταλίας, ἔνθα βασιλεύει τὸ *risotto*, ὁ μικρὸς οὗτος ἀδελφὸς τοῦ ἀνατολικοῦ *πικαφίου*; Ἀλλ' ὁ Βουρδελὼ ἤθελε νῆρξη ὡς ἀπόλυτος δεσπότης ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς Χριστινῆς, καὶ δὴ μετήρχετο πᾶσιν ῥηδιουργίαν, ὅπως ἐμπνεύσει τῇ βασιλίσει δυσπιστίαν πρὸς πάντα αὐλικόν, καὶ ἀποτρέψῃ αὐτὴν τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἀναστροφῆς πρὸς τοὺς σοφοὺς, ἐκθέτων καὶ καθιστῶν αὐτοὺς γελοίους.

Τῇ σκτανικῇ αὐτοῦ εἰσηγήσει ἐξετελέσθη ὁ ἐλληνικὸς χορὸς, ὅστις ἐγένετο ἀφορμὴ ὅπως ὁ Μειβώμιος ἀπέλθῃ ἐκ τῆς αὐλῆς. Ἀλλὰν δὲ πάλιν ἐσπέρην, καθ' ἣν ὁ Bochart ἔμελλε νάναγνώσῃ ἐνώπιον τῆς βασιλίσ-

¹ Michaud : ἐνθ' ἀνωτέρω ἐν ἄρθρ. Michon (Pierre).

σης χωρία τινὰ τοῦ ἀνεκδότου ἔτι καὶ περιφήμου μετέπειτα συγγράμματος αὐτοῦ Phaleg, ἡ Χριστίνα δὲν παρευρέθη ἐξ ἀσθενείας κωλυομένη. Ἦτο καὶ τοῦτο ἐκ τῶν τεχνασμάτων τοῦ φθονεροῦ ἱατροῦ, ὅστις θέλων νὰ ματαιώσῃ τὸ ἀνάγνωσμα, καὶ στερήσῃ τὸν σοφὸν τῆς τιμῆς ἐκείνης, ἔπεισεν ἀπὸ πρωῒας τὴν βασίλισσαν, ἐξετάζων τὸν σφυγμὸν αὐτῆς, ὅτι εἶχεν ἀνάγκην ἡσυχίας καὶ φαρμάκων.¹

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους τοσαῦτα ἠγέρθησαν κατ' αὐτοῦ πρᾶπον, ὥστε ἠναγκάσθη νὰποχωρήσῃ τῆς αὐλῆς. Ἐγράφε δὲ βραχύτερον πρὸς τὴν Χριστίναν, ἀλλ' αἱ ἡμέραι τῆς εὐνοίας εἶχον παρέλθει, καὶ ἀπέριψεν αὐτῇ τὴν ἐπιστολὴν λέγουσα: «Οὔρ, μυρίζει: ρεθίνει!»

Τὸ ρεθίνει ἐξεδίκει τὸν ἐλληνικὸν χορόν, ὀλίγον ὅμως ἄργα, ἀλλὰ καλῶς ἀργὰ παρὰ ποτε.

ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ ΑΣΩΠΙΟΣ.

¹ Menagiana: tom. I, page 348.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΣΑΙΕΠΗΡ ΑΠΑΡΧΑΙ

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1586 ἐτελεῖτο ἐν Λονδίῳ, ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ξενοδοχείου Ἑρυθροῦ Ταύρου, μεγάλη πανήγυρις. Ἐν τῇ αὐλῇ ταύτῃ ἐδιδάσκετο ὁ Φαύστος τοῦ Morlowe, ἔργον τὰ μέλιστα καὶ δικαίως κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τιμώμενον.

Ἄς ἐπιτρέψωσιν ἡμῖν οἱ ἀναγνώσται μας νὰ εἰσγάγωμεν αὐτοὺς εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ ἀνωτέρω θεάτρου, πρὸς εὐχερεστεράν κατανόησιν τοῦ βιβλίου, εἰς ὃν ἀκριβῶς εἶχε φθάσει ἡ θεατρικὴ τέχνη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ὑπῆρχε μεγάλη τις ξενοδοχείου αὐλή, ἐξ ἐκείνων ἃς καὶ σήμερον δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐν τῇ παλαιᾷ Ῥουένῃ· τετράγωνος κατὰ τὴν τότε συνήθειαν, καὶ ἔχουσα τὰς κλίμακας ἐξώθεν τοῦ κτιρίου. Αἱ κλίμακες αὗται ἔφερον εἰς ξυλίνους ἐξώστας, κεκοσμημένους διὰ γεγλυμένων κρασπέδων, καὶ ἀποτελοῦντας τὸν ἐσωτερικὸν πύργον τῆς αὐλῆς· κατὰ διαλείμματα δέ, καθὼς εἰς τοὺς διαδρόμους τῶν μοναστηρίων, ὑπῆρχον δωμάτια ἡοιθημένα, ἔχοντα τὰς θύρας πρὸς τοὺς ἐξώστας, οἱ δὲ ξένοι, ἀνοίγοντες αὐτάς, ἐκάλουν εὐχερῶς τοὺς ὑπηρέτας τοῦ ξενοδοχείου, ὅσάκις εἶχον ἀνάγκην αὐτῶν. Πρὸς τὸ βί-

θος τῆς αὐλῆς καὶ καταντικρὺ τῆς μεγάλης εἰσόδου, εἶχον ἐγείρει θεάτρων συγκοινωνοῦν ἐκ τῶν ὀπισθεν πρὸς τὰ ἰσόγεια δωμάτια, ἐν οἷς ἦσαν αἱ ἱματιοθήκαι τῶν ὑποκριτῶν. Οἱ θεαταὶ διηρημένοι ὄντες, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων θεάτρων, ἅτινα ἔσχον ἀφιετηρίαν τὰς αὐλὰς τούτας, κατελάμβανον τὰ γνωστὰ αὐτοῖς μέρη, ἥτοι τὴν πλατεῖαν, οὐδὲ μὴ δὲ διαφέρουσιν τοῦ λιθοστρώτου τῆς ὁδοῦ, καὶ τὸν πρῶτον καὶ δεῦτερον διὰ δρόμον, ἀντιστοιχοῦντας πρὸς τοὺς πρώτους καὶ δευτέρους ἐξώστους τῶν ἡμετέρων θεάτρων. Οἱ πλουσιώτεροι, ἐρίσθουν τυχούχοντες καὶ δωμάτια, καὶ κατὰ τὰ διαλείμματα εἰσῆρχοντο εἰς αὐτά, ὡς οἱ Ἰταλοὶ εἰς τὰ θεωρεῖά των, ἵνα συζητήσωσι περὶ τοῦ διδασκομένου δράματος, ἢ λάβωσιν ἀναψυκτικὰ ποτά.

Κατὰ τὴν πανήγυριν ἐκείνην, ἡ δοθεῖσα παράστασις ἐτίμησε τὰ μέγιστα τὸν ποιητὴν τοῦ ἔργου, καὶ ἔτερψε λίαν τοὺς θεατάς, καὶ τοὶ τὰ ὀνόματα τῶν διδασκάντων αὐτὸ ὑποκριτῶν διέμειναν ὅλως ἄγνωστα, τὰ δὲ γυναικεῖα πρόσωπα παρεστάθησαν ὑπὸ νεανιῶν, συνήθεια κατὰρχηθεῖσα μετὰ ἐξήκοντα ἔτη ἀπὸ τοῦ χρόνου, ὃν πειρώμεθα νῦν σκιαγραφῆσωμεν ἐνταῦθα· ἅπαντα δὲ ἡ μεταλλαγὴ τῶν σκηνῶν ἐτελεῖτο διὰ τῶν ἀλλαττομένων πινακίδων, ἐφ' ὧν μεγάλοις γράμμασι ἦσαν κεχαραγμένοι αἱ ἀκόλουθοι λέξεις: «Τοῦτο ἐστὶ δάτος» ἢ «Τοῦτο εἶνε φρούριον», ὅπερ ὑπεβοήθει μὲν πολὺ τὴν μεταφορὰν τῆς διανοίας εἰς τοὺς διαφόρους τοῦ δράματος τόπους, ἥκιστα ὁμῶς ἐξῆπτε τὴν φαντασίαν.

Ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ποιητοῦ τοῦ Φαύστον, οἱ θεαταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἄνθρωποι ἀπλοῖκοί, τῶν ὁποίων ὁ πολιτισμὸς ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ τῆς Ἑλισάβετ, δὲν εἶχον μεγάλας ἀξιώσεις ὡς πρὸς τὴν σκηνικὴν διακόσμησιν, ἣν ἔκτοτε ἀνύψωσαν εἰς τέχνην, κοσμήσαντες αὐτὴν

διὰ τοῦ μεγαλοπρεποῦς ὀνόματος τῆς «Σκηνογραφίας». Ὡσχύτως μετὰ τὴν λήξιν τῆς παραστάσεως, οἱ θεαταὶ ἀπεχώρουν λίαν εὐηρεστημένοι ἐπὶ τῷ παρυσταθέντι ἔργῳ, καὶ ὑπισχνόμενοι ἀλλήλοις νὰ μὴ ἀπουσιάσωσι κατὰ τὰς ἀκολούθους παρυστάσεις, ἅς προκνήγγελλον διὰ τὰς προσεχεῖς ἐβδομάδας αἱ ἐν τοῖς ξενοδοχείοις τῆς «Σπραίρας» καὶ τῆς «Τύχης» ἐγκυστετημέναι ἀντίθετοι θεατρικαὶ ἐπιτερίαι.

Οἱ θεαταὶ εἶχον ἤδη ἐξέλθει πάντες ἐκτὸς ἐνὸς νεανίου, ὅστις ἐρχίνοτο ἐκτιμῆτας πλείοτερον πικρὸς ἄλλου τὸ διδασχθὲν ἔργον, κκινοφανὲς ἴσως, καὶ ὡς ἐκ τούτου θαυμάστὸν εἰς αὐτόν. Ἡ καταλαβοῦσα τὸ πνεῦμά του φαντασία, ἐρχίνοτο κυριεύουσα αὐτοῦ καὶ μετὰ τὸ πέρας ἔτι τῆς παραστάσεως· ὁ νέος οὗτος ἔμενεν ἀκίνητος εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, ὀρθίος δὲ καὶ ἐρειδόμενος ἐπὶ ἐνὸς τῶν ξυλίνων στύλων τῶν ὑποκυσταζόντων τὸν ἐξώστην, ἐρχίνοτο βεβυθισμένος εἰς σκέψεις, ἅς ποιητῆς μὲν ἠθελεν ἀναμφιβόλως ἐκλάβει ὡς ἀποτέλεσμα βυθίου θαυμασμοῦ, ὁ ξενοδόχος ὅμως, προσελθὼν καὶ ἐξετάσας αὐτόν, κατέληξεν εἰς πρακτικώτερον συμπέρασμα, καθότι πλησιάζας μετὰ τινος δυσπιστίας, ἔτυψεν αὐτόν ἐλαφρῶς ἐπὶ τοῦ ὤμου, ὡς ἄνθρωπος γνωρίζων ὅτι πᾶσα κατεχομένη θέσις πληρόνεται τοῖς μετρητοῖς. Ὁ νέος ἐξεπλάγη καὶ ἔστρεψε τὸ πρόσωπον μετὰ τινος ταραχῆς, ἀλλ' ἔρριπεν ὀξὺ βλέμμα ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ἀπέσπασεν αὐτόν ἀπὸ τῶν συλλογισμῶν του, καὶ ἡ εὐειδὴς καὶ εὐφυὴς μορφή του ἀνέλαβεν αὐθαρεῖ τὴν ἐκφορὰν τῆς νεκρικής φαιδρότητος, ἥτις ἦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ πρωτίστη ιδιότης τοῦ χαρακτῆρος του.

— Μὰ τὴν πίστιν μου, παλληκάρι μου, εἶπεν ὁ ξενοδόχος, λαβὼν πρῶτος τὸν λόγον, φαίνεται ὅτι σοῦ

ἀρέσκει πολὺ ἡ θέσις αὕτη. Μήπως ἔχεις σκοπὸν νὰ τὴν ἐνοικιάσῃς ;

— Ὅχι, ἀπεκρίνατο ὁ νεανίας, διότι δὲν θὰ εἶχον τὰ ἀναγκαῖα χρήματα.

— Ἄ ! ἐψιθύρισεν ὁ ξενοδόχος· αὐτὴ θέλεις λοιπὸν καὶ μένεις ἐδῶ ;

— Νὰ ὁμιλήσω μετὰ τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἐταιρείας, ἡ ὁποία πκρέστηκε τὸ λαμπρὸν τοῦτο μυττήριον.

— Μήπως σκοπεύεις νὰ λάβῃς μέρος εἰς τὴν ἐταιρείαν ὡς ὑποκριτῆς ;

— Ἴσως, εἶπεν ὁ νέος.

— Καλῶ, ἀκολούθησόν μοι, θὰ σὲ ὁδηγήσω πρὸς αὐτόν.

Μετὰ τὸν διάλογον τοῦτον, ὁ ξενοδόχος διηυθύνθη πρὸς τὸ βῆθος τῆς αὐλῆς ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ξένου, ἀνέβη τέσσαρς βηθμίδας φερούσας πρὸς τὸ θέατρον, διῆλθε τὴν σκηνὴν καὶ τὸ ὀπισθεν τῆς αὐλαίης, ἀφ' ἧς ἐκρέματο πινυχίς, πικριστάνουσα τὸν ἄδην, καὶ εἰς ἡγήγε τὸν νεόροiton εἰς τὸ ἄδυτον (sanctuaire), οὗτινος τὴν περιγραφὴν παραλείπομεν, τοῦ Σκαρῶνος εἰπόντος περὶ αὐτοῦ τὰ δέοντα.

Ὁ ξενοδόχος ἐπαρουσίασε τὸν προστατευόμενόν του εἰς τὸν διευθυντήν, ὅστις, δίκην ἀξιωματικοῦ ἐξετάζοντος νεοσύλλεκτον, παρετήρησεν αὐτὸν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν, καὶ εἶτα, εὐχαριστηθεὶς ἐκ τῆς ἐξετάσεως, εἶπε :

— Λοιπόν, τί θέλεις πᾶλληκάρι.

— Θέλω νὰ λάβω μέρος εἰς τὸν θιάσόν σου, ἀπεκρίθη ὁ ξένος.

— Τί γνώσεις ἔχεις ;

— Κάμμίαν. Σήμερον εἶδον κατὰ πρώτην φορὰν δοχματικὴν προάστασιν.

— Καὶ ποῦτος εἶσαι; ἐπανελάβετο ὁ διευθυντῆς ἐκπληγαίς ἐκ τῆς εἰλικρινείας τοῦ νέου.

— Διάταξον νὰ ἐξέλθωσι πάντες ὅσοι δὲν ἔχουσι λόγον νὰ μένωσιν ἐδῶ, καὶ θὰ τὸ μάθῃς. Εἰς τὸν διευθυντὴν, δόντα νεῦμα, ὑπήκουσαν πάντες ὡς εἰς μονάρχην. Ὁ ξενοδόχος δὲν ἔδειξε πολλὴν προθυμίαν νὰ ἐξέλθῃ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μὲν παράστασις ἦτον ἐπιτυχής, ὁ δὲ διευθυντῆς ἐπλήρωνε καλὰ, καὶ ἐπειδὴ ὁ διευθυντῆς γειτονικοῦ ξενοδοχείου, ὅστις ἐπωφθαλμία τὴν τιμὴν νὰ μεταβάλλῃ καὶ οὗτος τὸ ξενοδοχεῖόν του εἰς θεατρικὴν αἴθουσαν, ἐθεάθη ὁμιλῶν τὴν προτεράκιν μετὰ τινων ὑποκριτῶν, διὰ ταῦτα, σκεφθεὶς ὅτι δὲν ἦτο καλὸν νὰ δυσχερεστήσῃ τόσον ὠφέλιμον πελατεῖαν, ἀπεσύρθη ψιθυρίζων.

— Τώρα, εἴμεθα μόνοι, εἶπεν ὁ διευθυντῆς, καὶ σὲ ἀκούω.

— «Μὲ τὴν ἄδειάν σας», εἶπεν ὁ νέος, καὶ λαβὼν κάθισμα, ἐκάθισε πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος τῆς τραπέζης· «εἶνε ἀπὸς μακρὰ ἢ διήγησις.»

— Κάθισε, ἀπεκρίνατο ὁ διευθυντῆς, κλίνων τὴν κεφαλὴν εἰς ἔνδειξιν συγκαταθέσεως.

— Πρόκειται, κύριε, περὶ ἐξομολογήσεως· ἔχετε τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν ἐχεμυθίαν τοῦ ἐξομολογητοῦ;

— Λέγε.

— Ὁ νέος ἔρριψε ταχὺ βλέμμα ἐπὶ τοῦ μετ' αὐτοῦ συνδιαλεγομένου, καὶ παρκτηρήσας ἐπὶ τῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἀδόλου φυσιογνωμίας του τὸ ὕψος τῆς εἰλικρινείας, ἀπέβλεπε πάντα δισταγμὸν, καὶ ἐπελάβετο τῆς διηγήσεώς του ὡς ἐξῆς·

— Ἐγεννήθην εἰς Strafford sur Avon ἐν Warwickshire, τῇ 23 Ἀπριλίου 1564, κατὰ τὸ ἕκτον ἔτος τῆς βασιλείας τῆς ἐνδόξου ἡμῶν βασιλίσσης Ἐλισάβετ, ὥστε

σήμερον ἄγω τὸ εἰκοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας μου.

— Ἐξακολούθει, εἶπεν ὁ διευθυντής.

— «Ὁ πατήρ μου ἦτο ἔμπορος χειροκτίων· ἀποκατέστη δὲ εἰς Strafford τῷ 1550. τῷ 1568 διωρίθη δῆμαρχος, καὶ τῷ 1571 ἐξελέγη πρῶτος πάρεδρος (alderman δημογέρων) τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου· ὥστε βλέπετε ὅτι ἂν δὲν εἴμαι εὐγενής, κατὰγομαι ὅμως ἀπὸ χρηστὴν οἰκογένειαν. Ὁ διευθυντής ἔνευσε δηλῶν τὴν συναίνεσίν του.

— «Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο πλούσιος, ἐγὼ δὲ ἤμην ὁ πρεσβύτερος τεσσάρων ἀρρένων καὶ μιᾶς κόρης, ἐστάλην εἰς ἄμισθον σχολεῖον, ὅπου ἔλαβον ἀρκετὰ καλὴν μόρφωσιν, καὶ εἶτα παρὰ τινι δικογράφῳ — Μήπως ἔχετε δίκας;

— Ὁχι.

— Τόσῳ καλλίτερον, διότι ἐκτὸς ὀλίγων βαρβάρων ἔρων, οὐς ἐνθυμοῦμαι, δὲν θὰ ἡδυνάμην νὰ σᾶς φανῶ πολὺ χρήσιμος. Οὐδεμίαν ἡσθανόμην κλίσιν πρὸς τὸ ἐρίξειν· ὅθεν ἀντὶ νὰ μετακλίνω εἰς τὸ σπουδαστήριον, ἐνησχολούμην γυμνάζων ἱέρακας, τέχνην ἣν μετὰ θυμωτοῦς δεξιότητος ἐξήσκουν. Ἐν τούτῳ συνέλαβεν ὁ πατήρ μου τὴν ιδέαν νὰ μὲ νυμφεύσῃ δίδων μοι τὴν θυγατέρα φίλου του τινὸς γεωπόνου. Δὲν ἠθέλησα νὰ τὸν δυσχερεστήσω ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, καθόσον καθίστων ἤδη αὐτὸν ἀρκετὰ δυστυχῆ, ἕνεκα τῆς πρὸς τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἀποστροφῆς καὶ τοῦ πρὸς τὴν θήραν ἔρωτός μου. Ὅθεν δεκαεπταετῆς ἐνυμφέυθην γυναικί, κατὰ ἑπτὰ καὶ ἥμισυ ἔτη μεγαλειτέρην ἐμοῦ. Τίς ἔπαισεν; Οὐδὲν περὶ τούτου γινώσκω, ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι δὲν ἐβιώσαμεν εὐτυχῶς. Ἐκτοτε κατεφρόνησα τοῦ δικογράφου μου, καὶ ἐξήκολούθουν τὸ κυνήγιον μετὰ πλειοτέρας ζέσεως, ὥστε, ἀντὶ νὰ

συνδεθῶ, ὥς ὄφρ' ἵκων, μετ' ἐντίμων καὶ σοφῶν πατρι-
κίων, ἐγνωρίσθην πρὸς δωδεκάδα ἀχρείων τοῦ εἵδους
μου, λαθροθηρῶν ἐξ ἐπαγγέλματος, οἵτινες διήρχοντο
τὰς μὲν ἡμέρας στήνοντες παγίδας, ἢ χύνοντες σφαί-
ρας, τὰς δὲ νύκτας καταδιώκοντες ἀγριοχοίρους καὶ
δορκάδας.

— ὦ διὰ βολε! ἀνεφώνησεν ὁ διευθυντής.

— Νκί, ἀπεκρίνατο ὁ νέος, ἐδὼ ἴσα ἴσα τὰ ἐχά-
λασθαι. Νύκτα τινά, καθ' ἣν ἐπεχειροῦμεν μίαν τῶν ρι-
ψοκινδύνων ἡμῶν ἐκδρομῶν εἰς τὸν παράδεισον τοῦ
Σὶρ Θωμᾶ Λούση, ἰδιοκτητήτου τῶν περιχώρων τῆς
Στραφφόρδης κατελήφθημεν ὑπὸ τῶν ἀγροφυλάκων.
Ῥῆξις σπουδαία ἔλαβε τότε χώραν, καθ' ἣν ἡττήθησαν
οἱ ἀγροφύλακες, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ δίκαιον ἦτο ὑπὲρ αὐ-
τῶν, ἐπηκολούθησεν ὑπόθεσις δυσάρεστος ἡμῖν. Μετὰ
τοσαύτης λύσσης κατεδίωξεν ἡμᾶς ὁ Σὶρ Θωμᾶς Λούση,
ὥστε ὁ δικογράφος μου, ὅστις κατὰ βᾶθος κρινόμενος
ἦτο λαμπρὸς ἄνθρωπος, μοι ἐγνωστοποίησεν ὅτι θὰ
ἔπραττον καλῶς ἀπερχόμενος τῆς πατρίδος μου. Ἐνῶ
δ' ἐγὼ ὤκνουν πολὺ ν' ἀκολουθήσω τὴν συμβουλὴν
ταύτην, ἀγροφύλακες ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸ ἄκρον τῆς
ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸν πατρικὸν μου οἶκον· εἶχε δὲ
καὶ ὁ δικογράφος, δὲν ἔπρεπε νὰ χάνω καιρὸν. Ὅθεν
λαβὼν βακτηρίαν καὶ τὰ ἐντὸς τοῦ συρταρίου μου εὐ-
ρεθέντα χρήματα, ἐξεπήδησα τοῦ τοίχου τοῦ κήπου,
καθ' ἣν στιγμήν οἱ πρὸς σύλληψίν μου ἐλθόντες ἔκρουον
τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ θύραν, καὶ μετὰ μικρὸν εὐρέθην ἐν τῷ
μέσῳ τῶν πλησιοχώρων ἀγρῶν. Ἀπὸ πολλοῦ εἶχον συν-
εθίσει· νὰ θεωρῶ τὸν κόσμον ὡς ἰδιοκτησίαν μου· ὅθεν
ἐβιάσθην κατὰ τύχην ὁδόν, πρὸς τὰ ἐμπρός. Ἐπεὶ
μὴν ὥρην εὐρέθην ἐπὶ τῆς εἰς Λονδῶν ἀγούσης, ταύ-
την δὲ ἠκολούθησα κατὰ τινα ἔμπνευσιν. Σήμερον τὴν

πρωτῶν ἐφθασα εἰς τὴν πρωτεύουσαν, καὶ ἀφοῦ ἐπλανήθην ἐπὶ δύο ὥρας ἀνά τὰς ὁδούς, εὗρέθην εἰς τὴν θύραν τοῦ ξενοδοχείου τοῦ Ἑρυθροῦ Ταύρου. Εἰςῆλθον, καὶ πεποιθὼς ἀείποτε ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, ἔδωκα τὸν τελευταῖόν μου ὁβολόν, ἵνα εἰσελθὼν ἴδω τὸ θέαμα. Ἐφ' ὅσον διήρκει ἡ διδασκαλία δὲν ἡσθάνομην πεῖναν, ἀλλὰ τώρα, ὅτε ἐτελείωσεν, αἰσθάνομαι κενὰ καὶ στόμαχον καὶ βαλάντιον· θέλων δὲ νὰ κερδήσω ἐντίμως τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἦλθον ὅπως ζητήσω θέσιν ἐν τῷ θιάσῳ.

— Ἀλλ' ἀγαπητέ μου νέε, εἶπεν ὁ θεατρώνης συγκινηθεὶς ἐκ τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ εὐλικρινείας ταύτης, διὰ νὰ γίνῃ τις ὑποκριτὴς κωμωδίας πρέπει νὰ σπουδάσῃ.

— Καλὰ, θὰ σπουδάσω....

— Ἀλλὰ μέχρις ὅτου δυνηθῇς νὰ ἀναβῇς ἐπὶ τὴν σκηνὴν....;

— Θὰ πράξω οἶανδήποτε δυνηθῶ ἐργασίαν. Ἐξέτασον καὶ ἰδέ, εἰς τί δύναμαι νὰ σοὶ χρησιμεύσω.

— Ἐχω ἀνάγκην δευτέρου ὑποβολέως.

— Πολὺ καλὰ.

— Ταυτοχρόνως θὰ γνωστοποιῇς εἰς τοὺς ὑποκριτάς, πότε θὰ ἔρχεται ἡ σειρὰ ἐκάστου νὰ ἐμφανίζηται ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

— Λαμπρά.

— Ἐπειτα ἀφοῦ κάμῃς τὰς ἀναγκαίας σπουδὰς (τοῦτο δὲ θὰ σοὶ εἶνε εὐκόλον ἔχοντι πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν καλὰ παραδείγματα), θ' ἀρχίσῃς καὶ σὺ νὰ ὑποκρίνησαι.

— Καλῶς.

— Ὡς πρὸς τὴν μισθοδοσίαν....

— Θὰ μοὶ παρέχῃς τὴν τροφὴν καὶ τὰ ἐνδύματα, καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν θὰ μοὶ δίδῃς ὀλίγα χρήματα διὰ νὰ παίζω τοὺς κύβους μετὰ τῶν συντρόφων μου, καὶ νὰ πίνω ζύθου ποτήριον.

— "Εστω ! Ἀλλὰ πῶς ὀνομάζεσαι ;

— Γουλιέλμος Σαίξπηρ.

Αἱ γενόμεναι συμφωνίαι ἐξεπληρώθησαν πιστῶς ἑκατέρωθεν, ἀλλ' ἐνταῦθα στερούμεθα σαφῶν ἐγγράφων, ὅπως ἀκολουθήσωμεν τὸν ποιητὴν εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ στάδιον. Οὐδεὶς διέσωσεν ἡμῖν τὴν χρονολογίαν τῶν ἔργων του, οὔτε τὴν τάξιν καθ' ἣν ἐδιδάχθησαν, ὁ δὲ θησαυρὸς ἐκληροδοτήθη ἡμῖν σωρηδὸν καὶ ὅλως ἀτακτοποίητος.

Εὐκόλως ἐννοεῖται μετὰ πόσης εὐχερείας ἀντελαμβάνετο πάντων ὁ νέος Γουλιέλμος, πεπρoικισμένος μὲ φύσιν ἰσχυράν, ὁξεῖαν καὶ καθόλου εὐφυῶ, μὴ ὑποβληθεῖσαν εἰς τὸν πολλάκις ὀλέθριον κάματον τῶν ἐν ταῖς Ἀκαδημαῖαις κλασικῶν σπουδῶν, τόσον πρὸς τὰς ἐκ τῶν ἀπλῶν αἰσθητηρίων ἐμπνεύσεις, ὅσον καὶ πρὸς τὴν διὰ τῆς ἐργασίας κτωμένην ἐπιστήμην. Ὑπηρετήσας ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐξέμαθεν ἐν αὐτῷ τὴν θεατρικὴν τέχνην, καὶ εἰς τὴν ἀσκήσιν ταύτην ὀφείλεται ἡ μηχανικὴ ἐκείνη δεξιότης, ἡ ὑπερέιδουσα τὸ σκηνικὸν μέρος τῶν ἔργων του. Ἐκ τῆς τάξεως τοῦ λαοῦ ἔλκων τὸ γένος, καὶ ἀνελθὼν μέχρι τῆς τῶν αὐλικῶν σχέσεως, εἶδε κατὰ διαδοχὴν ἀπάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις, ἀπὸ τῶν φίλων του ληθροθηρῶν μέχρι τῆς νέας προστατίδος αὐτοῦ Ἐλισάβετ, διερχομένας ἐνώπιόν του, χωρὶς οὐδεμίαν νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν του. Τέλος δέ, γενόμενος αὐτὸς διευθυντὴς θεατρικῆς ἐταιρείας, ἐχούσης πάντα τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γνωστὰ μέσα πρὸς παραστάσεις, ἀπαλλαγεῖς οὔτω τῶν ἰδιοτροπιῶν τῶν θεατρωνῶν καὶ τῶν τῆς κριτικῆς λεπτολόγων παρατηρήσεων, σὺν δὲ τούτοις καὶ τῶν τῆς σκηνογραφίας βραδυτήτων, εἶδε τὰ ἔργα του διδασκόμενα ζῶντα, ὡς εἶπεν, ἐντελῆ, ἀνεξάρτητα, ὡς συνέλαβεν αὐτὰ ἡ φαντασία του, καὶ ἐδημιούργησεν ὁ ἐγκέφαλός του.

Ὁ Σαίξπηρ ἐγεννήθη μὲν ἐν ἐποχῇ εὐτυχεῖ, καὶ ἐγέννηθη δὲ ἐν ταῖς θερμαῖς ἐκείναις καὶ ἀρχεγόνους γλώραις, ἐνθα ἡ με-

γαλοφύτα εὐχερῶς ὑπὲρ τὸ σύνθητες μέγεθος ἀναπτύσσεται. Εὗρε καὶ γλῶσσαν ἀτελεῖ, καὶ τέχνην μόλις ἐξερχομένην τῶν σπαργάνων· παραλαβὼν δὲ τὴν μὲν μόλις ψελλίζουσαν, τὴν δὲ τὰ μάλα χολαίνουσαν, ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ὅ,τι ὁ Δάντης ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας. Ἡ γηραιά Ἀγγλία, διασειομένη, ὡς ὑπὸ ἡφαιστείου, ἐκ τῶν πολέμων τοῦ Λευκοῦ¹ καὶ Ἐρυθροῦ Ῥόδου, καὶ ὅπως αἱματόφυρτος ἔτι ἐκ τῶν θανατικῶν ἐκτελέσεων τῆς καθολικῆς Μαρίας, ἀνεπαύετο τέλος ὑπὸ τὴν μακρὰν καὶ ἡρεμον βασιλείαν τῆς διαμαρτυρομένης Ἑλισάβετ. Σεισμοὶ ὑπόκωφοι καὶ ἐσωτερικοὶ τυναγμοὶ ἡκούοντο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἀλλ' οὗτοι, ἐξερχόμενοι συνήθως ἐκ τῶν ἀνακτόρων, σπανίως ἐξικνούντο μέχρι τοῦ λαοῦ· ἔπιπτε κεφαλὴ εὐνοουμένου τινὸς ἐπιόρκου, καὶ βασιλίσσης ἀποστάτιδος, ἵνα μὴ κατιωθῇ, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ξίφος τοῦ δημίου, καὶ ἐνταῦθα τὰ πάντα ἐτελείωνον μετὰ τὴν θανατικὴν ἐκτέλεσιν, ἐσθέννυτο καὶ τὸ συμφέρον ὁμοῦ μετὰ τοῦ καταδίκου· τὸ πᾶν ἡσύχαζε, καὶ πάντες ἐζήτουν ἐν ταῖς ἐορταῖς καὶ θεάμασι νὰ λησμονήσωσι τὰς στιγμιαίας ταύτας ταραχάς, τὰς ἀναμνησκούσας τὰς ἀρχαίας συμφορὰς καὶ τοὺς παλαιοὺς πολέμους.

Τούτου ἔνεκα εὐρίσκει τις ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Σαίξπηρ τὰς ἰσχυροτάτας συγκινήσεις, αἵτινες ἐτάραπτον τὴν τότε κοινωνίαν· μανιώδη χαρὰν καὶ βαθεῖαν λύπην, ἥτοι τὸν εὐ-τράπελον Φαλστάφ καὶ τὸν σκεπτικὸν Ἀμλετ. Ἀλλὰ τὸ μᾶλλον ἀξιοπαρατήρητον εἶνε, ὅτι οἱ δύο οὗτοι τύποι ὑπῆρχον ἤδη εἰς ἄξεστον ὅπως καὶ δημώδη κατὰστασιν, ὥστε ὁ Σαίξπηρ, οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν, ἢ νὰ τελειοποιήσῃ αὐτοὺς, ὅπως τοὺς καταστήσῃ ποιητικοὺς καὶ τελείους, τοιοῦτους οἷους ἐκκληροδότησεν ἡμῖν, καὶ οὗς θαυμάζομεν σήμερον.

¹ Ὁνόματα τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα δύο μεγάλων ἐναντίων κομμάτων τοῦ York καὶ τοῦ Lancastre, ἀντιποιομένων τὴν βασιλείαν.

Μία τῶν εὐτυχιῶν τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ ἦτο προσέτι καὶ ἡ ἄγνοια, εἰς ἣν διετέλουν οἱ τότε ἄνθρωποι περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου. Κατὰ τινὰς ψευδορρήτορας καὶ ὅλως ἀσθενεῖς κριτικούς, τὸ κατὰ τοὺς ἀρχαίους καλὸν δὲν ἦτο καλὸν καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους. Ὁ Αἰσχύλος, ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἦσαν παντελῶς ἄγνωστοι τῷ Σαίξπηρ, σπουδάζαντι ἅπασαν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ ἀνθηροτάτου τούτου καὶ γραφικωτάτου βιογράφου τῆς ἀρχαιότητος. Ἐκ τῆς ἀγνοίας δὲ ταύτης ἐκείνων, καὶ τῆς βαθείας μελέτης τούτου, προέκυψαν τρία ἀριστουργήματα, ὁ *Ἰούλιος Καῖσαρ*, ὁ *Κοριολανός* καὶ ἡ *Κλεοπάτρα*.

Εἶνε δὲ τῷ ὄντι θαυμάσιος ὁ Σαίξπηρ ἐν τοῖς ἱστορικαῖς αὐτοῦ δράμασι, καίτοι τὸ πατριαστικὸν πνεῦμα κάμνει αὐτὸν νὰ χρωματίζῃ ἐνίοτε σκαιότερόν πως χαρακτηρήσας τινὰς. Μετὰ τοσαύτης δυνάμεως προστρίβεται ἐν αὐτοῖς, καὶ μίγνυται ἡ πραγματικότης μετὰ τῆς φαντασίας, ὥστε εἶνε ἀδύνατος ὁ ἀποχωρισμὸς αὐτῶν. Εἰκόνες δὲ τινες, ἐμφανίζονται καὶ εἰς αὐτῶν ἔτι τῶν αὐστηροτέρων κριτικῶν τὰ ὅμματα ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι καὶ τῇ αὐτῇ ἐκφράσει, ἣν ὁ ποιητὴς ἔδωκεν, ὡς ὁ Μακβέθ, ὁ βασιλεὺς *Ἰωάννης*, ὁ *Ῥιχάρδος*—πρὸ πάντων ὁ *Ῥιχάρδος*—, ὃν ὁ Ὁράτιος Οὐάλλπολ καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΣ', ἤτοι βασιλεὺς καὶ ὑπουργός, δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀπαλλάξωσιν ἐν τῷ μέλλοντι ἐκ τῆς τὰ μάλιστα μεροληπτικῆς καταδίκης τοῦ ποιητοῦ.

Ἄλλ' ὁ ἄγων τῆς μεγαλοφυΐας κατὰ τῶν ὕλικῶν μέσων εἶνε μᾶλλον ἀξιοσημείωτος ἐν τῇ διαπλάσει τῶν γυναικείων χαρακτηρῶν· οἱ τύποι τοῦ Σαίξπηρ, ἡ *Ιεσίχα*, ἡ *Ἰουλιέττα*, ἡ *Δεσδαιμόνα*, ἡ *Ὀφῆλια*, καὶ ἡ *Μιράνδα* ἐμειναν τύποι παντὸς ἔρωτος, πάσης χάριτος, πάσης ἀγνότητος. Τὸ ἡμέτερον θέατρον, ἀπὸ τοῦ Κορνηλίου μέχρι τοῦ Βωμαρσέ, ἠγγόει τοὺς γλυκεῖς ἐκείνους καὶ ποιητικὸς τύ-

πους, οὓς ὠνειροπόλησεν ὁ ποιητής, ὁ εἰπὼν περὶ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ὅτι ἡ Ἀγγλία ἦτο φωλεὰ κύκνων ἐν μέσῳ εὐρείας λίμνης· οἱ χαρακτῆρες τῶν μεγάλων ἡμῶν ποιητῶν εἶνε ἀνδρικοί. Ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν αἱ γυναῖκες δὲν λησμονοῦνται μὲν, ἀλλὰ καταβιβάζονται πάντοτε, ὅσαι δὲ ὑποῦσι σπανίως τὴν λυσίκομον αὐτῶν κεφαλὴν, πλησιάζουσι σχεδὸν πάντοτε πρὸς τοὺς ἀνδρας, κατὰ τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ πάθη αὐτῶν. Τοιαῦται εἶνε ἡ *Καμιλία*, ἡ *Αἰμυλία*, ἡ *Φαίδρα*, ἡ *Ερμιόνη* καὶ ἡ *Σεμίραμις*. "Οθεν, ἂν τις ἀναμνησθῇ πρὸς στιγμὴν, ὅτι ἐπὶ Σαίξπηρ, τὰ πρόσωπα τῶν γυναικῶν ὑπεκρίνοντο ἄνδρες, θὰ νοήσῃ ὁ πόσον ἰσχυρότερον θησαυρὸν ἔρωτος καὶ ποιήσεως εἶχε συσσωρεύσει ἐν τῇ καρδίᾳ ὁ ἄγγλος ποιητής, ὁ μόνον τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ἔχων κάτοπτρον, καὶ οὐχὶ ὡς ὁ Κορνῆλιος, ὁ Μολιέρος, ὁ Ρακίνας καὶ ὁ Βολταῖρος τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς *Deseuillet*, τῆς *Béjart*, τῆς *Champmeslé*, καὶ τῆς *Clairon*.

Κατὰ τὸ εἰκοσαετὲς διάστημα τοῦ δραματικοῦ αὐτοῦ σταδίου, ὁ Σαίξπηρ ἐποίησε τριάκοντα πέντε τραγωδίας καὶ κωμωδίας, καθότι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ *Περικλῆς* καὶ ὁ *Τῆτος*, καίπερ συμπεριλαμβανόμενα ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τοῦ *Letourneur Guijot*, δὲν εἶνε ἰδικὰ του. Κατὰ τὸ εἰκοσαετὲς δὲ τοῦτο διάστημα, ἐκτὸς τοῦ προκατόχου αὐτοῦ *Marlowe*, τοῦ ἀνταγωνιστοῦ του *Benjonhson*, καὶ τοῦ διαδόχου του *William Davenant*, συνεκέντρωσεν ἐν ἑαυτῷ ἅπασαν τὴν φιλολογίαν τῆς ἐποχῆς του. Τίς γνωρίζει σήμερον τοὺς *Chapmann*, *Marston*, *Rowley*, *Drayton*. *Phincas*, *Fleher*, *Daniel*, *Chettle Browne*. *Davenport*, *Field Peeles*. *Quarles*, *Vash*. *Lodge Sackville*, *Green*, *Gascoigne*, *Gager*. *Preston*, *Warmes*, *Taylor*; — τίς δὲ ἀγνοεῖ τὸν Σαίξπηρ;

Ὁ Σαίξπηρ ἀπενύρθη τοῦ θεάτρου περὶ τὸ 1610, ἥτοι

ὅτε ὁ Κορνήλιος ἦτο τετραετής. Εἶχε γνωρίσει ἅπαντας τοὺς μεγάλους ἄνδρας τοῦ αἰῶνός του, ἀπὸ τοῦ κόμητος "Εσεξ μέχρι τοῦ Σαούθαμpton, εἰς ὃν ἀφιέρωσε τὸ ποίημα *"Αφροδίτην καὶ "Αδωνιν*. Ἦτο ὁ εὐνοούμενος ποιητὴς τῆς *"Ελισάβετ*, κατὰ παραγγελίαν τῆς ὁποίας ἐποίησε τὴν τραγωδίαν *"Ερρίκον τὸν Η'* καὶ τὴν κωμωδίαν τῶν *Φαιδρῶν γυναικαρίων τοῦ Οὐέρτσου*. Κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ Ἰακώβου, ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦ θεάτρου τῆς *Σφαιρας*, ἐφημίζετο ὡς ὁ πρῶτος ποιητὴς τῆς ἐποχῆς του, καὶ ἀπελάμβανεν εἰσόδημα ἑπτὰ ἑως ὀκτὼ χιλιάδων λιρῶν κατ' ἔτος — ἦτοι περὶ τὰς 30 χιλ. φράγκων. Ἡθέλησε δὲ νὰ ἐπανίδῃ θριαμβικῶς τὸν τόπον, ὃν κατέλιπεν ὡς φυγὰς· καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ **Strafford sur Avon**, ὅπερ σπανίως καὶ κατὰ μικρὰ διαλείμματα ἐπεσκέπτετο κατὰ τὸ εἰκοσαετὲς τοῦτο διάστημα. Μετὰ τὴν ἐν τῇ γενεθλίῳ χώρα ἐγκατάστασίν του, τὸ τέλος τοῦ βίου του καλύπτεται ὑπὸ τοῦ πέπλου ἐκείνου, ὅστις ἐκάλυψε καὶ τὴν γέννησίν του, καὶ ὅμοιος πρὸς μεγαλοπρεπὲς οὐράνιον τόξον, λάμπει μὲν εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ τὰς δύο αὐτοῦ ἄκρας κρύπτει ἐντὸς νεφῶν.

Ὅ,τι γνωρίζομεν ἔκτοτε περὶ Σαίξπηρ εἶνε ὅτι ἀπέθανε τῇ 23 Ἀπριλίου 1616, ἐπέτειον ἡμέραν τῆς γεννήσεώς του, ἐν ἡλικίᾳ πεντήκοντα δύο ἐτῶν ἐν τῇ αὐτῇ ἡλικίᾳ ἀπέθανε μετὰ πεντήκοντα ἑπτὰ ἔτη ὁ Μολιέρος, ὁ μόνος ὃν δυνάμεθα νὰ συγκρίνωμεν πρὸς ἐκεῖνον.

Ὁ Σαίξπηρ κατέλιπε δύο νομίμους θυγατέρας, τὴν Σωσάνναν καὶ τὴν Ἰουδίθην, καὶ ἓνα νόθον υἱὸν τὸν Σὶρ Γουλιέλμον Δαβενάντ.

Ἡ Σωσάννα ὑπανδρεύθη τῷ 1607 τὸν ἰατρὸν Ἰωάννην Χάλλ, καὶ ἀπέθανε τῷ 1649 ἐξήκοντα ἑξ ἐτῶν, ἀφείσα κόρην διατελέσασαν ἄτεκνον.

Ἡ Ἰουδίθην ὑπανδρεύθη τῷ 1616 τὸν Θωμᾶ Κίνην καὶ

ἀπέθανε τῷ 1662, καταλιποῦσα τρεῖς υἱούς, μὴ τεκνοποιήσαντας, οὕτω δὲ ἐσθῆσθησαν οἱ νόμιμοι ἀπόγονοι τοῦ μεγάλου ποιητοῦ.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν Γουλιέλμον Δαθενάντ, ὅστις ἐκαυχᾶτο ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Σαίξπηρ, πεπεισμένος ὢν ὅτι ἡ τιμὴ τοιοῦτου πατρὸς ἐξήλειφε τὴν κηλῖδα τῆς γεννήσεως, ἀφοῦ κατὰ πρῶτον ἠκολούθησε τὸ στάδιον τὸ διαγραφέν ὑπὸ τοῦ μεγάλου ποιητοῦ, ὅστις ἄφινεν ἤδη αὐτὸ ἐλεύθερον καὶ ἔρημον, ἔλαβε τὴν διεύθυνσιν μεγάλου τινὸς θεάτρου, καὶ ἐγένετο βαρωνέτος κατὰ τὸ 1643 ὑπὸ Καρόλου τοῦ Α'. Ἐπὶ τῆς Προστασίας ὁ Μίλτων τῷ ἔσωσε τὴν ζωὴν, ὑπηρεσίαν ἦν καὶ ὁ Δαθενάντ ἀνταπέδωκε τῷ Μίλτωνι κατὰ τὴν τῶν Στουαρτῶν ἀποκατάστασιν. Οὗτος εἰσήγαγε πρῶτος εἰς τὸ θέατρον τὴν σκηνογραφικὴν τέχνην καὶ τὴν μεταλλαγὴν τῶν σκηνῶν, καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ ἡ κυρία Σάνθερσον ὑπεκρίθη κατὰ πρῶτον τῆς γυναικὸς τὸ μέρος διδάξασα ὡς *Δεσδαίμονα*.

Ὁ Σίρ Γουλιέλμος Δαθενάντ ἀπέθανε τῇ 17 Ἀπριλίου 1668, καὶ μετ' αὐτοῦ ἐσθῆσθη ὁ τελευταῖος ἀπόγονος τοῦ πλείω μετὰ Θεὸν θημιουργήσαντος ποιητοῦ.

(Ἐκ τῶν τοῦ Ἀλ. Δουμᾶ δραματικῶν ἀναμνήσεων)

Μ. Ν. ΔΑΜΙΡΑΛΗΣ

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

ΜΕΛΕΤΗ

«L'esprit est l'œil de l'âme, non sa force.»

VAUVENARGUES

«Tous les hommes désirent d'avoir de l'esprit, mais qu'il est malheureux l'homme qui n'a que de l'esprit.»

D'AGUESSAU

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΕΝ ΤΑΙΣ ΑΓΛΑΙΣ.

I

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὡς τὸ θεῖον, οὕτω καὶ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀνέτει-
λεν ἐξ Ἀνατολῶν, καὶ ἦλθεν ἐκ τῶν ἄνω· ἐκεῖνο μὲν ἐν εἴδει
γλωσσῶν πυρός, τοῦτο δὲ διὰ τῆς γλώσσης τῶν Μω-
ροσόφων, ὡς ὁ ἀριστοφάνειος τοῦ Μεδὸν ἐφημέριος Ῥα-
βελὰι ἐκάλει τοὺς γελωτοποιούς. Καὶ ναὶ μὲν κατὰ τὴν
ἐμφάνισιν αὐτοῦ ἐν τῇ Δύσει ἐκπορεύεται ἐκ τῶν Αὐλῶν,
ἀλλ' ἔρχεται ἐκ τοῦ λαοῦ — ὅστις εἶναι τὸ filioque τοῦ
πνεύματος τούτου—, διότι ἐκ τῶν χθαμαλῶν τῆς κοινωνίας
στρωμάτων ἐξέρχονται οἱ τοῦ πνεύματος ἐργάται, οἱ ἐπὶ
μισθῷ τεταγμένοι ὅπως διασκεδάσωσι διὰ τῆς εὐφροσύνης αὐ-
τῶν τὴν ἀνίαν τῶν ἡγεμόνων καὶ τὴν ἀργίαν τῶν μεγι-

στάνων, τὸ θυμηδὲς ἔργον μετὰ τῶν αὐλικῶν ποιητῶν συμ-
μεριζόμενοι. Πολὺς ὁμῶς ὑπολείπεται ἔτι χρόνος πρὶν ἢ τὸ
πλάνον τῶν Αὐλῶν τέκνον, ὁ Μωρόσοφος, ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς
κόλπους τῶν γονέων, ἐνσαρκωθῇ ἐν τῷ λαῷ, καὶ στρέψῃ
κατὰ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν μεγιστάνων, ὅπερ ἐπὶ τῶν
χειλέων φέρει φονικὸν τοῦ γελοίου ὄπλον· διότι οἱ γονεῖς
εἰσιν ἔτι ἀφανεῖς, λαὸς δὲν ὑπάρχει, τὸ πᾶν εἶναι «**la Cour**»
ἢ *Αὐλή*. «**La Ville**», ἢ *Πόλις* δὴλα δὴ ἡ τῶν Παρισίων,
δὲν μνημονεύεται εἰσέτι, δὲν ἔχει ἰδίαν ὑπαρξιν, δὲν ζῇ
πνευματικῶς, εἶναι ἀπλοῦς γεωγραφικὸς ὅρος, ἀκριβῶς μό-
νον ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν εἰσπρακτόρων ἀναγεγραμμένος· καὶ
πολὺς θὰ παρέλθῃ χρόνος, πρὶν ἢ αἱ δύο λέξεις συνδυασθῶσι
καὶ ἀποτελέσωσι τὴν γνωστὴν ἐκείνην ἔκφρασιν: «**La Cour
et la Ville**», τὴν τόσῳ συνήθη ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'.
Ἄλλ' αἱ δύο αὗται λέξεις *Αὐλή* καὶ *Πόλις* εἰσὶ γένους
θηλυκοῦ, καὶ εἰ μὲν τὸ ἔθος προσεπάθει νὰ τὰς συνενώσῃ,
ἡ φύσις ὁμῶς ἀπεχώριζεν αὐτάς, διότι *γίειν πορνῆραν
μεταβαλεῖν οὐ γάδιον*. Διὸ καὶ μεθερμηνεύμεναι εἰς τὴν
καθ' ἡμᾶς γλῶσσάν τε καὶ ἔννοιαν ἐδήλουν *Συμπολίτευσιν*
καὶ *Ἀντιπολίτευσιν*, τοῦτο δὲ ἰδίᾳ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς
Σφενδόνης (**Fronde**) καὶ ἐντεῦθεν. Ἰδὲν ἐλέγχθη πάνυ εὐ-
φυῶς ὅτι ἡ *Γαλλία* ἦτο μεταρχία ἀπόλυτος δι' ἁσμάτων
κολαζομένη; Γνωστὸν δὲ τὸ περίφημον ἐκεῖνο ἐν ἰταλο-
γαλλικῇ προφορᾷ τοῦ Μαζαρίνου «**Qu'ils content ces
Français, qu'ils content pourvu qu'ils payent**», ὅπερ
ἔλεγεν ἀκούων τῶν Παρισίων, ἀδόντων κατ' αὐτοῦ ἄσμα-
τα σατυρικά (*chançons*). Φαίνεται δὲ ὅτι ἔψαλαν αὐτῷ
τὸν ἀναβαλλόμενον, διότι αἱ *Μαζαρινιάδες*, ὡς ἐκλήθη-
σαν τὰ κατ' αὐτοῦ λεχθέντα, ἀπετέλουν συλλογὰς ὁγκώ-
δεις. Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ ὑπῆρχον 46
παχεῖς τόμοι, περιέχοντες τὰς ἀπὸ τοῦ 1649 ἕως 1653
Μαζαρινιάδας. Καὶ ὁμῶς ἡ πλουσία αὕτη συλλογὴ δὲν

ἤτο πλήρης, καθὼ μὴ συμπεριλαμβάνουσα τὰ κατὰ τοῦ καρδιναλίου κυκλοφορήσαντα τραγούδια, ἀπαρτίζοντα δύο τόμους εἰς φύλλον, κοσμοῦντας τὴν ἐν Παρισίοις βιβλιοθήκην τοῦ Δήμου. Ἀλλ' ἡ πληρεστάτη τῶν συλλογῶν ἡ περιέχουσα πάντα τὰ ὑπὲρ καὶ κατὰ τοῦ Μαζαρίνου λεχθέντα, εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ τῆς πόλεως Σιάρτρης (*Chartres*), ἀποτελοῦσα 140 τόμους εἰς 4^{ον}. Πόσον ὑστεροῦσι τῶν Παρισίων τῆς Σφενδόνης οἱ Παριεῖνοι τῶν *Θηβαϊκῶν χρόνων*! Ὅσα καὶ ἂν γράψωσι περὶ τῶν ἡρώων τοῦ θηβαϊκοῦ ταμείου, οὐδὲ κἂν διὰ δέκα πενιχρῶν τόμων θὰ δυνηθῶσι ποτε νὰ πλουτίσωσι τὰς ἐθνικὰς βιβλιοθήκας, πρὸς φωτισμὸν τῶν μεταγενεστέρων γενεῶν καὶ δόξαν τῆς ἐλληνικῆς πολυγραφίας. Καὶ ὅμως οἱ καλοὶ Ἀθηναῖοι νομίζουσιν ἑαυτοὺς τὸν λαλίστατον τῆς Εὐρώπης λαόν· διότι μωρός τις ἀρχαῖος εἶπεν :

Ἀνδρῶν ἀπάντων λαλίστεροι Ἕλληνες,
Ἕλλήνων δ' ἀπάντων λαλίστατοι Ἀθηναῖοι·

πόσον συκοφαντοῦσιν αὐτοὺς, οἱ ἀγαθοὶ! Ποῦ εἰσθε, ἀθάνατοι Παριεῖνοι, σεῖς, οἱ ἐκπονήσαντες ἑκατὸν τεσσαράκοντα τόμους *Μαζαρινιάδων*!

Οὕτω καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ Πνεῦμα ἐμφανίζεται εἰς τὰς Αὐλὰς ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ Μωροσόφου λαὸς δὲν ὑπάρχει· τὸ πᾶν εἶναι ἡ Αὐλὴ τῶν βασιλέων, οἱ πύργοι τῶν τιμαριωτῶν ἀρχόντων, αἱ ἐπισκοπαὶ τῶν ἐπισκόπων, τέλος πᾶν ἄλλο ἢ ὁ λαός, τὸ ἄστυ. Διὸ καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι εἰς-έτι δειλόν, στερεῖται τῆς σκηνῆς, στερεῖται τοῦ τύπου — εἰσὶ ταῦτα δημιουργήματα τοῦ μέλλοντος —, δὲν ἔχει ἀχροατήριον, ἡχώ, σῶμα, ἰσχύν· εἶναι νήπιον, καὶ ἵνα εἰσδύσῃ παρὰ τοῖς μεγάλοις δέον νὰ ταπεινωθῇ, νὰ ἐξευτελισθῇ, νὰ ὑποστῇ πάντα ἐμπαιγμόν, νὰ ἐνδυθῇ τὴν γελοίαν τῆς Μωρίας στολήν.

Ἀλλὰ πρὸ τῶν Μωροσόφων, οἵτινες ἐγένοντο ἐν ταῖς Αὐλαῖς ἀληθοῦς καὶ καλλίστου δηκτικοῦ πνεύματος διδάσκαλοι, ἄλλοι ἄλλοίς τάξεως ἄνθρωποι εἶχον φαιδρύνει διὰ τῆς λυρικῆς αὐτῶν ποιήσεως βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας, ἐμπνέσαντες αὐτοῖς τὸν εὐγενῆ πρὸς τὰς Μούσας ἔρωτα, καὶ πρῶτοι διδάξαντες διὰ σατύρας, καίπερ εἰσέτι ἀκατεργάστου, τὸ σκωπτικὸν καὶ εἰρωνικὸν ἐκείνο πνεῦμα, ὅπερ μικρὸν κατὰ μικρὸν λεπτυνθέν, κατέστη ἐπὶ τέλει τὸ ἐν ταῖς Αὐλαῖς ἐπικρατῆσαν. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ τῆς Μεσημβρινῆς Γαλλίας ῥαψωδοί, οἱ Τρουβαδούροι ἢ Εὐρεσιπεῖς, οἱ τὴν ποίησιν καλοῦντες φαιδρὰν ἐπιστήμην, «el gai saber.»

Οὕτως ἡ ἱστορία τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς Αὐλαῖς δυνατόν νὰ διαιρεθῇ εἰς τρεῖς διακεκριμένας ἐποχάς. Πρῶτον, τὴν ἐποχὴν τῶν Τρουβαδούρων, ὅτε ἤκμαζεν ἡ γλῶσσα ἡ κοινῶς καλουμένη Προβηγκιακὴ, ἣτις ἐλαλεῖτο ἐν ταῖς πλείεταίς τῆς Εὐρώπης Αὐλαῖς, ἥτοι ἀπὸ τῆς ΙΑ' μέχρι τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος, ἐν Ἰσπανίᾳ δὲ καὶ ἄχρι τῆς ΙΕ'. Δεύτερον τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν οἱ Μωρόσοφοι, οἰονεὶ τοὺς Τρουβαδούρους διαδεχόμενοι, ἦσαν ἐν ταῖς Αὐλαῖς οἱ ἀποκλειστικοὶ σχεδὸν τοῦ Πνεύματος ἀντιπρόσωποι καὶ διερμηνεῖς. Πότε ὅμως ἡ ἐποχὴ αὕτη ἄρχεται δυσκόλως δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς, διότι ἄγνωστον τίς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐν τῇ Δύσει φιλόμουσος ἡγεμὼν, ὅστις τοῦ Ἀττίλα καὶ τοῦ Ταμερλάνου τὰς πνευματικὰς τέρψεις ζηλεύων, εἰσήγαγεν εἰς τὴν Αὐλὴν αὐτοῦ τὸ ἀνατολικὸν τοῦτο τῶν γελωτοποιῶν ἔθος, ἔθος ἀπάνθρωπον· ἀναντιρρήτως ὅμως ἡ ἐποχὴ αὕτη λήγει ἐπὶ Φραγκίσκου τοῦ Α', καίτοι ὁ περιβόητος Τριβουλὲ ἤκμαζεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, ἄλλοι δὲ Μωρόσοφοι ἀπαντῶσιν ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις. Τρίτην δὲ καὶ τελευταίαν τὴν ἀπὸ Φραγκίσκου τοῦ Α' μέχρι τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἐποχὴν, καθ' ἣν τὸ Πνεῦμα ἔπαυσεν ὃν ὠ-

νιον, καὶ ἐγένετο κτῆμα ἀναφαίρετον τῶν βασιλέων, τῶν αὐλικῶν, τοῦ λαοῦ.

Ἄλλ' ἡ ἐποχὴ τῶν Τρουβαδούρων, ἥς μόνον ἱστορικῆς ἀκριβείας χάριν ἐμνήσθημεν, ὑπῆρξε βραχεῖα ἤως ἐν τῇ μακρᾷ τοῦ Μέσου Αἰῶνος νυκτί. Ἡ γαῖδρά ἐπιστήμη, καί τοι οὐ μικρὸν συνετέλεσεν εἰς τὴν γένεσιν καὶ μόρφωσιν τῆς ποιήσεως τῶν ἐκ λατινικῆς ρίζης ὀρμωμένων λαῶν, ὡς ἄλλοτε θέλομεν ἰδεῖ τὸ θέμα τοῦτο πραγματευόμενοι, ἐσβέσθη σὺν ταῖς Αὐλαῖς, ἔνθα ἔψαλλε τὸν ἔρωτα καὶ τὸν ἵπποτισμόν, τῇ ὀλεθρίᾳ ἐκείνων τύχῃ ἀκολουθήσασα. Ἡ δὲ Προβηγριακὴ γλῶσσα, ἡ τόσῳ εὐστροφος καὶ γλυκεῖα, ἡ διεγείρασα τὸν ἐθνουςιασμόν, τὴν φαντασίαν καὶ τὸν νοῦν πάντων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ἡ μετὰ θαυμασμοῦ ἀκουομένη οὐ μόνον ἐν Γαλλίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ἔτι ταῖς Αὐλαῖς τῆς Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας, σήμερον ἀντηχεῖ μόνον εἰς ὧτα ἀνθρώπων ἀγνοούντων τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς δόξαν, ἐκπεσοῦσα εἰς τὰς διαφόρους ἐκείνας διαλέκτους, ἃς λαλεῖ ὁ χύδην λαὸς ἐν τε τῇ μεσημβρινῇ Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς λατινικῆς Εὐρώπης.

Ὅθεν δύο μόνας ἐποχὰς θέλομεν διεξέλθει, ἵνα ἐννοήσωμεν μετὰ τίνος ἀκριβείας τὰς διαφόρους φάσεις, δι' ὧν διῆλθε τὸ Πνεῦμα, ἵνα φθάσῃ εἰς τὴν λεπτότητα ἐκείνην, ἣν τοσοῦτῳ θαυμάζομεν ἐν Βερσαλλίαις. Καὶ δὴ μεταβαίνομεν

II

ΔΙΑ ΤΗΣ ΜΩΡΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ.

Πνεῦμα καὶ Μωρία, ὁποία τερατώδης συζυγία! ὁποῖος οἰκτρὸς τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας πανηγυρικός! Ἀληθῶς

αί ἀπαρχαὶ τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς Αὐλαῖς δὲν ὑπῆρξαν φαειναί, καὶ οὐδόλως τεκμηριοῦσι τὴν εὐφυΐαν τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ἀλλὰ τοιαύτη ἀνέκαθεν ἡ καθόλου ἱστορία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων χρόνων. Ὁ Σόλων ἀναγκάζεται νὰ ὑποκριθῇ «ἐκστασιν λογισμῶν», νὰ διαδώσῃ διὰ τῶν οἰκείων ὅτι νοσεῖ τὰς φρένας, νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς οἰκίας φέρων ἐπὶ κεφαλῆς πιλὶον, δίκην νοσοῦντος, νὰναβῇ ἐπὶ τὸν τοῦ κήρυκος λίθον καὶ νὰπαγγεῖλῃ ὡς ἐκστατικὸς ἐλεγείον, ἵνα πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ λύσωσι τὸν ἄδοξον ἐκεῖνον νόμον, τὸν ζημιοῦντα θανάτῳ πάντα λέγοντα ἢ γράφοντα περὶ πολέμου κατὰ τῶν Μεγαρέων, κατεχόντων τότε τὴν Σαλαμῖνα.¹ Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι δὲν βραδύνουσι νὰνακτῇσωσι τὴν πολυπόθητον νῆσον, τοῖς λόγοις πειθόμενοι τοῦ μωροῦ δῆθεν Σόλωνος, ὃν βεβαίως θὰ ἐζημιῶν θανάτῳ, εἰ ταῦτα ἔλεγε σπουδάζων. Καὶ λησμονῶ τὸν Σωκράτην ἐπικαλούμενον τὸ δαιμόνιον, ἵνα καταστήσῃ ἀνεκτὴν τοῖς Ἀθηναίοις τὴν γλῶσσαν τῆς ἀληθείας; Ἀλλ' οἱ σοφοὶ πάντων τῶν αἰώνων, ἀπὸ τοῦ Αἰσώπου μέχρι τοῦ Λαφονταίνου καὶ τοῦ Κάστη, δὲν κατέφυγον εἰς τὰ χεῖλη τῶν ἀλόγων ζώων, ἵνα διδάξωσι τὸν λογικὸν ἄνθρωπον; Οὕτω τὸ ζῶον καὶ ἡ Μωρία ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι τοῦ ἀνθρώπου διδάσκαλοι, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ἐπιλήσμων — διὸ καὶ ἀγνώμων —, καὶ διὰ μαύρης ἀχαριστίας ἀπέτισε τὴν πρὸς τοὺς σεβαστοὺς αὐτοῦ διδασκάλους ἱεράν ὀφειλὴν. Καὶ τὸν μὲν διδάσκαλον κατέστησε τὸ συνώνυμον τῆς εὐηθείας ζῶον, **bête**, τῆς δὲ διδασκαλίσσης ἐκρέμασε κουνδούρια, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, καὶ πράγματι, κωδωνίσκους ἔφερεν ἡ **marotte**² ἥτοι τὸ σκῆ-

¹ Πλουτόρχου, Σόλων Η'.

² Marotte ἀντὶ merotte, ὑποκριστικὸν θωπείας, ἐκ τοῦ mère (μήτηρ). ὅθεν marotte μικρὰ μήτηρ, μ. α. ν. ο. ὕ. λ. α. Ἦτο δὲ ἡ

πτρον τῆς Μωρίας κατὰ τὴν περιβόητον τοῦ Μέσου Αἰῶνος
 Ἑορτὴν τῶν Τρελῶν.

Ἀλλὰ μὴ λαλῶμεν μετὰ κοσμικῆς ἐπιπολαιότητος περὶ
 τῆς ἀγίας Μωρίας, ἥς ὁ ὁσιος Ἑρασμος συνέταξε τὸ συνα-
 ξάριον, διότι αὕτη δὲν εἶναι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ὅ,τι δο-
 ξάζει ἡ ἄσφορος τῶν σοφῶν σοφία. Τὰ ἱερὰ κείμενα, τῆς
 Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου πρωταγωνι-
 στούσης, περιέχουσι τόσα περὶ Μωρίας ἐγκώμια, ὅσα δὲν
 ἔγραψαν περὶ συνέσεως καὶ οἱ Ἑπτὰ ὁμοῦ τῆς Ἑλλάδος
 Σοφοί: Τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί,
 λέγει ὁ Παῦλος. Καὶ κατωτέρω: Τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου
 ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ¹. Καὶ πά-
 λιν: Ὁ δοκῶν ἐν ὑμῖν σοφὸς εἶναι γενέσθω ἄφρων, ἵνα
 τὴν ἀληθῆ σοφίαν κτήσεται. Ταῦτα καὶ ἄλλα παραπλή-
 ρια, συντομίας χάριν παραλειπόμενα, φαίνονται ἐκ πρώτης
 ὄψεως τόσῳ παράδοξα, τόσῳ ἀνατρεπτικὰ τῶν κοινῶς παρα-
 δεδεγμένων ἰδεῶν, ὥστε ὁ ἀναγινώσκων τρίβει πρὸς στιγ-
 μὴν τοὺς ὀφθαλμούς, μὴ τυχὸν καὶ εἰς τυπογραφικὰ παρ-
 οράματα, παρειαφρήσαντα τῇ συνεργασίᾳ τοῦ κακοποιῶ
 Πνεύματος. Καὶ ἀληθῶς πρῶτως ὁ Διάβολος δὲν ἔπαιξε
 τοιαῦτα παιγνίδια τοῖς χριστιανοῖς, ὡς μαρτυροῦσι πρὸς
 ἄλλοις πολλοῖς ἡ ἐκδοσις τῆς Βουλγάτας, καὶ αὐταὶ τοῦ
 θείου Παύλου αἱ Ἐπιστολαί; Τῷ 1590, ἐκδιδόντος καὶ
 διορθοῦντος αὐτοῦ τούτου τοῦ Πάπα Σέξτου τοῦ Ε', καὶ
 συνωδᾷ πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου ἐδη-
 μοσιεύετο ἐν Ρώμῃ ἡ Βουλγάτα, ἥτοι ἡ ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ
 κειμένου ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἱερωνύμου μετὰφρασις τῆς Παλαιᾶς
 Γραφῆς. Τὴν ἐκδοσιν συνώδευον πομπώδεις παπικαὶ βοῦλαι
 marotte πλαγγών, ῥάβδος φέρουσα ἐπὶ τοῦ ἄκρου κεφαλὴν ἀλλοκό-
 του μορφῆς, περιβεβλημένην ποικιλόχρουν κορυβάναν, ἐξ ἧς
 ἐκρέμαντο κωδωνίσχοι.

¹ Α' πρὸς Κορινθίους, Α', 25 - 27.

διὰ φοβερῶν ἀφορισμῶν ἀφορίζουσαι πάντα νέον ἐκδότην, ὅστις ἤθελε τολμήσει εἰς τὸ ἐξῆς νὰ προσθέσῃ τι ἐν τῇ Βίβλῳ, ἀφαιρέσῃ ἢ μεταβάλλῃ. Δυστυχῶς ἡ ἐκδοσις ἔβριθε τοσούτων σφαλμάτων, ὥστε ὁ Σέξτος ἠναγκάσθη οὐ μόνον νὰ ποσύρῃ ὅσα ἠδυνήθη τῶν κυκλοφορησάντων ἀντιτύπων, ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ χειρὶ πολλὰ νὰ διορθώσῃ καὶ μεταβάλλῃ, παρὰ βάρους οὕτως εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ βούλας γενόμενος, τοῦτ' ὅπερ οὐ μικρὰν ἐπήνεγκε χασμωδίαν. Οἱ δὲ σκῶπται, τὰς βούλας, τὰ λάθη καὶ τὰς διορθώσεις τοῦ Σέξτου προβάλλοντες, ἔσκωπτον τοῦ Πάπα τὸ ἀλάθητον¹. Βραδύτερον ὁμως σοφός τις μοναχὸς ἀνεκάλυψεν, ὅτι τὰ παρὰ ῥάματα ἐκεῖνα οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ τέχνασμα τοῦ Διαβόλου, ὅπως καταισχύνῃ βιβλίον συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ ἐπὶ γῆς ἀντιπροσώπου αὐτοῦ. Κατὰ τὸν μοναχὸν ὁ Διάβολος εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὸ τυπογραφεῖον, ἐνθα ἡ *Βουλγάτα* ἐξετυποῦτο, ὑπὸ τὴν μορφὴν στοιχειοθέτου θέσιν πρώτου καταλαβὼν· ἐγνώσθη δὲ ὅτι ἦτο ὁ Διάβολος, διότι τοῦ ἔργου ἀποπερατωθέντος, ὁ στοιχειοθέτης ἐγένετο ἄφαντος, χωρὶς νὰ ζητήσῃ τὰ ἡμερομίσθια τῆς τελευταίας ἐβδομάδος. Τοῦτο δὲ οὐδόλως ἄπορον, διότι ἂν ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός, καθὰ διδάσκει ἡμᾶς ὁ ἀπόστολος Παῦλος², πόσον μᾶλλον εὐκόλως δύναται νὰ μεταμορφωθῇ εἰς στοιχειοθέτην, πιστὴν ἢ μελανωτήν. Τοιοῦτό τι δὲ συνέβη καὶ ὡς πρὸς τὰς *Ἐπιστολάς* αὐτοῦ τούτου τοῦ Παύλου, αἰθιοπιστὶ μεταγλωττισθείσας. Ἡ μετάφρασις ὡς ἐκ τῶν πολλῶν σφαλμάτων ἦτο τερατῶδές τι ἀποκύημα, οἱ δ' ἐκδόται ἐλεγον ἀφελῶς πρὸς δικαιολογίαν αὐτῶν: «Οἱ στοιχειοθετήσαντες τὸ πόνημα δὲν ἤξευ-

¹ De Potter: *L'Esprit de l'Eglise*, tom. IV, pag. 314, Paris 1821. Bertin: *Curiosités de la Littérature*, tom. I, pag. 126—127, Paris 1809.

² Β' πρὸς Κορινθίους, ΙΑ', 44.

ρον γράμματα, ἡμεῖς δὲ τὴν τέχνην τοῦ ἐκτυπῶναι· ἐκεῖνοι ἐβόηθουν ἡμᾶς, ἡμεῖς δ' ἐκείνους, ὡς τυφλοὶ ὁδηγοῦσι τυφλοὺς¹· ἀλλὰ μωρὸς ὁ μὴ βλέπων ἐνταῦθα τὸν δάκτυλον τοῦ Διαβόλου. Μωρὸς! ἀπατῶμαι, κατηραμένα λεξικά! λέγων μωρὸς δὲν λέγω ὅλως τὸ ἐναντίον ἐκείνου ὅπερ θέλω νὰ εἶπω; Τὰ ἱερὰ κείμενα δὲν ἐρμηνεύουσιν εὐφρόνως τὴν λέξιν, καὶ δέον νᾶσπασθῶμεν τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, ὅτε ἡ πληθὺς τῶν μαρτυριῶν καὶ τὸ ἐπιμελημένον τῶν ἐκδόσεων καθιστῶσιν ἀπαράδεκτον πᾶσαν περὶ τυπογραφικῶν παροραμάτων ὑπόθεσιν. Ὅθεν οὐ θαυμαστὸν ἂν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ πολλοὶ ἐμωράνθησαν, οὐ δυνηθέντες νὰ συμβιβάσωσι τὰς δύο ὅλως ἀντιθέτους περὶ Μωρίας ἐρμηνείας, τὴν ἀνθρωπίνην καὶ τὴν θείαν, καὶ ἐγένοντο *Σαλοὶ* διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ ἀποστόλου: *Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν*².

Σεβασθῶμεν λοιπὸν τὴν Μωρίαν, διότι εἶναι ἐκ τῶν ἀνερευνήτων βουλῶν τῆς Προνοίας: **Μωραίνει Κύριος λαὸν** διὰ τοῦ βούλεται ἀπολέσαι, εἶπεν ὁ Δαβὶδ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς **μωρίας** τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας, λέγει ὁ Παῦλος³. Δυστυχῶς ἐν τῷ διπλῷ τούτῳ τῆς Μωρίας προσώπῳ τὰ διακριτικὰ σημεῖα ἐλλείπουσι, καὶ ὅλως ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ προΐδῃ τις πότε αὕτη προτίθεται τὸν ὀλεθρον καὶ πότε τὴν σωτηρίαν.

Ἡ Μωρία εἶναι ὁ πάτρων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ἐλληνικοῦ. Πρὸ δισχιλίων καὶ πεντακοσίων περὶπου ἐτῶν, ὁ προφήτης τῶν κλαυθμῶν ὁ Ἱερεμίας, ἔκραζεν: Ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως.

¹ Bertin, ἐνθ' ἄνωτ.

² Α' πρὸς Κορινθίους, Δ', 40.

³ Α' πρὸς Κορινθίους, Α', 24.

Πρὸ χιλίων ἑξακοσίων ἑννεήκοντα περίπου, ὁ Κικέρων ἔλεγε :

Stultorum plena sunt omnia.

Τὰ πάντα ἐστὶ πλήρη μωρῶν.

Πρὸ διακοσίων ὁ Βοαλὼ ἔψαλλε :

Tous les hommes sont fous et malgré tous leurs soins,

Ne diffèrent entre eux que de plus ou du moins.

Καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες ὀνομαστοὶ ταῦτὸ λέγοντες κατὰ τρεῖς διαφόρους τῆς ἀνθρωπίνης κωμωδίας ἐποχάς· οὐδείς δὲ ὁ διαψεύσας μέχρι τοῦδε αὐτούς. διότι τὰληθῆ εἶπον. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ Ῥωμαίου ῥήτορος καὶ τοῦ Γάλλου σατυρικοῦ οἱ ἱερεῖς τῶν Αἰγυπτίων—, ὧν τὴν σοφίαν ἀνομολογεῖ αὐτὸς οὗτος ὁ Θεός, δῆλα δὴ ἡ Γραφή, ὅπερ ταυτό, διότι θεόπνευστος αὕτη —, δὲν ἔλεγον τῷ Σόλωνι, *Ἐλληες αἰεὶ παῖδες ἐστε* ; Τὰ δὲ παιδία δὲν καλοῦμεν μωρά ; Ὅτι δ' ἐμείναμεν πάντοτε παῖδες μαρτυρεῖ ὁ βαθὺς ἐκείνος λόγος μεγάλου πολιτικοῦ ἀνδρός, καίπερ μὴ φιλέλληνος, ἡ ὑπομονή, ἣν συνίστα ἡμῖν ὁ λόρδος Βηκονσφῆλδ· διότι τί ἄλλο σημαίνει τοῦτο, εἰ μὴ ὑπομονὴ καὶ θὰ μεγαλώσετε ; Ἄρα εἵμεθα πάντοτε παιδία, πάντοτε μωρά, ἡ δὲ λέξις εὐφημος, ὡς προελέχθη. Ὁ Ἰησοῦς δὲν ἀποκαλεῖ ἀνοήτους τοὺς δύο αὐτοῦ μαθητάς, τοὺς δύο ἀποστόλους, μεθ' ὧν συνήντηθη κατὰ τὴν ὁδὸν Ἐμμαούς ;¹ Ἀλλὰ μὴ δὲν εἵμεθα καὶ ἡμεῖς ἀπόστολοι τῆς ἐν Ἑλληνισμῷ πίστεως ! Πόσοι παρ' ἡμῖν βαπτισταὶ βαπτισθέντες εἰς τὰ χρυσᾶ αὐτοῦ νάματα, ἀλλ' οὐδένα ἐν αὐτοῖς βαπτίσαντες, ἐσθίοντες λαγωοὺς καὶ πέρδικας, ἀλλὰ συμβουλευόντες τοῖς πιστοῖς σκληραγωγίαν, θυσίας, νηστείαν χάριν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὰς ἀκρίδας καὶ τὸ ἄγριον μέλι τοῦ Προδρόμου ! Μὴ δυσφημῶμεν τοῦ λοιποῦ τὴν ἁγίαν Μωρίαν, διότι ἄνευ Μωρίας πίστις δὲν

¹ Λουκ. ΚΔ', 25.

ὑπάρχει, καὶ ἄνευ πίστεως οὐδεμία θρησκεία θαυματουργεῖ, οὐδὲ αὐτὸς ὁ Ἑλληνισμός.

Ἡ Μωρία εἶναι ὁ μανθύας τῆς σοφίας, ὡς ἡ ὑποκρισία εἶναι ὁ μανθύας τῆς ἀρετῆς. Ὁ Σόλων, ὁ Σωκράτης, ὁ Παῦλος ἐλάλησαν εἰς τὰ πλήθη τὴν γλῶσσαν τῆς ἐκστάσεως, τοῦ δαιμονίου ἢ τῆς ἀγροσύνης, τὴν γλῶσσαν τῆς Μωρίας. Οἱ προφῆται τῶν Ἑβραίων καὶ ἡ Πυθία τῶν Ἑλλήνων, ἐκεῖνοι μὲν προφητεύοντες, αὕτη δὲ χρησιμοδοτοῦσα, ἐγίνοντο ἑξάλλοι, ἐξίσταντο τὰς φρένας. Ἡ ἔμπνευσις καθίστα πρὸς στιγμὴν αὐτοὺς ἀλόφρονas, εἰς ἄλλον κόσμον μεταφέρουσα· δὲν ἦσαν πλέον κύριοι τοῦ λόγου αὐτῶν, ἀλλὰ μηχανικῶς πως ὑπεῖκον εἰς ἐνδόμυχόν τινα φωνήν, ἐνεθουσίων. Ἡ δ' ἑξαψις αὕτη τῆς ψυχῆς ἦτο τόσω ἰσχυρά, ὥστε οὐ σπανίως μετὰ τὸ τέλος ἐπιπτον κεκμηκότες, ὡς σήμερον οἱ περιστρεφόμενοι Δερβίσαι μετὰ τὰς παραφόρους αὐτῶν στροφάς. Ὅθεν πολλάκις ὁ προφήτης περιδεὴς ὀπισθοχωρεῖ ἐνώπιον τῆς ἐμπνεύσεως, καὶ ὁδύρεται διατελῶν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ θεοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τοῦ κατέχοντος αὐτόν: *Ἰκανούσθω νῦν, λάβε δὴ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, Κύριε, κράζει ὁ Ἡλίου, καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα ὑποκύπτων κατακλίνεται*¹. Μετ' ἀκράτου δὲ ἀγανακτήσεως ὁ Ἱερεμίας ἐκφωνεῖ: *Ἐπικατάρατος ἡ ἡμέρα, ἐν ᾗ ἐτέχθην ἐν αὐτῇ· ἡ ἡμέρα ἐν ᾗ ἐτεκέ με ἡ μήτηρ μου, μὴ ἔστω ἐπενκτή*. — *Ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος ὁ εὐαγγελισάμενος τῷ πατρὶ μου λέγων, ἐτέχθη σοι ἄρσεν*². Ἡ δὲ ψυχικὴ αὕτη ἑξαψις παρίστα εἰς τὰ ὅμματα τοῦ πλήθους τὸν προφήτην ὡς παθητικόν τι τῆς θεότητος ὄργανον, οὐδεμίαν ἔχοντα συνείδησιν τῶν λόγων, οὓς ὁ Θεὸς ἔθετο ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτοῦ. Τοῦτο δ' ἐξηγεῖ τὴν πρόληψιν ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων λαῶν, καθορών-

¹ Γ' Βασιλ. ΙΘ', 4 καὶ 5.

² Ἱερ. μ. Κ', 14—18.

των ἐν τῇ ἀφροσύνῃ καὶ τῇ ἐπιληψίᾳ τὶ ὑπερφυσικόν, οἶονεὶ
θεῖαν τινὰ ἔμπνευσιν, ἢ τοῦλάχιστον θεωρούντων τοὺς τὰ
τοιαῦτα πάσχοντας ὡς ἐπιδεκτικούς ἐμπνεύσεως, καθ' ὅσον
εἰσὶν ἐστερημένοι ἰδίας θελήσεως. Ἐπιμαρτυρεῖ δὲ τὴν πρό-
ληψιν καὶ τὰ ὀνόματα *ιερὰ νοῦσος, morbus sacer, mor-*
bus divinus, ἅπερ ἔδωκε τῇ ἐπιληψίᾳ ἡ ἀρχαία ἐπιστήμη.
Τὸ δὲ *ιερὰ νοῦσος* τοῦ Ἱπποκράτους ἐλέγχει ὅτι καὶ αὐτοὶ
οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀπέδιδον εἰς τὴν ὑπερφυσικὴν τὴν τῶν
λογισμῶν ἔκστασιν, ὡς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ὑποδεικνύει.¹

Σεβασθῶμεν λοιπὸν τὴν Μωρίαν, ὅτι αὕτη ἐστὶν ὁ μαν-
δύας τῆς σοφίας, ὡς ἡ ὑποκρισία εἶναι ὁ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ
παρ' ἡμῖν μόνον οἱ μανδύαι ἔμειναν. Αἱ δύο καλαὶ κόραι,
αἱ περιβαλλόμεναι ἄλλοτε αὐτοὺς, ἔτρεξαν τόσῳ πολὺ τοὺς
δρόμους τῆς κλεινῆς ταύτης πόλεως, κατὰ τοὺς κλασικούς
μετὰ τὸν Σωκράτην χρόνους, ὥστε ἐπὶ τέλους ἀπεπλανή-
θησαν· φαίνεται ὅτι τὰ κοράσια παρεστράτησαν· ἦσαν
τότε ἐν Ἀθήναις τόσοι κακοὶ ἄνθρωποι! . . . Τὸ βέβαιον
εἶναι ὅτι μόνον οἱ δύο μανδύαι ἔμειναν, ἀλλὰ δὲν ὀρκίζο-
μαι ὅτι καὶ σώζονται ἐν τοῖς τῶν Ἀθηνῶν μουσείοις.
Σήμερον εἶναι ἐποχὴ μεταναστεύσεων· οἱ Ἰουδαῖοι μετα-
ναστεύουσιν ἐκ Ρωσσίας, οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἱρλανδοὶ με-
ταβαίνουσιν ἐκ τοῦ παλαιοῦ εἰς τὸν νέον κόσμον, αἱ δὲ
ἀρχαιότητες ἐξ Ἀθηνῶν εἰς . . . Κύριος οἶδε ποῦ. Τί τοῦ-
του φυσικώτερον ἐν χρόνοις, καθ' οὓς τὸ πᾶν κινεῖται καὶ
μεταβάλλεται, καὶ αὕτη ἡ ξηρὰ γίνεται θάλασσα ἐν Κορίν-
θῳ; Ἄν δέ ποτε στρωθῶσι καὶ σιδηρόδρομοι, τετέλεστα!·
νύκτα τινὰ θὰ μεταναστεύσῃ σύσσωμος καὶ ὁ Παρθενών, τὴν
δ' ἐπιοῦσαν πᾶσαι τῆς ἀντιπολιτεύσεως αἱ ἐφημερίδες θὰ
εἴπωσιν ὅτι τὸ εἶχον προῖδη, ἀλλ' ὅτι δὲν εἰσηκούσθησαν,
καὶ λάθραι θὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῆς ἀδεξιότητος, ἀβελτη-
ρίας, ἀνικανότητος καὶ δὴ καὶ τῆς μωρίας τῶν κυβερνώντων.

¹ Παρὰ Κικέρωνι: De Divin. lib. I, cap. 37.

Ταλαίπωρος Μωρία, πῶς σε συκοφαντοῦσι παριστῶντές σε τί χειρόν τῆς εὐηθείας! Καί ὅμως σὺ πρώτη καὶ μόνη εἰς ἡγάγες τὸ Πνεῦμα εἰς τὰς Λυλάς, καὶ σὺ μόνη ἐτόλμησας νὰ εἴπῃς τὴν ἀλήθειαν εἰς τοὺς βασιλεῖς· ἀλλὰ τοιαύτη ἀνέκαθεν ἡ τύχη παντός ὅ,τι μέγα ἐν τῷ ἀγνώμονι τούτῳ κόσμῳ.

Χαῖρε λοιπόν, Μωρία! σὺ εἶσαι ὁ ἀδαμάντινος στυλοβάτης, ἐφ' οὗ ἡ Ἀρετὴ στήνει τὸν σεβαστὸν αὐτῆς ἀνδριάντα, πασῶν δὲ τῶν ἐπὶ Σωκράτους ἀρετῶν μία μόνη σήμερον ἡ κατισχύουσα, ἡ ἐπιτηδειότης.

Σὺ εἶσαι ὁ λίθος, ἐφ' οὗ ὁ ἐπιτήδειος τραπεζίτης οἰκοδομεῖ τὰ φανταστικά τῆς τραπέζης του ἑκατομμύρια, χωρὶς οὐδὲ λεπτόν νὰ προκαταβάλλῃ, ἀλλὰ συλλέγων τὸ χρῆμα τῶν πιστῶν σου, ὅπερ ἔπειτα δανείζει αὐτοῖς ἐπὶ τόκῳ μείζονι ἢ ὅσω τοῖς ἀνταποδίδει ἐν εἴδει μερίσματος, διὸ καὶ ἡ σοφία τῶν Γάλλων εἶπεν: Οὐδὲν ζῶωδέστερον τοῦ μετόχου.

Σὺ εἶσαι ἡ στερρὰ βάσις, ἐφ' ἧς ὁ ἐπιτήδειος ἐκμεταλλευτὴς ἀνεγείρει τὴν μεταλλευτικὴν αὐτοῦ ἐταιρίαν, πλουσίαν ἐκ κεκρυμμένων ἔτι ὑπὸ τὴν γῆν θησαυρῶν, ἐχόντων ὅμως τὴν μαγνητικὴν δύναμιν νὰ προσελκύσωσι τῇ ἐταιρίᾳ τὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον λάμποντα χρυσὸν τῶν μετόχων, λαμβανόντων ὡς ἀμοιβὴν τί πολλῷ τοῦ χρυσοῦ τῶν τιμιώτερον, τὰ σεβαστὰ κόκκαλα τοῦ Ὠγύγου, τοῦ Κέκροπος ἢ τοῦ Θησέως.

Σὺ εἶσαι τέλος ἡ μαγικὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ῥάβδος, ἡ ἀνοίγουσα ἔσω καὶ ἔξω τῆς Ἑλλάδος πηγὰς χρυσοῦ, ὡς ἡ ῥάβδος τοῦ Μωϋσέως πηγὴν ὕδατος ἐκ τῆς πέτρας ἐν Χωρῆβ· σὺ παχύνεις τοὺς ἰσχνούς, ὡς ἐκεῖνη διέτρεφε διὰ τοῦ μάνα τοὺς ἀσίτους Ἑβραίους· σὺ δίδεις πολυώροφον μέγαρον εἰς τὸν μὴ ἔχοντα οὐδὲ καλύβην, μετὰ μείζονος εὐκολίας ἢ ὁ Μωϋσῆς τὴν χώραν τῶν Ἀμορρίων τοῖς σκη-

νίταις υἱοῖς τοῦ Ἰσραὴλ· σὺ τέλος μεταβάλλεις τὸν ἐν τοῖς
θυλακίοις τῶν ἀποστόλων τοῦ Ἑλληνισμοῦ δυσειδῆ χαλκὸν
εἰς στίλβοντα χρυσόν· θαῦμα τοῦτο ἀναντιρρήτως ὠφελι-
μώτερον ἢ ἡ ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως εἰς αἷμα μεταβολὴ τῶν
πηγῶν τῆς Αἰγύπτου.

Χαῖρε λοιπόν, Μωρία! ζῆθι, βασίλευε, καὶ μὴ φοβοῦ
ἐπαναστάσεις, θὰ ἔχῃς πάντοτε πιστοὺς καὶ ἀφωσιωμένους
ὑπηκόους· βασιλεύεις ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης πλειοψηφίας, διὸ
καὶ τῆς βασιλείας σου οὐκ ἔσται τέλος.

II

ΜΩΡΟΣΟΦΟΙ

Η ΑΓΑΠΗ ΤΟΥ ΔΙΟΣ

Ἀπὸ Διὸς ἄρχεσθαι.

Οἱ εὐγενέστατοι τῶν ἵπποτῶν δυσκόλως δύνανται νὰ ἐ-
πιδείξωσι περγαμηνὰς γενετῆς εὐκλεοῦς ἐπέκεινα τῆς πρώ-
της σταυροφορίας (1095) ἀνερχομένας. Ἀλλ' ἡ τῶν Μω-
ροσόφων εὐγένεια δὲν ἔχει τὴν ἐφάμιλλον· διέρχεται τοὺς
ἱστορικοὺς, καὶ φθάνει καὶ μέχρι τῶν ἀχρονολογῆτων χρό-
νων, φέρουσα τίτλους οὐχὶ ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου
χαραχθέντας, βασιλεύοντος τοῦ Διὸς, εὐφυσολογοῦντος τοῦ
Μώμου, καὶ γελωτοποιοῦντος τοῦ Ἡφίστου.

Ὁ Μῶμος, υἱὸς τῆς Νυκτὸς καὶ πατὴρ ἀγνώστου, σκώ-
πτῃς, ἐμπαίκτης, ἀθυρόστομος, οὐδενὸς φειδόμενος, οὐδ'
αὐτῶν τῶν θεῶν, εὐρίσκων ἐν παντὶ τί τὸ ψεκτέον, καὶ ψέ-
γων τὰ πάντα εὐφωῶς, εὐχαρι καὶ φαιδρὸν πλάσμα τῆς ἀ-
παραμίλλου τῶν Ἑλλήνων ἐπινοίας, εἶναι τὸ ἰδεώδες πρό-
τυπον τοῦ παρὰ νεωτέροις Μωροσόφου. Κληθεὶς ποτε νὰ

κρίνη περὶ τῶν ἀριστοτεχνημάτων τοῦ Ποσειδῶνος, τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, οὐδὲν αὐτῶν εὔρε τοῦ ὀνόματος ἀντάξιον. Ἐψέξε τὸν Ποσειδῶνα, ὅτι κατασκευάσας τὸν ταῦρον οὐκ ἔθετο τὰ κέρατα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. Ἐπέκρινε τὸν ἄνθρωπον τοῦ Ἡφαίστου, εἰπὼν ὅτι ἐπεθύμει νὰ εἶχεν ἐπὶ τῆς καρδίας θυρίδα, ἵνα βλέπη τις τοὺς μυχοὺς αὐτοῦ διαλογισμοὺς. Κατηγόρησε δὲ καὶ τὴν οἰκίαν, ἣν ἡ Ἀθηνᾶ εἶχεν οἰκοδομήσει, διότι αὕτη μὴ οὔσα κινήτη, δὲν ἠδύνατο νὰ μετακομισθῇ ἀλλαχοῦ, ἵνα ὁ κάτοικος φύγῃ κακὸν γείτονα. Ἀλλ' ὁ Μῶμος εἶναι μᾶλλον **Bel-esprit** ἢ Τριβουλέ. Ἐχει μὲν τὸ δικητικὸν καὶ τὸ ἀθυρόστομον τῶν τοῦ Μέσου Αἰῶνος Μωροσόφων, ἀλλὰ δὲν εἶναι πρὸς ὥπον γελοῖον, ὡς ἐκείνοι. Γελῶσιν ἴσως ἐπὶ τοῖς σκώμμασιν αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐμποιεῖ γέλωτα, ὡς ἡ τῶν Μωροσόφων παρουσία. Ὁ Ἡφαιστος δὲν εἶναι **Bel-esprit**, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· εἶναι βάνυστος, δυσειδής, χαλκεύς, χολὸς (ἡμφιγυθείς), *στραβοπόδης* (κυλλοποδίων), δις ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐκσφενδονισθεὶς, καὶ φέρων ἐν ἐπιμέτρῳ οἶονεῖ γεγραμμένην ἐπὶ τοῦ μετώπου τὴν ἱστορίαν τῶν συζυγικῶν αὐτοῦ ἀτυχημάτων· εἶναι λοιπὸν πρὸς ὥπον ὀπωσοῦν γελοῖον, καὶ ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ φέρει θυμηδίαν. Ὅθεν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀθάνατοι θεοί, καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Ζεὺς, οὗ τὸ συνοφρύωμα σείει τὸν κραταῖον Ὀλύμπον, βλέποντες τὸν χολὸν Ἡφαιστον ἀνὰ τὰ δώματα τοῦ Ὀλύμπου ἀγωνιωδῶς περιερχόμενον, ἵνα προσφέρῃ αὐτοῖς τὸ γλυκὺ νέκταρ, γελῶσιν, ἀνακαγχάζουσιν ὡς ἄπλοῖ θνητοί :

Ἄσβεστος δ' ἄρ' ἐνῴρτο γέλωι μακάρεσσι θεοῖσιν,

Ὡς ἶδον Ἡφαιστον διὰ δώματα πριπνύοντα.¹

Ὡστε ὁ Ἡφαιστος εἶναι τὸ συμπλήρωμα τοῦ Μώμου, ἀμφότεροι δέ, οἱ πνευματικοὶ γεννήτορες τοῦ νεωτέρου Μωροσόφου.

¹ Ἰλιάδ. Α', 599.

Οὕτως ὁ πρῶτος ἐν τῷ κόσμῳ γέλως ἀντήχησεν ἐπὶ τοῦ κραταιοῦ Ὀλύμπου, διὸ καὶ ἄμβροσίαν ἔχει τὴν καταγωγὴν. Οἱ μάκαρες ἐφίλουν τὴν εὐθυμίαν, ἡδύναντο νὰ ζῶσιν ἐν τῷ σκότει, ὅτε ὁ γέλως εἶναι τὸ φῶς τῆς ψυχῆς ; Ἀλλὰ τί τὸ παράγον τὴν εὐθυμίαν καὶ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ παρ' ἀθανάτοις καὶ παρὰ θνητοῖς ; Τὸ νέκταρ ἢ ὁ καμπανίτης, αἱ θεαὶ ἢ αἱ γυναῖκες, θεαὶ καὶ αὗται πολ- λάκις, αἱ δαῖτες ἢ αἱ εὐωχίαι, ἐνὶ λόγῳ τὰ δεῖπνα, τὰ ὑπὸ τὸ φῶς ὠραίων ὀρθαλμῶν ἐν ἀφρώδει νέκταρι βαπτι- ζόμενα. Καὶ οἱ μάκαρες ἡγάπων πάντα ταῦτα, ἔστιν ὅτε καὶ τὰ κνισσόμενα ψῆτὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ὁ Ποσειδῶν παρ' Αἰθίοψι¹ καὶ τὸν ἀπλοῦν τῶν θνητῶν οἶνον, ὡς ὁ Ἑφαιστος. Δὲν λέγει ὁ Παυσανίας ὅτι ὁ Διόνυσος κατῴρθωσέ ποτε νὰ μεθύσῃ τὸν Ἑφαιστον καὶ «μεθύσας αὐτὸν ἐς οὐρανὸν ἤγαγε»². Λίαν δὲ γαστρίμαργος ὁ χολὸς οὗτος υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἑρας. Ὅτε συζυγικὴ καταιγίς, ἐνεκα τοῦ ζηλοτύπου χαρακτῆρος τῆς Ἑρας, ἰδούσης τὴν ἀργυρόπεζαν Θέτιν κρύφα τῷ Διὶ συνδιαλεγομένην, ἀπειλεῖ τὴν ἡσυχίαν τοῦ Ὀλύμπου, καθ' ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν οἱ θεοὶ ἐτοιμάζονται νὰ κηθίσωσιν εἰς τὴν τράπεζαν, ἔντρομος ὁ Ἑφαιστος σπεύδει πρὸς τὴν μητέρα, ἰκετεύων αὐτὴν νὰ παύσῃ ἀντιλέγουσα τῷ πατρὶ — ἦτο, φαίνεται, αὕτη τὸ δὴ λεγόμενον γλωσσοῦ —, ἵνα μὴ ἐρεθισθεὶς διαταράξῃ τὴν εὐωχίαν³. Ἡ διατάραις, ἡ ἀπώλεια τῆς δαιτὸς εἶναι τὸ μόνον, τὸ κύριον μέλημα τοῦ θεοῦ, καὶ δὲν εἶχε βεβαίως καὶ ἄδικον νὰ μεριμνᾷ τόσῳ περὶ δείπνου ἐκ θείων ἐδωδῶν, ἄμβροσίας καὶ νέκταρος, ἐν μέσῳ πληθύος γλαυκωπίδων καὶ λευκωλένων θεαινῶν, τῆς νεαρᾶς Ἑβῆς οἰνοχοούσης,

¹ Ὀδυσ. Α'. 25.

² Παυσ. Ἀττικὰ, Κ', 2.

³ Ἰλ. ι. 4. Α', 579.

τοῦ Ἀπόλλωνος τὴν φόρμιγγα ἀνακρούοντας πρὸς συναυλίαν τῶν Μουσῶν, αἵτινες διὰ τῆς ὥραιας αὐτῶν φωνῆς εἰς εὐφροσύνην τὴν ψυχὴν ἐβύθιζον¹.

Τὸ βλέπετε ἦσαν θεοὶ ἐπικούρειοι πρὸ τοῦ Ἐπικούρου, θεοὶ *bon-vivants* πρὶν οἱ Γάλλοι δημιουργήσωσι τὴν λέξιν, καὶ οὐδόλως ἐνόουν νὰ διάγωσιν ἀθυμοῦντες καὶ πληττόμενοι, καὶ νὰ βασανίζωσιν ἐν τῇ ἀνία αὐτῶν τοὺς ταλαιπώρους ἀνθρώπους, ἐπιβάλλοντες αὐτοῖς βίον ἀβίωτον, πλήρη στερήσεων καὶ σκληραγωγιῶν, δίκην δοκιμασίας, πρὸς ἀπολαβὴν ἐτέρου ἐν ἀδήλῳ μέλλοντι καὶ ἐν ἀγνώστῳ κόσμῳ. Ἦσαν πρὸ παντὸς θεοὶ πρακτικοί, καθὼ εὐπαίδευτοι, εἶχον διδαχθῇ τὴν λογικὴν παρὰ τῶν Ἑπτὰ Σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ δικαίως ἐφοβοῦντο μὴ ἀθυρόστομός τις ῥήτωρ ἢ κωμικός, ἀπὸ Πληθούσης Ἀγοραῆς ἢ ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, πρὸς τὸν πατέρα ἀνδρῶν τε θεῶν τε ἀποτεινόμενος εἴπῃ: «Αἰνότατε Κρονίδῃ, ἵνα τί ἡ σκληρὰ αὕτη δοκιμασία τοῦ ἀποτελέσματος ὄντος σοι ἐκ τῶν προτέρων γνωστοῦ; δὲν ἡδύνασο νὰ πλάσῃς μόνον τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ νὰ μεταστήσῃς αὐτοὺς κατ' εὐθείαν ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὰ Ἥλύσια; πρὸς τί οἱ φαῦλοι, ὅταν ὁ Τάρταρος μέλλῃ μοιραίως νὰ δεχθῇ αὐτούς; » Ἀλλ' οἱ ἀθάνατοι ἐν τῇ συνέσει αὐτῶν προσεπάθουν δι' ἀνεκτικῆς ὅσον οἶόν τε πρὸς τοὺς θνητοὺς πολιτείας, νὰ ἐξοικονομῶσι τὰς δυσχερείας, ἵνα μὴ παρέχωσιν αὐτοῖς ἀφορμὰς πρὸς τοιαύτας ὀχληρὰς αἰτιάσεις. Καὶ δὴ ἐκυβέρνων ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον, κατερχόμενοι εἰς τὴν γῆν, θεαὶ καὶ θεοί, ἀναστρεφόμενοι καὶ σχετιζόμενοι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἰδίᾳ δέ, ὅταν οἱ μὲν ἄνδρες εἶχόν τι τὸ ἥρωϊκόν, αἱ δὲ γυναῖκες πολὺ τὸ ὥραιον—, διότι οἱ ἀθάνατοι φιλοῦσι τὰς ἀρετάς, ἡ δὲ ἀν-

¹ Ἰλιάδ. Α', 604.

δρεία καὶ τὸ κάλλος εἰσὶν ἀρεταί —, καὶ τέλος πρῶτοι αὐτοὶ δίδουσι τὸ παράδειγμα βίου ἐν εὐωχίαις, εὐθυμίᾳ, γέλωτι καὶ φιλότῃ διερχομένου. Ὅθεν λίαν φυσικὸν νὰ ζητήσωμεν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου τὸν πρῶτον Μωρόσοφον καὶ τὸν πρῶτον γέλωτα, διότι δέον ἀπὸ Διὸς ἄρχεσθαι, κατὰ τὸ ἀρχαῖον παράγγελμα.

Ἄλλ' ἡ Αὐλὴ τοῦ Διὸς δὲν ὑπῆρξε κατὰ τοῦτο μόνον τὸ πρότυπον τῶν μεταγενεστέρων Αὐλῶν, καὶ ἰδίᾳ τῶν τῆς Γαλλίας. Φραγκίσκος ὁ Α' λέγων τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο: *Αὐλὴ ἄνευ γυναικῶν εἶναι ἐνιαυτὸς ἄνευ ἔαρος, ἔαρ ἄνευ ρόδων*, εἶχε βεβαίως ὑπ' ὄψει τὸν Ὀλυμπον δὲν ἦτο φίλος τοῦ Ἀνδρέου Λασκάρεως καὶ τοῦ ἑλληνιστοῦ Βουδαίου, θαυμαστῆς τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος; Πρὸ χιλιάδων ἐτῶν ὁ μέγας Ζεὺς εἶχε πραγματώσει, ὅτι ὁ Γάλλος βασιλεὺς μόνον κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν διενόηθη, ἐμπνεόμενος ἐκ μαρμάρων ἀρχαίας καὶ νεωτέρας τέχνης, ἐξ ἀγαλμάτων θεαινῶν, ἅτινα ἐκόσμου τὴν ἐν Φονταμβλῶ Αὐλὴν αὐτοῦ. Ἀλλως, Ἀναγέννησις ἦτοι Ὅμηρος, Ζεὺς, θεοί. θεαί, Φειδίας, Πραξιτέλης, ἐνὶ λόγῳ Ὀλυμπος ἄνευ γυναικῶν θὰ ἦτο τι ὑπεραπώδης, καὶ ὁ μουσοτραφὴς Φραγκίσκος ἠκολούθησε τῷ σεπτῷ τῷ Διὸς παραδείγματι. Πόσαι δὲ καλλοναὶ ἐν τῇ θαυμασίᾳ ἐκείνῃ τοῦ Κρονίδου Αὐλῇ! Θεαί, Μοῦσαι, Χάριτες, ὦραι, πᾶσαι ἔχουσαι ἀξιώματα καὶ ὑπουργήματα, ὡς οἱ αὐλικοὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', τὰ δὲ ὑψίστα πάντων αἱ τῆς Μνημοσύνης θυγατέρες, διότι ὁ τοῦ Ὀλύμπου ἄναξ ἐξ ἴσου ἡγάπα τὴν καλλιτεχνίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην. Εἶναι ἀληθῶς Αὐλὴ γυναικεία· αἱ αὐλικαὶ ὑπερτεροῦσι τῶν αὐλικῶν, καὶ ὁ τερπικέραυνος κυβερνᾷ τὸν κόσμον μᾶλλον διὰ τοῦ κάλλους γλαυκιωπίδων, λευκωλένων καὶ καλλισφύρων αὐλικῶν ἢ τῇ ἀρωγῇ τῶν κεραυνῶν τοῦ Ἡφαίστου. Εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ **Cotillon**, ἣν θάπομιμηθῇ Λουδοβίκος ὁ ΙΕ'

καίπερ ἥκιστα κλασικός, ἀκονίζων οὕτω τὴν εἴρωνα γλῶσσαν τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου, ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Βολταίρου μαθητεύσαντος. Ἄλλ' ὁ συνετὸς Κρονίδης, ἐν τῇ γυναικολατρείᾳ αὐτοῦ, μόνῃ τῇ ποτνίᾳ Ἦρα ὡς συνεύνῳ βουλεύεται, καὶ αὐτῇ μόνῃ ἀνακοινοῦται τὰς ὑψηλὰς αὐτοῦ βουλὰς. Ὁ ἡλιθῶς ὅμως πρωθυπουργός, οὗ ἡ ἰσχύς γενναῖα ζηλοτυπίας, ἔριδας, σκάνδαλα, ὁ δεσπόζων σύμπαντος τοῦ Ὀλύμπου, καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς ἰσχυρᾶς τοῦ Διὸς θελήσεως, δὲν εἶναι πολύτροπός τις εὐνοῦχος, ὡς ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Αὐλαῖς, εἶναι μικρὸν παιδίον, ὁ Ἔρως. Ἀλλὰ μὴ δὲν ὑπῆρξεν οὗτος σύμβουλος καὶ Φραγκίσκου τοῦ Α', Ἐρρίκου τοῦ Δ', Λουδοβίκου τοῦ Μεγάλου, Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ', ἵνα παραλείψω διὰ τὸ ἀσκανδάλιστον λιτανείαν ὅλην αὐτοκρατειρῶν, βασιλισσῶν, ἡγεμονίδων; Ποσάκις σχέδια μεγαλουργὰ δὲν ἐλησμονήθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, καὶ ἐν Φονταμβλῶ, καὶ ἐν τοῖς στρατοπέδοις τοῦ Ἐρρίκου, καὶ ἐν Βερσαλλίαις πρὸ τῶν ποδῶν ὥραιας γυναικός; Ὅτε ὁ νεφεληγερέτης Ζεὺς διάκειται δυσμενῶς πρὸς τοὺς ἐν Ἰλίῳ μυχρομένους Ἕλληνας, καὶ ἐκ τῆς κρυφῆς τῆς Ἰδης συμφορᾶς κατ' αὐτῶν μηχανᾶται, ἡ *μηλέλη* Ἦρα περιβάλλεται τὸν θυμαῖον ἐκείνον κεστὸν τῆς Ἀφροδίτης, δι' οὗ αὕτη δαμάζει τὰ πάντα

... Ὡς σὺ παντας

Δαμᾷ ἀθανάτους ἢ δὲ θνητοὺς ἀνθρώπους¹.

καὶ ὅλη χάρις, ἔρως, νεότης ἐμφανίζεται πρὸ τοῦ ἐκπλήκτου Διὸς. Ὁ δὲ μέγας Ζεὺς ἐνώπιον τῆς ὥραιας ἐκείνης surprise, καίπερ συζυγικῆς, λησμονεῖ καὶ Ἕλληνας καὶ Τρῶας, τὰ πάντα, καὶ . . . ἄλλὰ χρυσοῦν νέφος ἀνέρχεται, καὶ καλύπτει τὴν κρυφὴν τῆς Ἰδης διότι τὰ νέφη δὲν προωρίσθησαν νὰ καταβρέχωσι τὸ θέρος τὰς ὁδοὺς τῶν

Ἀθηναίων, ὡς οἱ ἀπλοῖκοι Ἀθηναῖοι φαντάζονται· ἦσαν τὸ incognito τῶν θεῶν μεγαλειότητων, ὅτε ἐπορεύοντο εἰς rendez-vous ἢ περιεπλανῶντο ἀνὰ τὰς πόλεις. Σεβασθῶμεν λοιπὸν τὸν συζυγικὸν ὕπνον τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν, εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἥρας ἀποκοιμηθέντος ὑπὸ τὴν σκέπη τοῦ φιλοσέμνου νέφους —, καθὰ διηγεῖται ὁ Saint Simon τῆς ἐποχῆς, ὁ τὰ μυστήρια τοῦ Ὀλύμπου ἀποκαλύψας Ὁμηρος —, ἐνῶ ὁ Ὑπνος σπεύδει πρὸς τὸν Προσειδῶνα, ἵνα δράμῃ πρὸς ἐπικουρίαν τῶν κινδυνεύοντων Ἑλλήνων, ἐνόσω ὁ Κρονίδης καθεύδει. Ποία τῶν μεταγενεστέρων χρόνων βασιλίσσα ἡ εὐνοουμένη δύναται νὰ ἐπιδείξῃ ἀντάξιον τῆς Ἥρας μηχάνημα; c'est de l'esprit en action. Βεβαίως ὁ διὰ τοῦ ἔρωτος ὕπνος ὑπῆρξεν ἡ γυναικεία τῆς ἀρχαιότητος πολιτικῇ, οὐδ' ἄλλως διέπρεψαν ἡ Δαλιδὰ καὶ ἡ Ἰουδίθ, αἱ βιβλικαὶ ἡρώιδες. Ὁ μέγιστος ὅμως τῆς Ἥρας ἄθλος δὲν εἶναι ὅτι ἀπεκοίμισε τὸν σεβαστὸν αὐτῆς σύζυγον —, οὐδὲν τούτου κοινότερον, καὶ πολλὰ τοιαῦτα καὶ ἔτι ἀνώτερα ἐδίδαξε πέρυσιν ὁ Βοκκάκιος ἐν Φαλήρῳ —, ἀλλ' εἶναι ἡ θαυμασία πολιτικῇ, ἣν μετῆλθεν ὅπως πείσῃ τὴν μὲν Ἀφροδίτην νὰ δώσῃ αὐτῇ τὸν κεστὸν, τὸν δὲ Ὑπνον νὰποκοιμήσῃ τὸν Δία, καὶ οὕτω νὰ καταφέρῃ αὐτὸν δι' ἀπαρμιλλοῦ coquetterie, ἀνταξίας τῶν χρόνων τοῦ 18^{ου} Λουδοβίκου, ὥστε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τοῦ σεμνοῦ ἐκείνου νέφους. Ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως ἀπάτη εἰς πάντα ταῦτα, ἀλλ' ἀπάτη ἐπ' ἀγαθῷ χάριν τῶν ἀπειλουμένων Ἑλλήνων, χάριν τοῦ κινδυνεύοντος Ἑλληνισμοῦ.

Οὕτως αἱ πολιτικαὶ ῥαδιουργίαι τῶν γυναικῶν τῆς Αὐλῆς Φραγκίσκου τοῦ Α', ἃς παρακατιόντες θὰ σκιαγραφῇσμεν, ἔχουσι τὸ πρότυπον αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου. Ὁποῖον σχολεῖον πολιτικῆς ἡ Αὐλὴ ἐκείνη τοῦ Διὸς! Οὐδόλως λοιπὸν ἄπορον, ἂν ἡ τοῦ Ἰλίου πολιορκία δέκα ὅλα ἔτη διήρκεσεν, ὅτε τόσαι βοώπιδες, πότνιαι, καλλίσφυροι, χρυσο-

πέδιλοι θεαὶ ἔρραδιούργουν, ἐμάχοντο, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἔτραυματίζοντο, αἱ μὲν χάριν τῶν Ἀχαιῶν, αἱ δὲ χάριν τῶν Τρώων, σύμπαντα τὸν Ὀλύμπου διὰ τῶν συμπαθειῶν καὶ ἀντιζηλιῶν αὐτῶν διαταράττουσαι, ὡς τὴν Γαλλίαν αἱ τῆς Αὐλῆς τοῦ Φραγκίσκου γυναῖκες· τὸ θαυμάσιον εἶναι ὅτι ἡ πολιορκία ἐκείνη διήρκεσε μόνον δεκαετίαν. Πόσαι δὲ αἱ μεταξὺ Φονταιμβλῶ καὶ Ὀλύμπου ὁμοιότητες καὶ εἰς αὐτάς ἔτι τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας! Ἡ ἱστορία διηγεῖται ὅτι ἡ Ἀρτεμις τοῦ Ποατιῆ καὶ ἐν ὑπερωρίμῳ ἡλικίᾳ διετῆρει πάντοτε τὸ ἀπαράμιλλον αὐτῆς κάλλος, μόνῳ κοσμητικῷ τῷ πηγίῳ ὕδατι χρωμένη. Ἀλλὰ μὴ δὲν ἔλεγον τοιοῦτόν τι καὶ οἱ Ἀργεῖοι, κατὰ τὸν Πανσάνην, περὶ τῆς Ἥρας, ὅτι ἕκαστον ἔτος ἐλούετο ἐν τῇ παρὰ τὸ Ναῦπλιον πηγῇ τῆς Κανάθου, ἀνακτωμένη διὰ τοῦ ὕδατος ὅ,τι ὁ ἔρως εἶχεν αὐτῇ ὑποκλέψει;¹ Καὶ βεβαίως τὴν ἱστορίαν τῆς Ἥρας καὶ τὴν θαυματουργὸν ταύτην τοῦ ὕδατος δύναμιν ὑψηλίσσετο ὁ Πίνδαρος διὰ τοῦ περιφήμου ἐκείνου στίχου:

Ἄριστον μὲν ὕδωρ....

ὃν οἱ σχολιασταὶ τόσῳ ἀφυῶς ἡρμήνευσαν, ἀγνοοῦντες ὅτι ἐν παντὶ ζητητέα ἡ γυνή, κατὰ τὸ παράγγελμα τοῦ Γάλλου σοφοῦ: «cherchez la femme.»

Ἀλλὰ τί ἀπαντᾷ ἐν Φονταιμβλῶ, Βερσαλλίαις ἢ Παλαιῶν Ῥοαυᾶλ, ὅπερ νὰ μὴ προὔπῃρξεν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου; Θέλετε εὐνοουμένας, **princes du sang** καὶ **princes légitimés** καὶ γάμους μεταξὺ αὐτῶν, ὡς ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'; θέλετε θεῖον δίκαιον καὶ βασιλεῖς θείῳ δικαίῳ βασιλεύοντας; τὰ πάντα παρουσιάζει ἡ θαυμασία ἐκείνη τοῦ Διὸς Αὐλῆς, καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς περιβοήτους **Roués** τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, κατὰ τὴν ἀντιβασιλείαν αὐτοῦ. Ὅτε Λουδοβίκος ἔ

¹ Πανσχν. Κορ. νθι: α κα, ΔΗ', 2.

ιδ' εἶδε τὸ πρῶτον τὸν παῖδα ἔτι Dufresny, τὸν μετέπειτα εὐφυστάτον ποιητήν, ὃν παρουσίασαν αὐτῷ ὡς «ἀγλᾶν βλαστὸν τῆς ὠραίας κηπουροῦ τοῦ Ἀνέ,» εἶπεν : «Ἐνόησα· ἂν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀφ' ἧκεν ἡμῖν ἀναριθμήτους ἀδελφούς, ὁ ἡμέτερος πάππος Ἑρρῖκος ὁ Δ' κατέλιπεν ἡμῖν πληθὺν ἐξαδέλφων.»

Ἀλλὰ τί ἦσαν οἱ ἐξαδέλφοι τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τοὺς ἐγγόνους τοῦ Διὸς καὶ τῶν λοιπῶν Ὀλυμπίων παραβαλλόμενοι; Ὑπῆρχε λίθος, πέτρα, βράχος, σπήλαιον, γωνία τῆς ἐλλαδικῆς καὶ ἰταλικῆς γῆς, μὴ ἀναμιμνήσκουσα τὴν παρουσίαν θεοῦ ἢ θεᾶς, ἢ γεγονὸς αὐτοῖς σχετικόν; Ἀνοίξατε τὸν Πausanίαν, καὶ ἐν ἐκάστη σελίδι θέλετε εὑρεῖ τοιοῦτό τι· ὁ δὲ Πετρώνιος δὲν λέγει ὅτι ἡ Ἰταλία ἦτο τοσούτω ἱερά, ὥστε εὐκολώτερον συνήντα τις ἐν αὐτῇ θεὸν ἢ ἄνθρωπον; Ὑπῆρχεν ἐν Ἑλλάδι καὶ Ῥώμῃ οἶκος ἐπιφανῆς μὴ ἀναφέρων τὸ γένος εἰς τὸν Ὀλυμπον; Ἡ Ἑλένη καὶ ὁ Πολυδεύκης κατήγοντο ἐκ τοῦ Διὸς· υἱοὶ τοῦ Κρονίδου ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ἀρκάς, ὁ Περσεύς, ὁ Διόνυσος καὶ μυρίοι ἄλλοι· πατήρ τοῦ Θησέως ὁ Ποσειδῶν· ὁ Πλάτων εἶλκε τὸ γένος ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος, διὸ καὶ θεῖος Πλάτων· ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐκ τοῦ Διὸς Ἀμμωνος, ὁ δὲ Ἰούλιος Καῖσαρ ἐκ τῆς Ἀφροδίτης, κατὰ τὴν ῥητὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τούτου λέγοντος : « Ὁ δὲ Ἰούλιος οἶκος, εἰς ὃν ἀνήκω, ἀναφέρει τὸ γένος εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Ἀφροδίτην.¹ » Ὅποια δέ τινα τὰ οἰκόσημα τῶν ἐπισήμων ἐκείνων οἰκογενειῶν, αἵτινες δι' ἀγχιστείας συνεδέθησαν μετὰ τοῦ κραταιοῦ Ὀλύμπου, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν· κατὰ πᾶσαν ὁμῶς πιθανότητα θὰ παρίστων ταῦρον μετὰ καταλήλου πέριξ λογίου, ἐλληνικοῦ ἢ λατινικοῦ, τὸ σθένος τοῦ οἴκου ὑπαινισσομένου, διότι πασίγνωστον ὅτι ὁ ταῦρος

¹ Sueton. Caesar VI, Valler. Patern. II, XLI.

ἦτο παρ' ἀρχαίοις τὸ σύμβολον τῆς ἰσχύος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀπλῆ ὑπόθεσις· ἀναντίρρητον ὅμως μένει ὅτι οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ ἦσαν ἄγαν δημοτικοί, καὶ ἐμερίμων περὶ τῆς τύχης καὶ τῆς οἰκιακῆς εὐδαιμονίας τῶν θνητῶν μᾶλλον ἢ οἱ σήμερον, οἵτινες δὲν φαίνονται πολὺ περὶ τοῦ κόσμου προνοοῦντες. Αἰγὼ δὲ οἱ σήμερον, ἐν πληθυντικῷ, διότι ἕκαστον ἔθνος ἔχει καὶ ἴδιον θεόν, *le Dieu de la France!* φωνοῦσιν οἱ Γάλλοι· ὁ Θεὸς τῆς *Ελλάδος!* κράζουσιν οἱ Ἕλληνες· ἀλλὰ καὶ οὗτοι καὶ ἐκείνοι οὐ πάντοτε ἀκούονται δυστυχῶς, ἢ διότι οἱ θεοὶ αὐτῶν ἐγήρασαν, ἢ διότι καὶ ἐν οὐρανῷ τὰ πάντα, ὥς ἐπὶ γῆς, παρέλυσαν. Ἄλλως ὅμως παρ' ἀρχαίοις εἶχον τὰ πράγματα. Ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, βλέπων ὅτι ἡ Σάρρα εἶναι στεῖρα δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ τελευτήσῃ οὗτος ἄτεκνος, καὶ στερηθῇ ὁ κόσμος τοῦ ἐκλεκτοῦ γένους τῶν Ἑβραίων, καὶ ἰδοὺ ἡ Σάρρα γεννᾷ τὸν γελοστόν ἢ γελοέντα Ἰσαάκ, διότι τοῦτο σημαίνει τὸ ὄνομα. Βαίνει καὶ περαιτέρω χάριν τῆς συζυγικῆς ὑπολήψεως τοῦ Ἀβραάμ —, κηρύττοντος ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Ἀβιμέλεχ ὅτι ἡ τρυφερά Σάρρα ἦτο ἀδελφὴ αὐτοῦ—, γίνεται φύλας, καὶ οἷον εἰπεῖν εὐνοῦχος, ἵνα προσυλάξῃ τὴν τιμὴν τῆς νεαρᾶς ἐκείνης ἀρετῆς ἐκ τῶν ἐρωτικῶν τοῦ Ἀβιμέλεχ ἐπιχειρήσεων, ἐμφανιζόμενος αὐτῷ κατ' ὄναρ, καὶ ἀπειλῶν ἄνθρωπον ὅπως ἀθῶον, οὐχὶ ἀπηγορευμένον ἄλλ' ὑπερώριμον καρπὸν ἐπιθυμήσαντα.¹ Ὁμολογήσωμεν δὲ ὅτι ὀγδοηκοντοῦτις καλλονὴ ἐν κινδύνῳ ἔχρηζε θείας ἀντιλήψεως. Πράττει δὲ ταῦτα, χωρὶς ὅμως νὰ φανερωθῇ, καὶ χάριν τοῦ Ἰσαάκ καὶ τῆς Ρεβέκκας, ἥτις ὡραία τῇ ᾄδει ἦν, παρὰ τῷ αὐτῷ Ἀβιμέλεχ², ὅστις εἶχε, φαίνεται, ὀρκισθῇ νὰ καταστήσῃ Μενέλαον τὸν πατέρα ἢ τὸν υἱόν. Ἀλλὰ τὸ πρόσωπον τοῦ Πάριδος οὐδόλως ἤρμοζε τῷ ἀ-

¹ Γενέσ. Κ', 4—18.

² Γενέσ. ΚΓ', 7—14.

γροίκῳ ἐκείνῳ βασιλεῖ τῶν Γεράρων· ἦτο πρόσωπον ὑψηλόν, ἀντάξιον τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν ἐν Φονταμβλῶ καὶ Βερσαλλίαις Ὀλυμπίων. Διὸ καὶ οὐδέποτε οὗτοι ἐπαύσαντο μεριμνῶντες, καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δέ, ὅπως ὁ Ὑμέναιος ἀπιθῇ εὐφορος παρὰ τοῖς βροτοῖς οὓς ἡνύουν, ἵνα οὕτω δι' ἔργων φιλότητος ἐξαλειφθῇ ἡ μεταξὺ ἀθανάτων καὶ θνητῶν, βασιλέων καὶ ὑπηκόων ἀπόστασις. Ἀλλ' ὁ ὑπὲρ πάντα ἄλλον μοχθήσας, ἵνα ἐξευγενίσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἐνσταλάζων αὐτῷ ῥανίδας θεοῦ ἰχθῶρος, ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως ὁ Ζεὺς, διὸ καὶ δικαίως ἐκλήθη πατήρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Οὐδείς ὡς αὐτὸς ἐθήρευσε τὸ κάλλος πέραν τοῦ συζυγικοῦ πεδίου, ἐπὶ γαίης αλλοτρίας, τριῶν νομίμων λέκτρων τὰ θέλγητρα τελέως ἐξαντλήσας. Οὐδείς μετῃμφισθῇ, μετεμορφώθῃ, περιεβλήθῃ τόσας δοράς ἢ ἐνεδύθῃ τόσα πτερά, τρέχων κατόπιν τοῦ ἔρωτος, καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐπενόησε τὸ incognito τῶν βασιλέων ἐν ταξειδίῳ, ἀληθὲς ὅμως incognito. Τὸ περιλάλητον τοῦ Βοκκαίου *Δεκαήμερον*, μεθ' ὅλους τοὺς πίθους καὶ τὰ μαγευμένα αὐτοῦ δένδρα, ὡχρίᾳ ἐνώπιον τῶν μεταμορφώσεων ἃς ὁ Ζεὺς ἐπενόησεν, ὅπως συλλάβῃ τὸν ἔρωτα, ὧν πασῶν εὐφροεντάτη ἀναντιρρήτως ἡ χρυσῇ βροχῇ, ἡ τόσῳ καὶ σήμερον τιμωμένη. Ὁ δὲ κατάλογος τῶν ἐρωμένων τοῦ Δὸν-Ζουάν, τοῦ μεγίστου τούτου ἐκπορθητοῦ τόσων ἀρετῶν, πρὸς τὸ ἐρωτολόγιον τοῦ Διὸς παραβαλλόμενον, εἶναι ὅ,τι ἐν κοινοβουλίᾳ μειοψηφία ἀντιπολιτεύσεως πρὸς ὑπουργικὴν πλειοψηφίαν, κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας σχηματισμοῦ νέας Κυβερνήσεως. Καὶ ὅμως μεθ' ὅλα ταῦτα οὐδέποτε ἐπαύσατο περιποιούμενος σύνευνον ζηλότυπον, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον *γριτιάραν*, ἀλλ' ἐφείσθη πάντοτε τῆς εὐκρίτως ἐξαπτομένης αὐτῆς φιλοτιμίας, παντὶ σθένει πειρώμενος νὰ μὴ προσβάλλῃ αὐτὴν ἀπ' εὐθείας, διὸ καὶ οὐδέποτε ἀνεβίβασεν εὐνοουμένην εἰς τὸν Ὀλυμπον, ὡς πρὸ

τῶν ποδῶν τοῦ θρόνου οἱ τῆς Γαλλίας βασιλεῖς, ἀσυγγνώστου κολασίας παράδειγμα τοῖς ἰδίοις τέκνοις γενόμενοι. Μετέβρεν ὁμῶς εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν Ἀμάθειαν, κατατάξας αὐτὴν μετὰ τῶν ἀστερισμῶν, εἰς δαίματι εἰγνωμοσύνης τοῦ γάλακτος ὅπερ εἶχε θηλάσῃ, ἐνῷ Λουδοβίκος ὁ ΙΓ' οὐ μόνον ἐξώρισε τὴν μητέρα αὐτοῦ Μαρίαν τὴν ἀπὸ Μεδίκων, ὡς ῥαδιοῦργον καὶ ταραχοποιόν, ὑπέκων τῷ Ῥιχελύῳ ὃν ἡ Μαρία εἶχεν εὐεργετήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν νύποθάνῃ τῆς πείνης ἐν πενιχρῷ τῆς Κολωνίας οἰκῆματι, ὅπερ εἰς πρὸ πεντηκονταετίας ἔτι ἐδείκνυον. Ἀλλ' ἂν ἡ ἐν Φονταμβλῷ ἡ ἐν Βερταλλίαις Λύλῃ διῆστατο μικρὸν τοῦ Ὀλύμπου, ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν εὐνοουμένων, ἀναδείξασα αὐτὰς ὑπερτέρας βασιλισσῶν κατὰ τὴν ἰσχύν, οἱ ὑπήκοοι ὁμῶς τοῦ Διὸς καὶ τῶν Γάλλων βασιλέων συνηντήθησαν ἐπὶ ἄλλου πεδίου, εἰς τὴν κολακείαν ἣν ἐπεδείξαντο αὐταῖς. Καὶ ἡ δούκισσα τῆς Ἐτάμπης, καὶ ἡ Ἀρτεμις τοῦ Ποατιέ, καὶ ἡ Λαβαλλιέρ, καὶ ἡ Μοντεσπάν, καὶ ἡ Πομπαδούρ, καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ Δουαρρύ, πρὸς ἣν ἐπέστελλεν ὁ Βολταῖρος, ἔσχον θαυμαστάς καὶ ἐπαινέτας, οἵτινες διὰ τῆς γραφίδος, τῆς σμίλης ἢ τοῦ καλάμου παρέστησαν τὸ κάλλος ἢ ἐξύμνημνησαν τὰς ἀρετὰς αὐτῶν. Ἀλλὰ μὴ καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν ἀπηθανάτισαν διὰ τῆς ποιήσεως, ἢ δὲν διαιώνισαν διὰ τοῦ μαρμαρίου τὰς ἐρωμένους τῶν θεῶν αὐτῶν; Ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκροπόλει, οὐ μακρὰν τοῦ σεπτοῦ Παρθενῶνος καὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Παλλάδος ἀγάλματος, ἴσταντο δύο γυναικῶν ἀνδριάντες, ἔργα τοῦ Δεινομένου, δύο τοῦ Διὸς ἐρωμένων, παριστῶντες τὴν Ἰὼ τοῦ Ἰνάχου καὶ τὴν Καλλιστὴν τοῦ Λυκάονος, αἱ ἡ ὀργὴ τῆς Ἥρας, τὴν μὲν εἰς βοῦν, τὴν δὲ εἰς ἄρκτον μετέλλαξε.¹ Παρίστατο δὲ ἡ βοῦς Ἰὼ καὶ ἐπὶ τοῦ περιφήμου θρόνου τοῦ Ἀμυκλαίου², βασιλέως τῆς

¹ Παυσ. βιβλ. Α', κε', 4.

² Αὐτόθι βιβλ. Γ', ιή, 7.

Λακεδαιμόνος· τῆς δὲ Καλλιστοῦς ὑπῆρχεν ὁμοίωμα καὶ ἐν τῷ ἐν Δελφοῖς ναῷ¹, καὶ δὲν ἦσαν αὗται αἱ μόναι θείων ἐρώτων παραστάσεις, ὥς δῆλον ἐκ τοῦ Πausανίου². Καὶ ἐδῶ μὲν, παρ' Ἑλλησι, κολακεύεται τὸ θεῖον ἐν ταῖς ἀκολασίαις αὐτοῦ, ἐκεῖ δὲ παρὰ Γάλλοις, ἡ ἀνθρωπίνη ἀδυναμία ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ἐλέω Θεοῦ βασιλέων παντοῦ ταῦτά.

Ἄλλο δὲ σημεῖον ἐπαφῆς τῶν δύο Αὐλῶν εἰσὶ τὰ τέκνα τῶν εὐνοουμένων, ἅτινα, ὁ μὲν Ζεὺς ἀνεθίβαζεν εἰς τὸν Ὀλύμπον, δίδων αὐτοῖς τῆς ἀθανασίας τὰ σήματα, οἱ δὲ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, καὶ ἰδία Λουδοβίκος ὁ ΙΔ', νομιμοποιοῦντες εἰσῆγον εἰς τὴν Αὐλὴν, καὶ τιμαῖς, ἀξιώμασι καὶ τίτλοις περιέβαλλον αὐτά. Ὁ Ἡρακλῆς ὑπῆρξεν ὁ τύπος τῶν περιλαλήτων ἐκείνων νομιμοποιηθέντων πριγκίπων, τῶν *princes légitimés*, οἵτινες ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' τόσας ἀφορμὰς εἰς ἔριδας πρωτείων παρέσχον τοῖς βασιλικοῖς, τοῖς ἐξ αἵματος πρίγκιψι, *princes du sang*. Ὁ Ἡρακλῆς, φυσικὸς υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς θνητῆς Ἀλκμήνης, οὐ μόνον ἀναθιβάζεται εἰς τὸν Ὀλύμπον, ἀλλὰ καὶ διδοται αὐτῷ σύζυγος ἡ θεὰ τῆς νεότητος Ἡβή, νόμιμος τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἡρας κόρη, *une princesse du sang*, ἵνα λαλήσωμεν τὴν γλῶσσαν τῆς ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' Αὐλῆς, ἐν ἣ συνήθεις αἱ μεταξὺ τῶν δύο τούτων πριγκιπικῶν τάξεων γάμοι. Πόσοι δὲ *princes légitimés* καὶ πόσαι τοιαῦται *princesses* ἐπὶ τοῦ καλοῦ ἐκείνου Ὀλύμπου! Καὶ οἱ ἄριστοι τῶν ἀθανάτων ἀνῆκον εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην. Ὁ Ἀπόλλων, ὁ Διόνυσος, ὁ Περσεύς, οἱ Διόσκουροι, ἡ Ἀρτεμις, ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Περσεφόνη, αἱ Ὠραι, αἱ Χάριτες, αἱ Μοῦσαι, ἦσαν παῖδες φυσικοὶ τοῦ Διὸς ἐκ θεαινῶν, Τιτανί-

¹ Παυσ. βιβλ. Ι', λβ', 3.

² Ὁρα βιβλ. Γ', ιη', 7. βιβλ. Γ', κβ', 5. καὶ ἄλλαχοῦ.

Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον

δων ἢ θνητῶν γυναικῶν, ἅς ἐνυμφεύθη διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ὡς ἐθίζουσιν οἱ βασιλεῖς νῦν πράττωσι, συνάπτοντες γάμους πρὸς γυναικας ὑποδεεστέρας αὐτῶν τάξεως.

Ἄλλ' ἂν ὁ εὐρύοψ Ζεὺς ἐπενόησε τὸ *mariage de la main gauche*, ἀφ' ἧνων τοῖς νεωτέροις τὴν φροντίδα τῆς ὀνομασίας, ὁ προσφιλεῖς αὐτοῦ υἱὸς Ἑρακλῆς ἐγένετο λεληθότως πως ὁ πατὴρ τοῦ θείου δικαίου, παρέχων διὰ τῶν δώδεκα μυθικῶν (*legendaires*) ἐκείνων ἄθλων καὶ μυθωδεστέρας ἐτι θεότητος δικαιώματα κατοχῆς ἢ κατακτήσεως τοῖς ἀπογόνους αὐτοῦ Ἑρακλείδαις. Τῷ δὲ θείῳ τούτου δικαίου ἀπαντᾷ χροιά τις καὶ ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Καίσαρος, ἀπαγγέλλοντος τὸν ἐπιτάφιον τῆς θείας αὐτοῦ Ἰουλίας, χήρας τοῦ περιωνύμου Μαρίου. «Ἡ θεία μου Ἰουλία, ἔλεγε, μητρόθεν μὲν ἔλκει τὸ γένος ἀπὸ βασιλέων, πατρόθεν δὲ κατὰγεται ἀπὸ τῶν ἀθανάτων θεῶν, διότι ἡ μήτηρ αὐτῆς ἦτο ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Μαρκίων¹· ὁ δὲ τῶν Μαρκίων Ῥῆξ ἀνέρχεται εἰς τὸν Ἄγκον Μάρκιον¹. Ὁ δὲ Ἰούλιος οἶκος, εἰς ὃν ἀνήκω, ἀναφέρει τὸ γένος εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Ἀφροδίτην. Οὕτως, ὁ οἶκος ἡμῶν συνενοῖ πρὸς τὸν ἱερὸν χαρακτῆρα τῶν βασιλέων, τῶν μᾶλλον ἰσχυρόντων παρ' ἀνθρώποις, τὴν σεπτὴν ἀγιότητα τῶν θεῶν, οἷς καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς ὑπείκουσιν².»

Ἄλλ' ἐν μέσῳ τόσων σημείων ἐπαφῆς μεταξὺ Βερσαλλιῶν καὶ Ὀλύμπου ὑπάρχει καὶ χάσμα τι, ὅπερ ὁ τῆς Ὀλυμπιακῆς Αὐλῆς ποιητῆς Ὅμηρος πειρᾶται νῦν καλύψῃ. Εἶναι δὲ τοῦτο ἡ ἄβρᾶ καὶ λεπτὴ ἐκείνη πρὸς τὸ γυναικεῖον φύλον συμπεριφορά, ἣν οἱ Γάλλοι ἐκφέρουσι διὰ τῆς ὅλως ἀμεταγλωττίστου λέξεως *galanterie*. Λουδοβίκος

¹ Sueton, Caesar VI. — Marcii Reges, οἱ ἀπόγονοι τοῦ Πρωτοῦ (στρατηγεῦ) Μαρκίου Rex· τὸ δὲ Rex ἐνταῦθα ἐπώνυμον καὶ οὐχὶ τίτλος βασιλικός.

² Valler. Pater. II, XLI.

ὁ ΙΔ', ὁ Ζεὺς οὗτος τῶν Βερσαλλιῶν, ὁ λαβὼν ὡς σύμβολον τὸν ἥλιον, ἀκτινοβολοῦντα ἐπὶ σφαίρας καὶ φέροντα τὸ λόγιον : *Nec pluribus impar*, ὡς ἐκεῖνος τὴν Νίκην καὶ τὸν ἁετόν, τοσοῦτῳ ἐτίμα τὰς γυναῖκας, ὥστε ἀπεκαλύπτετο καὶ ἐνώπιον θαλαμηπόλου γυναικός. Τὰ δὲ Ἀπομνημονεῦματα τοῦ Σαιν-Σιμὼν ἀναφέρουσι δοῦκά τινα, ὅςτις χαιρετίζων πάντοτε διήρχετο ἀσκεπῆς τοὺς διαδρόμους τῶν Βερσαλλιῶν. Ἄλλ' ὁ μέγας Ζεὺς δὲν ἐδείχθη πάντοτε Λουδοβίκος ΙΔ' πρὸς τὰς γυναῖκας, τοῦλάχιστον πρὸς τὴν σύνευνον αὐτοῦ, ἣν τόσῳ δεινῶς ἐτιμώρησε, δεσμεύσας ἀρρήκτοις δεσμοῖς εἰς τὸν αἰθέρα, καὶ δέσας ἐπὶ τῶν ποδῶν αὐτῆς δύο βαρεῖς ἄκμονας¹. ἡ δὲ ἱστορία τοῦ Ἡφαίστου, ἐκσφενδονισθέντος ἐκ τοῦ Ὀλύμπου ὑπὸ τοῦ Διός,² μαρτυρεῖ ὅτι ἡ πότνια Ἥρα δὲν ἐτιμωρεῖτο ἢ ἐκακοῦτο τότε τὸ πρῶτον. Βεβιαίως ἀντέπραττεν αὕτη συνεχῶς ταῖς βουλαῖς τοῦ Διός, ἦτο γυνὴ ζήλομανῆς, κακεντρεχῆς, καὶ εἰς ἄκρον ἐκδικητικὴ, ἀλλ' ἦτο συγχρόνως καὶ σύμβιος ἐν τῇ γυναικειᾷ αὐτῆς φιλοτιμίᾳ ἀενάως προσβαλλομένη. Ἡξεύρω ἐπ' ἔσθης ὅτι οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ ἦσαν ὀργίλοι καὶ αἰμοχαρεῖς, ἐξορύσσοντες ὀφθαλμοὺς ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ἐκδικούμενοι μέχρις ἐβδόμης γενεᾶς, ἀλλὰ τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐπεθύμουν ἢ τιμωρία τοῦ Διὸς νὰ ἐξήρχετο ἐκ τῆς διανοίας καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, ἵνα ἡ ἀνταξία τοῦ μεγαλείου τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν διότι ἀναντιρρήτως οὐδεμία ἀρετὴ, οὐδὲν μεγαλεῖον ὑπάρχει ἐν τῇ ἐξασκήσει βίας παρ' ἰσχυροῦ κατ' ἀνισχύρου, ἰδίᾳ δὲ κατὰ γυναικός, καὶ μάλιστα συμβίου. Οἱ ἡρωϊκοὶ χρόνοι ὁμοιάζουνσι τοσοῦτῳ πρὸς τοὺς ἵπποτικούς· αἱ μεσαιωνικαὶ τοῦ Ἀριόστου καὶ τοῦ Τάσσου ἡρωϊδες ἐνθυμίζουσι τόσῳ τὰς ἡρωϊδας τοῦ Ὀμήρου· οἱ πλάνητες ἵππόται, οἱ ὑπὲρ τῆς

¹ Ἰλ. α δ. Ο' 48.

² Ἰλ. α ε. Α', 590—594.

γυναικὸς μαχόμενοι, ἔχουσι τόσα κοινὰ πρὸς τὸν Θησέα, τὸν Περσέα, τὸν Ἡρακλῆ καὶ τοὺς θαυμασίους ἐκείνους ἥρωας, οἵτινες τόσας σώζουσι κινδυνεύουσας καλλονάς, καὶ τόσους χάριν αὐτῶν διεξάγουσιν ἄθλους· ἡ θέσις τέλος τῆς γυναικὸς, περιπαθοῦς καὶ σὺναμα τολμηρᾶς, διαπρεπούσης πανταχοῦ, ἐνθα ἡ δόξα ὑπὸ κινδύνων περιστοιχεῖται, καὶ γενομένης τὸ ὀρμητήριον, ἡ ψυχὴ παντὸς γενναίου καὶ λαμπροῦ κατορθώματος, ἦτο τόσῳ ἐπιφανῆς ἐν τῇ μυθικῇ ἐποποιίᾳ, ὥστε πάντῃ ἀκατάληπτον τυγχάνει πῶς ὁ Ζεὺς, ὁ πατὴρ τόσων ἱπποτικῶν ἡρώων, ἐδείχθη τόσῳ ἀγροῖκος πρὸς γυναῖκα, πρὸς συμβίαν. Ἄλλως τὸ πρὸς τὰς γυναῖκας σέβας, ὁ ἱπποτισμός, ἐνὶ λόγῳ ἡ *galanterie* εἶναι αἰσθημα ἔμφυτον, ἀναπτυσσόμενον καὶ ἐκδηλούμενον ἀνεξαρτήτως πάσης ἰσχύος πολιτισμοῦ, ὡς βλέπομεν παρὰ τοῖς βαρβάροις Γαλάταις καὶ τοῖς ἐπὶ Τακίτου βάρβαροις Γερμανοῖς, οἵτινες ἐτίμησαν τὰς γυναῖκας, ὅσῳ οὐδέποτε οὐδ' ἐν τῷ κολοφῶνι τῆς δόξης αὐτῶν οἱ εὐμουσοὶ Ἕλληνες καὶ οἱ *urbani* Ῥωμαῖοι. Ἀλλὰ τίς κάλλιον τοῦ θεοῦ ἀοιδοῦ μαρτυρεῖ ὅτι εἶναι αἰσθημα, ἐφ' οὗ οὐδόλως ὁ πολιτισμός ἐπιδρᾷ; Τίς μᾶλλον τοῦ Ὀμήρου ἐδείχθη *galant* πρὸς τὰς θεάς—, ὡς *courtois* πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας—, φιλοπνῶν τὰ θαυμασία ἐκεῖνα χάριτος ἢ καλλονῆς ἐπίθετα, δι' ὧν ἐξαγγέλλει ἐκάστην αὐτῶν; Τίς μεγιστάν ἢ ποιητὴς τῆς λαμπρᾶς τοῦ ΙΑ' Λουδοβίκου Αὐλῆς προσηγόρευσέ ποτε φιλοφρονέστερον τὰς ὥραίας ἐν αὐτῇ δεσποίνας, ἢ ὁ γραφικώτατος τῶν ἀοιδῶν τὰς θεάς τοῦ Ὀλύμπου; Τί χαριέστερον τοῦ ῥοδοδάκτυλος Ἠώς; δὲν εἶναι ἀντάξιον τοῦ ἀριστοκρατικωτάτου τῶν τίτλων; Δύσκολος δὲ ἡ ἐκλογὴ μεταξὺ τῆς *λευκωλένου* καὶ *χρυσοθρόνου* Ἡρας, τῆς *γλαυκώπιδος* Ἀθηνᾶς, τῆς *φιλομειδοῦς* Ἀφροδίτης· ἡ δὲ κρίσις τοῦ Πάριδος πολλὰ ἐπήνεγκε τὰ δεινὰ. Καὶ λησμονῶ τὴν ἀργυρόπεζαν Θέτιν, τὴν *ιοχέαιραν* Ἀρτεμιν, τὰς ποτιῖδας,

τὰς βοώπιδας, τὰς καλλισφύρους ἢ χρυσοπεδίλους θεὰς τοῦ Ὀμηρικοῦ πανθέου. Ἀλλὰ πόσον ἀγαπᾷ τὰς γυναῖκας ὁ τῆς Αὐλῆς τοῦ Ὀλύμπου αἰοδός! Μεθ' ὁποίας στοργῆς ἐνδύει καὶ καλλωπίζει τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ θεὰς καὶ ἰδίᾳ τὴν Ἥραν, εἰς Ἰδὴν πρὸς σαγήνευσιν τοῦ Διὸς ἀπερχομένην! "Ελαιον ἀμβρόσιον, πρὸς ἀρωματισμόν, φαεινοὺς πλοκάμους, θαυμάσιον ἐνδυμα, πολλοὺς φέρον ἐντέχνους κόσμους, ἀπαστράπτοντα ἐνώτια ἐν τοῖς λοβοῖς, χρυσᾶς περόνας ἐπὶ τοῦ στήθους, ζώνην ἑκατὸν θυσάνοις ἐστεμμένην περὶ τὴν ὀσφύν, χιονῶδες κρήδεμνον ἐπὶ κεφαλῆς, λαμπρὰ πέδιλα εἰς τοὺς πόδας, οὐδὲν λησμονεῖ, οὐδὲν παραλείπει, ὅπως ἀναδείξῃ τὴν θεάν ὅσον οἶόν τε καλλίστην, ὥς μήτηρ κοσμοῦσα κόρην μονογενῇ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου αὐτῆς. Ἀλλως αὐτὸς οὗτος ὁ Ὅμηρος δὲν δεικνύει τὴν πρὸς τὰς γυναῖκας λατρείαν, καλῶν τετράκις ἐν τῇ Ἰλιάδι τὴν Ἑλλάδα καλλιγύναικα²; Πολὺ θὰ ἡγάπησεν αὐτάς, καὶ ἐλλόγως θὰ ἔλεγέ τις περὶ αὐτοῦ ὅ,τι ὁ Διδερὼ εἶπε περὶ τοῦ Ῥουσῶ καὶ τοῦ Μαρμοντέλου: «On s'aperçoit aisément que Jean-Jacques a perdu bien des momens aux genoux des femmes, et que Marmontel en a beaucoup employé entre leurs bras³.» Ὅθεν ἰδὲν δικαιοῦται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ἄνδρας, θεοὺς ἢ ἥρωας courtoisie—, ἥς τεκμήρια εἰσὶ μυρία θαυμάσια ῥώμης, ἀνδρείας, συνέσεως ἢ εὐφυΐας ἐπίθετα —, καὶ ἡ πρὸς τὰς γυναῖκας, θεὰς ἢ θνητὰς galanterie, ἐγεννήθησαν τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι διὰ τῶν ἀθανάτων τοῦ Ὁμήρου ἐπῶν;

Ἀλλ' ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσειά εἰσι σχολεῖον galanterie, καθ' ὅλας τῆς λέξεως τὰς σημασίας· εἰσὶν ὁ κώδιξ

¹ Ἰλ. α' δ. Ε', 170—186.

² Ἰλ. α' δ. Β, 683, Γ, 75, 258, Ι', 447.

³ Grimm: Correspondance, tom. II, pag. 264

τῆς Αὐλῆς τοῦ Ὀλύμπου, καὶ κώδιξ ἄγαν ἀνεκτικός, ὡς εἵηστο ἄλλοτε ἐν ταῖς Αὐλαῖς· διὸ καὶ ἡ σεμνὴ ἀναγνώστρια ἄς στρέψῃ ἐνταῦθα, ἂν θέλῃ, τὴν σελίδα, καίτοι νομίζω περιττόν, διότι τὸ Φάληρον ἐπ' ἐσχάτων τὰ πάντα κατέστησεν ἀνεκτά, παρὰ τιτι δὲ καὶ ἐπιζήτητα.

Καὶ ὁ πανόπτης Ζεὺς ἐγκαίρως διείδεν ὅτι τὰ τῶν ἀνθρώπων ἔχουσι μοιραίως οὕτως, ὥστε ἐνθα Μενέλαος, ἐκεῖ καὶ Πάρις, τύποι ἀχώριστοι, δυὰς ἀδιαίρετος, καί, ἐν τῇ συνέσει αὐτοῦ, ἐπέτρεψεν ὅπως ἡ δυὰς αὕτη γεννηθῇ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου μεταξὺ τῶν ἀθανάτων, πρὸς παρηγορίαν τῶν θνητῶν. Ἄν δὲ ὁ Ἀρηΐφιλος Μενέλαος ἦτο καλὸς ἐθνικός, ὡς εἴμεθα καλοὶ χριστιανοί, ἂν ἀνεγίνωσκε τὴν κατήχησιν τοῦ Κάλχαντος,

“Ὅς ἤδη τὰ τ' ἐόντα, τὰ τ' ἐσσόμενα, πρὶ τ' ἐόντα,

ὡς ἀναγινώσκωμεν ἡμεῖς τὴν κατήχησιν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ κυρίου Δαμαλᾶ, θὰ ἤξευρε τὰ συζυγικά δυστυχήματα τοῦ Ἡφαίστου, τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρρήκτων δεσμῶν, καὶ κατ' ἀκολουθίαν θὰ ἐπολιτεύετο συνετώτερον. Θὰ ἤξευρεν ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ὑπάρχουσι κακῇ μοίρᾳ ἄνθρωποι, ἀθάνατοι ἢ θνητοί, οἵτινες εὐφυὲς θεωροῦσι τὸ τέρπεσθαι καὶ χαριεντίζεσθαι ἐπὶ τοῖς δυστυχήμασι τῶν ἄλλων, ὡς ἡ χρυσῇ τοῦ Ὀλύμπου νεολαία ἐπὶ τῇ συμφορᾷ τοῦ Ἡφαίστου. Καὶ ὁμῶς τὸ θέαμα πᾶν ἄλλο ἦτο ἢ κωμικόν. Ὁ θούριος Ἄρης καὶ ἡ φιλομειδὴς Ἀφροδίτη, δεσμῶται τοῦ ἔρωτος ἐν ἀφανεί σιδηρῷ δίκτυῳ, δίκην πτηνῶν ἐν κλωβῷ τὸν ἔρωτα κελαδούντων, προὔκαλουν μᾶλλον τὴν συμπάθειαν ἢ ἀνοικεῖους χαριεντισμούς. Ἡ ὥραία ἁμαρτωλὸς—, Μαγδαληνὴ οὐδέποτε μετανοήσασα, ἥς ὁμῶς ἀφεθήσονται αἱ πολλαὶ ἁμαρτίαι, ὅτι ἠγάπησε πολὺ—, προσεπάθει νὰ κρύψῃ τὸ πρόσωπον διὰ τοῦ ἀλαβαστρίνου βραχίονος, ἀλλ' ἐμειδία πάντοτε·

ὁ Ἄρης, προκλητικῶς καὶ ἐν τῇ ἥκιστα ἀρειμανίῳ ἐκείνῃ στάσει, ἐδείκνυε τῷ συζύγῳ τὴν πυγμὴν, πυγμὴν ἀνίσχυρον. Ὁ Ἥφαιστος ἐφρύαττεν, ἐθρήνει, ὠδύρετο, πρὸς τὸν Δία καὶ τοὺς θεοὺς στρεφόμενος, ὡς βραδύτερον ὁ Τριβουλὲ ἐν Φονταμβλῶ πρὸς Φραγκίσκον τὸν Α' καὶ τοὺς μεγιστᾶνας, ἐπὶ τῇ ἀρπαγῇ τῆς κόρης αὐτοῦ Γίλδας. Οἱ ἀθάνατοι ὁμῶς, συνετῶς ποιοῦντες, ὡς θεοί, ἀνεκάγχαζον, ἐγέλων τὸν συνήθη αὐτῶν ἄσβεστον γέλωτα, ἵνα μὴ ἐκφράζοντες λύπην καταστήσωσι τραγικωτέραν ἔτι τὴν σκηνὴν. Αἱ θεαί, σεμναὶ ὡς πάντοτε, συνωθοῦντο πρὸ τῶν κεκλεισμένων θυρῶν, καὶ ἔβλεπον τὰ γενόμενα διαδοχικῶς, ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης, διὰ τῆς ὁπῆς τῶν κλείθρων. Ἡ δὲ χρυσὴ νεολαία, ὁ Φοῖβος — Ἀπόλλων, ὁ Ἑρμῆς, ὁ Ἑρως, ὁ Μῶμος καὶ ἄλλοι, οἱ **Roués** οὗτοι τοῦ Ὀλύμπου, τὸ σπουδαῖον τοῦ πράγματος παρορῶντες, ἐχαριεντίζοντο ἐπὶ τῷ ἀτυχεῖ συζύγῳ, ὁ εἰς τὸν ἄλλον ἐρωτῶν :

— « Πές μου, φίλε, ἤθελες νὰ ἦσουν εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἄρεως ; »

— « Ἀκοῦς ἐκεῖ, καὶ μὲ διπλᾶ μάλιστα δεσμά. »

— « Καὶ σύ, ἀγάπητέ ; »

— « Τί λές ; καὶ μὲ τριπλᾶ ! »

Καὶ νέος ἐφαίδρυνε γέλως τὰ χεῖλη τῶν ἀθανάτων· μετ' οὐ πολὺ δὲ τὰ πάντα ἔληγον ἀναιμάκτως καὶ ἐν εἰρήνῃ, ὡς πάντα τὰ ἐλληνικὰ ζητήματα.

Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς Μενέλαος ἦτο φαίνεται, *un esprit fort* τῶν χρόνων ἐκείνων, δὲν ἡρεῦνα τὰς Γραφὰς τοῦ Ὀλύμπου, ἡγνόνει τὸν λόγον τοῦ Διὸς καί, ἐν τῇ ἀσυγγνώστῳ αὐτοῦ ἀγνοίᾳ καὶ ἀντικρυς ἀσεβείᾳ, ἐνόμισεν ὅτι ἦτο ὁ πρῶτος, ὁ μόνος ἐν τῷ κόσμῳ Μενέλαος. Ἠσχύνθη, ὠργίσθη, ἐχολώθη καὶ ἀνεστάτωσε πάντας τοὺς ὠκύποδας Ἀχαιοὺς, ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν Πάριν διὰ τοῦ περιφήμου ἐκείνου τρωϊκοῦ πολέμου, ὅστις ἀνέδειξε τόσους δεινούς . . . ἀγορητάς.

«ὦ γέρον! ἔλεγε πρὸς τὸν Νέστορα ἀκούων αὐτὸν ἀγορεύοντα ὁ κρείων Ἀγαμέμνων· νικᾷς ἐν τῷ λέγειν πάντας Ἀχαιοὺς. Εἴθε Ζεῦ πάτερ, καὶ Ἀθηνᾶ καὶ Ἄπολλον, εἴθε νὰ εἶχον δέκα τοιούτους συμβούλους, καὶ τότε ταχέως θὰ ἐκυριεύετο ἡ πόλις Πριάμου ἀνακτος.» Ἀλλ' ἡπατᾶτο, νομίζω, ὁ ἄναξ ἀνδρῶν. Ἐκ τῶν πρώτων σελίδων τῆς Ἰλιάδος βλέπει τις τοὺς εὐκνήμιδας Ἀχαιοὺς ἀγορεύοντας, ἀλλὰ δέον νὰ στρέψῃ πολλὰς, ἵνα ἴδῃ αὐτοὺς μαχομένους. Καὶ ὁ καλὸς Ἀτρεΐδης, ὅστις δὲν εὕρισκεν ἐπαρκοῦσαν τὴν μακρὰν ἐκείνην κουβέντα, καὶ ἐπόθει δέκα ὡς τὸν Νέστορα λιγεῖς ἀγορητάς! . . Δέκα ἔτι ῥήτορες θὰ ἐμήκυνον ἐπὶ τέταρτον αἰῶνος τὴν πολιορκίαν τῆς Τροίας· ὁ Ἄρης θὰ κατησχύνετο, καὶ ὁ Μενέλαος θὰ πέθνησκεν ἐκ μαρασμοῦ, ἢ εὐγλωττία ὅμως θὰ ἐθριάμβευεν. Ἀλλ' ὁ τρωϊκὸς πόλεμος παρήγαγε τὸν Ὅμηρον, ὁ Ὅμηρος τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, ἢ Ἰλιάς καὶ ἢ Ὀδύσσεια ἀπεκάλυψαν τὰ τῆς Αὐλῆς τοῦ Διὸς, καὶ ἡ Αὐλὴ τοῦ Διὸς ἐγένετο τὸ πρότυπον τῶν μεταγενεστέρων Αὐλῶν, διότι τὰ πάντα ἐν ἐκείνῃ. Ἐκεῖ καὶ ὁ γελωτοποιὸς Ἥφαιστος καὶ τὸ *bel-esprit* τοῦ Μώμου, καὶ οἱ χαριεντισμοὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν Ὀλυμπίων **Koués**, καὶ αἱ αὐλικαὶ τῶν θεαινῶν ῥαδιουργίαι, καὶ οἱ καλλωπισμοί, καὶ τὰ μῦρα, καὶ οἱ χρυσοὶ κόσμοι, καὶ αἱ *toalettes*, καὶ ἡ καλλιτεχνία, καὶ ἡ ποίησις, καὶ ἡ μουσικὴ, καὶ ἡ ἐπιστήμη, καὶ τὰ σουπέ, καὶ τὸ εὐῶδες νέκταρ, καὶ οἱ ἔρωτες, καὶ ὁ γέλως, καὶ ἡ εὐθυμία, πᾶσα τέλος τῶν Αὐλῶν ἡ δίαίτα. Διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου ἐζήτησαμεν τὸν πρῶτον γελωτοποιόν, τὸν πρῶτον γέλωτα, τὸ πρῶτον εὐφυλόγημα, καὶ παυόμεθα συνωδᾷ τῷ σοφῷ ἐκείνῳ παραγγέλλματι καὶ εἰς *Δία ἀναπαύεσθαι*.

Καταβῶμεν εἰς τὴν γῆν.

Ε. ΑΣΩΠΙΟΣ.

Η ΙΑΠΟΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

ΚΑΙ

Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΙΑΠΟΝΩΝ

Οί περί τὰ τέλη τῆς δεκάτης καὶ τὰς ἀρχάς τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος ἐπισκεφθέντες τὴν Ἰαπωνίαν ἦσαν κυρίως ἔμποροι κέρδη θηρεύοντες, ἡ ἱεραπόστολοι τῶν καθολικῶν, ἀφιερῶσαντες τὸν βίον των εἰς τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν τῶν ἰθαγενῶν. Οὐδόλως λοιπὸν παρὰδοξον, εἰάν αἱ περὶ τῆς χώρας πληροφορίες αὐτῶν περιωρίζοντο κυρίως εἰς περιγραφὰς ἡθῶν καὶ ἐθίμων, τότε ἐν ἰσχύϊ, ἡ συγχρόνων πολιτικῶν γεγονότων, καὶ ἂν αἱ ἐπὶ τῆς γλώσσης τῶν ἰαπόνων σπουδαί των παρήγαγον μόνον γραμματικὰς τινὰς καὶ λεξικά, βιβλία ἀπαραίτητα εἰς τὰς καθημερινὰς αὐτῶν σχέσεις. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπεχείρουν νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς τὰ πρᾶγματα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐλάχιστα θὰ ἐκαρπούντο, διότι ἅπαντα σχεδὸν ἡ περὶ τῶν νόμων καὶ τῆς ἱστορίας φιλολογία ἐτηρεῖτο ἐν τοῖς μοναστηρίοις τῶν βουδιστῶν, μακρὰν τῶν ἀνοσίων βλεμμάτων, καὶ ὑπὸ ἐπιτήρησιν ἱερέων, ἐκ συστήματος ἐχθρῶν τῶν ἱεραποστόλων τῆς ἀντιπάλου θρησκείας. Ἐκτὸς δὲ τούτου πάντα τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἦσαν διὰ χαρακτῆρων, ὧν ἡ κλεῖς ἂν δὲν εἶχεν ἀπολεσθῇ, τοῦλάχιστον κακὴ χρῆσις αὐτῆς ἐγίνετο τότε.

Ταῦτα συνέβαινον ἀκριβῶς καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ σκληρότερος τῶν διωγμῶν, ὅσους οἱ νεώτεροι χρόνοι εἶδον, διεξήγετο κατὰ τῶν ἱεραποστόλων καὶ τῶν ὁπαδῶν των, καταλήξας εἰς τὸν ἐντελῆ ἐξολοθρευμὸν τῶν ἰθαγενῶν χριστιανῶν καὶ

τὴν ἐκ τῆς Ἰαπωνίας ἔξωσιν πάντων τῶν Εὐρωπαϊῶν, πλὴν τῶν Ὀλλανδῶν. Ἐκτοτε ἤρξατο ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν, ἥτις ἔφερεν εἰς φῶς τὰ ἀρχαῖα ἔργα ἔν τε πεζῷ καὶ ποιήσει, τὰς μυθολογίας τῶν προϊστορικῶν χρόνων, τὰ ἀρχαιότερα μνημεῖα τῆς ἱστορίας καὶ τοὺς τύπους τῆς ἐγγχωρίου θρησκείας, οἷα ὑπῆρχον πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Σινῶν διαδόσεως τῆς γραφῆς.

Ἐπὶ τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας ἡ Ἰαπωνία ἐπιέζετο ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς τάξεως, ἥτις εἶχε δημιουργηθῇ ἐπὶ τῶν προηγηθέντων πολέμων κατὰ τῶν αὐτοχθόνων βαρβάρων τῶν βορειοανατολικῶν μερῶν· περὶ τὰ τέλη δὲ τῆς περιόδου ταύτης, ἡ χώρα διαρκῶς ἐσπαράσσετο ὑπὸ ἐμφυλίων πολέμων μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων μνηστήρων τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν τιμαριούχων τῆς χώρας. Ὅτε οἱ Πορτοκάλοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν ἡ ἀναρχία εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἔπακρον, μόλις δὲ μετὰ σειρὰν αἵματηρῶν ἀγώνων διαρκεσάντων ἐπὶ ὅλην πεντηκονταετηρίδα, ὁ Ἰεζού, ὁ μέγιστος τῶν στρατηγῶν καὶ ὁ ἱκανώτερος τῶν πολιτικῶν τῆς χώρας κατῴρθωσε, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος, νὰ ἰδρύσῃ κατὰστασιν πραγμάτων, ἐξασφαλίσασαν τὴν εἰρήνην εἰς τὸ καταπεποιημένον ἔθνος καὶ δοῦσαν νέαν ὥθησιν εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὰς τέχνας. Οὗτος ἀφιέρωσεν ὑπέρογκα ποσὰ καὶ ἀρκετὸν χρόνον κατηνάλωσε, πρὸς σχηματισμὸν βιβλιοθήκης χειρογράφων, ἅτινα πράκτορες ἐπίτηδες ἀποσταλέντες ἐπεφορτίσθησαν ν' ἀναζητήσωσι μετὰ προσοχῆς πανταχοῦ τῆς χώρας. Πολλοὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον τοῦτο τῇ συνδρομῇ ἰθαγενῶν πεπαιδευμένων, οὓς προσέλαβον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των. Οὕτω δὲ ἐσχηματίσθη τάξεις διαδοχικῇ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν διελθόντων τὸν βίον αὐτῶν εἰς τὴν παραβολὴν καὶ σχολίαςιν τῶν χειρογράφων αὐτῶν, μεταβιβασθείσης οὕτω ἀπὸ γενεᾶς γενεῶν, τῆς πρὸς τὰς ἐπιστή-

μας ἀφοσιώσεώς των. Οἱ μέγιστοι τῶν πεπαιδευμένων τούτων εἰσὶν οἱ ἐξῆς τρεῖς, ὁ Μαβούχι, ὁ Μαχουόρι καὶ ὁ Χοϊά-
τα. Τὰ ἔργα αὐτῶν ἐξεδόθησαν τὴν δεκάτην ὁγδόην ἑκατον-
ταετηρίδα καὶ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς παρούσης, εἰς
αὐτοὺς καὶ ἰδίως εἰς τὸν ἀκάματον ζῆλόν των ὀφείλο-
μεν πᾶσαν γνῶσιν περὶ τοῦ παρελθόντος τῆς ἀπωτάτης
Ἀνατολῆς.

Πολλάκις ἐρρέθη ὅτι ἡ Ἰαπωνία εἶναι νέα χώρα· τοῦτο
ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις εἶναι ἀληθέστατον. Ἡ γλῶσσα καὶ οἱ
θεσμοί, ἀστικοί τε καὶ θρησκευτικοί, τῆς οὕτω καλουμένης
ἀγράφου περιόδου, οἷα ἀπεκαλύφθη ἡμῖν νῦν, φέρουσι τὴν
σφραγίδα Κράτους λίαν ὀπισθοδρομικοῦ, καὶ παρουσιάζουσι
λαὸν εὐρισκόμενον ἔτι εἰς τὰς πρώτας βαθμίδας τῆς ἀνα-
πτύξεώς του. Ἐν τῇ συντάξει δὲν ὑπάρχει διάκρισις μεταξὺ
ὑποκειμένου καὶ προσδιορισμοῦ· πολλάκις δὲ εἶναι δύσκολον
νὰ διακρίνωμεν λέξιν τινά, ἐὰν εἶναι ῥῆμα ἢ οὐσιαστικόν.
Δὲν ὑπάρχει διάκρισις γενῶν καὶ ἀριθμῶν ἐν τοῖς ὀνόμασιν,
οὐδὲ προσώπων καὶ ἀριθμῶν ἐν τοῖς ῥήμασι. Μόλις ὑπάρχει
ἐν σημείον στίξεως, λέξεις δὲ ἐκφράζουσαι τὰς ἀφηρημένας
ἐννοίας σχεδὸν παντελῶς ἐλλείπουσι. Ἡ διάκρισις τῶν ἰδεῶν
ἦτο εἰσέτι τόσον ἀτελής, ὥστε διὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέ-
ξεως ἐξεφράζετο ἡ ἔννοια τῆς βροχῆς καὶ τοῦ οὐρα-
νοῦ. Αἱ λέξεις σῶμα, λεπὶς τοῦ ξίφους καὶ καρπὸς ἐξε-
φράζοντο διὰ μιᾶς μόνης συλλαβῆς τῆς μέ, οὐδεμία δὲ
διάκρισις ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν χρωμάτων κυανοῦ, μέλανος
καὶ πρασίνου. Ὡς ἐν τῇ Σινικῇ, ἡ ἐφεύρεσις τῆς γραφῆς, ἐν
λίαν ἀπομεμακρυσμένη ἐποχῇ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς γλώσ-
σης, ὥρισεν ἀμετάβλητον τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν χρήσει λέξεων,
οὕτω καὶ ἐν Ἰαπωνίᾳ ἡ εἰσαγωγή τῶν σινικῶν γραφικῶν
σημείων καὶ ἡ βαθμιαία παραγωγή τῶν ἀλφαριθμητικῶν ἐ-
κώλυσαν τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς φιλολογίας τῆς γλώσ-
σης, καὶ ἐπῆνεγκον τὴν ἀξιοσημείωτον διαφορὰν τὴν ὑπάρ-

χουσαν μεταξὺ τῆς γλώσσης τῶν βιβλίων καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὀμιλουμένης.

Νόμοι γραπτοὶ ἀστικοὶ ἢ ποινικοὶ ἦσαν ἄγνωστοι, αἱ δὲ ἔννοιαὶ ἰδιωτικῶν παραπτωμάτων καὶ τῶν κατὰ τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, ὡς καὶ τῆς προσβολῆς κατὰ τῶν ζώντων προσώπων, συνεχέοντο μετὰ τῆς γενικῆς ἐννοίας τοῦ ἄγους. Ἡ ἐξ ἀντικειμένου θρησκεία διετῆρει εἰς ἐτέι πάσας τὰς τελετὰς τὰς χαρακτηριζούσας τὴν ἀρχαίαν λατρείαν, ἐξ ἧς αὕτη παρήχθη, ἡ αὐτὴ δὲ λέξις ἀπεδίδετο εἰς τε τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ μονάρχου καὶ εἰς τὰς πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν τελουμένης τελετὰς.

Πᾶς τις δύναται μετὰ τινος ἀκριβείας νὰ ὑπολογίσῃ τὴν πρόοδον τοῦ ἰαπωνικοῦ λαοῦ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν ἀπὸ δεκατεσσάρων ἑκατονταετηρίδων ἐπὶ τε τῆς γλώσσης, τῆς θρησκείας καὶ τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν, ἡ δὲ παραβολὴ τῶν οὕτως ἐπιτευχθέντων ἀποτελεσμάτων, μετὰ τῶν γνώσεων ἡμῶν ἐπὶ τῆς πρωτογόνου ἱστορίας τῶν ἄλλων λαῶν ἐπιρρίπτει ἱκανὸν φῶς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς προόδου τῆς θρησκείας καὶ τῆς πολιτείας παρὰ παντὶ τῷ ἀνθρώπινῳ γένει.

Ἡ ἰθαγενὴς θρησκεία τῶν Ἰαπόνων κληθεῖσα βραδύτερον Σχιντῶ ἢ ἐντολαὶ τῶν θεῶν, πρὸς διάκρισιν τῶν σινῶν ἡθολόγων ἢ τῶν ἐντολῶν τοῦ Βούδα, εἶχε διέλθει, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Κομφυκισμοῦ καὶ τοῦ βουδαϊσμοῦ πάσας τὰς φάσεις τῆς ἀναπτύξεώς της. Μεταξὺ τῶν ὑπ' αὐτῆς ἀνεγνωρισμένων ἀμέσων ἀντικειμένων λατρείας ἦσαν ἡ ἀποθέωσις τῶν προγόνων, τῶν στοιχείων καὶ τοῦ ἡλίου ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ἐν αἷς καὶ ἡ ἐξομώσις αὐτοῦ πρὸς τοὺς προπάτορας τοῦ Μικάδο. Ἐκτὸς τῶν θεοτήτων τούτων, ὑπῆρχον θεότητες τῶν γεννημάτων, πνεῦμα τῶν δένδρων καὶ θεότητες, ὧν ἡ σφαῖρα τῆς ἐνεργείας περιωρίζετο ἐπὶ ὠρισμένων μερῶν, οἷον ἐπὶ φρεάτων, ἐπὶ ἐπαύλεων ἐν αἷς παρήγοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτήδεια

τοῦ μονάρχου, ἐπὶ δασῶν παρεχόντων τὴν πρὸς κατοίκη-
σιν ξυλείαν, ἐπὶ ρείθρων ποτιζόντων τοὺς ἀγρούς των καὶ
ἐπὶ ὁδῶν δι' ὧν ὁ λοιμὸς ἠδύνατο νὰ διέλθῃ. Εἰς τοὺς ἀρ-
χαίους μύθους ἀπαντῶσιν ἀποθεώσεις ἰδίων τινῶν δένδρων,
ξιφῶν καὶ ἐκ πολυτίμων λίθων περιδεραίων· ἐὰν ὅμως τὰ
ἀντικείμενα ταῦτα εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν ἦσαν ἀντι-
κείμενα λατρείας κατὰ τὰς πρώτας θρησκευτικὰς συστά-
σεις εἶχον νῦν παύσει νὰ ᾧσι τοιαῦτα. Ἐξ ἄλλου δὲ ἡ πί-
στις εἰς θεὸν τοῦ κακοῦ καὶ θεὸν τοῦ ἀγαθοῦ, περὶ οὗ πλει-
στάκις ἠγέρθη ζήτημα, δεικνύει πρόοδον ἐπὶ τῆς λατρείας
τῶν προγόνων ἐξ ἧς ἡ θρησκεία Σχιντῶ ἔλκει τὴν ἀρχὴν της.

Αἱ πηγαὶ ἐξ ὧν ἠρύσθημεν τὰς περὶ τῆς θρησκείας Σχιντῶ
πληροφορίας μας ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς ἐξῆς βιβλίοις. «Γνώ-
σεις περὶ τῶν ἀρχαίων πραγμάτων», Ἰαπωνιστὶ *Κοζίκι*,
βιβλίον συνταχθὲν κατὰ τὸ 711—712 π. Χ. «Χρονικὰ τῆς
Ἰαπωνίας» Ἰαπωνιστὶ *Νιχόγγι*, συνταχθὲν τὸ 720 π. Χ.
καὶ Κώδιξ τῶν τελετῶν, γνωστὸς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Γιεν-
γισχίκι* δημοσιευθεὶς κατὰ τὸ 927 μ. Χ. Τὰ δύο πρῶτα
τῶν πονημάτων τούτων ἄρχονται διὰ πραγματείας περὶ
Κοσμογονίας, περιγράφουσι τὴν ἀρχὴν τῶν θεῶν καὶ ἀν-
θρώπων καὶ ἀναφέρουσι τὰ διάφορα γεγονότα, τὰ συμβάντα
ἐν τε τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ *Ἐγ-
γόνου* ἐν τῷ προορισθέντι αὐτῷ βασιλείῳ, τῇ γῶρᾳ τῶν
χλοερῶν σταχύων, τῶν ἀκμαζόντων ἐν τῷ μέσῳ τῶν πε-
πληρωμένων καλάμων τελμάτων καὶ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ
ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, μεθ' ὃ περιγράφουσι πληθὺν λεπτομε-
ρειῶν περὶ τῆς μυθώδους κατακτῆσεως τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ
ἀπογόνου αὐτοῦ Ὁχεδέμι, τοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστοῦ διὰ
τοῦ σινικοῦ τίτλου τοῦ Ζίγγ-μου, ἥτοι τῆς ἀρηϊφίλου θεό-
τητος, ἀπονεμηθέντος αὐτῷ κατὰ τὰ τέλη τῆς ἐγδότης ἐκα-
τονταετηρίδος.

Τὴν βασιλείαν τοῦ μονάρχου τούτου διαδέχεται περίο-

δος τετρακοσίων ἐτῶν, κατὰ τὴν ἐγχώριον χρονολογίαν, καθ' ἣν οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐγένετο, μνημονευομένων μόνον τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἡλικιῶν τῶν μικάδων καὶ τῶν συζύγων. Ἐξ ἐκ τῶν ἐννέα μοναρχῶν τῶν καταλαβόντων κατὰ διαδοχὴν τὸν θρόνον, ἀπὸ τοῦ Ὀχοδέμι μέχρι τοῦ Ὀχοῖμι φαίνονται βιώσαντες πλέον τῆς ἑκατονταετηρίδος, τοῦ μέσου ὅρου τῆς ἡλικίας ἐκάστου ὄντος ἀπὸ ἑκατὸν δεκατεσσάρων μέχρις ἑκατὸν τριάκοντα ἑπτὰ ἐτῶν. Τὰ μεγάλα μυθώδη γεγονότα τῶν ἐπομένων τριῶν μοναρχῶν, ὧν αἱ βασιλεῖαι ἐνούμεναι φέρουσι διακόσια δεκαοκτὼ ἔτη, καὶ ἐξ ὧν ὁ εἰς ἐβίωσεν ἔτη ἑκατὸν τεσσαράκοντα καὶ τρία ἀναφέρονται ἐν παρόδῳ. Ἡ παράδοσις ἀποδίδει τῷ πρώτῳ τούτων μεγάλην ἀφοσίωσιν πρὸς τοὺς θεοὺς, τῷ δευτέρῳ ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ συνέστη ἡ ἐθνικὴ διασκέδασις τῆς πάλης, ἐνῷ ἡ βασιλεία τοῦ τρίτου εἶναι αξιοσημείωτος διὰ τοὺς διαρκεῖς πολέμους κατὰ τῶν ἐν τοῖς διαφόροις μέρεσι τῆς χώρας βαρβάρων φυλῶν.

Διάλειμμα ὀγδοήκοντα ἐτῶν, καθ' ὃ ἀναφέρονται δύο μικάδοι οὐδὲν ἄξιον λόγου πράξαντες, φέρει ἡμᾶς εἰς τὴν περίδοξον βασιλίσσαν ἣτις εἰσέβαλε καὶ κατέκτησε τὴν Κορέαν. Ἡ ἡγεμονὶς αὕτη ὁ υἱὸς καὶ ὁ ἑγγονος αὐτῆς ἐβασίλευσαν ἀλληλοδιαδόχως δύο ὅλας ἑκατονταετηρίδας παρὰ ἐν ἔτος, πολλὰ δὲ κατορθώματα ἀποδίδονται αὐτοῖς. Μετὰ τὴν ἐκ τῆς σκηνῆς ἐξαφάνισιν τῶν προσώπων τούτων μεταβαίνομεν εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν τὰ συμβάντα διαμένουσιν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀνθρώπων, ὅτε καὶ συλλεχθέντα ἀπετέλεσαν τὰ πρῶτα χρονικά. Ἡ εἰς τοὺς μικάδους ἀποδιδομένη ἡλικία ἀπὸ τοῦ Ἀζαχοδάκε Ῥισιοῦ καὶ ἐντεῦθεν περιορίζεται εἰς τὰ ὅρια τοῦ πιθανοῦ· καίτοι δὲ ἡ χρονολογία τῆς βασιλείας αὐτοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ληφθῇ ὡς ἀπολύτως ἀξιόπιστος οὐδὲ τὰ ὑπερφυσικά γεγονότα ὡς ἱστορικά, πιστεύομεν ὅτι δὲν ἀπομακρυνόμεθα τῆς ἀληθείας πολὺ τιθέμενοι

τὴν βασιλείαν τοῦ Ψισιου, κατὰ τὰ μέσα τῆς πέμπτης μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς μυθολογικῆς εἰς τὴν ἱστορικὴν περίοδον.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν διαφερόντων τὰ μεγάλα πρόσωπα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς μύθων κεῖνται εἰςέτι τεθαμμένα ἐν τοῖς πρωτοτύποις μνημείοις. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Κλάπρωτ συνώψισεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ αὐτοῦ εἰς τὰ *Χρονικά* τῶν *Δαϊρι* τὰ τρία πρῶτα βιβλία τοῦ *Νιχάρρι*, ἀλλ' ἡ ἀξία τοῦ ἔργου του ἀπόλλυσι μεγάλως ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως ὀρθῆς μεταφράσεως τῶν ὀνομάτων τῶν θεῶν καὶ ἡρώων, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου δὲν δύναται πᾶς τις νὰ ἐκτιμήσῃ πρεπόντως τὴν ἀξίαν τῶν ἀφηγουμένων γεγονότων. Φαίνεται ὅτι οὗτος ἡγνόει τὰς *Γνώσεις ἐπὶ τῶν ἀρχαίων πραγμαμάτων*, αἵτινες ἐγράφησαν πρὸς τὸν εἰδικὸν σκοπὸν τῆς σπουδῆς τῆς γλώσσης καὶ τῆς μυθολογίας καὶ τῆς διασώσεως τῶν ἐν τῇ ἐγχωρίῳ γλώσσῃ γραφέντων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, ἐνῶ τὰ *χρονικά* τῆς *Ίαπωνίας* τείνουσι προφανῶς εἰς τὸ νὰ δώσωσι σινικὸν χαρακτῆρα τῇ ἐθνικῇ ἱστορίᾳ. Δὲν λέγομεν ὑπερβολὴν ἀναφέροντες, ὅτι ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ὅστις ἤθελε προσφέρει εἰς τὸ κοινὸν πιστὴν καὶ ἀκριβῆ μεταφράσιν τῶν δύο τούτων βιβλίων ἐν τινι εὐρωπαϊκῇ γλώσσῃ θὰ προσέφερεν ἐν γένει εἰς τὴν ἐπιστήμην μεγίστην ὑπηρεσίαν.

Διατρέχοντες τὴν μυθολογίαν τῆς θρησκείας Σχιντῶ τὴν μᾶλλον προσιτὴν ἤδη καταστᾶσαν, θέλομεν διαλάβει τινα περὶ τῆς θρησκείας αὐτῆς καὶ τοῦτο καθ' ὅς γινώσκεις ἀρυόμεθα ἐκ τῶν ἀρχαίων τυπικῶν τῶν κυριωτέρων ἐορτῶν τῶν ἀγομένων κατὰ πᾶν ἔτος ἐν τῇ αὐτῇ τῶν μοναρχῶν τῆς *Ίαπωνίας*.

Οἱ κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἱερουργοῦντες ἱερεῖς ἀνῆκον ἀποκλειστικῶς εἰς δύο οἰκογενείας εἰς τὴν τῶν Νακατόμι καὶ τῶν Ίμίβε, ἀμφοτέρων ἐλκουσῶν τὸ γένος ἐκ τῶν κατωτέρων θεοτήτων τῶν συνοδευσασῶν τὸν «ὑπέρτατον

Ἔγγονον» κατὰ τὴν ἐν τῇ γῇ ἔλευσίν του. Τὸ ὄνομα τῆς μιᾶς τούτων σημαίνει τὴν τοῦ μεσίτου μεταξὺ τοῦ Ὑψίστου καὶ τῶν θεῶν, καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ἐξ αὐτῆς ἦσαν οἱ κυριώτεροι λειτουργοὶ τῆς θρησκείας καὶ οἱ πρῶτοι προνομιακοὶ σύμβουλοι τοῦ Μιχάδο. Ἡ δευτέρα τούτων ἢ τῶν Ἰμιβὲ ἦτο ἥττονος σπουδαιότητος· διότι εἰς αὐτὴν ἦσαν ἀνατεθειμένα τὰ καθήκοντα τῆς παρασκευῆς τῶν προσφορῶν τῶν προσφερομένων τοῖς θεοῖς· ὡς ἱερεῖς δὲ ἐλείτουργουν μόνον ὅποτε προσεφέροντο τιμαὶ εἰς τοὺς θεούς, ἀφ' ὧν ἰσχυρίζοντο ὅτι κατήγοντο.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὸν χρόνον οὐδενὸς τῶν τυπικῶν τούτων. Τινὰ αὐτῶν πιθανὸν καὶ νὰ ὦσι μεταγενέστερα τῆς ἀρχῆς τῆς ἱστορικῆς περιόδου, ταῦτα δὲ εἰς τὰ ἥττονος σπουδαιότητος, φαίνεται ὅμως θετικὸν ὅτι τινὰ τούτων μετεδόθησαν κατὰ παράδοσιν, ἐκατονταετηρίδας ὁλοκλήρους πρὸ τῆς εὐρέσεως τῆς γραφῆς, καὶ ὅτι ἐγράφησαν πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Γιενγισχίκι.

Αἱ ἐν τοῖς τυπικοῖς ἀναφερόμεναι προσφοραὶ συνίστανται εἰς πάσας σχεδὸν τὰς περιστάσεις εἰς ἐσθῆτα ἐκ φλοιοῦ λωτοῦ, περὶ ἧς ἀναφέρεται ὡς οὔσης ἐσθῆτος λαμπρᾶς, «ἐσθῆτος στιλβούσης, ἐσθῆτος μαλακῆς καὶ ἐσθῆτος διαρκούς.» Ἡ ἐσθῆς αὕτη, κατὰ τὰς περὶ τελέσεως τῶν διαφόρων ἐορτῶν διατάξεις, ἀντικατεστάθη διὰ λεπτῶν ὀθονῶν ὁλοσηρικῶν, βαμβάκερῶν καὶ καναβίνων ἀπὸ τῆς εὐρέσεως τῆς ὕλης αὐτῶν· εἰς τὴν ἐκ φλοιοῦ λεπτοῦ ἐσθῆτα τὴν ἀναφερομένην ἐν τοῖς τυπικοῖς προσετέθησαν κόκκοι ὀρύζης καὶ κύαθοι πλήρεις ρευστοῦ ὁμοιάζοντος τὸν ζῦθον, γινομένου ὅμως ἐκ σίτου, εἶτα δὲ καὶ χόρτα διαφόρων εἰδῶν, ἰχθύες καὶ θαλάσσια προϊόντα. Ἐν τῷ τυπικῷ τῆς «Δεήσεως ὑπὲρ τοῦ θερτισμοῦ» αἱ προσφοραὶ φέρονται ὑπὸ ὄρους καὶ καθ' ὠρισμένην ἀπαίτησιν διὰ τῶν ἐξῆς εὐχῶν, ἀπαγγελλομένων ὑπὸ τοῦ ἱερέως ὡς ἐκ μέρους τοῦ Μιχάδο.

«Διακηρύττω ἐνώπιον τῶν ὑπερτάτων θεῶν τοῦ θερισμοῦ, ὅτι ἐὰν εὐδοκῇσωσι καὶ δωρήσωνται ἡμῖν πολυαρίθμους καρπούς καὶ δαψίλειαν σταχύων, ὑμνήσω αὐτοὺς καὶ προσοίσω τὰς ἀπαρχὰς διὰ δαψιλοῦς προσφορᾶς, ἀνυψῶν τὸν μετὰ ζύθου κύαθον, πληρῶν καὶ κατὰ σειρὰν τιθέμενος τοὺς μετὰ ζύθου κυάθους, προσφέρων οὕτω αὐτοῖς χυμούς καὶ καρπούς. Αἰνέσω αὐτοὺς χρώμενος παντὶ τῷ ἐκ τῶν εὐρέων πεδίων προερχόμενῳ, χλόαις ἡδεΐαις καὶ χλόαις πικραῖς, καὶ τῷ ἐκ τοῦ ἐπιπέδου κυανόχρου πελάγους, ἀπὸ τῶν μετὰ μεγάλων πτερυγίων καὶ μικρῶν πτερυγίων ἰχθύων, μέχρι τῶν ἐν τῷ βυθῷ καὶ ταῖς ἀκταῖς θαλασσίων βοτανῶν, καὶ ἐσθῆτι λαμπρᾷ, καὶ ἐσθῆτι στιλβούσῃ, καὶ ἐσθῆτι μαλακῇ, καὶ ἐσθῆτι στερεᾷ. Ἀφ' οὗ δὲ προμηθευθῶ λευκὸν ἵππον καὶ λευκὸν σύαγρον καὶ λευκὸν ἀλέκτορα καὶ τὰ διάφορα εἶδη τὰ ἐνώπιον τῶν ὑπερτάτων θεῶν τοῦ θερισμοῦ ὑπάρχοντα, μέλψω ὕμνους καὶ προσοίσω μεγίστας προσφορὰς τῷ Ὑψίστῳ Ἐγγόνῳ».

Ἡ ὄρουζα εἶναι ὁ εὐνοούμενος δημητριακὸς καρπὸς τῶν Ἰαπόνων, ἡ δὲ παράδοξος φρασεολογία ἡ ἐν χρήσει πρὸς παράστασιν τῆς δι' αὐτὴν ἐργασίας τοῦ ἀγρότου, παριστᾷ διὰ τῶν ζωηροτέρων χρωμάτων τὸ σκάψιμον τοῦ βορβορώδους ἐδάφους τῶν τελματωδῶν γαιῶν ἐν αἷς καλλιιεργεῖται. Οἱ σχολιασταὶ θεωροῦσι τὸν ἵππον προωρισμένον εἰς προσωπικὴν χρῆσιν τοῦ Θεοῦ· καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους δὲ χρόνους βλέπει τις ἵππους ἐπιμελῶς συντηρουμένους ἐν καλῶς ὠκοδομημένοις ἵπποστασίαις παρὰ τὴν εἴσοδον τῶν κυριωτέρων ναῶν τῶν Σιντω. Ὁ σύαγρος προσεφέρετο ὡς τροφή, ὁ δὲ ἀλέκτωρ εἶχεν ἔργον ν' ἀναγγέλλῃ τὰς ὥρας. Τὸ πτηνὸν τοῦτο διαδραματίζει σπουδαῖον πρόσωπον καὶ ἐν τῷ μύθῳ τῆς ἀποχωρήσεως τῆς θεοῦ Ἡλίου εἰς τὸ οὐράνιον ἄντρον. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην συνήθιζον πολλοὺς ἀλέκτορας, οὓς παρώρμων νὰ ρωνήσωσι πρὸ τῆς πύ-

λης τοῦ βράχου, ἵνα παρακαλέσωσι τὸν θεὸν νὰ ἐπανέλθῃ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ. Ὁ μῦθος ἐπεξηγήθη ὑπὸ τινος συγγραφέως ὡς παριστῶν τὴν ἐνιαυσίαν μεταβολὴν τῶν ὥρων τοῦ ἔτους, οἱ ἰθαγενεῖς ὁμῶς σχολιασταὶ ἐπεξηγοῦσιν αὐτὸν ὀρθότερον, θεωροῦντες τοῦτο ὡς φυσικώτατον μέσον τῆς ἐπεξηγήσεως τῶν ἡλιακῶν ἐκλείψεων.

Εἰς τινὰς ἄλλους θεοὺς προσφέρονται κάτοπτρα, ξίφη, τόξα καὶ δόρατα, κυρίως ὅταν ἡ λατρεία ἀπευθύνηται εἰς τοὺς προγόνους, ὡς ἐν τῷ τυπικῷ τοῦ Καζούγα, ἐνθα εἰς τῶν θεῶν πρὸς ὃν ἀπευθύνεται αὕτη, εἶναι ὁ πρῶτος πρόγονος τῶν ἱερέων Νικατόμι· καὶ τῷ τυπικῷ Χιράνο, ἐν ᾧ ἀπευθύνεται ἡ λατρεία πρὸς τιμὴν τοῦ ἀποθεωθέντος ἀρχίου ἡγεμόνος Γιαματο-τακε-νο-μικότο.

Τοιαῦται προσφοραὶ ἀπαντῶσι γινόμεναι καὶ εἰς ἀποθεωθεῖσας φυσικὰς δυνάμεις, αἵτινες ἀπαξ ἢ δις, συνταυτίζονται μετὰ τῶν προγόνων ἡγεμόνων τινῶν, οἵτινες ὁμῶς οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἡ ἀληθεστέρα ἐξήγησις τούτου εἶναι ὅτι ἡ ἀποθεώσις τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐπῆλθε βραδύτερον τῆς λατρείας τῶν ἀποθανόντων ἀνθρώπων, καὶ ὅτι αἱ πρὸς τιμὴν τῶν προγόνων ἐπινοηθεῖσαι τελεταὶ ἐπεξετάθησαν καὶ ἐπὶ τῶν νέων ἀντικειμένων λατρείας.

Ἐν τῇ μυθολογίᾳ ἀναφέρεται ὅτι μικάδος τις ἐκέλευσεν ὅπως τοιαῦται προσφοραὶ γίνωνται εἰς πάντα τὰ θυσιαστήρια, διαταγὴ πασιφανῶς ἐξευρεθεῖσα πρὸς δικαιολογίαν συνηθείας ἄλλως ἀνεξηγήτου.

Πρὸς τὴν πρόληψιν ταύτην δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὴν συνήθειαν τοῦ νὰ ἐνταφιάζωσιν ἵππους, φορέματα, ὅπλα καὶ ἀνθρώπους ἔτι, ἐν τοῖς τάφοις τῶν ἀποθνησκόντων, ἀναφερομένην ἐν δυσὶν ἢ τρισὶ χωρίοις τῆς ἀρχαίας φιλολογίας. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀπεικονίσματα τινα ἐξ ἀργίλου, ἅτινα ἐνωρὶς ἀντικατέστησαν τοὺς ἀνθρώπους,

ἀνευρέθησαν ἐν τοῖς τάφοις, παρασχόντες οὕτω ἀφορμὴν νὰ γνωρίσωμεν τὴν συνήθειαν ταύτην, καὶ μέχρι τινὸς τὰ ἐν χρήσει φορέματα τῶν πρώτων ἀνθρώπων τῆς Ἰαπωνίας.

Ἐν τῷ τυπικῷ τῶν θεῶν τῶν ἀνέμων ἀπαντᾷ ἀξιοσημείωτος ἐπικύρωσις τῶν ἀνωτέρω. Ἀναφέρεται ἐν αὐτῷ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μικάδο τοῦ ἔχοντος τὰ ἀνάκτορα αὐτοῦ εἰς Σχικισίμα, κατὰ τὴν μυθώδη χρονολογίαν τῶν Νικοῦγι, τὴν πρώτην ἑκατονταετηρίδα π. Χ. συνέβησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀλλεπάλληλοι σφοδραὶ καταιγίδες, αἵτινες κατέστρεφον τὰς εἰσοδείας. Ἀφοῦ δὲ οἱ μάντεις ματαίως ἀνεζήτησαν ν' ἀνεύρωσι τίνες θεότητες ἦσαν ἡ αἰτία τῆς δυστυχίας, οἱ θεοὶ ἀπεκάλυψαν εἰς τὸν ἡγεμόνα κατ' ὄναρ, καὶ τῷ ὑπέδειξαν ὅτι τοιοῦτου εἶδους προσφοραὶ ἔπρεπε νὰ γείνωσιν ἵνα ἐξευμενισθῶσιν. Ἐνταῦθα ἀναμφιβόλως μαθηθάνομεν κατὰ πρότον περὶ τοῦ ἀνέμου ὡς ὑπερφυσικοῦ μέσου, διεγειρομένου ὑπὸ ζώντων πνευμάτων, ὧν αἱ διαθέσεις ἐθεωροῦντο ἀνάλογοι πρὸς ἕτερα πνεύματα, πάλαι ποτε γνωστὰ ὡς ἀνθρώπινα ὄντα. Τούτου γενομένου δεκτοῦ ἦτο φυσικὸν νὰ προσφέρωσιν αὐτοῖς τὰς αὐτὰς οἶας πρὸς τοὺς πρώτους προγόνους προσφοράς.

Ἡ ἐτυμολογία παρέχει ἡμῖν ἀρκούσαν ἀπόδειξιν περὶ τοῦ ὅτι οἱ ἀποθεωθέντες ἥρωες ὑπῆρξαν αἱ πρῶται θεότητες. Ἡ λέξις *κάμι*, ἥτις ὑπὸ γενικὴν ἔννοιαν σημαίνει νῦν τὴν θεότητα, κατ' ἀρχὰς ἐσήμαινε κεφαλὴν καὶ μεταφορικῶς ἀρχηγόν· ἐξακολουθεῖ δὲ ἔτι καὶ νῦν νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν σημασίαν, ἀποτελοῦσα μέρος τινῶν ἐπισήμων τίτλων. Ἐν τῇ μυθώδει ἱστορίᾳ τῶν προϊστορικῶν χρόνων, εὐρίσκομεν ἀνθρώπους τε καὶ θεοὺς διακρινομένους διὰ τῆς λέξεως *κάμι*, τὰ δὲ ἐπίθετα *κάμι* ἀόρατος καὶ *κάμι* ὁρατός, ἀποδίδονται συνήθως ἐν τῇ ποιήσει εἰς τὸν Μικάδο. Τὸ πρῶτον τῶν ἐπιθέτων τούτων εἶχε τὴν ἔννοιαν ἀρχηγοῦ ἀνυψωθέντος μεγάλως ὑπεράνω τοῦ λαοῦ του, τὸ

δὲ δεύτερον ἐπίσης ὅτι ἦτο ἐνσαρκωθεῖσα θεότης, παροῦσα πάντοτε ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἡ λέξις θεός ἦτο ἡ ἀρχικὴ σημασία λέξεως ἐν χρήσει βραδύτερον, ἵνα σημαίνῃ τὸν μονάρχην σχετικῶς πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ ὑπηκόους, καὶ ἐπεκταθείσης κατόπιν καὶ ἐπὶ τοῦ προϋσταμένου διοικητικῆς ὑποδιαίρεσεως.

Ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος τυπικῶς ὁ ἱερεὺς ἄρχεται οὕτω· «Διακηρύττω ἐνώπιον τῶν ὑπερτάτων θεῶν τῶν ὑμνουμένων ἐν Τασούνα. . . Ὁ ὑπέρτατος Ἐγγονος κατηξίωσε νὰ ἱκετεύσῃ τοὺς θεοὺς εἰπόν· θὰ γνωρίσω τὴν καρδίαν τοῦ θεοῦ ἐκείνου τοῦ ἐμποδίζοντος τὴν ὠρίμανσιν τῶν προϊόντων τῶν ἀνθρώπων τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν χωρῶν καὶ καταστρεφόντων αὐτά. Ἐγνωστοποιήθησαν δὲ εἰς τὴν μεγαλειότητα τὸν ὑπέρτατον Ἐγγονον ἐν μεγάλῳ ὄνειρῳ τὰ ὀνόματά των ὑπ' αὐτῶν τούτων εἰπόντων· «Τὰ ὀνόματά μας, τὰ ὀνόματα ἐκείνων οἵτινες ἐμποδίζουνσι τῶν προϊόντων τῶν ἀνθρώπων τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν χωρῶν τὴν ὠρίμανσιν, καὶ οἵτινες καταστρέφουσιν αὐτά ἀποστέλλοντες φθοροποιούς ἀνέμους καὶ ὀρμητικὰ ὕδατα εἰςὶ στύλοι τοῦ οὐρανοῦ καὶ στύλοι τῆς μεγαλειότητος καὶ τῆς χώρας. Καὶ ἐγνώσθησαν αὐτοῖς αἱ προσφοραί, αἱ ἐξῆς . . . »

Ἐπεταὶ ὁ κατάλογος τῶν προσφορῶν, περιλαμβάνων ἐκτὸς τῶν ἐσθήτων, ἀσπίδας, δόρατα καὶ ἐπισεσαγμένον ἵππον καὶ τινα ἐργαλεῖα, ἅτινα μεταχειρίζονται αἱ γυναῖκες, ἵνα νήθωσι τὸ κάνναβι, προωρισμένα διὰ τὴν θεὸν τοῦ ἀνέμου καὶ τοὺς συνήθεις κυάθους μετὰ ζύθου, κόκκους ὀρύζης καὶ στάχυν αὐτῆς, καὶ προϊόντα τῶν ὀρέων, τῶν ποταμῶν καὶ τῶν θαλασσῶν.

Λέξεις τινες τῶν σχολιαστῶν δὲν εἰσὶν ἄσκοποι ἐνταῦθα. Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑπέρτατος Ἐγγονος εἶναι ὁ μικάδος, κληρονόμος μετὰ πάντων τῶν προκατόχων τοῦ τίτλου

τούτου, τοῦ μεταβίβασθέντος ὑπὸ τοῦ προπάτορός του, τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς δυναστείας, εἰς ἐποχὴν, ἣν ἡ ἰαπωνικὴ χρονολογία ἀδυνατεῖ νὰ ὀρίσῃ ἀκριβῶς, θεωρουμένου ὡς τοῦ ἐγγόνου τῆς θεοῦ Ἡλίου, θαυματουργοῦ μητρὸς πολυαρίθμων τέκνων. Τὸ ὄνομά του, ὡς καὶ πλεῖσται ἄλλαι λέξεις ἐν τῷ ἰαπωνικῷ κειμένῳ ἔχουσιν ὠρισμένον κοσμητικὸν ἐπίθετον μὴ μεταφραζόμενον. Χώρα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ καὶ οὐχὶ γῆ εἶναι τὸ ἀντίθετον τοῦ οὐρανοῦ· ἡ ὡς ναὸς δὲ μεταφραζομένη λέξις εἶναι σχῆμα ἐκφράσεως πρὸς τοὺς θεοὺς, εἰς οὓς οἱ ναοὶ εἰσι καθιερωμένοι. Ὁ τίτλος τοῦ στυλοῦ ὅς τις εἶναι τὸ ἔμβλημα τῆς μονιμότητος ἐδόθη τοῖς θεοῖς τῶν ἀνέμων, ἵνα τοὺς ἐξευμενίζῃ τρόπον τινά, καὶ τοὺς πείθῃ νὰ παύωσι νὰ κινῶνται μετὰ τῆς σφοδρότητος ἐκείνης, ἥτις ἐγένετο ἡ ἀφορμὴ ἐπανειλημμένων ζημιῶν εἰς τὸν ἐν ἀκμῇ θερισμόν, διότι τὰ ἀληθῆ αὐτῶν ὀνόματα εἰσὶ Σχηνατσουρίκα, ἥτοι ὁ μετὰ τῆς μακρᾶς ἀναπνοῆς νεανίας, καὶ Σχηνατόβε, ἡ μετὰ τῆς μακρᾶς ἀναπνοῆς νεάνις.

Ἐκθέσωμεν ἐν παρόδῳ τὴν παλαιὰν μέθοδον τῆς μαντείας τὴν ἀναφερομένην ἐν τῷ τυπικῷ τούτῳ. Πρὸ τῆς παραδοχῆς τοῦ τρόπου τοῦ μαντεύεσθαι διὰ τῆς θλάσεως τοῦ ὀστράκου τῆς χελώνης εἰσαχθέντος ἐκ τῆς Σινικῆς, οἱ Ἰάπωνες πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν μετεχειρίζοντο τὴν ὠμοπλάτην δορκάδος. Τεμάχιον τοῦ ἐπιπέδου μέρους τοῦ ὀστοῦ αὐτῆς μήκους 5 ἕως 6 δακτύλων καὶ πλάτους 2, ἐξέτετο μέχρις οὗ καταστῇ διαφανές, καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἐτίθετο ἐπὶ πυρᾶς ἐκ φλοιῶν κερασέας, μέχρις οὗ ἤρχιζε νὰ σχιζέται εἰς διάφορα μέρη, ἐπὶ τῶν γενομένων οὕτω γραμμῶν ὁ μάντις εὔρισκε τὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς τεθείσας ἐρωτήσεις. Μόνον ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις ἰαπωνικοῖς βιβλίοις καὶ ἰδίως ἐν ταῖς *Γνώσεσιν ἀρχαίων πραγμάτων* καὶ ἐν τῇ πρώτῃ συλλογῇ ποιημάτων, τῇ γνωστῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Συλλογὴ μυριάδων φύλλων*, γίνεται μνεία τοῦ

τρόπου τούτου τοῦ μαντεύεσθαι. Ἐν τῇ νεαρᾷ φιλολογίᾳ, ὡς καὶ ἐν τοῖς Χρονικοῖς τῆς Ἰαπωνίας ἅτινα ἐγράφησαν ἐπίτηδες, ἵνα καταδείξωσιν ὅτι αἱ σινικαὶ ἐξεῖς τοῦ συνήθους βίου εἰσιν ἰθαγενεῖς, μόνον τὸ διὰ τοῦ ὀστράκου τῆς χελώνης μαντεύεσθαι ἀναφέρεται. Ὁ Παλλὰς ὅμοιον τρόπον εὑρε παρὰ τοῖς Κιργισίοις, ὅπερ δυσκόλως δυνάμεθα νὰ ποδώσωμεν εἰς ἁπλὴν σύμπτωσιν· ἀπεναντίας μάλιστα δεικνύει, ὅτι οἱ Ἰάπωνες κατὰγονται κατὰ μέγα μέρος ἐκ φυλῆς τουρανικῆς, προσελθούσης ἐκ τῆς ἡπείρου διὰ τῶν νήσων Τσουσιμὰ καὶ Ἰκί, αἵτινες ἀποτελοῦσιν, ὡς εἰπεῖν, φυσικὴν γέφυραν ἀπὸ Κορέας εἰς Ἰαπωνίαν. Τὸ μαντεύεσθαι διὰ τῶν σχισμᾶδων κεκαυμένης ὠμοπλάτης εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τρόπος ἔχων τὴν ἀρχὴν του εἰς κοινούς προγόνους τῶν τε Κιργισίων καὶ τῶν ἀρχαίων κατακτητῶν τῆς Ἰαπωνίας. Ἀξίον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἐπὶ μακρὰν περίοδον αἱ δύο αὗται νῆσοι ἦσαν ἡ κατοικία τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος μάντεων.

Ἐτέρα φυσικὴ δύναμις καταστᾶσα ἀντικείμενον λατρείας ἦτο τὸ πῦρ, ἀποθεωθὲν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Χο-Μασουθι, ἥτοι ὁ παραγωγὸς τοῦ πυρός. Δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν εἰάν ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ τούτου παρήχθη κατ' εὐθείαν ἐκ τῆς ἐνώσεως μεθ' ἑνὸς τῶν προγόνων, διότι ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν οἰκογενειῶν εὐρίσκονται τὰ ὀνόματα οἰκογενειῶν τινῶν ἰσχυρίζομένων ὅτι κατὰγονται ἐκ τῆς λάμψεως τοῦ πυρός, ἐκφράσις ἥτις δυνατὸν νὰ ἦτο ἕτερον ἐπίθετον τοῦ θεοῦ παραγωγοῦ τοῦ πυρός, εἰς ὃν ἀποδίδεται τὸ τυπικόν, περὶ οὗ γίνεται λόγος.

Ἡ πρώτη μναία τῆς λειτουργίας ἦν ἀναφέρει τὸ παρὸν τυπικὸν ἀπαντᾷ ἐν τῷ κώδικι τῶν διοικητικῶν νόμων τῶν συνταχθέντων κατὰ τὸ 718 μ. Χ. καὶ δηρ. σιευθέντων τὸ 835 μετὰ σχολίων, ἐξ ὧν μανθάνομεν ὅτι ἡ τελετὴ ἐτελεῖτο ἅπαξ τοῦ ἔτους εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῶν ἀνα-

κτόρων, διὰ τῶν μάντεων. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἦνα-
πτον πῦρ διὰ προστριβῆς, ὅπερ ἀναμφιβόλως ἐλάτρευον ὡς
σύμβολον τοῦ θεοῦ πυρός. Τὸ διὰ τῆς προστριβῆς πῦρ ἀνα-
φέρεται πολλάκις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ φιλολογίᾳ, πάντοτε ὁμῶς
ἐσάκις πρόκειται νὰ ἐπιτύχωμεν πῦρ πρὸς ἱερὸν σκοπόν·
ἐπὶ δὲ καὶ νῦν εἶναι ἐν χρήσει ὡς μέσον, ἐν τοῖς ναοῖς τῆς
θεοῦ Ἡλίου, καὶ τῆς θεοῦ τῆς Τροφῆς, ἵνα ἐπιτύχωσι πῦρ
χρησιμεῦον ἵνα ψηθῶσιν αἱ προσφοραί. Τὸ ὄργανον ἦτο τε-
μαχίον ξύλου ἐκ *chamæcyparis obtusa*, ὃ ἐν ᾧ ἔσκαπτον μι-
κράν ὀπὴν ἐν ᾗ ἐφηρμόζετο ἡ ἄκρα ἐτέρου τεμαχίου ξύλου
τὸ ὁποῖον ἔστρεφον διὰ ταχέων περιστροφῶν μέχρι τῆς πα-
ραγωγῆς τοῦ πυρός. Ἐκ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ ξύλου
παρήχθη καὶ τὸ ὄνομα *χινόκι* δένδρον τοῦ πυρός.

Τὸ τυπικὸν τὸ ἐπιγραφόμενον «Κατεύναςις τοῦ πυρός»
ἀρχεται ἀναφέρον τὴν θεϊκὴν ἐντολὴν τὴν δοθεῖσαν εἰς τὸν
μικᾶδο παρὰ τῶν δημιουργῶν προγόνων του νὰ ἐπιτελῇ πρὸς
τιμὴν τῶν θεῶν τὰ νόμιμα ὧν ἕκαστος ἐδικαιούτο. Ἔπεται
εἰτα ἡ ἱστορία τῆς γενέσεως τοῦ πυρός καὶ τῶν ἄλλων θεῶν
τῶν γαλουχηθέντων ὑπὸ τῆς μητρός του, ἵνα καταβάλωσι
τὴν σφοδρότητα αὐτοῦ, ἣν ἀνευρίσκει τις ὑπὸ ὀλίγον διάφο-
ρον τύπον ἐν ταῖς «Σημειώσεσι ἀρχαίων πραγμάτων», καὶ
ἣτις περατοῦται διὰ δεήσεως πρὸς τὸν θεόν, ἐν ᾗ διαφόρους
προσφοράς εὔχονται ἵνα φεισθῇ τῶν ἀνακτόρων τοῦ μικᾶδο
ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μανίας του.

Τὸ τυπικὸν τοῦτο παρουσιάζει πολλὰ παραδείγματα
παρεμφερῆ τῆς μετὰ τὸν ἀντικειμένων καὶ τῶν πρὸς ταῦ-
τα συνδεδεμένων θεοτήτων συγχύσεως, τῆς οὐσῆς φυσικῆς
εἰς τὸν πρωτογενῆ ἄνθρωπον, πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὴν καλου-
μένην καθαρὰν ιδέαν τῆς διακρίσεως τῆς ὑφισταμένης με-
τὰ τῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος. Ὁ Ἰζανάγι καὶ ὁ
Ἰζανάμι παρίστανται ὡς γεννιήτορες τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν
νήσων τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἰαπωνίαν, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο

εἶναι ἢ τρόπος φυσικῆς παραγωγῆς. Ἡ αὐτὴ λέξις εἶναι ἐν χρήσει διὰ τὴν παραγωγὴν νήσου καὶ τὴν γένεσιν θεοῦ τιнос. "Εν τινι χωρίῳ τὸ φοβερὸν τοῦτο τέκνον τῶν δημιουργῶν πάντων τῶν πραγμάτων καλεῖται θεός. Παραγωγὸς τοῦ πυρός, ἐνῷ περαιτέρω ὁ αὐτὸς Ἰζανάμι ὁμιλεῖ περὶ ἑαυτοῦ ἀπλῶς ὡς αὐτοῦ τοῦ στοιχείου τοῦ πυρός. Ἀλλὰ τοῦ δὲ ἡ θεὸς τῆς ἀργίλου καὶ τοῦ ὕδατος, ὡς καὶ ἡ σικυὰ καὶ ἡ ἔνυδρος βοτάνη, εἰσὶν ὅτε μὲν τέκνα, ὅτε δὲ πράγματα. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ θεὸς αὕτη τῆς ἀργίλου εἰσῆχθη ὡς προστάτις τῶν ἀνθρώπων κατὰ τῶν καταστροφῶν τοῦ πυρός, δεικνύει ὅτι οἱ Ἰάπωνες πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων εἶχον μάθει νὰ κτιζωσιν οἰκίας τῇ συνδρομῇ τοῦ πυρός· τὸ δὲ ἕτερον γεγονὸς ὅτι ἐν τοιοῦτο δωματίον ὑπῆρχεν ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐνὸς τῶν ἀρχαιοτέρων μικᾶδο τῶν ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἀναφερομένων, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἐφεύρεσις αὕτη δὲν εἶναι ποσῶς νεωτέρα. Τὸ ἔνυδρον φυτὸν ἔτι καὶ νῦν εἶναι ἐν κοινῇ χρήσει ὡς κόσμημα τῆς τελευταίας σειρᾶς τῶν κεραμίδων, αἵτινες εἶναι εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὕδροχοῶν τῶν ἰαπωνικῶν στεγῶν. Πιθανὸν δὲ τοῦτο κατ' ἀρχάς νὰ ἦτο ἐν χρήσει ὡς ἀλεξιτήριον ἀπλῶς τοῦ πυρός. Ἐξ ἄλλου δὲ ἡ μνεῖα τῆς σικυᾶς ἢ κολοκύνθης, ἥτις χωριζομένη εἰς δύο δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἀντὶ κοχλιαρίου, προϋποτίθησιν ὅτι ὅταν τὸ τυπικὸν τοῦτο κατὰ πρῶτον ἐτέθη ἐν χρήσει ἢ τέχνη τοῦ κατασκευάζειν σταθμὰ ἦτο ἄγνωστος.

Οἱ Ἰάπωνες ἐλάτρευον πλείστας ὅσας φυσικὰς δυνάμεις, οἷον τὴν βροντὴν, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς μεγάλης ἡχητικῆς σφύρας, τὴν ἀστραπὴν καὶ τοὺς σεισμούς, καὶ ἐφαντάζοντο θεότητας κατοικοῦσας καὶ κυβερνῶσας τὴν θάλασσαν, τοὺς ποταμούς, τὰς θέρμας, τὰ ὄρη, τὰ δένδρα, τὰς ὁδοὺς, τὰς θύρας, τὰς αὐλὰς καὶ τὰ φρέατα. Καὶ ἀφηρημέναι ἔννοιαὶ ὡς ὁ λοιμός, τὸ ἀγαθόν, τὸ κακὸν ἐθεοποιήθησαν, καὶ τελεταὶ ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν αὐτῶν.

Ἐκ τῶν θεῶν τούτων τινὰς μὲν ἐώρταζον εἰς ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους, ὡς καὶ εἰς ἀνώμαλα διαλείμματα ἐκάστοτε, ὡσάκις ἐξεδηλοῦτο ἡ ἰσχύς αὐτῶν, καὶ καθίστατο ἀναγκαῖον νὰ ἐξευμενισθῶσι διὰ προσφορῶν. Ὁ λοιμὸς ἐνόητε ἀπεδίδετο εἰς τὴν ὀργὴν θεοῦ παροργισθέντος ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν μνήμην αὐτοῦ δειχθείσης ῥαθυμίας. Ἐν τοῖς Χρονικοῖς τῆς Ἰαπωνίας ἀναφέρεται ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ μικάδο τοῦ μετὰ πολλὰς ἐκατονταετηρίδας τιμηθέντος διὰ τοῦ τίτλου τοῦ ἐπουραίου δεσπότου τοῦ τιμῶντος τὸν Θεὸν ἐνέσκηψε λοιμὸς προπέμψας εἰς τὸν ἅδην τὸ ἥμισυ τῶν κατοίκων, καὶ ἐνσπείρας εἰς τοὺς ἐπιζῶντας τὸν τρόμον καὶ τὴν δυσπιστίαν κατὰ τοῦ μονάρχου των. Πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ὀργῆς τῶν θεῶν ὁ ἡγεμὼν μετέφερεν ἐκ τῶν ἀνακτόρων του εἰς νεοδημήτους ναοὺς ἰδρυθέντας πρὸς τιμὴν αὐτῶν τὰ θυσιαστήρια τῆς θεοῦ Ἡλίου καὶ τοῦ θεοῦ τῆς ἐπαρχίας Ὑαμάτα, διορίσας σύναμα δύο παρθένους ἱερείας ἵνα ἀποδίδωσιν αὐτοῖς τὰς τιμὰς. Ἐν τούτοις ὁ λοιμὸς δὲν κατέπαυε, τότε ὁ μικάδος ἀφοῦ διεκλήρυσεν εἰς τοὺς συμβούλους του ὅτι ἐθεώρει ἑαυτὸν προσβολέα τῶν θεῶν διὰ τὴν κακὴν ὑπ' αὐτοῦ κυβέρνησιν τῆς χώρας, προσέτρεξεν εἰς τὴν μαντικὴν, παρ' αὐτῆς προσδοκῶν νὰ μάθῃ τὸν αἴτιον τῆς ἐνσκηψάσης εἰς τὸ βασίλειόν του δυστυχίας. Τότε εἰς τῶν θεῶν εἰςῆλθεν ἐν τῷ σώματι τῆς ἡγεμονίδος, καὶ διὰ τοῦ στόματος αὐτῆς εἶπε τὰ ἑξῆς.

« Διὰ τί παραπονεῖσαι ὅτι τὸ βασίλειόν σου κυβερνεῖται » κακῶς ; Ἐὰν θελήσῃς καὶ ἐκτελέσῃς μετ' εὐσεβείας τὰς » πρὸς τιμὴν μου ἐορτὰς θὰ καταπαύσωσι πάντα τὰ δεινὰ. »

Ὁ θεὸς τότε ἐφανερώσε τὸ ὄνομά του, καὶ ἡ ἐορτὴ του ἐωρτάσθη μετὰ τῆς προσηκούσης μεγαλοπρεπείας, καὶ ὁμῶς οὐδὲν σημεῖον καταπαύσεως τοῦ δεινοῦ ἐφάνη. Τότε ὁ μικάδο ἐξήγγισε τὰ ἀνάκτορα, καὶ ἀφοῦ παρεπονήθη εἰς τὸν θεὸν ὅτι δὲν ἱκανοποιήθη εἰς τὰς ἐνδείξεις τοῦ σεβασμοῦ

τάς πρὸς αὐτὸν ἀποδοθείσας, τὸν παρεκάλεσε νὰ τοῦ γνωστοποιήσῃ ἐν ὄνειρῳ τὴν θέλησίν του. Τὴν ἐπομένην νύκτα ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὸν ἐν ὄπτασίᾳ ὑπὸ τὴν μορφὴν μεγιστᾶνος καὶ τοῦ εἶπε.

«Μὴ παραπονῆται ὁ δεσπότης ὅτι ἡ χώρα κακῶς κυβερνεῖται! Ἡ θέλησίς μου εἶναι ἡ αἰτία τοῦ λοιμοῦ, ἐὰν θέλῃς διάταξον τὸν υἱόν μου Ὁχοτατανέκο νὰ ἐκτελέσῃ τὰς πρὸς τιμὴν μου τελετάς, καὶ τότε τὸ πᾶν ἔξει καλῶς.»

Ταυτοχρόνως εἶδον τὴν αὐτὴν ὄπτασίαν ἥτε ἡγεμόνις περὶ ἧς εἴπομεν, καὶ δύο ἄλλα πρόσωπα· τότε δὲ ἐξεδόθησαν προκηρύξεις καθ' ἅπασαν τὴν χώραν ἵνα ἀνεύρωσι τὸν Ὁχοτατανέκο. Ὁδηγηθεῖς οὗτος ἐνώπιον τοῦ μικάδο διεκλήρυξεν ἐνώπιον τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν συνηθροισμένων προκρίτων ὅτι ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ Ὁχομονοῦσι. Παραγρῆμα ἐχειροτόνησαν αὐτὸν μέγαν ἱερέα τοῦ θεοῦ, χάρις δὲ εἰς τὰς διαταγθείσας τότε προσφοράς ὁ λοιμὸς κατέπαυσεν, ὁ δὲ λαὸς ἐπανελάβε τὰς ἐργασίας του.

Ὁ μῦθος οὗτος δεικνύει τὰς σχέσεις τῆς συγγενείας κληρονομικῆς τινος ἱερατικῆς οἰκογενείας μετὰ τοῦ θεοῦ οὕτινος ἐξετέλουν τὰς θυσίας. Δυνατὸν ἡ ἀξιώσις ἀμέσου ἀπὸ τοῦ θεοῦ καταγωγῆς νὰ ἀμφισβητηθῇ, οὐχ ἥττον ὁμῶς πολυάριθμοι τοιαῦται ἀξιώσεις ἀνεγνωρίσθησαν ἰσχυραί· οἱ δὲ ναοὶ πολλῶν θεῶν ἔτι καὶ νῦν διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν ἀπογόνων των, ὅπερ ἀποδεικνύει ἐναργέστατα τὴν θεωρίαν ὅτι οἱ θεοὶ εἰσὶν οἱ ἀποθεωθέντες πρωτόγονοι.

Ἐκ τοῦ μύθου τούτου βλέπομεν φανερά ὅτι ἡ ἰδέα ἀναλόγων συμφορῶν προξενηθεισῶν ὑπὸ προγόνου τινὸς προσβληθέντος παρήγαγε φυσικῶ τῷ λόγῳ τὴν λατρείαν τοῦ λοιμοῦ, καὶ ἐπὶ τινα χρόνον νὰ ὑποτίθεται ὅτι μόνον κακοποιὰ πνεύματα καταπονοῦσιν οὕτω τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἐκ τούτου παρήχθη ἡ ἀνάπτυξις τῶν τοιούτων ἰαπωνικῶν δοξασιῶν. Ὁ Ὁχομονοῦσι δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς θεὸς

τοῦ λοιμοῦ, παρήχθη ὁμῶς ἐντεῦθεν ἡ λατρεία κακοποιῶν
τινῶν πνευμάτων ἅτινα ἐξηυμένιζον διὰ προσφορῶν, καὶ τὰ
ὁποῖα συγκατένευσαν ἀντὶ νὰ εἰέλθωσιν εἰς τὰς πόλεις ν'
ἀπέλθωσιν εἰς τὰ ἐκ τῶν ὄρεων ρεῖθρα τῶν ὑδάτων, καὶ ἐκεῖ
νὰ διάγῳσιν ἐν εἰρήνῃ.

Τὸ τυπικὸν ἀρχαῖον ἐκθέτον τὰ συμβάντα τὰ προηγη-
θέντα τῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐλεύσεως τοῦ προγόνου τοῦ μι-
κάδο, περιγράφει τὴν ἀνέγερσιν τῶν ἀνακτόρων του ἐν τῷ
τόπῳ τῷ ἐκλεχθέντι ἔδρα τῆς κυβερνήσεως του, καὶ ἀφ' οὗ
ἐξορκίζει τοὺς πονηροὺς θεοὺς ν' ἀπέχῳσιν αὐτῶν, ἀριθ-
μεῖ τὰς προσφοράς, δι' ὧν δύναται πᾶς τις νὰ καταστήσῃ
αὐτοὺς εὐμενεῖς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐννάτης ἑκατονταε-
τηρίδος ἡ ἐορτὴ ἐτελεῖτο ἅπαξ τοῦ ἔτους εἰς τὰς τέσσα-
ρας γωνίας τῆς πρωτευούσης ὑπὸ τοῦ μάντεως πρὸ τῆς ἐορ-
τῆς τῆς καταστολῆς τοῦ πυρός.

Κατὰ τὰς Γνώσεις ἀρχαίων πραγμάτων ὁ Ἀμενο-
χόι ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Ἀμενοσχίχο, γεννηθεὶς ἐκ τοῦ ἀπο-
πύματος ὅπερ ὁ Σουζανόννο, ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τῆς θεοῦ
Ἡλίου, ἀπέπτυσε τοῦ στόματός του, ἀφ' οὗ ἐμάσσησε τὸ ἐκ
μαργαριτῶν κομβολόγιον τὸ ὁποῖον ἀφῆρσεν ἀπὸ τῆς
κόμης τῆς. Ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου τῶν θεῶν, τοῦ υἱοθετη-
θέντος παρὰ τῆς θεοῦ Ἡλίου κατήγοντο οἱ μικάδο, ἀπὸ δὲ
τοῦ νεωτέρου οἱ πρόκριτοι τῆς ἐπαρχίας Ἰδσοῦμο, οἵτινες
ὑπῆρξαν καὶ οἱ πρῶτοι κάτοχοι τῆς χώρας πρὸ τῆς ἐλεύ-
σεως τῆς παρούσης γενεᾶς τῶν μοναρχῶν τῆς Ἰαπωνίας.
Περὶ τοῦ Ἀμεσυακαχίκο τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸ ἐν λόγῳ
τυπικόν, λέγεται ὅτι ἐφάνευσε τὸν φασιανόν, τὸν ὁποῖον οἱ
θεοὶ ἀπέστειλαν πρὸς ἀναζήτησίν του. τὸ δὲ βέλος φθάσαν
ἐν τῷ οὐρανῷ κατέπεσεν εἰς τοὺς πόδας τῆς θεοῦ Ἡλίου
καὶ τοῦ ὑψίστου δημιουργοῦ, καθ' ἣν στιγμήν ἐκάθηντο ἐν
τῇ κοίτῃ τοῦ γαληνιαίου οὐρανοῦ, ὅστις κατὰ τοὺς μύθους
εἶναι ὁ γαλαξίας. Ὁ ὑψιστος δημιουργὸς λαβὼν τὸ βέλος

εἶπεν· «ἐάν τὸ βέλος τοῦτο ἐξετοξεύθῃ ὑπὸ τοῦ Ἀμεουα-
καχίκο πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐπιφέρῃ τὸν θάνατον του»·
μετὰ δὲ ταῦτα ἔρριψε τὸ βέλος διὰ τῆς ὀπῆς τοῦ οὐρα-
νοῦ ἣν εἶχε κάμει ὅτε εἰσῆλθεν. Τὸ βέλος διετρώπησε τὸ
στῆθος τοῦ ἀπίστου ἀγγέλου, καθ' ἣν στιγμὴν ἐκοιμᾶτο ἐν
τῇ κατοικίᾳ του καὶ τὸν ἐφόνευσε. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ὑπαινίτ-
τεται τὸ τυπικὸν ἀναφέρον ὅτι ὁ Ἀμεουακαχίκο ἐφονεύθη
ἐξ ἀτυχήματος ἐπισυμβάντος αὐτῷ ὑπὸ πτηνοῦ κατελθόν-
τος ἄνωθεν τοῦ οὐρανοῦ.

Τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ ἀρξάμενα γεγονότα, περὶ ὧν γίνεται
λόγος ἐν τῷ αὐτῷ τυπικῷ, ἀναφέρουσιν τὴν ὑπὸ τῆς θεοῦ
Ἡλίου υἱοθέτησιν παιδίου ἵνα κυβερνήσῃ τὸν κόσμον, καὶ
τὴν παραίτησιν τοῦ υἱοθετηθέντος ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του, τὴν
ἀποστολὴν ἀγγέλου ἵνα εἰρηνεύσῃ καὶ ὑποτάξῃ τοὺς ἐπι-
γείους θεοὺς, καὶ πάντα τὰ προηγηθέντα τῆς ἐλεύσεως τοῦ
Νিনিγι-νομικότο. Ὁ θεὸς Ἐπανορθωτῆς καὶ ὁ μέγας Ἐπα-
νορθωτῆς εἰσὶν οἱ θεοὶ τοῦ ἀγαθοῦ, πλασθέντες ἵνα ἀντενε-
ργῶσι κατὰ τῶν πράξεων τῶν θεῶν τοῦ πονηροῦ, οἵτινες
προσκαλοῦνται νὰ διορθώσωσι τὰς πονηράς των ἑξεις ἀκο-
λουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν θεῶν τοῦ Ἀγαθοῦ. Ἡ ἐ-
ξορία τῶν θεῶν τοῦ πονηροῦ εἰς τὴν διαύγειαν τῶν ὑδά-
των τῶν ὁρέων δεικνύει πῶς ἡ ἰδέα τοῦ ἀνομήματος συν-
εδέετο μετὰ τῆς ἰδέας τοῦ ἄγους, περὶ οὗ θέλομεν ἐπανέλθει.

Μετὰ τοῦ περὶ οὗ λόγος τυπικοῦ συνδέεται στενότατα,
τόσον ὅμως στενότατα ὥστε ὑπὸ τῶν ἐπισήμων ἐρανιστῶν
τῆς συλλογῆς συγχέεται, καὶ τὸ τυπικὸν τῶν θεῶν τῶν ὁ-
δῶν, ὧν ἔργον ἦν νὰ φυλάττωσι τὰς λεωφόρους καὶ νὰ ἀπο-
μακρύνωσι τοὺς δαίμονας, ὑποτιθεμένους ὅτι ἀδιαλείπτως
καταγίνονται νὰ παραβιάσωσι τὴν θύραν τῶν καταχθονίων
αὐτῶν χωρῶν. Δύο τῶν θεῶν τούτων καλούμενοι ὁ νέος Ἀν-
θρωπος καὶ ἡ Παρθένος τῶν μυρίων διακλαδώσεων τῶν
ὁδῶν ἐγεννήθησαν κατὰ τὸν μῦθον παρὰ τοῦ βράχου, τὸν

ὁποῖον ὁ Ἰζανάγι, ὅτε κατῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἔθεσεν ἐν τῇ ὁδῷ ἵνα ἐμποδίσῃ τοὺς δαίμονας νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν. Ὁ δὲ τρίτος, καλούμενος *Ἡ ἀποχώρητος πύλη* ἦτο ἡ βακτηρία, ἣν ὁ Ἰζανάγι ἔρριψεν εἰς τρόπον ὥστε νὰ τὴν ἐμ- φυτεύσῃ ἐν τῷ ἐδάφει, καὶ ἥτις μετεβλήθη εἰς θύραν προσ- τατεύουσαν τὴν ὑποχώρησίν του. Κατὰ τοὺς συγκριτικῶς νεωτέρους χρόνους αἱ θεότητες αὗται συνεχέοντο μετὰ τινος σινὸς θεοῦ τῶν ὁδῶν, ὅφ' ὃν τίτλον ἔτι καὶ νῦν τιμῶνται ποτὲ μὲν ὑπὸ τὴν μορφήν *Λίγγαμ*¹ συχνότερα ὅμως ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ὀνόματος θεὸς τῶν ὁδῶν, κε- χαραγμένης ἐπὶ ὀγκώδους λίθου ἀνεγνηγερμένου κατὰ τὴν εἰσοδὸν χωρίου τινος. Ἡ συνάφεια τοῦ *Λίγγαμ* μετὰ τῶν θεῶν τῶν ὁδῶν εἶναι λείψανον τοῦ ἀρχαίου τρόπου τοῦ νὰ μεταχειρίζωνται τὸ γεννητικὸν ὄργανον τοῦ ἄρρενος ὡς σύμ- βολον τῶν θεῶν τοῦ ἄρρενος γένους.

Ἐκτὸς τῶν δύο τυπικῶν τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὴν λει- τουργίαν τῶν θεοτήτων τῶν ἐπιπεφορτισμένων νὰ προστα- τεύωσι τὸν ἔγγονον τῆς Ἥλιου, κατὰ παντὸς εἶδους κακοῦ καὶ δυστυχήματος, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα τῶν θεῶν τῶν πα- ρεχόντων τὴν οἰκοδομήσιμον ξυλείαν, ἐξ ἧς καὶ κατεσκευά- σθη ἡ ὡς ἀνάκτορον χρησιμεύσασα καλύβη, καὶ τὰ ἄχυρα ἐξ ὧν ἐκαλύφθη αὕτη, τῶν θεῶν τῶν ἱσταμένων παρὰ ταῖς θύραις αὐτοῦ ἵνα τὰς φυλάττωσιν ἀπὸ τῆς προδοσίας καὶ τῆς διαφθορᾶς· καὶ τῶν θεῶν τέλος τῶν ἐπαγρυπνούντων ἐπὶ τῆς προσωπικῆς εὐημερίας τοῦ μονάρχου καὶ τῶν ἐξα- σφαλιζόντων τὴν ἡσυχίαν τοῦ βασιλείου του.

Ὡς ἡ *Δέησις* ὑπὲρ τοῦ θερτισμοῦ ἐτελεῖτο κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ ἔτους, οὕτω μετὰ τὴν εἰσοδίαν τῆς ὀρύζης ὁ μι- κάδο προσέφερεν εἰς τοὺς θεοὺς, εἰς ὧν τὴν εὐμένειαν ὠφεί- λετο τὸ προῖον τοῦτο τοῦ ἐδάφους, ἐνδείξεις τῆς εὐγνωμο- σύνης του, διότι εἰσήκουσε τῆς δεήσεως του. Αἱ προσφοραὶ

¹ Θεοῦ τιμωμένου ἐν τῇ Ἰνδικῇ.

αὐται συνίστων κατ' ἔτος ἑορτὴν ἥτις ὁμῶς ὅτε ἐτελεῖτο κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἀνάδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ μικάδο προελάμβανε σπουδαιότερον χαρακτῆρα παρομοιάζοντα τὴν στέψιν βασιλέως τινὸς τῆς Δύσεως, καὶ ἐδίδεν ἀφορμὴν εἰς εἰδικὰς τελετάς.

Τὸ τυπικὸν ἐπιγραφόμενον εὐχὴ τῆς χαρᾶς τῆς μεγάλης αἰθούσης ἐπανάγει ἡμᾶς εἰς τὸ παρελθὸν εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν αὕτῃ ἡ κατοικία τοῦ μικάδο ἦτο ἀπλὴ καλύβη, κατεσκευασμένη διὰ πασσάλων ἐμπεπηγμένων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, οἵτινες ἐλλείψει ἡλῶν συνεδέοντο μεταξὺ των διὰ σχοινίων, τόσον δὲ ἐπισηφάδες ἦν τὸ οἰκοδόμημα, ὥστε ἀπηρτοῦντο δεήσεις ὅπως μὴ διαρρηχθῶσιν αἱ ἀρμογαί, αἱ θύραι καὶ τὰ παράθυρα. Ἡ δέησις ἡ ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς θεοὺς ὅπως σώσῃ αὐτὸν ἀπὸ πάσης συμφορᾶς προσερχομένης ἀπὸ τῶν πτηνῶν τῶν ἱπταμένων ὑπεράνω τῆς ὀπῆς τῆς στέγης καὶ ἀπὸ τῶν ἐρπετῶν, δεικνύει τὰ ἀρχικά μέσα τὰ διατεθειμένα ὅπως ἀπαλλαγθῶσι τοῦ καπνοῦ, μέσα ἅτινα οὐδὲ σήμερον δὲν ἀντικατεστάθησαν, ὡς καὶ τὸν ἀληθῆ τρομόν ὃν ἐπροξένουν οἱ ὄφεις ἕνεκα τοῦ διαπέδου, τὸ ὅποιον δὲν ἀνυψοῦτο πολὺ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἵνα προστατεύσῃ τοὺς κατοίκους ἀπὸ τῶν προσβολῶν τῶν ἐρπετῶν.

Πρὸς τιμὴν τῶν θεοτήτων τῶν φυλάκων τῆς οἰκίας τοῦ μικάδο, ἐτελοῦντο συναυλῖαι ἄρπης καὶ αὐλοῦ ἃς διεδέχοντο ἄσματα καὶ χοροὶ ἐκτελούμενοι ὑπὸ παρθένων ἱερείων καὶ ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς. Παρεμφερὲς ἑορτὴ εἶχεν ἀντικείμενον τὴν προστασίαν τοῦ μικάδο κατὰ τῶν ἀσθενειῶν ἐξευμενίζουσα τὴν ψυχὴν του, ἵνα πεισθῇ νὰ μὴ παραιτήσῃ τὸ σῶμά του. Ἡ ἐτυμολογία δεικνύει ἡμῖν πῶς ἡ ἰδέα τῆς ψυχῆς συνελήφθη κατὰ πρῶτον. Ἰαπωνιστὶ ἡ λέξις ψυχὴ σύγκειται ἐκ τῆς λέξεως τάμα, σημαίνουσης τοὺς πολυτίμους λίθους, καὶ τὴν ὁποίαν ὅταν μεταχειρίζωμεθα ὡς ἐπίθετον σημαίνει πολύτιμος, τῆς λέξεως οχι σι-

μαινούσης πνοῇν καὶ τῆς λέξεως χι σημαίνουσης πῦρ· ἐπειδὴ δὲ ἡ θερμότης τῆς ἀναπνοῆς προϋποτίθῃσι φυσικῶ τῷ λόγῳ τὴν ἰδέαν ἐσωτερικοῦ πυρὸς παράγοντος τὴν θερμότητα ταύτην, ὡς ἐκ τούτου εἰς αὐτὴν ἐδόθη ἡ ὀνομασία πῦρ τῆς ἀναπνοῆς. Ἡ ἀναλογία δὲ πρὸς τὸ λατινικὸν *spiritus* εἶναι ἐν ἐκ τῶν πολυαριθμῶν ἐκείνων παραδειγμάτων, ἅτινα ἀποδεικνύουσι τὴν ὁμοιότητα τῆς ἐργασίας τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ἐν χώραις λίαν ἀφρεστώσαις ἀλλήλων καὶ μὴ ἐχούσαις οὐδεμίαν ἀμοιβαίαν συγκοινωνίαν.

Τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ μυθολογίᾳ καὶ τῇ θρησκείᾳ τῶν ἀρχαίων ἰαπωνῶν κατέχει ὁ Ἡλίου, τιτλοφορούμενος συνήθως Ἡ μεγάλη θεότης ἡ ἄνωθεν τοῦ οὐρανοῦ λαμπρὸν καὶ γνωρίζομένη ὡς γένους θηλυκοῦ. Ὁ μῦθος τὴν θεὸν ταύτην θέλει ὡς θυγατέρα τοῦ Ἰζανάγι, γεννηθεῖσαν διὰ θαύματος ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ αὐτοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐνῶ ἡ θεὸς Σελήνη προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ αὐτοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἡ γενεαλογία ὅμως αὕτη ἀνατρέπει τὴν τάξιν τῆς γενεαλογίας τοῦ μύθου. Ἐν ταῖς Γνώσεσι τῶν ἀρχαίων πραγμάτων, αἱ τρεῖς ἀρχικαὶ θεότητες αἱ προϋπάρξασαι πάντων καλοῦνται ὁ Κύριος ὁ ἐν τῷ κέντρῳ ἰστάμενος τοῦ οὐρανοῦ, ὁ ὑψίστος Δημιουργός, ὁ θεὸς Δημιουργός. Ἐκτὸς τούτου ἐν τῷ τυπικῷ Δεήσεις ὑπὲρ τοῦ θεισμοῦ εὐρίσκουμεν ἀναφερομένας τρεῖς ἄλλας δημιουργοὺς θεότητας καλουμένας ὁ ζωοποιὸς Δημιουργός, ὁ ἐκτελεστικὸς Δημιουργός καὶ ὁ Δημιουργός ὁ λαμβάνων τὰς ψυχάς· καὶ ὅμως ὁ κατάλογος τῶν δημιουργῶν δὲν ἐξηντλήθη εἰς ἐτι.

Ἡ φυσικωτέρα ἐξήγησις πάντων τούτων τῶν ὀνομάτων εἶναι ὅτι ἦσαν ἐπίθετα ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Ἡλίον, διὰ τὰ ἀγαθὰ ἅπερ οὗτος ἐπιδαψιλεύει εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ὡς δὲ ὀνόματα πατριῶν τινῶν ἔλαβον τὴν ἀρχὴν τῶν ἐκ τῶν ὀνομάτων ζώων τινῶν, ἵνα δεικνύωσι τὴν ἰσχύν, τὸ θάρρος, καὶ τὴν ὠκυποδίαν, οὕτω καὶ ἡ

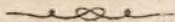
λέξις Ἡλίου ἐχρησίμευσεν ὡς συνθετικὸν μέρος τῶν ὀνομάτων τῶν προγόνων τῶν Μικάδο. Καὶ αὕτη ἡ λατρεία τῆς θεοῦ Ἡλίου κατ'ἀρχὰς ἐτελεῖτο μόνον ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Μικάδο, θεωρουμένου ὡς θεότητος τῆς ἰδίας αὐτοῦ οἰκογενείας. Τὸ ἔμβλημα τῆς θεοῦ ἦν κάτοπτρον, ὅπερ ἔτι καὶ νῦν ἀποτελεῖ ἐν τῶν σεπτῶν ἀντικειμένων τοῦ θησαυροφυλακείου τῶν Ἰαπόνων μοναρχῶν.

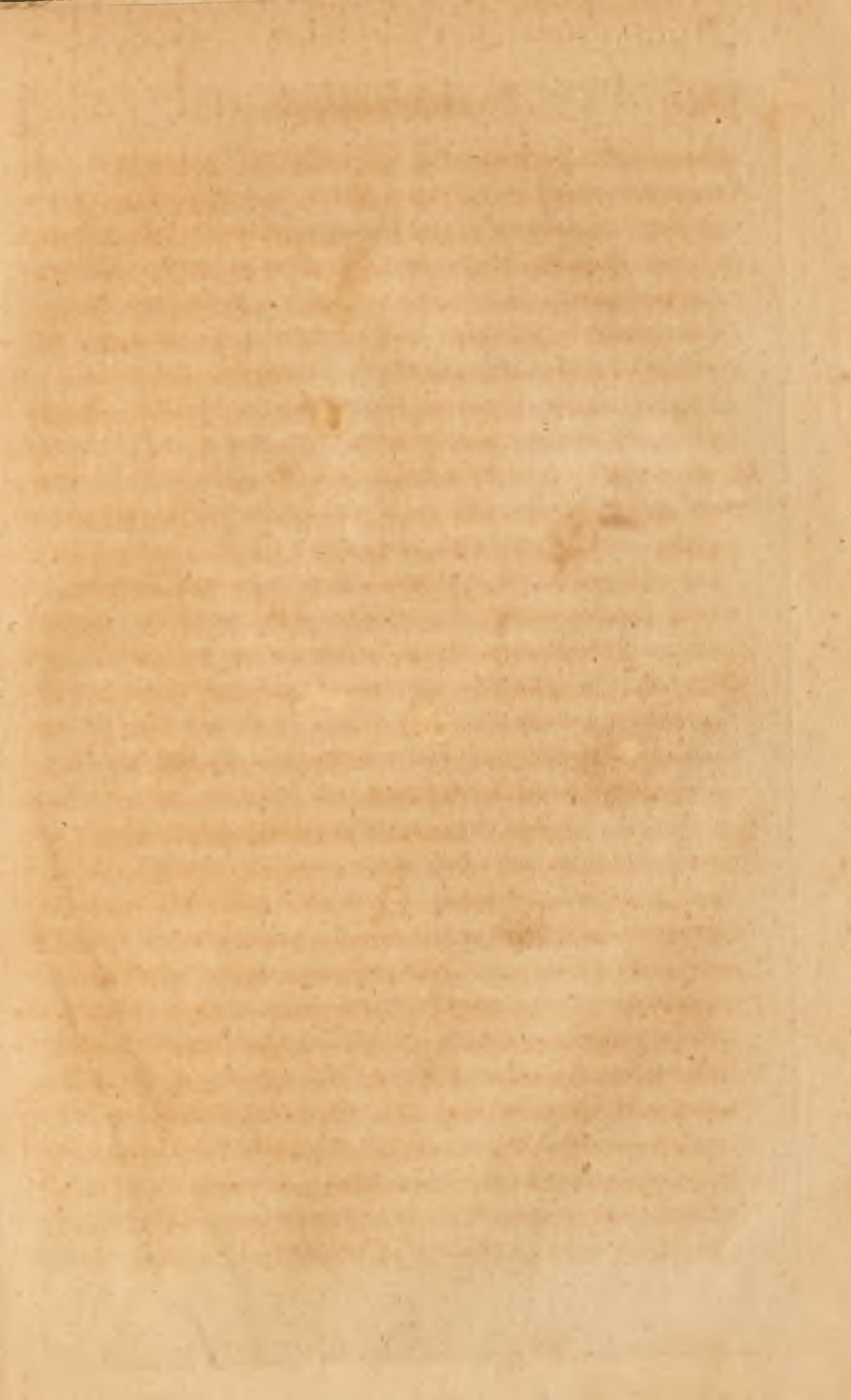
Ἐν τῇ Δεήσει περὶ τοῦ θερισμοῦ, ἥτις ἐτελεῖτο ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Μικάδο, προσεφέροντο θυσίαι, καὶ ἀπετείνοντο εὐχαὶ εἰς τὴν θεὸν *Ἡλίον*· διότι κατηξίωσε νὰ ἀπονεύμῃ τὴν παντοδυναμίαν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης εἰς τὸν ἑαυτῆς ἀπόγονον.

Αἱ αὐταὶ δεήσεις ἐγίνοντο καὶ εἰς τὴν θεὸν *Τροφήν*, ἧς ὁ ναὸς ἔκειτο κατὰ τὴν συμβολὴν δύο ποταμῶν. Τὸ κυριώτερον ἀντικείμενον τῶν δεήσεων αὐτῶν ἦν, ὅπως ἡ θεὸς μετριάσῃ τὴν ὀρμητικότητα τῶν ρευμάτων τῶν ποταμῶν τῶν κατερχομένων ἀπὸ τῶν ὀρέων, καὶ τὴν σφοδρότητα τῶν ἀνέμων, χάριν τῆς διατηρήσεως τῆς ὀρύζης καὶ ἐν γένει τῶν δημητριακῶν καρπῶν.

Ἐκ τοῦ *Westminster Review*.

B. ΒΕΡΓΟΣ.

ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΜΕΤΑΝΟΟΥΣΑ

(Ἐκ τῶν τῶν Κορυνητῶν)

Η ΓΥΝΗ

EN ELΛΑΔΙ ΚΑΙ EN ΤΗ ΕΣΠΕΡΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Les hommes font les lois,
Les femmes font les mœurs.

I

Ἐνθυμείσθε πάντες ἐν τῇ καλῇ ταύτῃ πόλει, ἔνθ' αἰ-
θαλῆς ἀνθεῖ ὁ κονιορτός, τὴν ὠραίαν ἐκείνην τοῦ Σκριβ
κωμωδίαν «Poudre aux yeux», ἣν ὁ κύριος Ἀγγελος Βλά-
χος, μετενεγκὼν εἰς τὰ ἡμέτερα ἦθη, μετωνόμασε *Πρὸς τὸ*
θεαθῆναι; τὴν ἐνθυμείσθε βεβαίως, διότι πολλάκις παρα-
σταθεῖσα ἐχειροκροτήθη πάντοτε. Ἀλλ' ὁ λόγιος μετα-
φραστής, ἐξ ἑλληνίζων καὶ διαπλάσσων τὸ ἔργον τοῦ Γάλ-
λου κωμικοῦ, τοῦ ἐπὶ ἡμισυν αἰῶνα τὴν Εὐρώπην τέρψαν-
τος, ἔγραφε συγχρόνως τὴν εἰκόνα τῆς ἀθηναϊκῆς κοινω-
νίας, διότι οὐδὲν παρ' ἡμῖν πραγματικόν, τὰ πάντα πρὸς
τὸ *θεαθῆναι*.

Ἀπὸ τοῦ προὔπολογισμοῦ —, ὃν ἡ Βουλὴ ψηφίζει κατ'
ἔτος, ἂν τύχῃ καὶ δὲν διαλυθῇ —, τοῦ ἀναγράφοντος ἐν
τοῖς ἐσόδοις ποσὰ κατὰ φαντασίαν εἰσπραττόμενα, μέχρι
τῆς θερινῆς τοῦ πανεπιστημίου ἐξαμηνίας, τῆς πράγματι
ἐκ τριάκοντα ἢ τὸ πολὺ τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἀπαρτιζο-
μένης, τὰ πάντα εἰσὶ παρ' ἡμῖν εἰκονικά, ἐπίπλαστα, ψευδῆ.

Ὅπου δὴποτε καὶ ἂν στραφῇς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τοῦ
παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος —, διότι τὸ ἐνεστὼς ἐλ-
λείπει, δὲν εἶναι αὕτη εἰσέτι πόλις, κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν
τῆς λέξεως σημασίαν —, αἰσθάνεσαι τι, ὅπερ δὲν δύνασαι

νὰ ὀρίσης, νὰ ἐκφράσης εὐκρινῶς, νὰ μεταδώσης· τί, ὅπερ φαίνεται σοι ἐξερχόμενον ἐκ τῆς θεάς τῶν περιστοιχούντων σε ἀντικειμένων, καὶ λέγον σοι μετ' εἰρωνείας καὶ χλευασμοῦ: τί με θεωρεῖς; ἔγχεινὰ πρὸς τὸ θεαθῆναι. Ὅπόσαι οἰκίαι ἀνὰ πᾶσαν ὁδὸν δὲν ἐλκύουσι τὴν προσοχὴν τοῦ παροδίτου διὰ τε τὸ εὐρυθμον τῆς οἰκοδομῆς, τὸ μαρμαρόεν τοῦ κονιάματος, τὸ ἐπιτυχές τοῦ διακόσμου, ἐνὶ λόγῳ τὸ καλὸν τῆς ὀψεως; Καὶ ὁμῶς ξέσατε τὸ κονίαμα ἐκεῖνο, καὶ θέλετε ἰδεῖ ἐπὶ τοῦ λίθου μεγάλοις γράμμασι γεγραμμένον: Πρὸς τὸ θεαθῆναι· οἱ τοῖχοί εἰσιν ἐκτισμένοι χῶματι, πηλῷ, ἢ ἄσβεστος σπανίζει ἢ ὅλως ἐλλεῖπει. Ἀλλὰ πρὸς τί ἡ ἄσβεστος, ὅτε ὁ τῶν χρωμάτων ψιμυθισμὸς καλύπτει τῶν τοίχων τὸ ἀσθενές καὶ βραχύσιον; Ὅτι δὲ βλέπομεν ἔξω ἐπὶ τῆς προσόψεως τῶν οἰκιῶν τούτων, ταῦτ' ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ ἔσω ἐντὸς τῶν τοίχων. Ἴδετε τὴν χαρίεσσαν ἐκείνην κόρην· ἐγεννήθη ἐν τῷ πλούτῳ, ἔχει μεγίστην πρὸς τὰ γράμματα κλίσιν, ἡρίστευσεν εἰς πάντα τὰ μαθήματα κατὰ τὰς τελευταίας ἐξετάσεις, ἐπέτυχεν ὅλων τῶν βραβείων, πάντες λαλοῦσι περὶ αὐτῆς, καὶ αὐτὸς ὁ τύπος ἐποίησατο μνεῖαν τῆς κόρης, τὴν ἐπιμέλειαν, τὸν ζῆλον, τὴν ἐπίδοσιν αὐτῆς ἐπαινῶν. Τίς λοιπὸν δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι μετὰ πενταετίαν γενήσεται αὕτη ἔγκριτος πολίτις τῆς ἀριστοκρατίδος τῶν γραμμάτων πολιτείας, καλλίστη τῶν Μουσῶν θεραπαινίς, ἅτε τοῦ μεγάνορος πλούτου ἐπιτρέποντος τῇ νεάνιδι τοῦ ἰδεώδους αὐτῆς τὴν πραγμάτωσιν; Ἡ ἄλλη δ' ἐκείνη, καὶ αὕτη εὐπόρων γονέων κόρη, ὁργᾷ πρὸς τὴν μουσικὴν ἀναγινώσκει ἀπταιστώως ἐκ πρώτης ὀψεως τὰ μᾶλλον δύσκολα μουσικὰ ἔργα, καὶ ἐκτελεῖ αὐτὰ μετ' ἀκριβείας, δι' αἰσθήματος τὴν ἐκτέλεσιν χρωματίζουσα· σπουδάζει ἤδη τὴν σύνθεσιν, ὥστε μετ' οὐ πολὺ τὰ ὠραιότατα τοῦ Βαλαωρίτου καὶ Παράσχου ἄσμηχτα θὰ εὕρωσι παρ' αὐτῇ ἀντάξιον

μουσουργόν, ἡ δ' Ἑλλάς θάγάλλεται βλέπουσα ἐπὶ τέλους, μετὰ πεντηκονταετῇ ἐλεύθερον πολιτικὸν βίον, μουσούργημα Ἑλληνίδος. Ἀλλὰ τίς ἡ τρίτη ἐκείνη νεᾶνις; θὰ ἔλεγέ τις ἀληθῶς ὅτι ἐγεννήθη αὕτη ζωγράφος, τοσούτω φιλεῖ τὴν καλὴν ταύτην τέχνην· ἰχνογραφεῖ ἤδη θαυμασίως, καὶ αἱ τοπογραφαὶ αὐτῆς προαγγέλλουσι μέλλουσιν καλλιτέχνιδα, ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις βραβευθησομένην. Οὐδὲν δὲ τὸ κωλύον, διότι ὁ πατρικὸς οἶκος παρέχει τῇ κόρῃ ἄφθονα τὰ μέσα, ὅπως ἡ ἐπιτυχία στέψῃ τὸν ζῆλον αὐτῆς. Καὶ ὁμως, ἅμα ὡς τὸ δέκατον ὄγδοον ἢ εἰκοστὸν ἔαρ ἀνατείλῃ ἐν τῷ ροδόχρῳ τῶν νεανίδων τούτων ὀρίζοντι, αἱ Μοῦσαι ἀφίπτανται, ὥσει ἡ θεὰ τοῦ ἁθώρου ἐκείνου ἐξ ἀνθέων πορτοκαλέας στεφάνου ἐφυγάδευεν αὐτάς, καὶ ἡ προσδοκωμένη συγγραφεύς, μουσουργός, ζωγράφος ἐξαφανίζεται ὡς χρυσοῦ ὀνείρου φάσμα· ἐκ δὲ τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης ἀγωγῆς ἐπιζῶσι φαεινά τινα σημεῖα, μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐπισκιαζόμενα ἐν τῷ νέῳ τοῦ ἐγγράμου βίου ὀρίζοντι.

Ἀλλὰ τίς ὁ λόγος, οὗ ἕνεκεν αἱ Ἑλληνίδες, δέσποναι γενόμεναι, δὲν τηροῦσιν ὅσα ταῖς Μοῖσαις ὑπισχνούντο ἐν τοῖς παρθεναγωγείοις, κόραι διατελοῦσαι; Διατί παρ' ἡμῖν τὸ γυναικεῖον φῶλον καθυστερεῖ τοῦ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ὡς πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς καλλιτεχνίας; Διατί ἡ εὐεργετική, ἡ σωτήριος ἐπίδρασις τοῦ πεφωτισμένου γυναικείου πνεύματος ἐν τῇ ἀναπτύξει καὶ διαπλάσει παντὸς πεπολιτισμένου λαοῦ διαμένει εἰς-ἔτι ἐν Ἑλλάδι μέλλουσα ἐλπίς; Αἴτιον τούτου εἶναι ἄρα γε ἔλλειψις νοημοσύνης; ἅπαγε τῆς βλασφημίας! ὠμολογημένη ἡ τῶν Ἑλλήνων εὐφυΐα. Ἐλλειψις προσφυοῦς, ἐλευθερίου ἀγωγῆς; ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς Ἀθήναις τὸ Ἀρσάκειον, καὶ τὰ παρθεναγωγεῖα τῶν κυριῶν Λασκαρίδου, Χίλλ, Σουρμελῆ καὶ ἄλλων, ἐν δὲ Κωνσταντινουπόλει τὸ

Ζάππειον, ὃ διευθύνει ἡ λογία κυρία Καλλιόπη Κεχαγιᾶ, ἥτις πλέον ἢ ἅπαξ δι' ἐγκρίτων συγγραφῶν τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον ἐκόσμησεν, μαρτυροῦσι τὸ ἐναντίον διὰ δημοσίᾳ γινομένων ἐνιαυσίως δοκιμασιῶν. Γνωστὴ δὲ ἡ πρὸ τριετίας ἐν Γερμανίᾳ διαμονὴ τῆς κυρίας Αἰκ. Λασκαρίδου, ὅπως ἐκ τῆς χώρας τῶν Ὀλυμπίων τῆς ἐπιστήμης εἰσκομίσῃ ἐν Ἑλλάδι πᾶν ὅ,τι νέον πρὸς παιδαγωγίαν τοῦ γυναικείου φύλου ἐπενοήθη συντελεστικώτατον· ἀγλαοὶ δὲ οἱ καρποί, κατὰ τὰς πέρυσιν ἐξετάσεις, τοῦ πρὸ μικροῦ εἰσαχθέντος παιδαγωγικοῦ συστήματος τοῦ Φρόεβελ (Fröbel). Τίς λοιπὸν ὁ λόγος τῆς σπάνεως λογίων παρ' ἡμῖν γυναικῶν; οὐχὶ βεβαίως ἡ ἔλλειψις χρηματικῶν μέσων ἐκπαίδεύσεως, διότι ὑπάρχουσιν εὐτυχῶς ἐν Ἀθήναις πλείσται ὄσαι εὐποροὶ οἰκογένειαι, δυνάμεναι ἀφειδῶς νὰ θεραπεύσωσι τὸν πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν καλλιτεχνίαν τῶν ἰδίων θυγατέρων ἔρωτα. Ἄν δὲ τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον ἠτύχῃ νὰ καταδείξῃ ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ ἐντίμους τινὰς ἐξαιρέσεις, αἱ ἐξαιρέσεις ὅμως αὗται εἰσὶ δυστυχῶς τόσῳ ὀλίγαι, ὥστε οὐδόλως δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τοῦ κανόνος, καὶ ἀναμφισβήτητος μένει ἡ λυπηρὰ ἐκ τῆς πολιτείας τῶν γραμμάτων ἀποχὴ τοῦ γυναικείου ἐν Ἑλλάδι φύλου. Ὅθεν ἀδιστακτῶς φρονῶ, ὅτι τὸ αἷτιον τούτου δέον νὰ ζητηθῇ ἀλλαχοῦ ἢ ἐν τοῖς ἄνω ῥηθεῖσι λόγοις, ὅτι ἔγκειται βαθύτερον, ἐν τῇ διαφορᾷ τοῦ γυναικείου βίου παρ' Ἑλληνισι καὶ τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ· πρὸς δὲ καὶ ἐν ταῖς ἐσφαλμέναις ἐκείναις ὅλως ἀνατολικαῖς ἰδέαις, αἱ περὶ γυναικὸς διατηροῦμεν εἰςέτι.

II

Ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ ὁ βίος τῆς γυναικὸς ἄρχεται ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ γάμου· ἐνόσῳ τυγχάνει αὕτη

κόρη, θεωρεῖται ὡς ἀπλοϊκὴ τις νεᾶνις, μαθήτρια, pensionnaire, οὐδείς ὁ προσέχων τὸν νοῦν αὐτῇ. Σπανίως παρευρίσκεται εἰς διασκεδάσεις καὶ θεάματα, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον εἰς vaudevilles, καὶ διάγει ἐν γένει βίον πάντῃ διάφορον τῶν ἐν Ἀθήναις νεανίδων, αἵτινες ὡς πρὸς τὰ θεάτρα καὶ τοὺς χοροὺς εἰσὶν ὑπανδροὶ πρὸ τῆς ὑπανδρείας. Ὅταν δ' ἐπέλθῃ ὁ χρόνος, καθ' ὃν οἱ γονεῖς ἢ οἱ συγγενεῖς ἄρχονται μεριμνῶντες περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς κόρης, τότε μόνον ἐξέρχεται αὕτη τῆς μοναστικῆς ἐκείνης διαίτης, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐν μέτρῳ. Δέσποινα δὲ γενομένη εἰσέρχεται εἰς βίον ὅλως νέον, οὔτινος τὴν μεταβολὴν καὶ αὕτη ἔτι ἡ ἐνδυμασία καταδείκνυσι, διότι τότε μόνον τὸ ἔθος ἐπιτρέπει τῇ νεάνιδι νὰ κοσμηθῇ ἀδάμτσι, καὶ νὰ περιβληθῇ σάλιον. Τότε δὲ τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται εἰς τὰ θεάτρα, τὰ θεάματα, τὰς διασκεδάσεις, τὰς συναναστροφάς, τοὺς χοροὺς, dans le monde, ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι. Ἀναλαμβάνει δὲ τότε εὐθύνας, διότι ἐγένετο ἡδὴ οἰκοδέσποινα· ὀφείλει νὰ διευθύνῃ τὰ τοῦ οἴκου, νὰ δίδῃ γεύματα, ἀφεσπερίδας, χοροὺς, συναναστροφάς, νὰ δέχεται εὐπρεπῶς καὶ ἐπαξίως τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς θέσεως τοὺς θαμιστάς τῆς αἰθούσης, τοῦ οἴκου τῆς, son monde, κατὰ Γάλλους, ὁ δὲ κόσμος οὗτος εἶναι λίαν ἀπαιτητικὸς ἐν Γαλλίᾳ, ἰδίᾳ δ' ἐν τῇ ἀριστοκρατικῇ τοῦ Ἀγίου Γερμανοῦ συνοικίᾳ, ἐν ἣ διασώζεται ἡ παράδοσις τῆς ἀρχαίας γαλλικῆς ἀνατροφῆς. Δὲν ἀρκεῖται, ὡς παρ' ἡμῖν, εἰς χοροὺς καὶ δεῖπνα, ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς οἰκοδεσποίνης πνευματικὸν ἄρτον, εὐφυΐαν, γνώσεις, ἔρωτα πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν καλλιτεχνίαν, ἀβρότητα ἐκφράσεων καὶ λεπτότητα τρόπων· ὥστε ἡ οἰκοδέσποινα, ἵνα καταστήσῃ εὐμενῇ τὴν ἐτυμηγορίαν τῶν αὐστηρῶν τούτων κριτῶν, ὀφείλει νὰ παράσχῃ αὐτοῖς ἀφειδῶς τὸν πνευματικὸν τοῦτον ἄρτον, ἐπιδεικνύσα τὴν καλὴν ἀγωγὴν, ἥς ἔτυχεν ἐν τῷ couvent ἢ

τῷ *pensionnat*. Διὸ καὶ ἡ τέχνη τοῦ *savoir vivre* λογίζεται παρὰ Γάλλοις κτῆσις δυσκολωτάτη. Οὕτως, ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, ὁ πρὸς τὰ καλὰ ἔρως οὐ μόνον ἐπιζητῇ τῷ γάμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ μόνου ἀναπτύσσεται. Ὅτε δὲ ὁ ἔρως οὗτος νηπιόθεν εἶχε βάλει ρίζας βαθείας, ἐξέρχεται τοῦ στενοῦ τῆς αἰθούσης κύκλου, εὐρύτερον διὰ τοῦ τύπου ἐπιζητῶν ἀκροατήριον, καὶ τότε ἡ μὲν μουσοτραφῆς οἰκοδόσποινα γίνεται συγγραφεύς, ὁ δὲ οἶκος αὐτῆς τὸ ἐνδιαίτημα λογίων ἀνδρῶν. Ἄν δὲ μικρὸν ἐρευνήσωμεν τὸν βίον τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις κατέλιπον ὄνομα ἐν τοῖς γράμασιν ἢ τῇ καλλιτεχνίᾳ, θέλομεν εὑρεῖν ὅτι πᾶσαι σχεδὸν ἦσαν ἑγγαμοί. Τοιαῦται δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ αἱ σήμερον διαπρέπουσαι ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἀμερικῇ, ἔνθα τοιοῦτον τὸ πρακτικὸν τοῦ μεγάλου ἐκείνου λαοῦ πνεῦμα, ὥστε ἡ γυναικεία ἐκπαίδευσις κατ' οὐδὲν ὑπολείπεται τῆς ἀνδρικῆς. Ἄν δὲ στρέψωμεν τὸ βλέμμα καὶ πρὸς τὰς ὀλίγας ἐκεῖνας Ἑλληνίδας, αἵτινες ἀπὸ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος οὐκ ἐπαύσαντο τιμῶσαι ἐν Ἑλλάδι ἢ τῇ ἀλλοδαπῇ τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα, θέλομεν ἶδει ὅτι καὶ ἡ Ἀλβίτζη-Θεοτόκη, καὶ ἡ Μαρία Πετρετίνη, καὶ ἡ Βαρθολομέη-Πάλλη, καὶ ἡ Αἰκατερίνη Δοσίου ἦσαν ἑγγαμοί, ὡς ἑγγαμος εἶναι καὶ ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ ἐπὶ καλλιτεχνικοῖς συγγράμμασι διαπρέπουσα κυρία Ἀλβάννα-Μηνιάτη, σύζυγος τοῦ γνωστοῦ Ἑλλήνος καλλιτέχνου.

Οὕτως ὁ γάμος οὐ μόνον δὲν παρακωλύει ἀλλαγῶν, ὡς παρ' ἡμῖν, τὸν πρὸς τὰ καλὰ ἔρωτα, ἀλλὰ καὶ ἀναπτύσσει αὐτόν, ὁρὸς ἀπαραίτητος, οὕτως εἰπεῖν, γενόμενος, ὅπως ὁ ἔρως οὗτος καρποφορήσῃ. Τοῦτο δὲ καὶ λογικόν, διότι πῶς εἶναι δυνατὸν γυνὴ νὰ συγγράψῃ περὶ ἀνατροφῆς τέκνων, νὰ συντάξῃ κατ'ἀλληλα πρὸς τὴν νεαρὰν ἡλικίαν ἀναγνώσματα ἢ νὰ παραστήσῃ ἐν ποιήματι, μυθιστορίᾳ, δράματι, μητέρα φιλόστοργον, σύζυγον ἀφωσιωμένην ἢ ζηλότυπον,

καὶ πάντα ἐν γένει τὰ αἰσθήματα ἐκεῖνα, ἅτινα συνεπάγε-
ται ὁ ἔγγαμος βίος, εἰ μὴ ἐκ πείρας ἔγνω ταῦτα; Θὰ ὡ-
μοιάζε πρὸς καλόγηρον ὁμιλοῦντα ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος περὶ
ἀγάπης τέκνων καὶ πλέκοντα τὸν πανηγυρικὸν τῆς οἰκο-
γενειακῆς ἐστίας. Ὁ συζυγικὸς βίος προϋποτίθησιν ἡλικίαν
ῥιμὸν ἤδη, τριβὴν τινα τοῦ κόσμου, πάθη, δοκιμασίας,
τέρψεις καὶ λύπας, ἐνὶ λόγῳ, γινῶσιν τοῦ θέματος, οὕτως
εἰπεῖν, διὸ καὶ αἱ σελίδες τῆς ἐγγάμου γυναικὸς περιβάλ-
λονται σπουδαιότητος, ἐνῶ αἱ τῆς νεαρᾶς κόρης, ὅσω εὐ-
φυῆς καὶ ἂν ὑποτεθῇ αὕτη, δὲν δύνανται νὰ ἐξέλθωσι τῆς
τάξεως τῶν ρεμβασμῶν. Θὰ ὦσιν ἴσως ἀκτινοβολοῦν, περὶ
μειδιῶντα οὐρανὸν περυγίζοντες, ἀλλὰ θὰ ὦσι πάντοτε
ρεμβασμοί, κενοὶ παντὸς διδάγματος, καθὼ ἀπὸ τοῦ χρυ-
σοῦ τῆς φαντασίας κόσμου ὀρμώμενοι.

III

Ἐν Ἑλλάδι συμβαίνει ὅπως τὸ ἐναντίον, ὁ πνευματικὸς
τῆς γυναικὸς βίος παύει ἀκριβῶς ἅμα τῷ γάμῳ, ἥτοι καθ' ἣν
στιγμὴν ἄρχεται ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ. Καὶ ὅμως ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρ-
ξεν ἡ προνομιοῦχος χώρα τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων,
ἡ πρώτη δοῦσα εἰς τὸν κόσμον τὸ παράδειγμα τοῦ γυναι-
κεῖου πνεύματος διὰ τῆς Σαφροῦς καὶ τῆς Κορίννης, τῆς
Ἀσπασίας καὶ τῆς Διοτίμης. Ἀλλὰ πῶς ἄλλως θὰ
ἐπεδείκνυε σήμερον τὸ πρότυπον αὐτῆς, εἰ μὴ φυγα-
δεύουσα ὅ,τι ἄλλοτε ἐτίμησεν; Οὕτως ὁ πνευματικὸς τῶν
Ἑλληνίδων βίος, ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ ἡλίου, εἶναι βραχεῖα ἡώς,
ἐνῶ ὁ τῶν γυναικῶν τῆς Ἑσπερίας εἶναι μακρὰ θέρους ἡμέρα.
Καὶ ἀληθῶς, ἂν λάβωμεν ὡς ὅρον τοῦ γάμου ἐν Ἑλλάδι
τὸ εἰληστὸν ἔτος, καὶ ὡς τέρμα τοῦ βίου τὸ ἐξηκοστὸν πέμ-
πτον, ἔπεται ὅτι αἱ γυναῖκες παρ' ἡμῖν πέντε καὶ τεσσαράκον-
τα ἔτη, τὰ δύο τρίτα καὶ ἐπέκεινα τοῦ βίου, ζῶσι νέν σκοτίᾳ

καὶ ἄσιτοι, ἅτε μὴ ἀπολαύουσαι τοῦ φωτὸς τῆς θείας ἐπιστήμης καὶ μὴ γεύομεναι τοῦ ἄρτου ἐκείνου τῆς ψυχῆς, ὅπερ παρέχει τοῦ πνεύματος ἡ ἀνάπτυξις. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν εἴκοσι τῆς νεάνιδος ἐτῶν δέον νάφαιρέσωμεν τοῦλάχιστον δώδεκα, εἰς τὴν παιδικὴν ἀναγόμενα ἡλικίαν, καθ' ἣν ἡ πλαγγὼν δεσπόζει πασῶν τῶν κρίσεων καὶ πάντων τῶν αἰσθημάτων τῆς κόρης. Ὅτε δὲ αὕτη, ὑπερνικήσασα τὴν ἔμφυτον τῇ νεαρᾷ ἡλικίᾳ πρὸς πᾶσαν μελέτην ἀνηδίαν, καὶ τοῦ σχολείου πλήρης βραδείων ἀποφοιτήσασα, ἄρχεται δεικνύουσα κλίσιν, ζῆλόν τινα πρὸς τὰ γράμματα ἢ τὴν καλλιτεχνίαν, ἐπέρχεται τότε ὁ γάμος, ὁ τὸν ζῆλον τοῦτον μαραίνων. Ἀλλὰ διατί ἄρά γε ἡ ὑπανδρεία παραλύει καὶ καταστρέφει παρ' ἡμῖν ὅ,τι ἀλλαχοῦ ζωογονεῖ καὶ ἀναπτύσσει; Ἡ μητρότης, ἡ μέριμνα καὶ ἀνατροφή τῶν τέκνων, ἡ διεύθυνσις τῶν τοῦ οἴκου καὶ ἄλλα τοιαῦτα συνήθως προβαλλόμενα, εἰσὶ προφάσεις καὶ οὐχὶ λόγοι ἀποχρῶντες· διότι τοιοῦτος πανταχοῦ τῆς γυναικὸς ὁ κλῆρος, ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, εἶπεν ὁ Θεὸς τῇ Εὐά. Ὅτε δὲ βλέπομεν τὴν γυναῖκα τοῦ λαοῦ θηλάζουσαν καὶ ταυτοχρόνως κοπιωδῶς ἐργαζομένην, ἵνα διαθρέψῃ τὰ λοιπὰ αὐτῆς τέκνα, τὰ δίκην στεφάνης τὴν μητέρα περιβάλλοντα, δὲν θὰ ᾔτο ἄγαν κωμικὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐν πολυτελεῖ μεγάρῳ διαιτωμένη δέσποινα, ἡ ὅλης στρατιᾶς τιτθίδων, παιδαγωγῶν, οἰκονόμων, μαγεύων, ὑπηρετῶν δεσπόζουσα, ἀδυνατεῖ νὰ εὕρῃ ὀλίγας στιγμάς, ὅπως καλλιεργήσῃ τὸ πνεῦμα, ὅτε ἀνηλεῶς δαπανᾷ τόσον χρόνον, βάφουσα τὸ πρόσωπον καὶ καλλωπίζουσα τὸ σῶμα; Ἄλλος λοιπὸν ὁ λόγος, ὁ ἐξῆς, ὅτι ἡ λαμπρά ἐκείνη ταῖς κόραις διδομένη ἀνατροφή, ἡ τόσους ἀγλαοὺς καρποὺς ἐν τῷ μέλλοντι ὑπισχνουμένη καὶ οὐδὲν ἀπολύτως ἀποφέρουσα, ἡ ἀγγέλλουσα δεκάτην Μοῦσαν, καὶ ἀφανῆ γυναῖκα ἀναδεικνύουσα, δίδοται πρὸς τὸ θεαθῆναι, ἀποτελεῖ τὸ ἡθι-

κόν, οὕτως εἶπεῖν, μέρος τῆς προικός, ἀλλά, τοῦ γάμου τελουμένου, ὑποπίπτει εἰς ἀχρησίαν, ὡς ἡ νυμφικὴ ἐσθής, τοῦ πρακτικοῦ γαμβροῦ μόνον περὶ τοῦ ὑλικοῦ μέρους μεριμνῶντος.

Μὴ ἀπατώμεθα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν πραγμάτων ὄγκου, ἵνα μὴ σφαλερὰς κρίσεις ἐξενέγκωμεν. Ἀληθῶς, αἱ Ἀθῆναι βαίνουσιν ὁσημέραι ἐκπλήττουσαι τὸν θεατὴν, ὡσεὶ μαγικῇ ῥάβδῳ μεταμορφούμεναι, καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως παρουσιάζουσαι τὴν ὑλικὴν ἀνάπτυξιν ἁρμονικῶς τῇ πνευματικῇ συμβαδίζουσαν. Καὶ ἐδῶ μὲν μέγαρον μαρμαίρον-
ροντα, λουκούλλειος δίαίτα, χρυσοστόλιστος θεραπεία, ἁμαξαὶ πολυτελεῖς, ἵπποσιδηρόδρομοι, μεγάλα ξενοδοχεῖα, καταστήματα περίθλεπτα, θέατρα, ἰταλικά, γαλλικά, ὠδικοὶ κῆποι, θεάματα ποικίλα, χλιδή, πολυτέλεια, πᾶν ὅ,τι τέλος ἀποτελεῖ πόλιν ὀλβίαν καὶ εὐδαίμονα. Ἐκεῖ δὲ πανεπιστήμιον, πολυτεχνεῖον μεγαλοπρεπές, περίχρυσος ἰκαδῆμεια, ἀστεροσκοπεῖον, διδασκαλεῖα, γυμνάσια, σχολεῖα, παρθεναγωγεῖα, ἐταιρίαι, σύλλογοι, μουσεῖα, ὠδεῖα, βιβλιοθήκαι, ἐφημερίδες, περιοδικά, πᾶν ὅ,τι ἐλέγχει τὸν πνευματικὸν βίον, ἐνὶ λόγῳ ὑλικὴν καὶ διανοητικὴν πρόο-
δον, ἥτοι ἀληθῆ, τέλειον πολιτισμόν. Καὶ ὁμῶς μεθ' ὅλα ταῦτα, μεθ' ὅλας τὰς Γαλλίδας, Ἀγγλίδας, Ἑλβετίδας καὶ Γερμανίδας παιδαγωγούς, αἵτινες διασταυροῦσι τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας, ἀκολουθοῦμεναι ὑπὸ σμήνους μι-
κρῶν Μουσῶν ἐν συνοδίᾳ ὑμηλίκων Ἀπολλώνων, πάντων ξένας γλώσσας ψιτταχιζόντων, ὁ πολιτισμὸς ἡμῶν, ἐφ' ᾧ τόσῳ κωμικῶς σεμνυνόμεθα, εἶναι ἀπατηλός, ψευδής, ἐπί-
πλαστος. Δὲν ἐγεννήθη ἐκ τῶν σπλάγγων τῆς κοινωνίας, βαθμηδὸν ἀναπτυχθεὶς, καὶ ἐν ἴσῃ μοίρᾳ ἐφ' ἀπάντων τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων ἐπεκταθεὶς, εἶναι παρείσακτος· εἰς ἡ-
λασε σὺν τῇ ἐξῶθεν εἰσβαλοῦσῃ πολυτελείᾳ, ἐκραταίωσεν αὐτὸν τὸ φύσει πιθηκίζον καὶ ζηλότυπον τοῦ Ἑλλήνος, οὐ-

δέποτε πρωτεῖα ἀνεχομένου, καὶ καθιέρωσεν ὁ παντοκράτωρ Συρμός· διὸ καὶ οὐδεμίαν παρουσιάζει ἐνότητα, τοῦναντίον τερατώδεις ἀντιθέσεις. Εἶναι δὲ ἀνάγκη ἀποδείξεων ; Καὶ ἐνῷ ἐδῶ πάσχομεν πληθώραν γαλλισμοῦ : γαλλικὰ θέατρα, γαλλικὰ βιβλία, γαλλικὰς ἐπιγραφάς, Γάλλους ῥάπτας, Γάλλους κομμωτάς, Γαλλίδας ῥαπτρίας, Γαλλίδας διδασκαλίσσας, καὶ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα πανταχοῦ ἀκούεται ἀντηχοῦσα δίκην μητρικῆς, ἐκεῖ παρὰ τὴν ἀττικὴν Ἀκρόπολιν, παρὰ τὰ σεπτὰ τοῦ Ἰκτίνου μάρμαρα, ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ Περικλέους, οὐδὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἑλληνισμὸς εἰσέδου μετὰ πεντήκοντα ἔτων ἐλεύθερον βίον, ἀπάσης τῆς βαρβαροφώνου ἐκείνης συνοικίας λαλούσης ἔτι τὴν ἀλβανικὴν, ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν.

Ἐνῷ ὁ εὐρωπαϊζων Ἕλληνα, ξένον ἀλλὰ σεμνὸν ἔθος ἀσπασάμενος, ἀπέρχεται τῶν Ἀθηναίων τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου, ἵνα διέλθῃ τὸν μῆνα τοῦ μέλιτος μακρὰν περιέργων ὀμμάτων καὶ στερεοτύπων εὐχῶν, ὁ ἀπλοϊκὸς ἀστὸς, εἰς ἀρχαῖον ἀλλὰ κωμικὸν ἔθος ἐμμένων, περιάγει ἐπὶ ἡμαξῶν, δίκην λιτανείας, ἀνά τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας τῆς πόλεως τὴν προῖκα τῆς μνηστῆς αὐτοῦ, οὐδ' αὐτῶν τῶν κλινοστρωμνῶν φειδόμενος, ὁ γενναῖος. Τὴν δὲ ἡμέραν τοῦ γάμου ἡ αὐτὴ πάλιν ἀνά τὰς ἀγυῖας καὶ τὰς ῥύμας ἀρματοδρομία, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην ἀτελεύτητος, θορυβώδης, μαστίζουσα τὸν ἀέρα εἶναι ἡ νυμφικὴ πομπὴ βαίνουσα ἐν μέσῳ νέφους κονιορτοῦ, ὡς θεότης ἐν νεφέλαις. Καὶ ὁ ξενίζων Ἕλληνα, καὶ ὁ πιστὸς εἰς τὰ πάτρια πολίτης οὐδὲν κακὸν πράττουσιν, ἀλλ' ὁ μὲν κρύπτει τὴν εὐτυχίαν αὐτοῦ, ὁ δὲ ἐκτίθῃσιν αὐτὴν εἰς τὰς ὁδοὺς εἶναι ἀπλῶς διαφορὰ ἰδεῶν, διαφορὰ αἰσθήσεως, ἀλλὰ καὶ πολιτισμοῦ.

Ἐνῷ ἡ ἀβροδίατος δέσποινα ἐξέρχεται ἐφιππος ὡς ἡμαζὼν ἢ ἐποχεῖται ἐπὶ στιλβούσης ἀμάξης ἐν μεγαλοπρεπεΐᾳ Ἦρας, ἔχουσα παρὰ τῷ χρυσοφοροῦντι ἡνιόχῳ χρυσο-

στόλιστον θεράποντα, ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον, ἵνα δίδῃ τὰ ἐπισκεπτήρια αὐτῆς, ἃ καλεῖ κάρτας, γαλλιστὶ ἐκτετυπωμένας, διότι εὐρίσκει, ὡς φαίνεται, εὐηχότερον τὸ **Madame** τοῦ *Κυρία*, ὁ παρὰ τὰ πρόθυρα τῶν κλεινῶν Ἀθηνῶν χωρικός, τοιαύτην κολακευτικὴν ἔχει περὶ γυναικὸς ἰδέαν, ὥστε ὁμιλῶν περὶ τῆς ἰδικῆς του λέγει πολλάκις ἡ *γυναῖκά μου* μὲ συμπαθεῖο. Δὲν νομίζει τις ὅτι ἀκούει τοῦ ἀγαθοῦ Ἑσιόδου παραγγέλλοντος:

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βουὴν τ' ἀροτῆρα,
κτητήν, οὐ γαμετήν, ἥ τις καὶ βουσίην ἔποιτο;¹

Αἱ ἄκραι αὗται ἀντιθέσεις, ἅς εὐκόλως δύναται τις νὰ πολλαπλασιάσῃ, εἰ μικρὸν κέκτηται πνεῦμα παρατηρήσεως, δὲν ἐλέγχουσι βεβαίως ἐνότητα πολιτισμοῦ. Ἄλλως ἢ ἐνότης εἶναι ἀδύνατος ἐπὶ τοῦ παρόντος, διότι ἐνδυθέντες τὸ παρισινὸν τοῦ *Λαμπίκη costume* δὲν ἀπέξεδύθημεν ἐντελῶς τὸν Ἀνατολίτην. Εἵμεθα πάντοτε κατὰ τι λαὸς ἀνατολικός, καὶ ἡ τοῦ εὐρωπαϊσμοῦ χροιά δὲν εἰσέδῃ βαθύτερον τῆς ἐπιδερμίδος. Ἡ ἀνέλιξις ἔχει νόμους ἀπαραβάτους, καὶ οὐδέποτε βαίνει δι' ἁλμάτων, ἰδίᾳ δ' ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ. Ἀπὸ τῆς καλύψεως, ἐν ᾗ ὁ ἀλβανίζων γηγενὴς ζῇ ἐν μέσαις Ἀθήναις ἐν δημοκρατικῇ μετὰ τοῦ ζῶου αὐτοῦ ἰσότητι, ἕως τοῦ μεγάρου, οὗ ὁ οἰκοδεσπότης εὐρωπαϊζει, βλέπει τις κοινωνίαν ταλαντευομένην μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς ἀγροικότητος καὶ τοῦ δυσμικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ὃ, τι τοῦτο παρουσιάζει ἀκρότατον. Καὶ ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ μαρμαίροντι μεγάρῳ οὐ σπανία ἡ ἀντίθεσις. Μεταξὺ τοῦ πολυταλάντου πατρὸς καὶ τῆς μουσοτραφοῦς κόρης ὑπάρχει πολλάκις βαθὺ χάσμα, ὡς πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀμφοτέρων ἀνάπτυξιν. Πολύλακις ἀδυνατεῖ οὗτος νὰ ἐκτιμήσῃ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως τὰς προόδους αὐτῆς· οὐ πάντοτε δύναται νὰ λαλήσῃ μετὰ τῆς πεφιλημένης θυγατρὸς τὰς γλώσσας ἅς αὕτη ἐκμανθάνει.

¹ Ἔργα καὶ Ἡμέραι, 405.

Ἀκούει αὐτὴν χειροκροτουμένην ἐν ἀφροσπερίδι ἐπὶ τῇ ἐπι-
 τυχεῖ ἐκτελέσει δυσκόλου μουσικοῦ τεμαχίου καὶ ἀγάλλε-
 ται, ἀλλ' οὐδέποτε ἔσχεν ἀφορμὴν νὰ ἐρευνήσῃ τίς ὁ Βετ-
 τόβεν, ὁ Μοζάρτ ἢ ὁ Ροσσίνης, οὐ τὸ μουσουργήμα τόσῳ
 ἐπιδεδξιῶς ἢ κόρῃ αὐτοῦ ἐξετέλεσεν. Ἐπαινεῖ, ἀκούων τῶν
 διδασκάλων ἐπαινούντων τὸ χαρίεν τοπεῖον, ὅπερ αὕτη
 ἔγραψεν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐνθυμεῖται ὅτι ἐποίησε μακρὰς δια-
 τριβὰς ἐντὸς πινακοθήκης, διότι ἀλλοῖαι ὅλως ὑπῆρξαν πάν-
 τοτε αἱ ἀσχολαίαι αὐτοῦ. Εὐτυχῶς αὐτὸς οὗτος ὁ πατήρ
 πειράται νὰ πληρώσῃ τὸ χάσμα διὰ τοῦ ζήλου ὃν δεί-
 κνυσι, παρέχων τῇ κόρῃ ἢ τοῖς τέκνοις αὐτοῦ τὴν μᾶλλον
 ἐπιμελελημένην ἀγωγὴν, εἰς δὲ τὸν μέλλοντα σύμβιον ἀπό-
 κειται νὰ καλλιεργήσῃ καὶ ἀναδείξῃ τὰς πνευματικὰς τῆς
 νεαρᾶς αὐτοῦ συζύγου ἀρετάς, γενόμενος αὐτῇ μουσηγέτης
 Ἀπόλλων, οὕτως εἰπεῖν. Δυστυχῶς τὰ πάντα εἰσὶν ἔτι ἀ-
 σύντακτα καὶ ἄμορφα παρ' ἡμῖν, καί, κατὰ τὸν ῥοῦν, ὃν
 ἔλαβε πρὸ δεκαετίας τὸ ἡμέτερον ἔθνος, οὐδεμία ὑπάρχει
 πιθανότης ὅτι θὰ σχηματισθῇ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἡ κοινωνικὴ
 ἐκείνη τάξις, ἥτις ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ συνδυάζει τὸν πλοῦ-
 τον ἢ τοῦλάχιστον τὴν «*aurea mediocritas*» τοῦ ποιητοῦ,
 μετὰ τοῦ ἔρωτος πρὸς τὰ γράμματα. Ἐν Ἑλλάδι, χώρα
 ἐν παντὶ τῶν ἄκρων, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ καλλιέργια τοῦ πνεύ-
 ματος ζῶσιν ἐν διαζυγίῳ· διότι οἱ μὲν τῶν εὐπόρων στε-
 ροῦσι στρατιωτῶν τὴν πολιτείαν τῶν γραμμάτων, ἀποδυό-
 μενοι εἰς τὴν πολιτικὴν παλαίστραν, διότι μόνῃ αὕτη φέρει
 ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, τὸ ἰδεῶδες παντὸς Ἑλλήνου· οἱ δὲ θύουσι
 τῷ χρυσῷ μόσχῳ, κυβεύοντες καὶ χρηματιζόμενοι. Μεταξὺ
 τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν ὑπάρχει καὶ τρίτη, ἡ τῶν ἀ-
 νεξαρτήτων καὶ εὐπόρων ἐκείνων ἰδιωτῶν, οἵτινες προτι-
 μῶντες τὸν ἥρεμον βίον τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας, ζῶσι μα-
 κράν τῆς πολιτικῆς τύβης καὶ τῶν κινδύνων τοῦ χρημα-
 τιστηρίου, ἀλλ' οὗτοι δυστυχῶς, καίπερ οἱ πλεῖστοι εὐπαί-

δευτοί, θερίζουσι καὶ χειμάζουσιν ἐν τῷ *dolce far niente*. Ποῦ λοιπὸν ἢ ἄλλοτε ἀριστοκρατικὴ τῶν γραμμάτων πολιτεία θὰ εὕρῃ ἐγκρίτους πολίτας; ἀναντιρρήτως ἐν τῇ τάξει τῶν μὴ εὐπόρων, διὸ καὶ τὰ γράμματα φθισιῶσι παρ' ἡμῖν, εἰς βάνανυσον βιοποριστικὸν ἔργον ἐκπεσόντα. Οἰκοθεν δὲ νοεῖται ἐκ τίνος τῶν τριῶν τούτων κοινωνικῶν τάξεων θὰ ἐξέλθῃ ὁ μέλλων σύζυγος τῆς μουσοτραφοῦς, ἀλλὰ καὶ πολυταλάντου κόρης, διότι συμβαίνει καὶ εἰς τὰ εὐγενῆ τῶν μετὰλλων ὅ,τι καὶ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχει ἀμοιβαία τις συμπάθεια καὶ ἑλξίς, οἷα ἡ τοῦ χρυσοῦ πρὸς τὸν ἄργυρον καὶ ἡ τοῦ ἀργύρου πρὸς τὸν χρυσόν. Σύζυγος δὲ τοιοῦτος, ἀνὴρ πρακτικὸς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, δυσκόλως θὰ ἔστεργε νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ θεραπεύσῃ τὸν πρὸς τὴν τέχνην ἢ τὰ γράμματα ἔρωτα τῆς συμβίου, εἴποτε αὕτη τοιοῦτον διεδήλου, ὅπως ἀναδείξῃ αὐτὴν ζωγράφον, μουσουργόν, ποιήτριαν, συγγραφέα, λογιὰν γυναῖκα, Μοῦσαν, ἐνὶ λόγῳ. Θὰ παρετῆρῃ αὐτῇ ὅτι ὁ Ἑλικῶν, ὅσῳ καὶ ἂν ἐπικαλοῦνται αὐτὸν οἱ ποιηταί, δὲν εἶναι δι' ἄβραν δέσποιναν ἐνδιαιτήμα τόσῳ *confortable*, ὅσῳ μέγαρον ἐν Ἀθήναις ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου, καὶ εὐκόλως θὰ ἔπειθεν αὐτὴν ὅτι ἡ μᾶλλον ἀειθαλὴς δάφνη, ὁ ποιητικώτατος διὰ γυναῖκα στέφανος εἶναι ἀδαμάντινον περιδέραιον. Ἀλλως, ὅτε τὸ ἄλλας ἐμωράνθῃ, ὅτε πᾶς πνευματικὸς βίος ἐξέλπεν ὑποκύπτει εἰς τὴν μαστίζουσαν ἡμᾶς ψυχοφθόρον τοῦ χρηματίζεσθαι νόσον, ὅτε τὸ ἱερὸν τῶν γραμμάτων πῦρ ἐσβέσθῃ ἐν ταῖς χερσὶν ἐκείνων, οἵτινές εἰσιν οἱ φυσικοὶ αὐτοῦ δαδούχοι, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μεταδώσωμεν εἰς τὰς γυναῖκας ἐσβεσμένην φλόγα;

IV

Πόσον τυφλώττομεν ἐνώπιον τῶν λαῶν τῆς Ἑσπερίας, οὓς τόσῳ συνεχῶς ἐπισκεπτόμεθα! Καίτοι αἱ κοινωνικαὶ

διαιρέσεις, αἱ τὰς διαφόρους τάξεις τῶν λαῶν ἐκείνων χρωματίζουσαι, παρέχουσι διὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν τίτλων ἄφθονον τροφήν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ματαιότητα, οὐχ ἥττον οἱ φέροντες αὐτούς, οἷονεὶ ἀνεπαρκεῖς θεωροῦντες, παντὶ σθένει πειρῶνται νὰ περιβάλλωσι τὰ σήματα τῆς λαμπρᾶς αὐτῶν καταγωγῆς διὰ τοῦ ἀμαράντου τῆς παιδείας στεφάνου. Ὁ Σιατωβριάν, ὁ Λαμαρτίνος, ὁ Μονταλαμβέρ, ὁ ΔεΦαλλοῦ, ὁ Broglie, ὁ Ρῶστος Γαλιτζίν καὶ μυρίοι ἄλλοι, πάντες οὗτοι κόμητες, δούκες ἢ πρίγκιπες, νέας ἐπεζήτησαν εἰς τὰ γράμματα περγαμηνᾶς εὐγενείας, οἷονεὶ συμμορφούμενοι πρὸς τὰ σοφὰ ταῦτα διδάγματα τοῦ Ἀραβὸς ποιητοῦ Ἰαμαρκάρι, λέγοντος: «Κράτησον τὸν τίτλον τῆς εὐγενείας, ὃν ἔλαβες γεννώμενος, ἀλλὰ προσπάθησον νὰ προσθέσῃς σὺ αὐτὸς ἕτερον, ἵνα ἀμρότεροι ἀποτελέσωσιν ἀληθῆ εὐγένειαν. Ὑπάρχει μετὰξὺ τῶν πατραγαθίων καὶ τῶν ἀνδραγαθίων, οἷα διαφορὰ μετὰξὺ τῆς τροφῆς τῆς προτεραίας καὶ τῆς τροφῆς τῆς ἐπιούσης· ἡ χθεσινὴ τροφή δὲν θὰ σοὶ χρησιμεύσῃ σήμερον καὶ δὲν θὰ σοὶ δώσῃ δυνάμεις διὰ τὴν αὔριον.» Ἀρκοῦσα βεβαίως τιμὴ τῇ κυρίᾳ Γκυϊζῶ ὅτι ἦτο τοιοῦτου ἀνδρὸς σύμβιος, καὶ ὅμως ἐτίμησε καὶ αὕτη τὸ ἴδιον ὄνομα διὰ πολλῶν πονημάτων, ὧν δύο ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἔστυψε.¹ Καὶ ἡ κυρία de Witt ἠδύνατο νὰркеσθῇ εἰς ὅπερ ἔφερε πατρόθεν ὄνομα, θυγάτηρ οὔσα τοῦ Γκυϊζῶ, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἐζήτησε νὰ προσθέσῃ διὰ τοῦ καλᾶμου εἰς τὸ ἐπιφανὲς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ συζύγου, πολλὰ ἡθολογικὰ πρὸς μὀρφωσιντῶν νεανίδων δημοσιεύσασα. Μαρκησία ἡ Μαριάννα Φλωρέντζη Οὐάδδινγκτων, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἐγκρίτου αὐτῆς περὶ Ἀθαλασίας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς συγγράμματος² ἐκτήσατο φήμην. Πριγκίπισσα ἡ Βελ-

¹ Τοιαῦτα, ὁ «Écolier» καὶ αἱ «Lettres de Famille.»

² «Della immortalità dell'anima umana, per la marchesa Marianna Florenzi Waddington. Firenze, 1869.»

ΔΟΡΑ ΙΣΤΡΙΑΕ

By JOHN STOW, Citizen, and Antiquary of the same.

Printed by I. I. for I. I. at the Sign of the Gun, in St. Dunstons Church-yard, near St. Dunstons Church, in the County of Middlesex.

1687.

IN A SINGLE VOLUME.

THE HISTORY OF THE CITY OF LONDON

By JOHN STOW, Citizen, and Antiquary of the same.

Printed by I. I. for I. I. at the Sign of the Gun, in St. Dunstons Church-yard, near St. Dunstons Church, in the County of Middlesex.

1687.

IN A SINGLE VOLUME.

THE HISTORY OF THE CITY OF LONDON

By JOHN STOW, Citizen, and Antiquary of the same.

Printed by I. I. for I. I. at the Sign of the Gun, in St. Dunstons Church-yard, near St. Dunstons Church, in the County of Middlesex.

1687.

IN A SINGLE VOLUME.

THE HISTORY OF THE CITY OF LONDON

By JOHN STOW, Citizen, and Antiquary of the same.

Printed by I. I. for I. I. at the Sign of the Gun, in St. Dunstons Church-yard, near St. Dunstons Church, in the County of Middlesex.

1687.

γκιοζόζω, ἡ καὶ εἰς Ἑλλάδα κατελθοῦσα, καὶ ἱστορικὸς ὁ οἶκος ἐξ οὗ ὀρμαῖται, καὶ ὁμῶς δὲν ἀπηξίωσε τῶν γραμμάτων τὴν δόξαν, πολλά, καὶ περὶ Ἀνατολῆς, γαλλιστὶ συντάξασα. Πριγκίπισσα ὡσαύτως καὶ ἡ Μασκάλκη, ἀλλ' ἄλλο ἐλάμπρυνεν ὄνομα, τὸ τῆς Δώρας Ἰστριάδος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ μέγιστοι τῆς πολιτικῆς παλαιστρας ἀθληταὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τὴν τῶν γραμμάτων φήμην ἐζήλωσαν. Διὰ μυθιστορικῶν συγγραφῶν ὁ Δ' Ἰσραῆλ ἐγένετο γνωστός, καὶ δι' αὐτῶν ἀνῆλθεν εἰς τὰ ὑπατα τῆς Ἀγγλίας ἀξιώματα, τὸ μὴ ἀριστοκρατικὸν τῆς γενεᾶς διὰ τοῦ καλάμου ἐξευγενίσας· τὸ δὲ τελευταῖον ἔργον τοῦ λόρδου Βηκονσφίλδ ἐνθυμίζει τὸν Δ' Ἰσραῆλ· δὲν εἶναι ὁ πόλεμος τοῦ Ἀφγανιστάν, ἀλλ' ὁ Ἐνδυγίων· καὶ ὁμῶς οἱ ἡμέτεροι σοφοί (;), οἱ περινούστεροι τοῦ μεγάλου τῆς Ἀγγλίας συγγραφέως καὶ πολιτικοῦ ἀνδρὸς δεικνυόμενοι, ἀπαξιοῦντες δὴθεν τὸ φιλολογικὸν τοῦτο εἶδος, ὡς ἐλαφρὸν καὶ τῆς περινοίας αὐτῶν ἀνάξιον, δὲν ὑψόκησαν ἔτι οὐδὲ διηγημάτιον νὰ συγγράψωσιν. Εἶναι ὁμῶς καὶ ἀληθὲς ὅτι εὐκοπώτερον τὸ συρράφειν ἀκαδημαϊκὸν λόγον, ἐκτυπούμενον, δημοσιευόμενον, διανεμόμενον δωρεάν καὶ μὴ ἀναγινωσκόμενον ἢ διήγημα, ἔστω καὶ πληκτικόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ κλεινὸς τοῦ Βηκονσφίλδ ἀντίπαλος, εἰς ὃν τόσα ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει, ὁ Γιάδστων, ἐπόθησε τοῦ συγγραφέως τὴν δόξαν, φιλόμηνος γενόμενος καὶ συγγράψας τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο περὶ τοῦ θείου ἀοιδοῦ πόνημα. Μεταφραστὴς τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ὁ λόρδος Δέρβυ, ποιητῆς δὲ καὶ λογογράφος ὁ τέως ἀντιβασιλεὺς τῶν Ἰνδιῶν, ὁ Βοῦλβερ-Λύττων, ὁ ἄλλοτε γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀθήναις ἀγγλικῆς πρεσβείας. Καὶ ἂν μικρὸν εἰς τὸ παρελθὸν ἀναδράμωμεν, θὰ εὔρωμεν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴν τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας ἄνδρα τοσοῦτ' ἐλληνομαθῆ, ὥστ' ἔγραψέ ποτε ἐκ τοῦ προχείρου στίχους πινδαρικοὺς ἐπὶ τοῦ λευκώματος τῆς μουσοτραφοῦς

δεσποίνης Α. Βαλτατζή· ἦτο δὲ οὗτος ὁ γνωστὸς ἐπὶ φιλελληνισμῷ περιώνυμος Κάνιγκ.

Ὡς δὲ φαίνεται, ἡ δόξα αὕτη τοσαῦτα ἔχει ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἰσχυρὰ θέλγητρα, ὥστε οὐκ ἔῃ καθεύδειν οὐδ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἐπὶ τοῦ θρόνου καθημένους, τοὺς ἐξ ἁπάντων τῶν πόρων ἀναπνέοντας τὴν ἀενάως πρὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν καιομένην τῶν ἐπαίνων, τοῦ θαυμασμοῦ, τῆς κολακείας λίθανον. Καὶ αὐτὸς ὁ Ναπολέον ὁ Γ', ὁ ἐπὶ δεκαοκταετίαν διαιτητὴς τῆς Εὐρώπης, οὗ οἱ λόγοι κατὰ πᾶσαν πρώτην Ἰανουαρίου ὡς χρησμοὶ ἐσχολιάζοντο, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἰσχύος καὶ δόξης αὐτοῦ, ὅτε ὑψηλὰ ἴστατο ὁ ναπολεόντειος ἀετὸς καὶ σέλας διέχεε τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα, ἐσεμνύνετο ἀφίνων τὰ σκῆπτρα ἵνα λάβῃ τοῦ ἱστορικοῦ τὸν κάλαμον. Γνωστὸν δὲ τὸ πόνημα αὐτοῦ, τὸ εἰς ὀκτὼ γλώσσας μεταφρασθέν, *Ἱστορία τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος*,¹ οὗ τὰ ὑπομνήματα ἢ ὁ βίος ὑπῆρξαν πάντοτε τὸ προσφιλὲς ἀνάγνωσμα καὶ τὸ μέλημα οὐ μόνον μεγάλων στρατηγῶν, ὡς ὁ Κονδέ, ἀλλὰ καὶ τῶν μᾶλλον φημισθέντων ἡγεμόνων, Καρόλου τοῦ Ε', Σολιμάνου τοῦ Β', Ἑρρίκου τοῦ Δ', Χριστίνης τῆς Σουηδίας, Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', Ναπολέοντος τοῦ Α' καὶ ἄλλων ἥττον ἐπιφανῶν. Πρὸ ὀλίγων δὲ ἐτῶν, ἀνασσα κραταιοτάτη, ἐπὶ ἀναριθμητῶν ἐκατομμυρίων ὑπηκόων βασιλεύουσα, εἰς ἄλλο κοινὸν ἢ τὸ τῆς βουλῆς τῶν Κοινοτήτων ἀποτετινομένη, ἐζήτει τὴν ψῆφον αὐτοῦ οὐχὶ πλέον ὡς ἀνασσα, ἀλλ' ὡς συγγραφεὺς τῶν ἰδίων αὐτῆς *Ἀπομνημονευμάτων*.² Καὶ βεβαίως ἔσχε ταύτην εὐμενῇ, διότι οὐδὲν ἀφελέστερον καὶ σύναμα περιεργότερον τῶν *Ἀπομνημονευμάτων* τούτων, ἐν οἷς μετὰ τόσης μετριοφροσύνης καὶ εἰλικρινείας ἐκφράζει τὰς ἐντυπώσεις αὐτῆς, ἰδίᾳ δὲ ἐν τῷ κεφαλαίῳ ἐκείνῳ, ἔνθα ποιεῖται λό-

¹ Histoire de Jules César. tom. II. Paris 1865—1868.

² «Leaves from my journal of our lifenuin the Higheands».

γον περὶ τῶν προσωπικῶν αὐτῆς σχέσεων μετὰ Ναπολέοντος τοῦ Γ' καὶ τῆς αὐτοκρατείας Εὐγενίας. Ἡ δὲ Βικτωρία δὲν εἶναι ἡ μόνη βασίλισσα ἡ καλλιεργοῦσα τὰ γράμματα. Γνωστὸν ἐν 'Ρουμουνία τὸ ψευδώνυμον *Carmen Sylon*· εἶναι τὸ τῆς μουστοτραφοῦς βασίλισσας τῆς 'Ρουμουνίας 'Ελισάβετ, ἐξόχου ποιητρίας, ἥτις οὐκ ὀλίγα ἐδημοσίευσεν ἐν ἐμμέτρῳ καὶ πεζῷ λόγῳ, τινὰ μὲν γερμανιστί, τὰ δὲ πλεῖστα ἐν ῥωμουνικῇ γλώσσῃ. Ἀνυπόμονος δὲ ἡ πολιτεία τῶν γραμμάτων ἀναμένει τὸ πρὸ ἔτους ἀγγελλθὲν νέον τῆς βασίλισσας 'Ελισάβετ ποίημα ὁ 'Αάσβερος, «*Ahasverus*.» Εἶναι δὲ ὁ 'Αάσβερος, ὡς γνωστὸν, τὸ κατὰ τὴν παράδοσιν ὄνομα τοῦ *Περιπλανωμένου Ἰουδαίου*, ὅστις πολλῶν τὸν κάλαμον ἀπησχόλησε καὶ τὸν τοῦ 'Εδγάρ Κυινέ. Οὐδὲν δὲ λέγω περὶ τῆς φιλομαθείας καὶ τοῦ πρὸς τὸ συγγράφειν ἔρωτος ἄλλων ἐστεμμένων κεφαλῶν, ὡς περὶ τοῦ Δὸν Πέτρου τῆς Βρασιλίας, τοῦ καὶ εἰς 'Ελλάδα κατελθόντος, διότι πανθομολογουμένη ἡ κλασικὴ αὐτοῦ παιδεία.

Εὐτυχεῖς οἱ μετριόφρονες ἡμῶν πολιτευταί, οἱ μὴ αἰσθάνομενοι τὰ ὀχληρὰ κέντρα τῆς φιλολογικῆς τοῦ Βηκονσφήλδ, τοῦ Γλάδστωνος, τοῦ Δέρβυ, τοῦ Βουλβερ-Λύττων καὶ τόσων ἄλλων φιλοδοξίας, ἀλλ' ἐπαρκούμενοι εἰς τὰς πολιτικὰς αὐτῶν δάφνας καὶ τοὺς ἐν τῇ Βουλῇ ῥητορικοὺς αὐτῶν λόγους. Ἄλλως οὐ μικρὰ ἱκανοποιήσεις τῷ δυναμένῳ νὰ ἀπασχολήσῃ ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἡ καὶ ἐφ' ὅλην ἡμέραν κοινὸν νοῆμον, ὡς τὸ τῆς κλεινῆς ταύτης πόλεως, διὰ πτεροέντων ἐπῶν.

Εὐτυχεῖς αἱ ἀγαθαὶ καὶ συνεταὶ δέσποιναί τοῦ ἱεροῦ τῆς Παλλάδος ἄστεος, πάλαι ποτὲ Μουσῶν πτολιέθρου, αἱ βλέπουσαι ἄνευ οὐδεμιᾶς ζήλοτυπίας τὰς φιλοδόξους ἐκείνας γυναῖκας, αἵτινες παντὶ σθένει πειρῶνται νὰ διαψεύσωσι τὸν *Beauchêne* εἰπόντα «ἡ βαθεῖα τῶν συρμῶν μελέτη εἶναι τῶν πλείστων γυναικῶν ἡ φιλολογία», καὶ

νά ὑψωθῶσιν εἰς ὑψηλοτέρους ὀρίζοντας, δικαίως φρονοῦσαι ὅτι ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται.

Εὐτυχῆς τέλος ἡ κλεινὴ πόλις, ἡ ἀφίνουσα τῷ κυρίῳ Μακράκη καὶ τοῖς λογίοις συντάκταις τοῦ Σωτῆρος τὴν φροντίδα τοῦ συζητεῖν, ἃν ὁ ἄνθρωπος εἶναι τρισύνθετος ἢ δισύνθετος, ἃν ἔχῃ σῶμα, ψυχὴν καὶ πνεῦμα ἢ μόνον σῶμα καὶ ψυχὴν, δοξάζουσα ὅτι ἀμφότεροι ἀπατῶνται, διότι μόνον τὸ πρῶτον ἔχει, διὸ καὶ πιστῶς ἀκολουθεῖ τῷ πρακτικῷ τούτῳ παραγγέλματι θεοπνεύστου σοφοῦ:

Τρῶγε, πῖνε, χαίρου ἐν ὧσιν ζῆς,
Οὗτος εἶναι ὁ κληρὸς σου ἐπὶ γῆς.

V.

Ἄλλοτε πρὸ εἰκοσαετίας, ὅτε εἵχομεν ὀλιγώτερα σχολεῖα καὶ ὀλιγωτέρας παιδαγωγικὰς μεθόδους, ὀλιγωτέρας βιβλιοθήκας, ὀλιγώτερα τυπογραφεῖα καὶ ὀλιγώτερα βιβλιοπωλεῖα, ὀλιγωτέρας ἐφημερίδας, ὀλιγωτέρους συλλόγους, ὀλιγώτερα ἐκπαιδευτηρίων προγράμματα καὶ ὀλιγωτέρους δασκάλους, ἀνθρωπίνους μηχανὰς ἀκαταπαύστως ἐργαζομένας, χάριν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, συντακτικά, γραμματικὰς καὶ παντοειδεῖς διδακτικὰς *φυλλάδας*, ἐνὶ λόγῳ ὅτε ἡ ταπεινὴ παιδεία τῶν πατέρων ἡμῶν δὲν εἶχεν εἰσέτι περιβληθῇ λαμπρὰν θεατρικὴν στολήν, ἡ ἡμετέρα κοινωνία ἔζη μᾶλλον ἢ σήμερον πνευματικῶς. Καὶ αὐτοὶ ἔτι

¹ Ἐκκλ η σ. Ε', 48 : « Ἴδού εἶδον ἐγὼ ἀγαθόν, ὃ ἐστὶ καλόν, τοῦ φαγεῖν καὶ τοῦ πιεῖν καὶ τοῦ ἰδεῖν ἀγαθωσύνην ἐν παντί μόνῳ αὐτοῦ, ὃ ἐὰν μοχθῇ ὑπὸ τὸν ἥλιον ἀριθμὸν ἡμερῶν ζωῆς αὐτοῦ ὧν ἐβίωνεν αὐτῷ ὁ Θεός, ὅτι αὐτῷ μερίς αὐτοῦ » Η', 45 : « Καὶ ἐπήνεσα ἐγὼ τὴν εὐφροσύνην, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον, εἰ μὴ τοῦ φαγεῖν καὶ τοῦ πιεῖν καὶ τοῦ εὐφρανθῆναι Θ' 9 : « Καὶ ἴδε ζῶν μετὰ γυναικὸς ἦν ἡγάπητας . . . »

οἱ ἄνδρες τοῦ ἀγῶνος στρατιωτικοὶ ἢ πολιτικοί, οἱ οὐχὶ ἐν πανεπιστημίαις, ἀλλ' ἐν στρατοπέδοις, σκληραγωγίαις καὶ κακουχίαις ἐκπαιδευθέντες, ἀποχωροῦντες τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἢ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, ἐθεώρουν τὸ ἔργον αὐτῶν ἡμιτελές, εἰ μὴ προσήνεγκον πνευματικὴν τινα συμβολὴν τῇ ἀναγεννωμένῃ Ἑλλάδι. Οὕτως ὁ Χ. Περραιβὸς καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Χ. Βυζάντιος, ὁ Φραντζῆς, ὁ Φωτάκος, ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, ὁ Σπηλιάδης, ὁ Νικόδημος, ὁ τοῦ Δήμου ποιητὴς Σ. Τρικούπης, ὁ Ἰ. Φιλήμων —, ἐκ τῶν μεγάλων ἀθλητῶν τῆς διαπρεπούσης τότε ἐν Ἑλλάδι δημοσιογραφικῆς παλαιστρας —, καὶ ἄλλοι, ὡς ὁ Κριτοβουλίδης, ὁ Σωνιέρος, ὁ Σουρμελῆς, ὁ Φωτεινὸς ἐν Λειψία, πάντες ἐξέθετον διὰ διαφόρων συγγραφῶν, *Ἱστοριῶν*, *Ἀπομνημονευμάτων*, *Δοκιμίων*, τὰ κατὰ τὴν μεγάλην ἡμῶν πολιτικὴν ἐποποιῖαν, ἕκαστος ἐν ᾧ ἠδύνατο μέτρω. Πλεῖστα δὲ δημοσιεύματα, εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας ἀναγόμενα, ὡς τὰ *Ἵδραϊκά*, τὰ *Σπεισιωτικά*, ἡ *Συνοπτικὴ ἱστορία τῶν νήσων Σπετσῶν*, *Ἵδρας καὶ Ψαρῶν*, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἀπὸ τοῦ 1841 — 1861 γενόμενα, εἰσὶν ἐνδεικτικὰ τοῦ ἐπικρατοῦντος τότε ἐθνικοῦ φρονήματος, καί, ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ σήμερον, ἀριδύλως μαρτυροῦσιν ὅποσον τοῦτο κατέπεσεν.

Ἄλλοτε, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅτε δὲν εἶχομεν μαρμάρινα πολυτεχνεῖα, καὶ Καλῶν Τεχνῶν συλλόγους, καὶ μουσεῖα, καὶ διδασκαλίσσας ἐκ τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ, ἀπῆντα τις ἐνίοτε παρὰ ταῖς ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευόμεναις κόραις καλλιτεχνικὸν τι αἶσθημα, οὐχὶ ἐφήμερον, ἐκ τοῦ συρμοῦ γεννηθὲν καὶ σὺν αὐτῷ σθεννύμενον, ἀλλ' ἀληθές, ἐξ ἐκείνων, ἅτινα δεσπόζουσι παντὸς τοῦ βίου. Μεταξὺ τῶν ἀρίστων μαθητριῶν τοῦ τότε ἐνταῦθα ἐκ Βονωνίας ζωγράφου Πρωτὰ Ἰζέκκολη, καλλιτέχνου ἐγκρίτου ἀλλ' ἰδιοτρόπου πῶς τὴν ἐνδυμασίαν, καθὼ φέροντος τὴν

στολήν τοῦ ἀθανάτου αὐτοῦ ὁμωνύμου, ἥτο ἡ τρίτη καὶ τελευταία κόρη τοῦ ἀτρομήτου ἐκείνου ἐκ Πετσῶν εὐπατρίδου, ὅς τις, μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν, διῆλθε τὸν Ἀτλαντικὸν ἐπὶ ἀκατίου. Ἡ νεᾶνις, ἀκατάσχετον ἔχουσα πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἔρωτα, ἐζήτησε νὰπέλθῃ εἰς Ἰταλίαν, ὃ δὲ πατήρ, καὶ περ ἀνὴρ ἀρχαϊκός, προθύμως ἔστερξε νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν διακαῆ τῆς θυγατρὸς πόθον. Ἀφικνεῖτο δὲ αὕτη εἰς Σιβιταδέκκιαν, καθ' ἣν ἡμέραν ἀπεβιδάζετο ἐκεῖ ὁ στρατὸς τῆς δημοκρατικῆς Γαλλίας, ὅπως πολεμήσῃ τὴν ἐν Ῥώμῃ ἀνακηρυχθεῖσαν τότε δημοκρατίαν, καὶ προσθῇ οὕτω μίαν ἔτι τερατώδη ἀντίφασιν εἰς τὰς οὐκ ὀλίγας τῆς πολιτικῆς ἀσχημοσύνας. Ἡ κόρη ὁμως οὐδόλως ἐπτοήθη αἰφνης εὐρεθεῖσα ἐν μέσῳ πόλεως ἀναστάτου, ἀλλ', ὡς ἡ Διοτίμη τοῦ Πλάτωνος, ἀνδρικὴν περιβλήθεισα στολήν, μετέβη εἰς Ῥώμην, καὶ εἶτα ἐκεῖθεν εἰς Φλωρεντίαν μετὰ μεγάλῃς ἐπιτυχίας εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς ἀποδυομένη. Δυστυχῶς ὁ γάμος, ὃν μετὰ τοῦ διδασκάλου αὐτῆς συνῆψεν, ἀπέβη ἀτυχής, ἐσαεὶ καταστρέψας ὑπαρξιν ἀληθῶς καλλιτεχνικὴν. Οὐ μόνον ὑπέστη αὕτη πικρίας ὡς σύζυγος, ἀλλὰ καὶ πληγὴν ἀνίατον εἰς ὃ,τι ἡ μήτηρ ἔχει προσφιλέστερον, τὰ τέκνα, ἀπολέσασα θυγατέρα καὶ υἱόν, τὴν καλὴν τῆς μητρὸς τέχνην ἀσπασάμενον.

Ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς παραλίας τῶν ἡρωϊκῶν Πετσῶν, ὡσεὶ ἐπὶ βράχου ὑψοῦται μονήρης οἰκίσκος, ἐνθεν μὲν τὴν ἄξινον θάλασσαν βλέπων, ἐνθεν δὲ ὃ,τι μᾶλλον ὑπάρχει πένθιμον καὶ θλιβερόν, τὸ κοιμητήριον. Ἐν τῷ ἐρημιτηρίῳ ἐκείνῳ ἀπεχώρησε πρὸ πολλοῦ, ὡς ἐν μονῇ, γυνὴ νέα ἔτι τὴν ἡλικίαν, ζῶσα πλέον ἐν ἑαυτῇ. Εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ ἰδίᾳ τῆς Θείας Κωμωδίας, ζητεῖ τὴν λήθην τοῦ πόνου, ὃν ἐτέρωθεν ἀκαταπαύστως διατρέφει, περιποιουμένη καθ' ἐκάστην τὰ ἄνθη, ἅπερ πέριξ δύο τάφων προσφιλῶν μετὰ στοργῆς ἐφύτευσεν. Εἶναι ἡ καλλιτέχνης, ἡ ἀγωνιωδῶς ἐ-

ρωτῶσα ἢ μᾶλλον ἀπελπιστικῶς ἐπαναλαμβάνουσα μετὰ τοῦ ποιητοῦ τῶν *Μνημάτων* Φοσκόλου :

Σ' τὴν σκιὰν τῶν κυπαρίσσω καὶ μέσα εἰς τὰ μνημεῖα,
Ποῦ δὲν διαμένουν ἄμοιρα παρηγορίας δακρύων,
Τάχα εἰν ἑλιγώτερο βαρὺς ὁ ὕπνος τοῦ θανάτου ;

Καὶ δικαίως μεριμνᾷ· οἱ δύο ἐκεῖνοι τάφοι ἐγκλείουσι δι' αὐτὴν πᾶν ὅ,τι ἠγάπησεν ἐν τῷ κόσμῳ· τὴν τέχνην καὶ τὰ τέκνα, ἅτινα ἠλπιζε νάναδείξῃ καλλιτέχνας ὡς αὐτήν· ἐκεῖ ἐνεταφιάσθησαν οἱ ὄνειροι, αἱ ἐλπίδες, πᾶσα αὐτῆς ἡ ὑπαρξίς.

Ἀλλὰ παρῆλθε δυστυχῶς ἡ γενεὰ τῶν πατέρων, οἵτινες δὲν ἐδίσταζον νὰ πέμπωσιν εἰς Ἰταλίαν τὰς θυγατέρας αὐτῶν, πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ζωγραφικῆς, καὶ φοβοῦμαι μὴ ἡ τόσῃ δοκιμασθεῖσα ἐκείνη μῆτηρ μείνῃ ἐπὶ μακρὸν ἢ μόνῃ Ἑλληνὶς καλλιτέχνις, ὡς αἱ κυρίαι Μαριέττα Μπέτσου καὶ Φωτεινὴ Οἰκονομίδου εἰσὶ, καθὰ φαίνεται, αἱ τελευταῖαι ποιήτριαί τῆς ὁσημέραι ἐκπιπτούσης ἡμῶν γενεᾶς.

Ἡ πρὸς τὴν τέχνην ἔφεσις εἶναι αἰσθημα ἐγωϊστικόν, ὡς ὁ ἔρως, πάντα τὰ λοιπὰ ἀπορροφῶν, καὶ ὡς ἐκεῖνος πολλὰς ἔχον τὰς ἰδιοτροπίας, ἀλλοίου ὅμως εἶδους. Πρὸ ἐτῶν παρέμεινεν ἐνταῦθα μικρόν τι, ἐξ Ἀνατολῆς ἐρχομένη, ὠραία κόρη Ἀγγλὶς, θαυμασίαν τρέφουσα ξανθὴν κόμην. Ἠγάπα ὑπερβαλλόντως τὴν ζωγραφικὴν, καὶ ἐκάστην πρωτὰν ἀνῆρχετο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἵνα ἰχνογραφήσῃ. Ἡμέραν τινά, ἀδυνατοῦσα νὰ διευθετήσῃ τὴν μακρὰν κόμην, ἔλαβε ψαλίδα καὶ ἐκοψεν αὐτήν. « Διὰ τί ἐκόψατε τὴν ὠραίαν σας κόμην ; » ἠρώτα αὐτήν Ἑλληνὶς φίλη της. — « Διότι, ἀπεκρίνατο ἀφελῶς ἡ Ἀγγλὶς, μ' ἐμπόδιζε νὰ ἐνδύωμαι ταχέως καὶ νὰ μεταβαίνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. » — Ἦτο τοῦτο βεβαίως ἀγγλικὴ ἰδιοτροπία, ἀλλὰ μαρτυρεῖ συγχρόνως ὅτι τὸ αἰσθημα τῆς τέχνης παρὰ τῇ κόρῃ ἐκείνῃ ἴσχυε μᾶλλον τῆς γυναικειᾶς φιλαρεσκείας, ἥτις εἶναι

πανίσχυρος. Τίς τῶν ἡμετέρων χαριτοεβρύτων δεσποινῶν ἢ δεσποινίδων—, οὐδ' αὐτὴ βεβαίως ἢ φίλη τῆς Ἀγγλίδος, ἢ μάρτυς αὐτόπτις τῆς θυσίας γενομένη—, θὰ συγκατετίθετό ποτε νὰ θυσιάσῃ χάριν τῆς τέχνης οὐχὶ κόμην ὅλην ἀλλ' ἀπλοῦν βόστρυχον! Εἶναι ὁμῶς καὶ ἀληθές ὅτι ἡ πρόσκαιρος ἐκείνη θυσία ἔσχε βραδύτερον ἀποζημίωσιν ὥραϊον τοπεῖον, παριστάν ἄποψιν τῆς ἐν Λομβαρδία περιφήμου *Μεγάλης Λίμνης*, «**Lago Maggiore**», ἐβραβεύετο ἐν τῇ τελευταίᾳ τῶν Μεδιολάνων καλλιτεχνικῇ ἐκθέσει. Πόσας δὲ γραφικωτάτας θέσεις δὲν παρέχει καὶ ἡ Ἑλλάς, ἰδίᾳ δὲ ἡ Σπάρτη, ὁ Ταῦγετος, ὁ Εὐρώτας τῇ καλλιτέχνῳ γραφίδι γυναικός! διότι λεπτὸν παρ' αὐτῇ τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ. Ἄν δὲ τοσάκις ἡ κυρία Σχλιέμαν, ἡ διὰ τῆς παιδείας καὶ γλωσσομαθείας αὐτῆς τιμῶσα τὸ ἐν Ἑλλάδι γυναικεῖον φῶλον, μετέβῃ εἰς Τροίαν χάριν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν, θὰ ἦτο ἄρά γε ἀδύνατον ἄλλη Ἑλληνὶς νὰπέλθῃ εἰς Σπάρτην χάριν τοῦ Εὐρώτα ἢ τοῦ Ταύγετου; Ἀλλὰ ποῦ ἡ καλλιτέχνης; ἄλλως ὁμολογῶ ὅτι εἶναι εὐκολώτερον νὰ μεταβῇ τις εἰς Φάληρον ἢ εἰς Σπάρτην.

Ἄλλοτε, πρὸ εἰκοσαετίας, ὅτε δὲν εἵχομεν Ὠδεῖα καὶ θέατρα, καὶ ᾠδικοὺς κήπους, καὶ θεατρικὰς ἐφημερίδας, ἀλλ' ἐν καὶ μόνον ἰταλικὸν θέατρον, ὀλιγώτεροι ἦσαν ἀναντιρρήτως αἱ μουσουργοῦσαι ἐν Ἀθήναις νεάνιδες, ἀλλὰ περισσοτέρα ἢ πρὸς τὴν καλὴν ταύτην τέχνην ἔφρσις. Ὅσαι ἐσπούδαζον τότε τὴν μουσικὴν δὲν ἐμάνθανον αὐτὴν χάριν τοῦ συρμοῦ, πρὸς τὸ θεαθῆναι ὠρμῶντο ἐξ ἀληθοῦς καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ ἐκραταίου τὸ ἰταλικὸν μελόδραμα, διὸ καὶ ἡ μουσικὴ ἐπέζη τότε τῷ γάμῳ. Πολλὰς δὲ καὶ καλὰς ἐγγράμους μουσουργοὺς θὰ ἠδυνάμην νὰ νεύρω καὶ νὰναφέρω, εἰ μικρὸν εἰς τὸ παρελθὸν ἀνέτρεχον, ἀλλ' εἰσὶν αὗται γνωστὰ ἐν Ἀθήναις. Αἱ οὖν ὁμῶς ἐπὶ μουσικομαθείᾳ διαπρέπουσαι νεάνιδες, αἱ τὰ ἐκλεκτὰ

ἄκροατήρια τῶν ἀθηναϊκῶν κατὰ τὸν χειμῶνα ἐφесπερίδων
τέρπουσαι διὰ τῆς ἐντέχνου αὐτῶν μουσουργίας, θὰ δια-
τηρήσωσιν ἄρά γε μετὰ εἴκοσιν ἔτη τὴν ἀρετὴν ταύτην,
ὥς αἱ προκάτοχοι αὐτῶν ; ἐπιτραπήτω μοι νὰ διστάσω.

IV

Ἄλλ' εἶναι τάχα ἀπολύτου ἀνάγκης ἡ ἐλευθέριος τῆς
γυναικὸς ἐκπαίδευσις ; Εἶναι καλὸν καὶ χρήσιμον νὰ γίνη
αὕτη μουσουργός, ζωγράφος, συγγραφεύς, ἐπιστήμων, ἐνί
λόγῳ λογία γυνή ; δὲν λέγω δὲ ποιήτρια, διότι «*poeta
nascitur,*» κατὰ τὸ ἀρχαῖον λόγιον. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ᾗ φι-
λόστοργος μήτηρ, νὰ θηλάζῃ τὰ τέκνα αὐτῆς, ὥς δικαίως
ᾗθελεν ὁ Ῥουσσώ ; ὅστις ὁμῶς ἐστελλε τὰ ἰδικά του εἰς
τὸ βρεφοκομεῖον,¹ ὥς αὐτὸς οὕτως ὁμολογεῖ, ἵνα μὴ καὶ κατὰ
τοῦτο δευχθῇ συνεπῆς. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ᾗ ἀγαθὴ οἰκοδέσποινα,
καὶ καλὴ χριστιανή, νὰ ἐπιμελῇται τοῦ οἴκου καὶ τῶν τέκνων
αὐτῆς, νὰ διδάσκῃ αὐτὰ τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ,
ὅτε κεραυνὸς διασχίζει τὸν οὐράνιον θόλον ἢ σεισμὸς σα-
λεύει τὴν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν γῆν, διότι εἰσὶ ταῦτα θεο-
μηνίαι, δι' ὧν ὁ πανάγαθος Θεὸς τιμωρεῖ τοὺς ἁμαρτάνον-
τας ; Ἄλλ' ἂν ἡ μήτηρ τοῦ Φραγκλίνου εἶχε διδάξει αὐτὸν
νηπιόθεν τὸ σταυροκόπημα ἐνώπιον τοῦ κεραυνοῦ, θὰ ἐ-
τόλμα ποτέ, ἀνὴρ γενόμενος, νάντιταχθῇ πρὸς τὴν θείαν
μῆνιν, ἐπινοῶν τὸ ἀλεξικέρανον, ὅτε πασίγνωστον ὅποσον
αἱ προλήψεις τῆς νεαρᾶς ἡλικίας ὀλεθρίως ἐπιδρῶσιν ἐφ'
ὅλου τοῦ βίου ; Βεβαίως, κατὰ τοὺς μάκαρας χρόνους τοῦ
ἀγαθοῦ Ἡσιόδου ἡ γυναικεῖα ἐκπαίδευσις δὲν φαίνεται νὰ
ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, ἀλλὰ σήμερον, ὅτε καὶ αὐτοὶ
οἱ κωφάλαλοι τυγχάνουσι τοιαύτης, εἶναι δίκαιον ἡ γυνή,

¹ Ὅρα *Les confessions* Seconde partie, liv. VII. ἐν τέλει.

πλάσμα λεπτοφυές, τὸσῳ ἄβρᾶν ἔχον τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ τὸσῳ ἀνεπτυγμένον τὸ αἴσθημα τῆς συγκινήσεως, νὰ διατελῇ ἐν ὑποδεστέρα τῶν κωφαλάλων μοίρα; Ἀληθῶς ὑπάρχουσιν ἔτι λαοὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τῇ χώρᾳ ταύτῃ τῶν νεκρῶν, φρονοῦντες ὅτι ἡ γυνὴ ἐπλάσθη ἵνα ζῇ πάντοτε ἐν τῷ σκιόφωτι, ἵνα ἔχῃ καὶ πνευματικὰ καφάρσια, καὶ διάγῃ αἰωνίως τὸν βίον ἐν ἡμιμαθείᾳ, ἀλλ' ἡ Δύσις ἐντόνως διαμαρτύρεται κατὰ τοῦ σκιόφωτος τούτου, ζητοῦσα ὑπὲρ τῆς γυναικὸς πλήρη τὸν ἥλιον, καὶ ἀνοίγουσα τὰς πύλας τῶν πανεπιστημίων ὑποβάλλει αὐτὰς εἰς δοκιμασίας, πτυχία καὶ διπλώματα ταῖς ἀριστερουσάσαις χορηγοῦσα. Μικρὰ βεβαίως ἢ ὑπὸ τῶν πανεπιστημίων ἀποδιδομένη δι-
καιοσύνη πρὸς φύλον, ὅπερ μετὰ τήσεως λαμπρότητος ἐν αὐτοῖς ἐδίδασκε κατὰ τὸ παρελθόν, ἀλλὰ χαιρετίσωμεν εὐφροσύνως τὴν πρώτην ταύτην κατάκτησιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς ἀποτελεσματικότητος. Ἄλλως ἢ ἱστορία τῶν λαῶν, οἵτινες πρῶτοι πάντων ἀνύψωσαν τὴν σημαίαν τῆς Ἀναγεννήσεως, καὶ πρῶτοι πάντων προήχθησαν εἰς τὸν πολιτισμόν, ἢ ἱστορία τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Γάλλων διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἡ γυναικεῖα ἀνάπτυξις συνεβάδισε πάντοτε παρ' αὐτοῖς πρὸς τὴν ἀνδρικήν, ὡς ἄλλοτε ἐκτενέστερον θέλομεν πραγματευθῇ. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες εὕρισκον παρὰ ταῖς δεσποίνας τῶν αἰθουσῶν τὴν πνευματικὴν ἐκείνην ἀτμόσφαιραν, ἣν ὁ φιλόσοφος Ταιν θεωρεῖ ὡς ἀπαραίτητον ὅρον προόδου, τὸ δὲ γυναικεῖον πνεῦμα ἐπερρώννυτο ἐν τῇ πρὸς τὸ ἀνδρικὸν ἐπαφῇ· διὸ καὶ πάνθ' ὀρθῶς ἐλέχθη:

Les hommes font les lois,

Les femmes font les mœurs.

Ἀλλ' αἱ λαιδορίαι τοῦ Ἰουβινάλη, οἱ σαρκασμοὶ τοῦ Σαιξπήρου, αἱ κωμωδίαί τοῦ Μολιέρου, τὰ σκώμματα τοῦ Βοαλῶ, αἱ κατηγορίαι τῶν Πατέρων, αἱ συζητήσεις τῆς δευτέρας ἐν Μακκῶν Συνόδου, καὶ πάνθ' ὅσα κατὰ τῶν γυ-

ναϊκῶν ἐγράφησαν ; παρῆλθον ἀνεπιστρεπτί, κατέπεσον διὰ παντός, ὡς ἄδικοι καὶ μωροί. Σήμερον δὲ αἱ γυναῖκες δὲν ἐπιζητοῦσι πλέον τὴν ψῆφον ἡμῶν, ἀλλ' ἐπιβάλλονται τῇ κοινῇ γνώμῃ. Ἐκθιάζουσι τὰς πύλας τῶν πανεπιστημίων καὶ τῶν ἀνατομικῶν ἀμφιθεάτρων· ἔχουσι πανταχοῦ δεινοὺς συνηγόρους, ἐν τῷ τύπῳ καὶ τοῖς Κοινοβουλίοις τῆς τε γηραιᾶς Εὐρώπης καὶ τῆς σφριγώσης Ἀμερικῆς, τὸ δὲ κάλλιστον πάντων αὐταὶ αὐταὶ συνηγοροῦσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν μετὰ τοιαύτης ἐπιτυχίας, ὥστε ὁ ἀνδρικός ἐγωῖσμός δέον νὰ κλίνη γόνυ ἐνώπιον τῶν γυναικείων θριάμβων. Τὸ μᾶλλον περιώνυμον τῶν συγχρόνων μυθιστορημάτων, τὸ ἀποσπάσαν τόσα δάκρυα καὶ εἰς πάσας τὰς γλώσσας μετενεχθέν, *Ἡ Καλύβη τοῦ Γέρο-Θωμᾶ*, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο τῆς ἐλευθερίας τῶν Μαύρων, εἶναι ἔργον γυναικός, τῆς Ἀμερικανίδος **Beecher Stowe**. Τίς δὲ σήμερον ὁ μᾶλλον ἔξοχος τῆς Ἰσπανίας μυθιστοριογράφος, οὗ τὰ ἔργα ἡ Γαλλία σπεύδει νὰ μεταφράσῃ καὶ ἀναγνώσῃ ; γυνή, ὑποκρυπτομένη ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον **Fernan Cabaellero**, ἧς τὸ ἀληθὲς ὄνομα Αἰκατερίνη **Bohl**. Ὁ δὲ ἐπιφανέστατος τῶν Γάλλων λογογράφων, ὁ πρὸ μικροῦ θανὼν, δὲν ἦτο ὡς αὐτῶς γυνή, δὲν ἐλέγετο Γεωργία Σάνδη ; Ἀλλὰ τίς ὁ ὑποκόμης Δὲ Λωναί, ὁ ἀπὸ τοῦ 1841-1848 δημιουργήσας τὴν χαριεστάτην παρὰ Γάλλοις *Ἐπιφυλλίδα* ; Τίς δὲ ὁ καλλιτέχνης, ὁ φιλοπονήσας τὰ τρία μικρὰ ἐκείνα ἀριστουργήματα καλλιπεύας, πνεύματος παρατηρήσεως, ἀττικοῦ ἄλλαντος καὶ λεπτοτάτου αἰσθήματος, ὡς τὸ τελευταῖον, ἅτινα καλοῦνται «**Le Lorgnon**,» «**La canne de M. de Balzac**,» καὶ «**Il ne faut pas jouer avec la douleur** ; » Τέλος, τίς ὁ συγγραφεὺς πρὸς ἄλλοις πολλοῖς «**Le chapeau d'un horloger**» καὶ τὴν «**Laidy Tartuffe**,» δραματικὰ ἔργα, πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης χειροκροτηθέντα ; γυνή καὶ αὕτη, πολὺ πρὸ τῆς Σάνδης τελευτήσασα, ἡ διασήμευ ἀν-

δρὸς ἔξοχος σύζυγος, ἡ κυρία Αἰμιλίου Γιραρδίνου, ἣν ὁ Λαμαρτίνος τοσοῦτῳ ἀπεθαύμαζε, καὶ ἥς σελίδας τινὰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἡμερολόγιον πρὸ ἐτῶν ἐδημοσίευσεν.¹ Τίς δὲ ὁ μὴ συγκινηθεὶς ἀναγνούς τὰς πλήρεις αἰσθήματος καὶ θερμῆς ποιήσεις τῆς συγχρόνου Γαλλίδος ποιητρίας **Valmore-Desbordes**; Ἐσχέ δ' ἐφάμιλλον ἐν τῇ ἀπεικονίσει τῶν ζώων ἡ Ῥόζα **Ronheur**; Καὶ εἶναι ἄρά γε ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν, πρὸς τὸ ἐκλεκτὸν ἀθηναϊκὸν κοινὸν ἀποτεινόμενοι, ὅτι ἔγκριτον ἐν Παρισίοις γαλλικὸν περιοδικόν, τὴν «**Nouvelle Revue**» διευθύνει γυνὴ ἐπὶ παιδείᾳ καὶ φιλελληνισμῷ διαπρέπουσα, ἡ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ Κάλβου βιογράφος, **Madame Adam**; Γνωστὸν δὲ ὡσαύτως τοῖς παρακολουθοῦσι τὴν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ γυναικείαν ἀνάπτυξιν ὅτι πέρυσιν ἐν τῷ Νέῳ Θεάτρῳ τῆς Φλωρεντίας παταγωδῶς ἐχειροκροτεῖτο τὸ νέον μελόδραμα Ἡ Συνωμοσία τοῦ Σιεβρέζ, «**La congiura di Chevreuse**,» ἔργον τῆς Γαλλίδος μουσουργοῦ κυρίας **Thy**, δεκάκις ἐπὶ τῆς σκηνῆς προσκληθείσης, ἐνῷ ταῦτοχρόνως ἑτέρα Γαλλίς, ἡ δεκαεξαέτις κόρη Μαρία Λαφάργκε, ἐξεταζομένη ἡρίστευεν ἐνώπιον τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ ἐν Τολώσῃ πανεπιστημίου. Τὰ τοιαῦτά εἰσι σήμερον τόσῳ κοινὰ ἐν τῇ Δύσει, ὥστε ἀπλῶς μόνον μνείας ἀξιοῦνται ἐν τῷ τύπῳ. Ἄλλ' αἱ χαρίεσσαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἡμερολογίου ἀναγνώστριαί θὰ ἐκπλαγῶσι βεβαίως ἀκούουσαι, τὸ πρῶτον ἴσως, ὅτι ἐκ τῶν ὠραιότερων θαυμάτων, ἃ περ παρίστησι σήμερον ἡ χθὲς μόλις ἀναγεννηθεῖσα Ἰταλία, εἶναι ἡ πρὸς τὸ καλὸν σταδιοδρομία τοῦ γυναικείου φύλου. Εἶναι ἄληθῶς τι ἀπίστευτον, μαρτυροῦν τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς γυναῖκας. Εἶναι ἄγών ὑπὲρ βελτιώσεως τῆς τύχης αὐτῶν, διεξαγόμενος δι' ὅλων τῶν μέσων, ἅτινα παρέχει ἡ ἰσχὺς τῆς ἐνώσεως καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου.

¹ Ἔτος Β, 1868, σελ. 204.

Καὶ ἐν μὲν τῇ πόλει τῶν Μεδιολάνων ὑπάρχει Ὁ ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῶν γυναικείων συμφερόντων Δεσμός, «*La Lega promotrice degli interessi femminili*», ἐκ γυναικῶν ἀπαρτιζόμενος, καὶ διώκων πρὸς ἄλλοις πολλοῖς καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν ἐργατίδων. Ἔτι δὲ καὶ δημοσίευμα, τὸ *Ἡμερολόγιον τῶν Γυναικῶν τοῦ ἐλευθέρου φρονήματος*, «*Almanacco delle Donne del libero pensiero*,» εὐρυτέρων καὶ ὑψηλοτέρων ἰδεῶν τὴν πραγμάτωσιν σκοποῦν. Ἐν δὲ τῇ Βονωνίᾳ, δευτερευούσῃ τῆς Ἰταλίας πόλει, ἐκδίδεται πρὸ τεσσάρων καὶ δέκα ἐτῶν ὑπὸ τῆς κυρίας *Gualberta Alaide Beccari*, τῇ συμπράξει πολλῶν μουσοτραφῶν κυριῶν, περιοδικὸν δις τοῦ μηνὸς ἐκδιδόμενον, Ἡ *Γυνὴ* «*La Donna*.» Μεγάλως δὲ θὰ ἠπατάτο ὁ νομίζων ὅτι θὰ εὔρῃ ἐν αὐτῷ ἄρθρα περὶ συρμῶν, σχέδια ἐνδυμασιῶν ἢ κεντημάτων, *reclames* ὑπὲρ ἐμπορικῶν οἰκῶν, αἰνίγματα, λογογράφους καὶ πάνθ' ὅσα ὠραίζουσιν ἢ ἀσχημίζουσι, κατὰ τὰς γνώμας, τὰ παρὰ Γάλλοις γυναικεῖα περιοδικά, ὡς τὸ «*Journal des Dames*,» τὸ «*Journal des Demoiselles*» καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἐν τῇ *Γυναικί* ἢ «*Donna*» οὐδὲν τοιοῦτον εἶναι ἀνάγνωσμα σπουδαῖον, εἰς ὑψηλότερον ἀτενίζον ὀρίζοντα. Ἐπιστολαὶ περὶ *Γυναικῶν*, ὡς αἱ τῆς κυρίας *Fanny Lawald*, ἐξιταλισθεῖσαι ὑπὸ τῆς κυρίας Μαγδαληνῆς Γονζενθάχ, — *Ἀρθολογία Γυναικεία*, ἐν ἣ καὶ ἐπιστημονικαὶ διατριβαὶ ἀνδρῶν, ὑπὸ ἔποψιν νομολογικὴν καὶ κοινωνικὴν, εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὴν οἰκογένειαν ἀφορῶσαι, — *Βιογραφίαι ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν*, — *Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις* ἐκ *Ῥώμης*, ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον συντασσομένη, ὑπὸ τῆς *Quirina*, ψευδώνυμον δὲ τοῦτο. — *Γεωργία καὶ σχετικαὶ βιομηχανίαι*, — *Χρορικά Γυναικεία* : διδασκτορίσσαι, μουσουργοί, ποιήτριαι, ἔργα γυναικείας ἀγαθοεργίας καὶ τοιαῦτα, — τὰ *Δίπυρα*, δημοτικὸν διήγημα, — *Ἀρταπόκρισις* ἐν τῷ οἴκῳ, — *Βι-*

βιογραφία καὶ Καλλιτεχνία· τοιαύτη ἐν συντόμῳ ἢ συν-
 ήθης ὕλη τοῦ περιοδικοῦ τούτου. Ἐν δὲ τῷ φύλλῳ τοῦ
 παρελθόντος Ἰανουαρίου ἢ ἐκ Φλωρεντίας κυρία Γαρδένια
 ἐδημοσίευσεν ὡραίαν διατριβὴν περὶ τοῦ τελευταίου πονήμα-
 τος, γαλλιστὶ πέρυσιν ἐκδοθέντος, τῆς ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ
 διαπρεποῦς ἡμῶν συμπολίτιδος, κυρίας Μαργαρίτας Ἀλ-
 βάνα-Μηνιατή: *Ὁ Κορρηγιος*¹, ὁ βίος αὐτοῦ καὶ τὰ ἔργα,
 ἀγνώστου δυστυχῶς καὶ τούτου παρ' ἡμῖν, κατὰ τὸ σύνη-
 θες, καίτοι ὁ γαλλοῖταλικὸς τύπος τόσῳ περὶ αὐτοῦ εὐφή-
 μως ἀπεφύηκατο, ὁ δὲ δῆμος Κορρηγίων, τὴν ἑξοχὸν βιο-
 γράφον τιμῶν, παμψηφεί ἀνεκέρυττεν αὐτὴν δημότιδα
 Κορρηγίων². Ἡ *Γυνή* δημοσιεύει καὶ παράρτημα, ἐν ᾧ
 πρὸς ἄλλοις πολλοῖς καταχωρίζονται καὶ διηγήματα ἠθικὰ
 ἢ πάτριον ἔχοντα θέμα, ἐκ τῆς ἰταλικῆς ἱστορίας εἰλημ-
 μένα, πρωτότυπα ἢ ἐν μεταφράσει, ἐκ τοῦ γερμανικοῦ, ἐκ
 τοῦ ἀγγλικοῦ ἢ τῆς ἰσπανικῆς, καὶ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα ὑπὸ
 κυριῶν γινόμενα. Τοιαῦτα δὲ δημοσιεύματα, δι' ὧν ἐπιδιώ-

¹ Τούτέστι, τοῦ ζωγράφου Ἀντωνίου Ἀλλέγρη τοῦ πικλὴν Correggio, ὡς ἐκ τοῦ τόπου τῆς γενετῆς αὐτοῦ, πόλεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μοδένης.

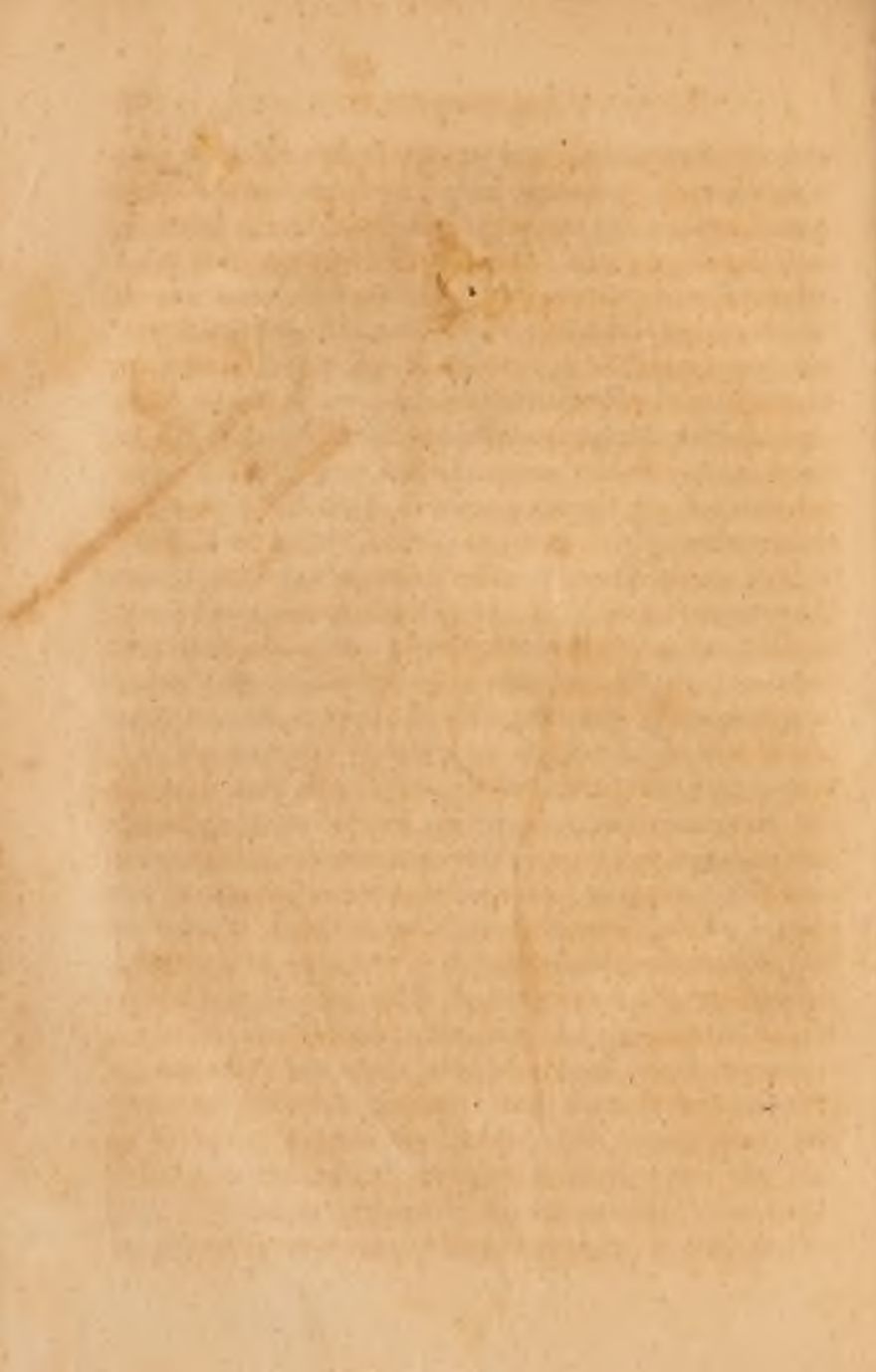
Τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον Κορρηγίων,

Εὐγνωμονοῦν πρὸς τὴν περίπυστον φιλόλογον Μαργαρίταν Ἀλ-
 βάνα-Μηνιατή, ἣτις ὀρμωμένη ἐκ ζωηροῦ θαυμασμοῦ κατῴρθου
 διὰ τοῦ ὡραίου συγγράμματος αὐτῆς περὶ τοῦ βίου καὶ
 τῶν ἔργων τοῦ Κορρηγίου νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ ἀληθές
 μεγαλεῖον τοῦ ἐξόχου τούτου συμπολίτου ἡμῶν, παμψηφεί κηρύττει
 αὐτὴν δημότιν Κορρηγίων, χορηγοῦν μὲν αὐτῇ τὰ δικαιώματα, προ-
 νόμια καὶ γέρα, ἅτινα δυνάμει τῶν ἀρχαίων τῆς πόλεως ταύτης
 θεσπισμάτων προσήκουσι τοῖς περιβλέπτο·ς δημόταις, παραγγέλλον
 δὲ τῇ Ἐκτελεστικῇ Ἐπιτροπείᾳ (Giunta) νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ἐκ-
 δόσεως τοῦ σχετικοῦ διπλώματος, ὃν τρόπον κρίνῃ ἂν καταλληλότερον.

Ἐν Κορρηγίῳ, τῇ 16 Μαΐου 1882.

MARGARITA ALBANA — MENIATH

κεται ἡ ἠθικοποίησις τῆς γυναικὸς καὶ ἡ βελτίωσις τῆς τύχης αὐτῆς, ἀπαντῶσιν ἐν πάσῃ σχεδὸν ἰταλικῇ πόλει· ἐκ τῶν μᾶλλον δ' ἐγκρίτων καὶ τὸ ἐν Φλωρεντίᾳ ἐκδιδόμενον *Ἡμερολόγιον τῶν Κυριῶν*, «*Almanacco delle Dame.*» Ὅθεν οὐδὲν τὸ ἄπορον ἂν ἡ χθὲς ἀναγεννηθεῖσα Ἰταλία ἐκπλήσση ἡμᾶς διὰ τοσούτων ἠθικῶν καὶ ὕλικῶν προόδων, ὧν ἐπιστέγασμα ὁ τοῦ Γοθάρδου σιδηρόδρομος, ὅτε πέμπει ἡμῖν τοιαῦτα γυναικεῖα διδάγματα, ἐπισφραγίζουσα οὕτως ἦν τοῖς ἔμπροσθεν ἐξεφράσαμεν ἱστορικὴν ἀλήθειαν: ὅτι ἡ τῶν γυναικῶν ἀνάπτυξις δέον νὰ συμβαδίζῃ πρὸς τὴν τῶν ἀνδρῶν, ἵνα μὴ ἡ κοινωνία παρουσιάζῃ χάσματα καὶ ἀντιθέσεις.

Ὅ,τι δὲ εἶδομεν ἐν Ἰταλίᾳ ταῦτο τοῦτο συμβαίνει καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ὡς ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ· ἐν Ἰρλανδίᾳ ὑπάρχει προσέτι καὶ Σύνδεσμος ἀγρονομικὸς τῶν γυναικῶν, ἡ δὲ Ἀμερικὴ εἶναι ἡ χώρα, ἥτις πρῶτη ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἀναμορφώσεως τοῦ γυναικείου φύλου. Πανταχοῦ σήμερον αἱ γυναῖκες κρατοῦσι τὸν κάλαμον, οὐχὶ πλέον ἵνα συγγράφωσιν, ὡς ἄλλοτε, ποιήσεις καὶ διηγήματα, ἀλλ' ὑψηλοτέραν περιβαλλόμεναι ἀποστολήν. Πανταχοῦ σήμερον αἱ γυναῖκες γίνονται ἀρωγοὶ τῇ πολυειδῶς πασχούσῃ κοινωνίᾳ, εὐγενῇ πρωτοβουλίαν λαμβάνουσαι καὶ ἐν αὐταῖς ἔτι ταῖς χώραις, αἵτινες ἀφανεῖς ὅλως χθὲς οὔσαι, δίδουσι σήμερον τὸ παράδειγμα εἰς ἄλλας ἐπὶ πατραγαθίαις καθευδούσας. Οὕτως αἱ ἐφημερίδες ἀνῆγγελλον πέρυσιν ὅτι ἰδρύθη ἐν Βουκουρεστίῳ σύλλογος κυριῶν ἐκ τῶν ἀνωτάτων τῆς ῥωμουνικῆς κοινωνίας τάξεων, σκοπὸν προθέμενος τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκιακῆς βιομηχανίας, καὶ ὅτι πρόεδρος τοῦ συλλόγου ἐξελέγη ἡ πρὸς πᾶν καλὸν ἐργῶσα βασίλισσα Ἑλισάβετ. Μόναι δυστυχῶς αἱ Ἑλληνίδες δὲν μετέχουσι τῆς μεγάλης ταύτης τοῦ φύλου αὐτῶν πνευματικῆς ἐξεγέρσεως, πρόδρομον πρὸς

εχοῦς ἠθικῆς ἐπαναστάσεως, ψυχρῶς τὰ γενόμενα θεώμεναι. Μόνον παρ' ἡμῖν αἱ γυναῖκες ἢ τοῦλάχιστον αἱ πλεῖστοι αὐτῶν, δὲν βλέπουσι πέραν τοῦ νέου τῆς κυρίας Λιζιὲ καταστήματος, τοῦ ἐν ὁδῷ Ἑρμοῦ γαλλικοῦ κομωτηρίου καὶ τοῦ περιλαλήτου ἐμπορικοῦ τοῦ κυρίου Βουγᾶ. Ἄν ὁ Πλάτων ἀνέζη καὶ νέαν συνέταττε *Πολιτείαν* τῷ πνεύματι τῶν καιρῶν ἀρμόζουσαν, τὴν φορὰν ταύτην βεβαίως ἄλλους ἢ τοὺς ποιητὰς θὰ ἐξώριζεν, ὥς τὴν πολιτείαν ζημιούντας. Ἐν χρόνοις καθ' οὓς καὶ αὐτοὶ οἱ Φελλάχοι ἀποπειρῶνται νὰ βελτιώσωσι τὴν τύχην αὐτῶν, αἱ ἡμέτεραι δέσποιναι εὐρίσκουσι, φαίνεται, ὅτι τὰ πάντα ἔχουσι λίαν καλῶς ἐν τῇ καλλίστῃ ταύτῃ τῶν Ἀθηνῶν πόλει, διὸ καὶ παρ' ἡμῖν οὐδὲν γυναικεῖον ἔργον ἀναφαινεται, δυνάμενον νὰ παραβληθῇ καὶ πρὸς τὸ ἐλάχιστον τῶν Ἰταλίδων δίδαγμα. Εἶναι ὁμῶς καὶ ἀληθὲς ὅτι ἐλλείπει χρόνος πρὸς τοιαύτας σκέψεις. Καὶ τὸν μὲν χειμῶνα ἀπορροφᾷ τὰς ἀθρὰς ἡμῶν δεσποίνας ἢ τῆς ἐνδυμασίας μέριμνα, μεγίστη παρ' ἡμῖν, τὸ προσκύνημα εἰς τὰ ἐν ὁδῷ Ἑρμοῦ καὶ Αἰόλου τεμένη τοῦ Συρμου, αἱ ἐπισκέψεις, ὁ περίπατος εἰς τὴν στενὴν, ἄχαρι καὶ κονιορτώδη λεωφόρον τῶν Πατησίων, τὸ *Vaudeville*, πολλάκις ἄσεμνον καὶ κακότηδες, ἐν ἡρειπωμένῳ θεάτρῳ, πάντας τοὺς ἀνέμους τοῦ Αἰόλου γενναίως φιλοξενοῦντι, αἱ ἐν ταῖς οἰκίαις ἐφespερίδες καὶ συναυλῖαι, οἱ χοροὶ τέλος ἐν οἷς ἀμιλλῶνται ποῖα νὰ ἐπισκιάσῃ τὴν ἀντίπαλον διὰ βαρυτιμότερου περιδεραιῶν ἢ νὰ ἐκπλήξῃ τοὺς προσκεκλημένους αὐτῆς διὰ δειπνῶν μᾶλλον λουκουλλεῖον· βλέπετε, χρόνος δὲν μένει. Τὸ δὲ θέρος; ὦ, τὸ θέρος! εἵναι ἡ Κηφισία, τὰ ταξείδια εἰς *Εὐρώπην*, ὅθεν ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, *τοαλέτται* μόνον εἰσχομίζονται, τὰ *Ἰλλισια*, τὸ Φάληρον, τὰ λουτρά, ἔπειτα κάμνει τόση ζέστη!.. ὥστε ποῦ χρόνος δι' ἄλλας σκέψεις; τὸ ἡμερονύκτιον ἔχει μόνον εἰκοσιτέσσαρας ὥρας! Βεβαίως αἱ διασκε-

δάσεις καὶ τὰ θεάματα, ἡ ἄβρὰ δίαίτα, ἡ τρυφή, ἡ πολυτέλεια παρακολουθοῦσι πανταχοῦ τῷ μεγάνορι πλούτῳ, ἀλλ' αἱ ἐπὶ πολυτελείᾳ ἄμιλλαι δέον νὰ μὴ ᾧσιν αἱ μόναι τῶν Ἑλληνίδων, αἵτινες ζῶσιν ἐν μέσῳ κοινωνίας πτωχῆς καὶ μὴπῳ μεμορφωμένης, χρηζούσης μᾶλλον παραδειγματῶν οἰκιακῆς οἰκονομίας καὶ πνευματικῆς ἐργασίας ἢ πολυτελείας καὶ *dolce far niente*. Ἐν κοινωνίᾳ ἀρτισυστάτῳ, οἷα ἡ καθ' ἡμᾶς, πολλὰς ὥς ἐκ τούτου παρουσιαζούσῃ τὰς ἀτελείας, αἱ γυναῖκες διὰ τῆς πρωτοβουλίας αὐτῶν ἠδύναντο νὰ ποθῶσι πολιοῦχοι θεαί. Ἀλλ' αἱ ἡμέτεραι δέσποναι, εἰς ὅλως γυναικεῖα ἀφοσιούμεναι, εὐκόλως λησμονοῦσιν ἐν Ἀθήναις, ὅτι τὸ φῦλον αὐτῶν καλῶς ἀλλαχοῦ ἐνθυμεῖται, ὅτι ἡ γυνή εἶναι ἐκλεκτὸν τοῦ πολιτισμοῦ σκεῦος, διὸ καὶ μεγίστη ἡ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῆς ἰσχὺς, ἀρκεῖ νὰ θέλῃ :

Ce que femme veut, Dieu le veut.

Μαρτύριον δὲ τούτου ἔστω μοι ἡ φιλόανθρωπος ἄμα καὶ γόνιμος ἰδέα τῆς πέρουσιν Ἀγορᾶς, ἥτις παρήγαγεν ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας φράγκων, καὶ παρέσχε τροφὴν καὶ φάρμακα, ἔδωκε ζῶν ἐἰς τόσας πασχούσας οἰκογενείας. Ἡ ἀρχὴ ἐγένετο ἤδη, καὶ αἱ ἐνδεεῖς γυναῖκες, αἱ τακτικὴν εὐρίσκουσαι ἐργασίαν ἐν τῷ Ἐργαστηρίῳ τῶν ἀπόρων γυναικῶν, φιλοανθρώπῳ ἰδρύματι τοῦ πολυειδῶς τὴν χώραν εὐεργετοῦντος κυρίου Ἀνδρέου Συγγροῦ, θὰ εὐλογῶσιν ἐσαεὶ τὸ ὄνομα τῆς μακαρίτιδος Μαρίας Παπαρρηγοπούλου, ἥτις τὴν ἐλεήμονα ταύτην ἔσχε πρωτοβουλίαν. Ἀγία ἡ σύστασις τῆς Φιλοπτώχου Ἐταιρίας καὶ παντὸς ἐπαίνου ἀνώτεραι αἱ εὐγενεῖς δέσποναι αἱ ταύτην ἀπαρτίζουσαι· οὐδεὶς δὲ πάσχων ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἐνδεῶν ὁ μὴ ἀνομολογῶν τὴν ἀπαράμιλλον προθυμίαν, τὸν χριστιανικώτατον ζῆλον, μεθ' οὗ ἡ τῆς

Ἑταιρίας ἐπαξίως προΐσταμένη, κυρία Ναταλία Σούτσου σπεύδει ἄγγελος παρήγορος παντοῦ, ἐνθα ἡ δυστυχία καλεῖ αὐτήν. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀρκοῦσιν· ἡ εὐσπλαγχνία, φυσικὴ τῆς γυναικείας εὐαισθησίας ἀπόρροια, εἶναι κοινὴ τῶν γυναικῶν ἀρετὴ, πανταχοῦ ἀπαντῶσα. Ἀναρίθμητοι οἱ εὐαγεῖς οἶκοι, τὰ φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα, αἱ ἐλεήμονες ἑταιρίαι καὶ πάνθ' ὅσα ὑπὲρ τῶν ἀσθενῶν ἢ τῶν ἀπόρων ἢ γυναικεῖα ἀρετὴ ἐν τῇ Δύσει ἐπενόησε, διατηρεῖ ἢ διευθύνει. Ἡ εὐσπλαγχνία εἶναι εὐγενὲς φυτόν, ὅπερ ὁ Καθολικισμὸς ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην θρησκείαν ἐκαλλιέργησε καὶ καλλιεργεῖ· μαρτύριον ἀψευδὲς τῶν λόγων μου τοῦτο, ὅτι αἱ τῶν καθολικῶν Ἀδελφαὶ τοῦ Ἑλέους ἐγένοντο ὑπόδειγμα τοιούτων παρ' Ἀγγλοῖς τε καὶ Ῥώσσοις· οὐδεὶς δὲ ὁ μὴ ἀκούσας περὶ τῆς ἀδελφῆς Ῥοζαλίας κατὰ τὸν κριμαϊκὸν πόλεμον. Πρὸ ὀλίγων δὲ μόλις μηνῶν φιλοπρόοδος ἐν Βονωνίᾳ δέσποινα, ἡ Varetti, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἑκατοστῆς τινὸς ἀπόρων ἀρρένων ἐδωρεῖτο τὸ χαρτοποιεῖον αὐτῆς, ἀξίας ἄνω τῶν 200,000 φράγκων, καὶ συγχρόνως μετεποιεῖ τὸ ἐν Μάθῃ μέγαρον αὐτῆς εἰς νηπιακὸν ἄσυλον καὶ σχολεῖον κορασιῶν. Καὶ ὁμῶς ἡ Γιυνή, ἡ «Donna», ἡ τὴν εἶδῃσιν ἀναγράφουσα, ἡγγελλε τοῦτο μετ' ὀλιγωτέρων πανηγυρικῶν ἢ ὅσων ἀθηναϊκὸν φύλλον περὶ ἑκατονταδράχμου γενναιοδωρίας προκειμένου· τοσούτῳ τὰ τοιαῦτά εἰσιν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ κοινὰ καὶ συνήθη. Ἀλλ' ἡ ἡμετέρα κοινωνία, καθὼ ἀρτισύστατος, πολλὰς ἔχει τὰς ἀνάγκας, διὸ καὶ πολλὰς παρουσιάζει τὰς ἐλλείψεις καὶ ἀτελείας, αἷς ἡ κυβερνητικὴ πρόνοια, ὅσῳ ἀγαθὴ καὶ ἂν ὑποτεθῇ, οὐδέποτε θά δυνήθῃ νὰ θεραπεύσῃ, ἂν μὴ ἔλθῃ αὐτῇ ἀρωγὸς ἡ ἰδιωτικὴ σύμπραξις ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ τούτων ἐλλείψεων, ἵνα μὴ εἴπω πληγῶν, πρωτίστη ἡ καταπληκτικὴ ἀπαιδευσίς, ἡ τὸν λαὸν μαστίζουσα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἰδίᾳ δὲ ἐν

τῇ ἀγροτικῇ τάξει, ὡς μαρτυροῦσιν ἐπίσημοι ἐκθέσεις καὶ τὸ ἀξιόλογον περὶ Γεωργίας πόνημα τοῦ κυρίου Π. Ἰ. Χαλκιοπούλου, ἀνδρὸς τὰ μάλα σεβαστοῦ. Γνωστὸν ἐκ τῆς στατιστικῆς ὅτι ἐν ταῖς χώραις, αἵτινες ἀκολουθοῦσι τῇ Μεταρρυθμίσει, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγγραμμάτων, ἀρρένων τε καὶ θηλέων, εἶναι μείζων ἢ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο δὲ ὀφείλεται ἀναντιρρήτως εἰς τὴν Γραφὴν, ἥτις, οὕσα ἡ βάσις πασῶν τῶν παρὰ Διαμαρτυρομένοις Ἐκκλησιῶν, καθίστησι τὴν ἀνάγνωσιν ἀπολύτου ἀνάγκης, ὅρον ἀπαραίτητον θρησκευτικῆς μορφώσεως. Ῥίψατε βλέμμα ἐπὶ τῶν εἰκόνων τῆς Φλαμανδικῆς καὶ Ὀλλανδικῆς Σχολῆς, ὅσαι παριστῶσιν ἐπόψεις τοῦ οἰκιακοῦ βίου, καὶ θέλετε ἶδει τὴν οἰκογένειαν συνηγμένην τὸ ἑσπέρας περὶ τράπεζαν, καὶ τὴν μητέρα ἢ τὸν πατέρα ἀναγινώσκοντα, τὸ δὲ ἀναγινώσκόμενον βιβλίον εἶναι ἡ Γραφή. Ἐπισκέφθητε οἷονδῆποτε Διαμαρτυρομένης χώρας σωφρονιστήριον, ὡς τὴν «**Maison Pénitentiaire**» τῆς Γενεύης, καὶ θέλετε εὖρεϊ τὴν Γραφὴν ἐν τῷ κελλίῳ παντὸς καταδίκου. Εἰσέλθετε τέλος εἰς οἰκίαν Διαμαρτυρομένου, καὶ θέλετε ἶδει μεταξὺ τῶν βιβλίων τῆς τραπέζης αὐτοῦ τὴν Γραφὴν· ἡ Γραφή εἶναι δι' αὐτὸν βιβλίον θρησκευτικὸν καὶ συγχρόνως βιβλίον ἀναγνώσεως. Καὶ παρὰ τοῖς Καθολικοῖς αἱ γυναῖκες ἐκκλησιαζόμεναι ἔχουσι μεθ' ἑαυτῶν βιβλιαρίον, τὸ «**Bréviaire**» ἥτοι *Σύντομον*, ἀλλ' οὐ πᾶσαι δύνανται ἀναγινώσκειν αὐτό, διότι φέρουσαι τὸ προσευχητάριον ὑπεῖκουσι μᾶλλον εἰς ἕξιν τινὰ ἢ εἰς πραγματικὴν ἀναγνώσεως ἀνάγκην, καθότι τὸ «**Bréviaire**» δὲν εἶναι ἡ βάσις τοῦ Καθολικισμοῦ, ὡς ἡ Γραφή τῆς Μεταρρυθμίσεως. Παρ' ἡμῖν ὁμῶς ἄλλως ἔχουσι τὰ πράγματα, διὸ καὶ ἐν αὐταῖς ἔτι ταῖς κλειναῖς Ἀθήναις οὐδὲν ὅλως σπάνιον πολλοὶ τῶν λειτουργουμένων νὰ ὦσιν ἐντελῶς ἀναλφάβητοι, διότι δυνατὸν νὰ ᾗ τις καλὸς Ὀρθόδοξος χριστιανός, καὶ νὰ μὴ ἤξεύρῃ καθόλου ἀναγινώσκειν,

ἐνῷ οὐδεὶς δύναται νὰ θεωρηθῇ εὐσεβὲς Διαμαρτυρούμενος, ἂν δὲν ἐρευνᾷ τὰς Γραφάς. Ἡ διαφορὰ εἶναι μεγίστη· ἀλλὰ τίς παρ' ἡμῖν ἐσκέφθη ποτὲ περὶ τοιούτων πραγμάτων, ἀναξίων προσοχῆς θεωρουμένων; Ἄλλοτε, ὅτε ἡμεθα ἦττον ἢ σήμερον ἐκπεπολιτισμένοι, ἡ Σύνοψις ἦτο τὸ δημῶδες βιβλίον πάσης οἰκίας, καὶ προσφιλὲς ἀνάγνωσμα πάσης μητρός, ἀλλ' ἐξέπεσε καὶ αὕτη εἰς ἀχρηστίαν, καὶ σπανίως βλέπει τις αὐτὴν παρὰ τῷ λαῷ. Ἄλλως ὁμολογῶ ὅτι ἡ Σύνοψις δὲν εἶναι τὸ μᾶλλον κατάλληλον αὐτῷ ἀνάγνωσμα, ἅτε μονότονος οὔσα καὶ ἐν τῇ ἐλληνίζουσῃ, καὶ πῶς δυσνοήτῳ, τῆς Ἐκκλησίας γλώσσει γεγραμμένη. Οὐδεμία δὲ οὐδέποτε ἐλήφθη παρὰ τῶν ἀρχόντων πρόνοια, ὅπως τὸ ἄριστον τῶν βιβλίων, τὸ περιέχον τὸ συγκινητικὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ δρᾶμα καὶ τὰς ὡραίας τοῦ μεγάλου τῆς χριστιανωσύνης φιλοσόφου Παύλου Ἐπιστολάς, τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἢ τοῦλάχιστον ἐκτενὲς αὐτοῦ ἀπάνθισμα, μετενεχθέν, ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, εἰς γλῶσσαν ἀπλῆν καὶ εὐκατάληπτον —, οἷα ἡ τῆς Καινῆς Διαθήκης τοῦ κυρίου Χ. Ν. Φιλαδελφείως —, ἐπιβληθῇ τῷ λαῷ, καὶ καταστῇ παρ' Ὀρθοδόξοις ὅ,τι ἡ Γραφή παρὰ Διαμαρτυρομένοις, δημῶδες ἀνάγνωσμα. Ὅθεν οὐδόλως ἄπορον, ἂν ἡ τοῦ λαοῦ ἀπαιδευσία οἰκτρὰν παρουσιάζει εἰκόνα τῆς ἡμετέρας θρησκείας, ἀντιθέτως πρὸς τὴν τῶν Διαμαρτυρομένων, μηδὲν συντελούσης εἰς τὴν ἐκμάθησιν τοῦ ἀναγινώσκειν. Ταῦτα δὲ λέγων ἔχω ὑπ' ὄψει τὴν ἐπίσημον πρὸς τὴν Βουλὴν τῷ 1880 περὶ Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως Ἐκθεσιν τοῦ τότε ἀρμοδίου ὑπουργοῦ, κυρίου Α. Αὐγερινοῦ, ἣν συνέταξεν ἀνὴρ τῶν τοιούτων ἐγκρατής, ἀκριβῶς τὴν χώραν γινώσκων καὶ πολλὰ ὑπὲρ τῆς κατωτέρας παιδείας μοχθήσας, ὁ πρόην τμηματάρχης κ. Α. Πετρίδης. Ἡ Ἐκθεσις αὕτη, καὶ περ γλαφυρῶς γεγραμμένη, πληροὶ οὐχ ἦττον ἄλλους τὴν ψυχὴν κρινέτω ὁ ἀναγνώστης ἐκ τοῦ μικροῦ τούτου ἀποσπάσματος:

« Τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ δεινὰ, τὰ ἐκ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας παρ' ἡμῖν ἀτυχῶς, εἶναι ἤδη κατὰ δῆλα. Οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ τόσῃν ἀποστροφῇ πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὸ βιβλίον. Διέρχεται τις πολλὰκις ὁλοκλήρους ἐπαρχίας, χωρὶς νὰ παντῆσῃ δέκα ἀνθρώπους, ἐν βιωτικοῖς ἔργοις ἀσχολουμένους, ἔχοντας ἐν τῷ οἴκῳ βιβλίον πρὸς ἀνάγνωσιν, ὥστε κινδυνεύει νὰ πιστευθῇ παρ' ἡμῖν ὅτι τὸ βιβλίον καὶ ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ὠρισμένα τῆς παιδικῆς μόνον ἡλικίας ἀσχολήματα, ὡς κατήντησε νὰ θεωρῇται καὶ ἡ μουσικὴ ὡς ἀναγκαία πρὸς εὐθυμίαν ἐν τοῖς συμποσίοις καὶ τῆς μέθης ὑπηρετικῇ. Οὐδαμοῦ τοσαύτη πτωχεία γνώσεων, μεθ' ὅλην τὴν φυσικὴν εὐφυΐαν τοῦ Ἑλλήνος καὶ τὴν ἀπὸ πεντήκοντα ἑτῶν σύστασιν καὶ συντήρησιν δημοτικῶν σχολείων. Οὐδεὶς ἐν τοῖς χωρίοις καὶ ταῖς κώμαις ἀναγινώσκει τὸ Εὐαγγέλιον, οὐδ' εὐκόλως δύναται τις νὰ εὕρῃ ἐν ἀντίτυπον τούτου. Ἐλάχιστοι τῶν μαθόντων νὰ ἀναγινώσκωσιν, ἀναγινώσκουσι καὶ δύνανται νὰ ἐννοήσωσιν ἐφημερίδα ἢ ἄλλα περιοδικά, οὐδὲ αἰσθάνονται ὡς ἐκ τούτου λύπην τινά.¹ »

Τὴν αὐτὴν δυστυχῶς ζοφεράν εἰκόνα τῆς ἐν Ἑλλάδι δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως γράφει καὶ ὁ κύριος Π. Ι. Χαλκιόπουλος ἐν τῷ περὶ Γεωργίας βραβευθέντι αὐτοῦ πονήματι, οὗτινος ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐμνήσθημεν : « Κατὰ τὴν ἐπίσημον στατιστικὴν τοῦ 1872, λέγει ὁ περισπούδαστος συγγραφεύς, ἥτις εἶναι ἡ τελευταία, τὰ $\frac{3}{4}$ τῶν ἀρρένων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὀλοτελῶς ἀγράμματα . . . Ἐν τοῖς ἀγροῖς ἡ ἀγραμματώσυνη εἶναι γενικὴ. Δημοτικὴ ἐκπαίδευσις δὲν ὑπάρχει ! Καὶ δὲν ὑπάρχει διότι δὲν ἔχομεν δῆμους, δὲν ἔχομεν δημοτικὰς ἀρχάς ! Δήμαρχοι ἀγράμματοι πῶς νὰ φροντίσωσι περὶ γραμματῶν ; Ἡ ἐλεεινότης

¹ Αἰτιολογικῆς Ἐκθέσεως, σελ. 3.

τῶν ἐν τοῖς χωρίοις δημοτικῶν σχολείων προξενεῖ φρικώδη ἐντύπωσιν. Τοῦτο δὲ τὸ ἀηδέστατον καὶ ἀσεβέστατον καὶ ἀνοσιώτατον θέαμα βλέπει τις, περιερχόμενος τοὺς ἀγροτικούς δήμους τοῦ Κράτους, τὴν παιδείαν (δημοτικὰ σχολεῖα) καὶ τὴν δικαιοσύνην (εἰρηνοδικεῖα) κατοικούσας εἰς ἀχυρῶνας ! Οἱ πλεῖστοι τῶν δημοδιδασκάλων εἶναι ἀνικανώτατοι, μὴ πληρονόμενοι δὲ τακτικῶς, καὶ συνεχῶς μετατιθέμενοι, κατὰ τὴν ἀρέσκειαν τῶν βουλευτῶν, καταντῶσιν ἄλῃται, καὶ τὰ σχολεῖα κλείονται πολλάκις ἐπὶ μῆνας. Εἰς πολλὰ τῶν ἡμετέρων χωρίων, πρωτευουσῶν δήμων, ἔνθα καὶ διδασκαλεῖον ὑπάρχει καὶ εἰρηνοδικεῖον, ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ δικολάβος εἶναι οἱ σοφώτεροι τῶν κατοίκων περὶ τὴν διδασκαλίαν πάσης κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς διαφθορᾶς ! Μάστιγες τοῦ Φαραῶ, ἱκαναὶ νὰ ἐρημώσωσι τὴν ἑλληνικὴν γῆν ἀπὸ πάσης ἀρετῆς.¹ »

Δεινὸν τὸ νόσημα ἀναντιρρήτως καὶ ἥρωϊκά πρὸς ρίζικὴν αὐτοῦ θεραπείαν ἀπαιτοῦνται φάρμακα· ἐν τούτοις οὐ μικρὸν θὰ συνετέλει εἰς περιορισμὸν τοῦ κακοῦ ἡ εὐγενὴς τῶν ἐν Ἀθήναις δεσποινῶν πρωτοβουλία διὰ τῆς συστάσεως συλλόγου μετὰ παραρτημάτων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, σκοποῦντος ἀποκλειστικῶς τὴν διάδοσιν τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς εἰς τὰς θυγατέρας τοῦ λαοῦ, καὶ ἰδίᾳ ἐν ταῖς κώμαις καὶ τοῖς χωρίοις. Διὰ γενναίων χρηματικῶν βραβείων, ἐπισήμως κατ' ἔτος ἀπονεμομένων σὺν τῷ συνήθει στεφάνῳ εἰς τὰ κοράσια, ἅτινα θάνεγίνωσκον, θὰ ἔγραφον καὶ θὰ ἡρίθμουν ὀρθῶς καὶ ἀπταιστως, αἱ τοῦ συλλόγου δέσποιναί σωτήριον ἐν τῇ τάξει τοῦ λαοῦ θὰ διήγειρον ἄμιλλαν. Τὸ δὲ χρηματικὸν τοῦ βραβείου ποσόν, κατατιθέμενον ἐν τινι τραπεζῇ καὶ τοκιζόμενον, θὰ καθίστατο βραδύτερον ἢ προῖξ τῆς βραβευθείσης κόρης,

¹ Περὶ βελτιώσεως καὶ ἐμψυχώσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι Γεωργίας, σελ. 44. Ἐν Ἀθήναις, 1880.

ἥτις ὑπανδρευομένη θὰ ἐγίνετο ἡ φυσικὴ τῶν τέκνων αὐ-
τῆς διδάσκαλος. Οὕτω διὰ μόνης δεκακισχιλίων δραχ-
μῶν ἐτησίας δαπάνης θὰ ἐδημιουργοῦντο εἴκοσι κατ' ἔτος
διδασκάλισσαι, εἴκοσι σκεύη ἐκπολιτισμοῦ ἐν ταῖς καλύβαις
τῶν ἀξέστων ἐκείνων ἀγροτῶν. Τίς δὲ ὁ ἀμφιβάλλων
ὅτι σύλλογος τοιοῦτος θὰ ἐτύγχανε τῆς γενναίας συνδρο-
μῆς καὶ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ τῶν ἰδιωτῶν, καὶ παντὸς
τοῦ ἐλληνικοῦ! Μεγάλῃ ἢ τῶν Ἑλλήνων φιλοπατρία καὶ
ἄπειρα ἐπὶ ταύτης ἐθνωφελῇ δύναται ἡ γυναικεία πρωτο-
βουλία νὰ οἰκοδομήσῃ.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄρᾳ γε λυπηρὸν νὰ βλέπῃ τις τὴν μὲν
Ἰταλίαν, γῆν τῶν νεκρῶν ὑπὸ τοῦ Λαμαρτίνου κληθεῖ-
σαν, τὴν Ἰταλίαν, ἥτις πρὸ τοῦ 1848 οὐδεμίαν πολιτι-
κὴν ἐφημερίδα ἐδημοσίευε, νὰ βρίθῃ σήμερον τόσων σπου-
δαίων γυναικείων ἀναγνωσμάτων, τὴν δὲ Ἑλλάδα, ἀνεξάρ-
τητον ἀπὸ πεντηκονταετίας, οὐδὲ ἐν κἂν τοιοῦτον δυναμέ-
νην νὰ ἐπιδείξῃ! Πρὸς τί λοιπὸν τότε αἱ τόσαι ἐν τοῖς
παρθεναγωγείοις λαμπραὶ σπουδαὶ καὶ μελέται καὶ ἐν δη-
μοσίαις δικιμασίαις ἐπιτυχίαι; Πρὸς τί ἡ βραχεῖα
ἐκείνη ἡώς, ὅταν μακρὰ νύξ μέλλῃ νὰ ἐπακολουθή-
σῃ! Καὶ ὅμως ὁπόσων ἀγαθῶν πρόξενον θὰπέβαινε γυ-
ναικεῖον ἐν Ἀθήναις περιοδικόν, τερπνόν, ποικίλον, τὸ
«*utile dulci*» τοῦ ποιητοῦ συνάπτον, καὶ ἀποκλειστι-
κῶς ὑπὸ κυριῶν συντασσόμενον πρὸς μόρφωσιν τοῦ γυναι-
κείου φύλου; Οὐ μόνον θὰ παρεῖχεν αὐτῷ πνευματικὴν
τροφὴν, εὐπεπτον καὶ ὑγιᾶ, ἐν τῇ πατρίᾳ γλώσσῃ, οὐ
πλουτούσῃ θυστυχῶς εἰς καλὰ, εἰς ἐλληνοπρεπῆ ἀναγνώ-
σματα, ἀλλὰ καὶ τὸν ζῆλον τῶν συντακτριῶν θὰ διήγει-
ρεν εἰς εὐγενεστέραν ἢ τῶν δειπνων καὶ τῶν περιδεραιῶν
τὴν ἀμιλλαν. Ἐκάστη θὰ ἡμιλλᾶτο τίς πρώτη νὰ συντά-
ξῃ τὴν καλλιτέραν διατριβήν, τίς πρώτη νὰ ἐξεύρῃ νέον
πόρον βιομηχανίας διὰ τὴν ἐργάτιδα, ἢ πῶς νὰ ἐπινοήσῃ

προςφορώτερον μέσον, ὅπως ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς ἀσθενοῦς ἢ τῆς πασχούσης, ὡς βλέπομεν ἐν Ἰταλίᾳ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας τὸ γυναικεῖον περιοδικὸν θὰ καθίστατο χρήσιμον, ὑπόδειγμα γινόμενον ἀβρότητας περὶ τὴν ἐκφρασιν καὶ κοσμιότητος κατὰ τὴν συζήτησιν, εἴποτε τοιαύτη ἐπῆρχετο· πρὸς δὲ καὶ λεπτὸς ἐλεγκτὴς τῶν τυχόν εἰς ἀνοικεῖους χαριεντισμούς, ἀκολασταίνουσας περιγραφὰς ἢ ἀμφιβόλου ἠθικότητος εὐφυολογίας ἐκτρεπομένους. Παρατήρησις ὀρθὴ καὶ δικαία, γινομένη μετὰ τῆς διακρινούσης τὴν γυναικεῖαν αἴσθησιν λεπτότητος, καὶ ὑποδεικνύουσα τὴν παρεκτροπὴν, χωρὶς νὰ ὀνομάσῃ τὸν παρεκτραπέντα, θὰ ἦγεν ἀναντιρρήτως αὐτὸν εἰς συναίσθησιν, διότι ὅσω τολμητίας καὶ ἂν ἤθελεν ὑποτεθῇ, θὰ εἶχε πάντοτε τὸν ἱπποτισμὸν νὰ μὴ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ γυναικῶν. Αἱ ἡμέτεραι δέσποιναι λησμονοῦσιν ὅτι ἡ Γαλλία ὀφείλει εἰς τὰς γυναῖκας τὸν πολιτισμὸν αὐτῆς, καὶ ὅτι αἱ σύγχρονοι καὶ φίλοι τῆς Σκουδερῦ, αἱ δέσποιναι τοῦ *Kvarou* *Θαλάμου*, ὡς ἔδειξεν ἡμῖν ἐνταῦθα¹ καλὴ καὶ εὐγενὴς τοῦ πνεύματος ἐργάτις, νέον σπουδᾶιον ἔργον ἀγγέλλουσα, ἡ δεσποινὴς Αἰκατερίνη Ζάρκου, ἐλέπτυνον οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἦθη τῶν ἔτι πῶς ἀγροίκων Γάλλων, ἐκ μακρῶν πολέμων ἐξερχομένων τότε. Ἡ μήπως φρονοῦσιν ὅτι τὰ ἀνδρικὰ ἦθη παρ' ἡμῖν εἰς τοσούτῳ περιῆλθον χρηστότητας, ὥστε οὐ δέονται πλέον τῆς γυναικείας διδασκαλίας :

Ὁ μέγας καὶ ἀληθὴς δημοκρατικὸς Ἰωσήφ Ματσίνης, ὁ διὰ τῆς Νέας Ἰταλίας παρασκευάσας τὴν ὁδὸν εἰς τὸν ἀπόστολον τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν Ἰωσήφ Γαριβάλδην, εἶπε τὸ ἐξῆς ὥραϊον, δι' οὗ ἐπιθυμῶ νὰ κλείσω τὴν μακρὰν ταύτην, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πλήρη περὶ γυναικὸς μελέτην· εἶπεν :

¹ Ὁρχ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον ἔτους 1830, σελ. 239—242, καὶ ἔτους 1884, σελ. 249 καὶ ἐφεξ.

« Ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ εἰσὶν αἱ δύο πτέρυγες τῆς ψυχῆς τῆς ἀνθρωπότητος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. »

Προσπαθήσωμεν λοιπὸν παντὶ σθένει, ὅπως ἡ ἑτέρα τῶν πτερύγων, ἡ ἐκ τῆς ἀεργίας εἰς νάρκην παρ' ἡμῖν ἐκπεσοῦσα, ἀνακτήσῃται τὴν πτῆσιν αὐτῆς, καὶ τότε πάντες, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, θάπτενίσωμεν εἰς ὑψηλότερον, εἰς ἑλληνοπρεπέστερον ἢ τὸν ταπεινὸν τοῦ Φαλήρου ὀρίζοντα.

Ε. ΑΣΩΠΙΟΣ.

ΤΑ ΜΕΓΑΡΑ ΤΟΥ ΡΑΜΠΟΥΛΛΙΕ

Τὸ διάταγμα τοῦ καρδινάλιου Ῥιχελιέ, δι' οὗ ὁ μεγαλειπρόβλος ὑπουργὸς Λουδοβίκου τοῦ ΙΓ' μετωνόμαζε τὸν Σύλλογον τοῦ Βαλεντίνου Κορράρ *Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν*, καὶ περιέβαλλεν αὐτὸν δι' ἐπισήμου τινὸς χαρακτήρος, ὃν δὲν εἶχεν ἕως τότε, ἐδημοσιεύθη τὴν 2 Ἰανουαρίου τοῦ 1635. Ἀλλ' ὅμως πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸ ἔργον τῆς διαπλάσεως τῆς γλώσσης καὶ τῆς γαλλικῆς φιλολογίας εἶχον ἀναλάβει οἱ θαμισταὶ τῶν μεγάρων τῆς μαρκησίας Ῥαμπουλλιέ, οὗτινος ὁ Σύλλογος τοῦ Κορράρ δύναται νὰ θεωρηθῇ οἷονεῖ τις παρασυναγωγὴ καὶ παράρτημα.

Τὸ ὄνομα, δι' οὗ οἱ νεώτεροι ἀπεκάλεσαν τὰς τοιαύτας συνελεύσεις τῶν σοφῶν, ἀναμιμνήσκει τοὺς κήπους τοῦ Ἀθηναίου ἀστυ, τοὺς ὁποίους διεκόσμησεν ὁ Κίμων διὰ σειρᾶς ἐλαίων καὶ πλατάνων, καὶ ὅπου ἐδίδασκεν ὁ Πλάτων τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σωκράτους. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς Ἀκαδημίας ταύτης τοῦ Πλάτωνος ἦσαν καὶ ἄλλαι πολυάριθμοι

φιλοσοφικαὶ Σχολαὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, μεταξὺ τῶν ὁποίων διέπρεπον ἡ τῶν στωϊκῶν καὶ ἡ τοῦ Πυθαγόρου, δὴλα δὲ ἡ Σχολὴ τοῦ Ζήνωνος καὶ ἡ Ἰταλική, τῆς ὁποίας τὰς ἀρχὰς ἀπόστολοι ἤλθον νὰ διαδώσωσιν εἰς τὴν ἐντεῦθεν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν χρόνων ἔτι τοῦ Σωκράτους ὁ Δύσις καὶ Φιλόλαος. Ἀναφέρεται προσέτι κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα ἡ Σχολὴ τῶν ἐξήκοντα, καὶ πολλάκις εἰς τὰ ἐπιγράμματα αὐτοῦ μνημονεύει τῆς «*Scola poetarum*» ὁ Μαρτιάλης.

Πρώτη τοῦ μέσου αἰῶνος Ἀκαδημία δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἡ Ἀνακτορικὴ Σχολὴ τοῦ Μεγάλου Καρόλου ἐν Γαλλίᾳ· τὸ διδασκῆριον τοῦτο τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἡγεμόνων, ὅπου ὁ σιδηρόφρακτος ἐκεῖνος βασιλεὺς ἀποτιθέμενος τὴν πανοπλίαν πρὸ τῆς θύρας εἰσέρχετο ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Δαβίδ, ὅπου ὁ σοφὸς Ἀλκουῖνος ὠνομάζετο Φλάκκος καὶ Ὁμηρὸς ὁ Ἀγγιλβέρτος!. Ἐφεξῆς ἀνεβλάστησαν ἕτεροι σύλλογοι καὶ φιλολογικὰ ἢ θρησκευτικὰ καθιδρύματα ὑπὸ τὰ παράδοξα ὀνόματα, Ἀκαδημία τῆς ἀσπίδος *Synallageus* ἡ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου ἐν Ρουάν, Ἀδελφότης τοῦ Πονῦ, Ἐταιρία τοῦ *Kär*, Δικαστήρια τοῦ Ἐρωτος καὶ ἰδίως τὸ πρὸς τιμὴν καὶ θεραπείαν τῶν δεσποινῶν ἰδρυθὲν ὑπὸ Καρόλου Ε' καὶ μυρία ἄλλα.

Ἐκτὸς τῆς Γαλλίας ὑπῆρχεν ἀπὸ τοῦ 1582 ἰδρυθεῖσα ἐν Φλωρεντίᾳ ἡ Ἀκαδημία τῆς Κρούσκας, ἥτις ἐξέδοτο τὸ περιάλητον λεξικόν, ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ ἀπὸ τοῦ ΙΔ' μέχρι τοῦ ΙΣ' διάφοροι ποιητικοὶ σύλλογοι εἶχον προηγηθῇ τῆς περιωνύμου φιλολογικῆς ἐταιρίας τοῦ Ῥήνου, *Litteraria Rhenana*, ἥτις ἰδρύθη τῷ 1480.

Ἄλλ' ὁ ἀληθὴς πρόδρομος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ὑπῆρξε τὸ μέγαρον τοῦτο τοῦ Ῥαμπουλλιέ, ἡ Πυθία τοῦ φιλολογικοῦ κόσμου κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου διῆλθον καὶ ἐκρίθησαν οἱ μέγιστοι τῆς ἐποχῆς ἄνδρες, ὅπου ὁ Κορνήλιος ἀνεγίνωσκε τὰς τρα-

γωδίας του, καὶ ὁ Βοσσουνέτος δεκαεξαετῆς ἔτι ἀποπειρώμενος ἀπήγγελλε τὸν πρῶτόν του λόγον, καὶ ἐδέεσποζεν ὁ ἀρχαιότερος ἐκ τῶν δύο Βαλζάκ.

I

Παρωμοίασαν τὸ μέγαρον τῆς μαρκησίας 'Ραμπουλλιέ πρὸς φυτοκομεῖον, ὅπου ἄνθη καὶ φυτὰ ἄλλων κλιμάτων διατηροῦνται καὶ αὐξάνουσιν ὑπὸ τεχνητὴν ἀτμόσφαιραν, ἀλλ' ὡς ἄνθη τοῦ τροπικοῦ τὰ ὅποια ἔξω τῆς ὑελίνης σκιαᾶδος τῶν, εἰς τὸν καθαρὸν ἀέρα, δὲν δύνανται νὰ ζήσωσιν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν μίαν. Ἀναγινώσκοντες τὸν κατάλογον τῶν μελῶν τοῦ συλλόγου ἐκείνου καὶ τὰ ἔργα ἐκάστου, οὐδὲ ἐν ὄνομα ἀπαντῶμεν ἄξιον τῆς ὑστεροφημίας, οὐδὲ ἐν ἔργον ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποια, διαλάμποντα μετὰ τῶν προϊόντων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, δύνανται νὰ διασώσωσιν ἀπὸ τῆς λήθης τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως τῶν. Οἱ κορυφαῖοι τῶν ποιητῶν ἢ πεζογράφων τῆς περιόδου ταύτης ἦσαν ἔξω — διατείνονται — τοῦ στενοῦ τούτου κύκλου, ἢ εἰσελθόντες διὰ τῆς μιᾶς θύρας ἐξῆλθον διὰ τῆς ἐτέρας, αἰσθανόμενοι, ὡς θὰ ἔλεγέ τις, δύσπνοιαν ἐντὸς τοῦ πνιγροῦ ἐκείνου κλωβοῦ, ἔνθα ἢ ἐπιτήδευσις κατέπνιγε τὴν ἀληθῆ τέχνην. Τοιαύτη εἶναι πρὸ πάντων ἡ γνώμη τοῦ **Paul Albert**,¹ ὅστις ὀλίγας στιγμὰς πρὶν ἢ γράψῃ τὰς σελίδας ταύτας εἶχεν ἀναμφιβόλως ἀναγνώσει ἐκ νέου τὰς χαριτοτρόπους καὶ τὰς Σοφὰς γυναικάς τοῦ Μολιέρου.

Ἄλλ' ἐκεῖνος οὐδόλως ἐσκέφθη νὰ διακωμωδήσῃ τὰς θαμιστὰς τῶν μεγάρων τῆς μαρκησίας 'Ραμπουλλιέ. Μετὰ

— **Paul Albert** : *La Littérature Française des origines au XVIIe siècle*. — Paris, 1882, σελ. 387—389.

τὴν διδασκαλίαν τῶν κωμωδιῶν τούτων ὁ Μολιέρος ἐξηκολούθει φίλος ὢν, ὡς καὶ πρότερον, τῶν ἐταίρων τῆς αὐτοσχεδίου ταύτης Ἀκαδημίας. Πρέπει νὰ ἐπιρρίψωμεν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐθύνην διὰ τὰς πλάνας, εἰς ἃς περιέπεσον αἱ παραφυάδες, ὅσαι ἀνέθαιλον κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ 17' αἰῶνος, ὅτε τοῦ συνεδρίου ἐκείνου ὁ ἀσπὴρ ἤρχισε νὰ βαίνει πρὸς τὴν δύσιν του, καὶ ἰδίως μετὰ τὸν θάνατον τῆς Αἰκατερίνης; Δὲν πείθεται ὅτι ὁ Μολιέρος γράφων τὸν στίχον ἐκείνον

Nul n'aura de l'esprit hors nous et nos amis ¹

ὑπηνίσσετο τὸν σύλλογον τῆς Ἀρτενίκης, ὡς ἐκαλεῖτο κατὰ ἀναγραμματισμὸν ἡ Αἰκατερίνη τῆς Βυζωννός· ἀλλ' ἴσω· μᾶλλον τὴν παρασυναγωγὴν τῆς δεσποινίδος Scudéry. Κατὰ ἄλλους δὲ μάλιστα αἱ *Precieuses ridicules* τοῦ Μολιέρου ἦσαν μᾶλλον πολιτικὴ σάτυρα ἢ κωμωδία ἡθῶν. Αἱ ἡρωίδες αὐτῆς — εἶπον — ἀναμιμνήσκουσιν ἐπίσης τὰς γυναικας, ὅσαι συμμετέσχον τῆς ἀντιπολιτεύσεως (*la Fronde*) κατὰ τοῦ Μαζαρίνου ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς ἀνηλιξιότητος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', καὶ ἐζήτησαν νὰ ποδώσωσι καὶ εἰς τοῦτο ἐν μέρει τὴν εὐνοίαν τοῦ ἡγεμόνος πρὸς τὸν ποιητὴν τοῦ *Μισανθρώπου* καὶ τοῦ *Ταρτούφου*.²

Ἐὰν ὁ *Voiture*, ὁ ὑπερασπιστὴς τοῦ διότι καὶ τερατολόγος, ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ τινὸς χάριτος, ἦτο ὁ κυριεὺς πλανήτης ἐν τῇ γλαυκῇ αἰθούσῃ τῆς μαρκησίας, καὶ οἱ δύο ὑποψήφιοι ἐπίσκοποι ὁ Κοταὶν καὶ ὁ Γκοτῶ ἐθαυμάζοντο, δὲν ἔπεται ὅτι ὁ Βαλζάκ καὶ οἱ ἄλλοι ἀπεξένωσαν ἑαυτοὺς τοῦ ὁμίλου ἐκείνου, ὅστις βραδύτερον τοσοῦτον ἐρρωμένως ὑπερμάχησε τοῦ *Θιδ*, ἐναντίον τοῦ *Ριχελιέ* καὶ τῆς Ἀκαδη-

¹ — Molière : *Les femmes savantes*, Act. III, sc. II. —

² — C. Mullié : *Fastes de la France*. 7ième édit. Paris, 1858. Tom. III. σελ. 49.

μίας. Εἶναι δὲ ἐπὶ πλεόν ἀπόδειξις τούτου τὸ ὅτι ὁ Κορνήλιος ἀνεγίνωσκε τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ ἀριστουργήματα αὐτοῦ ἐνώπιον τῆς ὁμηγύρεως ἐκείνης.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς αὐστηροὺς τούτους κριτὰς οἱ σύγχρονοι, ἐταῖροι ἢ μὴ, ἐπλεκον τὸν πανηγυρικὸν τοῦ Συλλόγου. Ὁ Bayle ἀπεκάλει τὸ μέγαρον τοῦ Ῥαμπουλλιᾶ ἀληθὲς ἀνάκτορον τῆς τιμῆς. Ὁ Fléchier, ἔτη τινὰ μετὰ τὸν θάνατον τῆς μαρκησίας, ἀνεμνηνίσκετο ἀπὸ τοῦ ἁμῶνος τῆς ἀσυγκρίτου Ἀρτενίκης, ἥτις ἦτο ἡ προσωποποιῖα τῆς ἀρετῆς, καὶ ἐξεθείαζε τὰ συλλαλητήρια τῆς γλαυκῆς αἰθούσης, ὅπου ἐν τῇ πολυαριθμῷ ἐκείνῃ ὁμηγύρει, ἥτις ἐνέκλειεν ὅ,τι ἐπιζήλον καὶ θαυμαστόν, οὔτε σύγχυσις, οὔτε ἔρις ἢ τις φιλοδοξία ἐνεφιλοχώρει, ἀλλ' ἐβασίλευεν ἡ εὐπρέπεια, ἡ χάρις, ἡ εὐφροιά. Ἐντευχτήριον πάσης ὑπεροχῆς τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο ἐδίκαζεν οὐ μόνον τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν, καὶ αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἔφερον τὸ κύρος ἀπέναντι τῆς κοινωνίας, καὶ ἐδάρουν ἐπὶ τῆς ἀξίας καὶ ἀπαξίας τῶν προσώπων ἰδίως τῆς αὐλῆς¹. Οἱ ἔπαινοι οὗτοι φαίνονται σήμερον ὑπερβολικοί, καὶ εἶναι ἴσως τοιοῦτοι. Μάτην θὰ ζητήσῃ τις εἰς τὰ ποιητικὰ ἐκεῖνα σκαλαθύρματα καὶ τὰ ἐπιγράμματα τὴν μεγαλοφυΐαν, ἐὰν περιορισθῇ εἰς τὰς ἔριδας τοῦ Γκοτῶ καὶ τοῦ Voiture. Πολλοὶ ἐκ τῶν φοιτῶντων εἰς τὰς ἐσπερίδας τῆς μαρκησίας δὲν εἶναι ἄξιοι τῶν ἐπαίνων τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Νίμης. Ἀλλ' ὡς ἀπὸ τῆς κυψέλης οὐδέποτε ἐλλείπουσιν αἱ σφῆκες, οὕτω καὶ μετὰξὺ τῶν ἀριστοτεχνῶν ἀπαντῶσιν οἱ παραχαράκται τῆς τέχνης. Ἐλάχιστοι ἐξ ἐκείνων εὖρον καὶ ἔπειτα ἐπίσης

¹ Eugène Gérusez: Histoire de la Littérature française, depuis ses origines jusqu'à la Révolution. Tom. II, σελ. 53 κ. ἑ. — Paul Albert. La Litter. Franc. σελ. 389.

θερμούς ἐπαινέτας, ἀλλ' ὁμῶς οὐδείς ἠδύνατο ν' ἀρνηθῇ ὅτι οἱ θαμισταὶ τῶν μεγάρων τοῦ 'Ραμπουλλιέ, μετὰ τὸν **Malherbe**, τοῦ ὁποίου ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον, ὑπῆρξαν οἱ ἀληθεῖς διαμορφωταὶ τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν ἐπλούτισαν διὰ λέξεων καὶ φράσεων νέων, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν μετέδωκαν εὐστροφίαν τινὰ καὶ χάριτα, ἧς ἑσπερεῖτο μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Τὸ μέγαρον 'Ραμπουλλιέ ὑπῆρξεν ὁ προάγγελος καὶ συγχρόνως ἡ κοιτίς τῆς γαλλικῆς ἀκαδημίας. Εἶχε καὶ τοῦτο ἡμέρας δόξης καὶ παρακμῆς. Διήλθον ἀπ' αὐτοῦ μεγαλοφυῖαι καὶ μετριοτήτες, ἄετοι καὶ στωμύλαι χελιδόνες, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἦτο τὸ ἀντιζύγιον κατὰ τῶν ἐκλελυμένων ἡθῶν τῆς αὐλῆς τοῦ 'Ερρίκου Δ'. Καὶ τοιοῦτος ἦτο ὁ σκοπὸς τῆς μαρκησίας, ὅτε ἡνοιγε τὸ πρῶτον τὰς αἰθούσας αὐτῆς, ἀφοῦ, ὡς ἔλεγον, ὁ **Malherbe** εἰς μάτην ἠγωνίζετο ν' ἀπογασκωνίσῃ τὸν ἡγεμόνα.

Ἡ Αἰκατερίνη τῆς Βιβῶννος ἢ Πιζάνη, νυμφευθεῖσα τὸ 1600 τὸν Κάρολον τῆς 'Αγγένης, μαρκήσιον τοῦ 'Ραμπουλλιέ, ἀπεσύρθη τῆς αὐλῆς, ὅπου ἐβασίλευεν ἀχαλίνωτος τῶν ἡθῶν ἐκλυσις, καὶ προσηλυτίσασα ὀλίγους τινὰς τὸ πρῶτον ἐξ ἐκείνων, ὅσοι μετ' αὐτῆς δυσθύμως ἔφερον τὰς ἀσχημίας ταύτας, περιωρίσθη εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς μέγαρον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ ἁγ. Θωμᾶ παρὰ τὸ Λοῦβρον, τὰ ὁποῖα μετέβαλεν εἰς σπουδαστήριον καὶ τόπον συναθροίσεως τῶν δυσηρεστημένων. Ἐκεῖ εἰς τὴν περιώνυμον *γυλαυκήν* αἰθουσαν, τὴν ὁποίαν περιέγραψεν ἡ δεσποινὶς **Scudéry** μετέπειτα ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς μυθιστορίᾳ, καὶ ἥτις ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τοῦ χρώματος τῶν χρυσοῦφάντων ἐλοσηρικῶν ἐπίπλων της, συνήρχοντο ὁ **Malherbe**, ὁ 'Ρακάν, ὁ Βαλζάκ, ὁ **Voiture**, ὁ **Chapelain**, παρεκάθηντο ὁ δοῦξ τοῦ Μοντωζιέ καὶ τοῦ **Enghien** καὶ ὁ πολύμητις 'Ριχελιέ, ἐνῶ ἡ φιλοξενούσα μαρκησία ἔλαμπεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐ-

πιγείου ἐκείνης πλειάδος, τὴν ὁποίαν ἀπῆρτιζον ἡ δεσποινὶς **Coligny**, ἡ περιάλητος Ἰουλία τῆς Ἀγγένης, βραδύτερον δούκισσα τοῦ Μοντωζιέ, ἡ δεσποινὶς **Paulet**, ἡ ἀηδὼν τοῦ Συλλόγου, ἡ δέσποινα τοῦ **Saint-Ange**, ἡ προεδρεύουσα **Aubry** καὶ ἡ ἐπίδοξος συγγραφεὺς τοῦ *Κύρου* καὶ τῆς *Κληλίας*.

Ἐκεῖ μακρὰν τῆς τύρβης τῆς αὐλῆς καὶ τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ Ῥιχελιέ συνερχόμενοι συνδιελέγοντο ἐπὶ τῶν ζητημάτων τῆς ἡμέρας, ἀνεγίνωσκον ἐπιστολάς τῶν ἀπόντων, γεγραμμένας οὕτως, ὥστε νὰ δύνανται ν' ἀναγνωσθῶσι δημοσίᾳ, ἐσχολιάζον τὰς ἐκδιδομένας μυθιστορίας, ἤκουον τὸν Κορνήλιον ἀναγινώσκοντα τὰς τραγωδίας αὐτοῦ. Εἰς ἐκάστην συνεδρίασιν ὁ **Voiture** προσήρχετο ἔχων ἐν χερσὶ νέον τι ἐγκώμιον τοῦ Κονδὲ ἢ εὐφυές τι ἐπίγραμμα, ὁμοίως ὁ **Benserade** παρουσίαζε τὰ νεογέννητα τῆς μούσης τοῦ ἄσματος, ὁ **Cotin** τὰς σατύρας του. Ἄλλοτε πάλιν συνήρχοντο, ὅπως ἀχροασθῶσι τοῦ ἄσματος τῆς **Paulet** καὶ τῆς κυρίας προέδρου ἢ ἐν ἐλλείψει τούτων ἡ αἰθουσα τῆς μαρκησίας μετεβάλλετο εἰς φιλολογικὸν φροντιστήριον, ἐνθα ἐξησκοῦντο εἰς τὸ λαλεῖν καὶ γράφειν κατὰ τοὺς κανόνας τῆς καλλιτελείας, ἐπινοοῦντες ἐκφράσεις νέας, περιτέχνους, μεταφορικές, ἀλλ' ἐπιτυχεῖς πολλάκις, τὰς ὁποίας δὲν ἀπηξίωσαν νὰ ἐγκολπωθῶσιν οἱ μεταγενέστεροι. Ἐπὶ τέλους διὰ νὰ συμβιβασθῶσι κατὰ πάντα πρὸς τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐλάλουν, οἱ ἑταῖροι εἰσερχόμενοι ὡς τοιοῦτοι εἰς τὸν Σύλλογον ἀνεβαπτίζοντο, ὁμνύοντες ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν ποίησιν καὶ τὰ γράμματα καὶ μετωνομάζοντο, ἐκλέγοντες εἴτε ἐκ τῆς ἀρχαιότητος εἴτε ἐκ τῶν συγχρόνων μυθιστοριῶν τὰ ὀνόματα ἐκεῖνα, μεθ' ὧν ἑταυτίζοντο ἢ προσωμοιάζον τὰ ἴδια αὐτῶν ἀναγραμματιζόμενα. Ἡ Αἰκατερίνη δὲν ἐλέγετο πλέον Αἰκατερίνη, ἐκαλεῖτο Ἀρτερίκη, Ροζαλίνδα, Ποτάνδρη, Σηστιανή, ἡ Ἰουλία

τῆς Ἀγγένης *Meraλίδη* καὶ ὁ Μοντωζιὲ *Meraλίδης*, ὁ Βαλζάκ μετωνομάσθη *Βελίσανδρος*, ὁ *Voiture Βαλέριος*, ὁ *Conrart Κλεόξετος*, ἡ δεσποινὶς *Scudéry* ἐκαλεῖτο *Σαπφώ* καὶ ἄλλοτε *Σοφία*, καὶ *Δοραλὶς* ἡ *Madame de la Suze*. Ἡδύναντο νὰ παραλείψωσι τὸν τελευταῖον τοῦτον τύπον. *Βελίσανδρος* ἢ *Βαλζάκ* ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Ἀριστίππου*, καὶ *Σοφία* ἡ *Μαγδαληνὴ* ἡ δεσποινὶς *Scudéry*, οὐδὲν ἤθελον ἀπολέσει ἐν τῇ ὑπολήψει τῶν μεταγενεστέρων, ὅπως οὐδὲν ἐκέρδησεν ὁ *Voiture* μετονομασθεὶς *Βαλέριος*. Ἀλλὰ τοιοῦτος ἦτο ὁ ἐν ἰσχυρῷ κανονισμός, καὶ ὤφειλον νὰ ὑπακούωσιν.

Ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ὅλα ἔτη διετηρήθη ἡ Ἀκαδημία αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ὑπουργὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' ἤρνηθη τὸ κῦρος δημοσίου καθιδρύματος, καὶ προσετίμησε τὸν Σύλλογον τοῦ *Conrart*, φοβούμενος ἴσως νὰ ἐνθρονίσῃ εἰς τὰ ἐδῶλια τῶν ἀκαδημαϊκῶν τὰς γυναῖκας, αἵτινες εἶχον τὴν νικῶσαν ψῆφον εἰς τὰς συναθροίσεις τῶν μεγάρων τοῦ *Ραμπουλλιέ*. Ὅπως τὰ ἀνθρώπινα πάντα καὶ ὁ Σύλλογος οὗτος διῆλθε διὰ τριῶν περιόδων, τῆς βρεφικῆς ἡλικίας, τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς.

Ἡ πρώτη περίοδος περιλαμβάνεται μεταξὺ τοῦ 1608 καὶ 1624. Οἱ συνερχόμενοι τότε ἤρκουντο ἀναγινώσκοντες τὰς σελίδας τῆς *Ἀστραίας* τοῦ *d'Urfé*. Ἦτο ἡ μυθιστορία τῆς ἐποχῆς, ἡ διαδεχθεῖσα τὸν *Γαλατικὸν Ἀμαδιν* καὶ οἱ προσκεκλημένοι τῆς μαρκησίας εὗρισκον τοὺς ἐν αὐτῇ περιγραφομένους πλατωνικοὺς ἔρωτας συνάδοντας πρὸς τὰς ἀρχάς των. Ἦτο συνέχεια τῶν ἱπποτικῶν διηγήσεων καὶ ἡ *Ἀστραία*, ἀλλ' οἱ ἥρωες αὐτῆς δὲν εἶναι πλέον οἱ θωρακοφόροι τοῦ μεσαίωνα ἱππῶται, οἱ ἀρεσκόμενοι εἰς τὰς μάχας καὶ τοὺς κινδύνους, οἱ πλανώμενοι ἀπὸ χώρας εἰς χώραν εἰς ἀναζήτησιν τύχης, ἀλλ' ἐρωτόληπτοι ποιμένες, ἔχοντες τὰ ἦθη τῶν ἐξηυγενισμένων ἀστῶν καὶ λαλοῦντες

τὴν γλῶσσαν ἐκαίνων ἢ μᾶλλον ἄστοι μετημφιεσμένοι εἰς ποιμένας. Ἡ ἥρωϊς τῆς μυθιστορίας ἢ τοῦ εἰδυλλίου τοῦτου ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀστραίας λέγουσιν ὅτι ἦτο ἡ Ἀρτεμις τοῦ **Châteaumorand**, σύζυγος τοῦ **Honoré d'Urfé**, ὅστις εἶναι ὁ Κελάδων, καὶ διηγοῦνται ἀκόμη ὅτι ὅτε ἠγάπησεν αὐτὴν τὸ πρῶτον παῖς ἔτι δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχίης, διότι προλαβὼν ἐνυμφεῦθη αὐτὴν ὁ ἀδελφός του, ἀλλ' οὗτος μετ' ὀλίγον ἐζήτησε παρὰ τοῦ Πάπα τὸ διαζύγιον, καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός διεδέχθη τότε τὸν πρεσβύτερον εἰς τὸν γάμον μετὰ τῆς Ἀρτέμιδος. Ἄλλοι ὅμως διατείνονται ὅτι ἡ Ἀρτεμις δὲν ἦτο μόνον ὥραία· ἀλλ' εἶχεν ἐπίσης καὶ πλοῦτη, τὰ ὅποια ὁ Οὐρφέ δὲν ἐνόμισε φρόνιμον νὰ ὀλισθήσωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς οἰκογενείας.¹ Ἐπειτα ὅμως ἠναγκάσθη καὶ οὗτος νὰ ζητήσῃ διαζύγιον παρὰ τοῦ πάπα, τὸ ὅποιον δὲν ἔλαβε, νὰ μακρυνθῇ ἀπ' αὐτῆς, καὶ νὰ ζῇ μονάζων ἐν Τουρίνῳ, ὅπου καὶ συνέγραψε τὴν μυθιστορίαν, ἵνα λησμονήσῃ τὰς πικρίας τοῦ βίου του.

Οἰαδὴποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ ἱστορία τοῦ ποιητοῦ οἱ ἥρωες ὅμως τῆς μυθιστορίας του διακρίνονται διὰ τὴν ἀγνότητα τῶν ἡθῶν, ἀφοῦ ἡ Ἀστραία ἔτυχεν ἐξ ἀρχῆς τῆς λευκῆς ψήφου τοσοῦτων ἐπισκόπων καὶ ἰδίως τοῦ Πέτρου Κάμυτος, ἂν καὶ ἕτερος αὐτοῦ συνάδελφος ὁ **Huet**, τοσοῦτον εἶχεν ἐνθουσιασθῇ νέος ὢν ἀναγνώσας τὸ βιβλίον τοῦτο, ὥστε γενόμενος ἐπίσκοπος ἐφοβεῖτο νὰ τὸ συναντήσῃ, μὴ παρασυρόμενος ὡς ὑπὸ τινος μαγείας ἀναγκασθῇ νὰ τὸ ἀναγνώσῃ ἐκ νέου. Ἀληθῶς οὐδόλως ἢ ἐλάχιστον προσέκρουεν εἰς τὴν ἡθικὴν τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, καὶ αἱ θαμίστριαί τῶν μεγάρων τῆς Αἰκατερίνης δὲν εἶχον νὰ ἐρυθριάσωσιν, ἀναγινώσκουσαι καὶ συζητοῦσαι ἐπ' αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Οὐρφέ δὲν ἀναφέρεται μετὰξὺ τῶν ἐταίρων.

¹ — Saint-Marc Girardin : Cours de Littérature dramatique. Tom. III, σελ. 96—67. Paris, 1868.

Ἡ δευτέρα περίοδος 1624—1645 εἶναι ἡ ἐπιχρῆ τῆς ἀκμῆς τῶν συζητήσεων, τῆς ποικιλίας τῶν ἀναγνωσμάτων, τοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν κορυφαίων ποιητῶν, ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ὑπερεμάχουν τοῦ Θιδ καὶ κατέκρινον τὸν Πολύευκτον τοῦ Κορνηλίου, καθ' ἣν ἤκουον τὸν Βοσσουέτον αὐτοσχεδιάζοντα ῥητορικοὺς λόγους, καὶ ἐμελέτων τὴν *Μέθοδον* τοῦ Καρτεσιῦ. Τότε τὸ μέγαρον Ῥαμπουλλιέ ἦτο εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς δόξης του, εἶχεν ἀκόμη παρακαθήμενον τὸν γηραιὸν Malherbe, τὸν Sarrazin, τὸν Scarron, τὸν Rotrou, καὶ πλειότερον ἐφρόντιζον περὶ τῶν ἐρώτων τοῦ Μοντωζιέ καὶ τῆς Ἰουλίας ἢ τῆς πολιτικῆς τοῦ Καρδινάλιου καὶ τῶν δολοπλοκιῶν τῆς αὐλῆς. Ἐμελέτων ἐπίσης καὶ τὰς ξένας φιλολογίας, ἀλλὰ προσπαθοῦντες πάντοτε νὰ διατηρήσωσι τὸν ἴδιον χαρακτῆρα τῆς γαλλικῆς· τότε δὲ ἐπεχείρησαν νὰ μορφώσωσι καὶ ἰδίαν γλῶσσαν δι' ἀλληγορικῶν ἐκφράσεων, καὶ ὀφείλει τις νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἐφάνησαν τοσοῦτον ἀτυχεῖς ὡς οἱ εὐφυολόγοι ὁπαδοὶ τοῦ Αἰλυ ἐν Ἀγγλίᾳ ἢ οἱ τοῦ Ἰσπανοῦ Γόγγωρα μιμηταί.

Ἡ τρίτη περίοδος ἀπὸ τοῦ 1645—1665 εἶναι ἡ τῆς παρακμῆς. Ἀλλεπάλληλα γεγονότα συνέτειναν εἰς τοῦτο. Ἴσως οὐχὶ τόσον ὁ θάνατος τοῦ μαρκησίου Ῥαμπουλλιέ τὸ 1653, ὅσον ἡ ἀμέσως ἀναχώρησις τῆς Ἰουλίας, γενομένης δουκίσσης τοῦ Μοντωζιέ τὸ 1645 καὶ πρὸ πάντων ὁ θάνατος τοῦ περιωνύμου Voiture ἐπισυμβὰς τρία ἔτη μετὰ ταῦτα. Ἐπῆλθον συγχρόνως καὶ αἱ πολιτικαὶ ταραχαὶ ἐπὶ τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', αἵτινες ἐπετάχυνον τὸν διασκορπισμὸν τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου. Ἐν τούτοις ἡ παρακμὴ δὲν ἐπῆλθεν ἀπότομος· ἀλλ' ἡ γλαυκὴ αἰθουσα τῆς Ἀρτενίκης ἐξηκολούθει ἔτι οὕσα τὸ προσφιλὲς ἐντευκτῆριον τῶν ἐπιζώντων ἐταίρων, εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθη ἡ Λαφαγέτ, ἡ Σεβινιέ, ὁ Fléchier, καὶ τοὺς ὁποίους πολλάκις ἐπεσκέπτετο ὁ Βοσσουέτος, ἐγκαταλείπων τὴν ἑδραν του.

Μετὰ τῆς ἐποχῆς ταύτης συμπίπτει καὶ ὁ περιώνυμος ποιη-
τικὸς πόλεμος, καθ' ὃν οἱ ἑταῖροι, εἰς ἀντίθετα στρατόπε-
δα διακριθέντες, ὑπερεμάχουν οἱ μὲν τῆς *Oùrarias* τοῦ
Voiture, οἱ δὲ τοῦ *Yvot* τοῦ *Benserade*, διὰ τὰ ὅποια οἱ
μεταγενέστεροι εἶπον σχεδὸν τὸ τοῦ Σαίξπηρ: «*Much ado
about nothing*» — «πολὺς θόρυβος διὰ τίποτε». Κατ' αὐ-
τὴν δ' ἐπίσης τὴν ἐποχὴν ὁ Βοαλὼ ἀνεγίνωσκεν εἰς ἐπήκοον
τῆς λογίας καὶ ἐπιβαλλούσης ταύτης ὁμηγύρεως τὰς πρῶ-
τας αὐτοῦ σατύρας, τὰς ὁποίας τοσοῦτον αὐστηρῶς ἐπέκρι-
νεν ὁ ἀββᾶς Κοταῖν καὶ ὁ *Chapelain*.

Ὁ θάνατος τῆς μαρκησίας Ῥαμπουλλιέ ὑπῆρξε τὸ τε-
λευταῖον καίριον τραῦμα (1665). Ὁ Σύλλογος διελύθη ἄ-
νεφάνησαν δὲ ἕτεροι, ὥς ὁ τῶν μεγάρων τοῦ *Longueville*,
τοῦ *La Rochefoucauld*, τῆς δεσποινίδος *Scudéry*, τοῦ *Ne-
vers*, ἀλλ' ἦσαν ὠχρὰ ἀντανάκλασις τοῦ δύσαντος ἐκείνου,
ἐν οἷς, ἐβασίλευεν ἡ ἄκρα ἐπιτήδευσις (*pédantisme*) καὶ τοὺς
ὁποίους ἀναμφιβόλως εἶχεν ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ ὁ Ποκε-
λῖνος Μολιέρος, ὅτε ἔγραφε τὰς *Σοφὰς Γυναῖκας* καὶ πολὺ
ἐνωρίτερον ἀκόμη τὰς συγχρόνους τῆς τῶν μεγάρων Ῥαμ-
πουλλιέ παρασυναγωγάς, ὅτε ἔγραφε τὰς *Précieuses
ridicules*.

II

Κάρολος, ὁ μαρκήσιος τοῦ Ῥαμπουλλιέ, ἦτο ἔγγονος τοῦ
Ἰακώβου τῆς Ἀγγένης, εὐνοουμένου Φραγκίσκου τοῦ Α' καὶ
τῶν μετέπειτα τριῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, Ἑρρίκου τοῦ
Β', Φραγκίσκου τοῦ Β' καὶ Καρόλου τοῦ Θ', καὶ ἀρχηγῶ
τῶν σωματοφυλάκων. Ὑπῆρξε δὲ ὑποστράτηγος καὶ αὐτὸς
καὶ πρεσβευτὴς παρὰ τῇ αὐλῇ τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τῆς Ἰ-
σπανίας. Ἀλλ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι πλειότερον γνωστὸς ὥς
σύζυγος τῆς Αἰκατερίνης τῆς Βιβῶννος ἢ ὥς πολιτικὸς ἀνὴρ.

Καχεκτικὸς καὶ πάσχων ἡ ἀπόδημος ἐλάχιστον συμμετείχε τῶν φιλολογικῶν συζητήσεων, τὰς ὁποίας διηύθυνεν ἡ μαρκησία.

Ἡ Αἰκατερίνη, Ῥωμαία τὴν καταγωγὴν, ἦτο φιλόφρων καὶ χαρίεσσα, ὡς αἱ γυναῖκες τῆς πατρίδος τῆς. Ἐθαυμάζετο διὰ τὸ κάλλος τῆς καὶ τὴν εὐπροσηγορίαν· ἡ δὲ κακολογία οὐδὲν εἶχε νὰ εἴπῃ περὶ αὐτῆς. Ἐξ ἐναντίας ὑπῆρξεν ὑπόδειγμα σωφροσύνης εἰς τοὺς θιασώτας τῶν ποιητικῶν ἐκείνων ἐσπερίδων. Ἦτο λογία, ἂν οὐχὶ σοφῇ, καὶ ὁμῶς δὲν εἶχεν ἀξιώσεις συγγραφέως· ἤρκειτο ἐμπνέουσα τοὺς ἄλλους. Ἀλλ' ἦτο ἐπίσης ἀξία θαυμασμοῦ, διότι ἤξευρε νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν σεβασμὸν καὶ εἰς ἐκείνους, οἵτινες ὑπελάμβανον τὴν ἀφέλειαν αὐτῆς καὶ εὐπροσηγορίαν ὡς ἀδυναμίαν καὶ ἀνοχὴν. Καὶ ὅτε ὁ καρδινάλιος Ῥιχελιὲς διὰ τοῦ μοναχοῦ Ἰωσήφ ἐζήτησε νὰ μανθάνῃ ὅ,τι ἐλέγετο ἐν ταῖς συναναστροφαῖς τῆς μαρκησίας, ὑποσχόμενος ἐμμέσως τὴν προαγωγὴν τοῦ συζύγου τῆς, ἐκείνη εἰς τὸν ἀπεσταλλένον τοῦ ὑπουργοῦ ὑπερηφάνως ἀπήντησε: «Δὲν ἐγεννήθην διὰ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ὠτακουστοῦ».

Τὸ κάλλιστον ἀνθύλλιον τοῦ κήπου ἐκείνου ἦτο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἰουλίας, περιάλλητος διὰ τὸ κάλλος τῆς καὶ τὴν εὐφυΐαν. Ἦτο ἡ μούσα ἡ ἐμπνέουσα τοὺς ποιητὰς τοῦ Παρνασσοῦ ἐκείνου καὶ τοὺς Κελάδωνας τῶν αἰθουσῶν τοῦ Ραμπουλλιέ. Ἀλλ' ὁ εὐτυχὴς μετὰξὺ τῶν μνηστέρων ὑπῆρξεν ὁ δούξ τοῦ Μοντωζιέ, ὅστις ἐνυμφεῖθαι αὐτὴν τὸ 1645, ἀροῦ ἐπὶ δέκα καὶ τέσσαρα ἔτη ἀπησχόλησε τοὺς θαμιστάς τῶν μεγάρων ὁ ἕως τῶν δύο τούτων ἐταίρων. Τὸ 1661 ἡ δούκισσα τοῦ Μοντωζιέ ἐγένετο παιδαγωγὸς τῶν τέκνων τῆς βασιλίσσης καὶ ἐπίτιμος κυρία τῆς αὐλῆς, ἀλλ' ἀσθενὴς ἠναγκάσθη μετὰ ὀκτὼ ἔτη ν' ἀποχωρήσῃ.

Ἀλλ' ἡ καλλίστη περίοδος τοῦ βίου τῆς εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν ἐρώτων αὐτῆς μετὰ τοῦ Μοντωζιέ, ὅστις πέντε ἔτη

πρὸ τοῦ γάμου τοῦ τῇ προσέφερε τὸν περιώνυμον ἀνάδεσμον, δύο ἐκ διωθέρας τετράδια φέροντα ἄνθη, ἅτινα ἐξωγράφισεν ὁ καλλιτέχνης Ῥοδέριτος καὶ ὑπὸ τὰ ἄνθη ἐπιγράμματα τῶν καλλίστων ποιητῶν, καλλιγραφήντα ὑπὸ τοῦ Ἰαροῦ. Δέκα καὶ ἐννέα ποιηταὶ ἀμιλλῶντο ἐν αὐτῷ τίς κάλλιον νὰ ἐγκωμιάσῃ τὴν ἐρωμένην τοῦ δουκὸς. Ἐπὶ τοῦ λευκώματος ἐκείνου τὸ ὅποιον ἔφερε τὸ ὄνομα ἀνάδεσμος τῆς Ἰουλίας ἔγραψε καὶ ὁ Κορνήλιος ὑπὸ τὸ ἴον, τὸν ὑάκινθον καὶ τὴν ροιάν, ἔγραψε δὲ καὶ ὁ Μοντωζιέ. Τὸ χειρόγραφον ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα περιήλθεν εἴτα εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δουκὸς τοῦ Λαβαλλιέρ καὶ σώζεται ἔτι σήμερον εἰς χεῖρας τοῦ δουκὸς τοῦ Οὐζέ. Πανομοιότυπα δὲ αὐτοῦ ἐξέδοτο ὁ Διδώ τὸ 1784 καὶ 1818.

Οὐχὶ ὀλιγώτερον ὀνομαστή διὰ τὸ κάλλος τῆς καὶ τοῦ βίου τὰς περιπετείας ἦτο ἡ Ἑρρικέττη Κολιγνύ, θυγάτηρ τοῦ Γασπάρου Κολιγνύ, γεννηθεῖσα τὸ 1618. Ἀτυχὴς ἐν τῷ πρώτῳ γάμῳ μετὰ τοῦ Σκόττου Θωμᾶ Ἀμιλτον, κόμητος τοῦ Ἀδινγκτῶνος, ὅστις ἀπέθανεν ἐντὸς τοῦ ἔτους, ὑπῆρξεν ἔτι μᾶλλον ἀτυχὴς ἐν τῷ δευτέρῳ, ἐξανγκασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς νὰ δεχθῇ ὡς σύζυγον τὸν Γάσπαρον τῆς Καρμπανίας, κόμητα τῆς Σύζης, μονόφθαλμον, μέθυσον καὶ κατὰχρουν, καὶ τοῦτο, διότι ἡ Ἑρρικέττη τῆς Ἀγγλίας ἐζήτει νὰ προσηλυτίσῃ αὐτὴν εἰς τὸν Καθολικισμόν. Ἀλλὰ τὸ 1653 ἡ μήτηρ δὲν ὑπῆρχε πλέον καὶ ἡ Ἑρρικέττη ἐγένετο Καρμηλίτις, ἀφοῦ πρῶτον ἐδέχθη τὸν Καθολικισμόν. Οἱ ἱστορικοὶ δὲν εὕρισκουσιν ὅλως ἄμεμπτον τὸν βίον τῆς· ἐνεκα δὲ τῆς μεταβολῆς ταύτης καὶ τῆς ζήλοτυπίας τοῦ συζύγου ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ τὸ διαζύγιον. Ἡ δεσποινὴς Κολιγνύ ἦτο ποιήτρια· ἔγραψεν ἰδίως ἐλεγείας, αἵτινες ἐθαυμάζοντο. Πισθάνετο καὶ ἔγραφε μετὰ πάθους καὶ οἱ στίχοι αὐτῆς διακρίνοντο διὰ τὴν φυσικότητα καὶ χάριν. Ἐνδιέτριβε δὲ καὶ περὶ τὴν φιλο-

σοφίαν, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ ἐπιστολαὶ αὐτῆς πρὸς τὸν Βαλζάκ καὶ Saint-Evremond. Ὁ Largillière ἔγραψεν αὐτὴν ὀχουμένην ἐφ' ἄρματος διὰ μέσου τῶν νεφῶν καὶ ὑπὸ τῇν εἰκόνα ταύτην σύγχρονος ποιητῆς ἐξύμνησεν αὐτὴν εἰς στίχους λατινικούς, κατὰ τὸν ἀββᾶ Σαβατιέ, ἀξίους τοῦ αἰῶνος τοῦ Αὐγούστου.¹

Ἡ δεσποινὶς Scudéry, ἡ Σοφία καὶ Σαπφὼ τοῦ Συλλόγου, ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Γεωργίου Scudéry, ἐκείνου, ὅστις καυχώμενος ὅτι ἦτο ὁ πρῶτος ἐκ τῆς οἰκογενείας του, ὅστις ἐγένετο συγγραφεὺς, ἔλεγε πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Μονμορανσύ, ὅτι ἐγεννήθη ἐν οἴκῳ ὅπου μόνον ἐπὶ τοῦ πέλους των ἔφερον ἕως τότε τὸ πτερόν (la plume)². Ἡ Μαγδαληνὴ ἐγεννήθη ἐν Ἀδρῇ τὸ 1607· ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις τὸ 1701. Ὡς συγγραφεὺς ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, ὅτε αἱ συναθροίσεις τῶν μεγάρων τοῦ Ῥαμπουλλιέ εἶχον πλέον διαλυθῇ. Ἡ δεσποινὶς Scudéry εἶχε πάσας τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἐπὶ πλέον τὴν μετριοφροσύνην. Εἰς τὰς μυθιστορίας αὐτῆς κατώρθωσεν, ὡς ἐντὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πλαισίου, νὰ συνδέσῃ πλῆθος προσωπογραφιῶν καὶ ἀνεκδότων, ἐν οἷς ἐνετρώφωσιν οἱ τότε φιλόβιβλοι καὶ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας τὰ πάθη ὡς ἀνατόμος — τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐννοεῖται — νὰ ἀναλύσῃ μέχρι τῶν μᾶλλον ἀορίστων συναισθημάτων. Εἶχε νοῦν παρατηρητικὸν καὶ γονιμότητα φαντασίας, ἥτις ἴσως ἐξημίωσε μᾶλλον αὐτὴν ἢ ὠφέλησεν. Ὁ μέγας Κῦρος καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ μυθιστορία ἡ *Κληλία* εἶναι τὰ πρώτιστα τῶν ἔργων της. Ἡ Scudéry ἔγραψεν ἐπίσης καὶ *Συνδιαλέξεις*, αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν ἀπὸ τοῦ 1641 μέχρι τοῦ

¹ L'abbé Sabatier des Castres. — Les trois siècles de Littérature Française. Tom. IV. Paris, 1804. σελ. 257 κ. ἐ.

² Αὐτόθι, σελ. 225.

1692, ἔγραψεν ὁμοίως ποιήσεις καὶ ἐπιστολάς καὶ ἐστέφθη κατὰ τὸν πρῶτον περὶ εὐγλωττίας ἀγῶνα ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, διὰ τὸν περὶ δόξης λόγον τῆς, ὅστις ὅμως — εἰρήσθω ἐν παρόδῳ — εἶναι ἔργον μέτριον.

Ἄλλ' οὕτε ἡ *Κληλία* εἶναι τι ἑκτακτον ὡς μυθιστορία. Εἶναι, ὡς εἶπεν ὁ Γισαρδῖνος, ἐγχειρίδιον μᾶλλον τῶν τρώπων τοῦ προσφέρεσθαι ἐν γένει καὶ οὐχὶ μόνον τῆς τέχνης τοῦ ἐράν, ὡς εἶναι τοῦ Ὁβιδίου τὸ ποίημα. Οἱ ἥρωες αὐτῆς λέγουσιν ὅτι εἶναι Ῥωμαῖοι, ὀνομάζονται Βαλέριος Ποπλικόλας, Πορσέννας, Βροῦτος, Ταρκύνιος ἢ Τίτος, Λουκρητία ἢ Τουλλία, καὶ ὅμως εἶναι τοιοῦτοι μέχρις ὀνόματος, πέραν αὐτοῦ ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Μαγδαληνῆς Scudéry καὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'.

Peindre Caton galant et Brutus dameret,

ὡς εἶπεν ὁ Βοαλῶ — ἰδοὺ τὸ μέγα λάθος, εἰς ὃ περιέπεσεν ἐν γνώσει, ἀποσπῶσα διαφόρους σκηνάς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας καὶ ἐπανακαλοῦσα ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ βίου τοὺς ἥρωας ἐκεῖνους, ὅπως ἀναδείξῃ αὐτοὺς κήρυκας τῶν ἀρχῶν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, τῆς λατρείας πρὸς τὰς γυναικας, ὡς ἐνόουν αὐτὴν οἱ καμψότροποι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος.

Πηγὴ τῆς λατρείας ταύτης εἶναι οἱ ἵπποτικοὶ χρόνοι, ἀλλ' ἤδη ὁ ἱππότης, ἀποθέμενος πρὸ τῆς θύρας τῶν σαλονίων τὴν πανοπλίαν, ἐγένετο ἐντιμος ἀστὴρ. Ἡ λατρεία αὕτη εἶναι ἀπόρροια τῆς περιωπῆς, εἰς ἣν ἀνεβίβασε τὴν γυναικα ὁ Χριστιανισμὸς ἐκ τῆς ταπεινότητος, εἰς ἣν κατεδίχαζον αὐτὴν τὰ ἀρχαῖα ἥθη. Ὁ ἔρως ἐπομένως εἶναι τὸ πρῶτιστον δόγμα τῆς θρησκείας ταύτης, ἔρως ἀγνός, αὐστηρὸς, ἀλλ' οὐχὶ ὁ ἀόριστος καὶ θεωρητικὸς ἐκεῖνος ἔ-

ρως, οἷον ἐφραντάζοντο καὶ ἐπρεῦσθευον αἱ τότε τῆς Ἰταλίας Ἀκαδημαῖαι. Ὁ ἀνέραστος ἔχει τὴν ψυχὴν παραλυτικὴν, οὔτε αἰσθάνεται τοῦ ἡμίσεως τῶν ὅσα ὁ ἐρῶν συναισθάνεται.

Ἐν τούτοις πραγματεύεται ἡ *Κληλία* καὶ σοβαρώτερα ζητήματα — τῆς θέσεως τῶν γυναικῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἡ ἀπαίτησις αὐτῶν εἶναι λογικὴ θέλουσιν ὁ ἀνὴρ νὰ μὴ ᾖ ὁ τύραννος τῆς γυναικός, οὔτε νὰ θεωρῇται ὡς μὴ ἄνθρωπος ἡ γυνή, ὡς ἤθελεν ἡ ἐν *Macon* Σύνοδος. Ἀλλ' ὁμως μὴ τις ὑπολάβῃ ὅτι ἡ *Scudéry* ἀναλαμβάνει ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην τοὺς παρατόλμους λόγους τῆς *Τουλλίας*, ἥτις ἔσεται μετ' ὀλίγον ἡ σύζυγος *Ταρκυνίου* τοῦ Ἰπερηφάνου, ἡ βέβηλος *Τουλλία*, ἡ διελαύνουσα ἐφ' ἄρματος ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ πατρὸς τῆς, καὶ ἥτις ἔλεγεν ὅτι εὐχαρίστως ἤθελεν ἀπαλλαγῇ τῶν νόμων εἰς οὓς ἡ φύσις καὶ τὸ ἔθος ὑπέταξαν τὰς γυναικας, προτιμῶσα τὸν βίον τοῦ στρατιώτου μᾶλλον ἢ τῆς ἡγεμονίδος.¹

Ἀνέφερον τὴν *Κληλίαν* ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι αὐτῆς μυθιστορίαι ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα ἐγράφησαν. Συνεπλήρωσεν οὕτω πολλοὺς καὶ ὀγκώδεις τόμους ἡ *Scudéry*, ἥτις καὶ μετὰ τὸ ἐννενηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας τῆς ἔγραφεν ἀκόμη στίχους.

Ἡ *Λαφαγέτ* καὶ ἡ *Σεβινιέ* ἐφάνησαν εἰς τὸ μέγαρον τοῦ *Ραμπουλλιέ*, μόλις κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς δόξης του. Ἀποτελοῦσι τὴν νεωτέραν γενεάν. Ἡ πρώτη εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ φιλοξενῇ παρ' αὐτῇ τὸν *Segrais*, καὶ τὰ κάλλιστα αὐτῆς ἔργα ἀποδίδουσιν οἱ μεταγενέστεροι εἰς αὐτόν. Ἡ *Σεβινιέ* ἔγραψεν ἐπιστολάς, αἵτινες διακρίνονται διὰ τὴν χάριν περὶ τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν στοργὴν πρὸς τὴν θυγατέρα τῆς, κατεῖχε δὲ τὴν τέχνην τοῦ νὰ μετα-

δίδῃ εἰς τοὺς ἀναγινῶστές της τὴν στοργὴν ταύτην, τὰς ἰδίας αὐτῆς συγκινήσεις, τὴν λύπην, τὴν χαρὰν της.

III

Εἶπον πολλὰ περὶ τῶν γυναικῶν, καὶ ὄφειλον ἴσως νὰ εἶπω πλειότερα περὶ τοῦ Βαλζάκ. Ἀλλ' ὁ Βαλζάκ ἔχει τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῇ γαλλικῇ φιλολογίᾳ καὶ ἐκτὸς τοῦ Συλλόγου τῆς μαρκησίας Ραμπουλλιέ. Εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν πεζογράφος τῆς ἐποχῆς του, ὅστις πρῶτος ἐμόρφωσε τὴν γλῶσσαν μετὰ τὸν Malherbe. Εἶχε ζωηρὰν τὴν φαντασίαν καὶ τὸ ὕψος ἐπαγωγόν· εἶχεν ἐνίοτε ὑψηλὰς ἰδέας καὶ δύναμιν λόγου, ἀλλὰ πρὸ πάντων χάριν καὶ λεπτότητα τινὰ ἐκφράσεως, ὁσάκις ἠδύνατο νὰ κρυψῇ τὴν ἐπιτηδευσιν, καὶ πρῶτος ἐζήτησε νὰ ὑπαγάγῃ καὶ τὸν πεζὸν λόγον ὑπὸ ρυθμὸν τινὰ καὶ ἁρμονίαν. Ἐν τούτοις ἐλλείπει ἀπ' αὐτοῦ ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ οὐδὲν ἐκ τῶν ἔργων του, ὡς ὅλον τι, εἶναι ἄριστον, οὔτε ὁ Ἀρίστιππος αὐτός, οὔτε αἱ ἄλλαι του πραγματεῖαι καὶ Ἐπιστολαί. Δύο αὐτοῦ διατριβὰς ὑπὸ τὸν τίτλον ὁ Ρωμαῖος ἀπηύθυνεν ὁ Βαλζάκ πρὸς τὴν μαρκησίαν. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐζήτησε νὰ ἐξεικονίσῃ τὸν πολίτην, ἐν τῇ δευτέρᾳ τὸν ἀστόν.

Ὁ Malherbe δὲν ἔλαθεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς συζητήσεις τοῦ Συλλόγου· Ραμπουλλιέ ἠρκέσθη — κατὰ τὸν Albert — ἀναγραμματιζὼν τὸ ὄνομα τῆς Αἰκατερίνης εἰς τὸ τῆς Ἀρτενίκης.¹ Ὁ Κορνήλιος τοῦλάχιστον τοῖς ἀνέγνω τὰ δράματά του. Καὶ οἱ θερμοὶ ἐκείνοι τῆς Κιμένης πρόμαχοι, ἐφάνησαν τοσοῦτον αὐστηροὶ κριταὶ τοῦ Πολυεύκτου!

Ὁ Chapelain, τοῦ ὁποίου ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιον ἢ δεσποινῆς Scudéry, ἐν τῷ Κύρῳ της καὶ ἀνήγγειλε τοσοῦτον πομ-

¹ Paul Albert. Litt. Franc. σελ. 393. Catherine—Arthenice.

πωδῶς τὴν νέαν Ἰλιάδα, τὴν περιλάλητον *Pucelle*, ἔγραψεν ὧδ'ας τινὰς καὶ ἄσμάτια μετ' ἐπιτυχίας, οἱ ποιηταί, μὴδ' αὐτοῦ τοῦ 'Ρακίνα ἐξαίρουμένου, ὑπέβαλλον ὑπὸ τὴν κρίσιν του τὰ ἔργα των· ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ ἐμφάνισις τῆς ἐμπορίας του, δι' ἣν εἰργάσθη τριάκοντα ὅλα ἔτη, κατέρριψεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ζενίθ εἰς τὸ Ναδίρ ἢ διὰ νὰ εἶπω κάλλιον ἀπὸ τοῦ Παρνασσοῦ εἰς τὸν Κεάδαν. Ὁ 'Ρακάν, τοῦ ὁποίου θαυμάζονται ἔτι καὶ σήμερον τὰ *Ποιμενικά*, διὰ τὴν ἀφελειαν τῆς ἐκφράσεως καὶ τὸ λεπτὸν ἀγροτικὸν ἄρωμα, τὸ ὁποῖον ἀποπνέουσιν, ἦτο καὶ οὗτος ἐκ τῶν φοιτῶντων εἰς τὰ μέγαρα τοῦ 'Ραμπουλλιέ.

Ἀλλ' ἡ ψυχὴ τῶν συνελεύσεων τούτων ἦτο ὁ πολὺς *Voiture* (1598-1648), ὅστις ἤρχισε τοῦ σταδίου τοῦ ἐγκωμιάζων τοὺς ἰσχυροὺς. Ἡ ποίησις τῷ ἐχρησίμευσεν ἀντὶ εἰσιτηρίου εἰς τὰς αἰθούσας τῶν εὐγενῶν, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου II', εἰς τὰ μέγαρα τοῦ 'Ραμπουλλιέ. Κατώρθωσε νὰ θαυμάζηται, νὰ εἶνε ὁ ἥρωας τῆς ἡμέρας. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λουδοβίκου τούτου Γάστων τῆς Αὐρηλίας, διώρισεν αὐτὸν τελετάρχην του, ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία τὸν ἀνεκήρυξε μέλος τῆς, ὁ 'Ριγελιέ ὑπῆρξεν εὖνους πρὸς αὐτόν. Ἐγραψε στίχους εἰς τέσσαρας διαφόρους γλώσσας, ἐπιγράμματα ἑρωτικά. Πρὸ πάντων δὲ ζῶηρόν ἤγειρε πόλεμον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ *Benserade* ἡ ὧδ'ή του ἐκαίνη πρὸς τὴν *Οὐρανίαν*, τὴν ὁποίαν συνέθετο τὸ 1638. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ *Voiture* ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ εὐνοούμενος τοῦ Γάστωνος ἐνόησεν ἐνωρίς, ἴσως δὲ πρῶτος, ὅτι οἱ ἀντιπολιτευόμενοι τοῦ 'Ριγελιέ ἐζημίουν τὴν Γαλλίαν πρὸς ὄφελος τῆς Αὐστρίας. Ὁ *Voiture* ἀπέθανε τὸ 1648 καὶ πίπτων συμπάρεσυρε τῷ ὄντι μετ' αὐτοῦ τὴν δόξαν τοῦ Συλλόγου, οὗτινος ἦτο ἡ ψυχὴ καὶ ὁ στολισμός.

Ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ Ἰσαάκιος Βενσεράδ θὰ ἐλησμονεῖτο, ἐὰν ἔγραφε τὰς κακοζήλους μόνον τραγωδίας του, τὴν *Kle-*

οπάτραν, τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Μελέαγρον καὶ τὰς ἄλλας, ὅσαι ἐδημοσιεύθησαν μέχρι τοῦ 1641. Ὑπῆρξεν ὁμως εὐτυχέστερος, ὅτε ἀπεφάσισε νὰ ἐγκοιμάσῃ τὸν ἡλιον-βασιλέα καὶ τοὺς χοροὺς τῆς αὐλῆς. Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης ὁ Βένσερξδ καὶ ἔμμετρον μετάρρασιν τῶν Μεταμορφώσεων τοῦ Ὁβιδίου τὸ 1674, ὅτε ἐξελέγη μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας.

Ὁ ἀββᾶς Cotin ὁρεῖλει τὴν ἀθανασίαν του εἰς τοὺς στίχους τοῦ Βοαλώ καὶ τὴν κομωδίαν τοῦ Μολιέρου αἱ *Sorai Funaiques*, ὅπου ἐγχευάσθη ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Τρισσοτίου. Ἡθέλησε μάλιστα συνενούμενος μετὰ τοῦ ζαχαροπλάστου Μινιότου, τὸν ὁποῖον ὁ Βοαλώ ἀπεκάλεσε φαρμακέα, νὰ ἐκδικηθῇ κατ' αὐτοῦ, καὶ συνέθετο σάτυραν, ἣτις περιτετυλιγμένη εἰς τοὺς πλακοῦντας καὶ τὰ δίπυρα τοῦ Μινιότου διέτρεξε τοὺς Παρισίους. Ὁ ἀββᾶς Cotin ἦτο ποιητῆς σατυρικός, εἶχε τινὲς εὐφυΐαν καὶ τὸ σκῶμμα ἐνδύκνον, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἦτο πολυμαθὴς καὶ πολὺγλωσσος.

Ὁ ἕτερος ἀββᾶς ἐκ τῶν τοῦ Συλλόγου, ὁ Godeau, ἦτο καὶ οὗτος ἀντίπαλος τοῦ Voiture καὶ ἀπεκάλουν αὐτὸν οἱ θαμισταὶ *rávor* τῆς Ἰουλίας. Ὁ Godeau ἀνεκηρύχθη μέγας ποιητῆς ἐν τῷ Συλλόγῳ τοῦ Conrart καὶ ἐπομένως μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, ἐχειροτονήθη δὲ ἐπίσκοπος τοῦ Grasse, χάρις ὡς λέγουσιν εἰς τὴν παράρρασιν ἀσμάτων τινῶν τῆς Γραφῆς, ὧν ἐκάστη στροφὴ ἐν τῷ λατινικῷ κειμένῳ ἤρχιζε διὰ τῆς λέξεως *bénédicité*. Τοῦτο ὑπαινισσόμενος ὁ Ριχελιὸς ἔλεγε, προσφέρων εἰς αὐτὸν τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ Grasse: «Μᾶς δίδετε τὰς εὐλογίας καὶ ἡμεῖς τὴν χάριν.»—«*Vous me donnez bénédicité, je vous donnerai Grasse*»¹—ἐπαίζε πρὸς τὴν λέξιν *grâce* (χάρις).

Εἰς συμπλήρωσιν τοῦ πανθέου τούτου μοὶ ὑπολείπεται

¹ Sabatier des Castres. Les trois siècles. Tom. II. σελ. 354. σημ. 4.

νά εἶπω δύο λέξεις περὶ τοῦ Saint-Evrement, ὅς τις ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὸ τελευταῖον ἥμισυ τοῦ αἰῶνος, περὶ οὗ πρόκειται, ἀλλ' ὅς τις εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον συναφὴν μετὰ τῶν θαμιστῶν τοῦ 'Ραμπουλλιέ. Ὁ Saint-Evrement ἐγεννήθη τὸ 1616. Ἀνατραφεὶς ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν ἐγένετο στρατιώτης· μόλις τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἄγων, καὶ ἐπολέμησεν ἐν 'Ροκρουᾷ καὶ Φριβούργῳ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, μετὰξὺ στρατευόμενος, ἐκάθητο πολλάκις ὑπὸ τὴν σκηνὴν του φιλοσοφῶν, καὶ ἐτέρπετο σατυρίζων τοὺς ἄρτι ψηφισθέντας ἀκαδημαϊκοὺς. Δὲν ἤξεύρω διατί οἱ σεβάσμιμοι οὗτοι τῶν μουσῶν ὑποφῆται παρέχουσι πάντοτε τροφὴν εἰς τὴν σάτυραν! Ὁ Ἐβρεμὸν ὑπῆρξε φίλος τοῦ Κονδαί καὶ ἔπειτα ἐχθρός. Ἀγνοῶ ἐὰν συνέβη τὸ αὐτὸ ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ μετὰ τῆς καλῆς Νινόν. Τὰ ποιητικὰ του ἔργα ἐντούτοις δὲν εἶναι πολὺ ἀνώτερα ἐκείνων τοῦ Voiture ἢ ἐπὶ τέλους σατυρικῇ τις αὐτοῦ καὶ νυγματώδης, ὡς ἡ ἀκαλήφη ἐπιστολὴ ἐπὶ τῆς εἰρήνης τῶν Πυρηναίων καὶ τοῦ Μαζαρίνου, περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', καὶ διὰ τὰ σωθῆ ἀπὸ τῆς Βασιλλικῆς ἐκουσίως φυγὰς διεπεραιώθη εἰς τὴν πέραν τῆς Μάγχης ἀκτὴν καὶ ἐκεῖ ἀπέθανεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ τὸ 1703.

Ἰδοὺ τίνες ἦσαν οἱ κορυφαῖοι τοῦ ποιητικοῦ ἐκείνου θιάσου, ὅς τις κατέκλυζε τὰς αἰθούσας τῆς μαρκεσιᾶς 'Ραμπουλλιέ. Ἐξω αὐτῶν ἔμενον αἱ μεγαλοφυΐαι, ὁ Μολιέρος, ὁ Λαφονταίν, ὁ Καρτέσιος. Ὁ Κορνήλιος διῆλθε μόνον δι' αὐτῶν, καὶ ὁ Βοσσουέτος ἐδραπέτευσεν ἐνωρίς. Ἐμενον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐντὸς τοῦ φυτοκομείου οἱ ἐπιστολογράφοι, οἱ στιχουργοὶ τῶν ἐπιγραμμάτων, οἱ καλλωπισταὶ τῶν φράσεων. Ἀλλὰ μετὰξὺ αὐτῶν διεκρίνοντο καὶ εὐφυΐαι, αἵτινες ἔφθινον ὑπὸ τὴν τεχνητὴν ἐκείνην ἀτμόσφαιραν, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι, αἵτινες, ἐὰν ἦσαν ἔξω, δὲν θὰ ἀνέδιδον οὔτε ἓνα καὶ σπινθῆρα. Δὲν ἦσαν ἄμειροι ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλὰ

προεῖχον τοσοῦτον εἰς τὴν περιβολὴν τοῦ λόγου, ὥστε, ἐνῶ οὗτοι ἀναζητοῦν τὰς λέξεις καὶ ἐτόρνεον τὰς φράσεις, ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐγαλαροῦτο καὶ τὸ αἶσθημα κατέπνιγεν ἡ ἐπιτήδευσις καὶ ἡ σχολαστικότης. Ἀλλ' εἶχον ἐκ τοῦ ἐτέρου τὴν εὐγένειαν τῶν ἡθῶν, τὴν ὁποῖαν ἐζήτουν νὰ μεταδώσωσι καὶ εἰς τοὺς ἔξω, καὶ εἰργάσθησαν, ὅπως διαμορφώσωσι τὴν γλῶσσαν πολὺ πρὶν ἢ ἐπιληφθῶσι τοῦ ἔργου οἱ φέροντες τὸ ἐπίσημον δίπλωμα τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας.

K. Γ. ΞΕΝΟΣ.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΟΛΙΓΑ ΕΚ ΤΟΥ ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΥ

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΛΕΛΕΚΟΥ

Ἀνάστραχα τὰ, αἱ ἐνθα τε καὶ ἐνθα τῶν ἐνδοθι τοίχων τῶν οἰκῶν τῶν ζευγυτῶν συναντῶμεναι μετὰ τῆς στέγης ὀπαί.

Ἀρνιοτόμαρα καὶ **ἀρνοτόμαρα** τὰ καὶ τὸ ἀρνιοτόμαρον, ἀρνίων δέρματα, ἐφ' ᾧ καὶ παροιμία :

Περισσότερ' ἀρνιοτόμαρα
παρὰ κριαροτόμαρα,

ὅ ἐστι πλείονες ἀποθνήσκουσι νέοι ἢ γέροντες.

Ἀρνόκουρα τὰ καὶ τὸ **ἀρνόκουρον**, τὰ κεκαρμένα τῶν ἀρνίων ἔρια.

Ἀστράχη καὶ **ἀστράχα** ἡ, ἴδε ἀνάστραχα.

Ἀστρίτης ὁ, εἶδος ὄφeos, οὗ τὸ σῶμα ἀγλαΐζουσι

λευκοὶ καὶ ὑπομέλανες ἀστερίσκοι, ἐξ ὧν καὶ τοῦνομα, καὶ περὶ οὗ λέγεται τὸ ἐξῆς :

Ἄν σὲ δακώσω γὰρ γ' ἡ ὀχιά,
ἔχεις καὶ παρηγοριά·

ἂν σὲ δακώσ' ὁ θεὸς μ' ἀσπίτης,
πάρτε φτυάρια καὶ ξινιάρια.

Βαυβίλα ἡ, ὕλακῆ, ὕλαγμα, γαύγισμα, καὶ μεταφορικῶς τὸ νήπιον ἐκεῖνο ὅπερ πάντοτε κλαίει· Σοῦειτε μὲν βαυβίλα, δὲν ἔχ' ὁ Θεὸς μεράδι μὲ δαῦτο, τὸ νήπιον δὲ λαδῆ, λέγουσιν ὀργιζόμεναι αἱ θεραπαινίδες, αἱ τροφοί.

Βουίλα ἡ, βοή.

Γαλιάνδρα ἡ, καλάνοδρα.

Γονατάρα ἡ, γονατόδεσμος, ἀμφιδεύς.

Γονοκάτχρον τό, τὸ καταρῶμενον ὑπὸ τῶν γονέων τέκνον. Γιντί γονοκάταρο λέγουσιν αἱ γυναῖκες ὅταν ἐκ τιῶν ἀτακτημάτων τῶν μικρῶν ὀργίζονται.

Γούπατον τό, βῆσσα, νάπη.

Δειληνίζω, τρώγω περὶ τὴν δειλην, ἐπ' ᾧ καὶ παροιμία :

Γέλασες καὶ γεομάτισες μὰ δὲ θὰ δειληνίσῃς.

Δρεμόνι καὶ δερμόνι τό, κόσκινον μέγα πλεχόμενον μέχρι γῆς καὶ πρῶν ἐκ λωρίων στρεπτῶν, νῦν ὁμῶς ἀποκατεστέθη τὸ εἶδος ἐκεῖνο διὰ τοῦ λευκοσιδήρου. Διὰ τούτου τοῦ κόσκινου κόσκινίζονται τὰ σκύβαλα, τὸ κύμινον, ἡ σταφίς.

Δρόλαπας ὁ, νιφετός, ὑετός, ὄμβρος.

Ζουζούνη τό, πᾶν ἔντομον, καὶ μεταφορικῶς ὁ εὐστροφος ἄνθρωπος, περὶ οὗ λέγεται : Σοῦειτε ἦτα ζουζούνη, τὴν πίσσ' ἀνακατόνει.

Ζουλάπι τό, πᾶν τετράποδον ἄγριον καὶ κυρίως ὁ

λύκος, καὶ κατὰ μεταφορὰν ὁ ἀμόρφωτος, ἀπρόσιτος ἄνθρωπος.

Ζωντόδολον τό, ἀγέλη κνωδάλων, ζῶον, καὶ μεταφορικῶς ὁ ἀπλοῦς ὄχλος, ὄμιλος, ἄνθρωπος.

Ἦρα ἡ, αἶρα, ἡ γνωστὴ βοτάνη. Αὕτη ὁμοῦ μετὰ τοῦ σίτου φυομένη ἔχει τὴν ἀναδρομὴν καὶ τὸν στάχυν ὁμοίον πού τῳ τοῦ σίτου, ἀλλ' ἄνευ ἀθέρων, τὸν δὲ καρπὸν ραιόν, στιλπνὸν καὶ μικρότερόν τι.

Τὸ προῖόν τοῦτο μὴ δυνάμενοι οἱ ἀγρόται ν' ἀποχωρίσωσιν ἐκ τοῦ σίτου πληθὺς ἔνεκεν, ἀλοῶσι μετ' αὐτοῦ, ἀλοῦσι καὶ ἐσθίουσιν ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ἔχει τοσαύτην δύναμιν, ὥστε προξενεῖ τῳ τρώγοντι καρθηβαρίαν, νάρκην, σκοτοδινίαν, ἔμετον, συστολὴν τῶν νεύρων καὶ τὰ τοιαῦτα.

Καθάθι τό, κώθων, ἀμφικύπελλον. Ἐκ τούτου καὶ ἡ συνήθεια καλεῖ δίκωλο καθάθι ἐκεῖνον ὅστις τοτὲ μὲν ἀκολουθεῖ ταύτην, τοτὲ δ' ἐκείνην τὴν ὁδόν.

Καλάρω, σταματῶ ῥέων φοράδην, καὶ ῥέω ἡσύχως.

Καρπολόϋ τό, ὄργανον τῶν γεωργῶν τετράχαλον, ὅπερ μεταχειρίζονται ὅταν ἀλοῶσι τὰ γεννήματα αὐτῶν.

Κόθρα ἡ, ρύπος, ἀκαθαρσία, λέρα.

Κωλοκουρίζω, κείρω τὰ περὶ τὴν κωλὴν τῶν προβάτων ἔρια.

Λαγάνα ἡ, λάγανον. Οὕτως ὀνομάζεται ἡ ἀποσπώμενη μάζα ἐκ τοῦ ἐζυμωμένου ἤδη ἄρτου, ἣτις πλάττεται εἰς διάφορα σχήματα, τρίγωνα, τετράγωνα, στρογγύλα, ὅπως τύχη, καὶ ῥίπτεται εἰς τὸν καιόμενον κλίβανον πρὸ τῶν ἀκρωθειῶν, ὅτε ὀπτωμένη ἐκβάλλεται καὶ τρώγεται.

Ληξοδόντης ὁ, ἀνόδους· ὀνομάζεται ἐκεῖνος οὗτινος ἤρξαντο πίπτοντες οἱ ὁδόντες.

Λιμάγρα καὶ λίμα ἡ, λιμαγχία, λιμάγχησις. Λιμάγρα σέ πιασε πλειά, λέγουσιν αἱ δέσποιναί τοις ἐαυτῶν παισὶν ὅταν ζητῶσι συχναίς ἄρτον.

Λόθρα ἦ, ἡ αἶχμη, ἡ ἀκωκὴ τῶν ὀξέων καὶ λεπτῶν ἤλων, ἰδίᾳ δ' ἐκείνων ἅπερ τῶν πολλῶν ἡ γλῶσσα λέγει *ἀλογόκαρφα* καὶ ὦν τὴν ἀκωκὴν ἐκροπτόν ποτε οἱ ὀπλοποιοὶ καὶ προσήλουν εἰς τὰ πυροβόλα ὄπλα ἐλάσματα λευκοσιδήρου ἢ σιδήρου· κατὰ μεταφοράν δὲ καὶ πᾶν παιδίον ἀνήσυχον, σκληρόν. " *Λη. Λόθρα*, λέγουσι διορῶντα τὰ γράδια παῖδ' ἀδάμαστον.

Λολαμάγρα ἦ, ἀβελτηρία, βλακία, ἡλιθιότης.

Μαγγάνα καὶ στρίβλα ἦ, πιεστήριον, πιεστήρ, δι' οὗ ἐκθλιβόνται τὰ στέμφυλα, αἱ μελικηρίδες καὶ τὰ ὅμοια.

Μεθίστρα ἦ, ρύμα μέλαν τε καὶ μικκύλον ἀνὰ τὰ δάκτυλα βλαστάνον καὶ πολλὰς ἀλγυθόνας ὑποθάλλον.

Νόμιστρα τὰ καὶ τὸ νόμιστρον, ὁ φόρος ὁ εἰσπραττόμενος ἐκ τῶν ποιμνίων.

Νοσσίδα ἦ, νεοττίς.

Ξυλοφάης ὁ, ἐργαλεῖον ἀκκυνθωτὸν ὅμοιον ῥίντῃ, δι' οὗ ξέεται, λεαίνεται πᾶν ξύλον.

Ξυλοφαῖζω, ξέω, λεαίνω ξύλον τι.

Παλαδομάγρα ἦ, ἴδε λολαμάγρα.

Πατουλέα ἦ, λόχη, ἐπ' ᾧ καὶ παροιμία:

Μικρὴ πατουλέα μεγάλος λαγός.

Πετυλίδες αἰ, τηγανῖται γινόμενοι ἀνευ ἐλαίου οὕτω πως:

Ποιοῦσιν οἱ πτωχοὶ χυλὸν ἐξ ἀλεύρου, τιθέασιν ἐπὶ τὸ πῦρ τρίποδα, ἐπὶ τούτῳ δ' ἔλασμα σιδήρου ἢ μάρμαρον πλατὺ καὶ λεῖον, καὶ χέουσιν ἐπ' αὐτοῦ ὅσα χωρεῖ ἐκ τοῦ χυλοῦ κοχλιάρια, χωριστὰ τὸ ἐν τοῦ ἄλλου, καὶ οὕτως ὀπτῶνται καὶ γίνονται περίφρημοι.

Πελάτωμα τό, ὁροπέδιον.

Προπίδες αἰ, ἴδε λαγάνα.

Πρωτολάτης ὁ, ὁ ἐξέχων τῶν σταγύων στάχυς.

Πυτερός ὁ, πυτίνη κολοκυνθίνη, ἐν ᾗ τιθέασιν οἱ ποιμένες πυτίαν μετὰ ὄρου καὶ πηγνύουσι τὸ γάλα.

Ροδάμι τό, ῥόδαμνος, ὀρόδαμνος, ἔρνος, καὶ ἰδίως οἱ ἔαρινοὶ τῶν πρίνων πτόθροι.

Ροδιχοβλάσταρα τά, κιχώρια, κιχώρειοι πτόθροι.

Ροδινέζω, φυλλορορῶ, ἀνθορορῶ, ἀνθῶ.

Σκλήθρα ἡ, πᾶν ὅξυ καὶ λεπτόν προῆγμα, ὅπερ πέ-
τεται κοπτόμενον ἐκ τυπτομένου σώματος λίθου ἢ ξύλου.
"Ἐτυχε γὰρ σταθῶ καὶ ποῦ πελεκήσανε τῆς πέτρης καὶ πε-
τᾶται μιὰ σκλήθρα καὶ με πέρνει ἔς τὸ πρόσωπο καὶ με
πέθανε. Ἐκεῖ τοῦ δευμάτια ἃ τὰ ξέλα μπῆκε μιὰ σκλή-
θρα ἔς τὸ νῦν μου καὶ με θανάτωσε, λέγουσιν οἱ πολλοί.
Κατὰ μεταφορὰν δὲ καλεῖται σκλήθρα καὶ πᾶν παιδίον
ἀνήσυχον. Τὸ βλέπεις ἐκεῖνο, τὸ παιδίον δτλαδῆ, σοῦεινε μιὰ
σκλήθρα, μιὰ τί σκλήθρα, εἶπε καὶ γεινε, λέγουσιν αἱ γυ-
ναῖκες ὅταν διαλέγωνται πρὸς ἀλλήλας· ὅταν δ' ἀτακτῇ
παίζον πρὸ αὐτῶν, ἄρ σκλήθρα, δὲν παρα-συχάσεις.

Σκυλάλευρα τά, τὰ ἄλευρα τῶν σκύλων.

Σῶσμα τό, σῶστρον.

Τηγανίτες αἱ, τηγανῆται ποιοῦμενοι ὑπὸ τοῦ πλῆ-
θους οὕτω πως :

Πήγνυσι γυλὸν ἐξ ἀλεύρου καθαροῦ, τίθησιν ἐπὶ τὸ πῦρ
τρίποδα, ἐπὶ τούτου δὲ τηγανὸν μετ' ἐλαίου καὶ χέει ἐντὸς
αὐτοῦ ὅσα χωρεῖ ἐκ τοῦ γυλοῦ κοκχλιάρια, καὶ οὕτως ὀπτῶν-
ται, ἐκβάλλονται καὶ τίθενται εἰς τρύβλιον ἢ λοπάδα· εἴτα
χύνεται ἐπ' αὐτῶν καὶ μέλι, ἂν εὗρίσκεται, καὶ τρώγονται.
Τοιοῦτοι οἱ τηγανῆται, οὓς ἐπιβεβαιητ καὶ ὁ μῦθος ὁδε :

« Δύο φίλοι ἐριλονεῖκουν ποῖος εἶνε πλεῖον παλληκάρι·
» ὁ ἓνας ἔλεγ' ἐγὼ, ὁ ἄλλος ἐγὼ. Τέλος εἶπεν ὁ ἓνας εἰς τὸν
» ἄλλον παγαίνεις, ἂν εἴσαι παλληκάρι, τῇ νύχτα εἰς τὸ
» μνημεῖον ἐκεῖνον ποῦ θάψανε σήμερον γὰρ τηγανίσσης ἀπάνω
» τηγανίτες; Παγαίνω λέγει ἐκεῖνος. "Αν ὑπάγης ὁ ἄλ-

» λος, θὰ θυσιάσω ἓνα κριάρι νὰ διασκεδάσωμε· ἂν δὲν ὑπά-
 » γης, θὰ τὸ θυσιάσῃς σύ. Μάλιστα, ἅπαντ' ἐκεῖνος, καὶ ἁ-
 » μέτως σηκώνεται, φθιάνει χυλό, πέρνει τηγάνι, σιδεροστιά,
 » λάδι, ξύλα, χουλιάρι καὶ κινάει καὶ πάει. Πρὶν ὅμως φθά-
 » σῃ εἰς τὸ νεκροταφεῖον, ἐκίνησ' ἀπὸ πίσ' ὁ ἄλλος καὶ ἐ-
 » πῆγε πρῶτα καὶ ἐχώθη μέσα εἰς τὸ μνημα. Ὑστερα ἐ-
 » πῆγε καὶ ὁ ἄλλος, ἀναψέ φωτιά ἀπάνω εἰς τὸ μνημα, ἐ-
 » βάλε τῇ σιδεροστιά, τὸ τηγάνι ἀπάνω 'ς τῇ σιδεροστιά.
 » ἔρριξε μέσα λάδι καὶ ἅμα ἔκαψε καλὰ τὸ λάδι ἄρχισε
 » καὶ ἔρριχνε μέσα μὲ τὸ χουλιάρι χουλιαριές, χουλιαριές
 » χωριστὰ τὴν κάθε μία ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ ἔφθινε τη-
 » γανίτες. Ἄμα δ' ἐνόησε ὁ χωμένος μέσα εἰς τὸ μνημα
 » ὅτι ἐτηγάνισε τὴν πρώτη τηγανιά καὶ ἔβγαλε καὶ ἔβαλε
 » 'ς τὴ σκουτέλα ποῦχε παρμένα μαζ' αὐτοῦ, ἄπλωσε ἔξω σι-
 » γὰ, σιγὰ τὸ χέρι τοῦ ὡς ἂν νὰ ἐξήτει τρόπον τινα τηγα-
 » νίτες. Ἄμα τὸ εἶδεν ἐκεῖνος ποῦ τηγάνιζε τοῦ δίνει μιὰ
 » μὲ τὸ χουλιάρι καὶ τοῦ λέει, δὲν εἶναι καιρός, 'ς τὸ τέλος
 » θὰ σοῦ δώσω, νομίζων ὅτι ἤτανε ὁ πεθαμένος τῶντι.

» Ἀφοῦ λοιπὸν ἐτελείωσε τὸ τηγάνισμα, πέρνει πέντε ἔξ
 » τηγανίτες καὶ τῆς δίδει τοῦ πεθαμένου, ὡς τὸν ἐνόμι-
 » ζε, καὶ σηκώνεται καὶ φεύγει καὶ παγαίνει 'ς τὸ σπίτι.
 » Πρὶν ὅμως φθάσῃ, ἐβγῆκ' ὁ ἄλλος ἀπὸ τὸ μνημα καὶ ἐ-
 » πῆγε πρῶτα 'ς τὸ σπίτι. Μετ' ὀλίγον ἔφθασε ἐκεῖνος καὶ
 » τὸν ἤρε ἐκεῖ, χωρὶς νὰ ἐννοήσῃ τίποτα, ἐκάθισε καὶ ἄρ-
 » χισε νὰ λέῃ ὅσα συνέβησαν εἰς τὸ νεκροταφεῖον, πῶς ἐ-
 » τηγάνισε τῆς τηγανίτες, πῶς ἔδωκε πέντε ἔξ τοῦ πε-
 » θαμένου καὶ ἄλλα πολλά, τὰ ὅποια ὁ ἄλλος ἀκούων ἐ-
 » προςποιεῖτο τάχα ὅτι θαυμάζει τὴν παλληκαριά του. Ὑ-
 » στερα ὅμως δείχνει τῆς τηγανίτες ποῦ εἶχε δοσμένα τοῦ
 » πεθαμένου δῆθεν, βλέπει ἐκεῖνος, ἀπορεῖ, καὶ οὕτως οὐ-
 » τε ὁ ἓνας οὔτε ὁ ἄλλος ἐθυσίασε τὸ κριάρι, διότι ἦσαν
 » καὶ οἱ δύο παλληκαράδες».

Τήγανόψωμα τό, πλακοῦς ποιούμενος ὡς ἐξῆς :

Ζυμῶνται ἐπίτηδες ἢ κόπτεται ἐξ ἐζυμωμένου ἤδη ἄρτου μέρος, ὅπερ φέρεται μετὰ τριμμάτων τυροῦ, ἢ καὶ ἄνευ αὐτοῦ· εἶτα τίθεται ἐπὶ τὸ πῦρ τρίπους, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τήγανον μετ' ἐλαίου καὶ πλάττεται ἐντὸς αὐτοῦ ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὅπερ ὀπτώμενον ἐκβάλλεται καὶ τρώγεται.

Τοῦρλα ἦ, πᾶν ὑψηλὸν πρᾶγμα, ὅπερ ἐπιμαρτυρεῖ καὶ τὸ ἐπόμενον τοῦ λαοῦ :

Κωσταντᾶρα, Κωσταντᾶρα,
βάνε τοῦρλα τῇ φισᾶρα.

Τραγάνα ἦ, λεπτὴ γῆ, λεπτόγειος.

Τυφλομάγρᾳ ἦ, τυφλότης, ἀβλεψία. *Τυφλομάγρᾳ σέ πιασε, ἦ ἦταρε,* δὲν τὸ τήραγες καλὰ κεῖ ποῦ τὸ ψά-
νιξες μὰ γὰ τὸ πάρης, μόν ἐπῆρες τέττιο παλινόπραγμα,
κρῖμά σου, λέγει ὁ λαός· λέγει δὲ καὶ τυφλὰ τοῦρθε καὶ
καλὴ τυφλὰ τοῦρθε, σὰν τοῦ μπουφου τὸ πουλί, ὃ ἐστὶν εὐ-
τυχία τις ἀπροσδόκητος.

Φασκόμηλα τᾶ, τὰ μῆλα τῆς ἐλελισφάκου, τῆς φασκομηλέας.

Φασκομηλέα ἦ, ἐλελίφασκος, οὐχὶ δ' ὁ σφάκος ἐλε-
λίφασκος, ὡς λέγουσι τὰ λεξικά. "Ἄλλο σφάκος, ἄλλο ἐλε-
λίφασκος, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ γένους.

Ὁ σφάκος ὀνομάζεται ποῦ μὲν σπαρχίνα, ποῦ δὲ σφάκα, καὶ ἔχει τὴν τε βλάστην καὶ τὸ φύλλον ὑπόξανθον, μακρό-
τερον καὶ πλατύτερον τοῦ τῆς ἐλελισφάκου, καὶ ἀνάμεικτα
ἄχνης, ἥτις ὅταν διαβαίνει μέσον ἢ πλησίον αὐτοῦ τις ἐκ-
τινάσσεται καὶ εἰς τὴν ἐλαχίστην θίξιν ἢ πνοὴν ἀνέμου καὶ

ἡ Δοξάζουτιν οἱ ὀρεσίθιοι γέροντες, αἱ γῶες ἰδίως, ὅτι εἰς τὰ τὸν ὦτον καὶ τὴν γλαῦκα προσέρχονται αὐθόρμητοι στρουθοὶ πρὸς βορὰν αὐτῶν. Καὶ εἰς μὲν τὸν ὦτον ἀδηλον πότε, εἰς δὲ τὴν γλαῦκα ἀνά πᾶν Σάββατον, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται «τοῦ πῆγε σὰν τοῦ μπουφου τὸ πουλί».

εἰσέρχεται εἰς τὰ ὄμματα παρενοχλοῦσα σφόδρ' αὐτά. Τὴν δὲ ἀνοιξίν ἀνατέλλουσιν ἐκ τῶν καλύκων αὐτοῦ ἄνθη χρυσοειδῆ ὠραιότατα, ἅπερ ἀποσπῶντες ἐκείθεν οἱ παῖδες ἐκμυζῶσι τὸ ἐν αὐτοῖς ἀγλὸν καὶ λευκότατον μέλι, οἱ δὲ μελισσοτρόφοι κείρουσι μικρόν τι τὰ ἔμπροσθεν κυρτὰ μέρη τῶν ἀνθέων ἐκείνων, ὅπως εὐχερῶς ἐργάζωνται ἐντὸς αὐτῶν αἱ μέλισσαι, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἡ δὲ ἐλελίφασκος, ἡ φασκομηλέα, ἡ ἀλιφασκιά, ἔχει φύλλον μικρότερον καὶ στενότερον τοῦ σφάκου, γαιόν πως, εὖοσμον, μαλακὸν καὶ ὀλίγον χνοῶδες, ἄνθη δὲ κυανόλευκα καὶ μικρά. Δῆλον λοιπὸν ἐκ τούτων ὅτι οὐχὶ ἐν ἀλλὰ δύο τοιαῦτα εἶδη γινώσκει ὁ λαὸς, ἅπερ οἱ λεξικογράφοι συγχέουσιν οὐχὶ ὀλίγον. Δύο δὲ ἐγίνωσκον καὶ οἱ ἀρχαῖοι. ("Ἴδε Θεοφρ. ἱστορ.)

Χαμοκελάδα ἡ, ἴδε γαλιάνδρα.

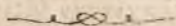
Χάχαλα τά, ξύλα ξερά, φρύγανα.

Χελωνοκλάζος ὁ, πτηνὸν ὁμοῖόν πως ἀετῶ, ἀλλὰ μικρότερον καὶ ἀδύνατον κάπτειν ἔντομα μόνον καὶ πεφονευμένας ὑπ' ἄλλων χελώνας, ἐξ οὗ καὶ τοῦνομα.

Χερολάδα ἡ, γειρίς, ἐγέτλη.

Ψαρόμυαλος ὁ, ἀνόητος, ἡλίθιος, εὐήθης.

Ψωμάνδηλον τό, βοτάνη τις ἐπὶ τοίχων καὶ βράχων σκιερῶν τὸν βίον αὐτῆς ἄγουσα, ὅν τὰ παιδία μόνον κατὰ τὸ ἔαρ ταραττοῦσι χειρὶ μαχαιροφόρῳ δοκιμαζόντα τὸ ποιὸν αὐτῆς.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΚΑΙ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΑΙ ΝΕΑΙ ΕΝ ΤΡΟΙΑ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

ΤΟΥ ΔΟΚΤΟΡΟΣ ΕΡΡΙΚΟΥ ΣΧΛΙΕΜΑΝΝ

Λόγος ἐκφωνηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ Συνεδρίῳ τῆς Γερμανικῆς Ἀνθρωπολογικῆς Ἑταιρίας ἐν Φραγκφούρτῃ, τῇ 14 Αὐγούστου 1882 μεταφρασθεὶς ὑπὸ Π. Γ. Καστρωμένου, φοιτητοῦ τῆς Φιλολογίας.

Πρὸ τριῶν ἤδη ἔτων ἐπίστευον ὅτι ἐντελῶς ἐτελείωσα τὰς ἐν Τροίᾳ ἀνασκαφάς, ὅτε εἶχον τὴν εὐτυχίαν νὰ συγκαταλέξω τὸν ἀξιότιμον καθηγητὴν κύριον Βίρχωφ μεταξὺ τῶν συνεργατῶν μου, καθὼς καὶ ἐπίστευον ὅτι ἀπέδειξα ὅτι ἡ μικρὰ ἀποικία ἥς τὰ θεμέλια τῶν οἰκῶν εἰς βάθος 8 περίπου μέτρων εἶχον ἀνακαλύψει κάτωθεν τεσσάρων ἀλληλοδιαδόχως ἀκολουθουμένων μεταγενεστέρων πόλεων, πρέπει ἀναγκαιότατα νὰ ἦνε ἡ ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου ἀπαθανατισθεῖσα Τροία. Ἀργότερον ὅμως πάλιν μοὶ ἐπηλθεν ἀμφιβολία· μοὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ πιστεύσω ὅτι ὁ ποιητὴς ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ σμικροτάτην ἀποικίαν ἥτις τὸ πολὺ 3,000 κατοίκους ἠδύνατο νὰ ἔχῃ εἰς μίαν ἰσχυροτάτην πόλιν μετὰ μιᾶς ἀκροπόλεως, ἥτις ἠδύνατο νὰ ἀνθίσταται ἐπὶ 10 ἔτη εἰς τὴν ἠνωμένην στρατιᾷν ὅλης τῆς Ἑλλάδος, καὶ μόνον διὰ πανουργίας νὰ ἁλωθῇ ἠδύνατο. Ὅθεν ἀπεφάσισα ἔτι πέντε μῆνας νὰ κάμω ἐρεῖνας ἐν Τροίᾳ ἵνα τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ἔργον ἀποτελεσματικῶς ὀρίσω, καὶ ἡσυχάσω

ἐμμανυῶ πρὸς τοῦτο τὰς ὑπηρεσίας δύο ἐξόχων ἀρχιτεκτόνων, τοῦ κυρίου Γουλιέλμου **Dörpfeld** ἐκ Βερολίνου, ὅστις ἐπὶ τέσσαρα ἔτη διηύθυνε τὸ τεχνικὸν μέρος τῶν ἀνασκαφῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ τοῦ Γερμανικοῦ Κράτους, καὶ τοῦ κυρίου Ἰωσήφ **Höfler** ἐκ Βιέννης, οἵτινες ἀμφότεροι εἶχον βραβευθῇ ἐν ταῖς ἀκαδημαίαις αὐτῶν ὥστε νὰ ποσταλῶσιν εἰς Ἰταλίαν διὰ ἐπιστημονικὰς περιοδείας.

Διὰ τῆς προθύμου μεσολαβήσεως τοῦ γερμανοῦ ἀρχικαταγελαρίου ἔλαβον νέον ἔτι εὐρύτερον φερμάνιον, διὰ τοῦ ὁποίου μοι ἐπετράπη πανταχοῦ τῆς Τρωάδος νὰ κάμω ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας. Οὕτω πως ἐφοδισθεὶς ἐπανέλαβα τὰς ἀνασκαφὰς ἐν Ἰσσαρλίᾳ τὴν 1 Μαρτίου ἐ. ἔ. μετὰ 150 ἀνδρῶν ὅστις ἀριθμὸς ἔμεινε καὶ μέχρι τέλους, ἐκτὸς τούτου διετήρουν πολλὰ κάρρα μεθ' ἵππων καὶ βοῶν πρὸς μεταφορὰν τοῦ χώματος· ἐπειδὴ ὁ τόπος εἶνε λίαν ἐπισφαλῆς, εἶχον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ἀνασκαφῶν 11 χωροφύλακας πρὸς φύλαξιν, ὧν ὁ μισθὸς εἰς 840 δρ. κατὰ μῆνα ὑπελογίζετο. Εὐτυχῶς εἶχον κρατήσῃ ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 1879 φύλακα ἐν τοῖς ἑμοῖς ξυλίνοις οἰκήμασιν, ὥστε ἐπανεῦρον αὐτὰ ὡς καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῆς ἐργασίας εἰς καλὴν κατάστασιν. Ἐξαίρεσει τῶν τριῶν πρώτων ἡμερῶν, εἶχομεν διαρκοῦντος τοῦ Μαρτίου καὶ Ἀπριλίου ἀδιαλείπτως βόρειον ψυχρὸν ἄνεμον, ὅστις καθ' ἑκάστην ἐξερρήγνυτο εἰς θύελλαν καὶ ἐξεσφενδόνιζε τὴν κόνιν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας, ὥστε σχεδὸν ἀπεθνήσκομεν τοῦ ψύχους.

Μία τῶν πρώτων ἡμῶν ἐργασιῶν ἦτο τὸ νὰ ἀποκαλύψωμεν τοῦ χώματος τοῦ εἰς τὸ μέχρι τοῦδε ἔτι ἀνερευνήτον μέρος τοῦ Ἰσσαρλίᾳ ὅλα τὰ θεμέλια ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν οἰκοδομῶν, καὶ νὰ ἀθροίσωμεν τοὺς εἰς αὐτὰ ἀνήκοντας γεγλυμένους λίθους, ὧν τὰ θεμέλια δὲν δύνανται πλέον νὰ ποδειχθῶσι.

Μεταξὺ τῶν τελευταίων ἄξιον ἰδιαιτερας παρατηρήσεως

εἶνε μικρός τις δωρικός ναός, διότι φαίνεται νὰ ἦνε ὁ αὐτὸς μὲ ἐκεῖνο τὸ μικρὸν ἀσήμαντον ἱερόν τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς, ὅπερ κατὰ τὸν Στράβωνα (XIII, 593) εἶδεν ἐνταῦθα ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Ὡς λέγουν ὁμοῦς οἱ ἀρχιτέκτονές μου οἱ ἐξ αὐτῶν ὑπολειφθέντες γεγλυμμένοι λίθοι δὲν εἶνε ἀρκούντως ἀρχαῖκοι ὅπως ἀνήκωσιν εἰς ἐκεῖνον τὸν ναὸν τῆς θεᾶς, εἰς τὸν ὁποῖον κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (VII, 43) ἀνέβη ὁ Ξέρξης. Τὸ παλαιότερον τῶν μεταγενεστέρων οἰκοδομημάτων εἶνε μέγας τις δωρικός ναός ἐκ μαρμάρου εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆκεν ἡ ἐνταῦθα πρὸ 10 ἐτῶν ὑπ' ἐμοῦ ἀνευρεθεῖσα μετώπη ἥτις παριστᾷ τὸν Φοῖβον Ἀπόλλωνα μὲ τὸν τέθριππον τοῦ Ἥλιου, καὶ ἥτις νῦν κοσμεῖ τὴν ἐν Βερολίνῳ τρωϊκὴν συλλογὴν. Οὗτος ὁ ναός εἶνε ἀναμφιβόλως ὁ αὐτὸς μὲ ἐκεῖνον ὅστις κατὰ τὸν Στράβωνα (X II, 593) ἐνταῦθα ὑπὸ Λυσιμάχου ἐκτίσθη. Ἐπειδὴ οὗτος κατὰ πολὺ μέγιστος ὅλων τῶν ναῶν εἶνε διὰ τοῦτο συμφωνῶ πληρέστατα μετὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων μου, ὅτι αὐτὸς ἀναγκαιότατα ἔπρεπε νὰ ἦνε τὸ ἱερόν τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς τῆς Πολιεύχου θεᾶς τοῦ Ἰλίου.

Ἐν τούτῳ τῷ πράγματι δύναμαι νὰ ἐπιβαιώσω τὸν ἀναγνώστην ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τῶν ἀρχιτεκτόνων μου ὅτι ὅλως ἐσφαλμένως ἐπίστευον ὅτι πρὸ 9 ἐτῶν κατέστρεψα τὸν ναὸν τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς, καὶ ὅτι ἦτο μόνον κρηπὶς ῥωμαϊκῆς τιнос στοᾶς, ἣν κατὰ μέγα μέρος ἔπρεπε νὰ καταστρέψω ἵνα δυνηθῶ νὰ φθάσω εἰς τὸ βάθος. Ἐκ τῶν οἰκοδομημάτων ἅτινα δύνανται νὰ ὀρισθῶσιν, ἀναφέρω προσέτι δωρικά προπύλαια ἐκ μαρμάρου ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐκ τῶν ὁποίων βαθμίδες τινὲς ἦσαν εἰσέτι εἰς τὴν θέσιν τῶν ἐπίσης δύο μικρὰ οἰκοδομήματα δωρικοῦ ῥυθμοῦ ὡς καὶ μία πολὺ μεγάλη ὠραία μαρμαρίνη πύλη τῆς ἀκροπόλεως, ἥτις παριστᾷ τὸν ἰωνικὸν ὡς καὶ τὸν κορινθιακὸν ῥυθμόν. Βλέπει τις εἰς τὰ γειτονικὰ νεκροταφεῖα τοῦ Χαλὶλ-κιοῦ καὶ

Κούμ-κιοϊ ἄφθονίαν γεγλυμμένων μαρμάρων ὅλων τούτων τῶν οἰκοδομημάτων ἐνθα χρησιμεύουν ὡς ἐπιτύμβιοι λίθοι.

Ἄλλ' ἔτι κατὰ πολὺ μεγαλείτερον ὅλων τούτων τῶν οἰκοδομημάτων εἶνε τὸ ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαφέν γιγαντιαῖον θέατρον, ὅπερ ἀμέσως ἀνατολικῶς τῆς ἀκροπόλεως εἶνε εἰς τὸν βράχον λελαξευμένον, ἐξ οὗ βλέπει τις τὸν Ἑλλήσποντον· ἡδύνατο δὲ αὐτὸ νὰ περιλαμβάνῃ πλέον τῶν 6000 θεατῶν. Ἐντὸς τῆς σκηνῆς, ἧς ἡ κρηπὶς διατηρεῖται καλῶς, εὗρον ἀναρίθμητα θραύσματα μαρμαρίνων στηλῶν κορινθιακοῦ, δωρικοῦ καὶ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ὡς καὶ μέγιστα ποσὰ ἀποθραυσθέντων τεμαχίων μαρμαρίνων ἀγάλματων, καὶ μίαν ἀσβεστοκάμινον, ἐντὸς τῆς ὁποίας φαίνεται ὅτι μετεποίησαν ὅλα τὰ ἀγάλματα εἰς ἄσβεστον. Μία κεφαλή ὡς καὶ πολλὰ χεῖρες καὶ πόδες ἀγαλμάτων, ἐν τεθραυσμένον ἀνάγλυφον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου παρίσταται ἡ τὸν Ῥωμύλον καὶ Ῥέμον θηλάζουσα λύκαινα, καὶ μία μετὰ μιᾶς κεφαλῆς Γοργόνας κεκοσμημένη πηγὴ, μαρτυροῦσι τὴν ποτὲ λαμπρότητα τούτου τοῦ θεάτρου, ὅπερ κατὰγεται ἐκ Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς· καὶ πιθανῶς ἀνωκοδομήθη ὑπὸ Σύλλα ἢ Ἰουλίου Καίσαρος.

Ἐν τοῖς ἀναριθμήτοις τάφοις καὶ ὀρύγμασι τὰ ὁποῖα ἐν τῇ κάτω πόλει ἀνατολικῶς, μεσημβρινῶς καὶ δυτικῶς τῆς ἀκροπόλεως ἔσκαψα, ἀνεκάλυψα τὰ θεμέλια πολλῶν μεγάλων οἰκοδομημάτων μακεδονικῆς εἴτε Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν, ὅπερ μετὰ ὠραίων μαρμαρίνων πλακῶν εἶνε ἐστρωμένον καὶ κοσμεῖται μετὰ μακρᾶς σειρᾶς στηλῶν ἐκ γρανίτου λίθου, πιθανῶς ἦτο ἡ ἀγορὰ εἰς πολλὰς οἰκίας τοῦ Νέου Ἰλίου ἀνεκαλύψαμεν δάπεδα ἐκ μωσαϊκοῦ, ἅτινα ὁμῶς δυστυχῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰσὶ κατεστραμμένα. Εἰς ὅλους τοὺς τάφους καὶ ὀρύγματα πρὸς μεσημβρίαν καὶ δύσιν τοῦ Ἰσσαρλίχ, ἀνεκάλυψα κάτωθεν τῶν ἐλληνικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν οἰκοδομημάτων με-

γάλα ποσὰ τεθραυσμένων ἀγγείων τῶν ἀρχαιοτάτων προϊστορικῶν ἀποικιῶν. Ἐν τινι ὀρύγματι ἀμέσως μεσημβρινῶς τῆς ἀκροπόλεως εὐρέθη ἐν καλῶς διατετηρημένον ἀνάγλυφον ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ὅπερ παριστᾷ τὸν Ἡρακλέα, ὡς καὶ μία μορφή ἀκέφαλος.

Αἱ σπουδαιότεραι ἀνακαλύψεις μου ἦσαν εἰς τὰς τρεῖς κατωτάτας προϊστορικὰς ἀποικίας ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς ἀκροπόλεως, διότι οἱ δύο ἀρχιτέκτονές μου μοὶ ἀπέδειξαν, ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ ἐνταῦθα μόνον μίαν ἢ δύο μεγάλας οἰκοδομὰς ἔκτισαν, καὶ ταύτας περιέβαλον μεθ' ἐνὸς ὑψηλοῦ τείχους 2 μέτρων πλάτους συναπτομένου διὰ πηλοῦ καὶ μικρῶν λίθων, καὶ τοῦ ὁποίου βλέπει τις μεγάλα ἐρείπια ἐν τῇ μεγάλῃ βορείᾳ τάφρῳ μου. Τὸ μῆκος ταύτης τῆς πρώτης ἀποικίας δὲν ὑπερβαίνει τὰ 46 μέτρα καὶ μόλις δύναται τὸ πλάτος αὐτῆς νὰ ὑπῆρξε μεγαλείτερον. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν οἰκοδομημάτων τῆς πρώτης ἀποικίας φαίνεται εἰς τοὺς ἀρχιτέκτονάς μου ἐντελῶς ἀκατανόητος, διότι ἀπεκαλύψαμεν ἐκεῖ εἰς ἀποστάσεις 35, 5, 30, καὶ 6 μέτρα ἀπ' ἀλλήλων πέντε παραλλήλους ἐσωτερικοὺς τοίχους, οἵτινες ἔχουν περίπου 0,90 μέτρον πλάτος, οὐδένα ὀριζόντιον τοῖχον ἔχουν, καὶ ἐκ τούτου σχηματίζουν μακρὰς αἰθούσας· ἠδυνήθημεν ὁμῶς νὰ φέρωμεν τούτους εἰς τὸ φῶς ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς μεγάλης μου βορείου τάφρου καὶ ἐπομένως μόνον ἐπὶ 30 μέτρα.

Οὗτοι οἱ τοῖχοι συνίστανται ἐκ μικρῶν μετὰ χώματος συντεθειμένων λίθων καὶ τὸ ἐκ πηλοῦ ἐπίχρισμα διατηρεῖται εἰς πολλὰ μέρη.

Μετὰ μεγίστης πιθανότητος δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αὕτη ἡ πρώτη ἀποικία εἶχε μίαν κάτω πόλιν, ἥτις ἐξετείνετο πρὸς μεσημβρίαν καὶ δύσιν· τῷ ὄντι οὐδεμίαν ἀφίνουσιν ἀμφιβολίαν περὶ τούτου τὰ ἐκεῖ εἰς τὴν κατωτέ-

ραν στρώσιν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς μου εὑρεθέντα τεθραυσμένα πηλῖνα ἀγγεῖα, τὰ ὅποια εἰσὶ τὰ αὐτὰ μετ' ἐκεῖνα τῆς πρώτης ἀποικίας ἐν τῇ ἀκροπόλει. Αὕτη ἡ πρώτη ἀποικία φαίνεται νὰ ὑφίστατο ἐνταῦθα ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας, διότι τὸ χῶμα ἐπεσωρεύθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον μέχρι ὕψους 2,50 μέτρ. Μεταξὺ τῶν εὑρημάτων ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μνημονεύω μόνον μίαν ἀξίνην ἐκ Νευρίτου καὶ ἐν τεμάχιον πηλίνου ἀγγείου τὸ ὅποιον φαίνεται νὰ ἦνε κεκοσμημένον μετὰ προσώπου γλαυκός. Ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἀσβεστον μὲ τὴν ὁποίαν αἱ σκαλισμέναι γραμμαὶ πληροῦνται.

Οἱ ἀρχιτέκτονές μου μοὶ ἀπέδειξαν ἐπίσης ὅτι ὁ κύριος Μπουρνούρ καὶ ἐγὼ δὲν διεκρίναμεν τὰς δύο ἀκλούθους ἀπουσίας ὀρθῶς δηλαδὴ τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην ὅτι τοὺς τοίχους 3 μ. βάθους ἐκ μεγάλων τεμαχίων λίθων ἐθεωρήσαμεν πολὺ ὀρθῶς ὡς θεμέλια τῆς δευτέρας πόλεως, ἀλλὰ δὲν προσεθέσαμεν τὴν ἀμέσως ἐπ' αὐτοῦ βασιζομένην καὶ εἰς τοῦτο ἀνήκουσαν στρώσιν κεκαυμένων ἐρειπίων, ἀλλὰ τὰς εἴχομεν προσθέσει εἰς τὴν τρίτην πόλιν, ἥτις οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς αὐτά. Εἴχομεν ὁμῶς ἀποπλανηθῆ διὰ τῶν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς εἰς φοβεράν τινα καταστροφὴν ἀπολωλυίας δευτέρας πόλεως κειμένων κολοσσιαίων ποσῶν τεθραυσμένων κεκαυμένων τούβλων τῆς 3 πόλεως, τὰ ὅποια ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ἐρείπια οἰκῶν εἰς φοβεράν πυρκαϊάν κατεστραμμένων, τὰ ὅποια ὁμῶς δὲν εἶναι ἄλλο τι παρὰ τὰ λείψανα τειχῶν ἐκ τούβλων ἐκτίσθησαν ταῦτα ἐξ ὤμων πλίνθων, ἐψήθησαν δὲ ὕστερον ὑπὸ πυρῶν ἀναφθεισῶν συγχρόνως ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν πρὸς μεγαλειτέραν στερεότητα. Ὅθεν ἡ καθ' αὐτὸ κεκαυμένη πόλις δὲν εἶνε ἡ τρίτη, ἀλλ' ἡ δευτέρα, ἥς ἡ στρώσις τῶν χωμάτων εἶνε μικρὰ καὶ πολλάκις μόνον 15 — 0,20 μέτρ. βάθους, διότι ἡ τρίτη πόλις ἐκτίσθη ἀμέσως

ἐπὶ τῆς δευτέρας. Εἰς δύο μεγάλα οἰκοδομήματα εἰς τὸ βόρειον μέρος, ἐκ τῶν ὁποίων ἄς ὀνομάσωμεν τὸ μεγαλειότερον Α. καὶ τὸ μικρότερον Β. εἶνε ἐν τούτοις ἡ στρωσίς τῶν ἐρειπίων τῆς δευτέρας δηλ. τῆς κεκαυμένης πόλεως ὑπερβαλλόντως μεγαλειτέρα, ἀλλὰ μόνον διὰ τὸν λόγον ὅτι οἱ ἐκ τοῦβλων τοῖχοι τοῦ Α. ἔχουν πᾶχος 1.45 μέτρ. τὰ τοῦ Β. 1.20 μέτρ. καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταστραφῶσιν τόσον ευκόλως. Τὸ ὕψος τούτων τῶν ἐρειπίων ἀναβαίνει εἰς 1.50 μέτρ. Εἰς τὸ οἰκοδόμημα Α. ἀνῆκουσιν τὰ ἐπὶ τοῦ σχεδίου III ἐν τῷ Ἰλίῳ μου μὲ Η σημειούμενα τρία τεμάχια τουβλο-τοίχων, ἐν τοῖς ὁποίοις ὁ πρῶτον συνεργάτης μου κύριος Μπουρνούρ εἶχεν ἐσφαλμένως ἐκλάβει ὅτι εἶνε λείψανα τοῦ μεγάλου τείχους τῆς πόλεως. Ταῦτα τὰ δύο μεγάλα οἰκοδομήματα τῆς δευτέρας ἦτοι τῆς κεκαυμένης πόλεως εἶνε πολὺ πιθανῶς ναοί· τοῦτο εἰκάζομεν πρῶτον ἐκ τοῦ σχήματος τῶν θεμελίων των, διότι ἔχουσι μόνον ἐν δῶμα κατὰ πλάτος· δεύτερον ἐκ τοῦ ἀναλόγως σημαντικοῦ πάχους τῶν τοίχων αὐτῶν, τρίτον ἕνεκα τούτου ὅτι αὐτὰ τὰ οἰκοδομήματα ἂν καὶ ἴστανται παραλλήλως πλησίον καὶ μόνον 0.50 μ. ἀπέχουσιν ἀλλήλων, πλὴν οὐδένα κοινὸν μεσότοιχον ἔχουσιν. Ἀμφοτέρα εἰσὶν ἐκ τοῦβλων κατεσκευασμένα, ἅτινα ὅμως ὡς ἤδη παρετήρησα, ἀναφορικῶς τῶν τειχῶν τῆς τρίτης πόλεως μόλις τότε ὠπτήθησαν, ὅτε ὁ τοῖχος ἦτο ἤδη ἑτοιμος. Ἐπολλὰ πλάσιάζον ὅμως ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν τῆς συγχρόνως εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευράς ἀνημμένης πυρᾶς διὰ μέσου ὀπῶν ἄς κατὰ μῆκος ἔκαμνον εἰς τοὺς τοίχους, καὶ αἱ ὁποῖαι ἴσως ἐπληροῦντο καὶ διὰ ξύλων. Περὶ ταύτης τῆς καύσεως τῶν ἤδη ἐτοιμῶν τοίχων μαρτυρεῖ μετὰξὺ ἄλλων καὶ τὸ ἐξῆς ὅτι ὁ μετὰξὺ τῶν τοῦβλων πηλὸς ἐντελῶς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἶνε ὠπτημένος ὡς καὶ αὐτὰ τὰ τοῦβλα, προσέτι δὲ τοῦτο ὅτι τὰ ἄνω μέρη τῶν τοίχων ὁ-

λίγον ἢ σχεδὸν οὐδαμῶς εἶνε ὠπτημένον. Τοῦτο μαρτυρεῖ πάλιν ἐξ ἑνὸς μέρους ἐν τεμάχιον τοῦ μέσου τοίχου καὶ ἐξ ἄλλου μέρους τοῦ μακροῦ τοίχου, ὧν αἱ πλίνθοι ἔτι ἐν μέρει ὅλως ἄοπτοι εἶνε. Τὰ θεμέλια τούτων τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ ἔχουσι βάθος 3 μ. καὶ συνίστανται ἐν γένει ἐξ ἀκατεργάστων ἀσβεστολίθων· εἶνε δὲ κεκαλυμμένα ὑπὸ μεγάλων πλακῶν ἀσβεστολίθου ἢ ἀμμολίθου ἐπὶ τῶν ὑποκρίων ἵστανται οἱ ἐκ πλίνθου τοῖχοι.

Αἱ πλίνθοι εἰσὶν ἐν γένει 0,45—0,67 μέτρ. μήκους καὶ πλάτους, καὶ 0,12 μέτρων περίπου πάχους. Μὲ ταύτην τὴν ἀναλογίαν τῶν 2 : 3 ἡδύνατο νὰ γίνῃ σύνδεσμός τις τοίχου κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὥστε νὰ σχηματίζωσιν ἐναλλάξ 2 καὶ 3 κέραμοι τὸ πάχος τοῦ τοίχου. Τὸ πάχος τῆς ἀρμογῆς εἶνε μεταξὺ 0,02 καὶ 0,04 μέτρων. Ὡς ὑλικὸν διὰ τὰς κεράμους ἐχρησίμευσεν πράσινος κιτρινωπὸς πηλὸς ὅστις μετ' ἀχύρου ἦτο ἀναμεμιγμένος. Εἰς τὴν ἔσω καὶ ἔξω πλευράν ἦσαν τὰ τεῖχη μετὰ μιᾶς κονίας περιλαβεῖν μένα ἐχούσης πάχος περίπου 0,02 μ. ἥτις ἐκ πηλοῦ συνίστατο. Τὸ ἔδαφος συνίστατο ἐκ πηλοῦ 0,005—0,015 μ. πάχους. Παρεσκευάσθη δὲ αὐτὸ μετὰ τὴν τελείαν κατασκευὴν τῶν τοίχων.

Κάτωθεν τούτου τοῦ δαπέδου εὐρίσκονται διὰ τοῦτο τὰ λείψανα τῶν ὑπὸ τῆς ἐψησεως τῶν τοίχων παραγομένων ξυλανθράκων. Τὸ οἰκοδόμημα Α. συνίσταται ἐξ ἑνὸς μεσημβρινοανατολικῶς ἀνοιγομένου προνάου, καὶ ἐξ ἑνὸς μεγάλου κυρίου ναοῦ. Ἐὰν βορειοδυτικῶς ὑπῆρχε προσηρητημένον καὶ τρίτον δῶμα (ὅπως εἰς τὸ οἰκοδόμημα Β) τοῦτο δὲν δύναται πλέον νὰ ὁρισθῇ, διότι τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ οἰκοδομήματος ἀπεκόπη ὑπὸ τῆς μεγάλης βορείου τάφρου. Ὁ πρόναος ἔχει 10,45 μέτρ. πλάτος καὶ 10,35 βάθος, εἶνε ἐπομένως τετράγωνος. Αἱ προμετωπίδες τῶν κατὰ μῆκος τοίχων ἦσαν περιβεβλημέναι μετὰ καθέτως ἵσταμένων ξυ-

λίνων πασσάλων. διότι ἄνευ ταύτης τῆς ἀσφαλείας αἱ ἐκ τούβλων συνιστάμεναι γωνίαι τῶν τοίχων εὐκόλως ἤθελον καταστραφῇ. Οἱ ξύλινοι πάσσαλοι 6 τὸν ἀριθμὸν ἴσταντο ἐπὶ καθαρῶς κατειργασμένων θεμελίων λίθων, καὶ διατηρεῖται καὶ νῦν ἔτι τὸ κάτω μέρος αὐτῶν, βεβαίως ὁμως εἰς ἡνθρακωμένην κατὰστασιν. Ἐκαστος τούτων τῶν ξυλίνων πασσάλων ἦτο περίπου 0,25 μέτρ. ἐν τετραγώνῳ, οὕτως ὥστε ἀκριβῶς 6 ἐξ αὐτῶν ἀπετέλουν τὸ πᾶχος τοῦ τοίχου 1,45 μέτρ. εἰς τοῦτον τὸν ναὸν βλέπομεν ὅτι αἱ παραστάδες αἵτινες μεταγενεστέρως ἐχρησίμευον μόνον πρὸς τεχνικὸν σκοπὸν ἐτέθησαν ἐνταῦθα βεβαίως καὶ κυρίως ἕνεκα λόγων ἀρχιτεκτονικῶν· διότι αὐταὶ ὥφειλον ἀφ' ἑνὸς νὰ ἐξασφαλίσωσι τὰς γωνίας τῶν τοίχων ἀπέναντι ἀμέσου βλάβης, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐχρησίμευον πρὸς ὑποστήριξιν τῶν μεγάλων δοκῶν τῆς στέγης. Ἄν ὑπῆρχον μετὰ τούτων τῶν παραστάδων ξύλινα στῆλαι, ὥς στέργει τις νὰ παραδεχθῇ ἕνεκα τοῦ μεγάλου ἀνοίγματος πέραν τῶν 10 μέτρων, τοῦτο δὲν δύναται ἐπὶ πλεόν νὰ ἐπιβεβαιωθῇ, διότι δὲν ὑπάρχουσι πρὸς τοῦτο ἰδιαιτέροι θεμελίων λίθοι. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ περὶ στηγῶν αἵτινες δυνατόν νὰ ὑπῆρχον ἴσως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὅπως ἐλαττώσωσι τὴν ἐν τῷ μετὰξὺ ἔκτασιν τῆς στέγης.

Ἀπὸ τὸν πρόναον εἰσῆρχετο τις διὰ μιᾶς θύρας 4 μ. πλάτους εἰς τὸν κύριον ναόν, ὅστις καθόσον δύναται τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν θεμελίων, 18 μέτρων μήκους καὶ 10, 15 μέτρων πλάτους ἦτο.

Αἱ λαμπάδες τῆς θύρας ἦσαν μετὰ σανίδων περιβεβλημέναι 0, 10 μέτρ. πλάτους αἵτινες ἐστηρίζοντο ἐπὶ μικροτέρων θεμελίων λίθων. Ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ εὐρίσκεται ἓν κυκλωτερές ὑψωμα τοῦ ἐδάφους περίπου 4 μέτρων ἐν διαμέτρῳ, καὶ 0,07 μέτρ. ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους ὑψωμένον. Τοῦτο συνίσταται ὡς αὐτῶς ἐκ πηλοῦ καὶ φαίνε-

ται ὅτι ἐχρησίμευσεν ὡς κρηπίς βωμοῦ τινος ἢ ὡς βάσις τοῦ εἰδώλου θεοῦ. Οὗτος ὁ ναὸς ἦτο ὡς ὅλαι αἱ οἰκοδομαὶ ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις πόλεσι τοῦ Ἰσραὴλ μετὰ μίαν ὀριζόντειον στέγην περιβεβλημένος, ἥτις συνίστατο ἐκ μεγάλων δοκῶν σανίδων καὶ πηλοῦ. Τοῦτο φαίνεται ἐκ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως παντὸς εἶδους κεράμων πρὸς στέγην, καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς στρώσεως ἐκ πηλοῦ 0,30 μ. πάχους εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ οἰκοδομήματος· εἶνε δὲ ἡ στρώσις αὕτη ἀναμειγμένη μετὰ ἀπτηνθρακωμένας δοκοὺς καὶ μερικὰ καλῶς διατηρούμενα τεμάχια ξύλων. Ταῦτα προέρχονται ὀφθαλμοφανῶς ἀπ' ἐκείνης τῆς ὀριζοντείου στέγης ἥτις κατέπεσε κατὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ οἰκοδομήματος εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Εἰς τὰς ἀπτηνθρακωμένας δοκοὺς ἀνευρέθη μεγάλη ποσότης μεγάλων ὀρειχαλκίνων ἡλῶν, ὧν τινὲς εἶχον βάρος 1190 γραμμαρίων, καὶ οὗτοι ἀνῆκον βεβαίως εἰς τὰς συνδέσεις τῶν ξύλων τῆς στέγης καὶ τῶν παραστάδων. Αὐτοὶ εἶνε τετράγωνοι, εἰς τὸ ἐν ἄκρον ἀπολήγουν εἰς ὃξ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐτέρου εἶχον δισκοειδῆ κεφαλὴν, ἥτις ἐγύθη ἀνεξαρτήτως τοῦ ἡλοῦ καὶ κατόπιν ἐπετέθη. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ ἦτο κενόν, καὶ τὰ ἐντὸς αὐτοῦ εὑρεθέντα ἀντικείμενα ἀνθρωπίνης βιομηχανίας ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ ἡλοι, μία ὀρειχαλκίνη φιάλη μετὰ ὀμφαλόν, ἐν πλῆθος πελέκεων, μάχαιραι, βελόνας ἐξ ὀρειχάλκου, μικρὰ ἀντικείμενα ἐξ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ καὶ πολλὰ κεκοσμημένα πηλῖνα σφονδύλια, ὡς τινα ἐξ ἀραγωνίτου λίθου, πολλὰ ὠσειδεῖς σφενδόνας ἐξ αἱματίτου λίθου, καὶ πλεόν τῶν 100 πηλίνων κυλίνδρων, ὡς τὰ ὑπ' ἀριθ. 1200 καὶ 1201 ἐν τῷ ἐμῷ *Ἰλλῷ* ἀπεικονισμένα.

Ὡς ἐλέχθη, μόνον ἐνὸς χώρου 0,50 μέτρ. πλάτους ἀπὸ τοῦ ναοῦ Α κεχωρισμένος κεῖται βορειοανατολικῶς παραλλήλως ὁ ναὸς Β. Οἱ τοῖχοι αὐτοῦ συνίστανται ἐπίσης ἐκ πλίνθων, αἱ ὁποῖαι μόλις μετὰ τὴν περαίωσιν τοῦ τοίχου ὠπτηθήσαν. Αὗται εἰσὶν 1,25 μέτρ. πάχους καὶ βασιζον-

ται ἐπὶ θεμελίων 0,50 μέτρ. βάθους καὶ ἄτινα παρσκευάσθησαν ἐκ μικροτέρων ἀκατεργάστων λίθων, καὶ δὲν εἶνε κεκαλυμμένα μὲ μεγάλας πλάκας ὡς τὰ τοῦ ναοῦ Α. Ἡ τεκτονικὴ τῶν ἐκ τούτων τοίχων εἶνε ὁμοία τοῦ Α καὶ μόνον εἰς μικρὰ διαφέρει τούτου. Ἐπίσης αἱ παραστάδες εἰσὶ μὲ ὅμοιον τρόπον ἐσχηματισμένοι· οὗτος ὁ ναὸς ἐκτίσθη μεταγενεστέρως τοῦ Α, διότι ὁ μεσημβρινοδυτικὸς κατὰ μῆκος τοίχος ἐξωτερικῶς οὐδεμίαν ἐπίχρισιν πηλοῦ ἔλαβε, διότι ἕνεκα τῆς ἀμέσου γειτνιασέως τοῦ ναοῦ Α δὲν ἠδύνατο νὰ ᾔνε ὁρατός.

Τοῦναντίον ὅλη ἡ ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ βορειοανατολικοῦ κατὰ μῆκους τοίχου τοῦ ναοῦ Α καλύπτεται μὲ ἐπίχρωσιν πηλοῦ, ἥτις βεβαίως ἐξ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς πρέπει νὰ κατάρχηται, ὅτε τοῦτο τὸ μέγα ἱερὸν ἐνταῦθα ἔστατο ἀκόμη μόνον, καὶ ὁ ναὸς Β δὲν εἶχεν ἀκόμη κτισθῇ. Ἡ ἄξιον ἰδιαιτέρας παρατηρήσεως εἶνε ὅτι ὁ βορειοανατολικὸς τοίχος τοῦ ναοῦ Β ὠπτήθη πολὺ χειρότερον τοῦ μεσημβρινοδυτικοῦ τοίχου, καὶ μάλιστα τοῦτο φαίνεται νὰ προέρχεται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ καύσων ἕνεκα τῆς ἐγγύτητος τοῦ οἰκοδομήματος Α ἐπενήργησε καλλίτερον. Τὸ ὕλικόν τῶν πλίνθων συμφωνεῖ τῷ τοῦ ναοῦ Α. ἀπ' ἐναντίας ἡ κονία συνίσταται ἐξ ἐνὸς πηλοῦ πολὺ ἀνοιχτοτέρου χρώματος, ὅστις εἶνε ἀναμεμιγμένος μετὰ λεπτοῦ ξηροῦ χόρτου, ἐπίσης καὶ μετὰ τὴν ψῆσιν δεικνύει ἀνοιχτότερον χρῶμα τῶν πλίνθων. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο συνίσταται ἐκ τριῶν μερῶν· πρῶτον ἐκ τοῦ μεσημβρινοανατολικῶς ἀνοιχτοῦ προναοῦ, ὅστις ἔχει πλάτος 4,55 μέτρ. καὶ βάθος 6,10 μέτρ. δεύτερον ἐκ τοῦ ναοῦ ὅστις ἔχει βάθος 7,33 μέτρ. καὶ 4,55 μέτρ. πλάτος καὶ συνδέεται μετὰ τοῦ Προναοῦ διὰ μιᾶς θύρας 2 μέτρων πλάτους. Ἐπὶ τῆς δυτικῆς γωνίας φέρει στενοτέρα θύρα εἰς τὸν τρίτον θάλαμον, ὅσπερ ἔχει 8,95 μέτρ. βάθος καὶ 4,55 μέτρ. πλάτος. Τὸ ἐκ πηλοῦ συν-

ιστάμενον ἔδαφος κατεσκευάσθη κατόπιν τῆς ἐπιχρίσεως τῶν τοίχων, διότι αὕτη κεῖται 0,10 μέτρ. βαθύτερον τοῦ δαπέδου. Εἶνε ἀβέβαιον ἐὰν ὑπῆρχε βορειοδυτικῶς ἀκόμη καὶ τέταρτος θάλαμος, διότι τοῦτο δὲν δύναται νὰ βεβαιωθῇ ἐκ τῶν ἔτι εὗρισκομένων ἐρειπίων τῶν θεμελίων. Βεβαίως ὁμως ἐὰν ὑπῆρξε τοῦτο τὸ δῶμα πρέπει νὰ ὑπῆρξε πολὺ μικρόν, διότι τὸ βόρειον τεῖχος τοῦ φρουρίου διήρχετο εἰς πολὺ μικρὰν ἀπόστασιν πλησίον αὐτοῦ.

Αὕτη ἡ τριμερὲς διαίρεσις τοῦ ναοῦ Β συμφωνεῖ θαυμασίως εἰς τὸ διαμέρισμα τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Ὀμήρου εἶχεν ἡ κατοικία τοῦ Πάριδος,

Οἱ οἱ ἐποίησαν θάλαμοι, καὶ δῶμα, καὶ αὐλήν.

μολαταῦτα φαίνεται ἐκ τῶν ἄνω ἀναφερομένων αἰτιῶν μετὰ μεγίστης πιθανότητος νὰ ἐξάγῃται ὅτι ὁ Β ὡς καὶ ὁ Α ναοὶ ὑπῆρχον. Συγχρόνως μετὰ τῶν λοιπῶν οἰκοδομημάτων τῆς δευτέρας ἀποικίας κατεστράφησαν καὶ οἱ δύο οὗτοι ναοὶ ὑπὸ φθορᾶς πυρκαϊᾶς. Διὰ περαιτέρω ἀπόδειξιν τούτου, ὅτι τὰ οἰκοδομήματα Α καὶ Β πρέπει νὰ ᾔσαν ναοὶ ἀναφέρω μίαν ἀμέσως εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν 14 μέτρ. καθέτου βάθους κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας τοῦ λόφου ὑπ' ἐμοῦ ἀνακαλυφθεῖσαν μεγάλην πύλην, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἡ μετὰ πηλοῦ ἐστρωμένη καὶ ὡς ἐκ τούτου διὰ πεζοὺς χρησιμεύσασα ὁδὸς βαθμηδὸν ἀναβαίνουσα φέρει εἰς ταῦτα τὰ δύο οἰκοδομήματα. Αὕτη ἡ πύλη εἶνε 3 μέτρ. τὸ πλάτος καὶ ἔχει εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τοίχους 5 μέτρ. ὕψους καὶ 6 μ. πάχους, οἱ ὁποῖοι πιθανῶς ἐχρησίμευσον ὡς κρηπὶς ἐνὸς γιγαντιαίου πύργου, ὅστις κατὰ μέγα μέρος συνίστατο ἐκ ξύλων, διότι ἄλλως εἶνε ἀνεξήγητα τὰ μέγιστα ποσὰ ἐρυθρᾶς ἐκ ξύλου τέφρας μετὰ τῆς ὁποίας ἡ πύλη καὶ ἡ ὁδὸς ᾔσαν πεπληρωμέναι ὁμοίως καὶ ὁ καύσων ὅστις ὑπῆρχεν ἐνταῦθα τόσον φθορὸς ᾗτο, ὅτε μάλιστα πολλοὶ λίθοι

μετεβλήθησαν εἰς ἄσβεστον, καὶ ὅτι τὰ πήλινα ἀγγεῖα εἴτε συνετρίβησαν, εἴτε διελύθησαν εἰς ἄμορφον ὕλην. Εἰς ἑκατέραν πλευρὰν ταύτης τῆς ὁδοῦ ὑπάρχει μικρὸν ὕψωμα μόνον 0,15 μέτρ. ὕψους καὶ 0,30 μέτρ. πλάτους. Εἰς τὰ χονδρὰ τεῖχη ταύτης τῆς πόλεως ἀναγνωρίζουν οἱ ἀρχιτέκτονες μὲν δύο διαφόρους ἐποχάς, διότι τὸ μεσημβρινὸν μέρος σύγκειται ἐκ μεγαλειτέρων πλέον πολυγωνικῶς ἐσχηματισμένων λίθων, οἵτινες συνδέονται ἐξ ἑνὸς μίγματος πηλοῦ καὶ ἀγύρου, ὅπερ ὠπτήθη τελείως καὶ ὁμοιάζει ὅλως μὲ τὴν κονίαν τοῦ ναοῦ Α. Τὸ βόρειον μέρος τῶν τοίχων τῆς πύλης σύγκειται ἐκ μικροτέρων πλέον ὀρθογωνίων λίθων συνδεδεμένων μετὰ μιᾶς κονίας πηλοῦ ἀναικτοῦ χρώματος, ὅστις ὁμοιάζει πληρέστατα μὲ τὴν κονίαν τοῦ ναοῦ Β. Τὸ κολλοσιαῖον ποσὸν τῶν εἰς ταύτην τὴν πύλην εὑρεθεῖσων πλίνθων, αἵτινες φανερώς κατὰγονται ἀπὸ τοῦ ποτὲ ἐπὶ τῶν τοίχων κειμένου πύργου ἔχουσι τὸ πάχος τῶν πλίνθων τοῦ ναοῦ Β δηλ. 0,085 μέτρ. τὸ πλάτος καὶ 0,305 μέτρ. ὕψος. Μεγίστου ἐνδιαφέροντος εἰσὶν οἱ ξύλινοι πάσσαλοι, οἵτινες ἴσταντο ἐνταῦθα εἰς τὰ μεταξὺ διαστήματα 2 μέχρι 2 1/2 μέτρων εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τῆς ὁδοῦ τῆς πύλης, καὶ τοὺς ὁποίους ἀναγνωρίζομεν τόσον ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐν τοῖς τοίχοις ἐγκαταλειφθεῖσων ἐντυπώσεων, ὡς καὶ τῶν ἀπηνθηρακωμένων λειψάνων, τὰ ὅποια βλέπομεν ἐν ταῖς 0,25 μέτρ. βαθείαις καὶ 0,20 μέτρ. διάμετρον ἐχούσαις στρογγύλαις ὀπαῖς ἐν τῷ ἐδάφει, ἐν αἷς ἴσταντο. Οἱ πάσσαλοι ἐχρησίσμευον πρὸς τοῦτο ἵνα στερεώσωσι τοὺς τοίχους καὶ νὰ φέρωσι τὰς ἐπ' αὐτῶν τιθεμένους δοκούς. Εἰς διαφόρους θέσεις ὅπου ἴσταντο ὑπῆρξε διαμέσου τῆς καύσεώς των παρὰ γόμενος καύσων τόσον μέγας ὥστε οὐχὶ μόνον μετεβλήθησαν οἱ λίθοι εἰς ἄσβεστον, ἀλλ' ἐπὶ καὶ αὐτὴ ἡ ἄσβεστος μετὰ τοῦ πηλοῦ τῆς ἐπιχρίσεως ἔγεινε τόσον σκληρὰ καὶ τόσον στερεὰ ὕλη, ὥστε εἴχομεν τὸν μεγαλειέτερον

κόπον διὰ τῆς σκαπάνης νά τὴν ἀποσπάσωμεν. Ἀνέσκαψα ταύτην τὴν ὁδὸν τῆς πόλεως εἰς διάστημα 45 μέτρων, καὶ εὔρον ὅτι προχωρεῖ ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ βράχου. Ἔνεκα ταύτης τῆς περιστάσεως ἐβασανίσθησαν οἱ ἀρχιτέκτονες μου ἐπὶ πολὺν καιρὸν περὶ τοῦτου ἐὰν ἀνήκει αὕτη ἡ ὁδὸς τῆς πύλης εἰς τὴν πρώτην ἢ εἰς τὴν δευτέραν ἀποικίαν, μέχρις οὐ ἐκ σειραῶς λόγων ἐπείσθησαν ἐντελῶς ὅτι ἀνήκει εἰς μιαν προγενεστέραν ἐποχὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς δευτέρας ἀποικίας, ἀλλὰ διὰ μέσου πυρὸς κατεστράφη, καὶ ἐπεσωρεύθη πρὸ τοῦ φοβεροῦ ἐμπρησμοῦ κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ πόλις κατεστράφη. Τὴν καλλιτέραν ἀπόδειξιν πρὸς τοῦτο εὐρίσκουμεν εἰς ἓν μέγα οἰκοδόμημα τῆς δευτέρας πόλεως ὅπερ ἐκτίσθη ἀκριβῶς ἄνωθεν τῆς εἰσόδου ταύτης τῆς πύλης, καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μετ' ἐκείνης τῶν δύο ναῶν Α καὶ Β ἔχει τὴν μεγαλειτέραν ὁμοιότητα. Ἐχει παρομοίως ἀνοικτὸν πρόναον, οὐ τὰ ἄλλα τῶν τοίχων ἦσαν ἐπίσης μετὰ παραστάδων στερεωμένα· ἐκάστη συνίστατο ἐξ 6 πασσάλων, οἵτινες ἔκειντο ἐπὶ μεγάλων λιθίνων πλακῶν. Ἄν καὶ τοῦτο τὸ οἰκοδόμημα ἔχη ἐσωτερικὸν πλάτος μόνον 3,40 μέτρ. μολαταῦτα εἶχεν ἡ ἀπὸ τοῦ προνάου εἰς τὸν θάλαμον φέρουσα θύρα πλάτος 1,50 μέτρ. καὶ ἐκοσμεῖτο μὲ κατώφλιον 2 μέτρ. μήκους, 1 μέτρ. πλάτους καὶ λαμπρῶς ἐστρωμένον ἐκ σκληροῦ ἀσβεστολίθου.

Ἐκτὸς τούτων τῶν τριῶν ναῶν, ἂν καὶ σχεδὸν ὅλην τὴν ἀκρόπολιν ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς ἔφερον εἰς φῶς, ἀνεκάλυψα μόνον 3 ἕως 4 οἰκοδομήματα, ἅτινα λίαν μεγαλοπρεπῶς ἐσχεδιάσθησαν, καὶ ἔνεκα τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν δωματίων τῶν καὶ τοῦ σχήματός των φαίνεται νὰ ἦσαν κατοικίαι. Ὅλως ἀκριβῶς ὅμως δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸν ἀριθμὸν τούτων τῶν τελευταίων οἰκοδομημάτων χωρὶς νὰ ἔχωμεν κάμει σχέδιον ὅλης τῆς ἀκροπόλεως, τοῦ ὁποῖου ἡ κατασκευὴ δυστυχῶς αὐστηρῶς μᾶς ἀπηγορεύθη

ὑπὸ τῆς Ἀρχῆς. Ἐλπίζω ὅμως ὅτι ὁ κύριος ἀρχικαγγελάριος χάριν τῆς ἐπιστήμης θὰ χορηγήσει ἡμῖν τὴν ἄδειαν διὰ νὰ κάμωμεν τὰ σχέδια.

Ὅλα ταῦτα τὰ οἰκοδομήματα λοιπὸν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἰσσαρλίκ ἦσαν περιβεβλημένα μὲ τεῖχος κατεσκευασμένον ἐκ μεγάλων καὶ μικρῶν λίθων συνδεδεμένων μετὰ πηλοῦ, ὅπερ εἰς τὴν μεσημβρινὴν καὶ μεσημβρινοδυτικὴν πλευρὰν διατηρεῖται, καὶ ἐχρησίμευεν ὡς κρηπὶς ἐνὸς μεγάλου ἐκ πλίνθων τεύχους, ὅπερ πιθανῶς περιεβάλλετο μὲ πολλοὺς πύργους. Αὕτη ἡ κρηπὶς ἐτέθη ὑπὸ γωνίαν 6 βαθμῶν, καὶ εἶχε πλάγιον ὕψος 9 μέτρων, καὶ κάθετον 7, 50 μέτρ. Εἰς δὲ τὴν βόρειον πλευρὰν συνίστατο αὕτη ἡ κρηπὶς ἐκ γιγαντιαίων λίθων, καὶ τὸ μέγα τεῖχος πρέπει νὰ εἶχε μεγαλοπρεπῆ θέαν, ἰδίως εἰς ταύτην τὴν πρὸς τὴν πεδιάδα ἐστραμμένην πλευρὰν, ὅτε ἔτι ὑπεράνω αὐτῆς ὕψοῦτο ἡ ἐξ ὀπτῶν πλίνθων συνισταμένη ἄνω οἰκοδομή· πρέπει δὲ νὰ παρεκίνησε τοὺς Τρωαδίτας νὰ ἀποδώσωσι τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ τεύχους εἰς τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

Αὕτη ἡ ἐπὶ τοῦ λόφου κειμένη δευτέρα ἀποικία ἐσχημάτιζε μόνον τὴν ἀκρόπολιν, εἰς τὴν ὁποίαν προσετίθετο πρὸς μεσημβρίαν καὶ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος μία κάτω πόλις. Ἡ ὑπαρξὶς ταύτης τῆς κάτω πόλεως ἀποδεικνύεται πρῶτον διὰ τοῦ μεσημβρινοανατολικῶς καταβαίνοντος τεύχους (παράβαλ. ξυλογραφίαν ἀριθ. 2 B ἐν τῷ ἐμῷ βιβλίῳ II i o s), ὅπερ τεῖχος δὲν εἶνε πλάγιον, ὥσπερ τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως, ἀλλ' εἶνε κάθετον, συνίσταται δὲ ἐκ μεγάλων ἀκατεργάστων λίθων, στερεομένων διὰ μικρῶν λίθων. Δεύτερον μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξιν τῆς κάτω πόλεως μέγα ποσὸν προῖστορικῶν πηλίνων ἀγγείων, ἅτινα παρουσιάζονται, ὡς προείπομεν, εἰς τὰς κάτω στρώσεις ἐπὶ τῆς πλατείας, κάτωθεν τοῦ βουνοῦ τῆς

ἀκροπόλεως, καὶ ἅτινα προϊστορικὰ πῆλινα ἀγγεῖα εἶνε τὰ αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν ὕλην, καὶ κατασκευὴν μὲ ἐκείνα τῆς δευτέρας ἀποικίας εἰς τοῦ Ἰσσαρλίκ· καὶ τρίτον ἡ κατασκευὴ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς πύλης, ἥτις εἰς ταύτην τὴν δευτέραν ἀποικίαν εἶχε μόνον ἓν ἀπλοῦν κλειθρον, διότι δὲν ἔφερε πλέον εἰς τὴν κάτω πόλιν ἀλλὰ κατ'εὐθείαν εἰς τοὺς ἀγρούς· δηλ. ἡ τρίτη ἀποικία δὲν εἶχε κάτω πόλιν· τέταρτον δύναιμαι νὰ ἐπιφέρω ὡς περαιτέρω ἀπόδειξιν διὰ τὴν ὑπαρξίν μιᾶς κάτω πόλεως, καὶ τὴν ὑπαρξίν τριῶν πυλῶν, διότι, ἀφοῦ ἀνεκαλύψαμεν εἰς τὴν μεσημβρινοανατολικὴν πλευρὰν μίαν πύλην τῆς τρίτης πόλεως, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας ἴστατο ἐκεῖνος ὁ βωμὸς, ὅστις ἐν τῷ Ἰλίῳ μου ὑπ'ἀριθ. 6 ἀπεικονίζεται, εὗρομεν 1,50 μετρ. κάτωθεν τούτου τὴν τρίτην μεγάλην πύλην τῆς δευτέρας ἀποικίας, ἥτις ὁμῶς φαίνεται ὅτι ἐκτίσθη, ἀφοῦ κατεκάη ἡ δευτέρα καὶ κατεχώσθη. Ἀλλ' ἔτι πολὺ σπουδαιοτέραν ἀπόδειξιν διὰ τὴν ποτὲ ὑπαρξίν μιᾶς κάτω πόλεως εὐρίσκομεν εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει κειμένων οἰκοδομημάτων.

Ἐπειδὴ ὁμῶς οὐδεμία τῶν μεταγενεστέρων πόλεων μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Νέου Ἰλίου εἶχε κάτω πόλιν, διὰ τοῦτο ἔμειναν τὰ εῖρηπια τῆς κάτω πόλεως τῆς δευτέρας ἀποικίας ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἀπομεμονωμένα· οἱ ἐκ πλίνθων τοῖχοι διελύθησαν, τοὺς λίθους μετεχειρίσθησαν εἰς τὰ νέα οἰκοδομήματα τοῦ Ἰσσαρλίκ, καὶ τώρα πιστεύω εἰς τὴν παρὰ τοῦ Στράβωνος (XIII, 599) παράδοσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Μυτιληναῖος Ἀρχαϊάναξ ἔκτισε μὲ τοὺς λίθους τῆς Τροίης τὰ τεῖχη τοῦ Σιγείου, διότι ἐνταῦθα δύνανται νὰ ἐννοηθῶσι μόνον οἱ λίθοι τῆς κάτω πόλεως τῆς δευτέρας ἀποικίας, καὶ πιθανῶς οἱ λίθοι τῶν τειχῶν. Ἐπομένως εἶνε φυσικὸν ὅτι μ'όλας τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας μου ἀνασκαφὰς ἐν τῇ κάτω πόλει τοῦ Νέου Ἰλίου — ἐκτὸς τοῦ

ὑπ'ἀριθ. 2, Β, ἀπεικονισθέντος τείχους τῆς πόλεως — οὐδὲν ἐρείπιον τῆς κάτω πόλεως τῆς δευτέρας ἀποικίας εὔρον· βεβαίως ὅμως εἰς διάφορα μέρη εὔρον τὸν ἐπίτηδες διὰ τοῦτο ἰσοπεδωθέντα βράχον ἐπὶ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ ἴστατο. Εὔρον εἰς τὴν ἄνω πόλιν μεγάλην ποσότητα πλακῶν σχιστολίθου, αἵτινες πρέπει νὰ ἐχρησίμευον πρὸς στρώσιν τοῦ ἐδάφους, διότι εὐρίσκω εἰς ἐτι πολλὰ αὐτῶν εἰς τὴν θέσιν των Ὅτι ὅμως ἦσαν ὅλα τὰ μετὰ πηλοῦ ἀλειμμένα ἐδάφη μὲ τοιαύτας πλάκας ἐστρωμένα δὲν εἶνε πιθανόν, διότι πολλὰ τούτων ὑελώθησαν κατὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν ἕνεκα τῶν εἰς τὸν πηλὸν περιεχομένων χαλίκων, καὶ ἔγινε μία ἐπιφάνεια ὑελώδης, ὅπερ κατὰ τὴν γνώμην μου δὲν θὰ συνέβαινεν ἐὰν τὰ ἐδάφη ἦσαν μετὰ πλακῶν σχιστολίθου ἐστρωμένα. Ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου εὐρέθησαν ταύτην τὴν φορὰν μόνον μικρὰ πράγματα ἀλλὰ πάμπολλα ὀρειχάλκινα, πολλὰ βολαὶ σφενδόνης αἱματίτου λίθου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς ζυγίζει 1130 γραμμάρια, εἰς ἄλλος, ὅστις εὐρέθη ἐν τῷ τρίτῳ ναῷ, ζυγίζει 520 γραμμάρια, ἐξ ἐλεφαντίνου ὅστοῦ εὔρον μόνον ὀλίγα ἀντικείμενα. Ἀγγεῖα πήλινα εὔρον τὰ αὐτὰ γλαυκοειδῆ καὶ τοὺς αὐτοὺς τρίποδας ὥς περ πρίν.

Ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος ἦτο καὶ ἡ ἐφετεινὴ μου ἀνασκαφὴ τῶν 4 λεγομένων τρωϊκῶν ἡρωϊκῶν τάφων. Διὰ τὴν ἄδειαν πρὸς ἀνασκαφὴν τῶν δύο εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Σιγείου κειμένων ἡρωϊκῶν τάφων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ παράδοσις ἀποδίδει τὸν μεγαλείτερον τῷ Ἀχιλλεῖ καὶ τὸν μικρότερον τῷ Πατρόκλῳ, μοὶ ἀπήτησαν πρὸ τριῶν ἐτῶν 200 ἀγγλικὰς λίρας, ἐνῶ τώρα τὴν ἔλαβον ἀντὶ τριῶν λιρῶν. Ὁ πρῶτος τάφος ἀνεσκάφη, καθὼς λέγουσιν, ἐν ἔτει 1786 ὑπὸ Ἰουδαίου τινὸς διὰ λογαριασμὸν τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει γάλλου πρέσβους Choiseul-Gouffier, ἐν τούτοις εὔρον ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ τελευταίου περὶ τούτου ἐκδοθὲν ὑπόμνημα (πρὸς. C.G. Lenz, Ἡ πεδιάς τῆς Τροίας κατὰ τὸν

κόμητα Choiseul-Gouffier Neu Strelitz 1798, σ. 64) ἦτο ἐντελῶς ψευδές· καὶ ὅτι ἡ τότε ἀνασκαφὴ εἰς τοῦτο μόνον περιωρίσθη, ἵνα σκάψῃ ὁπὴν τινα εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ μεσημβρινοῦ ἀποκρήμνου τοῦ τύμβου, καὶ ὅλον τὸ κέντρον τούτου εἶχε μείνει ἄθικτον. "Εφθασα τὸν βράχον εἰς βάθος 6,50 μετρ. καὶ ἀνεκάλυψα ὀρειχαλκίνην ἀκίδα βέλους ἄνευ ἀγκίστρων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀκίδι βλέπει τις ἔτι τὰς κεφαλὰς τῶν μικρῶν καρφίδων δι' ὧν ἐστερεοῦτο τοῦτο εἰς τὸ βέλος. Εὐρον προσέτι ἐκεῖ σιδηροῦν ἥλον καὶ μέγα ποσὸν θραυσμάτων πολὺ ὀλίγον ὠπτημένων χονδρῶν βαρέων φαίων ἢ μαύρων χειροποιήτων πηλίνων ἀγγείων, τῶν ὁποίων πλῆθος εὕρισκει τις ἐν Ἰσσαρλίᾳ πολὺ κάτωθεν τῶν μακεδονικῶν τευχῶν, ὧν ἡ ἐποχὴ ὅμως δυσκόλως ὁρίζεται. Ὡς δύνανται τις νὰ ἴδῃ εἶνε ἐντελῶς διάφορα αὐτὰ τῶν προϊστορικῶν, ὡς καὶ τῶν ἑλληνικῶν, πηλίνων ἀγγείων, καὶ ὁμοιάζουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ ἐκεῖνα, ἅτινα ἐσυνεθίζον νῆναφένω εἰς τὸ σύγγραμμά μου *"Ιλιος* καὶ εἰς τὴν ἐν Βερολίνῳ συλλογὴν μου ὡς *Λυδικά*. Μετὰ τούτων τῶν χονδροειδῶν ὀλίγον ὠπτημένων ἀγγείων εὐρον καὶ πολλὰ καλῶς ὀπτωμένα ἀρχαῖα ἑλληνικά, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μονόχροα μαῦρα, κίτρινα ἢ ἐρυθρὰ στιλπνὰ πήλινα ἀγγεῖα, ἅτινα, ὡς μοὶ ἀποδεικνύουν αἱ ἐν Ἰσσαρλίᾳ καὶ Βουνάρβασι ἀνασκαφαί μου, ἀνήκουσιν εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν τῶν πρώτων.

Ὅλως ὅμοια πήλινα ἀγγεῖα εὐρον καὶ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι τάφῳ τοῦ Πατρόκλου, ὅστις φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ἐποχὴν εἰς ἣν ἀνήκει καὶ ὁ τοῦ Ἀχιλλέως. Ὅμοίως καὶ εἰς ὅλους τοὺς προτέρους ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαφέντας ἡρωϊκοὺς τύμβους δὲν εὐρον ἴχνος ὁστοῦ, οὔτε τάφους οὔτε τέφρας ἢ ἄνθρακος.

Ἡ τρίτη μου ἀνασκαφὴ ἦτο ἐν τῷ τύμβῳ, ὅστις εὕρεσκειται εἰς τὴν ἀπέναντι κειμένην παραλίαν τοῦ Ἑλληςπόντου πλησίον τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἑλαιοῦντος, καὶ ὅστις

τύμβος ἀπεδόθη ὑπὸ τῆς παραδόσεως ὅλης τῆς ἀρχαιότητος εἰς τὸν Πρωτεσίλαον, νῦν δὲ φέρεται εἰς τὸ στόμα τῶν κατοίκων Καρά-Ἀγάτς-Τεπέ· τούτέστι λόφος τοῦ μέλανος δένδρου· δὲν ἔχει ὀλιγώτερον τῶν 126 μέτρ. ἐν διαμέτρῳ καὶ ὕψος 10 μέτρ., φαίνεται ὅμως ἐπεὶ καλλιεργεῖται νὰ ὑπῆρξέ ποτε πολὺ ὑψηλότερος. Ἐξεπλάγην πολὺ ὅταν εἶδον τὴν ἐπιφάνειαν τούτου τοῦ λόφου κεκαλυμμένην μὲ τεμάχια ἐκείνων τῶν στιλπνῶν μαύρων πηλίνων πινακίων μετὰ μακρῶν ὀριζοντείων σωλήνων, ἢ μετὰ ἀγγείων διπλῶν καθέτων σωληναρίων, πρὸς ἀνάρτησιν, ἅτινα ἐνταῦθα ἐν Ἰσσαρλίκ μόνον ἐν τῇ στρώσει τῶν ἐρειπίων τῆς πρώτης ἀποικίας ἀπαντᾷ τις, ὅτι ὅμως ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν ἐξέπληξεν ἦτο, ὅτι ταῦτα τὰ τεμάχια τῶν ἀγγείων ἐφαίνοντο ὅλως καινουργῇ, ἂν καὶ ἔμειναν ἐκτεθειμένα εἰς τὸ ὑπαιθρον ἴσως ἀπὸ 4000 ἐτῶν ἀδιαλείπτως· καὶ μάλιστα ὅτι ἡ ἄσβεστος μετὰ τῆς ὁποίας πληροῦται ἡ γεγλυμμένη κόσμησις διατηρεῖται ὅλως καινουργῆς. Συγχρόνως τούτων συνήθροισα καὶ διάφορα τεμάχια πηλίνων ἀγγείων, ἅτινα ὁμοιάζουσι μὲ τὰ ἐν Ἰσσαρλίκ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀποικίᾳ παρουσιαζόμενα, καθὼς καὶ διαφόρους λιθίνας σφύρας. Ἐπὶ δύο ἡμέρας ἀνέσκαψα ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπιφανείας τούτου τοῦ περιέργου τύμβου μετὰ 4 ἐργατῶν ἐκ τριῶν μέτρ. μήκους καὶ πλάτους ὄρυγμα, ὅτε ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἐργασίας ἀπηγορεύθη ὑπὸ τοῦ ἐν Λαρδανελλίοις στρατιωτικοῦ διοικητοῦ. Εἰς ἐκείνας τὰς δύο ἡμέρας εἶχον ὅμως ἤδη 2 1/2 μέτρα βάθος σκάψει καὶ συλλέξει μίαν πλουσίαν συλλογὴν ἐνδιαφερόντων λιθίνων ἐργαλείων καὶ πηλίνων ἀγγείων. Εἰς βάθος 1 1/2 μέτρ. εὗρον εἰς τοῦτον τὸν τύμβον μίαν στρῶσιν μετ' ἀχύρου ἀναμεμιγμένην ἐλαφρῶς ὠπτημένων πλίνθων, αἵτινες ὁμοιάζουν πολὺ ταῖς τῆς ἐν Ἰσσαρλίκ δευτέρας καὶ τρίτης πόλεως. Εἵτα προῦχώρησα εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τῶν ἄνω τοῦ

Ἰν-Τεπέ κειμένων τύμβων διὰ τὰς ὁποίας ἡγόρασα τὴν ἄδειαν ἀπὸ τοῦ ἰδιοκτητήτου ἀντὶ 3 λιρῶν· δυστυχῶς ὁμως καὶ αὕτη ἡ ἐργασία ἀπηγορεύθη ὑπὸ τοῦ ἐν Δαρδανελλίοις στρατιωτικοῦ διοικητοῦ πρὶν ἢ φθάσω εἰς οὐδὲν ἀποτέλεσμα. Ἀνέσκαψα προσέτι ἐπὶ τοῦ Βαλῆ-Δάγ, ὅπισθεν τοῦ Βουνάρβασι ἐκεῖνον τὸν 25 μέτρ. ἐν διαμέτρῳ καὶ 2,50 μέτρ. ὕψος ἔχοντα τύμβον, ὃν ὑπέδειξαν οἱ ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας τῆς Τροίας τοῦ Βουνάρβασι, ὡς ἀνήκοντα τῷ Πριάμῳ· δὲν εὔρον ὁμως οὐδὲν ἄλλο ἐντὸς αὐτοῦ ἢ τεθραυσμένα τεμάχια τῶν πρὸ ὀλίγου περιγραφέντων πολὺ ὀλίγον ἐψημένων, χονδρῶν, βαρέων, φαιῶν καὶ μαύρων πηλίνων ἀγγείων, ἅτινα εὐρίσκονται πολλὰ ὡς εἶπον ἐν Ἰσσαρλικά κάτωθεν τῶν μακεδονικῶν τειχῶν, καὶ διὰ τὰ ὁποῖα δὲν τολμῶ ἀκριβῶς νὰ ὀρίσω ἐποχὴν τινα. Ἐπίσης ἔκαμα κατοπτεύσεις μετὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων μου λίαν ἐπιμελῶς ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς μικρᾶς πόλεως μετὰ τῆς ἀκροπόλεως εἰς τὸ ἄκρον τοῦ Βαλῆ-Δάγ, ἣτις πόλις εἶχε σχεδὸν ἐπὶ μίαν ἑκατονταετηρίδα τὴν μὴ ἀνήκουσαν τιμὴν τοῦ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ Ὀμηρικὴ Ἰλίου μετὰ τῆς Περιγάμου της. Ἐκεῖ εὔρομεν ὅτι τὰ τεῖχη ἀνήκουσιν εἰς δύο διαφόρους ἐποχάς· τὰ τῆς πρώτης ἐποχῆς συνίστανται ἐκ μεγάλων ἀκατεργάστων ὀγκωδῶν λίθων, ὧν ὁ μεταξὺ χῶρος πληροῦται διὰ μικρῶν λιθαρίων. Τὰ τῆς δευτέρας συνίστανται ἐκ πελεκητῶν εἰς κανονικὰς στρώσεις κειμένων λίθων. Αὗται αἱ δύο διάφοροι ἐποχαὶ εὐρέθησαν καὶ εἰς ὅλας τὰς ὑφ' ἡμῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει καὶ ἐν τῇ κάτω πόλει ἐσκαμμένας τάφρους ἢ ὀρυγματα. Εἰς ἓνα 25 μέτρ. μήκους γάνδακα ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀκροπόλεως ἔφθασα τὸν βράχον εἰς τὸ βάθος 2,50 μέτρ., ἐκ τῶν ὁποίων 1,80 ἀνάγονται εἰς τὴν δευτέραν καὶ 0,70 εἰς τὴν πρώτην ἐποχὴν. Ἐν τῇ στρώσει τῆς δευτέρας ἐποχῆς εὔρομεν τεμάχια μαύρων, φαιῶν ἢ ἐρυθρῶν στυλινῶν ἐλληνικῶν πηλίνων ἀγγείων ἐκ τοῦ δ' ἢ ε' αἰῶνος μεταξὺ

τῶν ὁποίων ὑπῆρχον καὶ μαῦρα αὐλακωτά, εἰς τὰ ὅποια ἡμεῖς οἱ ἀρχαιολόγοι δὲν συνειθίζομεν νὰ ἀποδίδωμεν πλέον τῶν 200 ἐτῶν π. Χ.

Τοῦναντίον εἰς τὸ λιθόστρωτον τῆς πρώτης ἐποχῆς εὐρομεν ἀποκλειστικῶς τὰ πολλάκις ἀναφερθέντα χονδροειδῆ, βαρέα, πολὺ ὀλίγον ἐψημένα, φαῖα ἢ μαῦρα πήλινα ἀγγεῖα.

Εἰς τινὰ δεῦτερον χάνδακα ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς ἀκροπόλεως ἐφθασα τὸν βράχον εἰς βάθος ἤδη 1,50 μέτρ. ἐκ τοῦ ὁποίου 0,60 μέτρ. ἀνέρχεται εἰς τὴν δευτέραν ἐποχὴν καὶ 0,90 εἰς τὴν πρώτην. Εὖρον δὲ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς χάνδακας ἀκριβῶς τὰ αὐτὰ πήλινα ἀγγεῖα τῶν δύο ἐποχῶν, τοῦτο συνέβη καὶ εἰς ἓνα τρίτον καὶ τέταρτον εἰς τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν ἄκραν τῆς ἀκροπόλεως ὅφ' ἡμῶν ἀνοιχθέντα χάνδακα εἰς ὃν ἐφθάσαμεν τὸν βράχον εἰς βάθος 2,50 μέτρ., ὁμοίως ἐπὶ ἐν 3,50 βάθους ὄρυγμα, ὅπερ ἐσκάψαμεν εἰς ἐν μικρὸν παλαιὸν οἰκοδόμημα χωρὶς νὰ φθάσωμεν τὸν βράχον, ἄλλως τε εἶνε ἢ ἐπισώρευσις τῶν χωμάτων εἰς τοῦτο τὸ μικρὸν οἰκοδόμημα παχυτέρα παρὰ εἰς ἄλλο μέρος τῆς ἀκροπόλεως. Τὰς δύο ταύτας ἐποχὰς εὖρομεν καὶ εἰς τὰς ἐρεῦνας ἐν τῇ κάτω πόλει. Ἐξ ἐκείνων τῶν προῖστορικῶν πηλίνων σφονδυλίων μὲ τὰ ἐσκαλισμένα κοσμήματα, ἅτινα παρουσιάζονται κατὰ χιλιάδας, ἐν Ἰσσταρλίκ, δὲν εὖρον οὔτε ἕχνης εἰς τὸ Βαλῆ-Δάγ, καὶ μόνον τρία σφονδύλια τῆς ἐλληνικῆς ἢ ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Ἐπειδὴ πολλαπλῶς προεκλήθην ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τῆς θεωρίας τῆς Τροίας τοῦ Βουνάρβασι ἵνα ἀνασκάψω τὰς μαρμαρίνας λεκάνας, ἢ τὰς περιβολὰς τῶν πηγῶν τοῦ Βουνάρβασι, διὰ τοῦτο ἤθελον ἀκόμη ἐνταῦθα νὰ διαβεβαιώσω τὸν ἀναγνώστην ὅτι ἐκεῖ τίποτε δὲν ὑπάρχει τοιούτου εἶδους, καὶ ὅτι εἰς ἐκείνας τὰς πηγὰς ἓνα μόνον λίθον ἠδυνήθημεν νὰ ἀνακαλύψωμεν, ὅστις κατειργάσθη ὑπὸ ἀνθρωπίνης χειρὸς· καὶ εἶνε μὲν οὗτος ὁ λίθος μαρμαρίνον δωρι-

κὸν γεῖτον, κατὰγεται δὲ πιθανῶς ἐκ τοῦ Νέου Ἰλίου ἐπὶ τοῦ ὁποίου τῶρα πλύνουσιν αἱ γυναῖκες· αἱ σταγόνες παρατηροῦνται ἔτι ἐπὶ τούτου.

Κατωπτεύσαμεν προσέτι τὴν Ἑσκι-Ἰσσαρλικ καλουμένην τοποθεσίαν μιᾶς ἀρχαίας πόλεως ἀντικρὺ τοῦ Βαλῆ Δάγ εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Σκαμάνδρου, εὔρομεν ὅμως ἐκεῖ τὴν ἐπισώρευσιν τῶν χωμάτων ἔτι πολὺ μικροτέραν καὶ μόνον ἐκεῖνα τὰ πῆλινα ἀγγεῖα τὰ τῆς πρώτης ἐποχῆς τοῦ Βαλῆ-Βάγ. Ἐπίσης ἠρευνήσαμεν καὶ τὸ Φουλοῦ-Δάγ βορειανατολικῶς τοῦ Ἑσκι-Ἰσσαρλικ καὶ εὔρομεν ἐκεῖ ἀποκλειστικῶς μόνον κοινὰ ἐρυθρὰ πῆλινα ἀγγεῖα, ἅτινα εὕρισκονται καὶ ὑποκάτω τῶν ἐρειπίων τῆς μακεδονικῆς πόλεως εἰς τὸ Ἰσσαρλικ πολὺ συχνά. Ἠρεύνησα προσέτι τὴν εἰς ὕψος 515 - 544 μετρ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ἐπὶ τοῦ Χαλὶ-Δάγ παρὰ τὸ Μπεϊραμίτς κειμένην τοποθεσίαν τῆς ἀρχαίας Κεβρῆνης, ἀνέσκαψα ἐκεῖ πλέον τῶν 20 θέσεων, ἀπὸ τῶν ὅσων ὅμως πάντοτε εἰς ὀλιγώτερον τῶν 0,50 μέτρ. τὸν βράχον. Ἐκεῖ εὔρον πανταχοῦ τὰ πῆλινα ἀγγεῖα τῶν ἐπὶ τοῦ Βαλῆ Δάγ φανερώς ἀποδειχθέντων δύο ἐποχῶν, καὶ διάφορα ὀρειχάλκινα νομίσματα τῆς Κεβρῆνης. Εἰς δύο τῶν τάφρων μου ἀνεκάλυψα τάφους, εἰς ἓνα τῶν ὁποίων εὔρον ἓνα σιδηροῦν τρίποδα, ἐν ὀρειχάλκινον ἀγγεῖον, ἐν τεθραυσμένον ἀγγεῖον, ἐν ζεῦγος ἀργυρῶν ἐνωτίων. Προσέτι ἠρευνήσα τὴν ἀρχαίαν τοποθεσίαν τοῦ ὄρους Κουρσουλοῦ Τεπέ κειμένου εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰδης, ἔχοντος ὕψος 345 μ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκάζω ἕνεκα πολλῶν λόγων οὓς ἀνέλυσα ἐν τῷ συγγράμματί μου ἢ *Περὶ ἡγήσεις ἀρὰ τὴν Τρωάδα* ¹

¹ Μεταφρασθὲν ἐσχάτως ἐκ τῆς γερμανικῆς ὑπὸ τοῦ φοιτητοῦ τῆς Φιλολογίας κ. Παναγιώτου Γ. Καστρωμένου, καὶ δημοσιευθὲν ἐν τῷ περιοδικῷ Π α ρ ν α σ σ ὅ ς.

ὥς τὴν ἀρχαίαν Δαρδανίαν καὶ Παλαιὰν Σκέψιν. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὄρους σχηματίζει πανταχοῦ ἀποκρήμνους διὰ τοῦτο κατηνέχθησαν ἐνταῦθα, καθὼς καὶ ἐν τῇ Ἰθάκῃ, τὰ λείψανα τῆς προϊστορικῆς ἀνθρωπίνης βιομηχανίας ὑπὸ τῶν χειμερινῶν βροχῶν οὕτως, ὥστε ἡ ἐπισώρευσις τῶν χωμάτων εἶνε μάλιστα πλέον ἀσήμαντος ἢ εἰς τὴν Κεβρήνην. Ἡδυνήθην μόνον ὀλίγα θραύσματα πηλίνων ἀγγείων νὰ συλλέξω ἐν τοῖς ὁποίοις ἀναγνωρίζω πάλιν τὰς δύο ἐποχὰς τοῦ Βαλῆ-Δάγ. Προϊστορικῶν πηλίνων ἀγγείων οὔτε ἐδῶ οὔτε εἰς τὴν Κεβρήνην ὑπάρχει ἵχνος.

Ἐὰν λοιπὸν ἀνακεφαλαιώσω τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐμῆς τρωϊκῆς ἐκδρομῆς ἀπέδειξα ὅτι εἰς μακρὰν προϊστορικὴν ἐποχὴν ὑπῆρχεν ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Τροίας μία μεγάλη πόλις, ἥτις εἰς τὸ Ἰσσαρλικ εἶχε μόνον τὴν ἀκρόπολιν τῆς μετὰ τῶν ναῶν τῆς, ἐν ᾗ ἡ κάτω πόλις αὐτῆς ἐξετείνετο εἰς ἀνατολικήν, μεσημβρινήν, καὶ δυτικὴν διεύθυνσιν ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ μεταγενεστέρου Νέου Ἰλίου, καὶ ἐπομένως ὅτι ἀνταποκρίνεται πληρέστατα αὕτη ἡ πόλις εἰς τὴν ὀμηρικὴν περιγραφὴν τῆς Ἰερᾶς Ἰλίου. Ἀπέδειξα προσέτι ἐκ νέου ὅτι τὰ ἐρείπια τὰ ἐπὶ τοῦ Βαλῆ-Βάγ εἰσὶ σχετικῶς νέα καὶ αἱ ἀξιώσεις τοῦ τελευταίου τούτου ὅτι εἶνε ἡ τοποθεσία τῆς ἀρχαίας ὀμηρικῆς Τροίας, ἀπέναντι τοῦ Ἰσσαρλικ πίπτουσι καθ' ὁλοκληρίαν.

Προσέτι ἀπέδειξα ὅτι ἡ ἐπισώρευσις τῶν χωμάτων, ἥτις ἐν Ἰσσαρλικ ἀναβαίνει εἰς 16 μέτρ. βάθους εἰς τὰς πέντε περιεργότερας τοποθεσίας τῆς Τρωάδος, ἔνθα ὑπῆρχον αἱ ἀρχαιότεραι ἀποικίαι, εἶνε ἐντελὼς ἀσήμαντος. Ἐκ τῶν ἐρευνῶν μου ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς τάφοις ἀποδεικνύεται προσέτι ὅτι αἱ δύο ὑπὸ τῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαιότητος τῷ Ἀχιλλεῖ καὶ τῷ Πατρόκλῳ ἀποδιδόμενοι τύμβοι, πρέπει νὰ ᾔνε κατὰ πολλοὺς αἰῶνας νεώτεροι τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἐν ᾗ ὁ ὑπὸ τῆς παραδόσεως τῷ Πρωτεσίλαῳ ἀποδιδόμε-

νος τύμβος ἀνήκει πιθανῶς εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς δευτέρας ἀποτεφρωθείσης πόλεως τῆς Τροίας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΣ

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΑΝΑΙΣΧΥΝΤΙΩΝ

Ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ, ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων καὶ μέχρι σήμερον, ἀναισχυντῖαι ἀπαντῶσιν ἄπειροι καὶ εἰδῶν παντοίων ἀνάξια τοῦ ἀνθρώπου ἔργα πάμπολλα, καὶ δυστυχῶς μεταξὺ τῶν πολιτισμένων λαῶν αἰσχροτέρα ἢ μεταξὺ τῶν βαρβάρων, ὡς ἐν γνώσει καὶ ἐν ἀπαγορεύσει τολμώμενα· δύο τινὲς ὁμῶς ἀναισχυντῖαι ἐξ ὧν ἀνέγνων ἐπὶ ζωῆς, ἀφῆκαν ἐν τῷ πνεύματί μου βαθεῖαν ἐντύπωσιν. Ἡ μὲν ἐπράχθη ὑπὸ τῶν Ταραντίνων πρὸς Ῥωμαίους, ἡ δὲ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων πρὸς Ἑλλήνας. Τίς τῶν δύο ἡ μᾶλλον ἐπίμεμπτος, τὸν ἀναγνώστην θὰ φέρω νὰ κρίνῃ μᾶλλον ἐμοῦ, ἐραυιζομένου ἐκ τῶν ἱστοριογράφων.

Ἡ πόλις Τάρας (τανῶν Taranto) ἤτο ποτε ἡ ἰσχυροτάτη καὶ λαμπροτάτη τῶν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἐλληνικῶν ἀποικιῶν. Πληθυσμὸν εἶχε 300,000 ψυχῶν, τριάκοντα δὲ ἄλλαι ὑπέκειντο εἰς αὐτὴν πόλεις. Ἐμπόριον εὐρύτατον, πλούτη ἄπειρα, πολυτέλεια ἀχαλίνωτος, — ἐκεῖ κατεσκευάζοντο καὶ τὰ λεγόμενα *tarantividia*, τρίχαπτα οἷα τὰ τῶν Βρυξελλῶν σήμερον (*dentelles de Bruxelles*), ἅτινα ἐθαυμάζοντο καὶ περιεζητοῦντο ὑπὸ τῶν κυριῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου ὡς στολισμὸς καὶ ἅμα ὄλθος, — σπατάλη, σπατάλη, σπατάλη, καὶ ἡ παρομαρτοῦσα αὐτῇ ἀκολασία ἡθῶν, ἐξ ἧς καὶ ἀπωλέσθησαν ἐπὶ τέλους οἱ Ταραντῖνοι.

Περὶ τὸ τριακοστὸν ἔτος πρὸ Χριστοῦ, πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν γειτόνων Λευκανῶν οἱ καλοί σου Ταραντῖνοι, προσεκά-

λεσαν ἐξ Ἑλλάδος τὸν Κλεώνυμον, υἱὸν Κλεομένους τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης, — ὅπου, ὡς φαίνεται, τὰ ταραντινῖδια ὑπερεφροῦντο, — καὶ ὁ Σπαρτιάτης οὗτος ἐξηνάγκασε μὲν τοὺς Λευκανοὺς νὰ εἰρηνεύσωσιν, ἐξετράπη ὅμως ἔπειτα εἰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς, καταχρώμενος τὴν νίκην· ἐλεηλάτησε τὴν Μεσσαπίαν, ἐπὶ τῆς νοτιοανατολικωτάτης ἄκρας τῆς Ἰταλίας, καὶ κατέκτησε τὴν πόλιν τῶν Θουρίων, ἕως οὗ ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, στρατηγούντος τοῦ Μάρκου Αἰμυλίου Παύλου, ἐτράπη ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτοῦ εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἐδήωσε τὴν Ἑνετίαν, καὶ ἀποκρουσθεὶς ἔπειτα ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τί καλὸν προέκυψεν εἰς τοὺς Ταραντίνους ἐκ τῆς ἐπικουρίας ἣν ἐδέησε νὰ ἐκζητήσωσιν ἐξ Ἑλλάδος ; Ἡ ληστρικὴ ἐπιδρομὴ τοῦ Κλεωνύμου ἔφερε κατὰ πρῶτον τοὺς Ῥωμαίους εἰς Μεσσαπίαν, καὶ ἕκτοτε οὗτοι ἐθεωρήθησαν ὡς προστάται τῶν αὐτόθι ἀσθενῶν ἐλληνικῶν πόλεων κατὰ τῶν Λευκανῶν καὶ τῶν Βρετίων, ὥστε καὶ τινες τῶν πόλεων τούτων ἐδέχθησαν μετ' οὐ πολὺ Ῥωμαϊκὰς φρουράς.

Μία μόνη ἐξ αὐτῶν τῶν πόλεων, ὁ Τάρας, ἣ ἐξ ἧς καὶ προεκλήθησαν τὰ πράγματα ταῦτα, εἶδεν ὡς ἐπικίνδυνον ταύτην τῶν Ῥωμαίων τὴν γειτνίασιν, καὶ δικαίως· διὸ καὶ συνωμολόγησεν ἐξ ἀνάγκης μετ' αὐτῶν συνθήκην, δι' ἧς οὗτοι, ὡς ἔχοντες ἔτι φροντίδας ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ, ὑπεχρεώθησαν νὰ μὴ στέλλωσι τὰ πολεμικὰ αὐτῶν πλοῖα ἀνατολικώτερον τῆς Λακωνίας Ἁκρας (Capo della Colonna), ἥτοι νὰ μὴ πλέωσιν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Τάραντος· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ, ἐζήτησεν, ὡς λέγεται καὶ εἶνε πιστευτόν, νὰ συνδεθῇ μετὰ τῆς Σαμνιτιδὸς καὶ τῆς Λευκανίας, εἰς κοινὴν, χρείας τυχούσης, ἄμυναν κατὰ τῆς Ῥώμης.

Ἐκ τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν ὅσαι εἶχον δεχθῇ Ῥωμαίους φρουροὺς ἦσαν καὶ οἱ παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος κείμενοι Θούριοι, ὧν ἡ μετὰ τῆς Ῥώμης συγκαινωνία, διακο-

πεῖσα ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ὑπὸ τῶν Λευκανῶν, κατωρθοῦτο μόνον διὰ θαλάσσης. Εἶχον πέμψει λοιπὸν εἰς αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι ναυτικὴν μοῖραν ἐκ δέκα πλοίων· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Ταραντῖνοι δὲν εἶχον ἐναντιωθῆ, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν παρὰ τὰς συνθήκας εἰσόδον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στολίσκου τούτου εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ὄχλος εἶχε λάβει ἀκολούθως ἀφορμὰς νὰ διατεθῇ δυσμενέστατα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, δημαγωγός τις Θάϊς καλούμενος ἔπεισε τοὺς συμπολίτας νὰ προσβάλωσι τὰ πλοῖα ἐκεῖνα καὶ ἀπελάσωσιν αὐτὰ ἀπὸ τοῦ κόλπου.

Ἐνταῦθα βλέπει τις ὅτι, καὶ ἂν ἐν ταῖς δημεγερσίαις ὑφίσταται εὐγενές τι ὄρηγμα ἀπὸ γνησίας ἐθνικῆς φιλοτιμίας προερχόμενον, ὅταν ὁμως αἱ περιστάσεις δὲν ἐπιτρέψωσι τὴν ἐκδήλωσιν αὐτοῦ, ἀνάγκη νὰ κατασιγάζεται, ἀναβαλλόμενον εἰς καιροὺς ἀρμοδιωτέρους. Ἄλλ' οἱ Ταραντῖνοι, ἐνδόσαντες εἰς τὸ φιλόπατρι αὐτῶν ὄρηγμα, καίτοι ἄκαιρον, ἔπεμψαν εἰς τοὺς Θουρίους στρατόν, ὃν ὑπεδέχθη ἐνθουσιωδῶς ἡ δημοκρατικὴ μερίς τῆς πόλεως, ὡς ὑπερισχύουσα, καὶ γενόμενοι κύριοι τῆς πόλεως, τοὺς μὲν Ῥωμαίους φρουροὺς αὐτῆς ἀφῆκαν ὑποσπόνδους, ἐξώσαντες δὲ τοὺς ἐπιφανεῖς τῶν πολιτῶν, οἵτινες προηγουμένως εἶχον προσκαλέσει τὴν Ῥωμαϊκὴν φρουράν, διένειμον τὰ κτήματα αὐτῶν μεταξὺ τοῦ δήμου.

Οἱ Ῥωμαῖοι, φυσικῶς τῷ λόγῳ, ὠργίσθησαν ταῦτα μαθόντες, διὸ καὶ πέμψαντες εἰς Τάραντα πρεσβευτάς, ὧν προῖστατο ὁ Λευκίας Ποστόμιος, ἀπήτησαν πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν κάθοδον τῶν ἔξω τῆς τῶν Θουρίων πόλεως ἐκβληθέντων ἀριστοκρατικῶν, τὴν εἰς αὐτοὺς ἀπόδοσιν τῶν ἀφαιρεθέντων, καί, τὸ βαρύτερον, τὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους παράδοσιν τῶν Ταραντίνων, ὅσοι ἐγένοντο αἵτιοι τῆς παραβάσεως τῆς εἰρήνης.

Ὁ λαὸς τῶν Ταραντίνων οὐδὲ ν' ἀκροασθῇ αὐτῶν ἠθέ-

λησεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπὶ τούτῳ συγκροτηθείσῃ· τὸ δὲ χεῖριστον, καὶ περιύβρισεν αὐτοὺς αἰσχυρῶς, καθ' ἃ ἀφηγεῖται Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς· διότι, ἀντὶ ἀπέναντι τῆς κινδυνευούσης πόλεως των νὰ σωφρονήσωσι βουλευόμενοι ὅ,τι συνέφερον εἰς αὐτὴν ἐν τῇ δυσχερεῖ περιστάσει ἐκείνῃ, παρετήρουν τὶ ἐλληνιστὶ λαλῶν ὁ Ῥωμαῖος πρεσβευτῆς ἔλεγεν οὐχὶ ἀκριβέστατον κατὰ τοὺς τύπους τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, καὶ ἐγέλων πρὸς αὐτόν, τραχυνόμενοι διὰ τὰς ἀνατάσεις τῶν χειρῶν του, καὶ βάρβαρον αὐτὸν ἀποκαλοῦντες. Τελευταῖον δὲ καὶ τὸν ἐξέβαλον τοῦ θεάτρου, ὅπου, κατὰ τὸ ἐλληνικὸν ἔθος, ἐγίνοντο αἱ συνελεύσεις.

Δὲν ἠρκέσθη δὲ εἰς ταῦτα ὁ ὄχλος τῶν Ταραντίνων, ἀλλ' ἐνῶ ἐξήρχοντο οἱ πρεσβευταί, Φιλωνίδης τις, ἰστάμενος ἐπὶ τῆς παρόδου αὐτῶν, σπερμολόγος ἄνθρωπος ἐπονομαζόμενος καὶ *Κοτύλη*, ὡς ἂν ἐλέγομεν ἡμεῖς *Κανάτα*, διὰ τὴν οἶνοφλυγίαν ἧς ἐχρῆτο καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον, μεστός δ' ἔτι τῆς πρὸ μικροῦ μέθης, οὗτος ἀνασύρας τὸ φόρεμα ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, κατέστη τὰ ὀπίσθια «ὡς αἰσχιστον ὀφθῆναι» καὶ οὕτω κατεσκέδασεν ἐπὶ τῆς «ἱερᾶς ἐσθῆτος τοῦ πρεσβευτοῦ τὴν οὐδὲ λέγεσθαι πρέπουσαν ἀκαθαρσίαν.»

Συμπεραίνει ἕκαστος· — ὅλον τὸ θέατρον κατερράγη τότε εἰς γέλωτα κατὰ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὁ Ποστόμιος, ἐμβλέψας εἰς τὸν Φιλωνίδην, «Δεχόμεθα, εἶπε, τὸν οἰωνόν, ὃ σπερμολόγε ἄνθρωπε, ὅτι καὶ τὰ μὴ αἰτούμενα δίδετε εἰς ἡμᾶς.» Ἐπειτα δέ, πρὸς τὸν ὄχλον στραφεῖς, καὶ τὴν ὑβρισμένην δεικνύων ἐσθῆτα, — διὸ καὶ ἠύξησεν ὁ γέλως ἀπάντων, καὶ φωναὶ ἤκούοντο ἐνίων τινῶν ἐπιχαιρόντων καὶ ἐπαινούντων τὴν ὕβριν, — «Γελάτε, εἶπεν, ὅσον δύνασθε, ὡς ἄνδρες Ταραντῖνοι, γελάτε, διότι πολὺν τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον θὰ κλαύσετε.»

Ἐκπικραθέντων δὲ τινων πρὸς τὴν τοιαύτην ἀπειλὴν, ὁ Ποστόμιος προσέθεσε, «Καὶ ἵνα μᾶλλον ἀγανακτήσητε, σᾶς λέγομεν προσέτι καὶ τοῦτο, ὅτι διὰ πολλοῦ αἵματος τὴν ἐσθῆτα ταύτην θὰ ἐκπλύνετε.»

Ταῦτα ἐν ἔτει ἀκριβῶς 281 π. Χ.

Οὕτως ἀπέπλευσαν τοῦ Τάραντος οἱ τῆς Ῥώμης πρεσβευταί, κατησχυρμένοι μὲν, κατὰ τὸ παιδαριῶδες τοῦ ὄχλου φρόνημα, ἀλλὰ δικαιωθέντες διὰ τὴν μετὰ ταῦτα ἐκδίκησιν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν φίλων τῶν Ταραντίνων, ἦτοι τῶν Ἑλλήνων ὄλων. Διότι οἱ Ῥωμαῖοι κατόπιν ἔπεμψαν κατὰ τοῦ Τάραντος στρατόν, ἡγουμένου τοῦ Λευκίου Αἰμυλίου Βαρβούλου, καὶ ἤρξατο ὁ πρὸς Ταραντίνους πόλεμος. Οὗτοι πάραυτα εἶχον καταφύγει πάλιν εἰς ἐπικουρίαν ἔξωθεν, τὴν τοῦ βασιλέως τῶν Ἡπειρωτῶν Πύρρου, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν καὶ μετ' αὐτῆς, ἥ ὅτι ἠῤῥησαν τὰς ἰδίας συμφοράς· ὑπέπεσαν εἰς τὴν δεσποτείαν τοῦ Πύρρου, καὶ τούτου ἔπειτα ἀποθανόντος παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ φρουροῦ αὐτῶν Μίλωνος πάλιν εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων διάκρισιν. Ἐκτοτε δ' ἀπέβαλον τὰ ἀριστοτεχνήματα αὐτῶν, ἀπέβαλον τὸν στόλον, καί, τὸ τιμιώτερον, τὴν ἀνεξαρτησίαν.

Τὴν ἀναισχυντίαν τοῦ Φιλωνίδου παρελλήλιστα πάντοτε ἐν τῷ πνεύματί μου πρὸς τὴν ἐξῆς, ὡσαύτως ἱστορικὴν.

Ἐν ἔτει 1096, οἱ Σταυροφόροι ὠρμήθησαν δίκην ἀκρίδων ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, ὁμολογουμένως μὲν ἵνα λυτρώσωσι τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν, κυρίως δὲ ὑποτρέφοντες σκοποὺς φιλαρχίας καὶ λαφυραγωγίας, τινὲς δὲ καὶ ἐκδικήσεως πρὸς τοὺς Ἑλληνας τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους.

Εἶχον διαιρεθῆ εἰς τρεῖς μεγάλας στρατιάς· καὶ τῆς μὲν ἡγεῖτο ὁ Γοδοφρέδος Βουλλίων, δούξ Λοθαριγγίας, τῆς δὲ ὁ κόμης Τολώσης (Toulouse) Ῥαϋμόνδος ὁ Δ', τῆς δὲ ὁ τότε ἡγεμὼν αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Τάραντος, ὀνόματι Βοεμόνδος.

Τούτου ἰδίως τὸν θεῖον ζῆλον ὑπεξέκαιεν, ὥς καὶ ἡ "Αννα Κομνηνὴ διηγεῖται, οὐχὶ ἡ σωτηρία τοῦ Ἀγίου Τάφου, ἀλλ' ἄσπονδον πρὸς τοὺς Ἕλληνας αὐτοκράτορας μῖσος· ἐπέποθει λοιπὸν νὰ διέλθῃ τὰς χώρας αὐτῶν, πεποιθὼς εἰς τὴν τύχην του, καὶ ἐλπίζων νὰ σχηματίσῃ ἐκ τῶν χωρῶν ἐκείνων ἴδιον βασίλειον πρὸ τῆς καθόδου του εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἐβασίλευε κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον εἰς τὸ Βυζάντιον ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός.

Αἱ τρεῖς τῶν εὐλογημένων τούτων Σταυροφόρων στρατιαὶ εἶχον καταφθάσει ἄλλεπάλληλοι εἰς τὸ βυζαντινὸν Κράτος καὶ μέχρι τῶν θυρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· πρώτη ἡ ὑπὸ τὸν Γοδοφρέδον, μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ αἱ ὑπὸ τὸν Βοεμόνδον καὶ τὸν Ῥαϋμόνδον.

Ἐθορυβήθη ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, καὶ δικαίως, βλέπων διερχόμενα τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ, ἐκόντος, ἄκοντος, ἀλλότρια τοσαῦτα πλήθη, ὑπὲρ τὰς πεντακοσίας χιλιάδας ψυχῶν, εἰς παντοίας ἐκτρεπόμενα καταχρήσεις ἐπὶ τῶν κατοίκων, καίτοι φιλίως πρὸς αὐτὰ φερομένων, ὥς ἐκστρατεύσαντα κατὰ κοινοῦ τῆς πίστεως καὶ πατρίδος ἐχθροῦ. Τὸν δὲ χαρακτηρὰ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ περιγράφουσι διὰ λαμπρῶν χρωμάτων, οὐ μόνον οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ, ὧν εἰς ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Ἰωάννης Σκυλίτζης, ὁ καὶ μέγας τότε πρωτοβεστιάριος καὶ δρουγγάριος τῆς αὐτοκρατορικῆς βίβλης, ἀποκαλῶν αὐτὸν «ἐχέφρονα ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας καὶ δραστήριον»,¹ — παραλείπω δὲ τὴν μαρτυρίαν τῆς Ἀννης Κομνηνῆς, ὥς θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου, — ἀλλὰ καὶ ἱστορικοὶ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων, οἷος ὁ λατινόφωνος μάλιστα κόμης Σεγύρου

¹ Ἰδε Excerpta ex brev hist. Ioannis Scylitzae eurolatae, Κ ε δ ρ η ν ο ὁ τόμος Β', σελ. 641, ἐκδ. Βίννης.

(de Ségur), λέγων περὶ τοῦ Ἀλεξίου, ὅτι « συγκατεῖχε σὺν τῇ σπανίᾳ ἀνδρίᾳ καὶ χαρακτῆρα σταθερὸν καὶ ψυχὴν γενναίαν, καὶ πνεῦμα εὐστροφον, λεπτὸν καὶ τεχνασματικὸν (rusé). Οὐτε δὲ ἐμεθύσκετο ὑπὸ τῶν αἰσίων κατορθωμάτων, οὔτε κατεβάλλετο ὑπὸ τῶν ἀποτυχιῶν, διότι οὐδέποτε εἶδον αὐτὸν οἱ πολέμιοι μικροψυχοῦντα, οὔτε δὲ πάλιν ὤμόν. Δὲν ἀπεδειλία καθ' οἷοις οὐδέποτε προσκόμματος, μᾶλλον δὲ ἀνωρθοῦτο εὐσθενέστερος μετὰ πᾶσαν ἡτταν· καὶ ὁσάκις συνέβη νὰ καθυστερήσωσιν οἱ στρατιῶται εἰς τὴν αὐτοῦ εὐψυχίαν, ὑπὸ δειλίας κατεχόμενοι, ἐθριάμβευσε διὰ τεχνάσματός τινος. Ἄλλως τε δὲ ἡγάπα τὰ γράμματα, τὰς τέχνας, καὶ τοὺς νόμους ἐσέβετο, δεσποτικὸς μὲν, ἀλλ' ἄνευ τυραννίδος, φιλόσοφος ἄνευ δοκησισοφίας, εὐσεβὴς ἄνευ θρησκομανίας· καὶ δὲν ἰδρύσε μὲν οὐδ' ἐπαγίωσεν ἢ ἀνέδειξε κράτος τι νέον, ὥς ὁ Μέγας Κάρολος, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐθαυματούργησεν ἀναβαλὼν τὴν πτῶσιν τοῦ βυζαντινοῦ.»¹

« Ἴνα δὲ καλῶς ἐκτιμηθῶσι», προσθέτει ὁ αὐτὸς συγγραφεύς, «τὰ ἔξοχα τοῦ Ἀλεξίου προτερήματα, ἀρκεῖ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὅψει εἰς οἷαν κατάστασιν εὔρε τὸ κράτος ὅτε αὐτὸς ἔλαβε τὰς ἡνίας. Κύριοι τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Φοινίκης, οἱ Σαρακηνοὶ ἀπεσέρουν τοὺς Ἕλληνας αὐτοκράτορας τοῦ πλείστου τῶν δυνάμεων καὶ τοῦ πλούτου. Οἱ Τοῦρκοι δὲ ἀφ' ἑτέρου, ἤδη κατακτηταὶ τῆς Περσίας, καὶ νέαν εἰς τὸν αἰῶνιον τοῦτον πολέμιον τῶν ἑλληνίδων χωρῶν πορίσαντες ἰσχύν, εἶχον κυριεύσει τὰς σημαντικωτέρας τῶν πόλεων τῆς Συρίας καὶ Μικρασίας. Εἰς Ἀντιόχειαν, εἰς Δαμασκόν, εἰς τὴν Νίκαιαν αὐτὴν ἐβασίλευον σουλτάνοι· ἕτεροι κατεκράτουν τῆς Σμύρνης καὶ τῆς

¹ "Hist. du Bas Empire, par le comte de Ségur. Tom II, Chap. XXVII et XXVIII.

Βιθυνίας· ἵππεις μωαμεθανοὶ προήλαυνον μέχρις ὀχθῶν τοῦ Βοσπόρου· ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διεκρίνοντο τὰ ὅπλα αὐτῶν στίλβοντα καὶ ἤκούοντο τῶν ἵππων οἱ χρεμετισμοί. Ἀπὸ βορρᾶ δὲ πάλιν οἱ Δαλμάται, οἱ Οὐγγροι, οἱ Πατζινάκαι, οἱ Κομάνοι, οἱ Τουρκοσκῦθαι ὑπερπηδῶντες τὸν ἀσθενῆ φραγμὸν τοῦ ποταμοῦ Ἰστρου, διέπλεον αὐτὸν κατὰ πᾶν ἔτος, καὶ διαπορθημευόμενοι ἐλεηλάτουν τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην, καὶ κατηράνιζον τοὺς κατοίκους μέχρι τῶν τῆς πρωτευούσης θυρῶν. Συγχρόνως δὲ καὶ θρασυὺς τις νορμανδός, ὁ Ῥοβέρτος Γισκάρδος, ἀφ' οὗ διὰ τῶν τυχοδιωκτῶν οὓς ἤγεν ἀφῆρσεν ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορίας ὅσα αὕτη ἐκέκτητο ἔτι ἐν Ἰταλίᾳ, ἐπεκράτει τῶν θαλασσῶν διὰ τῶν πλοίων του, καὶ ἀπεβίβαζεν εἰς τὰς παραλίας τῆς Ἑλλάδος τοὺς στρατιώτας του, ἄνδρας ἀείποτε ἀπλήστους καὶ αἰμοδιψεῖς. »

Τότε λοιπὸν ἐπῆλθον καὶ οἱ Σταυροφόροι.

« Εἰς τὸν Ἀλέξιον Κομνηνόν, — προσθέτει ὁ κόμης Σεγύρου —, ὡς ἡγεμόνα λαοῦ μὲν κατηρατισμένου καὶ διεφθαρμένου, στρατιῶν δὲ ἀπειθῶν, κενὸν βλέποντα τὸ δημόσιον ταμεῖον, τοὺς συμμάχους ἀπίστους, τοὺς μεγιστᾶνας διηρημένους εἰς ἀντιζήλους φατρίες, κατορθώσαντα δὲ ν' ἀντιστῇ πρὸς τοσαύτας προσβολάς, νὰ ἐπιζήσῃ εἰς τοσούτους κινδύνους, νὰ διαιρέσῃ ἢ νὰ κατανικήσῃ οὕτως ἰσχυροὺς ἐχθροὺς, καὶ πως ν' ἀναστυλώσῃ καὶ νὰ λαμπρύνῃ μάλιστα τὸν κλονούμενον καὶ πανταχόθεν καταπολεμούμενον θρόνον ἐκεῖνον, δικαιοτέρος ἴσως εἶνε ὁ ἔπαινος, ἢ εἰς τοὺς πλείστους τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ὧν ἡ τύχη ἐξωμάλυνε τὴν ὁδὸν καὶ παρῆσκεύασε τὴν δόξαν. »

Ναί, ἀλλ' ὁ Γιζότος, ἀνελπίστως, καίτοι ἀπηλλαγμένος αὐτὸς τοῦ λατινικοῦ πνεύματος, κακίζοντος πᾶν ὅ,τι βυζαντινόν, κατακρίνει τοῦναντίον τὸν Ἀλέξιον ὡς προσεγενθέντα πρὸς τοὺς Σταυροφόρους μετὰ μικροψυχίας καὶ ἄμα

ὑπεροψίας· ὡς δίδοντα αὐτοῖς ὑποσχέσεις καὶ ἅμα ψευδόμενον· ὡς κολακεύοντα αὐτοὺς καὶ ἅμα ἀντιπράττοντα, ἐξ οὗ τοὺς παρώργιζε μὲν, δὲν κατώρθωνε δὲ καὶ νὰ τοὺς φοβίσῃ. «Ὡς τε ἀπώλεσε πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν ὑπόληψιν. Ὅτε μὲν τοὺς ἡγχαρίσται ἐκθύμως ὅτι ἤλθον εἰς αὐτὸν ἐπίκουροι κατὰ τῶν ἀπίστων, ὅτε δὲ ἔστειλε στρατεύματα νὰ τοὺς παρενοχλῶσι καθ' ὁδόν, καὶ ὅταν εἶχον καταφθάσει εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπήτει νὰ ὁμώσωσιν εἰς αὐτὸν ὑπακοὴν καὶ πίστιν, ὡς οἱ ἴδιοι αὐτοῦ ὑπήκοοι. Τὴν μίαν μὲν ἡμέραν ἀπηρεῖτο εἰς αὐτοὺς ζωοτροφίας, πειρώμενος νὰ τοὺς δαμάσῃ διὰ τῆς πείνης, τὴν ἄλλην δὲ τοῖς ἐπεδαψίλευε συμπόσια καὶ δωρήματα»¹.

Ἀλλὰ ταῦτα, καὶ οὕτως ἂν εἶχον, ἐδικαίουν τὸν Ἀλέξιον πληρέστατα διὰ τὴν νέαν λεηλασίαν καὶ διαρπαγὴν, ἣν οἱ τοσοῦτοι καὶ τηλικούτοι τῶν ἐπικούρων τούτων στρατοὶ διέπραττον ἐν ταῖς χώραις του, περὶ ὧν ὁ αὐτὸς Γιζότος προσθέτει εὐθὺς κατόπιν, λέγων, «Καὶ οἱ Σταυροφόροι ὁμῶς ἀφ' ἐτέρου, ὁσάκις ἔλειπον αὐτοῖς τὰ τρόφιμα, διεσχορπίζοντο εἰς τὴν χώραν, ἣν καὶ ἐλεηλάτουν ἀνηλεῶς. Ὅσάκις ὁ αὐτοκράτωρ ἐζήτει παρ' αὐτῶν πίστιν καὶ σέβας, ὁ κόμης Ὑολώσης Ῥαιῦμόνδος ἀπεκρίνετο ὅτι ἤλθεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅχι ἵνα ζητήσῃ αὐθέντην ».

Μόνος ὁ Γοδοφρέδος Βουλλίωνος, βλέπων τὰ ἀπρεπῆ καὶ ἀνάξια ταῦτα ἔργα τῶν σὺν αὐτῷ, ἐφρόνει ὅτι ὥφειλον νὰ ἐπιστραφῶσιν αἱ ἀρπαγεῖσαι πόλεις εἰς τὸν κύριόν των, ἐνῷ ὁ Βοεμόνδος τῷ εἶχε προτείνει νὰ ἐπιτεθῶσιν ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ νὰ κυριεύσωσι τοῦ Βυζαντίου πρὸ τοῦ Ἀγίου Τάφου εἰς Ἱερουσαλήμ, τοῦθ' ὅπερ ὁ Γοδοφρέδος ἀκούσας, ἀνέμνησεν εἰς τὸν συμπολεμιστὴν του, ὅτι ἤλθεν ἵνα μόνον καταπολεμήσῃ τοὺς ἀπίστους.

¹ Guizot: Hist. de France racontée a mes petits enfants.

Ἐλεεινοῦ χαρακτηῖρος εἶχε φανῆ ὁ Βοεμόνδης οὗτος εἰς πᾶσαν περίστασιν. Ὁ αὐτοκράτωρ, μαθὼν τὴν ἀπληστείαν καὶ κενοδοξίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν εἰσήγαγε μίαν τῶν ἡμερῶν ἐν τινὶ αἰθούσῃ μεστῇ θησαυρῶν θαυμασιῶν. «Ἐχει εἰδῶ, εἶπεν ὁ Βοεμόνδης, ὅσα θὰ ἤρκουν ἵνα κατακτήσῃ τις βασιλεία.» Ὁ αὐτοκράτωρ μετέπεμψεν ὅλους τοὺς θησαυροὺς ἐκείνους εἰς τὸ κατάλυμα τοῦ Βοεμόνδου, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν προσεποιήθη ὅτι δὲν ἐσπεργε νὰ τοὺς δεχθῇ, ἔπειτα ὅμως τοὺς ἀπεδέχθη· μάλιστα δὲ λέγεται ὅτι καὶ ἐξελιπάρησε τὸν αὐτοκράτορα ἵνα τῷ ἀπονεμηθῇ ὁ τίτλος μεγάλου δομεστίκου, ἥτοι ἀρχιστρατήγου τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ὃν τίτλον ὅμως ὁ Ἀλέξιος ἐφυλάχθη τοῦ ν' ἀπονεύμῃ, ὑποσχόμενος ὅτι καὶ τοῦτο θὰ ἐγίνετο μετὰ τὰς μελλούσας τοῦ Βοεμόνδου ὑπηρεσίας πρὸς τὸ κράτος καὶ τὸν αὐτοκράτορα.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ, γινομένης εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς τελευτῆς, καθ' ἣν ὤφειλον τινὲς τῶν Γάλλων ὀπλαρχηγῶν νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἵνα προσφέρωσιν εἰς αὐτὸν κατὰ τὰ εἰθισμένα τιμὴν καὶ προσκύνησιν, εἰς τούτων, ὀνόματι κόμης Ῥοβέρτος ἐκ Παρισίων (*comte Robert de Paris*) ἀνέβη τὰς βαθμίδας τοῦ θρόνου πολυῶν νὰ καθεσθῇ πλησίον τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀληθὲς εἶνε ὅτι ἡ τοσαύτη ἀναίδεια ἐνεποίησεν αἰσθήσιν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς συνεταίρους τοῦ Ῥοβέρτου, ἐξ ὧν εἷς, κόμης Βαλδουῖνος καλούμενος, κρατήσας τὸν νεανίαν ἀπὸ τοῦ βραχίονος, — «Πρὸς-εἶξε, τῷ εἶπεν· ὅταν εὐρίσκεται τις εἰς ξένον τόπον, χρεῖα νὰ σέβηται τοὺς κυρίους τοῦ τόπου καὶ τὰ ἔθιμα.»

Τί δὲ ἀποκρίνεται ὁ Ῥοβέρτος; — «Τῇ ἀληθείᾳ, δὲν ὑποφέρω νὰ βλέπω αὐτὸν τὸν σκαιὸν καθήμενον, ἐνῶ τόσοι περιφανεῖς στρατηλάται ἵστανται ὀρθοὶ ἐνώπιόν του.»

Δὲν ἀρκεῖ τοῦτο. Μετὰ τὸ πέρας τῆς παρουσιάσεως, ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις ἐξάπαντος ἤκουσε τοὺς λόγους τούτους,

ἤθελησε νὰ ζητήσῃ ἐξήγησιν. Λαθὼν λοιπὸν κατὰ μέρος τὸν κύριον Ῥοβέρτον, ἠρώτησεν αὐτὸν τίς καὶ πόθεν ἦτο. — «Ἰάλλος εἶμαι, ἀποκρίνεται, καὶ ἀπὸ γένους ἐπιφανοῦς. Εἰς τὴν πατρίδα μου, καῖται ἔξωθεν ναοῦ τινος πλατεῖα, ὅπου συνέρχονται ὅσοι διαφλέγονται ὑπὸ πόθου ν' ἀναδείξωσι τὴν ἀνδρίαν των. Ἐκεῖ πολλάκις κατέβην, καὶ οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ παρουσιασθῇ ἀπέναντί μου.»

Ὁ αὐτοκράτωρ ἤκουσε τοὺς προκλητικοὺς τούτους λόγους τοῦ κομπαστοῦ, καὶ ἐννοεῖται ὅτι ἀπηξίωσεν αὐτοὺς προσοχῆς. Βεβαίως θὰ ἐμειδίασεν ἐν αὐτῷ ὁ ὑπέροχος ἐξευγενισμός, καὶ τὴν ὑπεροχὴν ταύτην ἐξεδήλωσεν ἄρκεσθεις ν' ἀπαντήσῃ. — «Τότε, περιζητῶν ἀντιπάλους δὲν εὐρίσκετε, τώρα δὲ μέλλετε ν' ἀπαντήσητε ἄρκετους ὥστε νὰ ἱκανοποιηθῆτε. Μίαν ἔχω νὰ σᾶς δώσω συμβουλὴν ποτὲ νὰ μὴ τάττεσθε ἐπὶ κεφαλῆς, οὐδὲ εἰς τὴν οὐρὰν τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ πάντοτε νὰ μένετε εἰς τὸ κέντρον. Ἐκ πείρας ἔμαθον πῶς συμφέρει νὰ μάχεται τις πρὸς Τούρκους· καὶ ταύτην λοιπὸν τὴν θέσιν νὰ προτιμᾶτε ὡς τὴν καλλίστην πασῶν».

Ὁ πολὺς Γιζότος, διηγούμενος ταῦτα εἰς τοὺς ἐγγόνους του, παρὰδόξως οὐδεμίαν ἐνόμισε δίκαιον νὰ ἐπιφέρῃ μομφὴν κατὰ τῆς ἀναισχυντίας τοῦ Ῥοβέρτου, μόνον δὲ παρατηρεῖ ὅτι «οἱ τε Σταυροφόροι καὶ οἱ Ἕλληνες κατεπρονοῦντο ἀμοιβαίως, οἱ μὲν σκαιὰν (grossière) ὑπεροφίαν μετερχόμενοι, οἱ δὲ πονηρίαν εἰρωνὰ καὶ δειλήν.»

Καὶ ὁμως, καίτοι ἡ ἀναισχυντία τοῦ κόμητος Ῥοβέρτου δὲν ἔφερε τὸν βδελυρὸν χαρακτῆρα τῆς τοῦ Φιλωνίδου, ἐξάπαντος ἦτο μεμπτοτέρα ἐκείνης. Πῶς! ὁ Φιλωνίδης ἦτο βάνχυσός τις ἐκ τῶν τοῦ ὄχλου, ἐνῷ ὁ Ῥοβέρτος κατήγετο, ὡς εἶπεν, ἐξ ἐπιφανῶν τῆς πατρίδος του. Ὁ Φιλωνίδης, ἡ *Karátas*, ὑπῆρχε παραζαλισμένος ὑπὸ χιτζίης μέθης, ἐνῷ ὁ Ῥοβέρτος ἔνηφε, κατ' ἐκείνην τοῦλάχιστον τὴν

στιγμὴν. Ὁ Φιλωνίδης ἐβλεπε πρὸ αὐτοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ πρεσβευτὰς ξένους, καθ' ὧν ἦσαν προδιατεθειμένοι πάντες οἱ περὶ αὐτόν, ἐνῷ ὁ Ῥοβέρτος εἶχεν ἐνώπιόν του ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν ἡγεμόνα αὐτοκρατορίας, φιλοξενοῦντα πανδῆμῳ καὶ κατὰ τὴν νενομισμένην ἐθιμοταξίαν αὐτόν τε καὶ τοὺς συνεταίρους του. Ὁ Φιλωνίδης παρωρμήθη ὑπὸ τῆς γενικῆς ἐκπικράνσεως, εἰς ἣν προσέθηκεν ὅτι τῷ ὑπηγόρευσεν ἡ ἀνατροφή του ὡς ἐκφαντικώτερον, ἐνῷ ὁ Ῥοβέρτος εἶχε πλησίον του πρεσβυτέρους αὐτοῦ στρατηλάτας τῶν Σταυροφόρων, τηροῦντας τὴν πρόπουσαν πρὸς ἐνθρονισμένον αὐτοκράτορα εὐλάβειαν· πρὸς δὲ ὁ Ῥοβέρτος ἀφῆκε καὶ ἀπὸ τῶν χειλέων του ὕβριν ἀκουστὴν μέχρι τοῦ Ἀλεξίου. Πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ζουλούχων δὲν θὰ προσεφέροντο τοιοῦτοτρόπως ἄνθρωποι κόσμιοι τῆς σήμερον.

Τέλος, ὁ Ἀλέξιος καὶ προσωπικῶς παρίστατο ἀνὴρ σεβαστός, διὰ τοὺς πολλοὺς καὶ εὐκλεεῖς αὐτοῦ ἀγῶνας καὶ τὴν πανθωμολογημένην ἐν αὐτοῖς ἀνδρίαν. Πιστεύω δὲ καὶ ὅτι θὰ ἦτον ἐπεικῶς πρεσβύτερος τοῦ γάλλου κόμητος κατὰ τὴν ἡλικίαν.

Οἰκτρὸς λοιπὸν καὶ ὁ Φιλωνίδης, οἰκτρὸς καὶ ὁ κόμης Ῥοβέρτος. Μεθ' ὅσα ἂν ἐπραξεν ἐν τῷ βίῳ του ὁ Φιλωνίδης, ἀνευ τοῦ ὀζώδους ἄθλου του ἐκείνου θὰ ἔμενεν εἰς ἡμᾶς ὅλως ἄγνωστος· ὁμοίως καὶ μεθ' ὅσα ἂν ἔβλησε πρὸ τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης καὶ μετ' αὐτὴν ὁ Ῥοβέρτος, μόνον ἐκ τοῦ ἐν Βυζαντίῳ ἀσυστόλου ἀτακτήματος ἔγινε μέχρις ἡμῶν γνωστός· ἀλλ' ἂν οὗτος δὲν συγγνωσθῇ ὡς παιδαριώδης τις κομπαστής, — καὶ βεβαίως ὡς τοιοῦτον τὸν ἐθεώρησεν ὁ Ἀλέξιος, καθὼς δηλοῦται ἐκ τῆς συμβουλῆς ἣν τῷ ἔδωκεν ἀκολούθως, — ἐξάπαντος καταδείκνυται ὑπὸ τῆς ἱστορίας ὡς σπερμολογώτερος καὶ τῆς Κανάτας αὐτῆς.

Ι. ΙΣΙΔΩΡΙΔΗΣ ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ

ΙΩΑΝΝΑ

Η ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΗΣ ΚΑΣΤΙΛΛΗΣ¹

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ χωρίου τῆς Σιμάνκας ὑψοῦται ὑπεράνω τῶν θολῶν ὑδάτων τοῦ Δουέρου οἰκοδόμημα, ἀποτελοῦν ἤδη μέρος τῆς μονῆς τῆς ἁγίας Κλάρας ἐν Τορδεσύλλα, ἄλλοτε δ' ἐν τῶν πολυαρίθμων βασιλικῶν ἀγροτικῶν ἀνακτόρων. Ἐντὸς τῶν φαιῶν τειχῶν τοῦ δνοφεροῦ τούτου οἰκοδομήματα ἐξῆσε βίον πολύπονον ἐπὶ ἔτη μακρὰ βασίλισσα μὴ γνωρίσασα τί ἐστὶ βασιλεία, θυγάτηρ μηδέποτε γνωρίσασα πατρός μερίμναν ἢ μητρός ἀγάπην, σύζυγος μηδέποτε γνωρίσασα οἰκιακὴν εὐτυχίαν, μήτηρ, ἧς ὁ φοβερώτατος ἐχθρὸς ὑπῆρξεν ὁ πρωτότοκος υἱὸς τῆς.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους τοῦ 1500, ἡ Ἰωάννα, ἡ πρεσβυτέρα θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου καὶ τῆς βασιλίσσης Ἰσαβέλλας τῆς Ἰσπανίας, ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ νεαροῦ ἀδελφοῦ τῆς Δὸν Ἰωάννου, ἐκκληρονόμησε τὰ στέμματα τῆς Καστίλλης καὶ Ἀραγωνίας. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς γαμηλίου συνθήκης μεταξὺ Φερδινάνδου τῆς Ἀραγωνίας καὶ Ἰσαβέλλας τῆς Καστίλλης, τὸ εὐφορον βασίλειον τῆς Καστίλλης μετὰ τὸν θάνατον τῆς βασιλίσσης ἔμελλε νὰ περιέλθῃ εἰς τὸν πρεσβύτερον ἐπιζῶντα υἱόν, καὶ ἐν ἐλλείψει ἀρρένων, εἰς τὴν ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐπιζῶσαν πρεσβυτέραν θυγατέρα. Ἡ ὑγεία τῆς βασιλίσσης ἦτο σαθρὰ καὶ πάντες προσεδόκων, ὅτι δὲν ἤθελον παρέλθῃ πολλὰ ἔτη πρὶν ἢ διαδεχθῇ αὐτὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἡ ὡραία Ἰωάννα, κόρη ὑψηλοῦ ἀνασττήματος, μὲ ὀφθαλμοὺς χρώματος κα-

¹ Ἐξ ἐπιστῆμων ἐγγράφων τῆς Μεγάλης Βρετανίας, δημοσιευθέντων παρὰ τοῦ Ἀλεξ. Κ. Γιούαλδ.

στάνου καὶ ῥῖνα ἀέτειον· ἀλλὰ τὸ κιτρινωπὸν τῆς χροιάς τῆς ἐμείου ὀλίγον τὴν καλλονὴν τῆς· διότι κατὰ τὴν χροιάν ὁμοιάζε τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς Αἰκατερίνῃ, ἣτις κατόπιν ἐγένετο σύζυγος Ἐρρίκου τοῦ Η' τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἰωάννα ἐν ἡλικίᾳ νεαρᾷ ἐνυμφεύθη τὸν ἀρχιδούκα Φίλιππον τῆς Αὐστρίας, ἡγεμόνα τῶν Κάτω-Χωρῶν. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου μετὰξὺ ἄλλων τέκνων ἐγεννήθη καὶ ὁ Κάρολος, ὁ μετέπειτα διάσημος καταστάς αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας.

Ἀλλ' ἤδη ἡ θέσις τῆς μελλούσης κληρονομίας τῆς Καστίλλης κατέστη λίαν ἐπικίνδυνος, καθότι οἱ περὶ αὐτὴν ἐφθόνηον αὐτῇ τῶν πλουσίων χωρῶν ἐφ' ὧν ἔμελλέ ποτε νὰ ἄρξῃ. Ἐντὸς τοῦ οἰκογενειακοῦ αὐτῆς κύκλου ὑπῆρχον οἱ ἐχθροὶ τῆς. Ὁ σκοπὸς τοῦ Φερδινάνδου τῆς Ἀραγωνίας ἦτο ἡ συγχώνευσις τῶν ἐν τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ διαμαχομένων στοιχείων ἐξ ὧν νὰ πλάσῃ ἐνιαίαν ἰσπανικὴν μοναρχίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ δι' εἰδικῆς συνθήκης ἐστερεῖτο τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐπεμβαίνειν ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Καστίλλης, αἱ ἐλπίδες του ὅπως ιδρύσῃ ἰσπανικὴν βασιλείαν ἐντελῶς ἐματαιώθησαν. Κατὰ τὸν γάμον τῆς Ἰωάννας μετὰ τοῦ Φιλίππου συνεφωνήθη ἵνα ὁ ἀρχιδούξ ἔχῃ ἀπλῶς τὴν θέσιν συζύγου τῆς βασιλίσσης ἐν Ἰσπανίᾳ, χωρὶς νὰ δικαιούται ν' ἀναμιγνύεται εἰς τὰ τῆς κυβερνήσεως. Οἱ περιορισμοὶ οὗτοι ἠνώχλουν τὸν σκληρὸν καὶ δεσποτικὸν ἔχοντα τὸν χαρακτῆρα σύζυγον, ὁ ὁποῖος ἔνεκα τῆς πτωχείας καὶ τοῦ πολυδαπάνου βίου του ὠρέγετο ἔτι μᾶλλον τὰς λαμπρὰς προσόδους τῆς Καστίλλης. Ὁ Κάρολος, ὡς πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ἰωάννας, ἦτον ἐπίδοξος κληρονόμος τῶν αὐστριακῶν κτήσεων, τῶν χωρῶν τῆς Βουργουνδίας, τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Καστίλλης καὶ Ἀραγωνίας καὶ ἔμελλε νὰ διαδεχθῇ τὸν Μαξιμιλιανὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου. Ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας ὁ ψυχρὸς αὐτὸς καὶ φιλόδοξος νέος ἤκουεν ὅτι ὁ Θεὸς ἐπεφύλαξεν

αὐτῷ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἰδρύσεως παντοκρατορίας, δι' ἧς νῆ-
σφαλίσῃ τὴν εἰρήνην ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ καὶ ὑπερα-
σπίσῃ τὴν θρησκείαν τοῦ Σωτῆρος, ἀγωνιζόμενος συγχρόνως
πρὸς τε τοὺς ἀπίστους καὶ τοὺς αἵρετικούς. Οὕτως ἡ μέλ-
λουσα κυριαρχία τῆς Ἰωάννας ἐν Καστίλλῃ κατέστη σπου-
δαῖον πρόσκομμα εἰς τοὺς περὶ αὐτήν. Μεταξὺ τῆς φιλοδο-
ξίας τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς ἰδρύσεως ἐνιαίας ἰσπανικῆς
μοναρχίας, ἴστατο ὡς πρόσκομμα ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἰωάννα
καὶ ἡ Καστίλλη. Μεταξὺ τῆς φιλαργυρίας τοῦ Φιλίππου
καὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν προσόδων τῆς Καστίλλης, ἴστατο
ὡς πρόσκομμα ἡ σύζυγός τοῦ Ἰωάννα. Μεταξὺ τοῦ Κάρο-
λου, ὅστις εἶχεν ἤδη διαδεχθῇ τὰς βουργουνδικὰς αὐτοῦ χώ-
ρας καὶ ταχέως ἠλπίζετο ὅτι θὰ κατελάβανε τὰς αὐ-
στριακὰς ἡγεμονίας καὶ τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ πάππου του,
καὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς μονοκρατορίας του, ἴστατο ὡς πρόσ-
κομμα τὸ ἰσπανικὸν στέμμα τοῦ ὁποίου κληρονόμος ἦτον ἡ
μήτηρ του. Ἐπομένως πατήρ, σύζυγος καὶ υἱὸς ἐθεώρουν
τὴν ἀτυχῇ Ἰωάνναν ὡς πρόσκομμα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν
ἰδιαιτέρων τῶν σχεδίων. Καὶ ὅμως ὁ θάνατος τῆς Ἰωάννας
μόνον εἰς τὸν υἱὸν αὐτῆς ἤθελεν εἰσθαι ἐπωφελής. Ἐὰν ἀπέ-
θνησκεν, αἱ ὠραῖαι χῶραι τῆς Καστίλλης δὲν ἤθελον περι-
έλθει οὔτε εἰς τὸν πατέρα αὐτῆς Φερδινάνδον, οὔτε εἰς τὸν
σύζυγόν της Φίλιππον, ἀλλ' εἰς τὸν Κάρολον. Οὕτως αἱ εὐ-
χαὶ τῶν τριῶν τυχοδιωκτῶν δὲν ἦσαν αἱ αὐταί. Ὁ θάνα-
τος τῆς μελλούσης βασιλείσσης τῆς Καστίλλης ἤθελεν ὠφε-
λήσει τὸν υἱόν, ἐνῶ ὁ σύζυγός της καὶ ὁ πατήρ εἶχον μέγι-
στον συμφέρον νὰ ὑπάρχῃ αὕτη ἐν τῇ ζωῇ. Ἐὰν ἡ Ἰωάννα
ἠδύνατο νὰ ζῇ ἀλλὰ συγχρόνως νὰ ποκλεισθῇ καὶ ἀπὸ τῆς
ἐνασχήσεως τῶν βασιλικῶν αὐτῆς δικαιωμάτων ὁ Φερδι-
νάνδου καὶ ὁ Φίλιππος ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ τῶν.

Καὶ ταῦτα ἐγράφησαν ὡς προοίμιον, ἵνα δυνηθῇ ὁ ἀνα-
γνώστης νὰ ἐννοήσῃ τὰ κατόπιν συμβάντα.

Κατὰ τὰ δεκαεπτὰ ἔτη τὰ πρὸ τοῦ γάμου τῆς μετὰ τοῦ ἀρχιδουκὸς Φιλίππου, ἡ Ἰωάννα ἀνετράφη ὑπὸ τὸ ἄγρυπνον ὄμμα τῆς μητρὸς τῆς Ἰσαβέλλας. Ἱστορικοὶ τινες παριστῶσι τὴν γυναῖκα ταύτην ὡς ἐξόχως εὐλαβὴ καὶ ἐστερημένην φιλαύτων σκοπῶν, ἀφωσιωμένην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς καὶ τὴν εὐημερίαν τῶν τέκνων τῆς. Ἀλλ' ὅμως ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τῆς θρησκείας ἀπέκρυπτε ταπεινὸν φρόνημα, οὕτως ἐπιμελὸς ὡς οὐδὲ τὸ μάλιστα φιλέκδικον καὶ ὅλως ἐλέγχου συνειδήσεως ἐστερημένον ἀνθρώπινον πλάσμα ἔθελεν ἀποκρύψει. Ὁρῶσα τὸν θρόνον τῆς ἀνεψίας τῆς, ἐγένετο ἐκ τῶν κορυφαίων ἰδρυτῶν τῆς φοικαλέας Ἱερᾶς Ἐξετάσεως ἐν Ἰσπανίᾳ, κατέθλιψε τοὺς ὑπὸ τοὺς βαρυτάτων φόρων καὶ, καθόλου εἰπεῖν, ὑπῆρξεν ἀνίλεως καὶ ἐμίσει ὡς δαίμων ἀνευ λόγου τινὸς ἢ αἰτίας. Μετὰ τὸν θάνατόν τῆς τὰ πλήθη συνήχθησαν ὑπὸ τὰ παράθυρα τῶν ἀνακτόρων τῆς εἰς Μεδινά-δὲλ-Κάμπο καταρρέοντα καὶ καταναθεματίζοντα ἐκείνην, καθ' ἧς ζώσης οὐδὲν ἰδύναντο νὰ προφέρωσιν. «Ἡ ψυχὴ τῆς», ἀνέκραξεν ὁ δήμαρχος ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ πλήθους», ἐπορεύθη κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Κόλασιν ἕνεκα τῆς σκληρᾶς καταπίεσεως, ἣν ὑπ' αὐτῆς ὑπέστησαν οἱ ὑπῆκοοί τῆς.»

Μετὰ τοιαύτης γυναικὸς ὡς φίλης καὶ συμβούλου διήλθεν ἡ Ἰωάννα τὰ ἔτη τῆς ἀπαλῆς αὐτῆς ἡλικίας. Ἡ ἐλαχίστη παρέκκλισις ἀπὸ τῶν δογμάτων τῆς Καθολικῆς πίστεως ἐτιμωρεῖτο διὰ στρεβλώσεων, πυρὸς καὶ μαστιγώσεων, θανατικαὶ ἐκτελέσεις καθ' ἐκάστην ἐγένοντο, τὰ πρῶτα θεάματα ἅτινα συνήντα ὁ ὀφθαλμὸς ἦσαν τὰ «Autos-da-Fé», καὶ τὸ μόνον θέμα ὁμιλίας ἐν παντὶ οἴκῳ ἦτον ἡ κατασκοπεῖα τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως. Κόρη ἔχουσα φρόνημα ἐλεύθερον καὶ καρδίαν συμπαθεῖ, ἡ κληρονόμος τῆς Καστίλλης ἐβδελύσσετο τὴν περὶ αὐτὴν τρομοκρατίαν, καὶ ἐλάλει κατὰ τῶν ἀνομιῶν, αἵτινες ἐγίνοντο ὑπὸ τὸ σκῆπτρον

τῆς μητρός της. Ὅτε ἐμελλε νὰ ἐπιβληθῇ ποινὴ τις φρικώδης κατὰ θύματος ἀτυχοῦς, ἐπεβάλλετο «χάριν τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Παναγίαν αὐτοῦ Μητέρα ἀγάπης,» μέχρις οὗ τὸ ὄνομα αὐτὸ τῆς θρησκείας κατέστη ἐν τῷ πνεύματι τῆς Ἰωάννας ταυτόσημον πρὸς πᾶν ὅ,τι σκληρὸν καὶ ἀποτρόπαιον. Ἦρνεῖτο νὰ ἐξομολογῇται, νὰ προσεύχεται καὶ νὰ παρευρίσκεται ἐν ταῖς λειτουργίαις. Ἐμίσει τὸ μέλαν ἄμφιον τοῦ ἱερέως, καὶ ἀπέφευγε τὰς μοναχάς, αἵτινες ἐπλημμύρουν τὰς βασιλείους αἰθούσας. Ἀλλὰ τοιαύτη ἰσχυρογνωμοσύνη καὶ αἵρεσις δὲν ἐπέτρεπετο νὰ ριζώσῃ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς θυγατρὸς τοσοῦτον εὐλαβοῦς μητρός. Ἡ κόρη ἠναγκάζετο νὰ ἐκτελῇ τὰ θρησκευτικὰ αὐτῆς χρέη καὶ νὰ προσφέρῃ λατρείαν, ἐξωτερικῶς τοῦλάχιστον, εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων της. Ἵνα ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ πριγκίπισσα δὲν ἐξήρειτο τῶν ποινῶν, τῶν εἰς τοὺς αἵρετικοὺς ἐπιβαλλομένων, ἐπεβλήθησαν εἰς αὐτὴν καὶ αὐτὰ τὰ «*premia*.» Ὅποια ἦτον ἡ ποινὴ αὕτη: Τὰ «*premia*» ἦσαν εἶδος βασάνου ἐν χρήσει τότε ἐν Ἰσπανίᾳ. Τὸ θῦμα ὑψοῦτο αἰωρούμενον διὰ σχοινίου καὶ φέρον βάρη βαρέα ἐπὶ τῶν ποδῶν του· δὲν ἦτον ἀσύνηθες εἰς τὸν δικαστήν, πρὶν ἢ ἐπιβάλῃ τὴν ποινὴν ταύτην, νὰ ποιῇσιν γνωστὸν εἰς τὸν κατὰδικον, ὅτι ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς βασάνου ταύτης πολὺ λάκισ τὰ μέλη συντρίβονται ἢ ἐξαρθροῦνται. Ὅθεν οὐδόλως παράδοξον ἐὰν ἡ Ἰωάννα ὅν ἡσθάνετο, ὡς λέγεται, ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς τὴν στοργήν, ἣν ὀφείλει ἡ θυγάτηρ νὰ αἰσθάνηται πρὸς τὴν ἰδίαν μητέρα.

Ἐν συντόμῳ ἡ ζωὴ ἦτον ἀφόρητος εἰς τὴν νεαρὰν Ἰωάνναν, ἵνα δ' ἀποφύγῃ τὴν σκληρὰν τυραννίαν τῆς μητρός ἀσμένως συνήνεσε νὰ ἔλθῃ εἰς γάμον. Ἀλλὰ φεῦ! ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν ἐβεβλῆκε τὴν τύχην της. Ὁ ἀρχιδούξ Φίλιππος ἦτον οὐ μόνον σκληρὸς, ἀλλὰ καὶ εὐτελής. Ἦρπασε τὴν προῖκα τῆς γυναικὸς του καὶ ἐστέρησεν αὐτὴν

τῶν πρὸς τὸ ζῆν, ἐνῶ μεγάλα ποσὰ ἐσκόρπιζε χάριν τῶν ἀθεμίτων αὐτοῦ ἐρώτων. Ἄλλ' ὥς συχνάκις συμβαίνει, ἔνεκα τῆς παραδόξου ἀφοσιώσεως τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, αἱ ὕβρεις αὐταὶ καὶ τὰ παθήματα ἠΰξανον ἐτι μᾶλλον τὴν ἀγάπην τῆς Ἰωάννας πρὸς τὸν σύζυγόν της. Ἐζῆ μόνον σπουδάζουσα νὰ γίνηται ἀρεστὴ αὐτῷ. Πικρῶς ἐθρήνει ἡ νεαρὰ σύζυγος ἐπὶ ταῖς συχναῖς αὐτοῦ ἀπουσίαις, ἀλλ' ἀσμένως πάλιν ἐχαιρέτα τὴν ἐπάνοδόν του, ἃν καὶ τῇ ἐγένετο συχνάκις ἀφορμὴ νέων περιφρονησέων καὶ πικρᾶς ταπεινώσεως. Ἀναγινώσκοντες τὰς περιπετείας τοῦ οἰκογενειακοῦ αὐτῆς βίου, ὅτι ὅτῃ μὲν παρεκάλει καὶ ἰκέτευε, ὅτῃ δὲ ἐναλλάξ ἐξωργίζετο καὶ ἐθώπευε, καὶ ὅτι οὐδεμίαν προσοχὴν ἐδίδετο εἰς τὰς παρακλησεις καὶ ἰκεσίας της, εἰς τὴν ὀργὴν καὶ τὰς θωπείας της, ἀναμνησθήμεθα τὴν ἀνεψιάν της καὶ ἕτερον Φίλιππον. Ἐγκαταλελειμμένη καὶ ξένη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ της ἐν Βρυξέλλαις, ἡ ἀτυχὴς Ἰωάννα ἐστερεῖτο πάσης παραμυθίας. Σπανίως ἀνεκοίνου τι εἰς τοὺς γονεῖς της, διότι ἡ ἀνάμνησις τοῦ βίου ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ ἦτο πικρὰ ἔνεκα τῆς πρὸς αὐτὴν διαγωγῆς τῆς μητρὸς της. Οὕτως ἐγκαταλελειμμένη καὶ ἀθλίως βιοῦσα ἠσθάνετο ὅτι ἡ ὑγεία της ὑπεσκάπτετο. Ἡ θρησκεία, ἡ ἐνισχύουσα τόσα ἀνθρώπινα πλάσματα ἐν ταῖς συμφοραῖς των, οὐδεμίαν παρῆχεν αὐτῇ παραμυθίαν, διότι δὲν ἔστεργε νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν δύναμιν της. Ἠκολούθει, ἀληθῶς, τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους καὶ τὰς τελετὰς τῆς δημοσίας λατρείας, ἀλλὰ πάντες ἐγίνωσκον ὅτι προσεῖχε μᾶλλον εἰς τὸν μηχανισμόν τῆς πίστεώς της, ἀλλ' ὀλίγον ἐπίστευεν εἰς τὸ ζωοποιὸν πνεῦμα αὐτῆς.

Ἄλλ' ἡ βασίλισσα Ἰσαβέλλα, ἡ ἰδρύσασα τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν καὶ ἀγωνισαμένη ἐξόχως ὑπὲρ τῆς Καθολικῆς πίστεως, βαρέως ἔφερε τὰς ἐκ Φλανδρίας εἰδήσεις περὶ

τῆς σχεδὸν ἀπροκαλύπτου αἰρέσεως τῆς θυγατρὸς της. Ἡ εὐλαβὴς βασίλισσα ἐνόμισεν ὀρθὸν νὰ λάβῃ αὐθεντικὰς πληροφορίας ἐπὶ τούτου, καθότι εἶχεν ἀποφασίσει νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς ἀρνησιθρησκὸν τὴν ἐπὶ τὸν ὑπερήφανον θρόνον τῆς Καστίλλης ἀνάβασιν. Ἐπομένως κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1497 ἐξάπέστειλε μοναχὸν τινα Θωμᾶν δὲ Ματιένζω, προηγούμενον τῆς μονῆς τῆς Σαντα-Κρούζ, εἰς Βρυξέλλας ἵνα συνδιαλεχθῇ μετὰ τῆς ἀτυχοῦς θυγατρὸς της καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἐργασθῇ πρὸς ἐπιστροφὴν αὐτῆς εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ προηγούμενου ἦτο πᾶν ἄλλο ἢ ἐγκάρδιος. Ἡ Ἰωάννα ὡς ἑγγαμὸς δὲν ὑπέκειτο πλέον εἰς τὴν μητρικὴν ἐξουσίαν, καὶ ὡς σύζυγος ξένου ἡγεμόνος ἦτον ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τῆς Ἰσπανίας. Ἐγνώριζεν ὅτι τὸ στέμμα τῆς Καστίλλης ἀνῆκεν αὐτῇ, καί, οἵαιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν αἱ θρησκευτικαὶ αὐτῆς πεποιθήσεις, ἦτο βεβαία ἐξ ὧν εἶχεν ἰδεῖ πρὸς νότον τῶν Πυρηναίων, ὅτι ἡ σκληρότης τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως δὲν εἶχεν αὐξήσει τὴν ἀγάπην τῶν μελλόντων ὑπηκόων της πρὸς τὴν πίστιν τῆς Ῥώμης. Συνεπῶς προσήνχθη πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον λίαν ἐπιφυλακτικῶς. Ὁ Ματιένζω τὴν προσεκάλεσε νὰ τῷ εἴπῃ περὶ τοῦ βίου ὃν διῆγεν, ἵνα γράψῃ πρὸς τοὺς γονεῖς της τοὺς ἀνησύχως ἐπιθυμοῦντας νὰ μάθωσι περὶ τῆς καταστάσεώς της, ἀλλ' ἡ Ἰωάννα ψυχρῶς ἀπεκρίθη ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲν εἶχε νὰ τῷ εἴπῃ. Οὐδεμίαν δ' αὕτη ἐρώτησιν ἀπλήθυνε περὶ οὐδενὸς προσώπου ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἰσπανίᾳ, ἀλλὰ περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ ν' ἀπαντᾷ συντόμως εἰς τὰς γινόμενας αὐτῇ ἐρωτήσεις. Πλὴν τῆς φυσικῆς αὐτῆς ἀπεχθείας πρὸς τοὺς κατασκόπους εἶχε καὶ ὠρισμένον λόγον νὰ δείκνῃται ψυχρά. Εἶχεν ἀκούσει ὅτι ὁ προηγούμενος εἶχε λάβει ἐντολὴν νὰ τὴν ἐξομολογήσῃ. «Λέγω ταῖς Ὑμετέραις Μεγαλειότησι», γράφει ὁ μοναχὸς πρὸς τὸν Φερδινάνδον καὶ

τὴν Ἰσαβέλλαν, ὅτι δὲν ὑψαριστήθη ἐκ τῆς ἐλεύσεώς μου, καὶ εὐλόγως, διότι πρὶν ἢ φθάσω, πιστεύω ὅτι ἡ κόμησησα Καμὶν τῇ ἔγραψεν ἐκ Βιλβάω ὅτι ἤρχόμην ὡς ἐξομολογητῆς αὐτῆς. Ἀλλ' ἐπὶ τούτου ἡ Ἰωάννα ταχέως ἀπέβαλε πᾶσαν ὑποψίαν. Δὲν εἶχεν ἔλθει, εἶπεν ὁ μοναχός, ὡς ἐξεταστῆς ἔν' ἀνιχνεύσῃ τὴν διαγωγὴν τῆς καὶ οὐδὲ λέξιν ἤθελε γράφει ἢ εἶπει πλὴν τῶν ἀπὸ τῶν χειλέων τῆς ἐξερχομένων. Ταῦτα ἀκούσασα, ἐγένετο ἡσυχωτέρα, λέγει ὁ μοναχός, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἡ ἀποστολὴ τοῦ καθολικηρίου ἀπέτυχεν».

Ἡ Ἰωάννα ἐπέτρεψεν ἀληθῶς εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τῆς μητρὸς τῆς νὰ τὴν ἐπισκεφθῇ, ἀλλ' ἐν τῇ συνεντεύξει οὐδὲν ἄξιον λόγου ἀπεκαλύφθη αὐτῇ. Εἶχε τοὺς ἱερεῖς τῆς καὶ τὸ προσευκτήριόν τῆς ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἐπίδειξιν ἢ πρὸς χρῆσιν.

« Δὲν γνωρίζω », γράφει ὁ μοναχός, « ἐὰν ἕνεκα τῆς παρουσίας μου ἢ ἕνεκα ἐλλειψέως εὐλαθείας δὲν ἐξομολογήθῃ κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἂν καὶ δύο ἐκ τῶν ἐξομολογητῶν τῆς παρῆσαν ». Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ μοναχός εἶδεν, ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἐγένετο εἰς μάτην. « Οὐδὲν δύναται γενέσθαι ἐνταῦθα », ἀναφωνεῖ, « εἴτε δι' ἐπιστολῶν εἴτε διὰ προφορικοῦ λόγου, καὶ τὰ πάντα ἀπολήγουσιν εἰς μηδέν. » Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ Ἰωάννα φαίνεται, ὅτι νικήσασα τὰς προλήψεις τῆς, εὐμενέστερον προσηνέχθη τῷ Μαντιέζω. Εὐχαρίστησεν αὐτῇ διὰ τὰς εἰδήσεις ἃς ἐκομίσαστο αὐτῇ ἐξ Ἰσπανίας, καὶ εἶπεν ὅτι ἡθέλην εὐχαριστηθῇ ἐὰν τῇ εἶπῃ περὶ τῶν σφαλμάτων τῆς. « Βλέπων αὐτὴν τόσον ταπεινὴν, » γράφει ὁ μοναχός, « συγχωρῶ αὐτῇ πᾶν ὅ,τι ἔπραξε πρότερον. » Καὶ πρὸς ἀποδείξιν τῆς συγχωρήσεώς του τῇ εἶπεν, ὅτι « εἶχε καρδίαν καὶ σκληρὰν καὶ ἀνιλεήμονα, καὶ ὅτι τῇ ἀληθείᾳ ἥτον ὅλως ἐστερημένη εὐσεβείας. » Ἀλλ' ὀλίγας γραμμὰς κα-

τωτέρω ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς γονεῖς της, προσθέτει, ὅτι «ἔχει τὰς ἀρετὰς καλῆς χριστιανῆς!» Ἀλλ' ἡ ἀνταπόκρισις τοῦ ἀγαθοῦ τούτου μοναχοῦ εἶναι πλήρης ἀντιφάσεων. Μεμψιμοιρεῖ κατὰ τῆς ψυχρότητος τῆς Ἰωάννας πρὸς τοὺς ἐν Ἰσπανίᾳ γονεῖς της, ὅτι ὑπόσχεται νὰ γράψῃ αὐτοῖς, ἀλλ' ὁμῶς δὲν γράφει, καὶ ὅτι ἀποφεύγει πάσας τὰς φυσικὰς εἰς θυγατέρα ἐρωτήσεις, καὶ σχεδὸν ταυτοχρόνως λέγει, ὅτι εἶναι εὐγνώμων εἰς τὴν μητέρα της «λέγουσαν αὐτῇ πῶς ἔπρεπε νὰ ζῇ,» καὶ ὅτι δάκρυα πλημμυροῦν τοὺς ὀφθαλμούς της ὅταν ἀναλογίζηται περὶ τῆς ἀποστάσεως ἣτις χωρίζει αὐτάς. Μένεται αὐτὴν ἐπὶ ἀμελείᾳ τῶν θρησκευτικῶν της καθηκόντων, καὶ κηρύττει, ὅτι «στερεῖται πάσης εὐσεβείας», εἶτα δὲ βεβαιοῖ ὅτι ἐν τοῖς ἀνακτόροις αὐτῆς ἐν Βρυξέλλαις «ὑπάρχει θρησκεία ὅση καὶ » ἐν αὐστηρᾷ μονῇ. Ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι λίαν προσεκτικὴ καὶ ἄξια ἐπαίνων, ἃν καὶ ἐνταῦθα, ἐν Φλανδρίᾳ, πιστεύουσι τὸ ἐναντίον.» Καὶ ἐν ἑτέροις διαφοροῖς ἥττονος λόγου ἁξίας θέμασι ἐπίσης ἀντιρᾷσκει.

Ἐὰν ὁμῶς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀπεσταλμένου τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν πολλὰ περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῆς ὥραιας ἀρχιδουκίσσης, μανθάνομεν οὐχὶ ὀλίγα περὶ τῆς κοσμικῆς της καταστάσεως. «Ἐνταῦθα» γράφει «οἱ ὑπηρεταὶ της μεμψιμοιροῦσι κατὰ τῆς κυρίας » των διὰ δύο πρὸ πάντων λόγους· πρῶτον ὅτι κακῶς » πληρόνονται· καὶ δεύτερον, ὅτι δὲν ἀσχολεῖται αὕτη εἰς » τὰ τοῦ οἴκου.» Ἀλλ' ἀποχρῶσαν ἀπάντησιν δίδει ἡ Ἰωάννα εἰς τὰς μαμφὰς ταύτας. «Εἶπον αὐτῇ περὶ τῶν » μαμφῶν τούτων,» ἐξακολουθεῖ ὁ μοναχός, «καὶ ἀπήντησεν ὅτι πολλάκις ὠμίλησε πρὸς τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου » περὶ τοῦ μισθοῦ τῶν ὑπηρετῶν της, ἀλλ' ὅτι τῇ ἀποκρίνονται ὅτι πλείονα ὀφείλονται εἰς τοὺς Φλαμανδοὺς ἢ εἰς » τοὺς ὑπηρετάς της. Τὴν ἠρώτησα διατί δὲν λέγει τι πρὸς

» τὸν ἀρχιδουκά. Εἶπεν, ἐπειδὴ οὗτος τὸ λέγει ἀμέσως εἰς
 » τοὺς συμβούλους τοῦ καὶ μεγάλως αὕτη βλάπτεται ἐκ
 » τούτου. Ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τῶν τοῦ οἴκου της, λέγει,
 » ὅτι δὲν τῇ ἐπιτρέπεται νὰ μετὰσχη τῆς διοικήσεως
 » ταύτης.»

Περιοστιχιζομένη ὑπὸ τῶν μισούντων τὴν πατρίδα της
 Φλαμανδῶν, παραμελουμένη παρὰ τοῦ συζύγου της ἡ Ἰωάν-
 να ἦτον ἀξία οἴκτου. Αἱ κυρίαι τῆς Αὐλῆς καὶ οἱ αὐ-
 λικοὶ ἦσαν τὰ πλάσματα τοῦ ἀρχιδουκῆς, καὶ « τοσοῦτον
 » ἐπτόησαν τὴν Ἰωάνναν, ὥστε δὲν τολμᾷ αὕτη νὰ ἐγείρῃ
 » τὴν κεφαλὴν της». Ἡ ἔνδειά της ἦτον ἐπίσης μεγάλη.
 «Εἶναι τόσο πτωχή, ὥστε δὲν ἔχει ἐν μαραβεδίς ἵνα δώσῃ
 » ὡς ἐλεημοσύνην. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐν τῇ ἐγκυμοσύνῃ
 » της ἐξήτησατο παρὰ τοῦ Κράτους τὴν αὐτὴν ἐπιχορή-
 » γησιν, ἥτις ἐδίδετο εἰς ἑτέρας βασιλίσσας, παρεδέξαντο
 » δὲ τὴν αἵτησίν της χορηγήσαντες αὐτῇ 60,000 φλωρι-
 » νίων πληρωτέων ἐντὸς τριῶν ἐτῶν. Ἀλλ' ὡς λέγει, οὐδὲν
 » αὕτη ἔλαθε, καθότι ὁ ταμίας τοῦ ἀρχιδουκῆς λαμβάνει
 » ταῦτα καὶ διανέμονται εἰς εὐνοουμένους». Τὴν ἀτυχὴ σύ-
 ζυγον μετεχειρίζοντο ὡς ἀπλοὺν νευρόσπαστον· χρηματι-
 καὶ χορηγία διενέμοντο κατὰ διαταγὴν της, ἀλλ' ἄνευ
 της συναίνεσώς της· ἀπόντος δὲ τοῦ συζύγου της ἔγγραφα
 σπουδαῖα τῇ παρουσιάζοντο πρὸς ὑπογραφὴν χωρὶς νὰ τῇ
 ἀνακοινοῦται τὸ περιεχόμενον. Ὁ προηγούμενος περαίνει
 τὴν ἀνταπόκρισίν του συνιστῶν εἰς τὸν Φερδινάνδον καὶ
 Ἰσαβέλλαν νὰ παράσχωσι χρηματικὴν τινα συνδρομὴν εἰς
 τὴν θυγατέρα των, διότι οἱ θεράποντες αὐτῆς ἀποθνή-
 σκουσι τῆς πείνης, καὶ τοῦτο θέλει ἐξακολουθήσῃ μέχρις
 οὗ ἡ Ἰμετέρα Ὑψηλότης λάβῃ πρόνοιαν ὑπὲρ αὐτῶν». Συγχρόνως δὲ ζητεῖ ν' ἀνακληθῇ ὡς ἀσκόπως μένων ἐκεῖ
 καὶ μὴ ἀναγκαῖος πλέον. Ἀναγκάζεται δὲ νὰ ὁμολογήσῃ,
 ὅτι καὶ αὐτὸς ὑφίσταται δεινὰς στερήσεις λέγων: «ἐνεχυ-

» ρίασα ἑμαυτόν, τὸν συνέταιρόν μου, καὶ τὸν θεράποντά
 » μου ὡς καὶ τὰ ζῶα τὰ ὅποια ἔφερα». Ἐν τῇ χώρᾳ
 ταύτῃ, ὁ πτωχὸς μοναχὸς ἀναφωνεῖ, «νομίζουσι μεγίστην
 » τιμὴν νὰ πίνωσι καλῶς ἢ νὰ ζῶσι καλῶς, καὶ μὲ ὅ,τι
 » πληρόνω ἐνταῦθα δι' ἐνοίκιον ἡδυνάμην νὰ ζήσω ἐν Κα-
 » στίλλῃ».

Ἐνῷ ὁ Θωμᾶς δὲ Ματιένζω οὕτως ἀπεπειράτο νὰ ἐπα-
 ναφέρῃ τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον ἐν τῇ ποιμένῃ, εἶχε βοηθὸν
 εἰς τὰς ἀνεπιτυχεῖς προσπάθειάς του ἄνδρα, πρὸς ὃν ἡ
 Ἰωάννα ὤφειλε χάριτας. Ὁ μοναχὸς Ἀνδρέας ὑπῆρξε δι-
 δάσκαλός της· ἦτον ἀνὴρ ἀληθῶς εὐσεβής, καὶ εἶχεν ἀκού-
 σει μετὰ πολλῆς λύπης ὅτι οἱ ἐξομολογηταὶ τῆς νεαρᾶς
 μαθητρίας του ἀνῆκον εἰς τάξιν μικροῦ λόγου ἀξίαν.
 Πολλάκις εἶχε γράψαι πρὸς τὴν ἀρχιδούκισσαν, ἀλλ' αὕτη
 δὲν τῷ ἀπήντησεν. Ἦδη ἀνέμενεν ἐντὸς ὀλίγου τὰς ὠδίνας
 τοῦ τοκετοῦ, ὁ δὲ μοναχὸς ἐνόμισε κατὰλληλον τὴν εὐκαι-
 ρίαν ν' ἀποταθῇ πρὸς τὴν πρόην μαθήτριάν του, ἥτις πιθα-
 νὸν νὰ ἔτεινεν εὐνούστερον οὐς εἰς τὰς συμβουλὰς του. Μινεῖαν
 ποιούμενος τῶν ἀδελφῶν της καὶ τῆς τέρψεως μεθ' ἧς ἀ-
 κροῶνται τῶν συμβουλῶν του, λέγει πρὸς τὴν Ἰωάνναν·
 » Ἀκούω, ὅτι ἡ Ὑμετέρα Ὑψηλότης ἐξομολογεῖται εἰς ἐκεί-
 » νην τὴν τάξιν τῶν μοναχῶν, οἵτινες ζῶσιν ἐν Παρισίοις,
 » καὶ ὅτι ἐδώκατε εἰς τινὰ ἐξ αὐτῶν τριάκοντα φλωρίνια
 » ἵνα διασκεδάσῃ, καὶ ὅτι ζῆτε μετ' αὐτῶν τῶν μεθύσιων
 » τῶν Παρισίων. Κατ' ἐμὴν γνώμην, ἡ Ὑμετέρα Ὑψηλότης
 » δὲν πρέπει νὰ ἐξομολογῇται εἰμὴ εἰς μοναχὸν ζῶντα κατὰ
 » τοὺς κανόνας τῆς μονῆς του, ὅστις δὲν ἔχει οὔτε βελόνην
 » ἰδίαν, καὶ εἰς τὸν ὅποῖον ἡ Ὑμετέρα Ὑψηλότης οὐδὲν δύ-
 » ναται νὰ δώσῃ οὔτε εὐνοίαν νὰ παράσχῃ, ἀλλὰ μόνον εἰς
 » τὴν μονὴν ἐν ἧί ζῇ, ἥτις ἔπρεπε ἦναι ἡ τῶν Τηρουντῶν
 » Πατέρων». Εἵτα συνιστᾷ αὐτῇ τὸν πατέρα καὶ μοναχόν,
 ὅστις μέλλει νὰ τῇ ἐγχειρίσῃ τὴν ἐπιστολὴν ἣν ἤδη γράφει

αὐτῇ. « Ἐάν δὲν ἦτο τόσον νέος », ἐξακολουθεῖ, « ἡ Ὑμετέρα
 » Ὑψηλότης καλῶς θὰ ἔπραττεν ἐμπιστευομένη τὴν ψυχὴν
 » αὐτῆς εἰς αὐτὸν καὶ οὐχὶ εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἐπὶ πολλὰ
 » ἔτη δὲν ὑπέκυψαν εἰς τοὺς κανόνας τῶν μονῶν τῶν, καὶ
 » οἵτινες κατεπλημύρησαν τὴν Φλανδρίαν. Εἶναι καλὸς ἰε-
 » ροκῆρυξ, καὶ ἂν ἡ Ὑμετέρα Ὑψηλότης ἐπεθύμει νὰκούσῃ
 » τὸ κήρυγμα αὐτοῦ καθ' ὠρισμένους τινὰς ὥρας τοῦ ἔτους.
 » γνωρίζω ὅτι ἠθέλετε εὐχαριστηθῆ ἑξ αὐτοῦ. » Διαβεβαιοῖ
 αὐτήν, ὅτι μόνη ἡ θρησκεία δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐ-
 τυλίαν, καὶ ἄνευ θρησκείας πάντα τὰ πλούτη καὶ ἡ δύνα-
 μίς τοῦ κόσμου εἶναι μηδέν. « Χάρις τῷ Θεῷ », λέγει, ἡ Ὑ-
 » μετέρα Ὑψηλότης δύναται νὰ μὲ πιστεύσῃ ὅτι εἶμαι εὐ-
 » τυχέστερος ἐν τῷ μοναστηρίῳ μου, ζῶν μὲ ἄρτων καὶ ὕ-
 » δωρ, ἢ ἡ Ὑμετέρα Ὑψηλότης μὲ ὅλα αὐτῆς τὰ ἀγαθὰ. Ἐξ-
 » αιτοῦμαι συγγνώμην διὰ τὴν τόλμην μου πρὸς Ὑμᾶς,
 » τὴν ὁποίαν τοσοῦτον ἀγαπῶ, καὶ τὴν ὁποίαν νυχθημερὸν
 » ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑπηρετῶ. Θάρρει καὶ ἔσο παῖδρά, ἐφ' ὅ-
 » σον δύνασαι· ἔχε συνείδησιν καθαράν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.
 » καὶ ἐξομολογοῦ συχνάκις καὶ καλῶς. . . Ἐλπίζω εἰς τὸν
 » Θεόν, ὅτι θέλετε ἀπαλλαγῇ τῶν ὠδίνων αἰσίως, καὶ δια-
 » τελεῖ ἐν ὑγείᾳ καὶ ὅτι θέλετε τέξει υἱόν, διότι ἰκετεύω
 » τὸν Θεόν νὰ σᾶς δώσῃ τέκνον ἄρρεν. Γράψατέ μοι ἀμέσως
 » ἵνα πρὸςφέρω αὐτὸν τῷ Θεῷ καὶ τῇ Παρθένῳ καὶ τῷ ἁγ.
 » Δομίγγῳ καὶ τῷ ἁγ. Πέτρῳ τῷ μάρτυρι. . . Ἐάν ἡ Ὑ-
 » μετέρα Ὑψηλότης δὲν μοὶ ἀπαντήσῃ, οὐδέποτε πλέον
 » θέλω γράψαι, καὶ αὕτη ἔσεται ἡ τελευταία ἐπιστολή μου.
 » Εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σοὶ παράσχῃ εὐδαιμονίαν καὶ αἴσιον το-
 » κέτον. Γένοιτο κατὰ τὸ ἔλεός Του. » Ἀλλ' οὐδενίᾳ ἀ-
 πάντησις ἐδόθη εἰς τὰς θερμὰς ταύτας αἰτήσεις τοῦ μονα-
 χοῦ Ἀνδρέα. Κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς νεαρᾶς αὐτῆς ἡλικίας
 ἡ Ἰωάννα ἠναγκάζετο νὰκούῃ πολλὰς πνευματικὰς συμ-
 βουλάς καὶ νοουθεσίας, καὶ ἑξ ὧν εἶδε καὶ ἤκουσεν ἐπείσθη

ὅτι ἡ θρησκεία οὐδὲν ἄλλο ἦτον ἢ σατανικωτάτη μισαλλοδοξία, δεισιδαιμονία ταπεινοῦσα τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ βασιζομένη οὔτε ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης οὔτε ἐπὶ τοῦ ἐλέους. Ἐκορέσθη ἱερέων καὶ ἐξομολογητῶν ἐν Καστίλλῃ, καὶ ἡ δύνατο ἤδη, κυρία οὖσα ἑαυτῆς ἐν Φλανδρία, νὰ ζήσῃ τοῦ λοιποῦ ἄνευ τῶν διδαγμάτων αὐτῶν.

«Ἐὰν μετὰ προσοχῆς ἀναγνώσωμεν», γράφει ὁ κ. Βέργενρωθ, «τὰς ἐπιστολάς τοῦ προηγούμενου καὶ τοῦ μοναχοῦ Ἀνδρέα, βλέπομεν καθαρῶς πόσον ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς Ἰωάννας ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν εἶχεν ὑποβληθῇ. Ἐπειδὴ ἦτο φύσει μᾶλλον ἀγχίνους ἢ ἐνεργός, δὲν ὑπῆρχε στάδιον εὐρὺ πρὸς ἐλευθέραν καὶ ὑγιᾶ ἀνάπτυξιν τοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς ὑπὸ τὸ στενόν, σκληρόν καὶ τυραννικὸν κράτος τῆς μητέρας της. Ὁ φόβος καὶ οὐχὶ ἡ ἀγάπη κατῆρχεν ἐν αὐτῇ καὶ ἦτο τὸ ἐλαττήριον τῶν πράξεών της ἰσως πλέον τοῦ δέοντος. Ἀλλ' ἂν καὶ ὑπετάσσετο εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐτέρων, εἶχε πάντοτε συνείδησιν τοῦ προσγενομένου αὐτῇ ἀδικήματος, καὶ οὐδέποτε ἐντελῶς ἐδαμάζετο. Οὕτω καθ' ὅλον αὐτῆς τὸν βίον ἀδιαλείπτως τὸ φρόνημα αὐτῆς κατεπανίστατο, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη ἐπανάστασις κατεσβέννυτο ἐν αὐτῇ, εὐθὺς ὡς παρουσιάζετο εὐκαιρία νὰ ὑπερασπίσῃ ἐμπράκτως τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑαυτῆς φρονημάτων. Ἄν καὶ ἰδιαζόντως ἐφοβεῖτο τὴν μητέρα της, καὶ ἐπεθύμει νὰ τὴν εὐχαριστῇ ἐν μικροῖς ζητήμασιν, ἐν οἷς δὲν ἀπλητεῖτο μέγας τις ἀγὼν ὅπως νικήσῃ ἑαυτήν, ὅμως, εἰς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν συνείδησιν της ἢ εἰς τὰ ἀπαιτοῦντα ἐνέργειαν, ἀντέτασσε κατὰ τῆς βασιλίσσης Ἰσαβέλλας παθητικὴν ἀντίστασιν καὶ ἀδράνειαν ἀκατάβλητον. Ὁ προηγούμενος κρίνων ἐκ τῆς θέσεώς του ὡς ἀπλοῦ ὄργανου τῆς βασιλίσσης, δὲν εἶχε πιθανῶς ἀδικον κατηγορῶν αὐτὴν ὡς σκληρὰν καὶ ἀνελεήμονα, καὶ ὅμως

» εἶχεν αὕτη ἐπίσης δίκαιον ἀρνούμενη μετ' ἀγανακτήσε-
 » ως τὴν μομφήν, διότι καὶ αὐτὸς ὁ κατηγορὸς τῆς ἡναγ-
 » κάσθη νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἐστερεῖτο λόγων πρὸς ὑπε-
 » ράσπισιν τῆς διαγωγῆς τῆς. Ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι
 » αἱ μεταξὺ μητρὸς καὶ θυγατρὸς διαφοραὶ ἀπέβλεπον εἰς
 » μόνον εἰς θρησκευτικὰ ἀλλὰ καὶ εἰς πολιτικὰ ζητήματα.
 » Ἡ ἀποποίησίς τῆς τοῦ νὰ ἐξομολογηθῇ ἢ νὰ δεχθῇ ἐξο-
 » μολογητὴν παρὰ τῆς βασιλίσσης Ἰσαβέλλας, αἱ μομφαὶ
 » τοῦ προτέρου αὐτῆς διδασκάλου περὶ τῆς ὁλεθρίας ἱ-
 » σχύος τῶν Παρισινῶν θεολόγων, καὶ ἡ κατηγορία τοῦ
 » προηγουμένου ὅτι ἐστερεῖτο εὐσεβείας, δὲν ἐπιδέχονται
 » ἑτέραν ἐξήγησιν. »

Ἡ ἀποτυχία τοῦ προηγουμένου καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῆς Ἰω-
 ἄννας εἰς τὰς ἐλευθέρως θρησκευτικὰς δοξασίας τῆς μεγά-
 λως ἐξηρέθισε τὴν καρδίαν τῆς Καθολικῆς Ἰσαβέλλας. Ἡ
 βασίλισσα ἐγνώριζεν, ὅτι ἐπλησίαζε πρὸς τὸ τέρμα τοῦ
 βίου τῆς καὶ μεγάλως ἐθασάνιζεν αὐτὴν ἡ ιδέα, ὅτι ἡ ἐπὶ
 τοῦ θρόνου διάδοχος τῆς «δὲν ἦτον εὐμενῶς διατεθειμένη
 πρὸς τὸ ἀληθὲς δόγμα.» Ἐγένετο μελαγχολικὴ, ὁ δὲ Φερ-
 δινάνδρος, τοῦ ὁποῦ ἡ πολιτικὴ ἦτο νὰ εὐρύνη τὸ μεταξὺ
 μητρὸς καὶ θυγατρὸς ὑφιστάμενον ῥήγμα, διὰ παντὸς τρόπου
 προσεπάθει ν' ἀποδείξῃ πόσον μωρὰ ἦτον ἡ συνθήκη, ὥς
 ἐκώλυεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπεμβαίνει εἰς τὰ πράγματα
 τῆς Καστίλλης. Ἡ Ἰσαβέλλα ἐπὶ μακρὸν σκεφθεῖσα περὶ
 τοῦ μέλλοντος ἀπεφάσισε ν' ἀποκληρώσῃ τὴν Ἰωάνναν.
 Ἀλλὰ πρὸς μεταβολὴν τῆς διαδοχῆς δὲν ἦτον ἀποχρῶν
 λόγος διὰ τὸ Νομοθετικὸν Σῶμα αἱ αἵρετικαὶ δοξασίαι τῆς
 κληρονομίης τοῦ θρόνου τῆς Καστίλλης. Οὕτε ἦτο κώλυμα
 διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασιν ὁ γάμος τῆς Ἰωάννας μετ'
 ἄνδρὸς μισοῦντος τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἡ συχνὴ αὐτῆς ἀπου-
 σία ἀπὸ τῆς πατρίδος καὶ τῶν ὑπάρχον τῆς. Ἐπρεπε νὰ

εὐρεθῇ σπουδαιότερός τις λόγος διὰ τὴν ἀποκληρώσιν τῆς κληρονόμου ἀπὸ τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς.

Ἦδη ἤρξατο κούφα νὰ διαδίδεται, ὅτι ἡ ἀρχιδούκισσα δὲν εἶχε καλῶς τὴν ὑγίαν, καὶ ὅτι ἐνίοτε ἐφαίνετο πρᾶτ-
τουσα οὐχὶ ὡς γυνὴ ἔχουσα σώας τὰς φρένας, καὶ ὅτι ἐπο-
μένως δὲν ἦτο κατάλληλος νὰ διευθύνῃ τὰ τοῦ Κράτους.
Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τῆς Ἰσαβέλλας ὑπῆρχε τῆς παραφροσύ-
νης τὸ πάθημα, ἐπομένως τὸ ἔθνος δὲν ἐδείκνυε κούφην εὐ-
πιστίαν, παρέχον πίστιν εἰς μητέρα κηρύττουσαν ὅτι ἡ θυ-
γάτηρ αὐτῆς, ἕνεκα τῆς διαταράξεως τῶν φρενῶν της, ἦτο
ἀνίκανος νὰ φέρῃ τὸ στέμμα καὶ τὸ σκήπτρον. Καὶ σήμε-
ρον ἔτι, μεθ' ὅλας τὰς εὐκολίας ἃς παρέχει ὁ αἰμὸς καὶ ὁ
ἡλεκτροισμὸς πρὸς πληροφορίας καὶ ἀποκάλυψιν παντὸς δό-
λου, ἐκηρύχθησαν παράφρονες ἄνθρωποι ἀποδειχθέντες κα-
τόπιν ὑγιεστάτης ἔχοντες τὰς φρένας. Πόσον εὐκολον ἦτο
λοιπὸν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ὅτε λ-
πητεῖτο πορεία μὴνῶν ἀπὸ Καστίλλης μέχρι Φλανδρίας, ὅτε ὁ
λαὸς ἡγνῶει πᾶν ὅ,τι ἐγίνετο ὑπὸ τῆς Αὐλῆς, καὶ ὅτε τὸ
ἔθνος ἦτο εἰσέτι ἥκιστα διανοητικῶς ἀνεπτυγμένον, νὰ κη-
ρύξῃ τις ἐνώπιον τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος εἰς Μεδίνα-δὲλ-
Κάμπο, ὅτι ἀτυχῆς νέα ἐγκεκλεισμένη ἐν τοῖς ἀνακτόροις
αὐτῆς ἐν Βρυξέλλαις δὲν ἦτον ὑπεύθυνος ἐπὶ ταῖς πράξεσιν
αὐτῆς ! Καὶ ὅμως τὰ ἐνώπιον ἡμῶν ἔγγραφα δὲν προσεπι-
μαρτυροῦσιν ὅτι τοιαύτη ἦτον ἡ διανοητικὴ τῆς Ἰωάννας
κατάστασις. Ὁ προηγούμενος, ὁ συχνάκις ἐπισκεπτόμενος
καὶ ἐπὶ ἐλλείψει εὐσεβείας μεμφόμενος αὐτήν, καὶ μνηϊαν
ποιούμενος τῆς ἐνδεείας τῆς Ἰωάννας, ἐξαρτωμένης ἀπὸ οἴκου
ὑπεροπτικοῦ καὶ τυραννικοῦ, οὐδὲ λέξιν ἐκφέρει περὶ διατα-
ράξεως τῶν φρενῶν της. Ἀπαξ μόνον ἀναφέρει περὶ τῶν
τρόπων καὶ τῆς ὀφείας αὐτῆς γράφων πρὸς τοὺς γονεῖς της,
ὅτι «εἶναι τόσον γλυκεῖα καὶ τόσον ὠραία καὶ εὐσωμος καὶ
» τόσον προκεχωρημένη ἐν τῇ ἐγκυμοσύνῃ, ὥστε ἤθελε σᾶς

» προξενήσει παραμυθίαν ἢ ὄψις αὐτῆς.» Ὁ πρῶτον διδάσκαλός της ἐν τῇ πρὸς τὴν μαθήτριάν του ἐπιστολῇ ἀποτείνεται πρὸς αὐτὴν ὡς πρὸς ὃν λογικόν· οὔτε δυνάμεθα νὰ εὐρώμεν ἐν τοῖς ἐγγράφοις, τὰ ὅποια ἤδη ἤλθον εἰς φῶς ἐν Σιμανκάς, ἐπιβεβαιούμενον τὸν μῦθον περὶ τῆς διαταράξεως τῆς διανοίας της, οὔτε ὅταν ἦτο κόρη ἐν Μεδίνα, οὔτε ὅταν ἦτογ ἐγγαμος ἐν Βρυξέλλαις. Ἀναλογισθῶμεν συγχρόνως πόσον μέγας ἦτον ὁ πειρασμός εἰς ἀνθρώπους μὴ βασανιζομένους ὑπὸ ἐλέγχων συνειδήσεως, οἳοι ἦσαν ὁ Φερδινάνδος καὶ ὁ Φίλιππος, τοῦ νὰ κηρύξωσιν ὅτι ἡ Ἰωάννα ἦτο παράφρων.

Τῇ ἀρωγῇ τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος, ἡ Ἰσαβέλλα ἐξέδωκε διάταγμα δι' οὗ ἀπεκλήρου πρᾶγματι τὴν θυγατέρα της. «Καθ' ὃν χρόνον», ἐκήρυττεν, «ὁ Κύριος ἡμῶν ἤθελε » μὲ ἀπαλλάξῃ τοῦ βίου, ἡ πριγκίπισσα Δόνα Ἰωάννα, » ἀρχιδούκισσα τῆς Αὐστρίας, δούκισσα τῆς Βουργουνδίας, » κληρονόμος καὶ νόμιμος διάδοχος τῶν βασιλείων μου, » γαιῶν καὶ χωρῶν μου πιθανόν ν' ἀπουσιάζῃ ἀπ' αὐτῶν, » ἢ, ἀφοῦ ἔλθῃ καὶ διαμείνῃ ἐπὶ τινα χρόνον ἐν αὐταῖς, ν' » ἀναγκασθῇ νὰ τὰς ἐγκαταλίπῃ αὐθις, ἢ, καίτοι παρούσαι, » πιθανόν νὰ μὴ ἐπιθυμῇ ἢ νὰ μὴ δύναται νὰ βασιλεύῃ καὶ » κυβερνᾷ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἤθελεν εἶσθαι ἀναγκ » καῖον νὰ προνοήσωμεν, ἵνα ἡ κυβέρνησις ἐξακολουθῇ οὐ » τως, ὥστε τὰ βασίλειά μου νὰ κυβερνῶνται καλῶς, καὶ » διοικῶνται ἐν εἰρήνῃ καὶ δικαιοσύνῃ, ὡς εἶναι εὐλογον.» Ὅθεν, πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλων καὶ διαιρέσεων, ἡ Αὐτῆς Μεγαλειότης ἤδη διορίζει τὸν σύζυγόν της Φερδινάνδον, « διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ πείραν ἐν τῇ κυβερνήσει, » διοικητὴν «ἀντὶ καὶ ἐν ὀνόματι τῆς πριγκιπίσσης θυγατρὸς » ἡμῶν, μέχρις οὗ ὁ ἐγγονός μου, ὁ Ἰνφάντης Δὸν Κάρλος, » πρωτότοκος καὶ κληρονόμος τῆς ῤηθείσης πριγκιπίσσης » καὶ τοῦ συζύγου της ἡγεμόνος Φιλίππου, ἐπιθαίνων τῆς

» ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένης ἡλικίας κυβερνήσῃ καὶ βασι-
 » λεύσῃ ἐν τοῖς βασιλείοις τούτοις.» Καὶ ὅπως κάλλιον
 στερεώσῃ τὴν θέσιν τοῦ συζύγου της ἡ Ἰσαβέλλα, εὐλόγως
 ἡμέρας πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ βασιλικοῦ τούτου διατάγμα-
 τος, ἔγραψε διαθήκην ἐν τῇ ὁποίᾳ διέτασσε τὴν τε Ἰω-
 ἄνναν καὶ τὸν σύζυγόν της τὸν ἀρχιδούκα «νὰ ᾔναι πάν-
 » τότε πιστοὶ ὑπὴκοοι τοῦ βασιλέως καὶ κυρίου μου, καὶ οὐ-
 » θέποτε νὰ παρακούωσι τὰς ἐντολάς του· ἀλλὰ νὰ δια-
 » κονῶσιν αὐτῷ καὶ προσφέρωνται πρὸς αὐτὸν μετὰ μεγί-
 » στου σεβασμοῦ καὶ εὐπειθείας, παρέχοντες καὶ διατάσ-
 » σοντες ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ προσφέρωσιν αὐτῷ πᾶσαν τιμὴν.
 » ἦν τὰ καλὰ καὶ εὐπειθῆ τέκνα ὀφείλουσι πρὸς τὸν καλὸν
 » αὐτῶν πατέρα, ἀκολουθοῦντες τὰς ἐντολάς του καὶ ἐκ-
 » τελοῦντες τὰς συμβουλὰς του.»

Μικρὸν μετὰ τὴν τοιαύτην τῶν πραγμάτων διευθέτη-
 σιν, ἡ βασίλισσα τῆς Καστίλλης ἀπεβίωσε. Κατ' αὐτὴν
 τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου της, ὁ χηρεύσας βασιλεὺς ἀναβῆς
 ἐπὶ μεγάλου ἱκριώματος, στηθέντος ἐν τῇ πρὸ τῶν ἀνακτό-
 ρων πλατείᾳ, ἀνήγγειλεν εἰς τὰ πλήθη ὅτι, λαβὼν τὸ
 στέμμα τῆς Καστίλλης ἀπὸ τῆς κεφαλῆς του, ἔδωκεν αὐ-
 τὸ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ Ἰωάννᾳ, ἀλλ' ὅτι ἤθελεν ἐξακολου-
 θεῖ βασιλεύων ἐν ὀνόματι αὐτῆς «ὡς διοικητῆς τῆς Κα-
 στίλλης». Ἐν τῷ Νομοθετικῷ Σώματι τῷ συνελθόντι ἐν
 Τόρω, ὁ Φερδινάνδος ἀπήγγειλε λόγον λίαν ἔντεχνον ἀπὸ
 τοῦ θρόνου, ἡ δὲ ἀρχὴ αὐτοῦ ἐπεβεβαιώθη ὑπὸ τῶν ἀντι-
 προσώπων τοῦ βασιλείου. Μέχρι τοῦδε τὰ πάντα ἔβαινον
 κατ' εὐχὴν, θεραπεύοντα τὴν φιλοδοξίαν τοῦ μονάρχου τῆς
 Ἀραγωνίας· εἶχε παίζει καλῶς τὰ χαρτιά του, καὶ τὸ παι-
 γνίδιον ἐφαίνετο ἤδη κερδηθῆναι. Ἀλλὰ ταχέως ἀνεφάνη ἐπὶ
 τῆς σκηνῆς ἀνὴρ μὴ διατεθειμένος νὰ μείνῃ ἐν παραδύστῳ,
 οὔτε νὰ ἴδῃ τὰς δικαίας αὐτοῦ ἀξιώσεις οὕτως αὐθαρέτως
 περιφρονουμένας. Ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων του ἐν Βρυξέλλαις

ὁ ἀρχιδουξ Φίλιππος παρεκλούθει τὴν διαγωγὴν τοῦ πενθεροῦ του οὐχὶ μετὰ τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς εὐπειθείας, ἣν ἐνετείλατο αὐτῷ ἡ Ἰσαβέλλα. Τὰ σχέδια τοῦ φιλαργύρου Φερδινάνδου δὲν ἠπάτησαν τὸν σύζυγον τῆς Ἰωάννας Φίλιππον, ὅστις πάραυτα ἀπεφάσισε νὰ τὰ ματαιώσῃ, πρῶτον μὲν διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ, ἀλλὰ κατόπιν, ἐν ἀνάγκῃ, διὰ τοῦ ξίφους. Συνεπῶς ἔλαβε τὸν τίτλον βασιλέως τῆς Καστίλλης, καὶ ἀπηύθυνεν ἐκ Φλανδρίας διαμαρτύρησιν κατὰ τοῦ γενομένου σφετερισμοῦ ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του Φερδινάνδου τῆς Ἀραγωνίας. Ἐμέμεφετο αὐτὸν ὅτι ἀπὸ τοῦ θανάτου τῆς βασιλίσσης Ἰσαβέλλας ἐδράξατο πάσης εὐκαιρίας, ἵνα καταστῇ κύριος τῶν χωρῶν τῆς Καστίλλης, μεγάλως οὕτω ἀδικῶν τὴν θυγατέρα του, τὴν νόμιμον κληρονόμον. τὸν σύζυγόν της καὶ τὰ τέκνα της. Καὶ ὅμως ὁ σφετερισμὸς οὗτος δὲν ἐγένετο ἀναφανδόν· «διότι οὐδέποτε κακὸν τι διαπράττεται ἢ ὑπὸ τὸ πρόσχημα καὶ ἢ τὴν προσποιήσιν ἀγαθῆς πράξεως.» Ἰνα ἀποφύγῃ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν μεγιστάνων καὶ τοῦ λαοῦ, ὁ Φερδινάνδος δὲν ἀπεκάλεσεν ἑαυτὸν βασιλέα τῆς Καστίλλης, ἀλλὰ ἰσόβιον κυβερνήτην καὶ διοικητὴν αὐτῆς — διάκρισις ἄνευ πραγματικῆς τινος διαφορᾶς, διότι ἦτο πράγματι βασιλεὺς «διότι τὸ πᾶν διέθετε κατ' οἰκείαν βούλησιν, ἀκριβῶς ὡς ἔαν ἦτον αὐτὸς ὁ βασιλεὺς.» Καὶ πλὴν τῆς βλάβης ἣν ὁ πατὴρ Φερδινάνδος τῆς Ἀραγωνίας εἶχε προξενήσῃ εἰς τὴν θυγατέρα του, δὲν ὥκνησε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πολιτικὴν του ταύτην διὰ τῶν αἰσχίστων ψευδολογιῶν. Ἰνα δικαιολογήσῃ τὴν ἄρπαγὴν διεκήρυττεν, ὅτι «ἡ βασίλισσα Ἰωάννα ἦτο παράφρων, καὶ ὅτι ἐπομένως ἐδικαιούτο νὰ κυβερνᾷ ἀντ' αὐτῆς,» ὅπως δὲ προδιαθέσῃ τὸν ἰσπανικὸν λαὸν κατὰ τοῦ ἀρχιδουχοῦ Φιλίππου προσέθετεν, ὅτι ὁ σύζυγός της εἶχεν αὐτὴν ἐγκαθειργμένην ἐν ταῖς Κάτω-Χώραις «καὶ ἄλλα προσέτι ψεύδη καὶ μύθους.» Ἐπὶ τέλους

ὁ ἀρχιδουξ διεκήρυξεν ὅτι ἐπεθύμει νὰ προσενεχθῇ πρὸς τὸν Φερδινάνδον μετ' ὅλου τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς εὐλαβείας, ἀλλ' ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ μετ' ἀπαθείας πρὸ τῶν ὀμμάτων του τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του στερούμενα τῶν δικαίων αὐτῶν.

Οὕτω βλέπομεν ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου, ὅτι ὅταν συνέφερον εἰς τὸν Φερδινάνδον νὰ στιγματίσῃ τὴν θυγατέρα του ὡς παράφρονα, ἡ συκοφαντία μετ' ἀγανακτικῆς ἀπεπύσεως ὑπὸ τοῦ ἀρχιδουκὸς Φιλίππου, καὶ κατετάσσεται ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ, ἐν ἣ «τὰ λοιπὰ ψεῦδη καὶ μῦθοι» τοὺς ὑποτίμους ὁ σεβαστὸς πενθερὸς του διέσπειρεν.

Ἡ μετὰ τὸν Φερδινάνδου καὶ Φιλίππου ἀμφισβήτησις διὰ τὸν θρόνον τῆς Καστίλλης ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἄνευ ὀριστικοῦ τινος ἀποτελέσματος. Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος τοῦ 1506, ὁ ἀρχιδουξ ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ πέρας οὕτως ἢ ἄλλως εἰς τὴν ἔριν συνοδευόμενος δὲ ὑπὸ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων του διέβη τὰ Πυρηναῖα, δηλώσας ὅτι προετίθετο νὰ καταλάβῃ τὴν Καστίλλην διὰ τῶν ὅπλων. Διηρείτο τότε ἡ Ἰσπανία εἰς τρεῖς μερίδας, ὧν ἑκάστη ἦτον ἐτοιμὴ νὰγωνισθῇ ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν τῆς. Ὑπῆρχε μερὶς ὑπερασπιζούσα τὰς ἀξιώσεις τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας, ἑτέρα μερὶς πρόθυμος ν' ἀσπασθῇ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀρχιδουκὸς καὶ τῆς ἀρχιδουκίσσης, καὶ τρίτη, ἧς ἡγεῖτο ὁ κοιντόσταυλος τῆς Καστίλλης, πρόθυμος νὰ ἐξώσῃ τοῦ βασιλείου ἀμφοτέρους, τὸν τε Φερδινάνδον καὶ τὸν Φίλιππον, καὶ ν' ἀναβιβάσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου τὴν Ἰωάνναν ὡς τὴν νόμιμον βασίλισσαν. Μόλις ἔμαθεν ὁ Φερδινάνδος τὴν εἰσβολὴν τοῦ γαμβροῦ του, ἡ ὀργή του δὲν εἶχεν ὄρια· «ἤθελε νὰ ριφθῇ κατὰ τοῦ βασιλέως Φιλίππου μετὰ *capa y Spada*, καὶ » καλυπτόμενος ὑπὸ τοῦ ἐπενδύτου του νὰ βυθίσῃ τὸ ξίφος » ἐντὸς τοῦ στήθους μισητοῦ ἐπιδρομέως.» Ἀλλ' ἡ μεγάλη ὀξύνοια τοῦ πανούργου γέροντος βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας

πρὸς προάσπισιν τῶν συμφερόντων του ὑπῆρξεν ἀείποτε τὸ κύριον αὐτοῦ γνώρισμα· παρατηρήσας δ' ὅτι καθόσον ὁ Φίλιππος εἰσέδυνεν εἰς τὰ ἐνδοτέρα τῆς χώρας, ὁ λαὸς συνέρρεε πολυπληθέστερος περὶ τὴν σημαίαν του, καὶ προθύμως ὤμνουν αὐτῷ πίστιν, ὁ Φερδινάνδος ἐσκέφθη ὅτι ἤθελεν εἰσθαι συνετώτερον νὰ συνάψῃ συμμαχίαν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ του ἢ ἀγῶνα. Ἡ ἔνωσις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Φιλίππου ἤθελε ματαιώσῃ τοὺς ἀγῶνας τοῦ κοιτοσταύλου, διότι ἐκ τῶν τριῶν μερίδων εἰς τὰς ὁποίας τότε ἦτο διηρημένη ἡ Ἰσπανία, ἡ ὑποστηρίζουσα τὴν νόμιμον τοῦ θρόνου κληρονόμον ἦτον ἡ ἐπιροθωτέρα. Ὁ Φερδινάνδος ἤθελε ταχέως ἐξωσθῇ τοῦ βασιλείου, ἐὰν τὸ στέμμα ἐτίθετο ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς Ἰωάννας, ὁ δὲ Φίλιππος, ὃν ἐμίσει ἤδη μεγάλη μερίς τοῦ ἰσπανικοῦ λαοῦ, μετὰ βραχεῖαν βασιλείαν ἤθελεν ὑποστῇ τὴν αὐτὴν τύχην ἀρούκτως. Οὕτω τὰ συμφέροντα τοῦ πενθεροῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ μέχρι τινὸς συνεταυτίζοντο· ἀμφοτέροι ἐπεθύμουν τὴν Καστίλλην, εἰς ἀμφοτέρους δὲ ἡ ἀνάβασις τῆς Ἰωάννας ἐπὶ τοῦ θρόνου ἦτον ἐπικίνδυνος. Ὁ Φερδινάνδος εἶχε πολλὴν πεποιθήσιν εἰς τὴν διπλωματικὴν του δεινότητα, καὶ ἐνόει ὅτι ἐὰν ἐλάμβανε συνέντευξιν μετὰ τοῦ ἀρχιδουκὸς Φιλίππου ἤθελεν ἐξέλθει νικητῆς. Συνεπῶς ἔπεμψε τὸν καρδινάλιον Κονέρον, ἵνα φιλικῶς προσαγορεύσῃ τὸν γαμβρόν του καὶ αἰτήσῃται προσωπικὴν συνέντευξιν, καθ' ἣν ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἐξωρᾶλυνον τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφοράς.

Ἡ αἴτησις ἐχορηγήθη. Λίαν πρῶτ' δὲ τὴν 27 Ἰουνίου 1506, οἱ ἀντίπαλοι συνηττήθησαν ἐν τῷ μικρῷ χωρίῳ τῆς Βιλλαφαφίλας. Ὁ Φερδινάνδος, ἵνα δείξῃ τὴν ἀπλὴν καὶ ἀπονήρευτον φύσιν του, ἠκολουθεῖτο ὑπ' ὀλίγων μόνον ἐκ τῶν πιστοτάτων θεραπόντων του καθημένων ἐπὶ ὄνων· ὁ Φίλιππος, ἐξ ἐναντίας, συνωδεύετο ὑπὸ ἐπιβαλλούσης συνοδείας ἱππέων. Μετὰ τὰς προεισχωγιγὰς φιλοφρονήσεις, ὁ

Φερδινάνδος προσεκάλεσε τὸν γαμβρόν του ἐν τῷ ναῷ τοῦ χωρίου ἵνα ἀποφύγῃσι τὰ περίεργα ὄρματα καὶ ὧτα τῶν περὶ αὐτούς. Οἱ δὺο ἀντίπαλοι εἰσῆλθον μόνοι ἐντὸς τοῦ ναοῦ, καὶ ἔμειναν ἐπὶ τινι χρόνον συνδιαλεγόμενοι μετὰ σπουδαιότητος. Διὰ τῶν ὁπῶν τῶν θυρῶν τοῦ ναϊδίου οἱ αὐλικοὶ ἔβλεπον τὸν Φερδινάνδον λαλοῦντα μετὰ πολλῆς ζωηρότητος, ἐνῷ ὁ Φίλιππος, ἐσταυρωμένος ἔχων ἐπὶ τοῦ στήθους τὰς χεῖρας, ἤκραζετο μετὰ προσοχῆς, καὶ ἐνίοτε ἐπένευεν, οἶονεὶ ἀποδεχόμενος τοὺς λόγους τοῦ Φερδινάνδου. Οἱ μεγιστᾶνες τῆς Ἀραγωνίας διέβλεπον ὅτι ὁ ἀγγλίνους γηραιὸς βασιλεὺς «κατήγαγε καὶ ἕτερον θρίαμβον διὰ τῆς » λεπτότητος τοῦ πνεύματός του. ὡς πολλάκις κατήγαγεν » ὁμοίους. » Ἐξερχόμενος τοῦ ἱεροῦ τεμένους ὁ Φερδινάνδος ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς προθύμους κυκλώσαντας αὐτὸν μεγιστᾶνας τὰ τοῦ ἐπιτελεσθέντος συμβιβασμοῦ. Πρὸς κοινὴν ἔκκληξιν νικητῆς ἔμεινεν ὁ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐνδίδων καὶ ὑποκύπτων Φίλιππος. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας συνήνεσε διὰ συνθήκης «στενοτάτης φιλίας καὶ συμμάχιας» μετὰ τοῦ Φιλίππου, νὰ παραχωρήσῃ πάσας τὰς ἀξιώσεις του ἐπὶ τῆς Καστίλλης «εἰς τὰ προσφιλέστατα τέκνα του,» καὶ ὑπεσχέθη νὰ μὴ ἀναμιχθῇ παντάπασιν ἐν τῇ ἐνσκήσει τῆς ἐξουσίας των. Μετ' αὐτῆς τῆς συνθήκης ἥτις, πρὶν ἢ μελάνῃ τῶν ὑπογραφῶν τῆς ξηρανθῇ, εἶχεν ἀνακοινωθῇ οὕτω δημοσίᾳ, ὑπῆρχεν ἕτερον ἔγγραφον τὸ ὁποῖον εἶχε συνταχθῇ ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου καὶ Φιλίππου, ἀλλὰ τοῦ ὁποῖου τὸ περιεχόμενον δὲν εἶχεν ἔτι γνωσθῇ. Ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ ἔγγράφῳ ἀνακηρύσσεται ἡ ἀνικανότης τῆς Ἰωάννας, ὅτι « αὕτη δὲν εἶναι ποσῶς διατεθειμένη » εἰς τὸ νῆσχολῆται εἰς τὴν διεξαγωγὴν ὑποθέσεων ἀφο- » ρωσῶν εἰς τὰ βασιλικά πρηνόμια καὶ τὴν κυβέρνησιν » ἢ εἰς ἄλλας ὑποθέσεις τοῦ Κράτους· διότι καὶ ἐὰν ᾗτο » διατεθειμένη νὰ πράξῃ τοῦτο, ἤθελεν ἐπιφέρει τὴν πλή-

» ρη καταστροφὴν τῶν βασιλείων τῆς. » Συγχρόνως πρὸς πρόληψιν παντὸς κακοῦ δυναμένου νὰ προέλθῃ « ἐκ τῶν ἀ-
 » σθενειῶν καὶ τῶν παθημάτων τῆς, τῶν ὁποίων χάριν τῆς
 » τιμῆς τῆς δὲν γίνεται μνεῖα » συνεφωνήθη μεταξὺ Φερ-
 δινάνδου καὶ Φιλίππου, ὅπως, ἐὰν ἡ βασίλισσα Ἰωάννα ἤ-
 θελεν ἀποπειραθῇ νὰναμιχθῇ ἐν τῇ κυβερνήσει « οὔτε ἡ-
 » μεῖς οὔτε ὁ εἰρημένος γαληνότατος ἡμῶν υἱὸς θέλει ἀ-
 » νεχθῇ τοῦτο, ἀλλ' ἐξεναντίας ὁμοθυμῶς θέλουσιν ἐμπο-
 » δίσει τοιαύτην ἀνάμιξιν. » Οὕτως ὁ Φίλιππος ἦτο de facto βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας.

Τίς ἦτον ὁ σκοπὸς τοῦ Φερδινάνδου οὕτως εὐκόλως συναινέσαντος νὰ στερηθῇ τῶν ἐν Καστίλλῃ δικαίων του τῶν χορηγηθέντων αὐτῷ ὑπὸ τῆς συζύγου του Ἰσαβέλλας; Ἡ ἀπάντησις εἶναι εὐκόλος. Ἦδῃ δυνάμεθα νὰ συμπερά-
 νωμεν ὁποία ἦτον ἡ φύσις τῆς σπουδαίας συνδιαλέξεως τῆς γενομένης ἐν τῷ ναῷ τοῦ χωρίου τῆς Βιλλαφράφιας. Ὁ Φερδινάνδος εἶχε διαβεβαιώσει ἐκεῖ τὸν Φίλιππον, ὅτι ἡ σύζυγός του ἦτο παράφρων, ὅτι ἀμφότεροι εἶχον συμφέρον νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν περὶ τῆς παραφροσύνης τῆς φήμην, καὶ ὅτι ὁ Φίλιππος, ἀρνούμενος ἀναφανδὸν τὸ γεγονὸς ἐν Φλανδρίᾳ, ἔβλαπτε τὰ ἴδια ἑαυτοῦ συμφέροντα. Τῆς βασι-
 λίσσης Ἰωάννας ἀνικάνου κηρυττομένης πρὸς κυβέρνησιν τῆς Καστίλλης, ἡ διαχείρισις τῶν προσόδων αὐτῆς μετέ-
 βαιεν εἰς χεῖρας τοῦ Φιλίππου, καθισταμένου οὕτω πραγ-
 ματικοῦ κυρίου τοῦ βασιλείου του. Ὁ πειρασμὸς ἦτο μέγας, ὁ δὲ Φίλιππος, ὁ μετὰ τῆς συζύγου του ἀδιαλείπτως ζῶν, οὐδέποτε δὲ οὐδὲ λέξιν εἰπὼν περὶ παραφροσύνης αὐτῆς, μὴ ἀντισταθεὶς ἤδη ποσῶς, ἠνέχθη χάριν εὐτελῶν προσωπικῶν λόγων νὰ πεισθῇ ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου, ὅς τις δὲν εἶχεν ἰδεῖ τὴν θυγατέρα του κατὰ τὰ τρία τελευταῖα ἔτη, ὅτι ἡ Ἰω-
 ἄννα ἦτον ἐστερημένη φρενῶν καὶ ἀνίκανος νὰ κυβερνήσῃ. Ἀλλὰ διατί, δύναται τις νὰ ἐρωτήσῃ, ὁ Φερδινάνδος συνή-

νεσε νὰ στερηθῇ τῶν χωρῶν τοῦ πρὸς ὠφέλειαν τοῦ γαμβροῦ τοῦ ὃν ἐμίσει; Διέπραξε τοσοῦτον κακοήθη πράξιν χωρὶς ἰδίας ὠφελείας;

Οὐχὶ βεβαίως. Ἐν δημοσίῳ ἐγγράφῳ, ἡ ἀτυχὴς βασίλισσα Ἰωάννα εἶχε κηρυχθῇ οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς, ὅστις ἐπὶ μῆνας ἐκάρυττε στεντορεία τῇ φωνῇ τὸ γεγονός, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ συζύγου τῆς, ὅστις ἐκ τῶν πρὸς αὐτὴν σχέσεων τοῦ θὰ ἐγίνωσκε τὴν ἀλήθειαν, παράφρων. Τοιαύτη διαβεβαίωσις ἐκ τοιαύτης πηγῆς ἔπρεπε νὰ πιστευθῇ. Γενομένου ἀποδεκτοῦ ὅτι ἡ βασίλισσα ἦτο παράφρων, ἡ κυβερνήσις τοῦ βασιλείου τῆς ἔπρεπε νὰ περιέλθῃ εἰς ἀντιβασιλέα. Συνεφωνήθη δὲ ἵνα ὡς τοιοῦτος καταστῇ ὁ Φίλιππος· ἀ.λ.λ' ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελε συμβῇ τι ἀπεικταῖοι τῷ Φιλίππῳ, διάδοχός τοῦ ἀναμφιβόλως ἤθελεν εἶσθαι ὁ πενθερός του. Οὕτω τὸ μόνον πρόσκομμα ἵνα ὁ Φερδινάνδος ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντα διοικητοῦ τῆς Καστίλλης ἦν ὁ Φίλιππος. Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς εἰλικρινείας του ἐν τῇ μεταβιβάσει τῆς κυβερνήσεως τῆς Καστίλλης εἰς τὸν γαμβρόν του, ὁ Φερδινάνδος ἐκουσίως ἀπεφάσισε νὰ μακρυνθῇ τῶν ὁρίων τοῦ βασιλείου καὶ νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Νεάπολιν. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του, καὶ ἵνα ἐξευμενίσῃ τοὺς ὀπαδούς του, ὑπέγραψε διαμαρτύρησιν ἐν ᾗ ἐπροφασίζετο, ὅτι ἡ παραίτησις ἀπὸ τῶν ἰδίων καὶ τῶν τῆς θυγατρὸς του δικαίων ἡρπάγη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου διὰ τῆς βίας· ἀλλ' ἵνα μὴ στερηθῇ εἰδήσεων κατὰ τὴν ἀπουσίαν του ὡς πρὸς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πραγμάτων τῆς Καστίλλης διώρισε τὸν ἐπὶ τοῦ βασιλείου θαλάμου αὐλικὸν Μωῦσῆν Φέρρερ, πρεσβευτὴν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Φιλίππου. Ὁ διαπεπιστευμένος οὗτος εἶχε λάβει ἐντολὴν νὰ φροντίζῃ περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ Φερδινάνδου καὶ νὰ πράττῃ πᾶν ὅ,τι τῷ ἦτο δυνατόν πρὸς κραταίωσιν τῆς μεταξὺ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Καθολικοῦ βασιλέως φιλίας. Τοσαύτη δὲ μέριμνα

ἐπεδιώχθη ὑπὲρ τῶν συμπερόντων τοῦ Φερδινάνδου, ὥστε πρὶν ἢ ὁ ἐκούσιος οὗτος ἐξόριστος φθάσῃ εἰς Νεάπολιν, ὁ Φίλιππος μετέβη εἰς τὴν αἰωνιότητα διὰ τοῦ οὐχὶ ἀσυνήθους κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τρόπου τῆς δηλητηριάσεως. Ὁ Φερδινάνδος ἐπανῆλθε πάραυτα εἰς Καστίλλην, καὶ ἀνέλαβε τὴν προτέραν θέσιν του ὡς κυβεσνότης καὶ διοικητῆς τοῦ βασιλείου. Δὲν εἶχεν ἐνοχληθῆ πολὺ ὁ ἄνθρωπος ἀποδεχθεὶς τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τῆς Βιλλαφράνκας.

Ἀλλ' ἤδη ἀπαίσιαι ρῆμαι ἤρξαντο διασπειρόμεναι περὶ τῆς βασιλίσσης Ἰωάννας. Ἐλέγετο ὅτι τὰ κακὰ τὰ πρὸ χρόνου μακροῦ προμηνυόμενα εἶχον ἀναφανῆ. Ἡ παραχρῆ, ἣν τῇ ἐπροξένησεν ὁ θάνατος τοῦ συζύγου της, παρέλυσεν τὸ νευρικὸν αὐτῆς σύστημα. Ἐκάθητο ἐν σιγῇ ἐπὶ ἡμέρας ὁλοκληρούς, οὐδὲν δεικνύουσα διαφέρειν πρὸς πᾶν τὸ περὶ αὐτὴν, ἀρνούμενη δὲ νὰ λάβῃ καὶ τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν καὶ ἀνάπαυσιν. Ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον ἵνα φυλάσσῃται ἐπιμελῶς ἵνα μὴ δυστύχημά τι τῇ ἐπέλθῃ κατὰ τοὺς παροξυσμούς αὐτῆς. Ὁ νεκρὸς τοῦ συζύγου της εἶχε ταριχευθῇ, αὐτὴ δ' ἤρνεϊτο νὰ χωρισθῇ ἀπ' αὐτοῦ. Ὅπουδῆποτε καὶ ἐὰν ἐπορεύετο τὸν ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς· τῷ ἐλάλει ὡς πρὸς ἐμψυχον ὄν, καὶ ἤτο βεβαία, καίτοι αὐτόπτης γενομένη τοῦ θανάτου καὶ τῶν φαρμάκων δι' ὧν κατόπιν εἶχε ταριχευθῇ, ὅτι ταχέως ἤθελεν ἐπανέλθει εἰς τὴν ζωὴν. Ἐν πάσῃ πόλει τῆς Καστίλλης καὶ τῶν Κάτω-Χωρῶν γενικὸν αἰσθημα οἴκτου ἐπεκράτει ὑπὲρ τῆς ἀτυχοῦς βασιλίσσης, ἣν ἡ λύπη ἐστέρησε τῶν φρενῶν. Οὐδεὶς ἀμφέβαλλεν ὅτι ἤτον ἀληθῶς παράφρων. Ὡς πρὸς τοὺς ἀλλοκότους τρόπους καὶ τὰς φρεναπάτας της ἠδύνατο νὰ ἐγερθῇ ἀμφισβήτησις τις· ἀλλ' ὅταν ἐγνώσθη ὅτι ἡ ἀτυχὴς βασιλίσσα ἤρνεϊτο τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της, καὶ ὅτι ἐφάνη ἐν ταῖς πορείαις της συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ νεκροῦ, οὐδεὶς ἀπέμεινε

πλέον δυσπιστῶν πρὸς τὴν κοινὴν φήμην. Γυνὴ πιστεύουσα εἰς τὴν ὑπαρξίν ψυχῆς ἐντὸς παριχευθέντος σώματος βεβαίως θά στερεῇται παντελῶς τοῦ λογικοῦ αὐτῆς.

Εἰς μόνον ἰσχυρὸς ἡγεμὼν περιεφρόνει τὰς φήμας ταύτας. Ἑρρίκος ὁ Ζ' τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὰ τρία τελευταῖα ἔτη διετέλει ἐν χηρείᾳ. Ἐπεθύμει παραμυθίαν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ ἣν εἶχεν ὑποστῆ, ὅθεν ἐφρόντισε νὰ ἐρευνήσῃ περὶ ὅλων τῶν ἀνυμναίων δεσποινῶν, αἵτινες ἠδύναντο νὰ γίνωσι σύγγνοι τοιούτου μονάρχου. Ἀλλ' ὁ Ἑρρίκος ἦτον ἐκ τῶν ἀπλῶν ἐκείνων ἐραστῶν, οἵτινες ἐπὶ ἐνὸς μόνου ἀντικειμένου προσηλοῦνται. Προλήψεις περὶ γένους, καλλονῆς ἢ νεότητος δὲν εἶχεν, ἤρκει αὐτῷ ἡ γυνὴ πρὸς ἣν ἠθελε προσφέρει τὴν χεῖρα νὰ ἔχῃ καλὴν προῖκα. Χρήματα ἐπρεπεν ἀρεσκτως νὰ ἔχῃ διὰ τὰ λοιπὰ ἡδιαφόρει. Ἦδῃ, μεταξὺ πασῶν τῶν κληρονόμων ἐν Εὐρώπῃ, ἡ βασίλισσα τῆς Καστίλλης ἦν ἡ πλουσιωτάτη. Ἀληθῶς ἡ ἀδελφὴ τῆς Αἰκατερίνης ἦν ἡδῇ χήρα τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ Ἑρρίκου· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας δὲν ἔβλεπε λόγον τινὰ κωλύοντα τὸν γάμον τοῦ πρὸς τὴν Ἰωάνναν, ἀδελφὴν τῆς νύμφης του. Εἶχεν ἀκούσει ὅτι ἡ ὑγεία τῆς Ἰωάννας δὲν τῇ ἐπέτρεπε δεύτερον γάμον· ἀλλὰ τὸ τῆς ὑγείας ἦτο ζήτημα ἀνάξιον σπουδαίας σκέψεως· ἡ δὲ προῖξ τῆς Καστίλλης ἦν λαμπρὸν γέρας ἐξαλείφον πᾶν φυσικὸν ἢ ἠθικὸν ἐλάττωμα αὐτῆς. Οὕτως ὁ Ἑρρίκος ἔγραψε πρὸς τὸν Φερδινάνδον ζητῶν τὴν χεῖρα τῆς ὡραίας Ἰωάννας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας, ὑπὸ τῶν αὐτῶν λόγων ὑφ' ὧν καὶ ὁ μονάρχης τῆς Ἀγγλίας ἐπηρεαζόμενος, κατενόει τὴν φύσιν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς προτάσεως τοῦ Ἑρρίκου. Ἀλλ' αὐτὸς δὲν υπέγραψε τὴν εἰρήνην τῆς Βιλλαφράδας, οὔτε τὰς πλεκτάνας ἐξύφανε κατὰ τοῦ Φιλίππου ἀπλῶς πρὸς ὠφέλειαν ἑτέρου. Κάλλιον δὲ παντὸς ἄλλου ἐγίνωσκε καὶ ἐξετίμα αὐτός, ὁ πατήρ τῆς χήρας Ἰωάννας, τὸν πλοῦτον τῆς Καστίλλης.

Ἀλλὰ συγχρόνως ὁ Φερδινάνδος δὲν ἐπεθύμει νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν Ἑρρίκον τῆς Ἀγγλίας, ἐπομένως ἢ πρὸς τὸν ἐν Ἀγγλίᾳ Ἰσπανὸν πρεσβευτὴν δόκτορα δὲ Πουέβλαν ἀπάντησὶς τοῦ ὑπῆρξε λίαν φιλόφρων. «Χαίρω δι' ὅσα γράφεις περὶ τοῦ γάμου τοῦ ἀδελφοῦ μου, τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, μετὰ τῆς θυγατρὸς μου, βασιλίσσης τῆς Καστίλλης . . . Ἄμα τῇ ἀφίξει μου εἰς Καστίλλην θέλω προσπαθήσει νὰ βεβαιωθῶ ἐὰν ἡ βασίλισσα, ἡ θυγάτηρ μου, ἐπιθυμῇ νὰ νυμφευθῇ· καὶ ἐὰν ἐπιθυμῇ, θὰ πράξω πᾶν ὅ,τι δυνατὸν ἵνα νυμφευθῇ τὸν εἰρημένον βασιλέα, τὸν ἀδελφόν μου, καὶ οὐδένα ἕτερον. Εἰπέ ταῦτα ἐν ὀνόματί μου πρὸς τὸν βασιλέα, τὸν ἀδελφόν μου, καὶ διαβεβαιώσον αὐτόν, ὅτι μόλις ἴδω τὴν βασίλισσαν, τὴν θυγατέρα μου, θέλω τῷ ἀνακοινώσαι ὅσον οἶόν τε τάχιον τὰς σκέψεις τῆς ἐπὶ τούτου. Ἔστω βέβαιος ὅτι ἐκτίησατο ἤδη τὴν ἐμὴν εὐμένειαν». Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον γράφει πρὸς τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀλκατερίνην, περιγρίπισσαν τῆς Οὐαλλίας, ἣτις φαίνεται ὅτι θερμῶς συνηγόρησεν ὑπὲρ τοῦ γάμου τούτου. «Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἔστω βέβαιος, λέγει, ὅτι ἔχει ἤδη τὴν ἐμὴν εὐμένειαν ἐνεκα τῆς ἀγάπης ἣν πρὸς αὐτὸν τρέφω καὶ τῶν ἐξόχων ἀρετῶν του, καὶ ὅτι ἐὰν ἡ βασίλισσα, ἡ θυγάτηρ μου, ἤθελε νυμφευθῇ, δὲν ὑπάρχει ἡγεμὼν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅστις ἤθελεν εἶσθαι μᾶλλον τούτου εὐπρόσδεκτος αὐτῇ, ἐμοῖτε καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐγγόνοις, καὶ ὅστις ἤθελε προσφέρει τοσαῦτα πλεονεκτήματα πρὸς διατήρησιν πασῶν τῶν ἡμετέρων χωρῶν ἐφ' ὅσον ζῶ καὶ μετὰ θάνατον, ὡς ὁ εἰρημένος βασιλεὺς, ὁ ἀδελφός μου, ἰδίως ἐπειδὴ ἔχει ἀποφασίσαι ἐν τῇ αὐτῇ περιπτώσει νὰ κανονίσῃ τὰ πάντα κατ' ἐμὴν ἀρέσκειαν. Ἐπειδὴ εἶναι τόσον ἐνάρετος, τόσον συνετὸς καὶ τόσον ἰσχυρὸς, ἤθελεν εἶσθαι μεγάλη παραμυθία καὶ ὠφέλεια εἰς ἐμὲ νὰ τὸν ἔχω καθ' ὅλον τὸν βίον μου ὡς υἱόν· καὶ εἶμαι βεβαιότατος ὅτι ἤθελε πράξει πᾶν ὅ,τι δυνατὸν

πρὸς διατήρησιν καὶ αὐξήσιν τῆς τιμῆς καὶ τῶν χωρῶν μου ὡς καὶ τῶν τῆς βασιλίσσης, τῆς θυγατρὸς μου, καὶ δὲν ἤθελεν ἀποπειραθῆναι νὰ βλάψῃ ταῦτα, ὡς ἔπραξεν ἐκεῖνος ὅστις δὲν ὑπάρχει πλέον ἐν τοῖς ζῶσιν.»

Ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰσπανοῦ πρεσβευτοῦ καὶ τῆς περιγικπίσσης Λικατερίνης, ὁ Ἑρρίκος ἐνθέρμως ἐπέζητει τὴν χεῖρα τῆς Ἰωάννας. Ἐπεθύμει νὰ πέμψῃ πρεσβείαν εἰς Καστίλλην· ἤθελε νὰ πορευθῇ ἐκεῖσε αὐτοπροσώπως· δὲν ὑπέμεινε πλέον τὴν ἐκκρεμότητα· ἐπὶ τέλους ἠνώγλει τὸν φερδινάνδον ἀπαιτῶν ἵνα τῷ δώσῃ ὀριστικὴν ἀπάντησιν. Ἐκυκλοφόρει ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ φήμη, ὅτι ἡ Ἰωάννα δὲν εἶχεν ὑγιεῖς τὰς φρένας· ἀλλ' ἡ νόσος τῆς Ἰωάννας δὲν ἐθεωρεῖτο κώλυμα ὑπὸ τοῦ Ἑρρίκου, οὔτε οἱ ὑπουργοὶ του ἐφαίνοντο ἔχοντες ἀντιρρήσεις. «Ἐὰν ἡ βασιλίσσα ἤθελε νυμφευθῇ τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας» γράφει ὁ Ἰσπανὸς πρεσβευτὴς πρὸς τὸν κύριόν του, «εἴτε εἶναι ὑγιεῖς τὰς φρένας εἴτε ὄχι, νομίζω ὅτι ἔχουσα τοιοῦτον σύζυγον, οἷος ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, τάχιον θὰ ἀνέκτα τὸ λογικόν της ἢ ἐὰν ἐνυμφεύετο ἄλλον τινὰ οἰονδήποτε, ἡ δὲ Ὑμετέρα Ὑψηλότης ἤθελεν ἔχει τὴν ἀντιβασιλείαν βεβαίαν καὶ ἀδιαφιλονείκητον. Ἐὰν δ' ἡ νόσος ἀπεδείκνυτο ἀθεράπευτος, δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἀσύμφορον ἐὰν ἔζη ἐνταῦθα· διότι μοι φαίνεται ὅτι οὐ μέλει αὐτοῖς τὰ τῆς νόσου της, ἀφοῦ τοῖς εἶπον ὅτι ἡ νόσος δὲν ἤθελε κωλύσει τὴν τεκνοποιῖαν.» Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας ἤδη ἐνόμισε πρέπον νὰ σβέσῃ τὴν θερμότητα τοῦ βασιλέως Ἑρρίκου. Εἰπὼν ὅτι οὐδέποτε ἤθελε συναίνεσαι ἵνα ἡ Ἰωάννα νυμφευθῇ «ἄλλον τινὰ ἢ τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας, τὸν ἀδελφόν μου,» εἶχεν εἰπεῖ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ πράγματι δὲν ἐσκόπει οὐδόλως νὰ τὴν ἐκδώσῃ εἰς γάμον. Ἦτο λίαν εὐχαριστημένος, ὡς ἀντιβασιλεὺς ἔχων τὴν διαχείρισιν τῶν προσόδων τῆς Καστίλλης ἐνεκὰ τῆς νόσου ὑφ' ἧς — ὡς οὗτος διέδωκε —

κατετράχετο ἡ θυγάτηρ του. Ἡ νόσος τῆς Ἰωάννας παρέσχε τῷ πατρὶ αὐτῆς πολλὰς προφάσεις μέχρι τοῦδε ἵνα ἐξέλθῃ ἐκ δυσκολιῶν, καὶ ἔπρεπεν αὐτῇς νὰ μεταχειρισθῇ τὴν νόσον ὡς πρόφασιν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἶπεν, ὁ γάμος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ, καὶ πᾶσα σκέψις ἐπὶ τοῦ προκειμένου δέον ν' ἀναβληθῇ.

Πρὸς τὸν Πουέβλαν γράφει νὰ διαβεβαιώσῃ τὸν Ἑρρῖκον ὅτι ἐὰν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας δὲν νυμφευθῇ τὴν Ἰωάνναν οὐδεὶς ἕτερος θέλει νυμφευθῇ αὐτήν. «Μάθε» προσθέτει, «ὅτι ἡ εἰρημένη βασίλισσα, ἡ θυγάτηρ μου, εἰσέτι περιφέρει μεθ' ἑαυτῆς τὸν νεκρὸν τοῦ ἀποθανόντος συζύγου της, τοῦ βασιλέως Φιλίππου. Πρὸ τῆς ἀφίξεώς μου δὲν ἠδύναντο νὰ τὴν πείσωσι νὰ τὸν ἐνταφιάσῃ, καὶ μετὰ τὴν ἀφίξίν μου διεκήρυττεν, ὅτι δὲν ἐπεθύμει νὰ ἐνταφιασθῇ οὗτος. Ἐνεκα τῆς ὑγείας της καὶ ἵνα τὴν εὐχαριστήσω εἰς οὐδὲν ἀντιλέγω, οὔτε ἐπιθυμῶ νὰ γίνῃ τι δυνάμενον νὰ τὴν ταράξῃ· ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον θέλω τὴν καταπείσει νὰ ἐπιτρέψῃ ἵνα ὁ νεκρὸς ἐνταφιασθῇ. Ἀμα τῇ ἀφίξει μου ἔμαθον, ὅτι εἶχεν ἀποφασίσῃ ἵνα κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου τοῦ συζύγου της, τοῦ βασιλέως Φιλίππου, ἀπονέμωνται αὐτῷ αἱ συνήθεις τιμαὶ· μέχρι δὲ τῆς τελέσεως τῶν ἐπετείων τελετῶν, δὲν ἐπεθύμουν νὰ ποιήσω αὐτῇ μνηίαν περὶ γάμου. Μετὰ τὸ πέρας τῶν τελετῶν ἀκροθιγῶς ἠψάμην τῆς ὑποθέσεως ἵνα μάθω ἐὰν εἶχε διαθέσιν νὰ νυμφευθῇ, ἀλλὰ χωρὶς ν' ἀναφέρω πρόσωπόν τι. Ἀλλ' αὕτη ἀπεκρίθη, ὅτι ἐν παντὶ προθύμως θὰ ἔπραττε πᾶν ὅ,τι συνεβούλευον ἢ διέτασσον, μὲ παρεκάλεσεν ὅμως νὰ μὴ ἐπιβάλλω νὰ δώσῃ ἀπάντησίν τινα εἰς τὴν ἐρώτησίν μου πρὸ τῆς ταφῆς τοῦ νεκροῦ τοῦ συζύγου της. Μετὰ τὴν ταφήν, εἶπεν, ἤθελε μοὶ ἀπαντήσῃ. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας, δὲν τὴν παρακινῶ πρὸ τῆς ταφῆς τοῦ εἰρημένου νεκροῦ, φοβούμενος μήπως τοῦτο ἤθελε τῇ προξενήσῃ δυσ-

σάρεστον ἐντύπωσιν. Ἐζήτησα ἐκ Ῥώμης παπικὸν γράμμα ἵνα δοκιμάσω ἐὰν διὰ τούτου ἤθελε καταπεισθῇ νὰ ἐνταφιάσῃ ἐνωρίτερον τὸν νεκρόν.» Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης τοῦ γάμου οὐδεμίαν πλεον πληροφορίαν ἔχομεν, καθότι πρὶν ἢ λήξωσιν αἱ προφάσεις πᾶσαι τοῦ πανούργου Φερδινάνδου, ὁ Ἑρρῖκος μετέβη εἰς τοὺς κόλπους τῶν πατέρων του, εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἐν ἣ οὐκ ἔστι γάμος.

Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν ἐγγράφων τῆς Σιμανκάς τῶν ἀρτίως δημοσιευθέντων, δυνάμεθα νὰ λύσωμεν πάντα τὰ μυστήρια τοῦ τραγικωτάτου τούτου δράματος. Ἐκ τούτων μανθάνομεν ὅτι κατ' αὐτὸν δὴ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ Φερδινάνδος ἰσχυρίζετο, ὅτι τοσοῦτον ἐμερίμνα ἵνα μάθῃ περὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς θυγατρὸς του ἵνα ἔλθῃ εἰς γάμον, καὶ διεβεβαίοντο τὸν Πουέβλαν ὅτι ἡ ἀτυχὴς γῆρα εἶχε τοσοῦτον ἐκστῇ τῶν φρενῶν τῆς ὥστε ν' ἀπαιτῇ ἵνα οἱ μεγιστᾶνες καὶ οἱ ἐπισκεπτόμενοι αὐτὴν ἀπονέμωσι βασιλικὰς τιμὰς εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ συζύγου της, ἡ Ἰωάννα διετέλει ἐν αὐστηρῷ περιορισμῷ. Ἐκ τῶν ὅρων τῆς συνθήκης τῆς Βιλλαφύλας ἦτο φανερόν, ὅτι σπουδαῖα μέτρα ἤθελον ληφθῇ ἵνα ἐμποδισθῇ ἡ ἀτυχὴς βασίλισσα νὰ ἐνεργῇ ἐλευθέρως, καὶ ἐξ ἀναμφισβητήτων μαρτυριῶν βεβαιοῦται, ὅτι ἡ δυσδαίμων Ἰωάννα, παροτρύνοντος τοῦ τε πατρὸς καὶ τοῦ συζύγου της, ἐνεκλείσθη ἐντὸς εἰρκτῆς μικρὸν μετὰ τὴν συμφωνίαν τοῦ Φερδινάνδου καὶ τοῦ Φιλίππου ὡς πρὸς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι κυβέρνησιν τῆς Καστίλλης. Πρὸ τῆς εἰς Νεάπολιν μεταβάσεώς του, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας εἶχε συζητήσῃ τὸ ζήτημα μετὰ τοῦ πιστοῦ αὐτοῦ συμβούλου Μωϋσέως Φέρρερ, ἐὰν δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἀσφαλέστερον νὰ ἐγκλείσῃ τὴν βασίλισσαν ἐν εἰρκτῇ. Πῶς ἐνήργησαν ὡς πρὸς τοῦτο, φαίνεται ἐκ τῶν καταθέσεων τῶν θεραπόντων τῆς Ἰωάννας, τῶν γενομένων μετὰ τινα ἔτη, καθ' ὃν χρόνον οὐδὲν πλεον ἠδύναντο νὰ φοβηθῶσι. Γράφων ἐκ Βα-

λαδολίδ, τῇ 4 Σεπτεμβρίου 1520, ὁ καρδινάλιος τῆς Τορτοζας διακηρύττει εἰς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον Ε'. ὅτι «πάντες σχεδὸν οἱ ἐν τῇ θεραπείᾳ τῆς βασιλίσσης διατελοῦντες λέγουσιν, ὅτι ἡ Αὐτῆς Ὑψηλότης κατετυραννήθη καὶ διὰ τῆς βίας ἐκρατήθη ἐν τῷ φρουρίῳ ἐκείνῳ (Τορδεσύλλας) ἐπὶ δεκατέσσαρα ἔτη, ὡς μὴ οὖσα δῆθεν ὑγιᾶς τὰς φρένας, ἐνῶ εἶχε πάντοτε τὸ λογικὸν αὐτῆς, καὶ ἦτο σώφρων ὡς ὅτε πρῶτον ἐνυμφεῦθη.» Ἀνατρέχοντες δεκατέσσαρα ἔτη ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1520, φθάνομεν εἰς τὸν αὐτὸν Σεπτέμβριον μῆνα τοῦ 1506, ἥτοι εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ὁ Φίλιππος ἔζη ἔτι. Ἐν δευτέρᾳ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὁ Καρδινάλιος λέγει ὅτι, κατὰ τὴν κοινὴν γνώμην, ἡ κάθειρξις τῆς βασιλίσσης ὑπὸ ψευδεῖς προφάσεις ἀπεδίδετο ἐξ ἴσου εἰς τε τὸν Φίλιππον καὶ εἰς τὸν Φερδινάνδον.

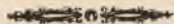
Ὁ δὲ μῦθος τῆς ἄλλοκότου ἀφοσιώσεως τῆς Ἰωάννας πρὸς τὸν νεκρὸν τοῦ Φιλίππου, ὁ τοσοῦτον διατυμπανισθεὶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐκ τῶν ἀποκαλύψεων τῶν ἐγγράφων τούτων τῶν Σιμανκάς καθίσταται λίαν εὐεξήγητος. Ὁ Φίλιππος ἀπέθανεν ἐν Βουργός, ἐξέφρασε δὲ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐνταφιασθῇ ἐν Γρανάδᾳ. Ἀλλὰ συγχρόνως διετάχθη ἵνα ἡ Ἰωάννα διατελῇ ὑπὸ περιορισμὸν ἐν τῷ φρουρίῳ Τορδεσύλλας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Τορδεσύλλα κεῖται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Βουργός εἰς Γρανάδαν, οὐδόλως ἀπίθανον ὅτι ἡ αὐτὴ συνοδεία τῆς βασιλίσσης, εἴτε χάριν οἰκονομίας εἴτε πρὸς καταχθονιωτέρους σκοπούς, διετάχθη συγχρόνως νὰ συνοδεύσῃ καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Φιλίππου. Ἐὰν οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, εὐκόλως ἐξηγεῖται ὁ μῦθος, καθ' ὃν ἡ Ἰωάννα συνωδοιπόρει μετὰ τοῦ νεκροῦ τοῦ συζύγου τῆς. Δέον προσέτι ν' ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ἡ ἀτυχὴς γυνὴ δὲν ἦτον ἐλευθέρα ἐν ταῖς ἐνεργείαις τῆς, καθότι τὸ σχέδιον τοῦ Φιλίππου, ὡς μετέπειτα τὸ τοῦ Φερ-

δινάνδου καὶ τῶν πλασμάτων του, ἦτο νὰ παριστῶσι τὴν βασίλισσαν τῆς Καστίλλης ὡς φρενοβλαβῆ. Ὅποιον μέσον συνέτεινε περισσότερο πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν των ἢ ἡ ἐξανάγκασις τῆς Ἰωάννας νὰ περιφέρηται μὲ τὸν νεκρὸν τοῦ συζύγου της, τοποθετημένον ἐπὶ περιφανοῦς μέρους τῆς συνοδείας ὅπως ἐκ τῆς προσφερομένης ταύτης λατρείας ὑπὸ τῆς χήρας ἐξάγωσι πάντες συμπεράσματα περὶ τῆς νοσηρᾶς αὐτῆς καταστάσεως ἐπιβλαβέστερα εἰς τὰ συμφέροντά της ;

Εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι βραδύτερον ἐγένετο χρῆσις τοιούτου σχεδίου· δὲν ἐγένετο ἄρα χρῆσις ἀφοῦ εἶδον ὅτι ἐπέτυχε τόσον πολὺ πρότερον ; Κατὰ τὸν Αὐγούστου τοῦ 1518 ἀπεφασίσθη νὰ μετενεχθῇ ἡ αἰχμάλωτος βασίλισσα ἀπὸ Τορδεσύλλας εἰς Ἀράνδαν. Πάραυτα διαταγαὶ ἐξεδόθησαν ὅπως ἐτοιμασθῇ ἅμαξα νεκροφόρος, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔμελλε νὰ τεθῇ ὁ νεκρὸς τοῦ Φιλίππου ἵνα συνοδεύσῃ τὴν πομπήν· οὐδεμία δ' ἀνάγκη παρέστη πρὸς διατάραξιν τοῦ νεκροῦ. Ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἀποπερατωθῇ ὁ ἐν Γρανάδα τάφος, ὁ νεκρὸς τοῦ Φιλίππου εἶχε μείνει ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τῷ ναῷ τῆς μονῆς τῆς ἁγίας Κλάρας ἐν Τορδεσίλλα, ὀλίγα μόνον βήματα ἀπέχοντι ἀπὸ τοῦ φρουρίου ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ἀτυχὴς χήρα εἶχεν ἐγκαθειρχθῇ. Ἐλέγετο περὶ τῆς μεγάλης ἀφοσιώσεως τῆς Ἰωάννας εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ συζύγου της, πῶς δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὸν χωρισμὸν της ἀπ' αὐτοῦ, καὶ πῶς ἐπίστευεν ὅτι ταχέως οὗτος ἤθελεν ἀναζῆσει. Ἀλλὰ ποῖα εἶναι τὰ πραγματικὰ γεγονότα ; Ὡς σήμερον μανθάνομεν ἡ Ἰωάννα, ἃν καὶ συχνάκις ἐπεσκέπτετο τὴν μονὴν τῆς ἁγ. Κλάρας, οὐδέποτε ὁμῶς ἐξέφρασε τὴν ἐλαχίστην ἐπιθυμίαν νὰ ἴδῃ τὸν τάφον τοῦ Φιλίππου· συχνάκις ἐλάλει περὶ τοῦ ἀποθανόντος συζύγου της, ἀλλ' οὐδέποτε «ἐπίστευεν ὅτι οὗτος ἔζη ἢ ὅτι ἤθελεν ἐγερθῇ ἀπὸ τοῦ μακροῦ αὐτοῦ ὕπνου,» καὶ περὶ τοῦ θανά-

του αὐτοῦ ἀνέφερεν «ὡς πᾶσα χήρα μνείαν ποιουμένη τοῦ θανάτου τοῦ συζύγου της.» Διὰ τίνα λοιπὸν ἄλλον λόγον διετάχθη ἡ μετακομιδὴ τοῦ νεκροῦ καὶ ἡ τοποθέτησίς του ἐπὶ περιφανοῦς νεκροφόρου ἀμάξης ἢ διὰ ν' ἀποδειχθῇ εἰς τὸν κόσμον ὅτι, καὶ μετὰ ἐτῶν πάροδον, ἡ ἀτυχὴς βασιλίσσα ἦτον ἐπίσης φρενοβλαβῆς ὡς πάντοτε, καὶ ὅτι εἰς ἐτὶ ἤρνεϊτο ν' ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ περιλημένου συζύγου της, ὡς πρὸ δώδεκα ἐτῶν ὁδοιποροῦσα ἐκ Βουργός; Νομίζομεν ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι πρὸς σκοπὸν καταχθόνιον διετάχθη ἡ Ἰωάννα νὰ πορευθῇ πρὸς τὴν ἐν Τορδεσίλλα εἰρκτὴν αὐτῆς συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ φερέτρου τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως τῆς Ἰσπανίας.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

Ἐν τῷ Β'. μέρει τοῦ τραγικωτάτου βίου τῆς ἀτυχοῦς βασιλίσσης περιγράφεται ὁ ἐν τῇ εἰρκτῇ ἀφόρητος βίος αὐτῆς καὶ τὰ πολλὰ μαρτύρια τὰ ὁποῖα ὑπέστη· ἡ ἀποφυλάκισίς της ὑπὸ τοῦ στασιάζσαντος λαοῦ· ἡ ἡγεμονικὴ αὐτῆς ψυχὴ καὶ ἡ περὶ τὸ κυβερνᾶν ἐξοχος αὐτῆς ἀρετὴ· ἡ καταστολὴ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ λαοῦ ὑπὸ τῶν μεγιστάνων καὶ τοῦ ἀχρεiestάτου υἱοῦ της, καὶ ἡ ἐκ νέου κάθειρξις τῆς τλήμονος ἐν τῇ αὐτῇ εἰρκτῇ, ἔνθα ἐγκατεβίωσε μυρία ὕφισταμένη δεινὰ ἐπὶ 35 ὅλα ἔτη, καὶ ἔνθα ἐτελεύτησεν ἀληθῶς παραφρονήσασα κατὰ τὰς τελευταίας μαύρας ἡμέρας τοῦ ὀδυνηροῦ αὐτῆς βίου.

Φ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗΣ.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΑΠΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΜΕΧΡΙΣ ΟΛΥΜΠΟΥ ΟΡΥΚΤΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΩΛΟΓΙΚΗ

ΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΝ ΕΚΔΡΟΜΗ

ΥΠΟ

Α. ΚΟΡΔΕΛΛΑ

Ὅπως ποιήσωμαι γεωλογικὰς καὶ ὀρυκτολογικὰς τινὰς μελέτας ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐξέδραμον, μὴνὶ Ματίῳ διὰ Βώλου εἰς Λάρισσαν, Τύρναβον, τὰ Τέμπε καὶ τὸν Κάτω Ὀλυμπον μέχρι τῆς μεθοριακῆς γραμμῆς. Ὁ ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Βῶλον διάπλους κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους καθ' ἣν τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης ἡρεμοῦσιν, εἶναι τὰ μάλιστα εὐχάριστος καὶ τερπνός. Τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας ἐπολλαπλασιάσθησαν ἀπὸ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἡπειρο-θεσσαλίας μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. Ἐν ᾧ πρότερον κατὰ δεκαπενθήμερον μόνον συνεκοινώνει ὁ Πειραιεὺς μετὰ τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, ἥδη τοῦτο γίνεται σχεδὸν καθ' ἑκάστην διὰ τῶν νέων ἐλληνικῶν ἀτμοπλοϊκῶν ἐταιριῶν. Κατέλιπον ὀπισθὲν μου τὰς πλειοκαινικὰς ἀκτὰς (τριτογενεῖς διαπλάσεις) τοῦ Πειραιῶς καὶ τοῦ Φαλήρου, ἐφ' ὧν κατ'

ἔτος ὡς μύκητες πολλαπλασιάζονται αἱ ἐξοχικαὶ οἰκίαι τῶν εὐπόρων τῆς πρωτευούσης. Μετὰ τινων δὲ ὥρῶν πλοῦν εὐρέθην ἀπέναντι τοῦ γεραροῦ ναοῦ τῆς Σουνιάδος Ἀθηνᾶς, ἀπὸ τοῦ ὁποίου φαίνονται αἱ πρὸς βορρᾶν διευθυνόμεναι μεταλλοφόροι ὄρειναι σειρὸν ἐκ κρυσταλλοειδῶν σχιστολίθων καὶ ἀσβεστολίθων, ἐν αἷς ἐνεργεῖται δραστηρία μετάλλευσις ἐναργύρου μολύβδου καὶ ψευδαργύρου. Μετ' οὐ πολὺ πέραν τοῦ Σουνίου ἀκρωτηρίου, εἰσὶν οἱ λιμένες Ἑργαστηρίων καὶ Θορικοῦ, σημεῖα περισπούδαστα τῆς Λαυριωτικῆς, ἐν οἷς αἱ τε μολυβδομιγεῖς ἀρχαῖαι σκιωρίαι καὶ ἐκβολάδες καὶ αἱ μεταλλίτιδες τοῦ ἐναργύρου μολύβδου καὶ τοῦ ψευδαργύρου, αἱ ὀρυττόμεναι ἀπὸ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς, ἐμπλουτίζονται ἐν μεταλλοπλυσίσις, φρύττονται καὶ τήκονται ἐν ὑψηλαῖς καμίνοις. Ἡ ἑλληνικὴ Ἑταιρία, *Τὰ Μεταλλουργεῖα τοῦ Λαυρίου*, ἥτις ἀσχολεῖται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν ἐμπλουτισμὸν καὶ τὴν τήξιν τῶν ἐκβολάδων, διατηρεῖ 2000 ἐργάτας περίπου, ἔχει ἀτμοσιδηρόδρομον 15 ὡς ἔγγιστα χιλιομέτρων ἐκτυλιζέως 30-32 χιλιοστού. ἀναβάσεως, δι' οὗ μεταφέρει εἰς Ἑργαστήρια τὰς πρώτας ὕλας δι' ὧν παρέχει 8 - 9000 τόννους μολύβδου, περιέχοντος 1500 γραμμάρια ἀργύρου κατὰ τόννον. Ἐπὶ τῆς νοήμονος τεχνικῆς διευθύνσεως τῶν κ. κ. Νέγρη καὶ Ρίζου αἱ μεταλλουργικαὶ ἐργασίαι τῆς Ἑταιρίας ταύτης ἐτελειοποιήθησαν οὐσιωδῶς. Τὸ δὲ μεταλλουργεῖον κατέστη ἄξιον παντὸς ἐπαίνου. Ὁ εἰς πλέων τὸν λιμένα Ἑργαστηρίων ἐν νυκτί, ὁρᾷ ὡς ἐν προοπτικῇ ὑπὲρ τὸ ἐπίπεδον τῆς θαλάσσης ὑψούμενα τὰ μεταλλουργικὰ καταστήματα, φωτιζόμενα διὰ μεγάλης ἡλεκτρικῆς λυχνίας, καταλλήλως τεθείσης ἐπὶ ὑψηλῆς καπνοδόχου, κειμένης ἐν μέσῳ τοῦ Μεταλλουργείου· ἀριστερὰ τοῦ λιμένος ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου φαίνεται ὡς παμμεγέθης σκιὰ ἐν τῷ βάθει τοῦ ὀρίζοντος καπνοδόχος, ἥτις ἐκπέμπει διηνεκῶς πρὸς τὸν ἀστερόεντα ἐλικοειδεῖς κίονας

καπνοῦ, τοὺς ὁποίους ἡ ὑπόγειος αὔρα ἐπὶ πολλὰς μεταφέρει λεύγας μακρὰν τοῦ τεχνητοῦ τούτου ἡφαιστείου. Τὸ διὰ τὸν ἐμπλουτισμὸν τῶν ἐκβολάδων μεγαλοπρεπὲς μεταλλοπλῦσιον ἀμιλλώμενον πρὸς τὰ μέγιστα καὶ ἄριστα τοιοῦτου εἶδους εὐρωπαϊκὰ καταστήματα, φωτίζεται ὡσχύτως λίαν ἐπιτυχῶς κατὰ τὰς νυχτερινὰς ἐργασίμους ὥρας δι' ἡλεκτρικῶν λυχνιῶν. Οἱ ἐν αὐτῷ 400 περίπου ἀσχολούμενοι ἐργάται πλύνουσι διὰ τῶν ποικίλων μηχανημάτων καθ' ἕκαστον νυχθήμερον 1000 τόννους, ἐξ ὧν παράγουσι 250 τόννους ἐμπεπλουτισμένων προϊόντων διὰ τὰς μεταλλουργικὰς ὑψηλὰς καμίνους. Πρὸ τίνος ἡ Ἑταιρία τῇ προτάσει τοῦ διευθυντοῦ αὐτῆς κ. Φ. Νέγρη εἰσήγαγε δύο νεώτατα μηχανήματα συστήματος Λίνκε, καταλληλότετα πρὸς ἐμπλουτισμὸν τῆς μεταλλευτικῆς ἰλύος, ἐξ ὧν ἕκαστον ἐκτελεῖ ἐξαπλασίαν ἐργασίαν τῶν ἄχρι τοῦδε ἐν χρήσει καὶ καλουμένων **Rundboudels**. Ἀξία λόγου ἐργασία καὶ τὰ μάλιστα ἐπιτυχὴς εἶναι ἡ πλινθοποιία, δι' ἧς λεπτοτάτη ἰλὺς καὶ ἄμμος ἐκ τοῦ πλυντηρίου, μολυβδικὰ καθιζήματα ἐκ τοῦ συμπυκνωτῆρος καὶ λεπτοφυεῖς ἐκβολάδες (ἐκ τῶν ἀρχαίων μεταλλοπλυσίων) συμμιγνύμεναι καθ' ὠρισμένας ἀναλογίας διὰ μηχανῶν μεταποιῶνται εἰς ὀγκώδεις πλίνθους, καθιστάμεναι οὕτω ἐφικταὶ πρὸς ἐπιτυχῇ τῇξιν. Ἡ ἐν ἐνεργείᾳ μηχανὴ παράγει καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἥτοι ἀνὰ 10 ἐργασίμους ὥρας 160 τόννους πλίνθων.

Ἡ Ἑταιρία τῶν Μεταλλουργιῶν ἐπεχείρησεν ἐσχάτως καὶ μεταλλευτικὰς τινὰς ἐργασίας, οὕτω λ. γ. πρὸς βορρᾶν τῆς Λαυριωτικῆς ἐν θέσει Δασκαλίῳ ἐκμεταλλεύει ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἑλλήνος μεταλλειολόγου κ. Παππαγεωργίου πλουσίαν κοίτην μαγγανησιούχου σιδήρου, εὐρισκομένου ὅτε μὲν ἐν τῇ συνεπαφῇ τῶν μαρμαρυγικῶν σχιστολίθων καὶ ἀσβεστολίθων, ὅτε δὲ πάλιν κατ' ἐμφωλεύματα ἐν ἀσβεστολίθῳ. Παράγει κατ' ἔτος 20—25,000 τόννους σι-

δηρίτου λίθου περιέχοντος 16 ἕως 19 τοῖς % μαγγανησίου. Ἐσχάτως δὲ ἐπεχείρησεν ἐκμεταλλεύσεις τινὰς ἐπὶ μολυβδικῶν καὶ ψευδαργυρικῶν μεταλλευμάτων ἐπὶ τῆς ἀπέναντι τῶν μεταλλουργείων αὐτῆς κειμένης νήσου Ἐλένης (Μακρονήσου).

Προσεχῶς δὲ θέλει κατασκευάσει στενὸν σιδηρόδρομον, ὅστις θὰ ἔχη 1 μ. εὖρος καὶ 70 χιλιαμέτρων μῆκος καὶ θὰ συνδέσῃ τὰ Μεταλλουργεῖα μετὰ τοῦ ἀξιολόγου λιμένος Θορικοῦ τῶν ἐν τοῖς μεσογείοις χωρίων καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ σιδηρᾶ αὕτη ὁδὸς πιθανὸν νὰ μεταβάλλῃ οὐ μόνον τὴν καθ' ὅλην τὴν Ἀττικὴν συγκοινωνίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ θαλάσσης, ὁπόταν ἀποπερατωθῇ καὶ ὁ ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Πάτρας σιδηρόδρομος· διότι οἱ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν Ἐσπερίαν μεταβαίνοντες θὰ προτιμῶσι βεβαίως δεκάωρον κατὰ ξηρὰν ὁδοιπορίαν διάπλου μακροῦ περὶ τὸ Ταίναρον. Καὶ ἡ μεταφορὰ δὲ τῶν ἐμπορευμάτων, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία, θέλουσιν ἴσως μεγάλως εὐκολυνθῇ ἐκ τῆς μελλούσης ταύτης συγκοινωνίας, ἀπὸ Θορικοῦ δι' Ἀθηνῶν εἰς Πάτρας.

Ἡ μεταλλευτικὴ καὶ μεταλλουργικὴ Γαλλικὴ Ἑταιρία τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου ἐκτελεῖ ὡσαύτως μεγάλας ἐργασίας ἐν Λαυρίῳ. Πλείστα φρέατα ἐφωδιασμένα μὲ ἀτμομηχανὰς πρὸς ἐξαγωγήν τῆς μεταλλίτιδος καὶ πρὸς ἀντλήσιν τῶν ὑπογείων ὑδάτων εἰσὶ διεσπαρμένα ἐν τῇς ἐκτενέσι χώροις τῶν παραχωρήσεων αὐτῆς. Ἀτμοσιδηρόδρομος στενὸς 1.00 μ. εὖρους καὶ 8 περίπου χιλιαμέτρων μῆκους ἄρτι κατασκευασθεὶς, μεταφέρει τὰ ψευδαργυρικὰ καὶ ἐνάργυρα αὐτῆς μεταλλεύματα ἀπὸ τῶν ὁρέων εἰς τὸ ἐν Κυπριανῷ (Θορικῷ) μεταλλοπλῦσιον καὶ τὸ μεταλλουργεῖον τῆς, ὅπου τὰ μὲν ψευδαργυρικά, φρυττόμενα, ὅπως ἀπολέσωσι 30 % ἐκ τοῦ βάρους αὐτῶν, ἀποστέλλονται εἰς Βέλγιον, τὰ δὲ μολυβδικὰ ἐμπλουτιζόμενα διὰ τῆς πλύσεως,

ἐξάγονται ἄλλα μὲν εἰς Γαλλίαν, ἄλλα δὲ καμινεύονται ἐν τῷ τόπῳ πρὸς παραγωγὴν ἐναργύρου μολύβδου. Ἐπασχολεῖ ἐν ὧ 2,000 περίπου ἐργάτας καὶ παράγει 44,000 τόννους μετάλλων, ἐξ ὧν ὠφελεῖται ἐν καὶ ἡμισυ περίπου ἑκατομύριον φράγκων κατ' ἔτος.

Ἡ κατὰ τὸ 1881 ἐξαγωγή τῶν μετάλλων εἶχεν ὡς ἐξῆς.

ψευδαργυρικὴ μεταλλίτις πεφρυγμένη 36. 645 τόννοι

» » αὐτοφυῆς 102

σφαλερίτης 247

μολυβδικὴ μεταλλίτις 1. 542

μικτὴ μεταλλίτις μολύβδου καὶ ψευδαργ. 2. 820

σιδηρίτης μαγγανησιούχος 847

μόλυβδος ἐνάργυρος (2,000 γραμμάρια κατὰ τόννον μολύβδου) 1. 721

Ἐν τῇ μεταλλοφόρῳ λαυριωτικῇ γῶρᾳ ἐργασθέντες ἐπὶ 300 περίπου ἔτη οἱ ἀρχαῖοι παρήγαγον 2,100,884 τόννους μολύβδου καὶ 8,400,000 χιλιάγραμμα ἀργύρου, ἀξίας ἐν ὧ 4,000,000,000 δραχμῶν, κατέλιπον δὲ διὰ τοὺς νεωτέρους 1 $\frac{1}{2}$ ἕως 2,000,000 τόννους μολυβδικῶν ἀρχαίων σκωριῶν μέσης περιεκτικότητος 10. 67 $\frac{0}{100}$ μολύβδου, 109,000,000 τόννους ἐκβολάδων, 1 $\frac{1}{2}$ —18 $\frac{0}{100}$ περιεκτικότητος, 39,000,000 μ. κυβικὰ ὀρύγματα εἰς φρέατα, ὑπονόμους κλπ., μέγα ποσὴν αὐτοφυοῦς μολυβδικῆς μεταλλίτιδος, ἐντελῶς δὲ ἄθικτον τὴν πλουσίαν κοίτην τοῦ ψευδαργυρικοῦ μετάλλου, ὅπερ ἡγνόουν.

Ἀμφότερα τὰ ρηθέντα μέταλλα εὔρηται ἀδιακρίτως ἐν μαρμαρυγικῷ σχιστολίθῳ καὶ ἐν ἀσβεστολίθῳ, ὅτε μὲν κατὰ φλέβας κανονικάς, ὅτε δὲ κατ' ἀκανονίστους ὄγκους ἐν ἀσβεστολίθῳ. Κυρίως ὅμως εὔρηται ταῦτα κατὰ κοιτίδας

¹ A. Cordella : Le Laurium, 1870.

A. Κερδέλλα : Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ γεωλογικὴν καὶ ὀρυκτολογικὴν ἐποψίν 1878.

καὶ κατὰ στρώματα τῆς συνεπαφῆς τοῦ ἀσβεστολίθου καὶ τοῦ σχιστολίθου, ἔχοντα εὐμεγέθεις ἐκτάσεις πολλῶν χιλιαμέτρων μήκους, καὶ πολλῶν μέτρων παχύτητος. Τέσσαρες μέχρι τοῦδε ἐγνώσθησαν κοιτίδες κείμεναι ἐναλλάξ κατὰ διάφορα ἐπίπεδα, ἐξ ὧν ἡ βαθυτέρα εἶναι ἡ πλουσιωτέρα. Τὰ ψευδαργυρικά μέταλλα εὐρίσκονται καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἐν εἴδει ἀκανονίστων ἐμφωλευμάτων. Ἐν τῇ βαθυτέρᾳ ὁμῶς κοιτίδι δεικνύουσι μείζονα πλοῦτον καὶ κανονικότητα, ἔχουσι πάχος 1 ἕως 7 μέτρων, καὶ σχηματίζουνσι φλεβοειδεῖς ἀποφυάδας ἐντὸς καθέτων ῥωγμῶν οἵτινες κατέρχονται μέχρι 40 μέτρων βάθους ὑπὸ τὸ ἐπίπεδον τῆς κοιτίδος, καὶ τὰς ὁποίας εἶχομεν ὀνομάσει γρύπας (griffons.)¹ Φλέψ πορφυρίτου τέμνουσα ἐν Καμαρίζῃ ἀπάσας τὰς μεταλλοστάθμιας τῆς ἐναλλαγῆς κατέρχεται πρὸς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς, συνοδευομένη μετὰ μολύβδου καὶ ψευδαργύρου ἐπὶ πολλὰ μέτρα κατωτέρω τῆς τελευταίας μεταλλοστάθμης εἰς χῶρον μείναντα ἄθικτον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ἡ ἐμφάνις αὕτη παρέχουσα νέας ἐλπίδας εἰς τὴν Ἑταιρίαν, τὴν παρεκίνησε ν' ἀνορύξῃ πλειότερα φρέατα ἐρεῦνης, ὑπὸ τὴν τελευταίαν μεταλλοστάθμην πρὸς ἀνέυρεσιν νέας καὶ ὅλως ἀθίκτου μεταλλικῆς κοιτῆς. Ἐνεκα τῆς διαρκοῦς καὶ μεγίστης ἐκπτώσεως τῶν τιμῶν τοῦ ψευδαργύρου ἡ γαλλικὴ Ἑταιρία προτίθεται νὰ δώσῃ μείζονα ἀνάπτυξιν εἰς τὴν ἐξόρυξιν καὶ καμηνείαν τῶν μολυβδωτικῶν μεταλλευμάτων τῆς.

*

* *

Ἄπασα ἡ ἀκτὴ ἀπ' Ἐργαστηρίων ἕως Θορικοῦ ἐπὶ μίαν περίπου ὥραν καλύπτεται ὑπὸ καμίνων, καπνοδόχων, μεταλλοπλυσίων, συμπυκνωτήρων τῶν μολυβδιακῶν καπνῶν, καὶ οἰκιῶν ἐργατῶν, ὑπαλλήλων καὶ παντοειδῶν ἐμπορικῶν

¹ Α. Κορδέλλας. Περιγραφὴ διαφορῶν μεταλλευτικῶν προΐόντων ἐκτεθέντα ἐν τῇ Γ' περιόδῳ τῶν Ὀλυμπίων 1875.

καταστημάτων. Ἀπανταχοῦ ἐπικρατεῖ ζωηρότης, ἐργασία καὶ ἄμιλλα πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος, ἄξια προσοχῆς καὶ μελέτης εἰς τοὺς ἰθύνοντας τὸ ἡμέτερον ἔθνος. Ἐπισκεφθεὶς τὸ Λαύριον μετὰ πολυετῇ ἀπουσίαν μεγάλως ἐχάρην δυνηθεὶς νὰ ἴδω ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς μεγάλας καὶ ταχείας προόδους τῆς βιομηχανίας.

Ὅτε ἐν ἔτει 1864 ἡρξάμην ὡς μηχανικὸς τῆς προκατόχου Ἑταιρίας τὰς πρώτας ἐργασίας περὶ τὴν τῆξιν τῶν ἀρχαίων μολυβδικῶν σκωριῶν, ἡ τὴν σήμερον ζωηρὰ αὕτη ἀκτὴ ἀπετέλει τότε κυριολεκτικῶς ἔρημον νοσῶδη, εἰς ἣν σπανίως προσήγγιζον ἀλιευτικά τινα πλοιάρια. Ὅτε δὲ πάλιν ἐν ἔτει 1870 ἀνεκαλύφθη κατὰ πρῶτον ἐν Λαυρίῳ ἡ μεταλλίτις τοῦ ψευδαργύρου κατὰ τὰς παρ' ἡμῶν προσγεδιασθείσας καὶ ἐκτελεσθείσας μεταλλευτικὰς ἐρεῦνας¹ ἐν τοῖς ἀρχαίοις καὶ εὐρυτάτοις ὀρύγμασιν, ὅπου σήμερον ἀντηχοῦσιν ἀπειράριθμοι τύχοι μεταλλευτῶν, ἐπεκράτει νεκρικὴ σιγή.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω Ἑταιριῶν ὑπάρχουσιν ἐν Λαυρίῳ καὶ ἄλλαι μεταλλευτικαὶ Ἑταιρίαι, ὡς ἡ Γαλλικὴ Ἑταιρία τῶν Μεταλλουργείων τοῦ Σουνίου, ἡ Αὐστροβελγικὴ, ὁ Ποσειδῶν παρὰ τὸν ἅγιον Ἡλίαν, καὶ ὁ Λαυριωτικὸς Ὀλυμπος, ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτῶν δὲν κατέστησαν εἰσέτι παραγωγικά.

Ἐν Σουνίῳ ἀσχολοῦνται 60 περίπου ἐργάται, οἵτινες παρήγαγον ἐν ὅλῳ 1500 τόννους περίπου ψευδαργυρικῆς μεταλλίτιδος, ἣν ὀρύττουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, καθὼ εὐρισκομένης ἐν εἴδει κοιτιδίων καὶ ἐμφωλευμάτων, ἐντὸς χρυσταλλοειδοῦς ἀσβεστολίθου, ὅστις μοι ἐφάνη ὅτι ἀποτελεῖ τὴν κατωτάτην μεταλλοστάθμην τῆς Λαυριωτικῆς.

Ἀπὸ Λαυρίου διευθυνόμενοι πρὸς βορρᾶν ἀφικόμεθα μετὰ τινων ὥρων πλοῦν ἀπέναντι τοῦ κόλπου τοῦ Μαραθῶνος. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἡμῶν εἶχομεν τὴν πεδιάδα τοῦ Μαρα-

¹ Α. Κορδέλλα, Ἡ Ἑλλάς σελ. 111.

θῶνος, εἰς τὸ βάθος τῆς ὁποίας διεκρίναμεν τὰς τριτογενεῖς διαπλάσεις τῆς Ῥαφίνας καὶ τοῦ Πικερμίου, συνισταμένης ἐξ ἐρυθρῶν ἀργίλλων καὶ ἐκ συμφυρμάτων, ὧν οἱ ἄτελῶς ἐστρογγυλλευμένοι κάχλικες κατ' εὐμεγέθεις ὄγκους, φαίνεται ὡς εἰ ἐκυλίσθησαν διὰ μεγάλης δυνάμεως, ἴσως δὲ διὰ προϋπαρξάντων κρυσταλλῶνων (glaciers;) ἐκ τῶν ὁρέων τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Πεντελικοῦ. Ἐν τῇ ποταμογενεῖ ἢ χειμαρρογενεῖ διαπλάσει τοῦ Πικερμίου εὐρέθησαν σωρηδὸν ἀπολελιθωμένα τὰ θαυμάσια θηλαστικὰ ζῶα, οἷον ὁ ρινόκερος, ὁ παχύγναθος, ὅστις ἔχει θαυμασίαν ὁμοιότητα πρὸς τὸν ρινόκερον τὸν δίκερων, τὸν ἔτι καὶ νῦν ὑπάρχοντα ἐν Ἀφρικῇ, τὸ Ἑλλαδοθήριον, ὁ παλαιορέας, ὅστις κατὰ τὰ κέρατα ὁμοιάζει τὴν γνωστὴν ὑπάρχουσαν ἐν τῇ νοτίῳ Ἀφρικῇ ἔλαφον, ὁ τραγόκερος, ὁ ἀμαλθέας, ὁ μεγαλοπρεπὲς μαστόδους, ὁ πεντελικός, τὸ δεινοθήριον, τὸ γιγάντειον, ἡ ὕαινα, ὁ φοβερός μαχαιρόδους, οἱ καρποβόροι πίθηκοι καὶ τὸ λιγνὸν ἱππάριον, οὔτινος ἢ γοργότης τοῦ βαδίσματος καὶ ἡ ὠκύτης καθίστων τὰ μάλα ζωηρὰν τὴν ὄψιν τῆς ἐλληνικῆς χώρας κατὰ τὴν τριτογενῇ ἐποχὴν.

Τὸ ἀρχιπέλαγος τῆς νῦν γεωλογικῆς ἐποχῆς, τὸ τοσοῦτον θαυμασίως σχηματιζόμενον ὑπὸ τῶν νήσων καὶ τῆς θαλάσσης, δῆλον ὅτι κατεῖχε γῆν ἐπίπεδον, συνεχομένην μετὰ τῆς ἐρήμου τῆς Αἰθύης, καὶ ποικιλλομένην ὑπὸ λόφων καὶ δασῶν κατοικουμένων ὑπὸ τῶν φοβερῶν θηλαστικῶν ζώων, περὶ ὧν εἵπομεν ἀνωτέρω.

Πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν ἐφαίνετο ἡ νεφέλας περιβεβλημένη κορυφὴ τοῦ προφῆτου Ἡλιοῦ (τοῦ ὄρους Ὀχης), ἀποτελοῦντος τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς νοτίου Εὐβοίας, καὶ συνισταμένου ἐκ μαρμαρυγικῶν σχιστολίθων καὶ κρυσταλλοειδῶν ἀσβεστολίθων, ἐξ οὗ ἐλιθοτομοῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παμμεγέθεις μονόλιθοι κίονες, εἰς τῶν ὁποίων κεῖται ἔτι ἐν τοῖς

λατομείοις, ἔχων 6 μ. μῆκος. Πρὸς ἄρκτον τῆς Ὀχης κείται μεγάλη ἔκτασις ὄρεινῇ μεταλλοφόρος, συνισταμένη ἐκ μαρμαρυγικῶν σχιστολίθων, οὓς διαπερῶσι συστήματα παρὰλλήλων φλεβῶν. Τὸ ἐκ τῶν κοιτασμάτων Ῥιγκάνι, Κορδέλλα, Μοσκέα, Σάλεζα φλεβικὸν σύστημα ἐθεωρήθη ἄχρι τοῦδε τὸ πλουσιώτερον πάντων. Αἱ φλέβες αὐτοῦ ἔχουσι παχύτητα 0.8 ἕως 1.40 μ. εἰσὶ δὲ πεπληρωμέναι διὰ χαλαζίου ἀναμίχτου μετὰ γαληνίτου, χαλκοπυρίτου καὶ ἐνθείου σιδήρου. Αἱ μεταλλεύσεις τῶν ῥηθεισῶν φλεβῶν ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας Καρύστου διεκόπησαν πρὸ τινων ἐτῶν ἐλλείψει κεφαλαίων, ἀλλ' ἤδη ἐπαναληφθήσονται μετὰ δραστηριότητος ὑπὸ τῆς ἄρτι συσταθείσης ἐν Παρισίοις Γαλλικῆς μεταλλευτικῆς Ἑταιρίας *Sifnos* καὶ *Euboea* ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. I. B. Σερπιέρη.

*

Κάμψαντες τὸ Μαραθώνειον ἀκρωτήριο, καὶ διευθυνόμενοι βορειοδυτικῶς διεπλέομεν τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον, ὅς τις μεγάλην ἔχει τὴν ὁμοιότητα κατὰ τε τὴν καλλονὴν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ἀκτῶν τοῦ πρὸς τὴν Λεμάνην τῆς Ἑλβετίας λίμνης.

Ἐκατέρωθεν τῶν ἀκτῶν κατὰ τὸν εἰς πλουν εἶχομεν μεταμορφικὰς διαπλάσεις ἀσβεστολίθων καὶ σχιστολίθων, ὡσαύτως μεταλλοφόρων. Ἐν μὲν ταῖς ἀσβεστολίθοις τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὴν θέσιν *Γραμματικὸ* εἰσὶν ἐντεταγμέναι κοιτίδες πλουσίου σιδηρολίθου, τὸ πάλαι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐκμεταλλευθέντος, ἐν δὲ τοῖς πετρώμασι τῆς Εὐβοίας, ἐν Ἀλμυροποτάμῳ, ὑπάρχουν μέταλλα ἐναργύρου μολύβδου, ἀνάμικτα μετὰ ψευδαργυρικῶν μετάλλων, παρεμφερῶν τοῖς τοῦ Λαυρίου. Μετὰ τὴν ἤδη ἐκτελουμένην ἔρευναν τῶν ἀρχαίων ὀρυγμάτων καὶ τὴν προσδοκωμένην ἐπιτυχίαν ἀνακαλύψεως ἀθίκτων κοιτῶν τὰ μεταλλεῖα ταῦτα θέλουσι περιέλθῃ πρὸς τακτικὴν ἐκμετάλλευσιν κατὰ πᾶσαν πιθα-

νότητα εἰς τὴν ἄνω ῥηθεῖσαν γαλλικὴν Ἑταιρίαν τῆς Εὐβοίας.

Ἐξακολουθοῦντες δὲ τὸν ἐπὶ τὰ πρόσω βορειοδυτικὸν ἡμῶν διάπλουν ἐν τῷ Εὐρίπῳ, εἵχομεν ἐκατέρωθεν τῶν ἁκτῶν ἀσβεστολιθικά πετρώματα ὑπαγόμενα εἰς τὸ γεωλογικὸν σύστημα τῆς κρήτιδος, καλυπτόμενα δὲ ἐναλλάξ ὑπὸ λεκανοειδῶν στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως. Ἡ ἐναλλαγὴ αὕτη τῶν στρωμάτων τοῦ κρητιδικοῦ καὶ τοῦ τριτογενοῦς συστήματος ἐξακολουθεῖ ἐμφανιζομένη ἐν ὅλῳ τοῦ μήκους τοῦ Εὐρίπου μέχρι τῆς Θεσσαλίας. Αἱ τριτογενεῖς διαπλάσεις περιέχουσι πολλαπλᾶς κοίτας γαιανθράκων, ὧν αἱ ἀξιολογώτεραι εἰσὶν αἱ τοῦ Ἀλιβερίου, τῆς Αἰμνῆς, τῆς Ἀταλάντης καὶ τοῦ Ὠρωποῦ. Μόνον οἱ γαιάνθρακες (ἢ φαιάνθρακες) τοῦ Ὠρωποῦ ἐξορύσσονται. Τὸ ἀνθρακωρυχεῖον κεῖται ἐπὶ ὕψους 150 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν καὶ εἰς ἀπόστασιν 7 χιλιαμέτρων, περιέχει κοίτην ἔχουσαν παχύτητα 8 ὡς 9 1/2 μέτρων, καὶ διευθυνομένην ΒΑ καὶ 20 ΝΑ μὲ κλίσιν 20° πρὸς τὸ ΝΔ.

Ὁ φαιάνθραξ τοῦ Ὠρωποῦ συμπαγῆς τὴν σύστασιν καὶ ὑπομέλας τὸ χρῶμα δίδει κόκκιν φαιάν, καίει δὲ μετὰ ζωηρότητος καὶ ἐπιμήκους φλογός. Περιέχει ὀλίγιστον ἐνθιον σίδηρον, καὶ ἐναπολείπει μετὰ τὴν καυσίν του 7 1/2-8 % τέφραν. Ἡ ἀναλογία τῆς θερμαντικῆς αὐτοῦ δυνάμεως πρὸς τὴν τῶν ἀγγλικῶν λιθανθράκων εἶναι ὡς 1500 : 1000 χιλιογράμμα. Χρῶνται δὲ αὐτῷ καταλλήλως πρὸς φρύξιν τῶν ἐν Λαυρίῳ ψευδαργυρικῶν μεταλλευμάτων.

Τὴν πρώτην τῆς ἐπιούσης εὐρέθημεν ἡγχυροβολημένοι παρὰ τὴν γέφυραν τῆς Χαλκίδος, ἀναμένοντες ὡς καὶ ἅπαντα τὰ πλοίαρῖα τὴν τροπὴν τῆς διευθύνσεως τοῦ ρεύματος, τοῦ παραγομένου διὰ τῆς γνωστῆς παλιρροίας τοῦ Εὐρίπου. Ὡραία σιδηρᾶ κινητὴ γέφυρα διατηρεῖ τὴν ἀπὸ

Εὐβοίας πρὸς τὴν Στερεάν συγκοινωνίαν Ὁ πόρος ἔχει μῆκος 55 ποδῶν, βάθος δὲ περὶ τὴν γέφυραν 16 ἕως 22 ποδῶν. Τὸ φαινόμενον τῆς παλιρροίας τοῦ Εὐρίπου μεγίστου ἐστὶν ἐνδιαφέροντος οὐ μόνον αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ διότι συμβαίνει ἐν τῇ κεκλεισμένη μεσογείῳ λεκάνῃ, ἐν ᾗ ἡ παλιρροία εἶναι τόσον μικρά, ὥστε καθίσταται ἀνεπαίσθητος εἰς τὸν μὴ προσεκτικὸν παρατηρητὴν.

Ἡ ἐξήγησις τῆς παλιρροίας τοῦ Εὐρίπου βασίζεται ἐπὶ τῆς αὐτῆς θεωρίας τοῦ Κεπλέρου καὶ τοῦ Νεύτωνος, ἥτοι τῆς ἑλξεως τῆς Σελήνης καὶ τοῦ Ἡλίου, ἐφ' ἧς βασίζεται καὶ ἡ ἐξήγησις τῶν μεγάλων παλιρροιῶν τοῦ Ὠκεανοῦ. Αεπτομερεῖς ὅμως καὶ ἀκριβεῖς παρατηρήσεις περὶ τῆς παλιρροίας τοῦ Εὐρίπου ἔλειπον, ἕως οὗ ἐσχάτως τὸ κενὸν τοῦτο ἀνεπληρώθη διὰ τῆς ἄρτι δημοσιευθείσης καὶ λίαν φιλοτίμως φιλοπονηθείσης συγγραφῆς τοῦ κ. Ἀ. Μιαούλη¹, ἥτις ἔχει μέγιστον ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον.

Ἐν τέλει τῆς συγγραφῆς ταύτης παρίστανται συστηματικῶς ἐν πίναξιν αἱ παρατηρήσεις τοῦ διαστήμου ὑδρογράφου ὑποναυάρχου τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας κ. Ἀρθούρου Μάνσελ ἀπὸ τοῦ 1866. καθὼς καὶ ἅπασαι αἱ παρατηρήσεις τοῦ κ. Μιαούλη, αἱ γενομέναι κατὰ τὸ 1871 καὶ 1872 ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ρηθέντος ἁγγλοῦ ὑδρογράφου. Ἐκ τῶν πινάκων τούτων οἱ μὲν περιέχουσι τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις, οἱ δὲ τὰς αὐξήσεις καὶ μειώσεις τῆς θαλάσσης, τὴν φορὰν τοῦ ρεύματος, τὴν βίαν αὐτοῦ κατὰ τὴν ὥραν τῆς πλημμυρίδος, τὴν αὐξομείωσιν τῆς θαλάσσης, τὴν πλημμυρίδα καὶ τὴν ἀμπώτιδα τοῦ πορθμοῦ κ.τ.λ. εἰς τρόπον ὥστε ἐκτὸς τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἔχει καὶ μέγαν πρακτικὸν σκοπὸν εἰς τὴν ναυτιλίαν, καθι-

¹ Ἄνδρ. Ἀντ. Μιαούλης ὑποπλοίαρχος τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Περὶ τῆς παλιρροίας τοῦ Εὐρίπου, ἐν Ἀθήναις 1882.

στάμενον ἀλάνθαστος ὁδηγὸς εἰς τοὺς διαπλέοντας τὸν μαγευτικὸν πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου.

Ἐκαστος πίναξ παριστᾷ ἓνα σεληνιακὸν μῆνα, ἐξ ὧν ὁ δεῦτερος παριστᾷ ἓνα σεληνιακὸν μῆνα τῆς ἰσημερίας, διότι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον αἱ ἐνέργειαι τῆς βίας τοῦ ρεύματος καὶ αἱ τῆς αὐξήσεως καὶ μειώσεως τῆς θαλάσσης δὲν εἶναι ἴσαι πρὸς τὰς τῶν ἄλλων μηνῶν, π. χ. ¹ « ἡ » αὐξησις καὶ ἡ μείωσις τῆς θαλάσσης, ὅταν ὁ ἥλιος εὐ-
 » ρίσκεται καθ' ἓνα τῶν τροπικῶν, κατὰ τὰς νομηνίας
 » καὶ πανσελήνους, εἶναι 2 ποδ. καὶ 2 δακτ., ἡ δὲ βία
 » τοῦ ρεύματος 5 ¹/₂ μιλίων, ἐνῶ κατὰ τὰς ἰσημερίας,
 » τὰς ἡμέρας τῆς νομηνίας καὶ πανσελήνου, ἡ μὲν αὐξησις
 » καὶ μείωσις εἶναι 3 ποδ. καὶ 3 δακτ., ἡ δὲ βία τοῦ ρεύ-
 » ματος 8 ¹/₂ μιλίων. Αὗται δὲ ἐλαττοῦνται ἡμέρα τῇ ἡ-
 » μέρα μέχρι τοῦ πρώτου τετάρτου τῆς σελήνης, ὅτε ἡ
 » αὐξησις καὶ ἡ μείωσις τῆς θαλάσσης εἶναι 6 δακ., ἡ δὲ
 » βία 2 μιλίων. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἄρχεται ἡ ἀκταστα-
 » σία, ἥτις διαρκεῖ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας· ἡ φορὰ τοῦ ρεύματος
 » κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας ἡμέρας ὅτε μὲν γίνεται πρὸς
 » βορρᾶν ἐπὶ δώδεκα ὥρας, ὅτε δὲ πρὸς νότον, ἄλλοτε
 » δεκάκις τῆς ἡμέρας μεταβάλλεται, ἄλλοτε τετράκις τῆς
 » ὥρας, καὶ ἄλλοτε πάλιν μένει στάσιμος ἐπὶ μίαν ὥραν
 » περίπου· αἰτία τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ἡ μικρὰ αὐ-
 » ξησις καὶ μείωσις τῆς θαλάσσης, ἥτις ἐπηρεάζεται ἐκ
 » τῆς ἀτμοσφαιρικῆς καταστάσεως τῶν θερμῶν ὑδάτων
 » τῆς Αἰθιόψου, τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῶν ποταμῶν τῆς
 » Ἀφρίκης καὶ τοῦ Σπερχεῖοῦ. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ
 » κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ τελευταίου τετάρτου τῆς σελήνης.
 » Κατὰ τὰς δύο ἐκείνας ἡμέρας ἡ βία τοῦ ρεύματος δὲν
 » ὑπερβαίνει τὰ 2 μίλια, ἐὰν ὁμῶς ἡ ἀτμοσφαιρικὴ κατὰ-

¹ Α. Μισούλης σελίς 40.

» στασις εἶναι τεταραγμένη, ἢ πνέωσι καταιγίζοντες ἄνε-
 » μοι, ὑπερβαίνει τὰ δύο καὶ ἥμισυ μίλια. Μετὰ τὸ τέλος
 » ἐνὸς σεληνιακοῦ μηνὸς ἦτοι 29 ἡμερῶν καὶ 12 ὥρων πε-
 » ρίπου, ἡ παλίρροια ἐπανέρχεται κατὰ τὰς αὐτὰς ὥρας.
 » Ἐν διαστήματι 24 ὥρων καὶ 24' γίνονται δύο πλημ-
 » μυρίδες καὶ δύο ἀμπώτιδες, ἡ φορὰ τοῦ ρεύματος τετρά-
 » κισ μεταβάλλεται, καὶ τετράκισ γίνεται μέση παλίρροια,
 » καθ' ἣν στιγμήν τὰ ὕδατα μένουσι στάσιμα ὀλίγα λεπτά
 » τῆς ὥρας, ἄλλοτε δὲ τὴν αὐτὴν στιγμήν μεταβάλλον-
 » ται.» Διὰ τῶν ἐπιμελῶν καὶ ἀκριβεστάτων παρατηρή-
 σεων τοῦ κ. Α. Μιαούλη θέλει καταδειχθῇ ἀριδῆλως ἐ-
 σφαλμένη ἡ μελέτη περὶ τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος
 τοῦ Εὐρίπου ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Γάλλου φυσιολόγου κ. Forel
 καὶ διδάξει τὸν κ. Ἑρρίκον de Parville, τὸν ἐπικριτὴν αὐ-
 τῆς, ὅτι δὲν ἔπρεπε τόσον ταχέως καὶ ἀτόπως νὰ ἐλέγχι-
 τοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους Ἑλλήνας καὶ Λατίνους καὶ
 νὰ ἐκφράζῃ τὴν λύπην αὐτοῦ, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ὑ-
 πῆρξε σύγχρονος τοῦ κ. Forel, ὅπως λάβῃ παρ' αὐτοῦ δι-
 δάγματα περὶ τῆς φύσεως τοῦ Εὐρίπου¹.

* *

Μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ πορθμοῦ εὐρέθημεν τάχιστα ἁ-
 πέναντι τῶν βορειοδυτικῶν ἀκτῶν τῆς Χαλκίδος, ὅπου διε-
 κρίνοντο τὰ χλοερὰ τὴν χροιάν πετρώματα τῶν ὀφειτῶν,
 ἅτινα ἐπεκτείνονται πρὸς τὰς ἐπαύλεις Βαττόντα καὶ πέ-
 ραν αὐτῶν. Ἐν Βαττόντα περιέχουσιν οἱ ὀφείται χρωμί-
 τας, οἵτινες πληροῦσι πολυσχιδεῖς ἀκανονίστους μὲν ἀλλὰ
 παχείας φλέβας εἰσχωρούσας εἰς βάθος 80 περίπου μέ-
 τρων, ἐξ ὧν μεγάλαι ἐξήχθησαν ποσότητες πλουσίου ὀρυ-
 κτοῦ. Αἱ μεταλλεύσεις ἔπαυσαν ἀπὸ τινων ἐτῶν, τὰ δὲ ὀ-
 ρύγματα κατεκλύσθησαν ὑπὸ ὑδάτων. Ὁμοίους ὀφείτας εἴ-

¹ Α. Μιαούλης 47.

δομεν παρὰ τὴν Λίμνην περιέχοντας ὡσαύτως χρωμίτας κατ' ἐμφωλεύματα ἀσήμαντα. Οἱ ὀφεῖται οὗτοι ἐπεκτείνονται ἐφ' ὅλου περίπου τοῦ πλάτους τῆς Εὐβοίας, καὶ περικλείουσι κατ' ἐμφωλεύματα ἢ φλεβοειδεῖς κοίτας ὀρυκτὰ μαγνησίτου, ὧν αἱ μᾶλλον πλούσιαι εὑρήνται ἐν τοῖς χωρίοις Μαντουδίου καὶ Ἀχμέτ Ἀγᾶ. Τῷ μαγνησίτῃ τούτῳ χρῶνται πρὸς σκευασίαν τῆς ἀνθρακικῆς μαγνησίας, τοῦ μαγνησίου, πρὸς κατασκευὴν ὑδραυλικῆς γῆς καὶ πυρομάχων πλίνθων. Πρὸ τινων δὲ χρόνων Γαλλικὴ τις Ἑταιρία ἀπεπειράθη νὰ κατασκευάσῃ ἐκ τοῦ ὀρυκτοῦ τούτου ἀρχιτεκτονικὰς διακοσμῆσεις, μυλίστας καὶ παντὸς εἶδους ἀντικείμενα πολυτελείας.

Ἀπέναντι τῆς Λίμνης ἐν Ἀταλάντῃ ἐμφανίζονται ὡσαύτως ὀφεῖται, οἵτινες περιέχουσι κατὰ μικρὰς δόσεις μαγνησίτας.

*

Ἀπὸ τῆς Ἀταλάντης διευσθυθέντες πρὸς τὰς βορειανατολικὰς ἀκτὰς τῆς Εὐβοίας προσωρμίσθημεν ἐν τὸν κόλπον τῆς Αἰδηψοῦ, ὅπου εἰς 30 μ. ὕψος ὑπὲρ τὴν θάλασσαν ἀναβλύζουσι πολύτιμα ἱαματικὰ ὕδατα, ἐν μέσῳ περιστοιχούσης ἐρασμίας φύσεως. Αἱ ἀρεταὶ τῶν ὑδάτων τούτων ἦσαν γνωσταὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων κατὰ τῆς χρονίας ἀρθρίτιδος, ρευματισμῶν, ἰσχιαλγίας καὶ πάσης ἄλλης φύσεως νευρικῶν παθήσεων. Πάμπολλαί εἰσιν αἱ ἀναβλύζουσαι πηγαί, ἀλλ' ὁκτὼ μόνον εἰσὶν αἱ κυριώτεραι, ὧν ἡ θερμοκρασία διαφέρει ἀπὸ 30—77°.

Ἡ ἀφθονία τῶν ἀναβλύζόντων ὑδάτων εἶναι τοσαύτη, ὥστε ἐξ αὐτῶν σχηματίζονται παρὰ τὰς ἀπορροῶνας ἀκτὰς καταρράχται, οἵτινες ὑπὸ τοὺς ἐκλυομένους ἀτμοὺς καταθέτουσιν ὡς τόφον παρεμφερῆ τῷ τῶν λουτρῶν τοῦ Καρόλου, συνιστάμενον ἐξ ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου. Κατὰ τὰς παρκτηρήσεις τοῦ ἄνω ρηθέντος κυρίου Α. Μιαούλη τὰ θερμὰ

ὑδατα τῆς Αἰδηψοῦ ὑπόκεινται εἰς τὸν νόμον τῆς παλιρροίας αὐξανόμενα καὶ μειούμεενα κατὰ τὰς αὐτὰς ὥρας, καθ' ἃς αὐξάνει καὶ μειοῦται ἡ θάλασσα. Κατὰ τὰς ὥρας τῆς πλημμυρίδος τὰ θερμὰ ὑδατα ἀναπιδύουσι μεθ' ὁρμῆς ἐκ τῶν ὁπῶν εἰς ὄγκον ὑδατος ἴσον τοῖς στομίοις αὐτῶν, κατὰ δὲ τὰς ὥρας τῆς ἀμπώτιδος μειοῦνται, δὲν ἀναπιδύουσι μεθ' ὁρμῆς, ἀλλὰ χύνονται ἡρέμα ἐκ τῶν στομιῶν. Ἰσχυρὸς σεισμὸς τὸ πάλαι ἔφραξε τὰς ὁπὰς τῆς ἐκροῆς τῶν ὑδάτων τῆς Αἰδηψοῦ, ἅτινα μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνεφάνησαν ἀναβλύζοντα ἐξ ἄλλων ὁπῶν.

Αἱ μεγάλαι καὶ θαυμάσαι θεραπευτικαὶ ἀρεταὶ τῶν ἱαματικῶν ὑδάτων τῆς Αἰδηψοῦ, τῆς Ὑπάτης καὶ τῶν Θερμοπυλῶν ἀφ' ἑνός, καὶ τὰ μεγάλα καὶ σχετικῶς ὀλιγοδάπανα μέσα τῆς συγκοινωνίας ἀφ' ἑτέρου, χάρις εἰς τὰς νέας ἀτμοπλοϊκὰς Ἑταιρίας, αἵτινες παρέχουσι τῷ κοινῷ πᾶσαν εὐκολίαν, ἐλκύουσιν ἐτησίως ἀνὰ ἑκατοντάδας τοὺς πάσχοντας ἡμῶν συμπολίτας. Ἀλλ' ὁποῖαι δυστυχῶς ἀναμένουσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς νεοελληνικοῖς τούτοις Ἀσκληπιείοις κακουχίαι καὶ στερήσεις! οὔτε στέγη, οὔτε τράπεζα, καὶ οὐδὲ λουτὴρ ὑπάρχει εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν.

Εἶναι δίκαιον ἐνῶ ἡ φύσις ἐπροίκισε τὴν χώραν ἡμῶν μὲ ὑδατα ἱαματικὰ ἐφάμιλλα, καὶ τινὰ μάλιστα κρείττονα τῶν τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, νὰ πάσχη ἡ κοινωνία χάριν ἰδιοτελείας δῆμων τινῶν ἢ ἱερῶν μονῶν, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ δημοσίου, καὶ ἔνεκα τῆς ἀπολύτως ἀκηδείας τῶν κυβερνήτων τὴν Ἑλλάδα περὶ τὴν δημοσίαν ὑγίειαν;

Καὶ ἄλλοτε ἐγράψαμεν¹ μετ' ἄλγους περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου· νῦν ὁμῶς λέγομεν ὅτι εἶναι πλέον καιρὸς ἢ Κυβέρνησις χάριν τῆς ὑγείας τῶν πολιτῶν, καὶ χάριν φιλανθρωπίας νὰ κηρύξῃ ὡς δημοσίαν ἀνάγκην ἀπάσας τὰς

Α. Κορδέλλας : Περὶ ἱαματικῶν ὑδάτων φυλ. 3.
1878. Δελτίον τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ὀλυμπίων.

ἱαματικὰς πηγὰς τῆς Ἑλλάδος, καὶ νὰ παραχωρήσῃ αὐτάς, ὥς ποιούσι καὶ οἱ λοιποὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, εἰς κεφαλαιούχους ἑταιρίας, ὅπως τῷ ὄντι καταστῶσιν εὐεργετικαὶ τῇ ἀνθρωπότητι.

* *

Περὶ τὴν ἐσπέραν ἀφικόμεθα εἰς Στυλίδα μικρὰν πόλιν τῆς Φθιώτιδος, οὐχὶ μακρὰν τῆς Λαμίας καὶ τῆς παλαιᾶς μεθοριακῆς γραμμῆς, κειμένην δὲ ἐπὶ μεγάλων στρωμάτων τοῦ κρητιδικοῦ ἀσβεστολίθου. Ἡ ἤδη ἡσυχος καὶ μικρὰ αὕτη πόλις, εἶχε πρό τινων ἐτῶν ἄρειον ὄψιν, διότι ἐξ αὐτῆς διήρχοντο οἱ τότε μέλλοντες νὰ προμαχίσωσιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος Ἕλληνες στρατιῶται. Ἐξ πυροβόλα Ἀμστρούγκ ὑπὸ τὴν σκέπην σκηνῶν παρὰ τὴν ἀκτὴν φαίνεται ὅτι μένουσιν ἐνταῦθα πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐκτεθειμένα εἰς τὴν ὀξειδῶσιν ἦν θὰ ἐπιφέρῃ εἰς αὐτὰ ἡ θαλασσία ἀτμίς. Ἀντικρὺ τῆς Στυλίδος κεῖνται τὰ περίφημα στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τὰ ἱαματικὰ αὐτῶν ὕδατα, βορειοδυτικῶς δὲ αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὄρεινῶν ἀποφυάδων τῆς Οἶτης ὑπάρχουσιν αἱ θαυματουργοὶ θέρμαι τῆς Ὑπάτης.

Ἀμφότεραι εἰσὶ θειοῦχοι, αἱ τῆς Ὑπάτης ἔχουσι γεῦσιν ὑφάλμυρον, δριμύλον ἕνεκα τοῦ ἐνεχομένου ἐλευθέρου ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ὅπερ καθιστᾷ εὐάρεστον καὶ τὴν πόσιν αὐτῶν. Ἡ ὁσμὴ αὐτῶν εἶναι θειώδης, καὶ θολούμενα σχηματίζουνσι θειοῦχον καθίζημα, ἔχουσι δὲ θερμοκρασίαν 31 ἕως 35° ἑκατονταβάθμου. Μεγάλῃ ἐν ὑπαίθρῳ δεξαμενὴ χρησιμεύει ὥς κοινὸς λουτήρ, ἡ δὲ ἐν αὐτῇ καὶ τοῖς ὀχετοῖς κατακαθιζομένη βρωμιούχος καὶ ἰωδοῦχος ἰλὺς ἔχει ὡσαύτως θαυμασίαν ἱαματικὴν δύναμιν. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Φθιώτιδος ὑπάρχουσι δύο πλούσια μεταλλεῖα χαλκοῦ, τὸ ἐν Λιμογαρδίῳ οὗτινος τὸ ὀρυκτὸν ἐξεμεταλλεύετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, καὶ εὕρίσκετο εἰς φλέβας διηκούσας ὀφειτικῶν πε-

τρωμάτων. καὶ τὸ μεταλλεῖον τοῦ δήμου Περαχελωϊτῶν.

Ὁ δὲ ἀπὸ Στυλίδος μέγρι Βώλου ὑπόλοιπος διάπλους παρουσιάζει αὖξον ἐνδιαφέρον καὶ καλλονήν. Τὰ βόρεια μέρος τῆς Εὐβοίας, ἐπαρχίας Ξηροχωρίου, συνιστάμενα ἐκ τῶν τριτογενῶν διαπλάσεων καλύπτονται πολλαχοῦ ὑπὸ πιτυούχων δασῶν καὶ ἀμπέλων, ἐξ ὧν παράγονται καὶ οἱ περίφημοι καὶ γευστικώτατοι οἶνοι τῆς Ἰστιαίας παρασκευαζόμενοι ὑπὸ τοῦ κυρίου Πετζάλη. Τὸ καλὸν Βάγκχειον γλεῦκος τῆς Ἰστιαίας ἦτο γνωστὸν καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, διὸ καὶ ὁ ποιητὴς ὠνόμασεν αὐτὴν πολυστάφυλον.

* *

Ὁ Βῶλος κεῖται ἐπὶ διαπλάσεων ἐπιχωσμητικῶν τῆς νῦν γεωλογικῆς ἐποχῆς ἥτοι τῶν συγχρόνων, ἐν μέσῳ ὠραίου Ἑλαιῶνος καὶ ὀπωροφόρων κήπων. Ἡ διὰ θαλάσσης συγκοινωνία ἐπολλαπλασιάσθη ἐσχάτως· ὁ δὲ ἤδη κατασκευαζόμενος σιδηρόδρομος, ὁ μέλλων νὰ συνδέσῃ τὴν Λάρισσαν, Καλαμπάκαν, Καρδίτσαν, τὰς Φεράς καὶ τὰ Φέρσαλα θέλει καταστῇ κύριος μοχλὸς τῆς ἀναπτύξεως τῆς γεωργίας καὶ τῆς εὐημερίας τῶν νέων κατοίκων τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Πρὸς βορρᾶν τοῦ Βώλου κεῖνται ἐν ταῖς ἀκρωρείαις τοῦ Πηλίου ἀμφιθεατρικῶς καὶ γραφικῶς τὰ χωρία Μακρυνίτσα, Πορταριάς, Σταγιάτη, κλπ. ἐπὶ ἀσβεστολίθων, ὧν αἱ τελευτᾶσαι οἰκίαι φθάνουσι μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Πηλίου. Τὸ φρόνημα τῶν ὀρεσιβίων τούτων κατοίκων εἶναι ὑψηλὸν ὥς καὶ αἱ κατοικίαι των· διὸ τὴν 6 Φεβρουαρίου τοῦ 1878 δρᾶξ ἐξ αὐτῶν ἀντετάχθη κατὰ τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς, πολεμήσασα ἐπὶ πολλὰς ὥρας, ὑποβοηθουμένη ὑπὸ τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἔδειξαν ὄντως σπαρτιατικὸν θάρρος καὶ καρτερίαν. Καὶ ἐν αἷς διεκρίθη ἡ ἥρωὺς Μαργαρίτα.

Ἐκ τῶν δειγμάτων ἅτινα μοι ἔδειξαν φαίνεται ὅτι τὸ Πήλιον περιέχει μολυβδικὰ ὀρυκτὰ ἐνάργυρα ἐν Ζαγορά,

χρωμίτας καὶ ψευδάργυρον ἐν Μηλιαῖς, ἀντιμόνιον παρὰ τὴν μονὴν Παναγιᾶς, καὶ πυριτολίθους πορώδεις, παρεμφερεῖς τοῖς τραχίταις τῆς Μήλου, δι' ὧν κατασκευάζουσι μυλίτας ἐν Βώλῳ. Πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς κεῖται ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς τοῦ μεγάλου Παγασητικοῦ κόλπου ἡ ἐξακολούθησις τοῦ Πηλίου, Μαγνητικὴ Χερσόνησος, καὶ τὰ Τρίκερα συνιστάμενα ἐκ κρυσταλλοειδῶν σχιστολίθων καὶ ἀσβεστολίθων μεταμορφικῶν, ὀφειτῶν καὶ κρητιδικῶν διαπλάσεων. ¹ Πρὸς νότον κεῖται ἡ πεδιάς τοῦ Ἀλμυροῦ συνισταμένη ἐκ προσχώσεων καὶ καθοριζομένη ὑπὸ τῶν ὑπορειῶν τῶν Συραγιωτικῶν βουνῶν. Ἐπὶ τῆς ἀναβάθρας Βώλου προχωροῦσης 100 περίπου μέτρα ἀπὸ τῆς ἀκτῆς, ὑπάρχει ἀρτεσιανὸν φρέαρ παρέχον τοῖς νχυτιλλομένοις 1]2 περίπου λίτρων κατὰ δευτερόλεπτον διαυγὲς καὶ ψυχρὸν ὕδωρ 17°.

Εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν κεῖται ἡ Μπουμπλίθρα, ἔνθα ἀναβλύζουσιν ἐξ ἀσβεστολιθικοῦ πετρώματος ἀπειράριθμοι πηγαὶ 14—15° θερμοκρασίας. Τὸ ὕδωρ εἶναι ἀσθενῶς ἀλκαλικόν, διὸ πλύνουσιν ἐν αὐτῷ τὰ ἐριούχα, εἶναι δὲ τοσαύτης ποσότητος, ὥστε ἀποτελεῖ ποταμὸν πεφραγμένον ἐκατέρωθεν διὰ καλάμων, καὶ προχωροῦντα ἐπὶ πολλὰς ἐκατοστύας μέτρων εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἄγνωστον πόθεν διοχετεύεται ὑπογείως τὸ ὕδωρ, εἰκάζω ὅμως ἐκ τοῦ γεωλογικοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἐδάφους, ὅτι μετοχετεύεται ἐνταῦθα διὰ τινος καταβόθρας ἀπὸ τῆς Βοιβηΐδος λίμνης (Κάρλας), ὅπως διοχετεύονται καὶ τὰ ὕδατα τῶν γνωστῶν λιμνῶν τῆς Κωπαΐδος, τοῦ Φενεοῦ, τῆς Στυμφαλίδος κλπ. διὰ συριγγοειδῶν ὑπογείων χασμάτων ἢ ζερέθρων.

¹ Κατὰ τὰς γεωλογικὰς μελέτας τῶν κ. κ. Burgerstein, Neumayr καὶ Teller.

Πρὸς βορρᾶν τῶν πηγῶν τῆς Μπουμπλίθρας ὀρθοῦται σειρὰ λόφων ἐξ ἀσβεστολίθου, ἐν ᾗ ὑπάρχουσι κοῖται ἐν-τεταγμένοι κρυσταλλοειδοῦς καὶ λεπτοκόκκου μαρμάρου ἠνεωγμένου ὑπὸ πολυπληθῶν λατομείων. Τὰ πετρώματα ταῦτα κεῖνται ἐπὶ τῶν μαρμαρυγικῶν σχιστολίθων, οἵτινες ἐμφανίζονται πρὸς βορρᾶν τοῦ Βώλου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Φεράς. Ἐν τοῖς σπηλαίοις τῆς Μπουμπλίθρας ὑπάρχουσι πολυπληθεῖς ῥωγμαὶ πεπληρωμένοι διὰ τόφου, ὅστις μεταβαίνει εἰς συμπαγῇ, χρώματος φαιοῦ, ἀσβεστό-λιθον περικλείοντα ὀρυκτὰ γαστερόποδα ἐκ τοῦ γένους τῶν κοχλίων καὶ ἰδίως ἑλικας τοῦ τεταρτογενοῦς συστήματος.

Πρὸς δυσμὰς τῶν πηγῶν καὶ τῶν σπηλαίων φαίνεται σειρὰ στηλῶν ἀρχαίου ὑδραγωγείου, ὅπερ εἰς χριστιανικοῦς βεβαίως χρόνους, ὡς εἰκάζω ἐκ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ, διωχέτευεν ὕδωρ εἰς τὰς Παγασάς. Οἱ ἀσβεστόλιθοι ἐξακολουθοῦσιν ὑπὸ τὰς Παγασὰς μέχρι τῆς ἀκτῆς τῆς θαλάσσης, ὅπου διακόπτονται ὑπὸ ὀφειτικῶν πετρωμάτων, ἅτινα ἀπολήγουσιν εἰς τὴν παραλίαν, καὶ ἀποτελοῦσι τὴν βᾶσιν τῆς περιφερείας ταύτης.

Πρὸς νότον τῶν Παγασῶν ἐντὸς προσχωματικῆς πεδιάδος εὐρίσκεται ἡ ἀλικὴ τοῦ Βώλου, ἥς τὴν καλλιέργειαν ἀνέλαβε τὸ δημόσιον.

Ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐν ταῖς τῆς Τουρκίας, καὶ μεσημβρινῆς Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, ἡ παραγωγή τοῦ ἁλατος ἐκ τοῦ θαλασσίου ὕδατος διευκολύνεται ὑπὸ τῆς φύσεως. Βόρειοι ἄνεμοι εἰς τὰς νήσους καὶ ἀπόγειοι διὰ τὰς ἀλυκὰς τῆς Στερεᾶς ἐπιταχύνουσι τὴν ἐξάτμισιν τοῦ ἁλμυροῦ ὑγροῦ, ὅπερ λαμβάνει θερμοκρασίαν 38 — 45°. Τὸ θαλάσσιον ὕδωρ διοχετεύεται εἰς τὰς ἀλμέας (échaufoirs) καὶ τὰ ἀλοπηγεῖα (Tables salantes), ἅτινα παρασκευάζουσι διὰ μικρᾶς δαπάνης ἐν τῷ ἀργιλλῶδει ἐδάφει, ὅπερ ἐκ φύσεως εἶναι ἀδιάβροχον. Ἡ ἑλλειψις τῆς παλιρ-

ροίας διατηρεῖ καλῶς τὰς ὑδρολεκάνας ταύτας ἐν τοσούτῳ χθαμαλαῖς πεδιάσιν.

Ἡ καλλιέργεια τῶν ἀλυκῶν συνίσταται κυρίως εἰπεῖν α) εἰς τὴν προετοιμασίαν καὶ κάθαρσιν τῶν ἄλμεων καὶ τῶν ἄλοπηγείων· β) εἰς τὴν ἀκριβῆ διανομὴν τοῦ ἀλατούχου ὕγροῦ εἰς τὰς ἄλμεάς ἐν αἷς διὰ τῆς ἐξατμίσεως κορέννεται· γ) εἰς τὴν διοχέτευσιν τοῦ κεκορεσμένου ὕγροῦ ἀπὸ τῶν ἄλμεων εἰς τὰ ἄλοπηγεῖα, ἅτινα συνίστανται ἐκ τετραγώνων χθαμαλῶν καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κανονικῶν, ἐν οἷς κρυσταλλοῦται τὸ ἅλας.

Κατὰ τὰς σημειώσεις ἃς λίαν φιλοφρόνως περέσχεν ἡμῖν ὁ ἐπὶ τῶν μεταλλείων ἐπιθεωρητῆς κύριος Π. Βουγιούκας, ὁ μέστος ὅρος τῆς παραγωγῆς τῶν ἀλυκῶν Ἀναβύσσου, Δομβραίνης, Θερμησίης, Μεσολογγίου, Νάξου, Μήλου καὶ Λευκάδος κατὰ τὰ τρία τελευταῖα ἔτη 1879, 80 καὶ 81 ἀνῆρχετο εἰς 9,000 τόννους. Δι' ἕκαστον τόννον ἀπαιτοῦνται ἔξοδα καλλιεργείας καὶ συλλογῆς Ν. Δρ. 7 τὸ δὲ δημόσιον πωλεῖ αὐτὸν πρὸς Ν. Δρ. 70. Ἡ ἀλικὴ Κοπραίνης ἐν Ἑπιείρῳ παρήγαγεν ἐφέτος 1,660 τόννους, ἡ δὲ τοῦ Βώλου ἐν Θεσσαλίᾳ 1,540 τόννους. Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι ἀλυκαὶ ἐν Ἑλλάδι ὡς ἐν Κερκύρᾳ, Ζακύνθῳ καὶ ἐν Μεσολογγίῳ (ἢ Μαύρῃ), αἵτινες δὲν καλλιεργοῦνται. Αἱ ἀλυκαὶ τῆς Χαλκίδος (Κοπανᾶ), τῆς Ὠλεᾶρου, Μαρπίσσης, Ἐράνης, Φλεσσιᾶδος καλοῦνται αὐτόπηκτοι, διότι ἐν αὐταῖς πῆγνυται τὸ ἅλας ἄνευ οὐδεμιᾶς προπαρασκευῆς.

* *

Πρὸς βορρᾶν τοῦ Βώλου καὶ περὶ τὰ τέλη τῆς ἐκ προσχωσέων πεδιάδος, ἐμφανίζονται σχιστόλιθοι ὑποπράσινοι, ἐφ' ὧν κεῖνται ἀσβεστόλιθοι. Τὰ πετρώματα ταῦτα ἀποτελοῦσιν ἀποφυάδα ὀρεινὴν ὑψομένην 200 μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἐνοῦσαν τὸ Πήλιον μετὰ τῶν Συραγιωτικῶν Βουνῶν καὶ χωρίζουσιν τὸν Βῶλον ἀπὸ τῆς πε-

διάδος, Φερῶν καὶ Λαρίσσης καὶ τῆς Βοιθιῆδος λίμνης. Ἀπὸ τοῦ ὑψίστου σημείου *Πηλὰθ-Τεπέ*, ἡ βαθυηδὸν πρὸς τὰς πεδιάδας κατερχομένη συνάγκεια κλείεται ἑκατέρωθεν ὑπὸ ἀπορρώγων πετρωμάτων ἐναλλάξ τεταγμένων, μαρμαρυγικῶν σχιστολίθων, ὄφειτῶν καὶ ἀσβεστολίθων, ἐκτεινομένη μέχρι τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς πόλεως Φερῶν. Πρὸς τὴν Βοιθιῆδα λίμνην ταῦτα ἀντικαθίστανται ὑπὸ ἀσβεστολίθων τοῦ κρητιδικοῦ συστήματος.

Ὁ Βελεστίνος, κατοικοῦμενος τὸ πλεῖστον ὑπὸ ὀθωμανῶν, ἦτοι αἱ πάλαι ὀμηρικαὶ Φεραὶ μετὰ τῆς περιφήμου ἱαματικῆς πηγῆς Ὑπερείας (180 μέτρα ὑπὲρ τὴν θάλασσαν καὶ 15⁰), κεῖται ἐν κοιλότητι συγκεκλιμένη ἐκ συμφυρμάτων κυλισθέντων ὑπὸ τῶν παρακειμένων ἀρχιγενῶν ὀρέων. Πρὸς δυσμὰς τῶν Φερῶν ἐπὶ ἀσβεστολιθικοῦ τινος ὑψώματος, ἀποτελοῦντος τὴν ἐσχάτην ὑπώρειαν τοῦ Χαλκοδωνίου ὄρους (Καρὰ-δ'ἄγ ἡ Μαυροβοῦνι), διεκρίνετο ἐκ τῶν παραθύρων ὑψηλῆς οἰκίας (Κούλα) τοῦ φιλοξενοῦντος ἡμᾶς ὀθωμανοῦ σωρεία λίθων, ἐπισκιαζομένη ὑπὸ δύο πελωρίων δένδρων.—«Εἶναι τοῦ Ρῆγα Φεραίου τὸ σπίτι», μοὶ λέγει ὁ οἰκοδεσπότης ἡμῶν Μουσταφᾶς, ὅστις τυγχάνει καὶ διευθυντῆς τῆς ἀστυνομίας τῆς πόλεως ταύτης, «τὸν ἔχεις ἀκούσει ;» «Ναί, εἶπον», «γνωρίζω τὸν ποιητὴν καὶ μουσουργὸν Ῥῆγα, ὅστις ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1753 ἐνταῦθα, ἐκ τῶν λυρικῶν ἀσμάτων του, ἅτινα εἶχον ὡς κύριον τόνον, ἄλλος πατριωτικὸν ἐπὶ τῇ ταπεινώσει τῆς πατρίδος του, καὶ ἅτινα εἶχον βαθέως συγκινήσει τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων. Πρὶν ἢ αἱ σφαῖραι τοῦ πασσᾶ τοῦ Βελιγραδίου ἐν ἔτει 1798 διατρυπήσωσι τὸ ἀνδρεῖον στήθος του, ἀνέκραξεν·

«Οὕτως ἀποθνήσκουσι τὰ παλληκάρια, ἐγὼ ἔσπειρα
» σπόρον ἀρκετόν, καὶ ἔρχεται ἡ ὥρα καθ' ἣν ὁ λαός μου
» θέλει δρέψει τοὺς γλυκεῖς καρπούς.»

Ἡ ἀνδρεία αὐτοῦ ψυχὴ ἀπέπτῃ, ἀλλ' οἱ προφητικοί

του λόγοι ἐξεπληρώθησαν, ἐπὶ δὲ τοῦ σωροῦ ἐκείνου τῶν λίθων θέλει βεβαίως τεθῇ ἡμέραν τινὰ ἀνδριάς δεικνύων εἰσαεὶ τὸν τόπον τῆς γεννήσεως τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους πρώτου μάρτυρος.

Ἡ περιπαθὴς καὶ ἐνταῦτῳ ἀρειμάνιος Μοῦσα τοῦ Ῥήγα ἐνεφώλευε μόνον ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ὀρεσιβίων κατοίκων τῆς πατρίδος του Θεσσαλίας, οἱ τῶν χθαμαλῶν πεδιάδων κάτοικοι μοὶ ἐφάνησαν ἔχοντες τὸ φρόνημα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τεταπεινωμένον.

* *

Νοτιοδυτικῶς τῶν Φερῶν ἄρ^{*}χεται ἀνιοῦσα ὁδὸς ἄγουσα εἰς Φέρσαλ^η. Ἐκατέρωθεν αὐτῆς εἶχομεν ἀργιλλικοὺς σχιστολίθους, ὧν διήκουσι πολυπληθεῖς φλέβες χαλαζίου. Τὰ ἐκ τῆς φθορᾶς προϊόντα τῶν σχιστολίθων τούτων χρησιμεύουσιν ὥς ἄργιλλοι διὰ τὰ πλινθοποιεῖα τῶν Φερῶν. Μετὰ τινων ὥρων ἀνάβασιν ἐφ' ἀμᾶξης ἀφικόμεθα ἐπὶ τῶν ἐκτεταμένων λειμῶνων τοῦ Περσεφλί (430 μ.), ἔχοντες τὰ αὐτὰ πετρώματα μέχρι τῆς κρήνης Μουσουφακλί (365 μ.) παρὰ τὸ Κράνοβον ὄρος. Ἐνταῦθα ἐμφανίζονται ὀφειτικὰ πετρώματα καταλαμβάνοντα μεγάλας ἐκτάσεις καὶ καλυπτόμενα ὑπὸ κρυσταλλοειδῶν ἀσβεστολίθων, ἀπὸ τῶν ἀκρωρείων τοῦ Μαυροβουνίου μέχρι τῆς Ἑρετρίας καὶ τῶν χωρίων Τσιαγκλί, Ἰρενί, Δουρβαλί, Τεκὲ κτλ. — Κατὰ τὴν θέσιν Καραδερὲ παρὰ τὸ χωρίον Τσιαγκλί, οἱ ὀφείται εἰσι χρώματος γλοεροῦ, περιέχουσι δὲ ἀπειράριθμα κρύσταλλα διαλλαγῆς. Ἐν τῇ συνεπαφῇ των οἱ ὀφεῖται ἐξήγειραν τοὺς ἀσβεστολίθους, οἱ τελευταῖοι κατέστησαν ἐν τῇ συνεπαφῇ συμπαγεῖς χρώματος φαιοῦ, καὶ ὅμοιοι λιθογραφικοῖς λίθοις.

Ἐν τοῖς ὀφείταις τοῦ Τσιαγκλί, χωρίου ἰδιοκτῆτου τῶν ἀδελφῶν Ἀποστολίδη, ὑπάρχουσιν ἐντεταγμένοι κατ' ἐμφωλεύματα ἀκανόνιστα ὄγκοι χρωμίτου, οὓς ἐξορύσσουσι

κατὰ μικρὰς ποσότητας. Οἱ χρωμῖται εὐρίσκονται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἀκανονίστου τρόπου τῆς ἐμφανίσεώς των, ὥθησαν πολλοὺς φιλοπλούτους εἰς ἀκροσφαλεῖς μεταλλευτικὰς ἐπιχειρήσεις. Μόνον ἐν Βαττόντῃ τῆς Εὐβοίας εὐρέθη τὸ ὀρυκτὸν τοῦτο πλούσιον, καὶ συνεχῶς εἰσχωροῦν πρὸς τὸ βάθος, ἐν δὲ τῷ μεταλλεῖῳ Εὐδιᾷ τῆς Σκύρου εὐρέθη μὲν ἐν σχήματι κανονικῆς καὶ παχείας κοίτης ἐν τῇ συνεπαφῇ τοῦ ἀσβεστολίθου καὶ τοῦ σχιστοειδοῦς ὀφείτου, ἀλλὰ τὸ ὀρυττόμενον ὀρυκτὸν περιεῖχε μικρὰς δόσεις ὀξειδίου τοῦ χρωμίου, διὸ ἐγκατελείφθη ἡ ἐκμετάλλευσις αὐτοῦ.

* *

Πρὸς ἄρκτον τοῦ Τσιαγκλὶ καὶ ἐπὶ ἀποστάσει 1 ὥρας ὑπάρχει τὸ χωρίον Καρὰ-Βαϊράμ, ὅπερ κεῖται ἐπὶ τριτογενῶν διαπλάσεων. Ἀπὸ τοῦ χωρίου τούτου ἡ ἀνιούσα ὁδὸς ἤγαγεν ἡμᾶς ἐπὶ ἀργιλλικῶν σχιστολίθων, οἵτινες ἔχουσι μεγάλην ἔκτασιν, καὶ συνιστῶσι τὰς δυτικὰς πλευρὰς τοῦ Μαυροβουνίου, οὔτινος αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ καὶ αἱ ἀνατολικαὶ πλευραὶ καλύπτονται ὑπὸ ἀσβεστολίθων κρητιδικῶν. Κατὰ τὴν θέσιν Δελιαλῆ βρύσι (500 μ.) τὰ πετρώματα ταῦτα ἀποτελοῦσιν ὄροπέδιον, ὅπερ καλύπτεται ὑπὸ χλοερῶν λειμώνων, ἐν οἷς βόσκουσιν ἀπειροπληθῆ ποιμνία. Κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους ὁ χλοερὸς τάπης ἀποτελεῖ ἀπανταχοῦ ἐλαστικὴν στρωμνὴν, ἐφ' ἧς ἤλαυνε δρομαίως ὁ ἀμαξηλάτης ἡμῶν ὀθωμανὸς τὴν ἐπίσης ἐλαστικὴν αὐτοῦ ἄμαξαν. Ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐθεώμεθα ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς τοῦ ἐρίζοντος τὰς χιονοβλήτους κορυφὰς τοῦ Πίνδου, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης.

Τὸ χλοερὸν ἐπικάλυμμα καὶ ἡ γόνιμος γῆ ἐξηκολούθει νὰ καλύπτῃ τὸν ἀργιλλικὸν σχιστολίθον, καθ' ὅσον ἐπρωχωρούσαμεν πρὸς ἄρκτον ἐπὶ στενοῦ καὶ ἐπιμήκους αὐλῶνος, ἐν μέσῳ τῶν χωρίων Ἀσιαλάρ, Ἀρναουτλὶ (ἀρχ. Σκό-

τουσα), Ἀλχανί, Κουλοξίς καὶ Χατζή-Βέη. Ἀπασα ἡ πέριξ γῆ καὶ οἱ λόφοι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ δασῶν, χλόης, χόρτου καὶ δημητριακῶν καρπῶν, οἵτινες ἐκυμαίνοντο ἀδιακόπως ὑπὸ τῆς αὔρας.

Ἀπὸ Χατζή-Βέη μέχρι Χατζή-Μοσταφλάρ (137 μ.) καὶ Νιμπεγλέρ ἐπὶ ἀποστάσει 2 ὥρῶν εἴχομεν ψαμμίτας, μάρνας καὶ ἐν γένει διαπλάσεις τῆς τριτογενοῦς ἐποχῆς. Ἀπὸ δὲ τοῦ τελευταίου χωρίου ἄρχονται αἱ σύγχρονοι προσχώσεις τῆς νῦν γεωλογικῆς ἐποχῆς, αἵτινες καλύπτουσι τὴν πεδιάδα Λαρίσσης μέχρι τοῦ Τυρνάβου (112 μ.) καὶ τοῦ ποταμοῦ Ξηριάς, ὅστις συμβάλλει εἰς τὸν Σαλαμβριᾶν (Πηνειόν). Πρὸς ἄρκτον καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ Τυρνάβου τὰς προσχώσεις συνορεύουσι κρυσταλλοφυεῖς ἀσβεστόλιθοι τῶν ὑπωρείων τῶν ὄρεων Σιδηροπάλουκον, Γαβάνι, Ἀγ. Ἡλίας (Ὀρος Γαβάνι) καὶ Κριτῆρι. Ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀγ. Ἡλίου (178 μ.) ὑπῆρχεν ὁ ἡμέτερος στρατιωτικὸς σταθμὸς πρὸς φύλαξιν τῶν συνόρων, ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ ἐπὶ κορυφῆς δεσποζούσης ἄπασαν τὴν πεδιάδα εἰς Γαβάνι καὶ Σιδηροπάλουκον ἐστάθμευον οἱ ὀθωμανοί. Ἡ διπλωματία δὲν ἠδύνατο νὰ εὔρη εὐστοχωτέραν μεθοριακὴν γραμμὴν πρὸς βλάβην τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

* *

*

Πρὸς βορρᾶν τῆς Λαρίσσης καὶ σχεδὸν παραλλήλως μὲ τὸν Πηνειὸν ἐξακολουθεῖ ἡ προσχωματικὴ πεδιάς νὰ ἐκτείνεται μέχρι τῶν δυτικῶν διακλαδώσεων τοῦ ὄρεινοῦ κορμοῦ τῆς Ὀσσης, ὅπου σχηματίζεται τὸ ἔλος τοῦ Καρὰ-Τσαῖρ ἢ ἡ τοῦ Νέσσωνος λίμνη, ἀποτελοῦσα, οὕτως εἰπεῖν, τὴν βορειοτέραν ἐπέκτασιν τῆς ἀπεράντου Βοιβητῆδος λίμνης. Αὕτη δὲ δύναται ν' ἀποξηρανθῇ εἴτε δι' ὑπόρυγος διὰ τοῦ Πηλίου, εἴτε διὰ διώρυγος ἐκβαλλούσης τὰ ὕδατα αὐτῆς εἰς τὸν Πηνειόν, ἐὰν τὰ βάθη τῆς λίμνης καὶ τὰ σχετικὰ ἐπίπεδα τοῦ ἐδάφους ἐπιτρέψωσι τὴν κατασκευὴν αὐτῆς. Πρὸ παντὸς ἄλλου ὅμως

ὀφείλει τις νὰ κανονίσῃ παρὰ τὴν γέφυραν Βερνέσι τὸ στενὸν τοῦ Πηνειοῦ (8 - 12 μ. πλάτος), ὅπου ὑπάρχει καὶ καταρράκτης, διότι τὰ συσσωρευμένα ὑέτια ὕδατα μὴ εὐρίσκοντα ἐλευθέραν διέξοδον ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ὑπερεκχειλίζουσι, καὶ πλημμυροῦσι τὴν πεδιάδα. Ἐν Καρὰ-Τσιαῖρ ὑπάρχει πηγὴ ἔχουσα ἄφθονα καὶ διαυγῆ ὕδατα 18°, ἥτις ἀναβλύζει ἐν ταῖς ὑπωρείαις ὄρους συνισταμένου ἐκ μαρμαρυγικοῦ σχιστολίθου. Πρὸς νότον αὐτῆς καὶ πέραν τοῦ λιθοστρώτου ὑπάρχουσιν ἀξιοπερίεργα λατομεῖα κείμενα 100 μ. ὑπὲρ τὴν πεδιάδα, ἐνθα ἐλιθοτομοῦντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις παμμεγέθεις μονόλιθοι κίονες. Ὁ μεταλλευόμενος λίθος συνίσταται κυρίως ἐξ ὀφείτου παραμίκτου ἀσβεστολίθου, **Verde antico**, ἡ λίθος ὀφιοειδῆς, ὡς ὠνόμαζον αὐτὸν οἱ ἀρχαῖοι, διότι διαποικίλλεται καὶ εἶναι παρεμφερὲς τῷ δέρματι ὀφews, δὲν ἔχει κανονικὴν διάστρωσιν, καὶ καλύπτεται ὑπὸ ἀσβεστολίθων. Ἐκ τοῦ λίθου τούτου, φρονεῖ ὁ κύριος Τέλλερ, κατεσκευάσθησαν οἱ κίονες τοῦ ναοῦ τῆς Ἐφεσείας Ἀρτέμιδος. οἵτινες μετηνέχθησαν εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγίαν Σοφίαν.

Ἐπανελθόντες εἰς τὴν ἀνωτέρω πηγὴν, καὶ τραπέντες πρὸς βορρᾶν εἶχομεν ἐφ' ὅλων τῶν ὑψωμάτων, ἅτινα διαχωρίζουσι τὴν Νεσσιωνίδα λίμνην ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Κισερλί μαρμαρυγικοὺς σχιστολίθους, οἵτινες ἐκτείνονται μέχρι τοῦ Μακροχωρίου, καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τοῦ Πηνειοῦ.

Ἡ ὠραία κοιλάς τοῦ Κισερλί, ἥς αἱ καρποφόροι γαῖαι εἰσὶν ἀπανταχοῦ ἐπιμελῶς καλλιεργημέναι τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν, καὶ καλύπτονται ὑπὸ σκιερῶν δένδρων, ἐκτείνεται βορειοανατολικῶς μέχρι τοῦ χωρίου Μπαμπᾶ.

Καθόσον ὡδεύομεν ἀπὸ τοῦ Μακροχωρίου ἐξελίσσονται πρὸς τὰ ὕψη τοῦ ὀρίζοντος καὶ ἀπέναντι ἡμῶν, πρὸς μὲν τὰ ἀριστερὰ τὰ ὑψώματα τοῦ ὄρειοῦ κορμοῦ τοῦ Ὀλύμπου, πρὸς δὲ τὰ δεξιὰ, αἱ πυραμοειδεῖς χιονόβλητοι κο-

ρυφαὶ τῆς Ὀσσης. Ἀπασαὶ αἱ ἀνατολικαὶ ὄχθαι τῆς κοιλάδος τοῦ Κισερλί ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου τουρκικοῦ χωρίου μέχρι Μπαμπᾶ συνίσταντο ἐκ μαρμαρυγικῶν σχιστολίθων, ἐφ' ὧν κεῖνται οἱ πρὸς τὰς ἀκρωρείας τῆς Ὀσσης ἀνερχόμενοι ἀσβεστόλιθοι.

* *

Τὸ χωρίον Μπαμπᾶ κεῖται, ἐπὶ τῶν μαρμαρυγικῶν σχιστολίθων διευθυνομένων ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, καὶ ἐχόντων κλίσιν πρὸς δυσμὰς, ἐπὶ ὕψους 40 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, καὶ ἐν τῇ εἰσόδῳ τῶν Τεμπῶν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ, ἐν μέσῳ περικαλλοῦς φύσεως.

Οἰκεῖται τὸ πλεῖστον ὑπὸ ὀθωμανῶν, οἵτινες ἔχουσι τζαμίον καὶ ἱερέα (Δερβίσην) ἐξήκοντούτην, ὅστις ἔχει φυσιογνωμίαν εὐγενῇ καὶ ὀφθαλμοὺς λίαν ὀξυδερκεῖς. Λαλεῖ καθαρῶς τὴν καθωμιλημένην, ἔχει φυσικὴν χάριν περὶ τὸ φέρεσθαι καὶ μελίρρυτον ῥητορικὴν, ἧς ποιεῖται χρῆσιν μετὰ διπλωματικῆς δεξιότητος.

Ἐμπόδισε τὴν μετανάστευσιν τῶν κατοίκων τῶν πέριξ πολυπληθῶν τουρκικῶν χωρίων, καὶ θέλει διατηρεῖ αὐτοὺς ἐν ταῖς ἐστίαις των, κατὰ τὸ λέγειν του, καθ' ὅσον δὲν προσβάλλονται ἡ θρησκεία, τὸ Μοῦλκι καὶ τὸ Χαρέμη, ἥτοι ἡ ἐλευθέρα ἐξάσκησις τοῦ θρησκευμάτος των, ἡ ἰδιοκτησία καὶ τὸ οἰκιακὸν ἄσυλον. Ἀλλ' ὅμως ὅταν εἶπον πρὸς αὐτόν, ὅτι αὐτὰ κυρίως ἀποτελοῦσι τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς Ἑλλάδος, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου πάντες εἰσὶν ἀδιακρίτως ἴσοι, μετετοπίσθη ἐκ τῆς θέσεώς του, ἐκίνησε σπασμωδικῶς τὴν τιάραν καὶ τὴν καπνοσύριγγά του, καὶ οἱ μέλανες καὶ ζωηροὶ ὀφθαλμοὶ του ἐσπινθηροβόλησαν ὥσεί ἀλώπεκος δεσμώτιδος. Καὶ ἐν Λαρίσσει καὶ ἀλλαχοῦ ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσω μὲ Βέηδας ὀθωμανοὺς καὶ τινας μάλιστα ἐκπαιδευθέντας ἐν Εὐρώπῃ, παρὰ πάντων δὲ ἤκουσα τὰς ὠραιότερας καὶ ἐνθουσιωδέστερας εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐη-

μερίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ πόσον φοῦδα τὰ ἐκ τοῦ ἔρκους τῶν ὁδόντων αὐτῶν πετερόεντα ἔπη. Εὖσον διὰ τοῦ ὄνυχος τὸ λεπτὸν κάλυμμα τὸ περιβάλλον αὐτοὺς προςκαίρως, καὶ θὰ εὖρης τὸν ἀληθῆ Τουρκον, τὸν ἐπιθυμοῦντα καὶ σπεύδοντα νὰ ζήσῃ μακρὰν τῆς χώρας, ἐνθα δεσπόζει ἡ ἰσότης.

Πάντες καιροφυλακτοῦσι κατὰλληλον ἐποχὴν ὅπως ἀκριβοπωλήσωσι τὰ κτήματά των καὶ ἀπέλθωσιν. Ἡ ἐργατικὴ καὶ γεωργικὴ τάξις, φρονῶ ὅτι θὰ ἔμεινε, καὶ θὰ εὐημέρει παρ' ἡμῖν, διότι ἀποτελεῖται ὑπὸ ἀτόμων φιλοπόνων καὶ ἡσυχῶν, ὡς ἐν τῷ χωρίῳ Δερελί καὶ ἀλλαχοῦ· ἐὰν δὲν ἐπηρεάζοντο ὑπὸ τῶν φανατικωτέρων, οἵτινες ῥαδιουργοῦσιν αὐτούς.

Ἐκ τοῦ παραθύρου τοῦ ξενῶνος ὁ Δερβίσης τοῦ Μπαμπᾶ μοὶ ὑπέδειξεν ἀγρόν τινα, κείμενον ἐντὸς στενῆς κοιλάδος παρὰ τὴν σκιερὰν ὄχθην τοῦ Πηγειοῦ, ὃν καὶ τὰ νῦν καλοῦσιν ἀγρόν τῆς Χατζῆ - Κορδελλοῦς, καὶ τὸν ὅποιον συνορεύουσιν τὰ βακούφια τοῦ Τεκέ. — Μήπως ἔρχεσαι πρὸς ἀναζήτησιν αὐτοῦ; μοὶ λέγει μὲ πονηρίαν ὁ Δερβίσης. — Ὁχι, ἀλλὰ χαίρω, διότι ὁ ἀγρὸς οὗτος, ὅστις πρὸ ἑξηκονταετίας ἀνῆκε τῇ μητρὶ τοῦ γεννήτορός μου, μοὶ ἐπαναφέρει εἰς τὴν μνήμην τὰς ζωηρᾶς διηγήσεις τοῦ πατρός μου περὶ τῆς παγκαλλίστου ταύτης χώρας, τῆς κειμένης μεταξὺ τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὴν αἰώνιον αὐτοῦ ἐπιθυμίαν τῆς ποτὲ ἀπελευθερώσεως αὐτῆς.

* *

Ἀπὸ Μπαμπᾶ, ὁρεινὴ ὁδὸς^{*} ἀνιῶσα ἐν μέσῳ ἀμπελώων καὶ ζωηρᾶς βλαστήσεως ἄγει εἰς Ἀμπελάκια, πόλιν μικρὰν κειμένην 450 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἐπὶ τῶν νοτιοδυτικῶν ὑπωρειῶν τῆς Ὀσσης, ἐν θέσει γραφικωτάτῃ καὶ ἀμφιθεατρικῇ, ὑπὲρ τὸ χεῖλος βαθείας κοιλάδος, ἣν τέμνουσι πολυπληθεῖς καὶ βαθεῖαι φάραγγες. Ἐν Ἀμπελα-

κίους ἐφιλοξενήθημεν λίαν φιλοφρόνως ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Πλαταμῶνος κ. Ἀμβροσίου, ἀνδρὸς πεπαιδευμένου, νοήμονος καὶ σεβασμιωτάτου, μαθητοῦ τῆς ἐν Χάλκῃ θεολογικῆς Σχολῆς,¹ ὅστις διὰ τοῦ εὐφραδοῦς λόγου καὶ τοῦ παραστήματος αὐτοῦ ἐμπνέει πεποιθήσιν καὶ θάρρος εἰς τὰ ποιμνιά του.

Πρὸ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀγῶνος τὰ Ἀμπελάκια διετέλουν ἐν ἀνθηρᾷ καταστάσει διὰ τῆς βιομηχανίας τῶν ἐρυθρῶν νημάτων, ἥτις παρεῖχε πλοῦτον καὶ εὐημερίαν εἰς τοὺς Ἀμπελακιώτας, καὶ τὰ μέσα τῆς ἐπιμιξίας αὐτῶν μετὰ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς Αὐστρίας. Ἀλλ' αἱ ἔκτοτε ἀλλεπάλληλοι ἐπιδρομαὶ τῶν Ὀθωμανῶν, καθὼς καὶ αἱ πρόσφατοι ἐρημώσεις τοῦ 1878 ἐξήλειψαν πᾶν ἔχνος τῆς λαμπρότητος ἐκείνης.

Οἱ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 διασπαρέντες Ἀμπελακιῶται εἰς Ἑνετίαν, Τεργέστην καὶ Βιέννην ὑπεστήριξαν τὰ γράμματα, πρῶτοι συνδραμόντες τὴν ἔκδοσιν τοῦ λεξικοῦ τοῦ Γαζή, καὶ πλῆθος ἄλλων φιλολογικῶν καὶ φυσικομαθηματικῶν συγγραμμάτων· ἐξήκολούθησαν δὲ ἐμπορεούμενοι ἐπωφελῶς τοὺς βάμβακας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τὸ ἐρυθρόδανον (ρίζαρι), ἐξ οὗ ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωσι καὶ ἐν Αὐστρίᾳ τὰ ἀνεξίτηλα καὶ ὠραῖα ἐρυθρὰ χρώματα, τὰ τέως προνομιούχα τοῖς Ἀμπελακιώταις. Ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἔπαυσε καὶ τὸ ἐμπόριον τοῦτο ἕνεκα τῆς μεταφυτεύσεως τοῦ ἐρυθροδάνου ἐν τῇ Μεσημβρινῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Ἀλγερίᾳ, καὶ ἕνεκα τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ βαφικοῦ τούτου φυτοῦ δι' ὀρυκτῶν οὐσιῶν, ἃς παρασκευάζουσιν ἐκ τῶν πτητικῶν μυρίων τῶν ὀρυκτῶν ἀνθράκων. Τὰ δυτικὰ ὑψώματα τῶν Ἀμπελακίων καθωρατίζει ἡ Μανιάρειος Σχολή, ἥτις ἰδρύθη διὰ γενναίου κληροδοτή-

¹ Νῦν δὲ διευθυντοῦ τῆς Ῥιζαρείου Ἑκκλησιαστικῆς Σχολῆς.

ματος φιλογενοῦς τέκνου τῶν Ἀμπελακίων, τοῦ αἰοδίου Διαμαντῇ Μανιάρη, ἀφέντος διὰ διαθήκης του ἐκτὸς κτηματικῆς περιουσίας ἐν Σύρῳ, καὶ 114 μετοχὰς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, φερούσας ἐτήσιον εἰσόδημα 35,000 περίπου δρ.

Ἡ Σχολὴ αὕτη ἐπεραιώθη τῷ 1874, ἤρξατο δὲ νὰ λειτουργῇ τῷ 1878 τῇ συνεννοήσει καὶ παρακλήσει τοῦ ἐπισκόπου κ. Ἀμβροσίου πρὸς τοὺς ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης.

Διαιρεῖται δὲ αὕτη εἰς τρία τμήματα, εἰς δημοτικὸν ἀρρένων καὶ θηλέων, εἰς παρθεναγωγεῖον καὶ εἰς σχολαρχεῖον πλήρες, ἐξ οὗ μαθηταὶ τινες κατετάχθησαν εἰς τὴν 6^ῃ τάξιν τοῦ Γυμνασίου.

Φοιτῶσιν ἐν τῇ Μανιαρεῖῳ Σχολῇ 300 περίπου μαθηταί, ἐξ ὧν 20 μόνον ἐκ τῶν περιχώρων χωρίων Πυργητοῦ, Ῥαψάνης, κ.τ.λ., πάντες δὲ οἱ λοιποὶ ἐξ Ἀμπελακίων. Διευθυντὴς τῆς Σχολῆς εἶναι ὁ κ. Ἀρ. Μίσσιος ἐκ Ζαγορίου τῆς Ἡπείρου, πρῶτον μαθητῆς τῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς.

Ἡ Μανιαρεῖος Σχολὴ ἠδύνατο τῷ ὄντι νὰ καταστῇ κέντρον πνευματικῆς ἐνεργείας, οὐ μόνον τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἀλλὰ καὶ ἀπάσης τῆς Θεσσαλίας, ἐὰν ὑπῆρχεν ἀγαθὴ προαίρεσις τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης, ἵνα προαγάγωσι τὴν Σχολὴν εἰς πλήρες Γυμνάσιον, καθόσον τὰ μὲν μέσα ὑπάρχουσιν, ἡ δὲ διαθήκη δὲν δεσμεύει αὐτοὺς ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τῶν Ἀμπελακίων εὐρίσκεται ἀρχαία σφραγὶς τῆς ἀκμασάσης περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἐκατονταετηρίδος Σχολῆς, ἥτις ἐν τῷ μέσῳ ἔχει ἀετὸν γεγλυμμένον, κρατοῦντα διὰ τοῦ ῥάμφους κλάδον ἐλαίας, διὰ δὲ τῶν ποδῶν στέφανον, περὶ αὐτὸν δὲ κυκλικῶς φέρει τὰς ἐξῆς λέξεις: *Ἡ ἑλληνικὴ Σχολὴ Ἀμπελακιωτῶν ἐπὶ τῶν θεσσαλικῶν Τεμπῶν ΑΨΜΘ* (1749). Τὴν σφραγίδα ταύτην προτίθεται ὁ ῥηθεὶς ἐπίσκοπος κ. Ἀμβρόσιος νὰ ἀφιερῶσιν εἰς τὸ ἐνταῦθα Μουσεῖον.

Ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ τῶν Ἀμπελακίων ἐδίδαξαν ὁ Νεόφυτος Δούκας, Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης, ὁ Κωσταντᾶς καὶ ἄλλοι πολλοί.

Πρὸς ἀνατολὰς τῶν Ἀμπελακίων μικρὰ ἄτραπός, ὑπὸ τὴν σκιὰν πυκνοῦ δάσους ἐκ πιτύων καὶ δρυῶν, ἄγει πρὸς τὸν Ἁγίον Ἡλίαν, κείμενον μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ χωρίου καὶ 670 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν. Ἐφ' ὅλης τῆς ὁδοῦ ἐμφανίζονται ἀργιλλικοὶ σχιστόλιθοι, οἵτινες πολλαχοῦ ἔχουσι τὰς διαστρώσεις αὐτῶν ἀνωφερεῖς, καὶ περικλείουσι φακοειδεῖς κοιτῆδας ἀσβεστολίθου χρώματος κυανοφαίου. Τῶν σχιστολίθων τούτων ὑπέρκεινται οἱ ἀσβεστολίθοι τῆς Ὀσσης, ὑπὸκεινται δὲ οἱ τῶν Τεμπῶν.

Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης τοῦ Ἁγίου Ἡλίου φαίνονται αἱ φοβεραὶ ἀπορρῶγες παρειαὶ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν, τὰς ὁποίας τέμνουσιν ἐγκαρσίως βαθεῖαι φάραγγες, αἵτινες ἔχουσιν ὡσαύτως καθέτους ὄχθας, καὶ παριστῶσι μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἄγριωπὸν πετρογραφικὸν χάος. Περὶ τὸ ἄκρον αὐτῶν κεῖνται τὰ ἐρείπια τοῦ Κάστρου τῆς Ὠραιᾶς, ἐπὶ τῆς κορυφῆς πέτρας ἀσβεστολιθικῆς, κειμένης καθέτως πολλὰς ἐκκτοστύας μέτρων ὑπὲρ τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ.

Ἐπὶ τὰ πρόσω ὁ θρῆαλμὸς τοῦ παρατηρητοῦ περιλαμβάνει ἐκατέρωθεν μὲν αὐτοῦ τοὺς οὐρανομήκεις ὄρεινους ὄγκους τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἔμπροσθεν δὲ αὐτοῦ τὰ ἐξελισσόμενα Τέμπη, τὴν πεδιάδα τοῦ Πηνειοῦ, τὴν θάλασσαν καὶ τὴν Χαλκιδικὴν Χερσονήσον μέχρι τοῦ Ἀθωνος (Ἁγίου Ὄρους).

* *

Ἐπανακάμψαντες εἰς Ἀμπελάκια, διηυθύνθημεν τὴν πρωΐαν, συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν κελადημάτων τῶν ἀηδόνων, εἰς Μπαμπᾶ καὶ ἐκείθεν πρὸς τὰ Τέμπη.

Ταῦτα σχηματίζουν τὴν βαθυτάτην κοιλότητα μεταξὺ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης, τέμνουσι καθέτως τοὺς ἀ-

σβεστολιθικούς ὄγκους ἐπὶ μήκους δέκα περίπου χιλιαμέτρων ἐν διευθύνσει ΑΒΑ - ΔΝΔ, καὶ ἔχουσι πλάτος 35 ἕως 100 μ. Ἐν τῷ χθαμαλωτέρῳ σημείῳ τῆς στενῆς ταύτης κοιλάδος με ἀποτόμους καὶ ὑψηλὰς ὄχθας ἀποτριπτικῆς διόδου (canal d'érosion), ῥέει ἡρέμα ὁ Σαλαμβριᾶς ἐν μέσῳ βαθυσκίων καὶ πελωρίων πλατάνων. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ ἄγει στενὴ ἄγκη λιθόστρωτος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀμαξίτος. Κατὰ τὴν θέσιν Κρυολόγον εὐρον ἐπὶ μήκους πολλῶν ἑκατοστύων μέτρων τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, στερεωμένας με ὀγκολίθους ὀρθογωνίως λελαξευμένους καὶ καλῶς συνηρμοσμένους. Μετὰ πορείαν μιᾶς ὥρας ἐφ' ἀμάξης, ἀφικόμεθα εἰς τὸ τῆς Ὁραιᾶς Κάστρον, ὅπου καταλήγει ἡ ἀπὸ τῶν ἀκρωρειῶν τῆς Ὀσσης κατερχομένη βαθυτάτη φάραγξ, ἥτις εὐρυνομένη πρὸς τὸ μέρος τοῦ Κάστρου σχηματίζει τοξοειδῆ κοιλότητα ἀγριωπὴν, κατερχομένην καθέτως καὶ πεπληρωμένην διὰ πολυπληθῶν σπηλαίων, ὧν τὰ στόματα ὑπὸ σταλακτιτῶν περιβάλλονται.

Οἱ ἀσβεστόλιθοι τοῦ Κρυολόγου ἔχουσι διεύθυνσιν ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καὶ κλίσιν 15 - 18° πρὸς δυσμὰς, εἰσὶ κρυσταλλοειδεῖς τὴν ὕφην, χρώματος ὑποφαίου, καὶ σχίζονται εἰς παραλληλοεπιπεδικούς ὄγκους.

Ἐν τῷ μέσῳ περίπου τῶν Τεμπῶν, ἔνθα ὑπάρχει ἐν τῇ πέτρᾳ κεχαραγμένη ἡ γνωστὴ τοῦ Κασσίου ἐπιγραφή:

L. CASSIVS
PRO
TEMPE

LONGIN(us)
COS
MVNIVIT

οἱ ἀσβεστόλιθοι εἰσὶ κρυσταλλοειδεῖς, χρώματος λευκοῦ, καὶ ἀποτελοῦσι μαρμάρους. Ὀλίγον περαιτέρω τῆς θέσεως ταύτης ἐμφανίζονται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ὁδοῦ ἀργιλλικοὶ σχιστόλιθοι ἐντεταγμένοι ἐν τοῖς ἀσβεστόλιθοις. Μετ' οὐ πολὺ ἀφικόμεθα εἰς τὰς πηγὰς, τὰς καλουμένας Βουρλάμι,

ὄν τὰ διαυγῇ, ψυχρὰ καὶ ἄφθονα ὕδατα ἀναβλύζουσιν ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους, καὶ ἐκβάλλουσιν εἰς τὸν Πηνειὸν ὑπὸ τὴν σκιὰν παμμεγέθων πλατάνων, ἐν μέσῳ ἡσυχίας σοβαρᾶς καὶ μυστηριώδους, ἣν μόνον τὰ κελαδήματα τῶν πτηνῶν καὶ τὸ κελάρισμα τῶν ρεόντων ὑδάτων διέκοπτεν.

Ἀναπαυόμενος ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς ποιητικῆς ταύτης θέσεως τῶν Τεμπῶν, ἀνελογιζόμην μετὰ τοῦ ἐριτίμου φίλου καὶ συνοδοιπόρου μου κ. Ἀριστοτέλους Φοντιέρ, ἐκ Σμύρνης, τὴν μετὰ τῆς ταχύτητος ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ προσαρτηθείσῃ χώρᾳ, ἣν πρό τινων μόλις μηνῶν ἐλυμαίνετο ἡ ληστεία, τὸ φόβητρον οὐ μόνον τῶν μεμακρυσμένων τούτων θέσεων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἀκόμῃ τῶν πόλεων Βώλου, Λαρίσσης κτλ. Ἦδῃ εἰς τὰς βαθείας φάραγγας, ὡς εἰς τὰ ὑψηλὰ ὄρη, δύναται τις νὰ ὀδεύῃ ἐν ἄκρᾳ ἀσφαλείᾳ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης συνοδείας.

Ὀλίγον πρὸς τὰ πρόσω ἀπὸ τῶν ῥηθειςῶν πηγῶν εὐρύνεται βαθμηδὸν ἡ κοιλάς τῶν Τεμπῶν, καταλήγουσα εἰς ἐκτεταμένους λειμῶνας καὶ καταφύτους τόπους, οὓς διέρχεται ἡ πρὸς τὸ Λασποχώρι (Ὁμόλιον) καὶ τὸν ὄρμον Τσιάγεσι ἄγουσα ἀμαξιτὴ ὁδός. Κάμφαντες ἀπ' αὐτῆς πρὸς τ' ἀριστερὰ ἀφικόμεθα εἰς θέσιν Χάνι καλουμένην, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ, ἐνθα ὑπάρχει σταθμὸς ἐκ τεσσάρων Εὐζώνων καὶ τὸ πορθμεῖον, δι' οὗ ἐπεράσαμεν τὸν ποταμόν.

Ἡ σχέσις τῶν ἀσβεστολιθικῶν στιβάδων ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν μαρτυρεῖ ἀριδῆλως ὅτι ἡ κοιλότης, ἥτοι ἡ βαθεῖα αὕτη φάραγξ ἐσχηματίσθη βαθμηδὸν διὰ τῆς ἀποτριπτικῆς (ἀποβρωτικῆς) δυνάμεως τῶν ὑδάτων (erosion), κατὰ τὸν συνήθη τοῦ σχηματισμοῦ τῶν κοιλάδων τρόπον. Οἱ κάτοικοι ὅμως τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου ἀποδίδουσι τὸν σχηματισμὸν τῶν Τεμπῶν εἰς αἰφνηδίαν ἀποκοπὴν τῶν στιβάδων, προ-

ελθοῦσαν διὰ τινος αἰφνηδίου τιναγμοῦ. Τοῦθ' ὅπερ καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει. «Τὴν δὲ Θεσσαλίην λόγος ἐστὶ τὸ »παλαιὸν εἶναι λίμνην, ὥστε γε συγκεκληθῆσμένην πάντοθεν »ὑπερμήγεσι οὖρεσι. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῆς πρὸς τὴν ἡῶ ἔ- »χοντα, τό τε Πήλιον οὖρος καὶ ἡ Ὕσσα ἀποκλήει, συμ- »μίσγοντα τὰς ὑπωρείας ἀλλήλοισι· τὰ δὲ πρὸς βορέω »ἀνέμου, Οὐλύμπος· τὰ δὲ πρὸς ἐσπέριν, Πίνδος· τὰ »δὲ πρὸς μεσημβρίην τε καὶ ἀνεμον νότον, ἡ Ὀθρυς· τὸ »μέσον δὲ τούτων τῶν λεχθέντων οὐρέων ἡ Θεσσαλίη ἐστί, »ἐοῦσα κοίλῃ»

«Αὐτοὶ μὲν νυν Θεσσαλοὶ φασὶ Ποσειδέωνα ποιῆσαι τὸν »αὐλῶνα, δι' οὗ ῥέει ὁ Πηνειός, οἰκότα λέγοντες. Ὅστις γὰρ »νομίζει Ποσειδέωνα τὴν γῆν σείειν, καὶ τὰ διεστέωτα ὑπὸ »σεισμοῦ τοῦ θεοῦ τούτου ἔργα εἶναι, καὶ ἂν ἐκείνο ἰδὼν »φαίῃ Ποσειδέωνα ποιῆσαι· ἐστὶ γὰρ σεισμοῦ ἔργον, ὥς ἐ- »μοὶ ἐφαίνετο εἶναι, ἡ διάστασις τῶν οὐρέων.» (Ζ', 129).

* *

Ἀπὸ τῆς ῥηθείσης θέσεως τοῦ πορθμείου διηυθύνθη πρὸς τὸν Πυργητὸν καὶ τὴν Ῥαψάνην, ἤτοι πρὸς τὰ νοτιανατο- λικὰ ἐρείσματα τοῦ Κάτω Ὀλύμπου. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τοῦ Πηνειοῦ πρὸς τὸν Πυργητὸν (245 μ.) εἴχομεν πρασί- νους ἀργιλλοσχίστους, οἵτινες ἐκτείνονται πρὸς ἀνατολὰς μὲν πέραν τοῦ χωρίου τούτου μέχρι Πλαταμῶνος καὶ Καρ- λῆ-Δερβέν· πρὸς δυσμὰς δὲ καλύπτονται ὑπὸ τῶν ἁσβεστο- λίθων τῶν Τερμπῶν. Ἡ ἀπὸ Πυργητοῦ εἰς Ῥαψάνην ἀγούσα ὁδὸς παρέχει τερπνὴν ποικιλίαν, διερχομένην διὰ πολυπλη- θῶν φαράγγων κατὰ φύτιον. διὰ τῶν ἀμπελώνων καὶ τῶν φυτειῶν τοῦ χωρίου. Πρὸς δεξιὰν κεῖται ἐν μέσῳ πυκνοτά- τῆς φυτείας ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου Σωτῆρος, πρὸς ἀριστερὰν δὲ ἐπὶ τινος ὑψώματος ὁ Ἅγιος Ἡλίας, πλησίον τοῦ ὁποίου μο εἶπον ὅτι εὐρέθησαν ὀφεῖται καὶ χρωμίται. Ἡ Ῥαψάνη κεῖ

ται εἰς ὕψος 640 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἐπὶ θέσεως ὀρεινῆς, ἀφ' ἧς θεᾶται τις τὸν διαποικιλλόμενον ὑπὸ δασῶν, φαράγγων, ὀρέων, πεδιάδων καὶ θαλάσσης ὀρίζοντα. Διὰ τῶν ὑδάτων δι' ὧν κινουῦνται οἱ ὑδρόμυλοι τοῦ χωρίου, ἀρδεύουσι τὰς πέριξ λίαν ἐπιμεμελημένους φυτείας αὐτοῦ. Οἱ φιλόξενοι καὶ ῥωμαλαῖοι ὀρεσίβιοι κάτοικοι τῆς Ῥαψάνης, καθὼς καὶ οἱ τοῦ Νεζεροῦ, ἔλαβον μέρος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878, καὶ ἐπολέμησαν ἀνδρείως ἐπὶ πολλάς ἡμέρας, ἐν μέσῳ παντοειδῶν στερήσεων, ἀλλὰ τὴν 26 Φεβρουαρίου ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἀπέναντι τοῦ πολυαρίθμου ἐχθροῦ, ὅς τις εἰσελθὼν εἰς τὴν κωμόπολιν καὶ λεηλατήσας αὐτὴν παρέδωκε τὸ πλεῖστον τῶν οἰκιῶν εἰς τὸ πῦρ.

Ἦδη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς κυανολεύκου σημαίας, οἱ μὲν κάτοικοι ἐπεδόθησαν ἐπιμελῶς εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν, ἡ δὲ κωμόπολις των, καθὼς καὶ αἱ τοῦ Πυργητοῦ, τοῦ Νεζεροῦ καὶ ἄλλων κειμένων ἐπὶ τῆς μεθοριακῆς γραμμῆς, φρουροῦνται ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, καὶ κυρίως ὑπὸ τῶν Εὐζώνων, τῶν ὁπλίων τὸ ἀρειμάνιον παράστημα ἐμπνέει εἰς πάντα θάρρος καὶ ἐλπίδα.

Ἀπὸ Ῥαψάνης εἰς Νεζερὸν ἄγει ἀνιοῦσα ὀρεινὴ ὁδὸς ἐπὶ τῶν ἀσβεστολίθων τῶν Τεμπῶν, οἵτινες πρὸς τὰ ὑψηλότερα σημεία ἐναλλάσσουσι μετὰ ὑποκυάνων ἀργιλλικῶν σχιστολίθων. Καθόσον ἀνεβαίνομεν τὰ διάφορα δένδρα, ἅτινα ἐσκιάζον ἐν μέρει τὴν ὁδόν, ἀντικαθίσταντο ὑπὸ ἑλατῶν.

Βορειοδυτικῶς τοῦ Νεζεροῦ ὑπάρχουσιν ὄφειται, ἐν οἷς εἰσὶν ἀκανονίστως τεταγμένοι ὄγκοι χρωμίτου, οἵτινες πρὸ τινων ἐτῶν ἐξεμεταλλεύοντο ὑπὸ τοῦ Γάλλου Κλουέτ. Τὸ μέταλλον κατῆρχετο εἰς βάθος 30 περίπου μέτρων, ἡ δὲ ἐξόρυξις αὐτοῦ ἐνῆργεῖτο δι' ὑπονόμων καὶ στοῶν.

Πρὸς νότον τοῦ Νεζεροῦ ὑπάρχει βαθὺ λεκανοπέδιον κλει-

όμενον πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἀπορρυάδων τῶν ὀρέων, τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τῆς Ἀναλήψεως. Ἐν αὐτῷ σχηματίζεται ἡ λίμνη Ἀσχωρίς, ἥτις καταλαμβάνει ἑκτασιν 5500 περίπου στρεμμάτων, κεῖται δὲ εἰς ὕψος 1200 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν.

Ὡς ἐν ἅπασι τοῖς λεκανοπεδίοις τῆς Ἑλλάδος, οὕτω καὶ ἐν τῷ τῆς Ἀσχωρίδος λίμνης, ὑπάρχει ζέρεθρον ἢ φυσικὴ ὑπώρυξ, δι' ἧς ἀπορροῦται μέρος τῶν συσσωρευομένων ὑετίων ὑδάτων.

Τὸ ζέρεθρον τῆς Ἀσχωρίδος σύγκειται ἐξ ἀσβεστολίθων διερρωγόντων, οἵτινες κατέπεσαν, καὶ ἔκλεισαν τὴν ἐλευθέραν διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων, καὶ ἠλάττωσαν τὴν ἀπορροφητικὴν δύναμιν. Ἡ λίμνη δύναται ὁμῶς εὐχερῶς ν' ἀποξηρανθῇ δι' ὑπώρυγος, τὸ δὲ κατακεκλυσμένον ὑπ' αὐτῆς ἔδαφος νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς γεωργίαν. Ἐπὶ τῶν ἀσβεστολίθων τοῦ ζερέθρου κεῖνται ἀμφιβολικοὶ σχιστόλιθοι, οἵτινες συνιστῶσι τὰ πρὸς νότον κλείοντα τὴν Ἀσχωρίδα ὀρεινὰ ὑψώματα, καὶ ἐκτείνονται μέχρι τοῦ ἡμίσεως τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὴν κωμόπολιν τοῦ Δερελί. Ἐπ' αὐτῶν δὲ πάλιν κεῖνται ἀργιλλικοὶ σχιστόλιθοι καὶ στρώματα συμφορμάτων συνισταμένων ἐκ μεγάλων καχλίκων.

Τὸ Δερελί κατοικεῖται ὑπὸ ὀθωμανῶν, ἀπέχει 4 ὥρας ἀπὸ τοῦ Νεζεροῦ, καὶ κεῖται 123 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἐκκαλεῖτο δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Γόννος, καθ' ἃ ἐπεβεβαιώθη καὶ παρὰ τινος ἐπιγραφῆς, ἣν εὑρομεν ἐν τῇ αὐτῇ ὀθωμανικῆς τινος οἰκίας, καὶ ἣν ἀνέγνω ὁ ἄνω ῥηθεὶς συνοδοιπὸρος μου κ. Α. Φοντιέρ, ἐνασχολούμενος περὶ τὰ ἀρχαιολογικά. Βορειοανατολικῶς τῆς κωμοπόλεως Δερελί κεῖται τὸ φρούριον Γόννος, ἐπὶ ἀσβεστολίθων ἐκτενομένων πρὸς τὸν Μπαμπᾶ, τὰ Τέμπη καὶ τὴν Ῥαψάνην. Πρὸς νότον δὲ αὐτῆς κεῖται ἡ ἐκ προσχώσεων κοιλάς, ἥτις ἐκτείνεται μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Πηνειοῦ, ὅπου ἀνε-

παύθην ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν σκιὰν πλατάνου, θεώμενος ἅφ' ἑνὸς μὲν τὰ γαληνιαῖα νάματα τοῦ ποταμοῦ τούτου, ἅφ' ἑτέρου δὲ τὸν ὑψικάρηνον καὶ αἰγλήεντα Ὀλυμπον, τὴν κατοικίαν τῶν θεῶν, οὓς ἐλάτρευσαν οἱ ποιητικοὶ καὶ σοφοὶ ἡμῶν πρόγονοι, οἵτινες, μεθ' ὅλας τὰς ἀτελείας καὶ τὰς ἐλλείψεις τῶν νῦν ἐπιστημονικῶν βοηθητικῶν ὀργάνων, ἐξερέων καὶ ἐδίδασκον τὰ μυστήρια τῆς φύσεως. ¹ Πρὶν δὲ διὰ τοῦ πορθμείου περάσω εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ καὶ ἀναβῶ εἰς ἁμαξάν, ἵνα ἐπανακάμψω διὰ Λαρίσσης καὶ διὰ Βώλου εἰς Ἀθήνας, ἡυχήθην ἀπὸ καρδίας, ὅπως τὰ νέα ὅρια τῆς πατρίδος μετ' οὐ πολὺ περιλάβωσι καὶ τὸν γεγραρὸν Ὀλυμπον καὶ ἐκταθῶσι πολὺ πέραν αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 1 Αὐγούστου 1882.

¹ Ἐπειδὴ ἐν σελίδι 289 ἐγένετο λόγος περὶ παλιρροίας ἐθεώρησα καλὸν νὰ ἐπισυνάψω εἰς ταῦτα χωρίον τι τοῦ Στράβωνος, ὅπως ἴδωσιν οἱ ἀναγνῶσται ὅτι καὶ οἱ ὀρχαῖοι ἀπέδιδον τὰ φαινόμενα τῆς παλιρροίας εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἡλίου, καὶ ὅτι ἡ ὑψωσις καὶ ταπείνωσις τῆς θαλάσσης παρηκολούθει τὴν ἀνάβασιν καὶ τὴν κατὰβασιν τῆς σελήνης καὶ τὸ μεσουρανήμα αὐτῆς εἴτε ἐν Ζενίθ, εἴτε ἐν τῷ Ναδίρ. Στράβ. βιβλ. Γ', κεφ. 174: «Φησὶ δὲ τὴν τοῦ ὠκεανοῦ κίνησιν ὑπέχειν ἀστροειδῆ περίστρον, τὴν μὲν ἡμερήσιον ἀποδιδούσαν, τὴν δὲ μηνιαίαν, τὴν δὲ ἐνιαυσιαίαν συμπαθῶς τῇ σελήνῃ. Ὅταν γὰρ αὕτη ζωδίου μέγεθος ὑπερέχῃ τοῦ ὀρίζοντος, ἄρχεσθαι τε διοιδεῖν τὴν θάλατταν καὶ ἐπιβαίνειν τῆς γῆς αἰσθητῶς μέχρι μεσουρανήσεως ἐκκλίναντες δὲ τοῦ ἀστρου, πάλιν ἀναχωρεῖν τὸ πέλαγος κατ' ὀλίγον, ἕως ἂν ζωδίου ὑπέρσχη τῆς δύσεως ἢ σελήνῃ· εἴτα μένειν τοσούτον ἐν τῇ αὐτῇ καταστάσει χρόνον, ὅσον ἢ σελήνῃ συνάπτει πρὸς αὐτὴν τὴν δύσιν, καὶ ἐτι μᾶλλον τοσούτον, ὅσον κινήθεῖσα ὑπὸ γῆς ζωδίου ἀπόσχη ἂν τοῦ ὀρίζοντος· εἴτ' ἐπιβαίνειν πάλιν ἕως τοῦ ὑπὸ γῆν μεσουρανήματος· εἴτ' ἀναχωρεῖν, ἕως

ἂν πρὸς τὰς ἀνατολὰς περιχωρήσασα ἡ σελήνη ζώδιον τοῦ ὀρίζοντος ἀπόσχη, μένειν δέ, μέχρι ἂν ζώδιον ὑπὲρ γῆς μετεωρισθῇ, καὶ πάλιν ἐπιβαίνειν. Ταύτην μὲν εἶναι λέγειν τὴν ἡμερήσιον περίοδον τὴν δὲ μηνιαίαν, ὅτι μέγισται μὲν παλίρροιαί γίνονται περὶ τὰς συνόδους, εἴτα μειοῦνται, μέχρι διχοτόμου· πάλιν δ' αὖξοντα, μέχρι πανσελήνου, καὶ μειοῦνται πάλιν ἕως διχοτόμου φθινάδος· εἴθ' ἕως τῶν συνόδων αἱ αὖξήσεις· πλεονάζειν δὲ καὶ χρόνῳ καὶ τάχει τὰς αὖξήσεις. Τὰς δ' ἐνιαυτιαίας παρὰ τῶν ἐν Ἰαδείοις πυθέσθαι φησί, λέγοντων, ὡς κατὰ θερινὰς τροπὰς μάλιστα αὖξονται καὶ αἱ ἀναχωρήσεις, καὶ αἱ ἐπιβάσεις. Εἰκάζει δ' αὐτὸς ἀπὸ τῶν τροπῶν μειοῦσθαι μὲν ἕως ἰσημερίας, αὖξεσθαι δὲ ἕως χειμερινῶν τροπῶν· εἴτα μειοῦσθαι μέχρι ἱαρινῆς ἰσημερίας· εἴτ' αὖξεσθαι, μέχρι θερινῶν τροπῶν. Τῶν δὲ περιόδων τούτων οὕτων καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ νύκτα, τὸν συνάμφω χρόνον, οἷς μὲν ἐπιβαινούσης τῆς θαλάττης, οἷς δὲ ἀναχωρούσης.»

ΣΦΡΑΓΙΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΤΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΠΑΝΟΥΡΓΟΥ

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ ΙΤΑΛΟΥ ΚΟΛΛΟΔΗ

Ότε τὴν πρώτην ἀφύπνισθη, τὸ ὥρολόγιον τῆς οἰκίας ἐσήμαινε μεσημβρίαν.

Ἡ ἑκπληξὶς τοῦ ὑπῆρξε μεγάλη, διότι εἶδε τὸ παράθυρον ὀρθάνοικτον, τὸν ἥλιον ἐντὸς τοῦ δωματίου τοῦ εἰσελθόντα ὡς ἀληθῆ κύριον, καὶ τὴν λυχνίαν ἑτοιμον νὰ σβεσθῇ.

Ἐνόμιζεν ὅτι ἔκειτο ἐπὶ τῆς κλίνης, ἐνῶ εὗρέθη τὸν ἀντίον ἐξηπλωμένος ἐπὶ τῆς καθέδρας τοῦ μὲ τὰ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας, καὶ τὸν κυλινδροειδῆ πῖλον κεχωσμένον μέχρι τῶν ὠτων.

Τὸ ἐπανωφόριον, τὸ φόρεμα καὶ αἱ περισκελίδες ἦσαν ἐσπαρμένα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους· τὸ χρυσοῦν ὥρολόγιον, προσφιλὲς ἐνθύμημα τοῦ πατρὸς του, ἐκρέματο ἠρημένον ἐκ τῆς ἀλύσεως εἰς τινα στυλίσκον τῆς κλίνης.

Ὁ Ῥοβοάμ, μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσῃ τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης ἀταξίας κατελήφθη ὑπὸ φόβου, καὶ ἐκάλεσε κράζων :
— Γιάννη ! Γιάννη ! καὶ οὐδεὶς ἀπεκρίθη.

Ἐκρουσε τὸν κώδωνα, τὸν ἐπανεκρουσε, τὸν συνέτριψε δι' ὅσης δυνάμεως εἶχεν εἰς τὰς χεῖράς του, ἀλλ' ὁ Γιάννης δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φανῇ.

— Νὰ ἀπέθανεν ; εἶπεν ἐν ὀργῇ, ἐγερθεῖς καὶ ζητῶν τὰ ὑποδήματά του, ἀλλὰ τὰ ὑποδήματά του δὲν εὗρισκε, διότι τὰ ἐφόρει. Ὅτε τὸ ἐνόησε, τῷ ἤλθε νὰ γελάσῃ, ἀλλ' ἐπέσχε τὸν γέλωτα.

Εἰς τὸ αἷμά του εἶχε πυρετώδη ταραχήν, καὶ ἐν τῷ προαισθήματι ὅτι θὰ ἐνέσκηψεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του μεγάλη τις συμφορὰ ἤθελε νὰ εἴπῃ « Παναγία μου, βοήθησέ με, »

ὅτε κτυπήσας εἰς τὴν γωνίαν τῆς θερμάστρας, ἐξέβαλε μίαν ἐξ ἐκείνων τῶν αἰρετικῶν καὶ ἀσεβῶν ἐπικλήσεων, αἵτινες δύνανται νὰ ἀνορθώσωσι τὰς τοίχας καὶ αὐτῶν τῶν κεκοιμημένων.

* *

Εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Γιάννη, καὶ ὁ Γιάννης δὲν ἦτο ἐκεῖ. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν μικρὰν αἴθουσαν, καὶ εἶδε τράπεζαν παρεσκευασμένην, ἥ κάλλιον εἶπεῖν, ἀφωπλισμένην καὶ ἐν μεγίστῃ ἀταξίᾳ· ἐφαίνετο ὅτι διῆλθεν ἄνωθεν ὀρμητικὸν πνεῦμα λιθός.

Τότε ἐνεθυμήθη ὅτι τὴν προτεραίαν ἐσπέραν εἶχε δώσει δεῖπνον . . . καὶ τὸ θλιβερὸν προαίσθημα, ὅπερ κατεβασάνιζεν αὐτόν, ἐγένετο ζωηρότερον.

Ἐνῶ ἐσκέπτετο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ δωμάτιον, ἰδοὺ καὶ ἀκούει κρότον τονισμένον καὶ ῥυθμικόν, ὡς τὸν τῆς ἀτμομηχανῆς, ὅτε εὐρίσκεται πολὺ μακράν. Στρέφεται, καὶ εἰς γωνίαν τινὰ τῆς αἰθούσης, μεταξὺ ἀνακλίντρου τινός καὶ μιᾶς βιβλιοθήκης, βλέπει τὸν Γιάννην κεκυρτωμένον κατὰ γῆς, ἔχοντα τὴν κεφαλὴν ἐστηριγμένην ἐπὶ τοῦ τοίχου, ῥέγοντα ἡρέμα, ὡς Πατριάρχης τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἀποκοιμισμένος εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ κρατοῦντα τὸ στόμα ἀνοικτόν, καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ στρογγύλον, παρόμοιον μὲ παιδίον τι τοῦ Ἀλλόρη, ἔτοιμον νὰ ψάλλῃ τὸ *Μεγάλυνον ψυχῇ μου*· ἐπὶ δὲ τῶν χειλέων αὐτοῦ ἐπλανᾶτο γλυκὺ μειδίωμα εὐαρεσκείας, εἰδός τι ἀορίστου χαρᾶς, ἀνταύγασμα ἀρρήτου καὶ παρθενικῆς ἀγαλλιάσεως. Ὁ Θεὸς ἤξεύρει τί ὁ καλὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος ὠνειρεύετο. Ἴσως αὕξησιν μισθοῦ· ἴσως τὰ δῶρα τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς πρώτης τοῦ ἔτους . . . ἴσως ἀκόμη ὠραίαν τινὰ καὶ εὐρωστον θαλαμηπόλον τοῦ παραδείσου τοῦ Μωάμεθ· ἐν τούτοις τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ λαμπρὸς αὐτὸς ἄνθρωπος, ὁ Γιάννης κατὰ τὸ ὠραιότερον σημεῖον τοῦ ὀνείρου του ἀνεκλήθη εἰς τὴν σκληρὰν πραγματι-

κόττητα τοῦ κόσμου τούτου διὰ τῆς ἄκρας τοῦ ὑποδήματος τοῦ κυρίου του.

— Τί κάνεις αὐτοῦ κατὰ γῆς; ἠρώτησεν ὁ Ῥοβοάμ.

— Ἔσκυψα νὰ πιάσω μιὰ καρφίτσα κ' ἐξεγλίστησα, ἀπῆντησεν ὁ Γιάννης ἀφυπνισθείς.

— Λοιπόν . . . ; Πῶς ἐτελείωσε τὸ τραπέζι;

— Ὅπως τὸ δεῖπνον τοῦ Ἀτρείδου.

Θὰ φανῇ ἴσως παράδοξον νὰ ἀκούη τις ὑπηρετὴν νὰ ἀναφέρῃ τὰ δεῖπνα τοῦ Ἀτρείδου μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφελείας, μεθ' ἧς ἤθελεν ὁμιλήσει διὰ τὰ γεύματα τῶν ἐστιατορίων, εἰς τὰ ὁποῖα τρώγει τις μὲ 2 1/2 φρ., συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ὀδοντογλυφίδων καὶ τοῦ θερμοῦ ὕδατος· πρέπει ὁμως νὰ μάθετε ὅτι ὁ Γιάννης, ὅτε ἦτο παιδίον, εἶχεν ἀκούσει μαθήματά τινα. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ἦτο καὶ μέλος τῆς Φιλοδραματικῆς Ἑταιρίας τοῦ τόπου του, καὶ παρίστανε μάλιστα τιμώμενος κατὰ πολὺ εἰς ὅλα τὰ μέρη, ἰδίᾳ ὁμως εἰς τὰ τῶν ὑπηρετῶν καὶ τῶν ἄλλων προσκεκλημένων, οἵτινες δὲν λαλοῦσι, διότι ὁ Γιάννης, ὡς συμβαίνει εἰς πλείστοις τῶν ἠθοποιῶν, παρίστανε κάπως ἀδεξίως, ὅταν ὁμως ἐσιώπα, εἶχε τὴν σιωπὴν τοῦ μεγάλου ἠθοποιοῦ.

— Ἐὰν δὲν λανθάνωμαι, ἐξηκολούθησε λέγων ὁ Ῥοβοάμ, καταφανῶς τεταραγμένος, χθὲς τὸ ἐσπέρας . . . θὰ ἦπια δυὸ τρία δάκτυλα περισσότερο . . . !

— Ἄν ἦτο δυὸ τρία δάκτυλα, δὲν ἐπείραζεν, ἀλλὰ φοβοῦμαι μήπως ἦτο ἕλγος περισσότερο.

— Μήπως ἐξετέθην;

— Ἄν ἦτο μόνον αὐτό, δὲν θὰ ἦτο τίποτε, ἀλλὰ κατεστράφη δι' ὅλη σου τὴ ζωὴ.

Ὁ Ῥοβοάμ ἤρχισε νὰ τρέμη, ὡς τὸ φύλλον.

— Ναί, κύριε ἀφέντη, ἀπὸ χθὲς τὸ βράδυ, τὰ μεσάνυχτα, εἶσαι ὁ ἀρράβωνεαστικός τῆς κυρίας Βικτωρίνας . . .

καὶ ὁ μέλλων γαμβρὸς ἐκείνης τῆς κυρά-Καμίλλας, ἵππου εἶναι ἱφίδι μοναχό.

— "ὦ! θὰ τὸ ἰδοῦμε. Τὴν ἡμέραν τῶν γάμων, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, θὰ ἦμαι κ' ἐγὼ ἐκεῖ...! Εἰπέ μου καλλιτέρα ἐν ἄλλο πράγμα· τὸ ὠνειρεύθηκα ἡ ἀλήθεια εἶνε πῶς χθές τὸ βράδυ μετὰ τὸ δεῖπνο ἐζήτησα ἓνα φύλλο χαρτὶ καὶ ἓνα καλαμάρι;

Ὁ Γιάννης ἀφῆκε νὰ πέσουν οἱ βραχιόνες του, καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου ἤρχισε νὰ σείῃ αὐτήν, ὥς·εἰ θέλων νὰ εἴπῃ «ἀληθέστατον.»

Εἶπα προσέθηκε μετ' ἐπιταφίου φωνῆς:

— "Ἐφεραν ἀμέσως χαρτὶ καὶ καλαμάρι... τὸ χαρτὶ ἦταν γραμμένο μὲ τὸ χέρι σας, καὶ ἐδίνετε τὴν ὑπόσχεσι νὰ ἴπαντρευτῇτε τὴν κυρία Βικτωρίνα σὲ εἰκοσιπέντε ῥέ-
ραις, ὅληαδὴ ὅχι πιὸ ἄργά ἀπὸ τὴν πρώτη κυριακὴ τῆς ἀποκριᾶς.

— Καὶ σύ, ἡλίθιε, γιατί δὲν μοῦ ἄρπαξες τὸ κοντύλι ἀπὸ τὰ χέρια;

— Ἐπρὸςπάθησα, κύριε ἀφέντη, ἀλλὰ ἡ κυρά-Καμίλλα, ἡ ὁποία τὸ παρετήρησε, μοῦδωσε μιὰ κλωτσιὰ εἰς τὸ καλὰ-
μι τῆς ἀριστερᾶς γάμπας μου, ὅπου... μάλιστα, ἰδοὺ ἐδῶ ἡ ἀπόδειξις — εἶπεν ὁ Γιάννης, σύρων κάτω τὴν περισκελί-
δα του, καὶ δεικνύων πελιδνότητά τινα ἐπιμήκη καὶ ἀκα-
νόμιστον, ὥς ἡ ὑπογραφή ἐνὸς ἀναλφαβήτου.

Ὁ Ῥοβόαμ. ἔστη ἐπὶ τινὰς στιγμάς βεθυθισμένος εἰς βα-
θεῖαν σιωπὴν, καὶ εἶπα ἐκραύγασεν:

— Ἀλλὰ τὰ δικαστήρια δὲν εἶναι γιὰ τὰ μαῦρα ῥάτια
εἰς αὐτὸ τὸν κόσμον· ἐγὼ θὰ εἰπῶ τὰ πάντα... θὰ εἰπῶ ὅτι
αὐτοὶ οἱ κακοῦργοι μὲ ἐπρόδωκαν, μοῦ ἔδωκαν καὶ ἥπια
ἐξεπίτηδες...

— Εἰσθε κύριος νὰ τὰ ῥῆτε, ἀλλὰ θὰ ἰδοῦμε τί θὰ ἁ-
παντήσουν τὰ δικαστήρια, ὑπέλαβεν ὁ Γιάννης, ὅστις, ὅταν

ἐσκέπτετο περὶ νομικῶν πραγμάτων, ἐθεωρεῖτο καταλλήλ-
 λότατος διὰ τὴν ὕλην, ὡς χρηματίσας ἐπὶ τέσσαρα ἔτη
 θαλαμηπόλος καὶ μάγειρος ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ διασθήμου ποι-
 νικολόγου Καρμινιάνη.

— Διότι, ἐξηκολούθησε λέγων, τὸ δεῖπνον ἐδόθη ἀπὸ
 σᾶς καὶ ὅς τὸ ὑπὲρ σας, καὶ τὰ κρασιὰ ἦσαν ὅλα τῆς ἀ-
 ποθήκης σας.

— Στρεψοδικίαι, στρεψοδικίαι, ἀνέκραξεν ὁ Ῥοβοάμ· ὅ-
 ταν τὸ δικαστήριον θὰ ἰδῇ τὸ χαρτί, θὰ ἐννοήσῃ ἀμέσως
 ὅτι ἐγγράφη ἀπὸ ἑνὸς πρόσωπο, ποῦ δὲν εἶχε πλεόν τὴν κε-
 φαλή του ἔστα σωστά της, διότι θὰ ἦνε ἀσύντακτο καὶ χω-
 ρὶς καμμιὰ ἔννοια.

— Ὅσο γιὰ τὴν σύνταξι, δὲν εἰξεύρω· ὅσο ὅμως γιὰ
 ἔννοια, ἔχει καὶ ἔχει καὶ πολλὴ μάλιστα, γιὰτι εἶνε γραμ-
 μένο καθ' ὑπαγόρευσι· καὶ ξέρετε ποῖός τὸ ὑπαγόρευσε; ἡ
 κυρά-Καμίλλα.

— Κι' ἐγὼ τὸ ὑπέγραψα;

— Μάλιστα, καὶ ὕστερα ἀπὸ σᾶς τὸ ὑπέγραψαν, ὡς
 μάρτυρες, ἐκεῖνος ὁ χορογράφος μὲ τὸ ξύλινο ποδάρι, καὶ ἐ-
 κεῖνος ὁ τυμπανιστὴς ὁ τυφλός, ποῦ παίρνει σύνταξι ἀπὸ
 τὸν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, καὶ ποῦ ἐκάθηντο καὶ οἱ δύο εἰς
 τὴν ἄκρα τοῦ τραπεζιοῦ.

— Ἄλλ' ἐγὼ... ἐγὼ... τί ἔλεγα ἐκείνη τὴν ὥρα;

— Ἐσεῖς ἐφαίνεσθε καταευχαριστήμενος. Μὲ τὰ μάγου-
 λα ποῦ σᾶς ἔπαιρναν φωτιά, μὲ τὰ μαλιὰ τὰ σηκωμένα
 ὑπίσω, μὲ τὴν πετσέτα τὴν δεμένη ὅς τὸ λαιμὸ ὅσαν γρα-
 βάτα, ἐκλαίγατε, ἐγελοῦστε, ἐκάντε τὸν συγκεκινημένο, καὶ
 πότε ἐφιλοῦστε τὰ χέρια τῆς Βικτωρίνας, καὶ ἐπίντε ἔπειτα
 ἕνα ποτῆρι μαρσάλα... πότε ἐπαίρνετε ὅς τὴν ἀγκα-
 λιά σας τὴν κυρά-Καμίλλα, τὴν πενθερά σας, καὶ ἐπίντε
 ἔπειτα ἕνα ποτῆρι μαδέρρα... ἐκάντε ὅρκους ὅτι θὰ πάρτε
 ἐκεῖνο τὸ ζηλευμένο κορίτσι, καὶ θὰ τὸ καταστήσετε εὐτυ-

χές, καὶ ἐπίντε ἔπειτα μιὰ ἀνιζέτ, ἐκαλοῦστε εἰς μαρτυρίαν τῶν ὑποσχέσεών σας τὸ ἅγιον ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπίντε ἀποπάνω ἓνα ποτῆρι μαρασκῖνο . . . ἐπὶ τέλους ἐκάντε κάτι πράγματα, ποὺ ἦτον γιὰ νὰ λυπᾶται κανεὶς.

— Ὁ βλάξ· διότι δὲν εἶμαι ἄλλο τι· ὁ ἀνόητος, ὁ μωρός ! διέκοψεν ὁ Ῥοβοάμ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν τριῶν αὐτῶν ἐπιφωνήσεων, ἀντὶ κομμάτων, κατήνεγκε τρία ἰσχυρότατα γρονθοκοπήματα, τὰ ὁποῖα ἀντήχησαν ξηρῶς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, ὡς εἰ ἐδίδοντο ἐπὶ παλαιοῦ τινος κιθωτίου τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος.

— Καὶ εἶθε νὰ ἐτελείονεν ἕως ἐδῶ ἡ καταστροφή, ἐπανάλαβεν ὁ Γιάννης, κινούμενος καὶ ὥσεί ἐτοιμαζόμενος νὰ ἀπάρη τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης.

— Εἶνε τίποτε χειρότερο ἀκόμη ;

— Φαντασθῆτε ὅτι, ἀφοῦ ἐγράφη τὸ ἔγγραφο, ἡ κυρὰ Καμίλλα εἶχε κάπποιο φόβο, καὶ ἄρχισε νὰ λέγῃ ὅτι δὲν ἀμφιβάλλει διόλου ὅτι ἡ ἀφεντιά σ' αὐτοῦ εἶσαι ἓνας καλὸς ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ποτὲ δὲν σε νομίζει ἄξιον νὰ ἀθετήσης τὸν λόγον σου . . . ἀλλὰ ὑπάρχουν τόσαι περιστάσεις, καθ' ἃς ἡδύνατο ν' ἀναφανῶσι λόγοι ἀπρόβλεπτοι, ὡς π. χ. ἡ ἀνωτέρα βία . . . καὶ νὰ καθίστατο ἀδύνατον αὐτὸ τὸ συνοικέσιον· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ μητέρα καὶ ἡ κόρη θὰ εὐρίσκοντο φοβερὰ ἐκτεθειμέναι, διότι ἀκριβῶς εἰς τὴν κόρην εἶχον προτείνει νὰ μισθωθῇ ἐπὶ δύο ἔτη διὰ τὸ θέατρον τῆς Πετροπόλεως μὲ ἑκατὸν χιλιάδας φράγκα τὸ ἔτος, δύο εὐεργετικὰ καὶ χίλια φράγκα διὰ τὸ καναβοῦρι τῶν καναρινιῶν της. Τότε ἐπήδησεν ἔξω ὁ ἀδελφὸς τῆς κυρὰ-Καμίλλας, ὁ ὁποῖος εἶπε, « βέβαια ἡ ἀδελφὴ μου δὲν ἔχει ἄδικον· δὲν πρέπει νὰ ἀφήσῃ τὸ βέβαιον διὰ τὸ ἀβέβαιον· μοῦ φαίνεται ὅτι διὰ νὰ ὑπάρξῃ δικαιοσύνη, πρέπει νὰ ὑποχρεωθῇ ὁ κύριος Ῥοβοάμ νὰ πληρώσῃ μικράν τινα ἀποζημίωσιν, ἐν ᾗ περιπτώσει ἔ γάμος δι' οἷονδ' ἡ-

ποτε λόγον δὲν δύναται νὰ γίνη· ἐννοεῖται ἡ ἀποζημίωσις θὰ ᾔνε μικρά, ἐλαχίστη, π. χ. μοῦ φαίνεται ὅτι εἴκοσι χιλιάδες φράγκα θὰ ᾔτο καλά.

— Οἱ κακοῦργοι! καὶ ἐγὼ τί ἀπήντησα;

— Ἐσεῖς ἀρχίσατε καὶ ἐφωνάζετε, τί εἴκοσι χιλιάδες φράγκα! ἀπορῶ νὰ μοῦ γίνεταί μία τοιαύτη πρότασις!

— Ἄς ἔχη δοῦσαν ὁ Θεός· ἐπὶ τέλους εἶχα καὶ ἐγὼ ἐν διαφυγῇ διάλειμμα.

— Δοξάστε τὸ Θεό, καὶ ἔπειτα σταθῆτε νὰ ἀκοῦστε τὸ ἐπίλοιπο. Λοιπὸν ἐσεῖς ἐφωνάζετε τί εἴκοσι χιλιάδες φράγκα! Ἐκατὸν χιλιάδες θέλω νὰ δώσω, τὸ ἥμισυ τῆς περιουσίας μου, ὅλην μου τὴν περιουσίαν. . . Ἐπὶ τέλους καὶ ἐν συντόμῳ ἡ κυρά-Καμίλλα ὑπῆρξε τόσον καλή, ὥστε ἤρκεσθη εἰς πενήντα χιλιάδες μόνον δι' ἐγγράφου ὑποσχετικοῦ.

Ὁ Ῥοβοάμ, ὡς ἐκ τῆς ὀργῆς, ἣτις κατέλαβεν αὐτόν, ἤθελε νὰ δαγκάσῃ ἀμφοτέρους τὰς χεῖράς του, ἀλλὰ σκεφθεὶς ψυχρότερον ὑπῆγε νὰ κλεισθῇ εἰς τὸ δωμάτιόν του, ἀναχασσὼν μεταξὺ τῶν ὀδόντων «ὅταν ὁ βλάξ δὲν εἴξεύρη νὰ ζῇ, πρέπει τοῦλάχιστον νὰ μάθῃ ν' ἀποθάνῃ!»

* * *

Εἰκὼν τοῦ Ῥοβοάμ. Οὔτε εὐμορφος, οὔτε ἄσχημος. Εἴκοσιπενταετῆς καὶ μὲ ὀκτὼ χιλιάδας φράγκα εἰσόδημα. Δύο μόνον φυσικὰς ἀτελείας εἶχεν· ἐχώλαινε τὸν πόδα καὶ ἐκαλεῖτο καὶ Ῥοβοάμ. Ὅσον διὰ πνεῦμα, εἶχε τόσον, ὅσον χρειάζεται, ὅπως μὴ ᾔνέ τις ἄξεστος. Πολιτικὰς γνώμας εἶχεν ἐλαχίστας καὶ πολὺ μετρίας. Ἐν τῇ πολιτικῇ ἐσέβετο τὴν πεδεμοντικὴν μαγειρικὴν, ἀλλ' ὑπὸ ἔποψιν ὑγιεινὴν καὶ θρεπτικὴν ἐπροτίμα τὸ ὕψιόν καὶ τὸ στουφάτο, ὅπως τὸ κατασκευάζουσιν ἐν Φλωρεντίᾳ.

Ἐφ' ἐνὸς μόνου πάθους κατείχετο· ἡγάπα τὰς γυναῖκας τοῦ θεάτρου.

Ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς συνοικίας του κατώκουν δύο γυναῖκες· μήτηρ καὶ θυγάτηρ.

Ἡ κυρά-Καμίλλα, ἥτοι ἡ μήτηρ, ἦτο γυνὴ ὑψηλή, ἰσχνή, ἐπιμήκης. Βλεπομένη ὑπὸ τὸν πρωϊνὸν καλλωπισμὸν αὐτῆς, ἐφαίνετο ὡσεὶ ἀγγλικὴ ἵππος τοῦ ἵπποδρομίου, ὠρθωμένη ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν.

Ἐφερεν ἐπ' ὤμου πεντήκοντα ἀνοίξεις... ἄλλ' οὐδὲν ἄνθος· εἶχε φωνὴν βαρυτόνου, χειρονομίας ζωηράς, ἓνα μόνον ὀφθαλμόν, τὸν δεξιόν· ὁ ἀριστερὸς ἐκαλύπτετο ὑπὸ πρασίνου σηρικοῦ τεμαχίου, πρὸς οἰκονομίαν τῆς ἀσχημίας· κόμην καὶ πώγωνα φαιότριχα, καὶ ζεῦγος μυστακίων καθιστώντων αὐτὴν ἱεράν καὶ ἀπαραβίαστον, ὡς ἄρθρον τι τοῦ Συντάγματος.

Ἐπῆρξε πάντοτε χήρα, καὶ εἶχε μίαν θυγατέρα ὀνόματι Βικτωρίαν. Φαντάσθητε ὡραίαν τινὰ νεάνίδα εἰκοσαέτιδα, δροσεράν, εὐχρουν, ἔχουσιν χεῖλη ἐπηρμένα καὶ τὸ φίλημα προκαλοῦντα καὶ δύο ὀφθαλμούς... ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ὅπου προσηλοῦνται, ἀφίνουσι τὸ σημεῖον ἐπὶ τινι χρόνον. Εὐηκοῖαν εἶχεν ὀλίγην, φωνὴν δὲ ἐλαχίστην, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἡ μήτηρ αὐτῆς τὴν ἔκαμεν ἀοιδόν.

Ἡ κυρά-Καμίλλα ἐγείρετο πᾶσαν πρωτὰν μετὰ τῆς ἐλπίδος νὰ εὕρῃ μίσθωσιν τινὰ εἰς θέατρον τι διὰ τὴν θυγατέρα της ἢ ἓνα θεατρώνην, ἄλλ' ἀντὶ θεατρώνου εὔρε τὸν κύριον Ῥοβοάμ, ὅστις ἐν ὀλίγαις ἡμέραις κατέστη φίλος καὶ ὅλος οἰκεῖος. Αὐτὸς συνώδευεν αὐτὰς ἔξω, εἰς τὸ θέατρον, εἰς τοὺς περιπάτους, εἰς τὰ καφεψεῖα, καὶ εἰς τὰ ζυθοπωλεῖα· αὕτη ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἡξίου κάτι τι πλειότερον. Ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ῥοβοάμ νὰ δώσῃ συναυλίαν τινὰ ὁμοῦ, ὅπως ψάλλῃ ἡ Βικτωρίνα. Τὸ ζήτημα λοιπὸν τῆς συναυλίας παρουσιάζετο ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἰς τὸ μέσον, ἄλλ' ὁ Ῥοβοάμ ἐκώφευε, διότι τὸν ἐτρόμαζον τὰ ἔξοδα.

Ἐσπέραν τινὰ ὅμως, ἐνῶ οὗτος εἶχεν ἀγρυπνήσει εἰς τὰς

γείτονάς του, ἡ μήτηρ τῆς Βικτωρίνης, ἐπαναλαμβάνουσα τὴν αὐτὴν στροφὴν ἠρώτησε,

— Λοιπὸν αὐτὴ ἡ συναυλία θὰ γίνη ἢ δὲν θὰ γίνη;

— “Ὅσον δι’ ἐμέ, δὲν ἀναλαμβάνω τὴν φροντίδα, εἶπε ζωηρῶς ὁ Ροβοάμ.

Ἡ κυρά-Καμίλλα ὅτε παρετήρησεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀληθῶς ἐπέμενεν, ἐστῆριξε τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ ἐρεισινώτου τῆς καθέδρας καὶ ἀπεκοιμήθη.

Θεέ μου! ἐγένετο κάρωσις στιγμῶν τινων, ὕπνος ἐνὸς τετάρτου τῆς ὥρας... διήρκεσεν ὅμως τόσον, ὥστε ὁ Ροβοάμ νὰ δυνηθῇ νὰ ἐναγκαλισθῇ, — ὡς συνειθίζουν νὰ λέγῃσι —, μίαν ἐνεργητικὴν ἀπόφασιν καὶ νὰ θέσῃ τὴν χεῖρα, — ὡς δύνασθε νὰ τὸ φαντασθῇτε —, ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῶν πραγμάτων.

“Ὅτε ἡ μήτηρ ἐξύπνησεν, ὁ νέος εἶπεν αὐτῇ:

— Ἡ συναυλία θὰ γίνη καὶ γρήγορα· ἐπιφορτίζομαι ἐγὼ περὶ τούτου. Μὴ δυναμένη νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀπρόοπτον ταύτην ἀλλαγὴν, ἡ μήτηρ τῆς Βικτωρίνης εἶπε καθ’ ἑαυτὴν «πραγματικῶς βλέπει κανεὶς πῶς ὁ ὕπνος φέρνει τύχη, καὶ ὅτι εἶνε ἀληθινὴ ἡ παροιμία, ἡ ὁποία λέγει κοιμήσου καὶ ἡ τύχη σου δουλεύει».

Ἄποια ἀπλότης, ὁποία ἀθωότης ἐν ταῖς λέξεσι ταύταις...!

* *

Ἡ συναυλία ἐξετελέσθη. Ἡ συρροὴ ὑπῆρξε λίαν ἐκλεκτή, ἀλλ’ ὀλίγον πυκνή. Δεκαοκτὼ πρόσωπα τὸ ὅλον ἦσαν· ἐν εἰς τὰς διακεκριμένας θέσεις, τρία εἰς τὰ θεωρεῖα, πέντε εἰς τὴν πλατεῖαν καὶ δέκα ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ θεάτρου, τὰ ὁποῖα ἐκάπνιζον.

Τὴν ἐπιούσαν ὁ Ροβοάμ μετέβη διὰ μιᾶς παρὰ τῷ διευθυντῇ τοῦ Ἀρμυρικοῦ Λαρυγγος, τῆς ἐπιστημοτέρας θεατρικῆς ἐφημερίδος τοῦ τόπου του, καὶ εἶπεν αὐτῷ ἐν πάσῃ τῇ ἐχεμυθίᾳ.

— "Ἦθελον ἐν ὥραιον ἀρθρίδιον διὰ τὴν κυρίαν Βικτωρίαν . . . δι' ἐκείνην, ἣ ὁποία ἐτραγοῦδῃσε χθες τὸ ἐσπέρας εἰς τὴν συναυλίαν . . . τὴν ἠκούσατε σεῖς ;

— "Ὅχι, ἀλλὰ εἶνε τὸ ἴδιο.

— Ἐννοεῖται . . . ὅτι ἐὰν χρειάζεται να πληρώσῃ τις . . .

— Ἀπορῶ, εἶπεν ὁ ἐφημεριδογράφος χασμώμενος. Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι πωλοῦσι τὸν κάλαμόν των . . .

— Μὲ συγχωρεῖτε . . . !

— Τὸ ἐναντίον. Καθίσατε. Πῶς πρέπει νὰ εἴπωμεν . . . ; θὰ εἴπωμεν ὅτι εἶνε *θελκτική* . . . ὅτι ἔχει *πρὸ αὐτῆς λαμπρὸν μέλλον* . . . καὶ ὅτι ἡ *φωνή της εἶνε γλυκεῖα, εὐλύγιστος καὶ μαλακή* . . . Εἰσθε εὐχαριστημένοι τοιουτοτρόπως ;

— Καὶ παραπολύ. Καὶ πότε θὰ δημοσιευθῇ ;

— Αὔριον.

— Θὰ πληρώσω τίποτε ;

— "Α, τίποτε, δύο συνδρομὰς μόνον τοῦ φύλλου μου ἐτησίως καὶ προπληρωτέας, δηλαδὴ ἐν ὅλῳ ἐξήντα φράγκα.

— Μοῦ φαίνεται ὀλίγο ἀκριβὰ, εἶπεν ὁ Ῥοβοάμ, μειδιάσας πικρῶς καὶ ἐκβαλὼν χρήματα.

— Τί ! ἐκραύγασεν ὁ ἐφημεριδογράφος, ἕνα διάφορο ἐκ δέκα στίχων καὶ τόσο δυνατό, ὅπως εἶνε, τὸ θεωρεῖτε ἀκριθὸ ἐσεῖς γιὰ ἐξήντα φράγκα ; » Ὡ ! μὴ τὸ λέγετε οὐδὲ ὡς ἀστεῖον· μάθετε ὅτι ἐξήντα φράγκα ἀξίζουν μόνον τὸ *θελκτική* καὶ θὰ ἔχῃ *λαμπρὸν στάδιον*, καὶ πιστεύσατέ με· θέτω δὲ ἐξ ἰδίων μου τὸ *γλυκεῖα, εὐλύγιστος καὶ μαλακή*, τρία ἐπίθετα, τὰ ὁποῖα, εἰς τὴν τιμὴν μου, ἀξίζουν περισσότερον τῶν ἑκατὸν φράγκων, ἔστω καὶ νὰ τὰ ἀγοράσῃ τις μεταχειρισμένα.

Ὅτε ὁ Ῥοβοάμ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν οἰκίαν των, εὔρε τὴν κυρὰ-Καμίλλαν καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς, κατεχομένους ὑπὸ ἀπιστεύτου φαιδρότητος. Τῷ παρουσίασαν κύ-

ριόν τινα Ἀμπολέτην τὸ ὄνομα, θεατρικὸν μεσίτην, ὅστις εἶχεν ἔλθει, ὅπως προτείνῃ εἰς τὴν Βικτωρίαν μίσθωσιν ἐξ μηνῶν διὰ τὸ αὐτοκρατορικὸν θέατρον τῆς Νέας-Ζηλανδίας.

— Ὑπάγω ἀμέσως νὰ τηλεγραφῇσω ὅτι οἱ ὄροι ἔγειναν δεκτοί, καὶ ὅτι ἡ συμφωνία ἐκλείσεν, εἶπεν ὁ Ἀμπολέτης ἐγερθεὶς καὶ συμπτύξας χαρτίον τι, ἐφ' οὗ εἶχε γράψει γραμμὰς τινας. Ἀλλ' ὅτε ἐξεκίνησεν, εἶπε στραφεὶς ὀπίσω:

— Ἀληθινά, θαρρῶ πῶς δὲν κρατῶ τόσα χρήματα ἐπάνω μου, ὅσα χρειάζονται διὰ τὸν τηλεγράφο . . . Με δανεΐζετε, παρακαλῶ, κᾶτι τι . . . ;

— Πόσα σᾶς χρειάζονται ;

— Ἐεύρω κι' ἐγώ ; Δόστε μου καμμιά τριανταριά φράγκα, καὶ ἂν δέν με φτάσουν, παίρνω ἀπ' ἄλλου.

— Ῥοβοάμ, δόστε του τριάντα φράγκα, εἶπεν ἡ κυρά-Καμίλλα. Ὁ Ῥοβοάμ, ἐκπληκτος ἐκύτταξε τὴν μητέρα, ἔπειτα τὴν κόρην, ἀκολούθως τὸν μεσίτην, κατόπιν ἔθηκε τὰς χεῖρας εἰς τὰ θυλάκιά του, καὶ παρέδωκε τὰ τριάκοντα ἀργύρια.

Μετά τινας ἡμέρας ἐγνώσθη ὅτι ὁ κύριος Ἀμπολέτης εἶχεν ἐπινοήσει τὴν θεατρικὴν μίσθωσιν τῆς Νέας Ζηλανδίας, καὶ καταχρασθῇ τὰ χρήματα τοῦ τηλεγραφήματος.

Ἡ κυρά-Καμίλλα ἔσπευσεν εἰς ἀνέυρεσίν του, καὶ ἀφοῦ καθύβρισεν αὐτόν, ἐζήτησε τὴν ἀπόδοσιν τῶν χρημάτων, ἀλλ' ὁ μεσίτης, ὅστις ἐν τῷ ἐπαγγέλματί του ἔθεωρεῖτο ὡς μέγας φιλόσοφος, ἀπήντησε μειδιῶν μελαγχολικῶς :

— Ἀφότου ὑπάρχω εἰς τὸν κόσμον, δὲν ἐπέστρεψα ποτὲ μου τίποτε εἰς κἀνένα, σκεφθῆτε λοιπὸν ἂν ἡμπορῶ ν' ἀρχίσω ἀπὸ σήμερον, ὅπου ἴσα-ἴσα εἶνε παρασκευή, ἡμέρα δηλαδὴ ἀποφράς.

* *

Ἀνωφελές νὰ τὸ εἴπωμεν· ὁ Ῥοβοάμ κατέληξεν εἰς τὸ

νὰ ἀγαπήσῃ τὴν Βικτωρίναν· ὅσον ἀφορᾷ ὅμως εἰς τὸ νὰ τὴν νυμφευθῇ οὐδὲ καὶ τὸ διανοεῖτο.

— Διατί δὲν νυμφεύεσθε; τῷ εἶπεν ἡμέραν τινὰ ἡ κυρά-Καμίλλα, σκοποῦσα ἴσως νὰ θίξῃ τὸ ζήτημα.

— Διὰ πολλοὺς καὶ διαφοροὺς λόγους· πρῶτον διότι σιχαίνομαι τὸν γάμον . . .

— "Α! εἶνε ἄσχημος λέξις αὕτη, διότι πρέπει νὰ ἐνθυμηθῇτε τοῦλάχιστον ὅτι ὁ γάμος εἶνε μυστήριον.

— Μυστήριον ἀντὶ μυστηρίου, ὑπέλαβεν ὁ νέος γελῶν, προτιμῶ τὴν ἀγία μετὰδοσι.

Διαρχοῦντος τοῦ διαλόγου τούτου, ἡ Βικτωρίνα δὲν ἤγειρε ποσῶς τὴν κεφαλὴν.

Ἐν τούτοις αἱ ἡμέραι παρήρχοντο, θεατρικαὶ μισθώσεις δὲν παρουσιάζοντο, καὶ ὁ ξενοδόχος καὶ ἡ ιδιοκτήτρια τῆς οἰκίας ἦσαν τόσον περίεργοι ἄνθρωποι καὶ παράδοξοι, ὥστε νὰ ἀπαιτοῦν νὰ πληρωθοῦν μέχρι λεπτοῦ.

— "Ἡδὴ γεννᾶται ἐρώτησις τις φυσικωτάτη· διὰ ποίων μέσων ἡ κυρά-Καμίλλα καὶ ἡ κόρη τῆς συνετηροῦντο; Οὐδεὶς τὸ ἔμαθε, οὔτε ὁ ἀστυνόμος, ὅστις ἐρωτηθεὶς, εἶπεν, — Ἐννοῶ . . . !

Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ἐπῆλθέ ποτε ὀλεθρία τις ἡμέρα, καθ' ἣν ἡ κυρά-Καμίλλα ἐξαντλήσασα πᾶν ἔσοδον, ἐκάλεσεν εἰς μυστικὸν συμβούλιον τὴν θυγατέρα καὶ τὸν ἀδελφόν, ἐν ξόανον, ὅστις, ὅταν συνήντα τοὺς κλητῆρας ἢ τὸν ἀστυνόμον, κατεβίβαζε τὸν πῖλον μέχρις ὀφθαλμῶν, καὶ ἐστρέφετο πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος, καὶ συζητήσεως ἐπὶ ὥραν γενομένης, τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε τὸ ἀκόλουθον: ὅτι ἐν ταῖς σημεριναῖς στενοχωρίαις καὶ ἐν τῇ προσδοκίᾳ μισθώσεώς τινος θεατρικῆς ἔπρεπε νὰ πείσωσι τὸν Ῥοβόαμ. ὅπως ἀποφασίσῃ νὰ νυμφευθῇ τὴν Βικτωρίναν.

Ἡ κυρά-Καμίλλα διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ τῆς ἐκείνου τοῦ μόνου μέν, ἀλλὰ ἐπὶ μακρὸν ἀσκηθέντος, εἶχε παρατηρήσει

ὅτι ὁ Ῥοβοὰμ ἔπινεν εὐχαρίστως, καὶ ὅτι ὁ οἶνος ἀντὶ νὰ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν κνημῶν ἢ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, κατέρρεεν ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ καθίστα αὐτὸν τρυφερόν, αἰσθηματικόν, εὖ-σπλαγχνον, φαντασιώδη, ῥωμαντικόν, περιπαθῆ, ποιητὴν.

Ἐντεῦθεν ἡ φαινὴ ἰδέα τοῦ νὰ τὸν πείσωσι νὰ δώσῃ δεῖπνον, καὶ νὰ προσκαλέσωσι δύο ἢ τρία πρόσωπα πλήρους ἐμπιστοσύνης καὶ ἄξια νὰ μετάσχῃ τῆς συνωμοσίας.

Κατὰ τὴν ὥρην τῶν προπόσεων ἡ κυρά-Καμίλλα βεβαιωθείσα ὅτι ὁ Ῥοβοὰμ ἤτο σταφίδα—ἡ φράσις εἶνε τοῦ κειμένου—ἠγέρθη ἐπὶ τῶν ποδῶν, καὶ εἶπεν ὅτι τὸ δεῖπνον εἶνε τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ.

— Πῶς τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ; ἠρώτησεν ὁ νέος Ἀμφιτρύων, στραφεὶς διὰ μιᾶς, καὶ θραύσας διὰ τοῦ ἀγκῶνος δύο φιάλας καὶ τέσσαρα ποτήρια. Τί εἶνε αὐτός... (καὶ διότι δὲν εὔρισκε τὴν κατάλληλον λέξιν), εἶπε, τί εἶνε αὐτὸς ὁ ἀφορισμός;

— Ὁ ἀφορισμὸς εἶνε ὁ ἐξῆς, ἀπήντησεν ἡ κυρά-Καμίλλα, ὅτι ἐγὼ ἔχασα τὸ ἓνα ῥμάτι διὰ νὰ σπουδάσω αὐτὸ τὸ κορίτσι ᾗς τὸ τραγοῦδι· τὴν Βικτωρίνα θὰ εἶχε παραστήσει εἰς τὰ πρῶτα θεάτρα τῆς Εὐρώπης... ἂν ἤτο... ὅπως ὅλαι αἱ ἄλλαι γυναῖκες τοῦ θεάτρου... ἀλλὰ δυστυχῶς, ἡ κόρη μου εἶνε τιμία, παρὰ πολὺ τιμία μάλιστα... καὶ ποτὲ δὲν θὰ ῥμωρῇ νὰ κάμῃ τὴν τύχην της ᾗς τὴν Εὐρώπην, ἡ ὁποία εἶναι ἡ πλέον διεφθαρμένη πόλις, καὶ ἡ πλέον ἀνῆθικος ἀπὸ ὅλης τοῦ κόσμου. Ἐπὶ τέλους χθὲς ἐσυμφώνησα διὰ δύο ἔτη μὲ τὸ αὐτοκρατορικὸν θέατρον τῆς Πετροπόλεως, καὶ αὖριον τὸ ἐσπέρας ἀναχωροῦμεν.

Ἡ Βικτωρίνα ἀνελύθη εἰς δάκρυα, καὶ ἐρρίφθη εἰς τὸν τράχηλον τοῦ Ῥοβοὰμ.

Ὁ Ῥοβοὰμ εἰς ἐκεῖνα τὰ δάκρυα... καὶ κατ' ἐκείνην τὴν διὰ τῶν βραχιόνων τῆς Βικτωρίνης θλίψιν ἤθελε

νά ἀναπηδῆσῃ ἐπάνω ὡς χαλύβδινον ἐλατήριο, ἀλλ' εἰς τινος δραματικὰς περιπτώσεις ὁ ἄνθρωπος προτείνει καὶ ὁ οἶνος διαθέτει.

Ὁ Ῥοβοάμ. ἀντὶ νὰ ἐγερθῇ ὀρθίος ἔπεσεν ὑπὸ τὴν τράπεζαν· τὸν ἐβοήθησαν νὰ ἐπανακαθίσῃ, καὶ ὅτε ἐκάθισεν, ἔστρεψε τοὺς καθύγρους ἐκ τῶν δακρύων ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν κόρην, ψιθυρίσας ἐναγωνίως:

— "Ὅχι, ἄγγελέ μου, δὲν θὰ φύγῃς. . .

— Καὶ τίνι δικαιώματι ὁ κύριος Ῥοβοάμ ἀντιτάσσεται; ἠρώτησε ζωηρῶς ἡ κυρά-Καμίλλα.

— Δικαιώματι. . . δηλαδή. . . δικαιώματι. . . μὲ τὸ δικαίωμα, τὸ ὅποῖον ἔχει ὁ ἐραστής ἐπὶ τῆς γυναικὸς τῶν σκέψεών του, ὁ ἀρραβωνιαστικὸς ἐπὶ τῆς ἀρραβωνιαστικῆς του. . . ὁ σύζυγος ἐπὶ τῆς συζύγου του. Καὶ γενήσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.

Τὰ μετὰ τὸ δεῖπνον τὰ διηγήθη ὁ Γιάννης τὴν ἐπιοῦσαν τὸ πρωτὶ εἰς τὸν κύριόν του, καὶ ἐπομένως εἶνε περιττὸν νὰ ἐπαναληφθῶσι. Μετὰ δὲ τὴν διήγησιν ἐκείνων ὁ Ῥοβοάμ, ὡς προεῖπον, ἐκλείσθη εἰς τὸ δωμάτιόν του, τραυλίζων τὰς λυπηρὰς ἐκείνας λεξεις «ὅταν εἰς ἡλίθιος δὲν εἰξεύρῃ νὰ ζῇ, πρέπει τοῦλάχιστον νὰ μάθῃ ν' ἀποθάνῃ.»

— Νὰ τὴν πάρω, ποτέ! ἔλεγε καθ' ἑαυτόν· ὅσον δὲ διὰ τὴν ἀποζημίωσιν τῶν πενήντα χιλιάδων φράγκων, περὶ αὐτοῦ οὐδὲ λόγος ἄς γίνηται· ἀλλὰ πάλιν νὰ μὲ στείλουν εἰς τὰ δικαστήρια. . . τρεῖς χειρότερα! Λοιπὸν. . . ν' ἀποθάνω! Ν' αὐτοκτονήσῃ τις εὐκόλως λέγεται, νὰ ἐκλέξῃ ὁμῶς τὸν τρόπον τοῦ θανάτου, τοῦτο εἶνε πολὺ δύσκολον.

— Ἐδιάλεξα, εἶπεν ὁ Ῥοβοάμ· ν' ἀποθάνω ἀπὸ ἀσφυξία· καὶ ἀποπέμψας τὸν Γιάννη ἔθεσεν εἰς τὴν ἐστίαν ἀνθρακας, καὶ ἐξηπλώθη ἐπὶ τῆς καθέδρας· πρὶν ὁμῶς ἀνάψῃ αὐτούς, ἤνοιξεν ἐκ φρονήσεως ὀλόκληρον τὸ παράθυρον, μετὰ τινος δὲ στιγμᾶς ἠγέρθη, εἰπὼν:

— "Οχι, ὄχι· αὐτὸς ὁ θάνατος δὲν εἶνε γιὰ μένα· τραβάει πολὺ μακριά· καὶ ἔπειτα ἡ μυρωδιὰ τῶν καρβούνων μὲ πειράζει πολὺ, μοῦ φέρνει πονοκέφαλο. Νὰ ἔπερνα πρῶστικὸν ὀξύ. . . ἀλλὰ θαρρῶ πῶς εἶνε πολὺ βλαβερὸν. . . καὶ μάλιστα γιὰ ἓνα ἄνθρωπο καθὼς ἐγώ, ὁ ὁποῖος πάντοτε ὑποφέρω ἀπ' τὸ στομάχι καὶ τὰ ἔντερα. — Νὰ κρεμαστῶ. . . οὔτε. Αὐτὸς ὁ θάνατος εἶνε γιὰ τοὺς δυστυχεῖς καὶ τοὺς χρεωκοπημένους, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἔχουν μείνει παρὰ πενήντα λεπτά, ἴσα ἴσα ὅσα χρειάζονται γιὰ νὰ ἀγοράσουν δύο μέτρα σκοινί! . . Μένει τὸ στιλέττο ἢ τὸ πιστόλι· ἀλλὰ πάλι τὸ στιλέτο εἶνε ἓνα ὄπλο γιὰ τὴ σκηνὴ τοῦ θεάτρου· ὅταν δὲ τὸ μεταχειρισθῇ κάνεις καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ θέατρο, διαφθείρει τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου, καὶ ξεπέφτει καὶ ἡ τέχνη τῶν θεατρίνων, διότι οἱ περιέργοι, οἱ ὁποῖοι βλέπουν τὸ πτῶμα διαπερασμένον μὲ τὸ στιλέττο, θὰ λέγουν μετὰ τῶν, — νά, τὰ ὠραῖα ἀποτελέσματα τῶν δραμάτων καὶ τῶν τραγωδιῶν. — Τὸ πιστόλι, μὰ τὴν ἀλήθειαν, δὲν θὰ ἦτον ἄσχημο· ἀλλ' ἔχει πάλι κι' αὐτὸ τὰ ἐλαττώματά του, κάνει πολὺ κρότο· θὰ φέρῃ ἄνω κάτω ὅλους τοὺς συνοίκους, καὶ οἱ σύνοικοι ἀξίζουσιν πάντοτε νὰ τοὺς σέβεται κάνεις. — Νὰ πνιγῶ λοιπόν! Νά, ὁ ὠραιότερος καὶ γληγορώτερος τρόπος ἀπὸ ὅλους. Μιὰ βουτιά, ἴλιγν θάλασσα 'ς τὴ κοιλιὰ, καὶ χωρᾶτέ με καὶ Θεὸς σχωρέ σας.

Συλλαβὼν τὴν γενναίαν ταύτην ἀπόφασιν ὁ 'Ροβοὰμ ἐξῆλθε τῆς οἰκίας, μὲ τὴν σταθερὰν πρόθεσιν νὰ ριφθῇ εἰς τὸν Ἄρνον. Ἐπορεύθη μέχρι τῶν παροχθίων καί, εἴτε ἕνεκα τῆς ὥρας—ἦσαν αἱ δύο μετὰ μεσημβρίαν—εἴτε ἕνεκα τοῦ καιροῦ, ὅστις ἠπείλει βροχὴν, τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἄρνου οὐδεὶς παρευρίσκετο. Ὁ ποταμὸς εἶχεν ἐξογκωθῇ. Ὁ 'Ροβοὰμ ἤρχισε νὰ περιπατῇ ἄνω καὶ κάτω, ἀναμένων νὰ διέλθῃ τις ἐκεῖθεν.

— Θέλω νὰ πνιγῶ, αὐτὸ εἶνε βέβαιον, ἔλεγε καθ' ἑαυτόν· ἀλλὰ θέλω, ὅταν πέσω ᾿ς τὸ ποταμό, νὰ μὲ ἰδῇ κανένας· τοῦλάχιστον θὰ μοῦ μείνῃ ἡ ἐλπίς ὅτι θὰ σωθῶ ἐγκαίρως.

Ἐνῶ ἐλάλει τοιουτοτρόπως, ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ εἶδέ τινα καθήμενον ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος ἡλιαζόμενον καὶ καπνίζοντα. Ὁ Ῥοβοὰμ ἐπλησίασεν εἰς δέκα βημάτων ἀπόστασιν καὶ στηριχθεὶς διὰ τῶν χειρῶν ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος ἐπειράθη δις νὰ πηδήσῃ καὶ νὰ ριφθῇ εἰς τὸν ποταμόν. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὁ καπνίζων, παρετήρησεν αὐτὸν καὶ, χωρὶς νὰ δείξῃ ὅτι ἐνόησεν, ἐξηκολούθησε νὰ καπνίζῃ.

— Εἶνε δυνατόν, ἔλεγεν ὁ Ῥοβοὰμ, ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ νὰ μὴ τρέξῃ ἀμέσως νὰ μὲ ἐμποδίσῃ καὶ νὰ μὲ πιάσῃ ἀπ' τὸ σουρτοῦκο; ! δὲν καταλαμβάνω, καὶ ἐπανέλαβε δις τὸ αὐτὸ πῆδημα καὶ ὁ καπνίζων ἄνθρωπος ἔμεινε πάλιν στερεὸς ὡς σκόπελος.

Ὁ Ῥοβοὰμ τότε τὸν ἐπλησίασε καὶ εἶπεν·

— Ἀπομακρυνθῆτε ἀπ' ἐδῶ, καλὲ ἄνθρωπε, διότι ἐγὼ εἶμαι δυστυχὴς καὶ ἀπεφάσισα νὰ ἀποθάνω. . . θὰ πέσω ᾿ς τὸν ποταμό.

— Ἀλλοίμονο ! ἀλλὰ. . . ὅσο γιὰ μένα, κάμε ὅ,τι θέλεις, ὑπέλαβεν ὁ ἄλλος, δέν μ' ἐνοχλεῖς.

— Ἀλλὰ γιὰ πές μου, σὲ παρακαλῶ, ξέρεις κολύμπι ;

— Οὔτε σὲ μία λεκάνῃ νερό.

Ὁ ταλαίπωρος Ῥοβοὰμ ἀφῆκε νὰ καταπέσωσιν αἱ χεῖρές του. Ἐστῆ ἐπὶ τινας στιγμὰς σκεπτικὸς, καὶ εἶτα ἀπεμακρύνθη τοῦ τόπου ἐκεῖνου μελαγχολικὸς καὶ κράζων : διαβολεμένη τύχη, νὰ μὴ ᾔνε κανένας κύριος οὔτε νὰ πνιγῇ !

Τὴν ἐπαύριον τὸ πρῶτ' ἔσχε λαμπρὰν τινα ἰδέαν· ἐνεθυμήθη ὅτι διὰ νὰ ἀποθάνῃ εἶχε καιρὸν καὶ ὅτι ἡ ζωὴ εἶνε πολὺ βραχεῖα.

Μετέβη εἰς τὰς γείτονάς του καὶ ὠμίλησε πρὸς αὐτάς περὶ τοῦ δείπνου, τῶν ἐκλεκτῶν οἴνων, τῆς ἐπιστολῆς καὶ τῶν προσεχῶν γάμων, ὥς εἰ τὰ πάντα εἶχον προηγηθῇ ἐν τάξει καὶ χωρὶς νὰ δείξῃ ὅτι ἐξεπλάγη ποτὲ διὰ τοῦτο.

— Εἰς αὐτὸν τὸν γάμον, ἔλεγεν ἡ κυρὰ-Καμίλλα, δίδω ἕκατὸ χιλιάδες φράγκα χωρὶς νὰ λογαριάσω τὰ ἀβέβαια· τῶρα ὅμως ὅ,τι ἐγίνεν ἐγινε, καὶ ἂν πρέπη νὰ δυσαρεστήσω κἀνένα, ἅς δυσαρεστήσω καλλίτερα τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας, ὃ ὁποῖος εἶνε *galantuomo* καθὼς ἐσεῖς.

Ὀλίγαι ἡμέραι εἶχον παρέλθει, ὅτε πρῶταν τινὰ ὁ Γιάννης ἐπιστρέψας εἰς τὴν οἰκίαν εἶπεν εἰς τὸν κύριόν του·

— Ξέρτε ποιὸν εὗρήκα σ'τὸ ταχυδρομεῖο; Ἐκεῖνο τὸν ἀλλόκοτον ἄνθρωπο, τὸν κύρ Ἀντωνάκη.

— Καὶ ἀπὸ ποῦ ἦλθε; ἠρώτησεν ὁ Ῥοβοάμ, θορυβηθεὶς ὀλίγον.

— Ἐγύρισε τὸν κόσμον ὅλο. Μὲ ἠρώτησεν ἀμέσως γιὰ σᾶς, καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι τὸ πρῶτ' θὰ ἔλθῃ ἐδῶ.

— Τοῦ διηγῆθης τὴν συμφορὰ μου;

— Τοῦ εἶπα ὅτι ἵπαντρεύεσαι.

— Δὲν τοῦ ἔκαμες λόγο γιὰ τὸ γράμμα;

— Ὁ Θεὸς νὰ μὲ φυλάξῃ. Αὐτὸ εἶνε μυστικόν, ποῦ θὰ τὸ κατεβάσω μαζὶ μ'αὐτὸν τὸν τάφο.

Ἐν αὐτῷ τῷ μεταξὺ ἠκούσθη μεγάλη κωδωνοκρουσία καὶ φωνὴ ἐπὶ τῆς μεγάλης βαθμίδος τῆς κλίμακος, ἣτις ἦδε ἐπὶ τοῦ ἡχοῦ τοῦ *Κουρέως τῆς Σεβίλλης*: «Ehi di casa, buona gente». Ἦτο ἡ φωνὴ τοῦ Ἀντωνάκη.

* *

Ἡ ἀνθρωπότης διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, εἰς πανούργους καὶ εἰς εὐήθεις.

Ὁ Ἀντωνάκης ἀνῆκεν εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν, ὁ Ῥοβοάμ εἰς τὴν δευτέραν. Παιδιόθεν ἦσαν ὁμοῦ καὶ ἡγαπῶντο, δὲν ὠμοιάζον ὅμως.

Ὁ Ἀντωνάκης ἦτο υἱὸς ἐντίμων καὶ χρησίμων γονέων. Τρία ὀνόματα τῷ ἐδόθησαν Δάντης-Γαλιλαῖος-Ἀντώνιος· καὶ τὰ μὲν δύο πρῶτα ὡς οἰωνὸς καὶ προγινωστικὸν τοῦ ὅ, τι θὰ καθίστατο μετὰ καιρόν· τὸ δὲ τρίτον τὸ τοῦ Ἀντωνίου εἰς ἔνδειξιν ἰδιαιτέρας ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον, οὐχὶ τὸν τῆς Παδούης, ἀλλὰ τὸν ἄλλον μετὰ τοῦ χοίρου.

Ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος ἦτο ὁ ἅγιος, ὁ προστάτης τῆς οἰκογενείας ταύτης· ὅπως ὁ πατὴρ τοῦ Ἀντωνάκη, πάντες οἱ πάπποι καὶ πρόπαπποι του εἶχον ἐνασκήσει ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν τὴν βιομηχανίαν τῆς συσκευῆς τοῦ τεταριχευμένου κρέατος χονδρικῶς.

Ὁ πατὴρ τοῦ Ἀντωνάκη παντὸς ἄλλου μᾶλλον ἐπιρρεπὴς εἰς τὰς ἀκριβεῖς ἐπιστήμας, ἐμελέτα ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν τὴν λύσιν σπουδαίου προβλήματος, τοῦ προβλήματος δηλ. ἂν ἦνε δυνατόν νὰ δέσῃ σαλάμια χωρὶς σπάγγο.

Τὸ σοφὸν τοῦτο φιλοπόνημα ἤξιώσεν αὐτὸν τῆς θέσεως τοῦ γραμματέως ἐν τῷ Φιλολογικῷ Κύκλῳ τοῦ τόπου του.

Ὁ Ἀντωνάκης ἦτο ἤδη τεσσάρων ἐτῶν καὶ δὲν ἤδύνατο νὰ ἀρθρώσῃ λέξιν· πολλοὶ τὸν ὑπελάμβανον ὡς βωβόν, ὅτε ἡμέραν τινά, ἐνῷ ὁ πατὴρ του ἔπαιζε μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τῶν γονάτων, λέγων «σὺ θὰ ἦσαι ἡ δόξα τοῦ τόπου σου», τὸ παιδίον ἤνοιξε, μειδιῶν, τὰ χεῖλη καὶ ἐπρόφερε διακεκριμένως : *Πα.λαβέ.*

Τοῦτο ἐπλήρωσε χαρᾶς καὶ παραμυθίας ὅλην τὴν οἰκογενεῖαν. Ὁ πατὴρ ἔκλαυσεν ὑπὸ τρυφερότητος, ἡ δὲ μήτηρ διηγούμενη τὸ θαῦμα εἰς τὰς φίλας κατέληγε πάντοτε, λέγουσα « φαίνεται ἀδύνατον ἓνα παιδί τεσσάρων χρόνων νὰ ἔχῃ τόσο νοῦ! ὦ! δὲν θὰ γλυτώσῃ ».

Ἀλλὰ τὸ παιδί ἐγλύτωσε, καὶ ἔγινεν ὠραῖον μειράκιον καὶ δεκαοκταετὲς κατέστη ὠραῖος νέος, καὶ ἐπειδὴ ἦτο εὐθυμος καὶ ἔλεγε μετὰ μεγάλης κομψότητος χιλίας δύο

ἀνοησίας, ἐθεωρεῖτο ὡς νέος πνευματώδης καὶ ἦτο λίαν εὐ-
χάριστος εἰς ὅλας τὰς οἰκίας.

* *

Ὅταν οἱ δύο φίλοι περιεπτόζαντο καὶ ἡσπάσαντο ἀλ-
λήλους,

— Δὲν μ' ἐπερίμενες, εἶπεν ὁ Ἀντωνάκης.

— Ποτέ· ἐγὼ ἐνόμιζα πάντοτε ὅτι εἶσαι ἔς τὸ Μιλάνο.

— Χθὲς ἔς τὸ Μιλάνο καὶ σήμερα εἰς τὴν Φλωρεντία.
Ἐμένα μ' εὐρίσκεις πάντοτε παντοῦ, ὅπου εἶνε κινένας
παλαιὸς φίλος, διὰ νὰ τὸν ὑπερασπισθῶ καὶ . . . κινένας
γάμος, διὰ νὰ τὸν χαλάσω.

— Ἦθελα νὰ ῥεῦρω μὲ τί δικαίωμα.

— Μὲ τὸ δικαίωμα, τὸ ὅποῖον ἔχουν οἱ ἔξυπνοι ἐπὶ
τῶν βλακῶν, τῶν πτωχῶν τῷ πνεύματι. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν
αὐτὴν ἐγὼ σὲ παίρνω ὑπὸ τὴν προστασίαν μου, καὶ σὲ
σώζω.

— Τί περίεργος ἄνθρωπος! Ἀλλὰ γνωρίζεις τοῦλάχισ-
τον τὴν ἀρραβωνιαστικὴν μου;

— Εἰξεύρω ὅτι εἶνε γυναικα τοῦ θεάτρου . . . μία τρα-
γωδίστρια καὶ μὲ ἀρκεῖ. Σὺ δὲν ἤμπορεῖς νὰ τὴν νυμφευ-
θῇς. Πῶς ὀνομάζεται;

— Βικτωρίνα.

— Βικτωρίνα Ῥοκασπάνη;

— Μάλιστα· μήπως τὴν γνωρίζεις;

— Ἔως τώρα σοῦ εἶπα ὅτι δὲν ἤμπορεῖς νὰ τὴν νυμ-
φευθῇς· ἤδη σοῦ λέγω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὴν νυμφευθῇς.

— Καὶ ποῖος ἤμπορεῖ νὰ μ' ἐμποδίσῃ;

— Ἐγώ, διότι ἐκείνη ἢ νὰ δέν σ' ἀγαπᾷ.

— Πῶς τὸ εἰξεύρεις;

— Κύτταξέ με ἔς τὸ πρόσωπο· ἐὰν ἤθελα, ἤμποροῦσα
νὰ σοῦ τὴν πάρω σὲ δυὸ ἡμέραις.

— Αὐτὰ εἶνε λόγια.

— Σὲ λυποῦμαι, καϋμένε.

— Ἔχε τὴν ἰδέα σου· ἀλλὰ μοῦ φαίνεται ὅμως πῶς δὲν εἶνε διαγωγὴ αὐτὴ νὰ ἔλθῃς νὰ μὲ προσβάλῃς μέσα εἰς τὸ ὅπιτι μου. Ὁ Ῥοβοάμ προσέφερε τὰς λέξεις ταύτας μετὰ τόνου τόσον παρακινήτικοῦ καὶ δραματικοῦ, ὥστε ὁ Ἀντωνάκης, ἀντὶ νὰ ἀπαντήσῃ ἔλαβε τὴν ῥάβδον καὶ τὸν πῖλόν του, καὶ ὑποκλίνας βαθέως εἶπε μετὰ τοῦ σοβαροῦ καὶ τοῦ ἀστείου:

— Κύριε Ῥοβοάμ, μὲ συγχωρεῖτε διὰ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβον νὰ σᾶς ἦμαι φίλος, μετὰ τινὰς ὅμως ἡμέρας θὰ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, καὶ ἐξῆλθε.

Ὅτε ὁ Ἀντωνάκης ἦτο ἐπὶ τῆς τελευταίας βαθμίδος τῆς κλίμακος, ἐστράφη πρὸς τὸν Γιάννην, τὸν συνοδεύσαντα αὐτὸν μέχρις ἐκεῖ, καὶ τῷ ἐψιθύρυσεν εἰς τὸ οὖς :

Αὐτὸς ὁ δυστυχὴς εἶνε ἄρρωστος, καὶ βαρὶά μάλιστα, γιὰ τοῦτο χρειάζεται ἓνα γιατρικὸ πολὺ δυνατὸ, δραστήριο, φοβερό, καὶ ἔχω ἐγὼ ἀπ' αὐτό, ὥστε βοήθησέ με καὶ σὺ καὶ θὰ τὸν σώσωμε.

Τὴν ἐσπέραν κατὰ τὸ σῦνηθες ὁ Ῥοβοάμ μετέβη παρὰ τῇ μελλονύμφῳ. Δύνασθε δὲ νὰ φαντασθῇτε πῶς ἔμεινεν, ἰδὼν ἐκεῖ καὶ τὸν Ἀντωνάκην, τὸν αὐθάδη ἐκεῖνον Ἀντωνάκην, ὅστις ἔκειτο ἐξηπλωμένος ἐπὶ τῆς γωνίας τοῦ ἀνακλίντρου μεθ' ὅλης τῆς ἐλευθερίας, τῆς μόλις ἀνεκτῆς ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἢ εἰς τὸ θέατρον ἐν τινὶ θεωρείῳ τῆς τετάρτης σειρᾶς, κατὰ τινὰ παράστασιν ὑπὲρ πτωχῆς τιγὸς οἰκογενείας διδομένην.

Ὅπως ἐννοηθῇ δὲ τοῦτο (καθ' ἃ λέγουσιν οἱ σχολιασταὶ ἀρχαίων γραφῶν) πρέπει νὰ γίνῃ γνωστόν, ὅτι ὁ Ἀντωνάκης κατὰ τὴν πεντάμηνον διαμονὴν τοῦ ἐν Μεδιολάνοις ἐξεῦρε τὸν τρόπον τοῦ νὰ περιέλθῃ εἰς οἰκειοτάτην σχέσιν μετὰ τῆς κυρᾶ-Καμίλλας, καὶ ἰδίως μετὰ τῆς κόρης αὐτῆς Βικτωρίνας.

Κυνηγὸς τὰ μάλα πεπειραμένος ἐνόμισεν ὅτι ἡ ὑπολαίς ἐκείνη θὰ ἦτο ζωῦφίον τι ἡμέρον καὶ σχεδὸν τιθασσευμένον, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ τὸ συλλάβῃ καὶ διὰ τῶν χειρῶν, ἀλλ' ὑπελόγισεν ἄνευ τοῦ ξεροδόχου, διότι ἡ κυρὰ-Καμίλλα παρηκολούθει πάντοτε τὸν ἀκάματον κυνηγὸν διὰ τοῦ μόνου ἐκείνου καὶ φοβεροῦ ὀφθαλμοῦ, ὅστις ἰσοδυναμεῖ πρὸς τέσσαρας. Ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Ἀντωνάκης εἰς δύο μηνῶν ἐρωτικὴν θεραπείαν ἐνδεδλεχῇ καὶ καρτερικὴν δὲν ἡδυνήθη νὰ εὐρεθῇ ποτὲ εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ καθσῇ ἔστω καὶ ἅπαξ, ἅπαξ μόνον, πλησίον τῆς Βικτωρίνης. Μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς κόρης παρενέβαινον πάντοτε τὰ φοβερά νεῦρα καὶ τὰ γωνιαῖα κόκκαλα τῆς μητρός, ἥτις καλέσασα ἡμέραν τινὰ τὸν νεανίαν, τῷ εἶπε καυστικῶς.

— "Ἡ μέσα, ἡ ἔξω ! "Ἡ ὑποσχεθῆτε ὅτι θὰ τὴν πάρετε, ἢ ἀραιώσατε τὰς ἐπισκέψεις σας.

— Νὰ τὴν πάρω ! "Ἀχ, ὁ Θεὸς γνωρίζει τὴν καρδίᾳ μου ! Ἀλλὰ δὲν εἴμπορῶ, δὲν εἴμπορῶ. Μάθετε ὅτι ἔχω δεσμὸν τινα ἱερὸν . . . μοιραῖον . . . ἄλυτον. Μόλις ἐτελείωσα τὸ γυμνάσιον συνήντησα μίαν κόρην . . . ἕναν ἄγγελον κατὰ τὴν ἀγνείαν καὶ τὴν ἀθωότητα . . . μίαν ῥάπτριαν πανταλορίων ἀνδρικῶν.

— Ἀρκεῖ, διέκοψεν ἡ κυρὰ-Καμίλλα, τὰ ἐπίλοιπα τὰ φαντάζομαι. Ἀλλὰ . . . ἕνα ἄλλο πρᾶγμα καλλίτερα· ἡμπορεῖτε νὰ μὲ δανεῖστε χίλια φράγκα ;

— "ὦ ! πόσον λυποῦμαι ! . . . ὅτι δὲν ἔχω . . .

— Διστάζετε ἴσως ;

— "ὦ ! σᾶς βεβαιῶ ὅτι λυποῦμαι . . .

— Εἰξεύρετε ἐσεῖς πόσον λεπτὴ εἶμαι ἐγὼ ὅσον ἀφορᾷ αὐτὰ τὰ πράγματα.

— "ὦ ! βεβαιότατα !

— Λοιπόν ;

— "Ἦθελα νὰ ἤμην ὁ βαρῶνος Ῥότσχिल्δ, διὰ νὰ σᾶς

ἀνοίξω τὰ κιβώτιά μου, ἐπειδὴ ὅμως εἶμαι ὁ κύρ Ἀντωνάκης, ὁ ἄπλους Ἀντωνάκης, δὲν δύναμαι νὰ κάμω ἄλλως πὺς παρὰ νὰ σᾶς ἀνοίξω τὸ πτωχό μου χαρτοφυλάκιον καὶ νὰ σᾶς εἶπω ταπεινῶς· «ἰδοῦ, ὁλόκληρος ἡ περιουσία μου. ἐν χαρτονόμισμα τῶν ἑκατὸν φράγκων τῆς Ἰταλικῆς Τραπεζίης, τὸ ὁποῖον ἔχει κοκκινίσει ἀπὸ ἔντροπή...»

Εἰς τὴν ἀναιδῆ αὐτὴν πρότασιν, ἡ κυρὰ-Καμίλλα μετὰ σχήματος ὀργῆς ὀλίγον συσχεθείσης καὶ βαθείας ἀγανακτήσεως ἔδραξε τὸ χαρτονόμισμα, καὶ ἀφοῦ τὸ περιέπλεξεν ἀσπλάγχχνως μεταξὺ τῶν δακτύλων της, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸ σφαιρικόν τι σχῆμα, τὸ ἔρριψεν ἐν ἀκαρεὶ εἰς τὸ θυλάκιον τοῦ φορέματός της. Ἡ αἵτησις τῶν χιλίων φράγκων ἐπανελήφθη καὶ τὴν ἐπομένῃν ἐσπέραν, ὁ δὲ Ἀντωνάκης ἀπήντησε «δὲν τα ἔχω, ἀλλ' ἂν θέλῃς ἓνα ποτῆρι ἀπὸ τὸ αἶμά μου...»

Ἡ δυστυχὴς γυνή, ἐπὶ τῇ ἀποκρίσει ταύτῃ ἠσθάνθη τοιαύτην τινὰ συγκοπήν ἐν τῇ καρδίᾳ, ὥστε μὴ ὑποφέρουσα τὸν σπασμὸν ἔκλινε τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ ἔρεισματος τῆς καθέδρας καὶ ἀπεκοιμήθη, ὕπνον σχεδὸν ἐνὸς τετάρτου, βαρύτετον ὅμως καὶ τοιοῦτον, οἷος ἤδυνήθη νὰ διαταράξῃ τὴν ψυχὴν τῆς κυρὰ-Καμίλλας διὰ παραδοξοτάτου ὀνείρου.

Μόλις ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, τῇ ἐφάνη καθ' ὕπνου ὅτι τὸ δωμάτιόν της ἐνηλλάσσετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον μὲ τὸ ἐπιχάριτον κηπάριον τῆς Μαργαρίτας, τῆς ποιητικῆς κόρης τοῦ Γκαϊτε καὶ τοῦ μουσικοδιδασκάλου Γουνά.

Τὰ ἄστρα ἤστραπτον ἐν τῷ οὐρανῷ· ὁ αἴρ ἦτο μεστὸς ἠλεκτρισμοῦ, ἡ δὲ λυχνία, τεθειμένη ἐπὶ τῆς ἐν τῷ μέσῳ τραπέζης, ἐκάπνιζεν ὡς πασσᾶς.

Ἐνῶ ἡ Μαργαρίτα, — ἥτις κατὰ τὴν φωνὴν ἠδύνατο νὰ ἐναλλαχθῇ μὲ τὴν Βικτωρίαν —, ἐστηρίζετο νωχελῶς ἐπὶ τοῦ ἐπιγείου παραθύρου τῆς οἰκίας αὐτῆς, «*casta e pura*»,

ἀγρῆς καὶ καθαράς, ὡς βεβαίῳ τὸ βιβλιάριον, ὁ περιπαθὴς Φαῦστος, ὅστις βλεπόμενος ἐκ πλαγίου ὁμοίαζε σφόδρα τὸν Ἀντωνάκη, περιεζώννεν αὐτὴν ἐρωτικῶς διὰ τοῦ βραχίονος, καὶ σύρων πρὸς ἑαυτὸν μετὰ γλυκείας βίας, ἐπλησίαζε τὰ φλογισμένα χεῖλη του εἰς τὸ στόμα τῆς ὥραίας κόρης . . . τοιουτοτρόπως δέ, πάντοτε καθ' ὕπνου, τῇ ἐφάνη ὅτι ἤκουσε μαγευτικὴν τινα μουσικὴν, ἀγγελικὴν συναυλίαν στεναγμῶν, βλεμμάτων, φωνῶν διακεκομμένων καὶ λέξεων μόλις ψιθυριζομένων, συνηδευομένων μακρόθεν ὑπὸ στικτῆς κρούσεως φιλημάτων, ὡς ὑπὸ ἐλαφροτάτου τρομώδους (tremolo) βιολίων . . .

“Ὅτε δὲ τοῦ ἔρωτος ἡ δυωδία ἔφθασεν εἰς τοὺς τελευταίους ἤχους· ὅτε ὁ Φαῦστος — κατὰ τὸ βιβλιάριον — ἐπειράθη νὰ ὑπερπηδήτη τὸ παράθυρον, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὸ δωμάτιον τῆς Μαργαρίτας . . .

— “Α ! μόνον αὐτὸ ὄχι· ἐκραύγασεν ἡ κυρά-Καμίλλα ἀφρυπνισθεῖσα παρευθὺς καὶ ἐγερθεῖσα.

Εἰς τὴν ὀξείαν καὶ ἀγρίαν ἐκείνην κραυγὴν ἡ Βικτωρίνα καὶ ὁ Ἀντωνάκης ἔμειναν ἐκπληκτοί, συγκεχυμένοι, ἀναυδοί. Ἐφαίνοντο ὡς δύο κλέπται συλληφθέντες ἐπ’ αὐτοφώρῳ μὲ τὸ κλοπιμαῖον ἀνὰ χεῖρας.

Ἐγένετο σιωπὴ τριῶν λεπτῶν τῆς ὥρας, καὶ μόνον αἱ πτήσεις τῶν μυῶν ἠκούοντο.

Ὁ ὀρθαλμὸς τῆς κυρά-Καμίλλας περιστρεφόμενος ἀπειλητικῶς ἐντὸς τῆς αἵματηρᾶς καὶ διεσταλμένης κόγχης του ἐφαίνετο ὅτε μὲν λευκός, ὅτε δὲ πράσινος καὶ ὅτε ἐρυθρός, ὡς τὰ νυκτερινὰ σημεῖα σιδηροδρομικῆς ἀμαξοστοιχίας.

Ἐπὶ τέλους, πλησιάσασα πρὸς τὴν θυγατέρα της, εἶπεν αὐτῇ μετὰ τόνου ζωηροῦ καὶ ἐπιβλητικοῦ :

— Πάρε τὸ φῶς καὶ πήγαινε νὰ κοιμηθῇς ἀμέσως . . . εἴτα δὲ στραφείσα πρὸς τὸν νέον :

— Κύρ Ἀντωνάκη, αὐτὸ εἶναι τὸ καπέλλο σας· ὀρίστε ἢ θύρα. Σ' τὸ καλὸ καὶ σκεφθῆτε καλὰ.

Ὁ Ἀντωνάκης, χωρὶς νὰ ἀναμένη νὰ ἐπαναληφθῇ ἡ πρόσκλησις αὕτη, ἔλαβε τὸν πῖλόν του, ἐχαιρέτισε καὶ ἐξῆλθε.

Ἀλλὰ τὴν ἐπομένην ἡμέραν πάλιν μετέβη ἐκεῖ ἀνυπόκριτος καὶ εὐθυμος, καὶ ὠμίλησεν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν, ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι τὸ τῆς παρελθούσης ἐσπέρας δυσάρεστον περιστατικὸν οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἀπλῇ τις παρενόησις, καὶ ἴσως ἴσως ἀκόμη καὶ ὀφθαλμαπάτη ἀπὸ μέρους τῆς κυρά-Καμίλλας, ἥτις, ἐπειδὴ κατὰ τινας στιγμὰς εἶχεν εὐπροσ-ἡγορον χαρακτῆρα καὶ εὐπρόσιτον συνδιηλλάγη ἐπὶ τέλους, ἐννοητέον δὲ ὅτι, ὅπως τὴν συνδιαλλάξῃ, ἐχρειάσθησαν ἐπιχειρήματα στερεὰ... ἀποδείξεις καὶ λόγοι πειστικώτατοι... καὶ τέσσαρες γραμμαὶ συγγνώμης γεγραμμέναι ἐπὶ ἐνὸς χαρτονομίσματος τῶν χιλίων φράγκων τοιούτοτρόπως δὲ ἡ πίστις ἀνεγεννήθη ἀμφοτέρωθεν, ὅτε ἰδοὺ καὶ παρατηρεῖ ὁ Ἀντωνάκης ὅτι ἡ Βικτωρίνα ἤρχισε πράγματι νὰ τὸν ἀγαπᾷ, καὶ νὰ τὸν ἀγαπᾷ μάλιστα σοβαρῶς.

Τοῦτο τοσοῦτον ἔθλιψεν αὐτόν, ὥστε ἔλαβε τὴν κατ'εὐθεῖαν πρὸς τὴν Σούζαν ἀγούσαν, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐγνώσθη περὶ αὐτοῦ.

* *
*

Μόλις δὲ ὁ Ἀντωνάκης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, αἱ δύο γυναῖκες κατεπλήρωσαν αὐτὸν περιποιήσεων καί, ὡς φυσικόν, τῷ διηγήθησαν ἀμέσως περὶ τοῦ συμφωνηθέντος συνοικεσίου.

Ὁ Ἀντωνάκης, καὶ τοι εἶχε μάθει τὰ πάντα παρὰ τοῦ Γιάννη καὶ τοῦ Ροβοάμ, προσεποιήθη ὅτι οὐδὲν γνωρίζει, εἰς δὲ τὴν ἀγγελίαν ὅτι ἡ Βικτωρίνα ὑπανδρεύετο, ἐξέβαλε κραυγὴν ἐκπλήξεως καὶ λύπης, καὶ ἔδακνε λυσσώδως τὴν ἄκραν τοῦ λινοῦ του ῥινομάκτρου.

— Αὐτοὶ λοιπόν ; ἠρώτησεν ἡ μήτηρ, τί σημαίνει αὕτη ἡ παντομίμα ;

— Τίποτε, τίποτε, ἀπῆντησεν οὗτος, μοὶ ἐπῆλθε μία ἰδέα εἰς τὴν κεφαλὴν· καὶ ταῦτα λέγων ἔρριψεν ἐν βλέμμα ταχὺ καὶ σπινθηροβόλον ἐπὶ τῆς Βικτωρίνας.

Ἡ δυστυχὴς κόρη ἠσθάνθη ῥίγος καθ' ὅλον της τὸ σῶμα, καὶ κατέστη περίλυπος.

Ὁ Ἀντωνάκης διηγήθη τὰ ταξείδιά του, τὰς τύχας του, καὶ κατέληξεν ὁμολογῶν εἰλικρινῶς ὅτι ἀπέκαμε πλέον νὰ διάγῃ βίον νομαδικὸν καὶ ἄνευ σκοποῦ.

— Καὶ διατί δὲν ἁνδρεύεθε ; τῷ εἶπεν ἡ κυρά-Καμίλλα.

— Αὐτὸ ἐπεθύμουν . . . ! αὐτὸ ὠνειρευόμην. Ἀλλὰ . . . καὶ ἐνταῦθα ῥίπτει πάλιν καὶ ἕτερον βλέμμα κεραυνοβόλον ἐπὶ τῆς Βικτωρίνης.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰσῆλθε καὶ ὁ Ῥοβοάμ.

— Σᾶς παρουσιάζω τὸν ἀρραβωνιαστικὸν τῆς κόρης μου.

Ὁ Ἀντωνάκης ἐκλινεν ἐλαφρῶς τὴν κεφαλὴν, ταῦτο δὲ ἔπραξε καὶ ὁ Ῥοβοάμ, ὅςτις ἐκβαλὼν ἀνθοδέσμην προσέφερεν αὐτὴν ἐπιχαρίτως εἰς τὴν μελλοννυμὸν του.

— Ὡ ! μὴ, σᾶς παρακαλῶ ἀπόψε τὰ ἄνθη δὲν ἔμπορῶ νὰ τὰ ὑποφέρω, εἶπεν ἡ Βικτωρίνα, ποιήσασα μορφασμούς· τινες, οἵτινες μεθερμηνεύμενοι καλῶς θὰ ἐστήμαινον, « τί ὀχληρὸς ἄνθρωπος. »

— Δεχθῆτέ τα, ἂν μ' ἀγαπᾶτε, εἶπεν ὁ Ῥοβοάμ, καὶ ἔλαθεν ἡ κόρη τὴν ἀνθοδέσμην μετὰ τινος ὀργῆς, καὶ ἤρχισε νὰ ἐκφυλλίζῃ τὰ ἄνθη. Μετὰ τινος στιγμᾶς εἶχον μείνει μόνον τὰ στελέχη, τὰ ὁποῖα ἡ Βικτωρίνα ἔρριψεν εἰς τὴν ἐστίαν, καὶ παρετήρησε τὸν Ἀντωνάκην, οὗτος παρετήρησε τὸν Ῥοβοάμ, καὶ ὁ Ῥοβοάμ τὴν κυρά-Καμίλλαν, ἥτις ἀφοῦ παρετήρησεν ὅλους εἶπε καθ' ἑαυτὴν μετὰ τόνου διστακτικοῦ· « ἢ ἐγὼ δὲν καταλαμβάνω τίποτε ἢ ὅλοι εἶναι τρελοί. »

Ἡ συνδιάλεξις κατ' ἐκείνην τὴν ἐσπέρην ἐτηρήθη ψυχρά, μονότονος καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον οἱ δύο νέοι ἠγέρθησαν καὶ ἀνεχώρησαν. Ὅτε ἔφθασαν εἰς τὴν ἔξω θύραν,

— Καλὴν-νύκτα, εἶπεν ὁ Ἀντωνάκης, ὁ δὲ Ῥοβοάμ. ἀντὶ νὰ ἀποκριθῇ τῷ ἔκλεισε τὴν θύραν εἰς τὸ πρόσωπον.

— Ὑπεσχέθην νὰ σὲ θεραπεύσω, καὶ θὰ σὲ θεραπεύσω, ἀνεμάσθησεν ὁ Ἀντωνάκης, καταβαίνων τὰς βαθμίδας καὶ τρίβων τὰς χεῖρας εἰς ἔνδειξιν εὐαρεσκείας.

* *

Πιστὸς εἰς τὸ πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον εἶχε προδιαγράψει, ὁ Ἀντωνάκης ἐν ὀλίγαις ἡμέραις εἶχε καταστῇ ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς τῆς μητρὸς καὶ ὁ ἀνταγαπώμενος ἑραστῆς τῆς θυγατρὸς. Ὁ Ῥοβοάμ. δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τοῦτο κατ' οὐδένα τρόπον. Ὁ Ἀντωνάκης ἦτο πλουσιώτερος, ὠραιότερος, συμπαθέστερος αὐτοῦ· ἔπειτα πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ ἄλλο τι. Ὁ Ἀντωνάκης ὑπῆρξε διὰ τὴν Βικτωρίαν ὁ πρῶτην φορὰν κινήσας αὐτὴν εἰς ἔρωτα, οἱ δὲ πρῶτοι ἔρωτες ἀφίνουσι πάντοτε εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας πληγὴν τινα ἐξ ἐκείνων, αἵτινες αἰμάσσουσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ ἀναξέονται πολὺ εὐκόλως.

Ὁ Ἀντωνάκης, συναντήσας μετὰ τινος ἡμέρας καθ' ὁδὸν τὸν πιστὸν ὑπηρέτην τοῦ Ῥοβοάμ., ἠρώτησεν αὐτόν:

— Αἶ, πῶς εἶνε ὁ ἄρρωστος μας;

— Ὑποφέρει πολὺ.

— Ἄφες τον νὰ ὑποφέρῃ· ἔπειτα σοὶ εἶχα εἰπεῖ ὅτι ἡ θεραπεία θὰ φέρῃ πόνους· φοβοῦμαι ὅμως πάντοτε μήπως ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν κάμῃ καμμίαν ἀνοησίαν. . .

— Ὅποια ἀνοησία καὶ ἂν κάμῃ, δὲν θὰ ἦνε τόσο μεγάλη ὅσῃν θὰ ἔκαμνεν, ἂν ἐσυγγένευε μὲ τὴν κυρὰ-Καμίλλα.

— Εἰξέυρεις ὅμως ὅτι ὑπάρχει εἰς τὸ μέσον μία ἐπιστολή;

— Τὸ εἰξεύρω· εἶνε ἓνα ἔγγραφο, ποῦ δὲν εἶνε τόσο καλὸ γιὰ τὸν Ῥοβοάμ, καὶ θὰ καταστραφῇ· σὲ τὸ λέγω ἐγώ!

— Σὰν νὰ ἦνε ἀδύνατο! ἐγὼ δὲν εἰμφορῶ νὰ ἐννοήσω πῶς εἶνε δυνατὸν ἓνα ζῶον λογικὸν νὰ ἐπιμένῃ νὰ ἀγαπᾷ μίαν γυναῖκα, ἡ ὁποία δὲν τὸν ἀγαπᾷ.

— Αἶ, φίλε μου, αὐτὴ εἶνε κοινὴ ἀσθένεια καὶ ἰδίως μεταξὺ τῶν βλακῶν καὶ ἐκείνων, οἵτινες εἶνε πτωχοὶ τῷ πνεύματι. Ἀλλὰ θὰ τὸν θεραπεύσωμεν.

— ὦ! σᾶς παρακαλῶ πολὺ.

— Μὴν ἀμφιβόλης, ἔπεςε σὲ καλὰ χέρια.

* *

Τὴν πρώτην τῆς ἐπιούσης ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς κυρᾶ-Καμίλλας διεδραματίζετο σκηνὴ τις πολὺ θλιβερά, καὶ ἰδοὺ πῶς.

Παρουσιάζεται ὁ Ῥοβοάμ ἐξαίφνης καὶ εἰς ὥραν ἀσυνήθην, ἔχων ἀγρίους τοὺς ὀφθαλμούς, ἐν ἀταξίᾳ τὴν κόμην, ἀφροὺς εἰς τὸ στόμα καὶ ἐν ρεβόλβερ κενὸν εἰς τὸ θυλάκιόν του, μόλις ὑποφαινόμενον, καὶ λέγει:

— Θέλω ἐκεῖνος ὁ ἀχρεῖος νὰ μὴ ξαναπατήσῃ πλέον τὸ πόδι ἐς αὐτὸ τὸ ἴσπῑτι.

— Καὶ δὲν μᾶς λέτε, παρακαλῶ, τί εἶνε αὐτὸ τὸ θέλω καὶ δὲν θέλω; Εἰς τὸ ἴσπῑτι μου μέσα ἐγὼ εἶμαι ἡ νοικοκυρά, ἐκραύγασεν ἡ κυρᾶ-Καμίλλα μὲ τόνον *sol diesis* τοῦ στήθους, ὥστε νὰ τὸ φθονήσωσιν οἱ διασημότεροι βαρύτενοι τοῦ καιροῦ μας.

— Ἡ αὐτός, ἡ ἐγὼ· αὐτὸ ἔξεύρω νὰ ἴπῳ ἐγώ, καὶ ἀλλοίμονον ἂν τὸν ξαναεπιτύχω ἐδῶ· ὁ ἓνας ἀπ' τοὺς δύο μας δὲν θὰ ἔγῃ ζωντανὸς ἀπὸ ἰδῶ μέσα.

Κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐκρουν τὴν θύραν. Ἡνοῖξεν ἡ Βικτωρίνα, μόλις δὲ εἶδε τὸν Ἀντωνάκην, ἤρχισε νὰ ὠρεται ὅλη περίφοβος.

— Φύγε δι' ἀγάπην τοῦ Θεοῦ! διότι ἐκεῖνος ὁ ἄθλιος θέλει νὰ σὲ φονεύσῃ.

— Τί εἶνε αὐτὰ τὰ παχιά λόγια ; εἶπεν ὁ Ἀντωνάκης, καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Ῥοβοάμ :

— Τί ζητεῖτε ἀπὸ ἐμέ ; ἠρώτησεν ἀταράχως.

— Κλέφτη ! ἐκραύγασεν ὁ Ῥοβοάμ.

— Σοῦ ἐκλεψα τίποτε ;

— Τὸ πᾶν μου ἔκλεψες . . . τὴν ἡσυχίαν μου, τὴν εὐτυχίαν μου, τὴν ἀγάπην μου, ἡ ὁποία μὲ ἔκαμε νὰ ἀγαπῶ τὴν ζωὴν. Ἀλλ' ἐὰν ἡ θεία δίκη δέν σε τιμωρήσῃ, εἶνε τὰ δικαστήρια, τὰ ὁποῖα θὰ σὲ βάλουν σ'τὴ θέσι σου· ναί, μάθε ὅτι ὑπάρχει ἓνα ἔγγραφον, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἔγγραφον φαίνονται καθαρὰ καθαρὰ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ.

— Κατηραμένον ἔγγραφον ! εἶπεν ἡ Βικτωρίνα μετὰ πικρίας· ἰδοὺ, κύτταξε πόσο τὸ λογαριάζομε τὸ ἔγγραφόν σας, καὶ ἐκβαλοῦσα ἐν τεμάχιον χάρτου γεγραμμένον καὶ περιπτυγμένον ἔσχισεν αὐτό.

— Στάσου, ἀνόητη, ἐκραύγασεν ἡ μήτηρ, ἐκτείνουσα βιαίως τὴν χεῖρα, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐγγράφου, ἀλλ' ἀκαίρως.

Ὁ Ῥοβοάμ συνήγαγε τὰ τεμάχια, τὰ ἐξήτασε καλῶς, τὰ ἐφύλαξεν εἰς τὸ θυλάκιόν του, καὶ ἀποχωρῶν πρὸς τὴν θύραν ἀνεφώνησε περίλυπος, « ἀφοῦ ἔτσι ἤθελεν ὁ Θεός, γεννηθήτω τὸ θέλημά του. »

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὁ Ῥοβοάμ δὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκόν του. ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἐπιοῦσαν : ὁ δὲ Γιάννης εἰς ὅσους ἠρώτων περὶ αὐτοῦ ἀπεκρίνετο μετὰ θλιβεῆς προαισθήσεως :

— Ἡ ἔφυγε γιὰ τὴ Νίκαια, ἡ πῆγε νὰ πέσῃ σ'τὸν Ἄρνο· κατὰ τὴ δίκή μου ὅμως ἰδέα πάω νὰ πιστεύσω ὅτι θὰ ἔπεσε σ'τὸν Ἄρνο, γιὰτί ἐφόρεσε τὸ νυκτικὸ του καὶ ἓνα ἐλαφρὸ ἐπανωφόρι.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀντωνάκης μετὰ τὴν σκηνήν, ἥτις διεδρα-

ματίσθη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ῥοβοάμ, ἐσκέφθη ὠριμώτερον, καὶ παρατήρησεν ὅτι ἔπαιξεν ἐν παιγνίδιον πολὺ ἐπικίνδυνον, τότε δέ, καὶ μόνον τότε ἤρχισε νὰ ἐννοῇ ὅτι, ἐνεκεν ἀξιεπαίνου μανίας τοῦ νὰ σώσῃ τὸν φίλον του, εἶχε περιπλέξει ἑαυτὸν εἰς τόσον δυσάρεστον θέσιν, ἐξ ἧς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ τόσον εὐκόλως· ἄλλως τε δὲ καὶ διότι ἡ κυρά-Καμίλλα ἀφ' ἐνὸς καὶ ἡ Βικτωρίνα ἀφ' ἐτέρου εἶχον λίαν ἐπιτηδείως κατορθώσει, ὥστε πρὶν ἀπέλθῃ ἐκεῖθεν νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰς τυπικὴν τινὰ ὑπόσχεσιν· μόνον δὲ ὅτε ἐφθασεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ἐπανεῦρε τὴν συνήθη του ἐνέργειαν καὶ τὴν συνήθη του ἀπερισκεψίαν, λαβὼν δὲ φύλλον χάρτου ἔγραψεν ἐν ὅλῃ τῇ σπουδῇ τὰς ἐξῆς ὀλίγας γραμμάς:

» Ἀγαπητὴ Βικτωρίνα ».

« Δεσμός τις ἱερός... μοιραῖος... ἄλυτος... μὲ ἐμποδίζει νὰ τηρήσω πᾶν ὅ,τι ὑποσχέθην. Μὴ με κατα-
» ρᾶσι. Αὐπῆστού με μᾶλλον. Ἀναχωρῶ ἐν ἀπελπισίᾳ. Ὑ-
» γίαινα διὰ παντός. »

» Ἀντωνάκης ».

Ἐκλείσσε τὴν ἐπιστολὴν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὴν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον· ἀκολούθως ἐτοιμάσας τὰ πράγματά του καὶ ἐξοφλήσας τὸν λογαριασμὸν τοῦ ξενοδοχείου, ἐπορεύθη εἰς ἀναζήτησιν ἄλλου τοιούτου, ὅπως ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τὸν ζητήσωσι, μὴ τὸν εὕρωσι. Εὔρε λοιπὸν ἄλλο ξενοδοχεῖον, καὶ κατεκλίθη ἐκεῖ πολὺ ἐνωρίς μὲ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως τὴν ἐπαύριον εἰς Λιβόρνον μὲ τὴν κατ' εὐθείαν ἀμαξοστοιχίαν τῆς πρωίας.

Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον τὸ πρῶτ' μόλις ἐξύπνησεν, ἤκουσεν ἐφημεριδοπώλῃν τινά, ὅστις διερχόμενος κάτωθεν τοῦ παρθύριου τοῦ ἐφώναζε μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς του:

— « Τὸ Ἑθνικὸν Πνεῦμα... καὶ ἡ δηλητηρίασις μιᾶς νέας· διαβάστε, κύριοι! » Ὁ Ἀντωνάκης εἰς τὸ ἀκουσμα τοῦτο κατελήφθη ὑπὸ τρόμου, καὶ καταβὰς εἰς τὸν δρόμον ἠγόρασε τὴν ἐφημερίδα καὶ ἀνέγνωσε:

«Χθὲς τὸ ἑσπέρας νεᾶνίς τις Βικτωρίνα Σ... ὀνομαζομένη, αἰοδός, κατέπιεν ἰσχυρὰν δόσιν θείου. Ὁ ἱατρὸς καταφθὰς ἐν καιρῷ ἐλπίζει νὰ τὴν σώσῃ. Ἡ δυστυχὴς αὕτη φαίνεται νὰ ἦνε θυμὰ μαύρης τινὸς προδοσίας. Ἡ δικαιοσύνη βαίνει ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ ἐνόχου.»

Ὁ Ἀντωνάκης ἀναγνούς τὸ διάφορον τοῦτο κατελήφθη ὑπὸ σκοτοδίνης· ἐν τῇ πυρεσσούσῃ φαντασίᾳ του τῷ ἐφαίνετο ὅτι βλέπει τοὺς χωροφύλακας, οἵτινες ἤρχοντο νὰ τὸν συλλάβωσιν· ἐφαντάζετο ὅτι ὠδηγεῖτο εἰς τὰς φυλακάς, ἔπειτα ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτοῦ, ἀκολούθως εἰς τὸ κακουργιοδικεῖον ἐπὶ τοῦ ἐδωλίου τοῦ κατηγορουμένου... καὶ τέλος ἔβλεπε τὸν εἰσαγγελέα, τοὺς συνέδρους, τὸν πρόεδρον αὐτῶν μὲ τὰς χρυσοκολλήτους διόπτράς του, τὰς καταβεβλημένας φυσιογνωμίας τῶν ἐνόρκων, καὶ ἤκουε τὴν ἔρρινον φωνὴν τοῦ κλητῆρος φωνάζοντος «ὁ κατηγορούμενος.»

Ὑπὸ τὸ κράτος πυρετώδους ταραχῆς ἐνεδύθη τὸ ἐπανωφώριόν του ἐπὶ τῆς κοιτωνίδος, ἣν ἐφόρει, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Βικτωρίνας.

Ἡ κυρὰ-Καμίλλα μόλις εἶδεν αὐτὸν τὸν ἤρπασεν ἀπὸ τοῦ περιλαίμιου τοῦ ἐνδύματός του, κραυγάζουσα ὅλαις δυνάμεσι :

— Νά, ὁ δολοφόνος τῆς κόρης μου, νά τος !

Τὸ δωμάτιον ἦτο πλήρες ἀνθρώπων· μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων παρετῆρει τις τὸν συνήθη ἀδελφόν, τὸν χορογράφον, τοῦ ὁποίου τὸ ἕτερον σκέλος ἦτο ἐκ ξύλου, καὶ τὸν τυφλὸν τυμπανιστήν, τὸν συνταξιοῦχον τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων,

Ὅτε ἡ Βικτωρίνα ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ Ἀντωνάκη, ἠγέρθη ἀπὸ τοῦ ἀνακλίντρου, ἐφ' οὗ ἔκλειτο, καὶ τρέξασα εἰς προὔπαντησιν ἐρρίφθη ἐπὶ τοῦ τραχήλου του, κλαίουσα καὶ κραυγάζουσα ἀπελπιστικῶς.

— "Ω! δὲν θά μ' ἀφήσῃς πλέον, δὲν εἶνε ἀλήθεια ; ναί·

εἶπέ μου ὅτι θὰ ᾔσαι ἰδικός μου . . . καὶ διὰ πάντοτε μάλιστα.

Ὁ Ἀντωνάκης μὴ ἤξεύρων τί νὰ ἀποκριθῇ, ἤρχισε νὰ κλαίῃ καὶ αὐτός.

Ἦτο μεσημέρια, καὶ ἔκλαιον ἀδιακόπως.

Τὴν δευτέραν τῆς ἐπιούσης ἐβδομάδος ὥραϊον ζεῦγος νεαρῶν συζύγων συνοδευομένων ὑπὸ τεσσάρων ἢ πέντε προσώπων κατήρχετο φαιδρὸν τὴν κλίμακα τοῦ Παλαιοῦ Παλατίου, ἔνθα τὸ Δημαρχεῖον. Ὅτε δὲ ἐπέβαινον τῆς ἀμάξης, συνήντησεν αὐτοῖς κύριός τις, ὁ ὁποῖος ἀποκαλυφθεὶς μετὰ σεβασμοῦ τὴν κεφαλὴν, προσέφερερ χωλαίνων, ἀλλὰ μετ' ἐξαιρέτου χάριτος, ἐκλεκτὴν ἀνθοδέσμην εἰς τὴν νεόνυμφον.

Ἡ σύζυγος ἦτο ἡ Βικτωρίνα, ὁ κύριος . . . τὸν ἐμαντεύσατε, ἦτο ὁ Ῥοβοάμ.

Ὁ Ἀντωνάκης, ὅστις ἦτο ὁ γαμβρός, ὡς εὐφυῆς ἀνὴρ ἔτεινε τὴν χεῖρα πρὸς τὸν φίλον, παρασύρας δ' αὐτὸν κατ' ἰδίαν καὶ δεῖξας τὴν σύζυγον ἐψιθύρισεν εἰς τὸ οὖς του:

— Ἰδὲ τί με στοιχίζεις!

— Αἴ, φίλε μου, ἀπεκρίθη ὁ Ῥοβοάμ, στηριχθεὶς εἰς τὸ βραχύτερον σκέλος, ὑπάρχει μία Πρόνοια, καὶ εἶνε δι' ὅλους· ἐὰν ὁ πολυέλεος Θεὸς δὲν ἐδημιούργει τοὺς ἐξύπνους, πίστευσε εἰς ὅ,τι σὲ λέγω, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι θὰ ᾔσαν οἱ δυστυχέστεροι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου τούτου.

Δ. Π. ΓΕΩΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΝΕΚΡΑΣΣΩΦ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΚ ΤΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ ΤΟΥ ΙΤΑΛΟΥ

CESARE BRAGAGLIA

Ὁ Ποῦσκιν καὶ ὁ Λερμοντώφ εἶχον ἀποθάνει ἄδικον καὶ σκληρὸν θάνατον, πεσόντες ἀμφοτέρω ὑπὸ τὴν φονικὴν σφαῖραν τοῦ μονομάχου. Τὸ ῥωσικὸν ἔθνος, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀφυπνίσει ἀπὸ βαθυτάτου σκοτεινοῦ ληθάργου ἢ ἄβρὰ τοῦ πρώτου καὶ ἡ δηκτικὴ καὶ ἔνθους τοῦ δευτέρου Μοῦσα, εἰς μάτην ἔστρεφεν ἀνυπομόνως τὰ ὄμματά, ὅπως ἀνέυρῃ ἐν γωνίᾳ τινὶ τῆς ἐκτενοῦς ἐκείνης χώρας τὸν ἄνδρα, ὅστις προώριστο νὰ ἐννοήσῃ τοὺς μυστικούς παλμούς του, καὶ νὰ γλυκάνῃ δι' ἡδυτάτου τῆς λύρας μινυρίσματος τοὺς γογγυσμοὺς ὀλοκλήρου λαοῦ, τοὺς ἀντηχοῦντας ὑπὸ ἄσαν πενιχρὰν καλύβην χωρίου.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπιφανῇ ὅπως πληρώσῃ τὸ κενόν, τὸ ὅποιον κατέλιπεν ὁ θάνατος τοῦ Λερμοντώφ. Ἀλλὰ τοῦ Νεκρασσώφ ἡ ποίησις δὲν εἶνε ἤρεμος καὶ γλυκεῖά τις μελωδία. Φέρει βαθύτατα ἐντετυπωμένας τὰς σκοτεινὰς ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας, τὴν πικρίαν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ καθόλου βίου ἀπογοήτευσιν, τὰς ὁποίας τῷ ἐνέπνευσε τοῦ πατρικοῦ αὐτοῦ οἴκου ἡ ἀκαταστασία καὶ τὰ δεινὰ. Ὁ πατὴρ του ἦτο πλούσιος ἀξιωματικός, βιῶν ἐν τῷ διαμερίσματι τοῦ Ζαροσλάφ βίον ἄσωτον καὶ ἄσκοπον, κατὰ σπασμωδικὸν ἔνθουσαν ἐν ἑορταῖς καὶ δείπνοις, καὶ περιστοιχούμενος ὑπὸ ὑπηρετῶν ἀποκτηνωθέντων καὶ περιδεῶν, φθορῶν τὴν τύχην τῶν κυνῶν καὶ ἵππων τοῦ κυρίου των. Ἐν τῷ ἄσώτῳ πατρικῷ αὐτοῦ οἴκῳ παῖς ἔτι ὁ Νεκρασσώφ εἶδε τὴν ἀγαθὴν

4 Περὶ Λερμοντώφ ἔγραψά τινα ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 7 φιλολογικῷ παραρτήματι τῆς «Ἐφημερίδος».

καὶ ὠραίαν μητέρα τοῦ μαραινομένην, καὶ τὴν ἡσπασθη θνήσκουσιν ὡς δούλην ὑπὸ τὰ ἀδιάφορα βλέμματα τοῦ πατρός, ἀνθρώπου ἀμαθοῦς καὶ βαναύσου. Ἐκεῖ παρηκολούθησε τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ τὰς πικρίας, ἥτις ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπη τὸν πατρικὸν οἶκον, πλήθοντα γελωτοποιῶν, παλλακῶν καὶ παρασίτων. Ἐν τῷ οἴκῳ ἐκείνῳ πάντες ἔπασχον καὶ ἐσίγων, καταπνίγοντες ἐν τῇ σιωπῇ τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀγανάκτησιν των. Εἰς αὐτὸν οὐδεμίαν ἄλλην παρέμεινεν ἐλπίς καὶ παρηγορία ἐκτὸς τῆς φιλοστόργου τῆς μητρὸς μερίμνης. . . ἀλλὰ καὶ ἐκείνη ταχέως εἵμαρτο νὰ ἐκλείψῃ, ὁ δὲ Νεκρασσώφ, ἀναλογιζόμενος βραδύτερον τὸν σκοτεινὸν ἐκείνον βίον, ἔλεγε: «Φεῦ! εἶνε ἀληθές! ἐκ πάσης τῆς παραχῶδους καὶ θλιβεράς παιδικῆς ζωῆς μου «οὐδὲ μία παρήγορος μοὶ παραμένει ἀνάμνησις!»

Ὑπὸ τοιαύτας ἀτυχεῖς ἐντυπώσεις εἰςῆλθεν ἐν τῇ κοινῇ, τοιαῦτά τινας ἦσαν αἱ πρῶται ἐμπνεύσεις τοῦ παιδίου Νεκρασσώφ, αἵτινες ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπιδράσωσιν ἰσχυρῶς ἐπὶ τοῦ μετέπειτα ποιητοῦ. Ἀληθῶς τὰ πρῶτα αὐτοῦ ποιητικὰ δοκίμια ἐγένοντο ἀποδεκτὰ οὐχὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ψυχρῶς καὶ ἀδιαφόρως. Οὐχ ἦττον ἐκεῖνος οὔτε ἔπαθεν, οὔτε ἀπεθαρρύνθη, ἀλλ' ἐκ τούναντίου ἐδημοσίευσεν συνεχέστερον ἐν τοῖς κρατίστοις περιοδικοῖς ποιήσεις του, ἐν αἷς ἐξεδηλοῦτο πάντοτε βαθὺ αἶσθημα πικρίας ἀνυποτάκτου καὶ σαρκαστικῆς. Δὲν εἶχεν ἡ ποίησις του τὰ λυρικὰ βέλη τοῦ ῥωμαντικοῦ Γιουκόβσκη, οὔτε τὴν ἀδρὰν εἰρωνείαν τοῦ Ποῦσκιν, οὔτε τὸν ἀγέρωχον σαρκασμὸν τοῦ Δερμοντώφ· ἀλλ' ἐκφράσιν ὅτε μὲν ἀγρίαν, ὅτε δὲ βαθέως μελαγχολικὴν. Τὰς ποιήσεις ἐκείνας τὰς δριμείας, τὰς ἀπηνεῖς, τὰς σχεδὸν ἀμόρφους, ἐξωογόνει γενναῖον πάθος καὶ ἀρρενωπὴ ἐμπνευσις. Πᾶσα στροφή αὐτῶν, ἕκαστος στίχος, πᾶσα λέξις ἐκφράζει βαθὺν καὶ διάπυρον πόθον ἐκδικήσεως. Αἱ ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς

του ἡλικίας καὶ τῆς νεότητός του, ἡ ἀπελπισία τῆς ψυχῆς του, αἱ ὀδύναι τοῦ καταπιεζομένου λαοῦ, τὰ δεσμὰ τῶν πτωχῶν ἐξορίστων παρεῖχον εἰς τὸν Νεκρασσῶφ τὴν ἔμπνευσιν παντός ἔργου του.

Οὐδενὸς ὁ ἀγέρωχος ποιητῆς ἐφείδετο. Μετ' ἀγρίας χαρᾶς ἐπιτίθεται κατὰ πάντων, οἵτινες περιβάλλονται ψευδῇ ἐσθῆτα ἀρετῆς, πάντων ὅσοι ὑπὸ ὄνομα εὐκλεές καὶ σεβαστὸν περικαλύπτουσι πράξιν ἀνῆθικον καὶ ῥυπαράν. Οὐδὲ πρὸ τῆς κοιτίδος ἀθώου βρέφους καταστέλλεται ἡ ὁρμὴ τοῦ σαρκασμοῦ του. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ ἀγγελικὸν τοῦ ἀκᾶκου νηπίου μειδίαμα καθιστᾷ τὸν σαρκασμὸν του φοβερόν, ἀλλὰ καὶ τότε ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ ἔμπνευσις παριστῶσι τὸ ἔργον του ὡς ἐν ἐκ τῶν καλλίστων προϊόντων τῆς ῥωσικῆς φιλολογίας.

Ὁ Νεκρασσῶφ ἀρύεται πάντοτε τὰς πιητικὰς αὐτοῦ ἔμπνευσεις ἐκ τῆς πραγματικῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν γινώσκει ἐν πάσῃ τῇ ἐκτάσει καὶ ταῖς λεπτομερείαις αὐτῆς. Μᾶς ὁδηγεῖ ἐν τῷ χωρίῳ, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀστοῦ, ἐν τῷ ἐσωτερικῷ πενιχρᾶς καλύβης, ἐν ταῖς πανηγύρεσι, πανταχοῦ. Καὶ πανταχοῦ ἐπιχέει τὸ βάλσαμον ἐν ταῖς πληγαῖς, φέρει τὴν παρηγορίαν ἐν τῇ δυστυχίᾳ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Νεκρασσῶφ λαμβάνει τὴν ἔμπνευσίν του ἐκ τοῦ ἀληθοῦς, καὶ ἐκφράζεται ἀμελῶς, ἄνευ περικαλύμματος, ἄνευ κοσμημάτων, ἀπηνῶς, μετὰ κυνικότητος.

Ἰδού, ἐν προχείρῳ ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ μεταφράσει, δύο ἐκ τῶν μᾶλλον μελαγχολικῶν του ποιήσεων, εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ποιητικῆς ἰδιοφυίας του.

I

Ὅταν τὴν νύκτα, μετὰ βεβαρηνμένης κεφαλῆς ἐκ τῶν φροντίδων τῆς ἡμέρας, διέρχωμαι σκοτεινὴν τινα στενωπὸν, ἡ σκιά σου ἐπιφαίνεται αἰφνιδίως ἐνώπιόν μου, ὧ σὺ τὴν ὁποίαν ἐγνώρισα ἀσθενῇ, ἀνυπεράσπιστον, ἄνευ ἀσύλου!

Λυπηρὰ σκέψεις μοὶ θλίβει τότε τὴν ψυχὴν. Ἡ μοῖρα σοὶ ἦτο ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας σου πολὺ σκληρά. Ὁ σκαῖός πατήρ σου ἦτο πτωχὸς καὶ κακός. Σὲ ἐνύμφευσε μετ' ἄλλου, ἐνῶ σὺ ἄλλον ἡγάπας. Ὁ σύζυγος, ὃν ἐκ τύχης ἔλαβες, ἦτο ἀγροῖκος καὶ σὲ ἔδαιρε. Σὺ δὲν ἠθέλησες νὰ ὑποκύψῃς, καὶ ἔθραυσες τὸν μετ' ἐκείνου δεσμὸν, φυγαδευθεῖσα . . . Ἀλλὰ βεβαίως ἡ συνάντησίς μου δὲν ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχία σου !

Ἐνθυμεῖσαι τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀσθενῆς καὶ πεινῶν, κατέβαλλον ματαίους ἀγῶνας ; Ἐν τῷ κενῷ ἡμῶν καὶ ψυχρῷ δωματίῳ ἡ παγωμένη πνοή μας ἐξήρχετο ὡς νέφος. Ἐνθυμεῖσαι τοὺς κλαυθμηροὺς στεναγμοὺς τοῦ ἀνέμου ἐν τῇ καπνοδόχῃ καὶ τὸν ἡχηρὸν κρότον τῆς βροχῆς ; Ἡ ἡμέρα ἐκλινεν, ἦτο ὡσεὶ νύξ. Τὸ βρέφος σου ἔκλαιε· σὺ τῷ ἐθέρμαινες τὰς μικρὰς λεπτοφυεῖς χεῖρας διὰ τῆς πνοῆς σου. Ἐκεῖνο δὲν ἡσύχαζε καὶ ἐκραύγαζε κλαυθμηρῶς. Ἡ σκοτία ἠϋξανε. Ἀφοῦ ἔκλαυσεν ἐπὶ μακρὸν τὸ βρέφος ἐξέπνευσε . . . Πτωχὴ μῆτερ ! Διατί κλαίεις ; Αὔριον ἡ πεῖνα θὰ ῥίψῃ καὶ ἡμᾶς εἰς ὕπνον βαθὺν καὶ ἡδύτατον. Ὁ ξενοδόχος καταρῶμενος θὰ μᾶς ἐναποθέσῃ ἐντὸς τριῶν φορεῖων, τὰ ὅποια κατόπιν θὰ φέρῃ ὅπως θέσῃ τὸ ἐν πλησίον τοῦ ἄλλου.

Ἐκαθήμεθα ἕκαστος ἐν μιᾷ γωνίᾳ τοῦ δωματίου, τεθλιμμένοι καὶ σιωπηλοί. Ἦσο ὡχρὰ καὶ ἐξησθενημένῃ τὸν νοῦν σου προκατελάμβανε μυστικὴ σκέψις· ὀδυνηρὰ πάλῃ συνετάρασσε τὴν καρδίαν σου. Ἐγὼ ἐκοιμώμην· ἀπῆλθες ἐν σιωπῇ, ἀλλὰ φέρουσα ἐσθῆτα μνηστῆς πορευομένης εἰς τὸν βωμόν . . . Μετὰ μίαν ὥραν ἐπανῆλθες ἐσπευσμένη, φέρουσα τὸ νεκροκράββατον τοῦ υἱοῦ σου καὶ τροφὴν διὰ τὸν πατέρα του. Κατεστείλαμεν τὴν ἄμετρον ἡμῶν πεῖναν· εὐεργετικὴ πυρὰ ἐφώτισε τὸ μελαγχολικὸν δωμάτιον· ἔπειτα ἐνεδύσαμεν τὸ βρέφος, καὶ τὸ ἐναπεθέσαμεν ἐπὶ τοῦ

φερέτρου . . . Ἡ τροφή ἄρα καὶ τὸ πῦρ, τὰ ὁποῖα ἔφερες, ἦτο εὐμενὲς τῆς τύχης μειδίαμα, ὅπερ μᾶς ἔσωσεν ; Ὁ Θεὸς ἡὺσπλαγχνίσθη ἴσως ἡμᾶς ; Δὲν ἠθέλησες σὺ νὰ μοὶ εἴπῃς τι ἀπαίσιον, ἐγὼ δὲν σοὶ ἀπηύθυνά τινα ἔρώτησιν· ἀλλ' ἀμφοτέροι εἶχομεν βάρος ἐπὶ τῆς ψυχῆς . . . Ἐγὼ ἐγενόμην σκαιὸς καὶ ὀργίλος !

Τί ἀπέγεινες ; Ἐπεσες, ἀπέθανες ἴσως παλαίουςα κατὰ τῆς δυστυχίας ; Ἡ ἀκολουθοῦσα τὸν κοινὸν ῥοῦν ἐτελείωσες ὡς τόσαι ἄλλαι ; Οὐδεὶς θὰ σὲ ὑπερασπίσῃ ! Πᾶς τις θὰ σοὶ προσάψῃ ὄνομα εὐτελὲς καὶ φοβερόν· αἰσθάνομαι ὅτι μία ἀρὰ βοᾷ ἐν τῇ ψυχῇ μου . . . ἀλλὰ ματαίως ἐκσπᾷ !

II

ὦ Μοῦσα τῆς ὀδύνης καὶ τῆς ἐκδικήσεως, παῦσαι τὰ ἄσματά σου. Δὲν θὰ ταράξω πλέον τὰ ὄνειρα τῶν θνητῶν· πολὺ ἡμεῖς ὁμοῦ κατηράσθημεν. Ὅταν μὲ ἀφήσῃς καὶ σύ, θὰ μάθω νὰ σιωπήσω καὶ ν' ἀποθάνω . . . Ἦδη πλέον ὁ οὐρανὸς δὲν θ' ἀκτινοβολήσῃ δι' ἐμέ· δὲν θὰ ῥίψῃ πλέον ἐν τῇ ψυχῇ μου ἀκτῖνα ζωογόνον.

Ζωογόνος ἀκτὺς ! ἔρως καὶ ἐλπίς ! σ' ἐκάλεσα ἐν ὀνείρῳ, καὶ ἀγρυπνῶν, ἐν τῇ κοπῳσί, ἐν τῇ θέρμῃ τῶν ἀγώνων, καὶ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου. Σ' ἐπεκαλέσθην, ἀλλὰ τοῦ λοιποῦ δὲν θὰ σ' ἐπικαλεσθῶ πλέον· δὲν θὰ δυνηθῶ ν' ἀτενίσω τὴν ἄβυσσον, τὴν ὁποῖαν ἠθέλες φωτίσει !

Τοιοῦτός τις ἦτο ὁ ποιητής, ὅστις πρὸ παντὸς ἔψαλε τοῦ λαοῦ τοὺς μυχίους πόθους καὶ τὰς περιπετείας, καὶ οὐτινος τὸ ὄνομα ἐγένετο δημοφιλέστατον ἐν Ῥωσσίᾳ. Εὐτυχὴς ὁ δυνάμενος νὰ κυριεύῃ τὰς καρδίας τοῦ πλήθους διὰ τοῦ θειοτάτου λόγου, ὁ ὁποῖος ἐμπνέει τὸν ἐνθουσιασμόν, καὶ ἀποσπᾷ τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ μίαν ἔστω στιγμὴν, ἀπὸ τοῦ δυστυχοῦς παρόντος !

ΕΥΓ. Γ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ.

ΙΣΧΥΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

(ΔΙΗΓΗΜΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΝ)

Ἐν τινι πόλει τῆς Γερμανίας ἀνὴρ τις, Μαλτήσιος καλούμενος, ἰατρὸς τὸ ἐπάγγελμα, ἐώρταζέ ποτε τὰ γενέθλια κατὰ τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ γεύματος ἐκάθηντο παρ' αὐτῷ αἱ τρεῖς αὐτοῦ θυγατέρες μετὰ τῶν ἑαυτῶν συζύγων. Μεταξὺ αὐτῶν παρεκάθηντο καὶ οἱ τέσσαρες ἑγγονοὶ τοῦ εἰσέτι εὐθύμου καὶ νεάζοντος γέροντος, ῥόδιον κύκλον ἀποτελοῦντες. Ἐν τῷ οἰκογενειακῷ τούτῳ κύκλῳ ἐπεκράτει τερπνοτάτη εὐχαρίστησις καὶ ἄκρα εὐθυμία. Μετὰ τὸν ἐπιδορπισμὸν, ἀνυψώσας ὁ Μαλτήσιος τὸ ποτήριον, ἐποιήσατο πρόποσιν ὑπὲρ τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἐπιδόσεως τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῦ ἐγγόνων. Ἡ μικρὰ Ῥόζα ἤκουσε τὰ λόγια τοῦ πάππου, καὶ συγκρούουσα μετ' αὐτοῦ τὸ ποτήριον ἀπέτεινε πρὸς αὐτὸν ἀσυνειδήτως τὰς ἰδίας αὐτοῦ λέξεις : *Ναὶ ἑγγονοί μου. Οἱ παρακαθήμενοι, ταῦτα ἀκούσαντες, ἐξερράγησαν εἰς ἄσβεστον γέλωτα.*

« Ἰδοὺ βλέπετε, τέκνα μου, ἀπεκρίθη ὁ Μαλτήσιος, ὅτι εἰς μωρὸς δύναται νὰ καταστήσῃ δέκα μωροὺς καὶ εἰς σοφός, ἑκατὸν σοφούς. »

« Τί ἐννοεῖς, πάτερ μου, διὰ τῶν λόγων τούτων; » ἀπεκρίθη ἡ πρεσβυτέρα τοῦ γέροντος θυγάτηρ, ἡ σύζυγος τοῦ δικηγόρου Ἀλτμάννου. »

« Κατόπιν θέλω σοὶ ἀπαντήσῃ, ἀπεκρίθη ὁ Μαλτήσιος· ἤδη δώσατε εἰς τὰ ἀγαπητὰ ἡμῶν τέκνα διάφορα ἀθύρματα πρὸς διασκέδασιν· ἡ μὲν Ῥόζα καὶ ἡ Ἄννα ἅς παίζουσιν ἐντὸς τοῦ παρακειμένου δωματίου μετὰ τῶν κουκλῶν· ὁ δὲ Κούρτιος ἅς παρατάξῃ ἔξω τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ· ἡ δὲ

Δωρίς, νυστάξασα, ἃς ἀπέλθῃ νὰ κοιμηθῇ εἰς τὴν κλίνην αὐτῆς.»

Μετά τινα λεπτὰ τῆς ὥρας ἐκάθισεν ὁ Μαλτήσιος παρὰ τὴν τράπεζαν, ἔχων παρ' ἑαυτῷ μόνον τὰ ἑαυτοῦ τέκνα. Ἡ κυρία Ἀλτμάννου, ἐπαναλαμβάνουσα τὸν λόγον, ἠρώτησε τὸν πατέρα αὐτῆς·

«Λοιπόν, ἀγαπητέ μοι πάτερ, ἐξήγησον τί ἐννοεῖς διὰ τῶν λόγων τῶν μωρῶν καὶ τῶν σοφῶν· διότι εἶμαι λίαν ἀνυπόμονος νὰ μάθω τί ἤθελεις νὰ ἐκφράσῃς δι' αὐτῶν.»

«Ἐνεθυμήτην, ἀπεκρίθη ὁ εὖθυμος γέρον, παιδαγωγικά τινα ἀξιώματα, ἅτινα χιλιάκις ἀνεκηρύχθησαν, ἀλλὰ σπανίως ἐτηρήθησαν. Οἱ λόγοι τῆς μικρᾶς ἡμῶν Ῥόζας μὲ ὑπενθύμισαν πόσον μεγάλη εἶναι ἡ τῶν μικρῶν παιδίων μιμητικὴ ὁρμή, καὶ ὁποῖαν ἔκτακτον δύναμιν ἀσχεῖ ἐπὶ τοὺς τροφίμους τὸ παράδειγμα τοῦ παιδαγωγοῦ. Τέκνα μου, παρακαλῶ ὑμᾶς πρὸς Θεοῦ, προσέξατε μετ' ὀφθαλμῶν πανόπτου Ἀργου, ὅπως μὴ σκανδαλίσητέ ποτε διὰ τοῦ παραδείγματος τὰ μικρὰ ὑμῶν τέκνα. Ὅ,τι πράττετε, εἴτε καλὸν εἴτε κακόν, τοῦτο αὐθωρεῖ ἀπομιμοῦνται οἱ παῖδες· ὅ,τι λέγετε, εἴτε ὀρθὸν εἴτε ἀπρεπές, ἐπαναλαμβάνουσι καὶ αὐτοί, ὡς ἤδη τοῦτο παρητηρήσατε εἰς τοὺς λόγους τῆς χαριέσσης Ῥόζας. Ἡ παροιμία, τὸ μῆλον πίπτει οὐ μακρὰν τῆς ῥίζης αὐτοῦ, ἰσχύει πληρέστατα καὶ ἐνταῦθα. Τούτου ἕνεκα ὀφείλουσι πάντες οἱ γονεῖς νὰ ἐπιδρῶσι διὰ καλῶν παραδειγμάτων ἐπὶ τὰς καρδίας τῶν ἑαυτῶν τέκνων. Τὸ μὲν καλὸν παράδειγμα εἶναι ὁ φλογερὸς σπινθέρ, ὅστις ἐξεγείρει ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν μικρῶν τὴν ἐν τῷ βίῳ ἠθικὴν δύναμιν· τὸ δὲ κακὸν παράδειγμα εἶναι ἡ φοβερά πνοή, ἥτις ζωογονεῖ ἐν ταῖς παιδικαῖς καρδίαις πάντα τὰ τοῦ κακοῦ φύτρα καὶ πάσας τὰς κακὰς ὁρμὰς καὶ κλίσεις.»

«Ἐχεις δίκαιον, πάτερ, ἀπεκρίθη ὁ Φροίλιχος, ὁ δεύτερος τοῦ γέροντος γαμβρός· τούτου· πείραν ἔλαβον ἐγὼ

αὐτὸς παρὰ τῷ υἱῷ μου Κουρτίῳ . . . » « ὦ! ἀγαπητέ μοι σύζυγε, ὑπέλαβε τεταραγμένη ἡ κυρία Φροιλίχου, μὲν ἀναξέεις καὶ πάλιν τὴν πληγὴν, ἣν μοι ἐπροξένησε πρὸ μικροῦ ὁ Κούρτιος ὅτε, ἐλθόντος τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ πρὸς ἐπίσκεψιν ἡμῶν, διέταξα τὴν ὑπηρετρίαν νὰ εἴπῃ ψευδῶς ὅτι ἐξῆλθον, ὡς οὐσα εἰσέτι ἐνδεδυμένη μετὰ τοῦ πρωῒνου ἐνδύματος. "Ακουσον, πατρούλη μου, τί συνέβη τὴν δοθεῖσαν διαταγὴν μου ἤκουσεν ὁ Κούρτιος χωρὶς ἐγὼ νὰ ἐννοήσω. Τὴν προσεχὴ λοιπὸν Κυριακὴν προσεκαλέσαμεν τὸν διδάσκαλον εἰς γεῦμα. Μετὰ τὸ φαγητὸν διεσκεδάσαμεν ὀλίγον. Μεταξὺ διαφορῶν ὁμιλιῶν ἐγένετο λόγος καὶ περὶ τῆς αὐξανούσης τάξεως τῶν ὑπηρετριῶν πρὸς τὸ ψεύδεσθαι. Ὁ διδάσκαλος ἀπέδωκεν ἐν μέρος τῆς εὐθύνης εἰς αὐτοὺς τοὺς δεσπότας, καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἔθιξε πληγὴν τινὰ τῆς καρδίας μου. Τότε εὐθὺς προσέβη ἐκ τῆς ἑαυτοῦ γωνίας τὸ μικρὸν μαθητάριον, ὁ Κούρτιος, καὶ καθίσας θαρραλέως παρὰ τὴν ἑδραν τοῦ διδασκάλου ἀνεφώνησε· « Κύριε Βάϊερ, ἐγὼ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ψεύδωμαι. » Ἐχάρην ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ τοῦ μικροῦ καὶ ἐπαινέσασα αὐτὸν εἶπον· « Εὖγε, Κούρτιέ μου. » Ἀλλὰ τί συνέβη μετὰ τοῦτο! Ὁ Κούρτιος στραφείς πρὸς ἐμὲ εἶπε μετὰ σοβαρότητος· « Ἀλλὰ, μαμά μου, σὺ ψεύδεσαι. Σὺ εἶπες προχθές, ὅτε ἦλθε πρὸς ἐπίσκεψιν ἡμῶν ὁ διδάσκαλος, εἰς τὴν ὑπηρετρίαν νὰ εἴπῃ ὅτι ἦσο ἔξω, ἐνῶ ἦσο ἐντὸς τῆς οἰκίας, καὶ οὕτως ἠνάγκασας αὐτὴν ἐπίσης νὰ ψευσθῇ! » Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Κουρτίου μου, ὡς κεραυνὸς ἐπιπεσόντες εἰς τὴν ψυχὴν μου, λίαν μὲ ἐστενοχώρησαν· διὸ ἠναγκάσθην νὰ εἴπω εἰς τὸν διδάσκαλον ὅλην τὴν ἀλήθειαν. »

Ὁ γέρον, ταῦτα λεγούσης τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ, ὕψωνε τοὺς ἑαυτοῦ ὤμους, εἶτα δὲ ἀνέκραξε· « Ναί, ἀγαπητόν μου τέκνον, ὅσον καὶ ἂν σοὶ φαίνεται ἴσως ἀσήμενον τὸ συμβεβηκός, δὲν εἶναι ὅμως ἀσήμενον καὶ τὸ περὶ τὸ τέκνον

σου διαπραχθὲν ὑπὸ τοῦ ἁμάρτημα. Ὁ Θεὸς νὰ φυλάξῃ νὰ μὴ ἀποδῇ εἰς κακὸν τὸ σφάλμα σου, καὶ ἐπιβαρύνῃ τὴν συνειδήσιν σου. Ἄν τυχὸν ποτε ἤθελε ψευσθῇ ὁ Κούρτιος, τίνι τρόπῳ ἤθελες δυνηθῇ νὰ κάμῃς χρῆσιν τοῦ τῆς παραινέσεως καὶ τιμωρίας δικαιώματος; Ὅπως ὅμως σύ, οὕτω καὶ πλεῖστοι ἄλλοι γονεῖς ἁμαρτάνουσι χωρὶς νὰ ἐννοῶσιν. Οὗτοι προσέχουσιν αὐστηρῶς, ὅπως ἀναζώπυρηθῇ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν τέκνων αὐτῶν τὸ συναίσθημα τῆς φιλαληθείας, καὶ ἐξοργίζονται σφόδρα, ὅταν οὗτοι ὑποπέσωσιν εἰς τὸ ἁμάρτημα τοῦ ψεύδους, ἥκιστα ὅμως προφυλάττουσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ τοιούτου ἐλαττώματος. Πολλάκις οἱ παῖδες παρκαθημένοι ἀκούουσι τοὺς γονεῖς αὐτῶν λαλοῦντας μετὰ περιφρονήσεως καὶ ἀποστροφῆς περὶ τινων ἀνθρώπων, καὶ ἀποφαινομένους ὅτι βδελύσσονται τὴν μετ' αὐτῶν ἀναστροφὴν, καὶ ὅμως ποσάκις οἱ δυστυχεῖς οὗτοι παῖδες δὲν βλέπουσι τὰς πράξεις τῶν γονέων αὐτῶν μὴ συναδούσας πρὸς τοὺς λόγους! Ποσάκις δὲν βλέπουσιν αὐτοὺς περιποιουμένους τρυφερώτατα ἐν τῇ κατ' οἶκον ἐπισκέψει ἐκείνους, περὶ ὧν πρὸ μικροῦ μετ' ἀποστροφῆς ἀπεφαίνοντο! Ποσάκις δὲν ἀκούουσιν ἐν ταῖς συναναστροφαῖς ὅτι ὁ δεῖνα διὰ τινος λεπτῆς περιδρομῆς τῆς ἀληθείας ἀπέφυγε τὸν φθόνον ἢ τὴν ἐκδίκησιν, ὁ δεῖνα διὰ τινων ἀπατηλῶν ἐπαίνων τῶν ἑαυτοῦ ἐμπορευμάτων ἐπλούτησε, καὶ τὰ παρόμοια! Ἄλλ' ὅποια εἶναι τ' ἀποτελέσματα τῶν τοιούτων θεαμάτων καὶ ἀκροαμάτων; Παρόρμησις πρὸς τὸ ψεῦδεσθαι καὶ ἀπατᾶν. Οἱ παῖδες, τοιαῦτα βλέποντες καὶ ἀκούοντες, παρόμοια θέλουσι διαπραῖξει. Οὗτοι, μικροὶ ὄντες, ἐν σμικροῖς θέλουσι ψεῦδεσθαι καὶ ἀπατᾶν, μεγαλώσαντες δέ, θέλουσι πράξει ὅ,τι ἔβλεπον τοὺς γονεῖς αὐτῶν καὶ παιδαγωγοὺς πράττοντας. Ὡ! οἱ παῖδες ἔχουσι παρατηρητικὸν ὀξύτατον, μνήμην ἰσχυροτάτην καὶ αἴσθησιν λεπτοτάτην. Τούτου ἕνεκα τὸ παρὰδειγμα τῶν περὶ αὐτοὺς εἴτε καλὸν εἶναι εἴτε κακόν, εἴτε

μέγα εἴτε σμικρόν, ἐπιδραῖ μετὰ μεγάλης δυνάμεως εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν. — Ἐν τούτοις ἡ ῥύμη τῶν σκέψεών μου, τέκνα μου, λίαν μὲ ἀπεπλάνησεν. »

« Ὁχι, πάτερ, ἀνέκραξεν ὁ Φροῦλιχος· ἐξακολούθησον τὸν λόγον. Ἐκ τοῦ στόματός σου ἀκούομεν τὴν σοφίαν, ἣν ἡ πεῖρα κηρύσσει. Ἐπιτρέψόν μοι νὰ προσθέσω καὶ ἐγὼ τι. Δὲν διανοοῦμαι βεβαίως νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς ἀντιστάσεως τοῦ Κουρτίου κατὰ τῆς φιλοψευδοῦς συμπεριφορᾶς τῆς μητρὸς αὐτοῦ· θέλω διηγηθῆ γεγονόσ τι, ὅπερ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἀπόδειξιν τῆς μεγάλης καὶ τοῦ ἐλαχίστου παραδείγματος ἰσχύος. Πρὸ ἡμίσεως ἔτους ἠσθένησεν εἰς τῶν ὑπηρετῶν ἡμῶν ὀνομαζόμενος Δειτρίχιος· ὅτε μετὰ τινος ἐβδομάδας ἀνέλθεν, παρηγγέλθην παρὰ τοῦ ἱατροῦ νὰ παρέχω εἰς αὐτὸν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν δύνατὴν τροφὴν. Ἐκαθήμεθα εἰς τὴν τράπεζαν ὅτε ἦλθεν αὕτη ἡ παρηγγελία. Ἐγὼ, ἐπιθυμῶν νὰ κάμω τὸν Κούρτιον νὰ δώσῃ εἰς τὸν πτωχὸν ὑπέρτερον τὴν καλὴν του τροφὴν, ἣν κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἤρχιζε νὰ τρώγῃ, εἶπον· « Σήμερον, παιδία μου, θέλω φάγῃ μόνον ζῆρον ἄρτον. Τὸ ἔδεσμά μου θέλω δώσῃ εἰς τὸν Δειτρίχιον. » Ὁ Κούρτιος, ἀπενίσας πρὸς ἐμὲ μετὰ μεγάλων ὀφθαλμῶν, εἶπε· « Καὶ ἐγὼ, πάτερ, θέλω πράξῃ τὸ αὐτό. » Ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ εἶπον ὅτι μίαν μόνον μερίδα ἄρκει εἰς τὸν Δειτρίχιον, ὁ Κούρτιος παρεκάλεσέ με ἐπιμόνως. ὅπως ἐπιτρέψω αὐτῷ νὰ δώσῃ τὴν ἑαυτοῦ μερίδα· ἐγὼ δὲ τῷ ἐπέτρεψα. Ἐκτοτε ὁ Κούρτιος μου ἐν πάσῃ περιστάσει ἀγαθοεργίας ἠσθάνετο μεγάλην εὐχαρίστησιν νὰ ὑποβάλλῃ ἑαυτὸν εἰς στερήσεις, καὶ ἐλπίζω ὅτι, ἐὰν ζήσῃ, θέλει αἰσθάνεσθαι ἄρκετὴν δύναμιν ν' ἀντιπαλαίῃ κατὰ τῆς ἐπιβλαβοῦς ἐπιδρομῆς τῶν διαφόρων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν ἀνοήτων καὶ περιττῶν νεωτερισμῶν, μηδενίαν λύπην αἰσθανόμενος ἐκ τῆς στερήσεως αὐτῶν. »

« Εὖγε, τέκνα μου, ἀνέκραξεν ὁ γέρον· μετὰ μεγίστης

εὐχαριστήσεως ἀκούω τοιαύτας διηγήσεις. Τοιαῦται πράξεις ὑμῶν ἐξασφαλίζουνσι θαυμασίως τὸν ἐν τῷ μέλλοντι βίον τῶν ἐγγόνων μου. Αὗται ἀποτελοῦσι τὸν σπόρον τῆς μελλούσης αὐτῶν εὐδαιμονίας. Ἄ! πόσον ἠθέλομεν κερδήσει, ἂν κατωρθοῦμεν ἵνα πάντοτε οἱ τρόφιμοι ἡμῶν ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς εἰκόνας τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Τότε βεβαίως δὲν ἠθέλομεν ἔχει χρεῖαν παραινέσεων καὶ διδασμάτων πρὸς παρόρμησιν αὐτῶν πρὸς τὴν ἀρετὴν, οὐδὲ ἀπαγορευτικῶν διατάξεων καὶ ποινῶν πρὸς ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς κακίας. Τί ὠφελεῖ νὰ θέλωσι μὲν οἱ γονεῖς ν' ἀσκῶσι τοὺς παῖδας εἰς τὰς στερήσεις, αὐτοὶ δὲ καὶ ἐν τῇ ἐλαχίστῃ δυσχερείᾳ ν' ἀπελπίζωνται; Τί ὠφελεῖ νὰ ἐπιθυμῇ μὲν ἡ μήτηρ νὰ γίνωσι γενναῖα τὰ τέκνα αὐτῆς, αὐτὴ δὲ ἐν τῇ ἐλαχίστῃ αὐτῶν ἀδιαθεσίᾳ ν' ἀδηνονῇ, νὰ μεμψιμοιρῇ, καὶ ἐν τῇ ἐκφράσει τῆς ἀπελπισίας αὐτῆς νὰ ἐμπνέῃ καὶ εἰς τὸν ἀσθενῆ τὴν ἀπελπισίαν καὶ τὴν ἀπόγνωσιν; Τί ὠφελεῖ ἂν ἐν ταῖς ἐλαχίσταις ψεκᾶσιν ἐκπλήττωμεν τοὺς παῖδας λέγοντες· « Γρήγορα μέσα, θὰ βρέξῃ » ἢ ἐν τῇ καταπτώσει ἐλαχίστης χιόνος, καὶ ἐν τῇ πνοῇ ἐλαφροτάτου ἀνέμου ταράττωμεν αὐτοὺς καὶ ἐκφοβίζωμεν, παριστῶντες τὸν καιρὸν ὡς καταστρεπτικὸν καὶ ὀλέθριον εἰς τὴν ὑγιάν αὐτῶν; Τί ὠφελεῖ ἢ μᾶλλον πόσον δὲν βλάπτει τοὺς παῖδας νὰ βλέπωσι τοὺς γονεῖς αὐτῶν ἐν τῇ ἐλαχίστῃ ψύξει ἐνδεδυμένους διὰ βαρέων καλυμμάτων ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν! Πῶς δύνανται οἱ γονεῖς, τοιαῦτα πράττοντες, νὰ ἐνθαρρύνωσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὸ ὑποφέρειν γενναίως καὶ τὰ ψύχη καὶ τὰ θάληη καὶ τὰς τοῦ βίου δυσχερείας; Πῶς νὰ μὴ γίνωσι τὰ τέκνα τοιούτων γονέων μαλθακά, δειλὰ καὶ φοφοδεῆ! Δὲν ἀρκεῖ νὰ ὑπερπληρῶμεν τὰς ψυχὰς τῶν παιδῶν διὰ θεωριῶν ὀφείλομεν μᾶλλον ἐμπράκτως καὶ διὰ παραδειγμάτων νὰ προτρέπωμεν αὐτοὺς πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν, ὅπως ἐποιοῦν ἐκ μὲν τῶν ἀρ-

χαίων ἐθνῶν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων οἱ Ἀγγλοι. Τὰ περισσότερα τῶν ἐθνῶν δυστυχῶς παρημέλησαν τὴν παραδειγματικὴν διδασκαλίαν, καὶ περιώρισαν τὴν τῶν παιδῶν ἀγωγὴν εἰς τὴν ἐπισώρευσιν θεωρητικῶν γνώσεων ἢ ἀπομίμησιν ψευδῶν τινῶν καὶ γελοίων διατυπώσεων. Ἐν τῇ τῶν παιδῶν ἀγωγῇ κυριωτάτη ἀνάγκη εἶναι ἡ μόρφωσις τοῦ χαρακτῆρος. Ὁ δὲ χαρακτήρ μορφοῦται μόνον δι' ὑποδείξεως ὁμοίων χαρακτῆρων. Οὕτω, διδάσκοντες ἱστορίαν, δὲν πρέπει νὰ περιοριζώμεθα εἰς τὴν ἀπλὴν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων, ἀλλὰ νὰ ἐξάγωμεν καὶ φέρωμεν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῶν μαθητῶν τοὺς χαρακτῆρας τῶν ὁρώντων προσώπων, λέγοντες πρὸς αὐτούς· « Ἰδοὺ εἰς γενναῖος καὶ εὐγενὴς χαρακτήρ· ἰδοὺ ἐν πρότυπον πατριωτισμοῦ, φιλαληθείας, φιλοστοργίας κλπ. Δύνασθε καὶ σεῖς παιδιὰ νὰ καταδείξητε ὁμοίας πράξεις, ὁμοία αἰσθήματα; Πῶς εὐρίσκετε ἑαυτοὺς ὡς πρὸς τὰς ἰδιότητας ταύτας; Ὑπάρχουσι σήμερον τοιοῦτοι χαρακτῆρες; Διηγήθητέ τινες ἐξ αὐτῶν. » Τὰ τέκνα ἡμῶν δύνανται νὰ παρορμηθῶσι πρὸς ἡρωϊσμόν, πρὸς αὐταπάρνησιν, πρὸς γενναίαν καὶ εὐγενεῖς πράξεις τότε μόνον, ὅταν προβάλλωμεν πρὸ τῶν αἰσθήσεων αὐτῶν ἀξιολομήματα παραδείγματα, καὶ ἰδίως τὸ παράδειγμα ἡμῶν αὐτῶν».

Τοσοῦτον ἔνθους ἐγένετο ὁ γέρον ἀναπτύσσων ζωηρῶς τὸ ἑαυτοῦ θέμα, ὥστε ὡς ποταμὸς ἔρρεεν ἐκ τῶν χειλέων αὐτοῦ ὁ λόγος. Ἡ ζῶη αὐτοῦ ὁμιλία καὶ οἱ διάπυροι ὀφθαλμοὶ μεγάλως συνεκίνησαν τὰς καρδίας τῶν τε θυγατέρων καὶ τῶν γαμβρῶν αὐτοῦ. Ἡ νεωτέρα τοῦ γέροντος θυγάτηρ, ἡ σύζυγος τοῦ Βεΐτου, ἥς τὰ δάκρυα ἔρρεον κρουνηδόν, ἀνέκραξε μετὰ διακεκομμένων ἀναστεναγμῶν· « Ἀλλὰ, πάτερ μου, εἶναι λίαν δύσκολον νὰ προβάλλωμεν πάντοτε καὶ ἐν πᾶσιν ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς παράδειγμα. »

« Ναί, τέκνον μου, ἀπήντησεν ὁ γέρον· τοῦτο εἶναι δύς-

κολον, ἀλλὰ ὀλίγον κατ' ὀλίγον γίνεται εὐκολον. Καὶ ἐγὼ κατ' ἀρχὰς ἠσθάνθην μεγάλην δυσκολίαν, καὶ μεγάλως ἐκοπίασα μέχρις οὗ σὲ καταστήσω ἱκανὴν νὰ ἀρχῇς ἑαυτῆς· τέλος ὁμῶς ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ πρὸς μεγίστην μου χαράν. Ἐνθυμεῖσαι κατὰ τὰς πρώτας σχολιακὰς σου ἡμέρας, ὅτε σε ἐβλεπα φοβουμένην τὰ ἔντομα, πῶς ἐλάμβανον διὰ τῶν χειρῶν μου τὰ ζωῦφια ταῦτα, πῶς ἐθώπευον αὐτὰ καὶ τὰ ἔθετον ἐπὶ τοῦ προσώπου μου, καὶ σὲ ἐνεθάρρουνον νὰ μὴ φοβῆσαι ταῦτα· καταδεικνύων δὲ τὰς ὠφελίμους αὐτῶν ἰδιότητας σὲ παρώτρυνον νὰ ἀγαπᾷς αὐτά. Ἐνθυμεῖσαι κατόπιν, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν σου, πῶς καὶ σὺ ἐνεθάρρυνες κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὴν θυγατέρα τοῦ γείτονος ἡμῶν Ἀνναν, δεικνύουσαν φόβον καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τὰ ἄθωα ζωῦφια. ὦ! πλείστας περιστάσεις ἠδυνάμην ν' ἀνακαλέσω εἰς τὴν μνήμην σου, δεικνύουσας πόσον μεγάλως ἐφρόντιζον νὰ σὲ παιδαγωγῶ διὰ παραδειγμάτων. Φρόντιζε καὶ σὺ, θύγατέρ μου, νὰ ἐνθαρρύνῃς ἐμπράκτως τὴν θυγατέρα σου Ἀνναν, ἥτις φαίνεται λίαν εὐαίσθητος καὶ περιδεής. Τὸ παράδειγμά σου ἄς προηγῇται ἐν πᾶσιν ὡς ἀστὴρ φωτεινός».

«Σοὶ εὐχαριστοῦμεν, πᾶτερ, ἀνέκραξεν ἡ κυρία Βεΐτου, ἐναγκαλιζομένη τὸν γεννήτορα αὐτῆς, ἕνεκα τῶν πολλῶν κόπων καὶ μόχθων, οὓς κατέβαλες ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀνατροφῆς. Ἡ εὐχὴ σου ἐξακολουθεῖ ἐνεργηῶσα καὶ εἰς τὰς διαδόχους σου γενεάς.»

Ὁ γέρων, λίαν συγκινηθεὶς, εἶπεν· «Εἶθε τέκνα μου! Ἄλλ' ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἐν τῇ ὑμετέρᾳ διαπαιδαγωγίᾳ τὸ πλείστον καὶ σπουδαιότατον μέρος ὀφείλεται εἰς τὴν ἀγαπητὴν ὑμῶν μητέρα, ἥτις ἀπὸ πέντε ἡδὴ ἐτῶν ἀναπαύεται ἐν τῷ τάφῳ. Αὕτη κυρίως ἦτο ἡ ἐπενεργήσασα ἐφ' ὑμᾶς διὰ τοῦ λαμπροῦ αὐτῆς παραδείγματος. Αὕτη ἐγίνωσκε θαυμασίως νὰ ἐξεγείρῃ ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν τὴν

ἄρεξιν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸ καλόν, τὸ ἀληθές καὶ τὸ ἀγαθόν· Αὕτη ἐκράτουνεν ἐν ὑμῖν διὰ συμβουλῶν καὶ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος τὴν ἠθικὴν δύναμιν. Αὕτη εὐλόγως ἠδύνατο νὰ εἴπῃ εἰς ὑμᾶς ὅ,τι ὁ Χριστὸς εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ· «ὕπόδειγμα ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν καὶ ὑμεῖς ποιῆτε.» Ἀκολουθεῖτε τὸ παράδειγμα τῆς μακαρίτιδος ὑμῶν μητρός, τέκνα μου· διαφυλάττετε ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ζωηράν τὴν εἰκόνα αὐτῆς, ἂν θέλετε ν' ἀποβῆτε εὐτυχεῖς καὶ εὐδαίμονες· μὴ μιμηθῆτέ ποτε τὰς πλουσίας ἐκεῖνας καὶ εὐγενεῖς λεγομένας μητέρας, αἵτινες, στεροῦσαι τὰ τέκνα αὐτῶν τῆς μητρικῆς τροφῆς καὶ ἀνατροφῆς, παραδίδουσιν αὐτὰ εἰς ξένα πρὸς-ωπα, καί, θέλousai νὰ δικαιολογήσωσι τὸ ἑαυτῶν ἀμάρτημα ἀποφαίνοντα ὅτι τὰ νεῦρα αὐτῶν εἶναι λίαν εὐερέθιστα, καὶ ὅτι τούτου ἕνεκα δὲν δύνανται νὰ ὑποφέρωσι τὰς φωνὰς καὶ τὸν θόρυβον τῶν τέκνων αὐτῶν, ἐνῶ ἐτέρωθεν διημερεύουσι καὶ διανυκτερεύουσιν εἰς θορυβώδεστας συναναστροφὰς καὶ πολυφωνήτατα θέατρα καὶ συναυλίας, χωρὶς νὰ αἰσθάνωνται οὐδεμίαν ἐνόχλησιν εἰς τὸ νευρικὸν αὐτῶν σύστημα. — Ἡ τῶν παιδῶν ἀγωγή ἐξαρτᾶται μὲν καὶ ἐκ τοῦ πατρός, ὅστις εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, ἰδίᾳ ὅμως ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς μητρός, ἥτις εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ οἴκου. Ἡ μήτηρ διὰ τοῦ διορατικοῦ καὶ ἰλαροῦ αὐτῆς βλέμματος, διὰ τῆς γλυκείας φωνῆς, διὰ τῶν ἁβρῶν αὐτῆς τρόπων, καὶ καθόλου διὰ τῆς διηνεκοῦς μερίμνης καὶ φροντίδος παρέχει ζωὴν εἰς τὸν οἶκον. Ἡ εἰκὼν καὶ τὸ παράδειγμα τῆς μητρός εἶναι τι ἕξοχον καὶ ὑψηλόν! Οἱ παῖδες ἐν τε τοῖς λόγοις καὶ τοῖς ἔργοις ἀκολουθοῦσι καὶ ἀπομιμοῦνται ἰδίως τὴν μητέρα αὐτῶν. Ἀπασαί αἱ ιδιότητες τῆς μητρός ἀντανακλῶνται καὶ εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν. Ἐργάζεται αὕτη; ἐργάζονται καὶ ἐκεῖνα. Πρὸςεύχεται αὕτη; σταυροῦσι καὶ αὐτὰ τὰς χεῖρας. Εἶναι αὕτη

ἡπία ; ἀποβαίνουσι καὶ αὐτὰ ἡπια. Ἀσχημονεῖ ὁμῶς αὕτη ἢ κακολογεῖ ; εὐθὺς ἀσχημονοῦσι καὶ κακολογοῦσι καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς.»

Διὰ τῆς περιγραφῆς τῆς ἰσχύος τοῦ μητρικοῦ παραδείγματος ἔληξεν ἡ τερπνὴ ἅμα καὶ ὠφέλιμος οἰκογενειακὴ συναναστροφὴ τοῦ γέροντος Μαλτησίου. Τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς γερμανικῆς συναναστροφῆς εἶθε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς παράδειγμα εἰς τὰς ἑλληνικὰς οἰκογενείας, εἰς ὧν τὰς πλείστας δυστυχῶς ὑπείσῃληθεν ἀπὸ τινος χρόνου τοιοῦτον σύστημα διασκεδάσεων, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς χειμερινὰς ἐορτάς, ὅπερ ἐξαντλεῖ μὲν ἐπαισθητῶς τὸ βαλάντιον τοῦ οἰκοδεσπότου, ὑποσκάπτει δὲ βαθέως τὰ θεμέλια τῆς οἰκογενείας, τὸν ὕλικόν ἅμα καὶ ἠθικὸν αὐτῆς ὄλεθρον παρασκευάζον.

Α. Κ. ΣΠΑΘΑΚΗΣ.

ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΜΑΤΙΣΜΟΥ

ὑπο

ΙΩΑΝΝΟΥ ΖΩΧΙΟΥ

Κατὰ πρόληψιν, ἀγαπητὲ Εἰρηναῖε, ἀπὸ πολλοῦ πιστεύεις ὅτι δύναμαι νὰ γράψω ἐπαγωγὸν τι ἐπιστημονικὸν ἀνάγνωσμα διὰ τοὺς πολλοὺς τοῦ Ἀττικοῦ σου Ἡμερολογίου ἐραστάς. Ἡ πρόληψίς σου αὕτη δεινῆς ἀμνηχανίας ἐγένετό μοι πρόξενος, διότι γνωρίζω πόσον εἶναι δύσκολον τὸ κατὰ τρόπον δημῶδη περὶ ἐπιστήμης γράφειν. Ἀλλὰ τί νὰ γίνῃ ;

Σὺ μὲν ἐπιμένεις, ἐγὼ δὲ πολλὰ σοὶ ὀφείλω· ὥστε ἐνδίδων ἐπιχειρῶ νὰ σοὶ ἱστορήσω βραχέως τὰ περὶ αὐτοματισμοῦ ὑπὸ φυσιολογικὴν ἔποψιν.

Ἀλλὰ τί εἶναι αὐτοματισμός, τί εἶναι αὐτόματον ;

Ἐὰν ἔτι τὴν παιδικὴν ἡγες ἡλικίαν, εὐχερῶς ἤθελον σοὶ ἐξηγήσῃ τὸ πρᾶγμα. Τὰ ἀθύρματα τὰ σά, ἤθελον σοὶ εἰπεῖν, ἅτινα αὐτοματεῖ κινοῦνται τῇ τάσει τοῦ ἐν αὐτοῖς ἐλατηρίου, ὁ κόνικλος ὁ τυμπανίζων, τὸ νινίον τὸ κλαῖον, τὸ φωνάζον papa, maman, ἰδοὺ αὐτόματα. Δυστυχῶς ὁμως ὑποπόλιος εἶσαι, καὶ τὰ ἔτη σου τὰ παιδικὰ ἀντιπαρῆλθον, ὥστε ἡ προηγουμένη ἐκ παραβολῆς ἐξηγήσεις πολὺ δέν σε φωτίζει· ἐν τούτοις, φίλε, δέν ὑπάρχει σαφέστερος τοῦ αὐτομάτου ὁρισμός.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ αὐτοματιζόντων παιγνίων· οἱ δὲ φυσιολόγοι παραδέχονται καὶ παρ' ἡμῖν ἀνάλογα αὐτοματισμοῦ φαινόμενα, ὅτι δηλαδὴ αἱ πλεῖσται τῶν πράξεων, τῶν κινήσεων, καὶ τὰ πολλὰ τῶν διανοημάτων ἡμῶν, συμβαίνουσιν αὐτομάτως. Πιστεύουσιν ἐν ἄλλοις λόγοις, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἔχομεν ἔσω ἡμῶν τεταμένον τι ἐλατήριο, εἰς ὃ ὑπείκοντες, ἐκτελοῦμεν ὅσα ἐκτελοῦμεν. Βεβαίως τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐλατήριο διαφέρει τοῦ ἐλατηρίου τῶν ἀθυρμάτων τῶν παιδικῶν, καὶ ὁ τείνων ἢ τανύσας αὐτὸ δέν εἶναι τὸ τυχὸν παιδάριον. Τῆς διαφορᾶς ὁμως ταύτης βεβαιωθείσης, κατὰ τὰ λοιπὰ οὐ πολὺ διαφέρουσι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος αὐτόματα. Καὶ τὰ μὲν παιδιὰ παίζει μετὰ τῶν πρώτων. Τίς ὁμως ὁ μεθ' ἡμῶν παίζων ; Ὁ Οὐτίς ; ἄγνοῶ. Ἡ Τύχη ; Δέν ἤξεύρω. Ἡ Ἀνάγκη ; Ἴσως. Ὁ Ἰεχωβά ; Πιθανῶς. Ὁ Κακιαμονῆς ; Οἱ Ἰνδοὶ βεβαιοῦσιν τοῦτο. Ὁ Διάβολος ; Ὁχι· ὁ ταλαίπωρος. Ποῖος λοιπόν ;

Δέν θεολογῶ ὅπως εὐκόλως σοὶ ἀπαντήσω, ἀλλὰ φυσιολογῶ, καὶ ὁ φυσιολόγος εἰς τοιαῦτα ἐρωτήματα φρονίμως ποῶν σιωπᾶ, διότι ἡ ἀλήθεια ἐν βυθῷ κείται.

I

Περιεχόμενα : Σύγκρισις ἀνθρώπου καὶ ζώου. — Ὁ κρατῶν νοῦς κατὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ζώωντων πλασμάτων. — Κύτταρον. — Ποικιλία ἰστῶν, ὀργάνων καὶ ἐργασιῶν φυσιολογικῶν. — Σημασία τῆς ἐργασίας ἰστοῦ τινος. — Ὁ ἐρεθίζων κόσμος. — Σχέσεις τοῦ κόσμου καὶ τῶν ὀργάνων ἡμῶν. — Σημασία τοῦ νευρικοῦ συστήματος. — Αἰσθητήρια. — αἰσθήσεις. — Ἡ ἐκ τῶν αἰσθήσεων πλάνη. — Φῶς δὲν ὑπάρχει. — Ἦχος δὲν ὑπάρχει. — Ὀλίγιστα ἐνεργεῖαι τῆς κυκλώσεως ἡμᾶς ὕλης εἶναι αἰσθηταί.

Ἐὰν τὸν ἄνθρωπον ἐπισκοπήσῃ τις, πρώτη γεννᾶται ἀπορία, κατὰ τί τὸ ὄν αὐτὸ τῶν λοιπῶν διαφέρει ζώων. Ἡ περὶ διαφορᾶς δὲ ἀπορία καὶ ἄκοντι τῷ φυσιολογοῦντι ἐπιβάλλεται, διότι δὲν ὑπάρχει ἐργασία παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, μὴ παρατηρουμένη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἀνώτερα ζῶα, ἢ ἀκεραία καὶ ὡσαύτως τελεία, ἢ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀκατασκεύαστος. Αἱ ἀνακαλυπτόμεναι δ' ἐλλείψεις περιορίζονται κυρίως εἰς τὰς ἀνωτέρας τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος ἐνεργείας· ἄλλως εἰπεῖν, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον σοφόν· αὕτη δὲ εἶναι ἡ δεσπόζουσα διαφορά. Εἶναι δὲ σοφόν, διότι ὁ ἐγκέφαλος αὐτοῦ εἶναι ἀνατομικῶς ἐντελέστερος τοῦ ἐγκεφάλου τῶν ζώων τῶν ἀσόφων· διὰ τοῦτο δὲ εἴαν ποτε πάθῃ ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπου, τὸ σοφὸν αὐτὸ ζῶον καὶ κτήνους δύναται νὰ γίνῃ κατώτερον. Εἴξελθε ἀναγνώστα εἰς νοσοκομεῖον, καὶ παράθελε ἡλιθίους τινὰς πρὸς οἷονδ' ἥποτε τῶν τετραπόδων, καὶ θέλεις ὁμολογήσῃ, ὅτι οἱ πάσχοντες αὐτοὶ ἄνθρωποι μειονεκτοῦσι τοῦ κτήνους, ὅσον ὁ αὐστραλὸς μειονεκτεῖ τοῦ Νεύτωνος. Οἱ ἡλίθιοι ζωοφυτοῦσι, κακαὶ δὲ εἶναι κοπρίας μηχαναί, ἄνευ ἰχνους ἀρετῆς τὸν ἄνθρωπον χαρακτηρίζουσας.

Κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν, ὁ αὐτὸς δεσπόζει νοῦς, τουτέστιν ἡ φύσις δὲν μεταχειρίζεται

διάφορον οἰκοδομικὴν ὕλην διὰ τὰ μὲν καὶ διάφορον διὰ τὰ δέ, ἀλλὰ διὰ τῆς αὐτῆς ἀνατομικῆς μονάδος, ἀλλὰ διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀνατομικοῦ στοιχείου τὰ πάντα πλάσσει, τὰ πάντα δημιουργεῖ. Συνέδεσε δὲ πάντα τὰ ζωῆς μετέχοντα οὕτως, ὥστε τὰ μὲν ἐκ τῶν δὲ ἐξαρτῶνται· δὲν δύνανται δηλαδὴ νὰ λείψωσι τὰ ζῶα μόνα ἢ τὰ φυτὰ μόνα ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, ἐνόσω ἢ ζωὴ ἐπὶ τῆς σφαίρας ταύτης ὑπάρχει. Ἡ δὲ ἀνατομικὴ μονάς, ἐξ ἧς τὰ πάντα προέρχονται, ποία ; Τὸ κύτταρον· ἔστω δὲ τούτου παράδειγμα ὁ ἄνθρωπος, διότι περὶ αὐτοῦ ἰδίως πρόκειται. Πόθεν οὗτος ἄρχεται ; Ἐξ ἀπλουστάτου ἐλαχίστου καὶ μηδαμινοῦ κυττάρου, ἥτοι μικροτάτου σάκκου, ἐν δέκατον τοῦ χιλιοστοῦ τοῦ μέτρου μόλις ἔχοντος διάμετρον. Τὸ μικρὸν ὅμως αὐτὸ σωματίον πολλαπλασιάζεται, καὶ μυριάδες κυττάρων ἐν αὐτῷ ἀναφαίνονται. Τότε δέ, ὥσει τὴν μονοτονίαν φεύγοντα τὰ πρῶτα ταῦτα κύτταρα, ἄλλας ἄλλα τρέπονται ὁδοῦς. Καὶ ἐδῶ μὲν μεταμορφούμενα παράγουσι τοὺς μυϊκοὺς ἰστούς, ἐκεῖ δὲ τοὺς νευρικοὺς, ἄλλοθι δὲ τὰ ἐπιθήλια, πάντῃ δὲ τοὺς συνεκτικοὺς ἰστούς. Τῶν παραγομένων δὲ ἰστῶν ὁ συνδυασμὸς καὶ ἡ κατὰ νόμον ἀνάμιξις, ἀπαρτίζουσι τὰ διάφορα ἡμῶν ὄργανα, ἥτοι τὰ ἀναπνευστικά, τὰ πεπτικά, τὰ κυκλοφορικά, τὰ νευρικά, τὰ κινητικά, τὰ γεννητικά, τὰ ἐκκριτικά κτλ. Τὸ σύνολον δὲ πάντων τῶν ῥηθέντων ὀργάνων ἀποτελεῖ τὸν ἄνθρωπον. Ἐργάζονται ταῦτα ; ὁ ἄνθρωπος ζῇ. Παύει ἡ ἐνέργεια αὐτῶν ; ὁ ἄνθρωπος ἀποθνήσκει.

Ἄλλ' ἄρά γε ἡ ζωὴ, ὅπως ὑπάρξει, ἔχει ἀνάγκην τόσης ποικιλίας ἰστῶν καὶ ὀργάνων : "Οχι· ὑπάρχουσι ζῶντα σώματα ὑπὸ μιᾶς καὶ μόνῃς ἀνατομικῆς μονάδος ἀποτελούμενα, ἄλλα δὲ κατεσκευασμένα ὑπὸ πλήθους κυττάρων· τὸ πλήθος ὅμως αὐτὸ τὴν αὐτὴν ἔχει ἀνατομικὴν φύσιν, τὴν αὐτὴν τελεῖ ἐργασίαν. Ἐπομένως τὸ πλήθος τῶν ἰστῶν, διὰ

τῆς μεταμορφώσεως τῶν κυττάρων, καὶ ἡ δημιουργία τῶν ποικίλων ὀργάνων, καὶ ὁ πολλαπλασιασμός ὁ παρεπόμενος τῶν φυσιολογικῶν ἐργασιῶν, ἀπλῆ εἶναι πρὸς τὸ τέλειον τάσις. Ἐτέρα δὲ ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας τῶν λόγων μου εἶναι, ὅτι καὶ εἰς τὰ τέλεια ζῶα ἐπίσημοι ζωϊκαὶ ἐργασίαι δύνανται νὰ ἐκλείψωσι, χωρὶς ἡ ζωὴ νὰ καταστραφῇ· τουτέστιν ἱστοὶ ἐκ τῶν πρώτων δύνανται ν' ἀποθάνωσι, δύνανται νὰ καταστραφῶσιν, ἢ ν' ἀλλοιωθῶσιν, ἐνῶ ἡ ἐπίλοιπος οἰκονομία ἐξακολουθεῖ ζῶσα, ἐνίοτε μάλιστα καὶ μετὰ μεγάλης ἐπιτάσεως. Ἐν συνόψει, καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς τὰ τέλεια ζῶα, ἕκαστος ἱστός ἢ μόνος ἱστοῦ, ἕκαστον ὄργανον, δύνανται νὰ ἐργασθῇ ἀνεξαρτήτως τοῦ παρακειμένου, δύνανται νὰ πάθῃ χωρὶς τοῦ παρακειμένου, δύνανται νὰ ἐρεθισθῇ ἡσυχάζοντος τοῦ παρακειμένου, τοῦ ἄλλην ἢ τὴν αὐτὴν ἔχοντος ἀνατομικὴν φύσιν, ἄλλην δὲ ἢ ὁμολόγον ἐκτελοῦντος ἐργασίαν. Ἐννοεῖται ὅτι ἐν καλῇ φυσιολογικῇ καταστάσει τὰ πάντα συνέχονται καὶ συνεργάζονται πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν· ἀλλὰ τοῦτο, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, δὲν εἶναι τῆς ζωῆς ἀπαραίτητος ὅρος.

Ἐκαστον στοιχεῖον ἱστοῦ ζῶντος ἐνεργεῖ ἢ μᾶλλον ἀντενεργεῖ· τουτέστιν ἡ καλουμένη ἐργασία ἱστοῦ τινος δὲν εἶναι δρᾶσις, ἀλλ' ἀντίδρασις εἰς ἑξῶθεν ἐρχομένους ἐρεθισμούς, ἀντίδρασις ἀπολήγουσα εἰς τὴν παραγωγὴν φαινομένων εἴτε φυσικῶν, εἴτε χημικῶν, εἴτε μηχανικῶν. Ἡ δὲ παραγωγὴ τῶν διαφόρων αὐτῶν φαινομένων φθείρει, κατατρῶγει, καίει τοὺς ἱστούς· ταχέως δὲ οἱ ἱστοὶ ἤθελον παύσει ἐργαζόμενοι, ἤτοι ταχέως ἤθελον ἀποθάνει, ἐὰν ἀδιακόπως δὲν ἐπορίζοντο νέα ἐκ τῶν πέριξ συστατικά, καὶ ἐὰν ἀδιακόπως δὲν ἀπέρριπτον τὰς ἐκ τῆς φθορᾶς παραχθείσας ἀχρήστους πρὸς ζωὴν χημικὰς ὕλας. Καὶ τίς ὁ αἴτιος τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν ζώντων ἱστών; Ὁ ἥλιος πρῶτος· ἐν γένει δὲ ἡ ἀενάως

πέριξ ἡμῶν κινουμένη καὶ συγκρουομένη ὕλη. Σθένειον τὸν ἥλιον, καὶ ἰδοὺ ἡ ζωὴ ἀπὸ τῆς γῆς ἀφανιζομένη.

Ἡ ἄμεσος ὁμῶς τοῦ κόσμου ἐνέργεια ἐπὶ τῶν ἰστών ὅπως ἐργασθῶσι, δὲν εἶναι ἀπαραίτητος· ἀπ' ἐναντίας ὁ ἔμμεσος τοῦ ἐρεθίζειν τρόπος συχνὸν εἶναι φυσιολογικὸν τέχνασμα. Ὁ κόσμος ἐρεθίζει τὸν ἰστὸν Α· ὁ ἰστὸς Α ἀντιδρᾷ. Ἰδοὺ τύπος ἄμεσου τοῦ κόσμου ἐνεργείας ἐπὶ ἰστοῦ τινός. Ὁ κόσμος ἐρεθίζει τὸν ἰστὸν Α· ὁ ἰστὸς Α ἀντενεργῶν ἐρεθίζει τὸν ἰστὸν Β. Ἰδοὺ τύπος ἔμμεσου ἐνεργείας ἐπὶ ἰστοῦ τινος δεδομένου. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἰστὸς ἐνεργῶν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς αἷτιον ἐρεθισμοῦ ἑτέρου ἰστοῦ, ἢ ὁμοίας ἀνατομικῆς κατασκευῆς, ἢ διαφόρου. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας ἰστοῦ τινος παραγόμενον φυσιολογικὸν φαινόμενον, πάντοτε τὸ αὐτὸ εἶναι ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ ἐρεθίσασα τὸν ἰστὸν αὐτὸν αἰτία.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα περὶ τῆς σχέσεως τῆς μεταξὺ μονάδος ἀνατομικῆς καὶ κόσμου ὑπαρχούσης. Ἐκ τῶν μονάδων ὁμῶς αὐτῶν, εἶδη δύο, τὸ ὦν καὶ τὸ νευρικὸν κύτταρον, παρουσιάζουσιν ἐκτὸς τῶν γνωστῶν χημικῶν καὶ φυσικῶν φαινομένων, παρουσιάζουσι, λέγω, ιδιότητας φυσιολογικὰς ὅλως νέας πάντῃ ἀνεξηγήτους· διότι βεβαίως ἀνεξηγήτος εἶναι ἡ εἰς τὸ ὦν ἐνυπάρχουσα ἐνέργεια, ἡ βιάζουσα αὐτὸ προδιαγεγραμμένην ν' ἀκολουθήσῃ ὁδὸν πρὸς συντέλειαν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ζώου ἢ τοῦ φυτοῦ. Ἀνεξηγήτος ἐπίσης εἶναι ἡ ἐν τῷ νευρικῷ κυττάρῳ ἀναφανομένη δύναμις, δι' ἧς τὸ ζῶον φθάνει μέχρι τῆς συνειδήσεως τοῦ ΕΓΩ.

Καὶ περὶ μὲν τῆς πλαστουργοῦ τοῦ ὡοῦ δυνάμεως, οὐ τοῦ παρόντος, περὶ δὲ τῆς σημασίας τῶν νευρικῶν στοιχείων, ἴδωμεν ποία ἐν τῇ ἐπιστήμῃ κρατεῖ γνώμη.

Τὸ νευρικὸν σύστημα ἀναφαίνεται ὡς ἐπιπρόσθετον ὄργανον εἰς τὰ ζῶα τὰ τελειότερα. Καὶ τὰ μὲν ἀτελῆ ζῶα, ὡς

ἄλλα φυτά, ὠθοῦνται πρὸς τὸ ζῆν ὑπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς περικυκλώσεως αὐτὰ ὕλης· μετὰ τὴν ἐμφάνισιν ὁμῶς τῆς νευρικῆς οὐσίας τὰ ἔξω ἀμέσως μὲν σπανιώτερον, ἐμμέσως δὲ συνηθέστερον, ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ζώου ἐνεργοῦσι, διότι νέος ἐν τῷ σώματι ἀνεφάνη παράγων νέον αἷτιον ἐνεργείας. ἦτοι τὸ νευρικὸν σύστημα. Τὸ δὲ κράτος τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἐξαπλοῦται ἐπὶ πάσης τοῦ σώματος ἐργασίας. Ἐπειδὴ δὲ μεγάλας ἀνακαλύπτομεν διαφορὰς κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν νευρικῶν ὀργάνων τῶν ζώων, φανερόν εἶναι ὅτι καὶ τὰ φυσιολογικὰ ἔργα τὰ ὑπὸ τῶν ὀργάνων αὐτῶν τελούμενα, κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ ᾔηται ποικίλα. Τὸ ἡγεμονικὸν δ' αὐτὸ ὄργανον, τὸ τόσον στενῶς μετὰ τοῦ σώματος συνεχόμενον, συνδέεται καὶ μετὰ τοῦ κόσμου τοῦ πέριξ διὰ τῶν καλουμένων αἰσθητηρίων, ἦτοι τῶν ὀργάνων τῆς ὀράσεως, τῆς ἀκοῆς, τῆς γεύσεως, τῆς ὀσφρήσεως καὶ τῆς ἀφῆς. Ταῦτα δὲ ἔξωθεν προσβαλλόμενα γεννῶσιν ἐν ἡμῖν τὰς λεγομένας αἰσθήσεις τοῦ φωτός, δηλαδή, τοῦ ἤχου, τῆς γεύσεως, τῆς ὀσμῆς, τῆς ἀφῆς ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτῆς ποιότητας, τουτέστι τοῦ σκληροῦ ἢ μὴ τῶν σωματικῶν, τοῦ ποσοῦ τῆς ἔξωθεν βίας, τοῦ θερμοῦ ἢ ψυχροῦ κτλ.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ φύσει; Ὑπάρχει ὥς ἐν τῷ κόσμῳ ὡς φῶς, ἤχος ὡς ἤχος; Ἡ μήπως ἀπλοῖ εἶναι τοῦ αἰσθάνεσθαι τρόποι προερχόμενοι ἐκ τοῦ ποιοῦ τοῦ αἰσθανομένου ὀργάνου, ὅχι δὲ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐρεθίζοντος αἰτίου; Ἰδωμεν. Κατὰ τοὺς φυσικούς, ἐκτὸς τῆς βαρείας ὕλης, ὑπάρχει καὶ ἑτέρα, ἀβαρὴς κατὰ τὸ φαινόμενον, τὸ χάος πληροῦσα καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ βαρέα σώματα εἰσδύουσα. Τὸ ἀβαρὲς αὐτὸ σῶμα, ὁ αἰθὴρ καλούμενος, κινεῖται, πάλλει· οἱ δὲ παλμοὶ αὐτοῦ μετὰ καταπληκτικῆς διαδίδονται ταχύτητος· καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν παλμῶν αὐτοῦ, ἀνὰ πᾶν δεύτερον τοῦ χρόνου λεπτόν, εἶναι διὰφορος. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἐκ τῆς φυσικῆς διδόμενα. Ἄς

ἐξετάσωμεν ἥδη τί ὡς πρὸς ἡμᾶς συμβαίνει, ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν δονήσεων τοῦ αἰθέρος φθάσῃ τὰ 62 1/2 τρισεκατομμύρια ἀνὰ πᾶν 1". Ἀμέσως τὸ αἰσθητήριον τῆς ἀφῆς μεταδίδει ἡμῖν αἰσθήσιν τινα ἰδίαν, ἣν θερμότητα καλοῦμεν. Ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν δονήσεων ἠύξησεν, ἰδοὺ δὲ ἐφθασε τὰ 400 τρισεκατομμύρια ἀνὰ 1". Τί τότε νέον ἡμῖν ἀγγέλλει ἡ ἀφῆ; Οὐδέν, πάντοτε τὴν αὐτὴν αἰσθησιν, τὴν τῆς θερμότητος. Ἀλλ' αἱ δονήσεις τοῦ αἰθέρος ὑπερέβησαν τὰ 400 τρισεκατομμύρια· τοῦτου δὲ γενομένου τί αἰσθανόμεθα; Πάλιν τὰ αὐτά, ἤτοι θερμότητα· συγχρόνως ὅμως ἕτερον αἰσθητήριον, ὁ ὀφθαλμὸς, ὑπὸ τῶν αὐτῶν δονήσεων ἄρχεται ἐρεθιζόμενος, καὶ ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος πρῶτον ἀναφωνεῖ φῶς! φῶς! φῶς ἐρυθρόν. Ὑποθέσωμεν ἥδη ὅτι αἱ δονήσεις τοῦ αἰθέρος προβαίνουνσι πολλαπλασιαζόμεναι, ἀμέσως παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀλλάσσει τὰ ἐπιθετα, ἅτινα εἰς τὸ φῶς ἀποδίδει, καὶ ἰδοὺ μετὰ τὸ ἐρυθρὸν χροῶμα, τὸ χρυσεῖον, καὶ τὸ ξανθόν, καὶ τὸ πράσινον, καὶ τὸ κυανοῦν, καὶ τὸ ἰώδες. Ἀλλ' ἐφθασαν τὰ 750 τρισεκατομμύρια οἱ τοῦ αἰθέρος παλμοί. Ὡ τοῦ πλήθους τῶν δονήσεων! Ὁ ὀφθαλμὸς ἄρᾳ γε πολλὰ τότε καὶ νὰ ἡμῖν διδάσκει; "Οχι· μόλις αἰσθάνεται σκοτεινόν τι φῶς, τὸ βαθὺ ἰνδικὸν καλούμενον. Τὸ δέρμα δὲ τί λέγει; Σιωπᾷ ψύχος μᾶλλον ἀναγγέλλει.

Οἱ παλμοὶ ὅμως τοῦ αἰθέρος ἐξακολουθοῦσι προβαίνοντες, ἰδοὺ ὑπερέβησαν τὰ 750 τρισεκατομμύρια, προσεγγίζουσι δὲ τὰ 1000. Ὁ ὀφθαλμὸς, τὸ δέρμα, αἰσθάνονται τὰς αὐξήσεις ταύτας; Οὐδόλως. Διὰ τὸν ὀφθαλμὸν ὁ πλοῦτος αὐτὸς τῶν δονήσεων, σκότος εἶναι ἄκρον, διὰ δὲ τὸ δέρμα ψύχος ἄκρον. Τίς ὅμως ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξίν τῶν δονήσεων αὐτῶν; Ἡ φυσικὴ, τὸ πείραμα τὸ χημικόν. Ἀληθῶς πλεῖσται χημικαὶ ἀντιδράσεις ὑπὸ τοῦ ἀοράτου φωτὸς κυρίως προκαλοῦνται.

Μετὰ τὰ προηγουμένως λεχθέντα δύναται τις πλέον νὰ διΐσχυρισθῇ ὅτι ὑπάρχει φῶς, θερμότης ἐν τῇ φύσει; Βεβαίως ὄχι. Ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχουσιν αἱ τοῦ αἰθέρος κινήσεις, ἐξ αὐτῶν δὲ μέρος μόνον αἰσθητὸν εἶναι· κατὰ τὸ προσβαλλόμενον δ' αἰσθητήριον καλοῦμεν τὸ μέρος αὐτὸ ἢ φῶς, ἢ θερμότητα. Τουτέστι τὸ φῶς καὶ ἡ θερμότης ὑποκειμενικά εἶναι φαινόμενα· τούτου δ' ἔνεκα δύναται τις νὰ παραγάγῃ εὐκόλως τὴν αἴσθησιν τοῦ φωτός, ἀπλῶς πιέζων ἢ ἠλεκτρίζων τὸν ἀμφιβληστροειδῆ χιτῶνα· διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἡ ἀφῆ δικάζουσα τὴν θερμοκρασίαν σώματός τινος, διαφύρους μεταδίδει εἰς ἡμᾶς ἐντυπώσεις, ἀναγκάζουσα τὴν διάνοιαν ἡμῶν νὰ ἐκλάβῃ τὸ ἐξεταζόμενον σῶμα, ἄλλοτε μὲν ὡς ψυχρόν, ἄλλοτε δὲ ὡς θερμόν, ἐνῶ ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος εἶναι ἡ αὐτή.

Τὰ αὐτὰ δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ καὶ διὰ τὸ φαινόμενον τοῦ ἥχου· ὅπως δηλαδὴ ὁ ὀφθαλμὸς καὶ τὸ δέρμα αἰσθάνονται μέρος μόνον τῶν δονήσεων τοῦ ἀβαροῦς αἰθέρος, οὕτω καὶ τὸ οὖς αἰσθάνεται μέρος μόνον τῶν παλμικῶν κινήσεων τῶν βαρέων σωμάτων, πρὸ πάντων δὲ τοῦ αέρος, τοῦ πανταχόθεν περιβάλλοντος ἡμᾶς. Οὕτω σῶμά τι πᾶλλον ὑπὲρ τὰς 40,000 φορὰς ἀνὰ πᾶν δεύτερον τοῦ χρόνου λεπτόν, οὐδεμίαν εἰς τὸ οὖς ἡμῶν προξενεῖ αἴσθησιν ἡχητικὴν, μολονότι προσβάλλει αὐτό. Ἀπ' ἐναντίας ἀριθμὸς δονήσεων κατώτερος τῶν 40,000 ἀμέσως γίνεται αἰσθητὸς ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ἥχου. Μεταβαλλομένου δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δονήσεων, συμμεταβάλλεται καὶ τὸ ποιὸν τῆς αἰσθήσεως. Ἐρώτησον τὸν δεῖνα νὰ σὲ εἴπῃ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, ἐὰν ἡ νυκτερὶς ἔχῃ φωνήν. Πιθανὸν νὰ σὲ ἀποκριθῇ· ναι, ἡ νυκτερὶς ἔχει φωνήν. Δυνατὸν ὅμως νὰ εὔρῃς καὶ ἀνθρώπους, διατεινομένους ὅτι ἡ νυκτερὶς ἄφωνον εἶναι ζῶον. Καὶ αὐτοὶ τὴν ἀλήθειαν λέγουσι. Πῶς εἶναι τοῦτο δυνατόν; Διὰ τὸν ἀπλούστερον λόγον, ὅτι ὁ ἥχος ὁ παραγόμενος ὑπὸ

τῆς νυκτερίδος εἶναι λίαν ὀξύς, ἥτοι πλησιάζει τὸ ἐσχατον ὄριον τῶν αἰσθητῶν ἡχων, πάντα δὲ τὰ ὦτα δὲν εἶναι παρσκευασμένα διὰ τοὺς ὀξεῖς αὐτοὺς ἡχους.

Συμπέρασμα ἀναγκαῖον τῶν προλεχθέντων εἶναι ὅτι ἐλάχισται ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῆς κυκλούσης ἡμᾶς ὕλης εἶναι αἰσθηταὶ ἡμῖν. Διὰ τὴν παγκόσμιον ἑλξίν αἰσθητήριον δὲν ὑπάρχει· διὰ τὰς χημικὰς τοῦ αἵθερος δονήσεις ὡσαύτως, διὰ τὸν ἤλεκτρισμὸν ἐπίσης, τῶν ἀτόμων δὲ τῆς ὕλης οὐδόλως ἀντιλαμβανόμεθα, καὶ ἐν τούτοις ὅλα ταῦτα ὑπάρχουσιν ὡς ἡ ἐπιστήμη ἀποδεικνύει. Τούτου ἕνεκα αἱ κρίσεις ἡμῶν περὶ τοῦ κόσμου οὐδόλως εἶναι ἀσφαλεῖς. Ὑποθέσας ἀνθρώπον τυφλὸν καὶ κωφὸν δικάζοντα τὰ τοῦ κόσμου διὰ μόνης τῆς ἀφῆς, τῆς γεύσεως καὶ τῆς ὀσφρῆσεως. Ἡδύνατο ὁ ἄσπλος αὐτὸς ἄνθρωπος νὰ σχηματίσῃ τὴν αὐτὴν ὡς ἡμεῖς ἰδέαν περὶ τῶν πέριξ πραγμάτων; Ὁχι βεβαίως. Ὡσαύτως ἄσπλοι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐσμὲν ἐνώπιον τῆς φύσεως, μὲντοι γωνίαν τινὰ μικράν τοῦ ὁράματος τῆς φύσεως ἀμυδρῶς καθαρῶντες. Ποίαν δὲ ἔννοιαν περὶ τῆς κτίσεως θὰ εἶχεν ὁ ἄνθρωπος ἐάν, καθ' ὑπόθεσιν, τὸ οὗς αὐτοῦ διεγείρετο ὑπὸ τῶν παλμικῶν κινήσεων, ὅχι τῶν βαρέων σωματίων ἀλλὰ τοῦ αἵθερος, ὁ δ' ὀφθαλμὸς αὐτοῦ διεγείρετο ὑπὸ τῶν παλμῶν ὅχι τοῦ αἵθερος ἀλλὰ τῶν βαρέων σωματίων;

Ἐν τριαύτῃ ὑποθέσει τὰ πέραν τῆς ἀτμοσφαιρῆς σκότος ἄκρον, τῶν ἀστέρων δὲ καὶ τοῦ ἡλίου ἡ ὑπαρξίς ἤθελεν εἶσθαι εἰς ἡμᾶς γνωστὴ ἕνεκα τῆς ἡχητικῆς αὐτῶν ἀρετῆς καὶ οὐχὶ τῆς φωτοβολοῦ αὐτῶν δυνάμεως. Καὶ οἱ μὲν ἀστρονόμοι θὰ παρηκολούθουν τὰς πορείας τῶν οὐρανίων σωματίων διὰ τηλεσκοπικῶν ὀργάνων, ὅχι δὲ διὰ τηλεσκοπίων· ἐωθινὸν δ' ἄσμα ἀντὶ τῆς ῥοδοδακτύλου ἡνῶς, θὰ ἔπερπε τὰς πρῶτας τοῦ ἀνθρώπου· οἱ δ' ἐν Ἀθήναις θὰ ἐθαύμαζον κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, οὐχὶ τὰ μαλθακὰ καὶ ποικίλα τοῦ ὕμνητοῦ χρώματα, ἀλλὰ τοὺς ἐναρμονίους αὐτοῦ μουσικοὺς

ἤχους. Κατ' ἀντίθεσιν δέ, τὰ νῦν ἡχητικὰ φαινόμενα φωνεῖν θ' ἀπεκαλοῦντο, ὥστε ἀντὶ λαμπάδων κώδωνες θὰ ἐρώτιζον τὰς πολυτελεῖς τῶν πλουσιῶν αἰθούσας· ἐν δὲ τοῖς θεάτροις, ὁρατὰ μὲν θὰ ἦσαν τὰ ἄσματα αἱ δὲ σκηνογραφίαι θὰ ἔθελγον τὰ ὦτα ἡμῶν.

Ἐν ἐνὶ λόγῳ οὐδὲν τῶν τοῦ κόσμου τούτου ἀκριβῶς διακάζεται ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἡμῶν, πλεῖσται δὲ αἱ πλάναι εἰς ἃς ὁ ἄνθρωπος ὑποκύπτει ἕνεκα τοῦ πεπερασμένου τῶν ὀργάνων αὐτῶν.

Ὅπως δὴποτε τὸ ἀτελὲς αὐτὸ νευρικὸν σύστημα εἶναι τὸ μόνον μέσον δι' οὗ τὸ ζῶον ἔρχεται εἰς ἄμεσον μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου σχέσιν, καὶ τὸ μόνον τοῦ ζώου ὄργανον ἐν ᾧ ἡ συνειδήσις ἀναφαίνεται· πάσης ἐπομένως μελέτης ἄξιον εἶναι, ὅπως ὁ σοφὸς κατορθώσῃ τὴν σχηματίσιν ἀμυδράν, ἔστω δὲ καὶ ψευδῇ ἰδέαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῆς φύσεως τοῦ σύμπαντος.

II

Ζωοτομή. — Θέαμα τῶν ἐν ὑπαίθρῳ ἐργαζομένων ὀργάνων τοῦ ζώου. — Ὁ τῶν φυσιολογικῶν ἐργασιῶν δεσπότης. — Ἀνατομὴ τοῦ νευρικοῦ συστήματος. — Νεῦρα κινητικὰ, αἰσθητικὰ, νευρικὰ κέντρα. — Σημασία φυσιολογικὴ τοῦ νευρικοῦ κυττάρου καὶ τῆς νευρικῆς ἰνός. — Ἀντανάκλασις φυσιολογική. — Σημασία αὐτῆς. — Αὐτοματισμὸς τῶν φυτικῶν ἐργασιῶν. — Αὐτοματισμὸς τῶν κατωτέρων ζώων. — Ἐμφυτον. — Μελισσα. — Πέθηξ. — Σύγκρισις πρὸς τὸν ἄνθρωπον.

Φέρε λοιπὸν ἰδῶμεν ἐὰν τὸ νευρικὸν αὐτὸ σύστημα αὐτοβούλως ἢ ἄλλως πως ἐργάζεται.

Ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶπον ὅτι τὸ νευρικὸν σύστημα συνδέεται καὶ μετὰ τῶν ὀργάνων ἡμῶν καὶ μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἀλλὰ ποῖος εἶναι ὁ μηχανισμὸς τοῦ προκειμένου συνδέσμου;

Λάβε μαχάριον, λαβίδα, σφύραν, σμίλην, πρίονα καὶ ἀ-

κολούθει με· ἰδοὺ καὶ ζῶον στερεῶς ἐπὶ τραπέζης δεδεμένον. Πρόσεχε· ἀρχόμεθα τῆς ἀνατομῆς αὐτοῦ ζῶντος εἰς οὐδέν τας γοεράς αὐτοῦ φωνάς λογιζόμενοι, διότι ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης κακουργοῦμεν. Σχίζομεν τὴν κοιλίαν αὐτοῦ καὶ ἰδοὺ πάντα τὰ ἐγκοίλια πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν. Βλέπε τὸ ἥπαρ καὶ τὴν χοληδόχον κύστιν καὶ τὸν χολαγωγὸν αὐτῆς τὸν ἀπολήγοντα εἰς τὰ ἔντερα· πρόσεχε τῷ στομάχῳ καὶ ταῖς ἀπ' αὐτοῦ ἀρχομένοις ἐντέροις. Ἰδοὺ ὁ σπλήν, καὶ τὸ πάγκρεας, καὶ οἱ νεφροὶ, καὶ οἱ οὐρητῆρες, καὶ ἡ οὐροδόχος κύστις εἰς ἣν οἱ τελευταῖοι περατοῦνται. Θαύμασον τὰ πολυπληθῆ ἀγγεῖα τὰ τε μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ τριχοειδῆ, ἐξ ὧν τὰ μὲν ἀπάγουσι τὰ δὲ φέρουσι τὸ αἷμα εἰς τὰ ὄργανα· μὴ λησμονήσης δὲ καὶ τὸ πλούσιον πλέγμα τῶν λεμφοφόρων ἀγγείων. Παρατήρησον τὸ μυῶδες διάφραγμα, τὸ παρεμποδίζον τὴν θέαν τῶν ἐν τῷ θώρακι. Ἄς σχίσωμεν νῦν τὸ διάφραγμα, προνίσσωμεν δὲ καὶ τὰ στέρνα τοῦ ζώου· ἔστω δὴ λαδῆ καὶ ὁ θώραξ ἀνοικτὸς καὶ τὰ ἐν αὐτῷ φανερά. Μετὰ ταῦτα ὅμως τὸ ζῶον ἀποθνήσκει, ἐάν τέχνασμα φυσιολογικὸν δὲν ἀναστείλῃ τὸν θάνατον. Καὶ ποῖον τὸ τέχνασμα; Κόπτομεν τὴν τραχείαν, προσαρμόζομεν δ' αὐτῇ φυσικτῆρα δι' οὗ εἰσάγομεν καὶ ἐξάγωμεν ἀέρα εἰς τοὺς πνεύμονας· σπῶ δὲ τὸ ζῶον τεχνητῶς ἀναπνεύει ἄρα ζῇ, καὶ ὁ θάνατος ἀποσοβεῖται, ἐνόσω ἢ τεχνητῇ τελεῖται ἀναπνοή.

Τὰ δὲ ἐν τῷ θώρακι θαυμαστά ποῖα; Ἡ καρδιά πρῶτη, ἡ ἐν ῥυθμῷ κινουμένη, καὶ τὰ μεγάλα ἀγγεῖα τὰ εἰς αὐτὴν ἀπολήγοντα, καὶ οἱ πνεύμονες οἱ διαστελλόμενοι καὶ συστέλλόμενοι, καὶ τὰ κατὰπορθα καὶ ὁ ἀπ' αὐτῶν ἀρχόμενος μυϊκὸς σωλήν, ὁ οἰσοφάγος, ὁ εἰς τὸν στόμαχον φέρων τὰ τῆς τροφῆς ἐπιτήδεια. Ἄς ἐξακολουθήσωμεν τὴν ἀνατομὴν· ἰδοὺ μυῶνες γυμνοὶ καὶ σφαδάζοντες, ἰδοὺ ἡ γλῶσσα ἐφιλωμένη, καὶ αἱ κόγχαι αἱ ῥινικαὶ χαίνουσαι, ἰδοὺ ἀφηρέθησαν τὰ ὀστέα τὰ προεσπίζοντα τὸν ὀφθαλμόν. Τὸ

θέαμα ζώου οὕτω παρασκευασθέντος ἔχει πολὺ τὸ ἀπαίσιον, μεγίστη ὅμως ἢ ἐκ τοῦ ἀνιαροῦ αὐτοῦ θεάματος διδασκαλία, διότι οὕτω μόνον δύναται ὁ κατὰ τὸ φαινόμενον σκληρὸς φυσιολόγος νὰ λύσῃ τὰ πολλὰ καὶ σκοτεινὰ τῆς σφιγγὸς προβλήματα. Ἀλλὰ τὰ ὄργανα ταῦτα, τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ φυσιολόγου ἐργαζόμενα, ποῖος τὰ ὁδηγεῖ ποῖος αὐτῶν δεσπόζει; Ἀάθε πάλιν τὰ τέμνοντα ἐργαλεία σου, καὶ προχώρει συμπαραλαβὼν μικροσκοπίον καὶ φακούς. Τί ἀνακαλύπτεις; Ἀνακαλύπτεις ὅτι ἀπὸ παντὸς ὀργάνου ἀναχωροῦσιν εἶδη νημάτων λεπτῶν ἀποτελούντων ἐδῶ μὲν ποικίλα πλέγματα, ἐκεῖ δὲ χορδαὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον παχείας. Τὰ πλέγματα ταῦτα, αἱ χορδαί, περὶ ὧν πρόκειται, εἶναι τὰ καλούμενα νεῦρα. Ἀκολουθῶν δὲ ἐν ἐκ τῶν πολλῶν αὐτῶν νεύρων, εὐκόλως πείθεσαι ὅτι ἀπολήγει, ἢ εἰς μάζαν μικρὰν νευρικὴν χρώματος φαιοῦ γάγγλιον καλουμένην, ἢ εἰς τὸ μέγα νευρικὸν κέντρον, ἥτοι τὸν ἐγκέφαλον καὶ νωτιαῖον μυελόν. Ἐκ τῶν νεύρων δ' αὐτῶν ἄλλα μὲν καλοῦνται αἰσθητικά, διότι ἀπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἄρχονται, ἄλλα δὲ κινητικά, διότι εἰς τοὺς διαφόρους τοῦ σώματος μῦς τερματίζονται. Τὰ πρῶτα ἐὰν ἐρεθίσῃς πόνον προξενεῖς, ἢ τὴν αἴσθησιν τοῦ φωτός, ἢ τοῦ ἤχου, ἢ τῆς γεύσεως, ἢ τῆς ὀσμῆς. Τὰ δὲ δεύτερα ἐὰν πλήξῃς, παρατηρεῖς ἀμέσως συστολὴν τοῦ μυὸς εἰς ὃν τὸ πληχθὲν ἀπολήγει νεῦρον. Ὑπάρχουσιν ἐπίσης καὶ ἄλλα νεῦρα αἰσθητικά, ἀπὸ τοῦ βάθους ἐκάστου ὀργάνου ἀναχωροῦντα, ἀλλὰ τὰ δι' αὐτῶν τρέχοντα ρεύματα συνήθως οὐδεμίαν ἢ ἀμυδράν προξενοῦσιν αἴσθησιν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ τὰ νεῦρα συνδέουσι τὰ διάφορα τῶν ὀργάνων μετὰ τῶν γαγγλίων καὶ τῶν κέντρων τῶν νευρικῶν. Καὶ αἱ μὲν μάζαι αἱ νευρικαὶ ἀποτελοῦνται ἐκ πλήθους ἀπείρου κυττάρων, καὶ πλήθους ἰνῶν νευρικῶν, μάρτυς ἔστω τὸ μικροσκοπίον· τὰ δὲ νεῦρα συγκροτοῦνται ὑπὸ λεπτοφυεστάτων ἰνῶν, μάρτυς ἔστω πάλιν τὸ μικροσκοπίον.

Ἐπιμελεστέρα δὲ μικροσκοπικὴ παρατήρησις ἀποδεικνύει ὅτι ἐκάστη ἐς νευρικὴ συνδέει, ἢ κύτταρον νευρικὸν κυττάρῳ νευρικῷ, ἢ κύτταρον νευρικὸν ἐνὶ μυικῇ, ἢ κύτταρον νευρικὸν αἰσθητηρίῳ ὄργάνῳ.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀνατομίας τῆς νευρικῆς ἰνὸς καὶ τοῦ νευρικοῦ κυττάρου. Ποία ὅμως ἡ φυσιολογικὴ σημασία τῶν δύο αὐτῶν ἀνατομικῶν στοιχείων; Ὁμοία, ἢ μᾶλλον ἀνάλογος, πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ ἡλεκτρικοῦ σύρματος καὶ τῆς στήλης τῆς ἡλεκτρικῆς. Τῷ ὄντι ὅπως διὰ τοῦ ἡλεκτρικοῦ σύρματος, τοῦ συνδέοντος, ἐπὶ παραδείγματι, στήλην ἡλεκτρικὴν μετὰ τηλεγραφικοῦ ἐργαλείου, ῥέει τὸ ἡλεκτρικὸν ρεῦμα, τὸ ἐν τῇ στήλῃ παραγόμενον, πρὸς τὸ τηλεγραφικὸν ἐργαλεῖον, ἐκεῖ δὲ τὸ ρεῦμα μαγνητίζει τοῦ τηλεγραφικοῦ μηχανήματος τὸν σίδηρον, οὕτω καὶ διὰ τῆς νευρικῆς ἰνὸς ῥέει ἡ νευρικὴ ἐνέργεια ἢ παρχηθεῖσα ἐν νευρικῷ τινι κυττάρῳ Α πρὸς ἓνα μὲν ὅπως ἐρεθίσῃ αὐτὸν πρὸς συστολήν. Ἀλλὰ τὸ κύτταρον αὐτὸ Α (τὸ κινητικὸν λεγόμενον διότι μετὰ τοῦ μυὸς διὰ τῆς ἰνὸς τῆς νευρικῆς συνέχεται) ἀναιτίως ἡρεθίσθη, τυχαίως ἐνήργησεν; Ὁχι· ἀλλ' ἐνήργησε διότι παρακείμενον ἄλλο κύτταρον Β, μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένον διὰ νευρικῆς ἰνὸς, ὥθησεν αὐτὸ πρὸς ἐνέργειαν. Ἀλλὰ τὸ κύτταρον Β, τὸ αἷτιον τοῦ ἐρεθισμοῦ τοῦ Α, ἄνευ λόγου ἡρεθίσθη καὶ ἐνήργησεν; Ὁχι, διότι εὐκόλως ἀνακαλύπτεις ὅτι τὸ Β αὐτὸ κύτταρον, δι' ἐτέρας ἰνὸς νευρικῆς, συνέχεται μετ' αἰσθητηρίου τινὸς ὄργάνου κειμένου, ἢ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος τοῦ ζώου, ἢ κατὰ τὸ βάθος τῶν διαφόρων αὐτοῦ ὀργάνων. Ἐπομένως αἰσθητήριόν τι ὅπως δῆποτε ἐρεθιζόμενον, παράγει νευρικὴν ἐνέργειαν ῥέουσαν διὰ τοῦ νεύρου πρὸς τὸ κύτταρον Β, αἰσθητικὸν καλούμενον, διότι μετὰ αἰσθητηρίου εἶναι συνδεδεμένον· τὸ αἰσθητικὸν δὲ αὐτὸ κύτταρον Β, ὡς εἶδομεν, διήγειρε τὴν ἐνέργειαν τοῦ κινητικοῦ Α. Τὰ φαινόμενα ταῦτα εἶναι ἢ ἀπλου-

στέρα μορφή τῶν ἀντανακλαστικῶν λεγομένων ἀντιδράσεων.

Ἰδοὺ λοιπὸν γεγονὸς φυσιολογικὸν στοιχειῶδες μὲν ἀλλὰ μέγα, τουτέστιν ἡ τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἀντανακλαστικὴ ἐνέργεια. Ἐρεθισμὸς δηλαδὴ ἐξῶθεν ἐρχόμενος χωρεῖ διὰ τοῦ αἰσθητικοῦ νεύρου μέχρι τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ νευρικοῦ συστήματος μάζης. ἐκεῖ δὲ νέα ἐξ ἀντιδράσεως ἀναφαινομένη ἐνέργεια μεταδίδεται διὰ τοῦ κινητικοῦ νεύρου εἰς τοὺς μῦς, οἵτινες συστέλλονται. Τὰ ἀντανακλαστικά δὲ ταῦτα φαινόμενα, δὲν παράγονται μόνον ἐξ ἐρεθισμῶν προσερχομένων ἐξῶθεν, ἐκ τῶν κυρίως καλουμένων αἰσθητηρίων, ἀλλὰ δύνανται νὰ παραχθῶσιν καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν νεύρων τῶν αἰσθητικῶν τῶν ὑπαρχόντων εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ ζώου. ἦτοι πολλάκις οἱ ἐρεθισμοὶ οἱ ἀπολήγοντες εἰς τὰ αἰσθητικά κύτταρα τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος, δὲν γεννῶνται ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις, ἀλλ' ἀναπτύσσονται ἐν τοῖς σπλάγχνοις τοῦ ζώου τοῖς διαφόροις. Ταῦτα δὲ τὰ αἰσθητικά φαινόμενα, τὰ ἐντὸς τῶν σπλάγχνων συμβαίνοντα, ὡς προηγουμένως παρετήρησα, ἢ οὐδόπως ἢ μόλις τὸ ζῶον αἰσθάνεται. ἐν τούτοις μεγίστη εἶναι ἡ φυσιολογικὴ αὐτῶν σημασία, διότι πλείστα τῆς ζωῆς φαινόμενα ἐξ αὐτῶν ἐξαρτῶνται. Σημειωτέον ὡσαύτως ὅτι τὸ κινητικὸν νεῦρον δὲν ἀπολήγει πάντοτε εἰς μῦς τὴν θέλησιν τοῦ ζώου ὑπακούοντας, ἀλλὰ τερματίζεται καὶ εἰς τὸ ἄπειρον ἐκεῖνο πλῆθος τῶν μυϊκῶν κυττάρων τῶν συντελούντων εἰς τὴν κατασκευὴν πάντων τῶν σπλάγχμων. ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὸ πλούσιον μυϊκὸν σύστημα τῶν ἀγγείων τῆς κυκλοφορίας. Διὰ τοῦτο ἀντὶ κινήσεως φανεραῆς, ἡ ἀντανάκλασις δύναται νὰ φανερωθῇ εἰς ἡμᾶς, ἢ ὡς ἔκκρισις, ἢ ὡς μεταλλαγή κατὰ τὴν κυκλοφορίαν, ἢ τὴν ἀναπνοήν, ἢ τὴν πέψιν, ἢ πᾶσαν ἄλλην τοῦ ζώου φυτικὴν ἐργασίαν.

Ἰδοὺ λοιπὸν σειρά φυσιολογικῶν φαινομένων αὐτομάτως

τελουμένων, ἤτοι ἰδοὺ συστολαὶ μυϊκαί, ἐκκρίσεις, κυκλοφορικαὶ ἀναπνευστικαὶ καὶ πεπτικαὶ ἐργασίαι, ἐκτελούμεναι διὰ μόνῃς τῆς ἀντανχλαστικῆς ἐνεργείας τοῦ νευρικοῦ τοῦ ζώου συστήματος. Ἐπομένως ὡς πρὸς τὰς ἐργασίας ταύτας τοῦλάχιστον, ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι ἡ τοῦ ζώου μηχανὴ ἐντελῶς αὐτοματίζει, διότι καὶ ἡ συνείδησις καὶ ἡ θέλησις τοῦ ζώου ὅλως μένουσι ξένῃ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ζωϊκῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν.

Ἀλλ' ἄρά γε εἶναι δυνατόν ν' ἀνακαλύψῃ τις τὸν αὐτοματισμὸν καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρας τοῦ ἐγκεφάλου ἐργασίας;

Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ζῶα μόνα, ἡ ἀπάντησις δὲν ἤθελεν εἶσθαι δύσκολος, διότι τὰ πλεῖστα τῶν ζῶων ἐντελῶς αὐτοματίζουσιν· πᾶσαι δηλαδὴ αἱ πράξεις αὐτῶν, πάντα αὐτῶν τὰ διανοητικὰ φαινόμενα, αὐτομάτως ἐν αὐτοῖς διεγείρονται· τοῦτέστιν ἀπλᾶί εἶναι ἡ πολύπλοκοι ἀντιδράσεις τοῦ νευρικοῦ αὐτῶν συστήματος εἰς τοὺς ἔξωθεν ἢ ἔσωθεν προερχομένους ἐρεθισμούς. Τὰ ζῶα ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ἡμῖν ὅτι πλεῖστα φαινόμενα θαυμαστὰ τοῦ νευρικοῦ αὐτῶν συστήματος, λογικώτατον ἔχοντα ἀποτέλεσμα, ἀναφαίνονται ἐν αὐτοῖς, χωρὶς αὐτὰ νὰ ἔχωσιν τὴν συνείδησιν τοῦ λόγου δι' ὃν ἡ καθ' ὃν ταῦτα συμβαίνουσιν. Τί ἄλλο εἶναι ἢ αὐτοματισμὸς τὰ διάφορα τῶν ζῶων ἔμφυτα;

Ἡ μέλισσα, λόγου χάριν, ἥτις πρακτικῶς ἔλυσεν, ὡς οἱ μαθηματικοὶ ὁμολογοῦσι, πολὺ πρὸ αὐτῶν ἐν τῶν δυσκολωτέρων τῆς γεωμετρίας προβλημάτων, γνωρίζει τὸν λόγον τῆς θαυμαστῆς καὶ μαθηματικῆς κατασκευῆς τῆς ἐκ κηροῦ κυψέλης αὐτῆς; Βεβαίως ὄχι. Ἐν τούτοις ἡ μέλισσα δὲν ἐφθασε τὸ τέλειον ἀμέσως, καὶ αὐτὴ ἐπολιτίσθη, καὶ αὐτὴ ἐξέμαθεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν θαυμασίαν αὐτῆς τέχνην· μάρτυρες εἶναι ἄλλαι μέλισσαι, αἵτινες στεροῦνται, κατὰ τὸ φαινόμενον, τῶν μαθηματικῶν γνώσεων τῆς ἐργάνης ἡμῶν μελίσσης.

Ἐπεταί ὅτι τὸ τῆς μελίσσης νευρικὸν σύστημα, εἶναι μὲν ἱκανὸν νὰ ἐκτελῇ σειρὰν ἐργασιῶν λίαν πολυπλόκων καὶ λογικωτάτων, ἀνίκανον ὅμως νὰ ἐννοήσῃ ἢ νὰ ἐξηγήσῃ ἐαυτῇ τὸ τοῦ κηροπλάστου οἰκοδομήματος σχέδιον. Τὰ αὐτὰ δύναται τις νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ διὰ πλεῖστα ἄλλα ζῶα, παρὰδόξους διανοητικὰς ἐμφύτους δεικνύοντα ἰδιότητας, ἀνεξηγήτους εἰς τοὺς μὴ παραδεχομένους τὸν αὐτοματισμὸν τοῦ νευρικοῦ αὐτῶν συστήματος. Τῶν μυρμηκῶν, λόγου χάριν, τὰ ἔθνη πολλὰ παρέχουσι τῷ φυσιολόγῳ πρὸς λύσιν αἰνίγματα. Ἀληθῶς, διατί τινὰ αὐτῶν εἶδη δὲν δύνανται νὰ ζήσωσιν ἄνευ δουλῶν; Πόθεν τὸ ἀριστοκρατικὸν τοῦτο γένος; Τίς ἐσίδαξε τοὺς μύρμηκας αὐτοὺς τὸ ἀδικεῖν καὶ τὸ ληστεύειν, τὸν φόνον καὶ τὴν δῆωσιν; Ποῖος ἐξεπαίδευσεν τοὺς ἄλλους ἐκείνους μύρμηκας, τοὺς ἀνατρέφοντας ἐν τῇ φωλεᾷ αὐτῶν τοὺς ψύλλακας, ὅπως ἀμέλγῳσι τὸ μελιτόεν τῶν ζυῶφιων αὐτῶν ἔκκριμα; Ἀλλ' Ἀρκαδίην αἰτεῖς, ἄνθρωπε, μέγα αἰτεῖς!!

Ἐὰν ὅμως ἀντὶ τῶν κατωτέρων ζώων, ἐξετάσωμεν τὰ τελειότερα τῶν τετραπόδων, πρὸ πάντων δὲ τοὺς ἀνωτέρους πιθήκους, τὸ ζήτημα τότε περιπλέκεται, διότι εἰς τὰ περιῶν ὁ λόγος ζῶα, ἡ συνείδησις ἄρχεται ἐργαζομένη· ἀναφαίνεται δηλαδὴ ἐν αὐτοῖς ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Μήπως καὶ αὐτὰ ἔφαγον τὸ κατακάρπιον τοῦ εὐνούχου καρποῦ τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως; Διότι ἁμαρτάνοντα ἔχουσι καὶ αὐτὰ μικρὰν τοῦ συνειδότος τύψιν, φεύγουσι τὴν τιμωρίαν, φοβοῦνται τὰ ταλαίπωρα τὴν νέμεσιν, ὅζει καὶ δι' αὐτὰ κολάσεως. "Ὡ τοῦ πολλοῦ γέλωτος, λίαν προσομοιάζουσι κατὰ τὰ πάθη, τὰς ὀρέξεις καὶ ἑξέεις τῷ πτωχῷ ἀνθρώπῳ. "Ὡς τε τῶν ψυχολογικῶν αὐτῶν φαινομένων ἡ ἐξήγησις, ἐντελῶς συνδέεται μετὰ τῆς σπουδῆς τῆς τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆς.

"Ἀς ἐπανέλθωμεν λοιπὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ πρῶτον ἅς καθορίσωμεν τί πρέπει νὰ καλέσωμεν πνεῦμα.

III

Τί καλεῖται πνεῦμα ὑπὸ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων. — Ἡ συνειδήσις τῆς αἰσθήσεως μόνης ἀναγκαῖον εἶναι παρακολούθημα. — Κινήσεις τοῦ γράφειν, τοῦ λαλεῖν, κληρονομικαί. — Αὐτοματισμός κατὰ τὰς κινήσεις ταύτας. — Χεῖρ ὀρθογραφοῦσα. — Κοιμώμενος περιπατῶν. — Νοῦς ἀριθμητικός. — Τί καλεῖται πνεῦμα ὑπὸ τῶν φυσιολογούντων. — Διάφορα πάθη. — Ἐρως. — Ἔδρα αὐτοῦ. — Αὐτοματισμός κατὰ τὸν ἔρωτα. — Χαριεντισμοὶ ἐρώντων ὁμοιοὶ πρὸς τοὺς τῶν ζώων. — Χαρὰς πάθος. — ὁ κατ' αὐτὴν αὐτοματισμός. — Δαυτὸ κόρδαξ. — Φόβος. — Ζώων προσωπικαὶ συστολαὶ κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν.

Κατὰ τοὺς φιλοσόφους, τοὺς μέχρις ἐσχάτων, ἡ συνειδήσις ἀναγκαῖον εἶναι ἐξάρτημα πάσης πνευματικῆς ἐνεργείας. Ἀλλ' εἶναι τοῦτο ἀληθές ;

Κοινῶς διὰ τῆς λέξεως πνεῦμα περιλαμβάνουσιν οἱ φιλοσοφοῦντες, πάσας τὰς ὑποκειμενικὰς τοῦ Ἐγὼ καταστάσεις, τὰς μετὰ συνειδήσεως ἐν ἡμῖν ἐκτυλισσομένας· τὰς καταστάσεις δὲ ταύτας ὑποδιαιροῦσι πρῶτον εἰς τὰ λεγόμενα ἢ αἰσθήματα, ἢ πάθη, ἢ συγκινήσεις, δεύτερον εἰς τὰ διανοητικὰ κυρίως φαινόμενα, καὶ τρίτον εἰς τὰ τὴν θέλησιν παρακολουθοῦντα γεγονότα. Ἐν ἐνὶ λόγῳ αἰσθημα, διάνοια, θέλησις, ἰδοὺ καὶ τρεῖς ὑποκειμενικαὶ τοῦ πνεύματος ἡμῶν τροπαί, ἢ ἄλλως ἰδοὺ τὸ ἄϋλον Ἐγὼ.

Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν τοῦ σκέπτεσθαι, τὸ ἐγὼ εἰς μεταφυσικὴν μετατρέπεται ὄντοτητα, γίνεται δηλαδὴ κάτι τι ἀνεξάρτητον τοῦ ἀνθρωπίνου μηχανήματος· τούτου δὲ ὡς ἀληθοῦς τεθέντος, πᾶς ὁ νοῦς ἡμῶν κατ' ἀνάγκην ὀρίζεται ὑπὸ τῆς συνειδήσεως· τουτέστιν ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει συνειδήσις, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ καὶ διανοητικὴ ἐνεργεια. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη περὶ τοῦ ἐγὼ γνώμη ἀποδεικνύεται καὶ ὑπὸ τῶν φυσιολόγων καὶ ὑπὸ τινων καθαρῶς φιλοσόφων, ὡς ἀσθενὲς θεώρημα, ὅπως ἐξηγήσῃ πλείστας διανοητικὰς

καὶ ψυχικὰς τοῦ ἀνθρώπου καταστάσεις. Καὶ τῷ ὄντι, ἡ συνειδήσις, τῆς αἰσθήσεως μόνῃς ἀναγκαῖον φαίνεται παρακολούθημα. Τὸ θέλειν, ἤτοι τὸ πράττειν, ἀπ' ἐναντίας, καὶ τὸ σκέπτεσθαι, δυνατόν νὰ ὑπάρξωσιν ἄνευ ἀναγκαίας συνυπάρξεως τῆς συνειδήσεως.

Ἐξ ἀπάτης δὲ τὸ ἐναντίον παραδεκτὸν μέχρι τοῦδε ἐγένετο· ἡ δ' ἀπάτη προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι συνήθως καὶ τῆς θελήσεως καὶ τῆς διανοίας ἡμῶν συνειδήσιν ἔχομεν. Ἐμβριθέστερον ὅμως τὸ πρᾶγμα ἐξετάζοντες, ὑποβοηθούμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ φυσιολογικοῦ πειράματος καὶ τῆς παθολογικῆς παρατηρήσεως, εὐκόλως πειθόμεθα περὶ τῆς ἀσυνειδήτου διεγέρσεως πλείστων φρενικῶν ἐνεργειῶν. Καὶ ἀληθῶς τίς δὲν παρετήρησεν ὅτι πολλάκις κατόπιν ἐπιπόνου προσοχῆς πρὸς ἀνάμνησιν ὀνόματος ἢ γεγονότος, ἢ ἀνάμνησις αὕτη ἐπέργεται κατόπιν χρόνου μακροῦ, καὶ ἀφοῦ ἡ διάνοια εἶχεν ἐγκαταλείψει πλέον τὸ ζητούμενον; Ἦτοι τὸ ὄνομα ἢ γεγονός, ἀναπολεῖται ἐν μέσῳ ἄλλων τοῦ νοὸς σκέψεων, μηδεμίαν ἔχουσῶν σχέσιν πρὸς τὰ προηγουμένως ζητηθέντα. Ὁ τρόπος δ' αὐτὸς τῆς ἀναμνήσεως σημαίνει τὴν λανθάνουσαν ἐξακολούθησιν τῆς διανοητικῆς ἐνεργείας πρὸς εὑρεσιν τοῦ ποθουμένου, τῆς ὁποίας ὅμως οὐδεμίαν ἔχομεν γνῶσιν. Ἀλλ' ἐὰν ἀντὶ παραδείγματος διανοητικοῦ, λάβωμεν παράδειγμα ἐκ τῶν πράξεων ἐκείνων τοῦ ἀνθρώπου, αἵτινες ἐκ τῆς θελήσεως ἐξαρτῶνται, τὰ αὐτὰ θέλομεν παρατηρήσει. Βεβαίως τὸ θέλειν μετατρέπεται, πάντοτε σχεδόν, εἰς ἐνέργειαν κινητικὴν φανεράν. Γράφω, βαδίζω, τρώγω, λαλῶ, διότι θέλω ταῦτα ποιεῖν. Αἱ κινήσεις ὅμως αἱ τὴν γραφὴν, τὸ βάδισμα, τὸ τρώγειν, τὸ λαλεῖν ἀποτελοῦσαι, μεγίστης διδασκαλίας ἀνάγκην ἔχουσι, διότι τίς δὲν παρηκολούθησε τὰς μακρὰς καὶ ἀνεπιτυχεῖς ἀποπείρας τοῦ παιδίου τοῦ ζητούντος νὰ βαδίσῃ τὸ πρῶτον αὐτοῦ βάδισμα, νὰ γράψῃ τὰ πρῶτα αὐτοῦ γράμματα, ἢ νὰ λαλήσῃ, ἢ νὰ φάγῃ διὰ πρῶ-

τὴν φορὰν; Τίς ἐπίσης δὲν παρατήρησεν πόσον μὲν τὸ παιδίον προσέχει εἰς τὰς πρώτας ταύτας κινήσεις, πῶς δὲ διορθῶναι ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰς μυϊκὰς αὐτοῦ συστολάς, μέχρις οὗ φθάσῃ εἰς τὴν τελειότητα τῶν λεπτῶν ἐκείνων κινήσεων, αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος πράξεις. Ἐν τούτοις ἅμα πάντα ταῦτα τὸ νευρικὸν σύστημα ἐκμάθη, ἥτοι ἅμα ἡ ἐξίς ἀντικαταστήσῃ τὴν συνείδησιν, εὐθύς ἡ συνείδησις, ἡ ἀμυδρῶς, ἡ καὶ οὐδόλως ἐπεμβαίνει κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κινήσεων αὐτῶν· ἥτοι αὐτομάτως πλέον ὁ ἄνθρωπος τελεῖ τὰς τεχνικωτάτας ταύτας κινήσεις· ἡ δὲ θέλησις αὐτοῦ δὲν χρησιμεύει, εἰμὴ εἰς τὴν πρώτην τῶν κινήσεων ὥθησιν.

Δὲν παρετήρησας, ἀναγνώστα, ὅτι πολλάκις καταφεύγεις εἰς τὴν αὐτόματον δεξιότητα τῆς γραφούσης χειρός σου, διὰ νὰ λύσῃς ὀρθογραφικὸν τι πρόβλημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ διανοιά σου ἀμφιβάλλει; Ἐπρόσεξες δὲ ποτε γράφων εἰς τὰς κινήσεις τῆς χειρός σου; Οὐδέποτε. Δὲν παρετήρησας δὲ ἐνίοτε ἀναγινώσκοντα γεγωνυῖα τῇ φωνῇ, συγχρόνως δὲ χειρονομῶντα ἐν ταύτῳ δὲ καὶ περιπατοῦντα; Νομίζεις ὅτι ὁ ἀναγινώσκων ἄνθρωπος προσέχει εἰς τῆς γλώσσης καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ τὰς πολυπλόκους κινήσεις; "Οχι, ἀλλὰ προσέχει εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀναγινωσκομένου βιβλίου. Ὅταν δὲ βαδίζῃς, νομίζεις ὅτι ἔχεις τὴν συνείδησιν τῶν ἐκτελουμένων κινήσεων; Οὐδόλως· ἀπόδειξις ὅτι μετὰ κάματον μέγαν, δυνατόν νὰ ἐξακολουθήσῃ τις βαδίζων, καίτοι κοιμώμενος.

Ἐμμεσοῦ δὲ ἀπόδειξις τῶν λόγων μου εἶναι καὶ ἡ ἀκολούθος. Ὁ τρόπος τοῦ γράφειν, δηλαδὴ ὁ χαρακτήρ τῆς γραφῆς, φαίνεται ὅτι εἶναι κληρονομικός. Ἐκαστον δὲ ἔθνος ἰδίον ἔχει γραφῆς χαρακτήρα· ἄλλως γράφει ὁ Ἀγγλος, ἄλλως γράφει ὁ Γάλλος, ἄλλως γράφει ὁ Γερμανός. Κατὰ πρώτην ἐντύπωσιν ἐξηγεῖται τὸ γεγονός τοῦτο ἐκ τοῦ διαφόρου τρόπου, καθ' ὃν τὰ ἔθνη ταῦτα διδάσκονται τὴν καλ-

λιγραφίαν. Ἐν τούτοις ἄγγλοι, λόγου χάριν, καὶ παιδιόθεν ὑπὸ ξένων καλλιγράφων διδαχθέντες τὸ γράφειν, καὶ μακρὰν τῆς πατρίδος αὐτῶν, διατηροῦσι τὸν τύπον τῆς ἀγγλικῆς γραφῆς. Ἡ παράδοξος αὕτη κληρονομία, οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύει, εἰ μὴ τὴν ὀργάνωσιν τὴν ἀνατομικὴν τὴν ιδιόρρυθμον τοῦ νευρικοῦ συστήματος, κατὰ τὸν τρόπον ἐν ᾧ ὑπάρχει τὸ κέντρον τὸ νευρικὸν τὸ διοικούν τὰς κινήσεις τῆς γραφῆς. Τὸ αὐτὸ δὲ παρετηρήθη καὶ διὰ τὴν προφοράν.

Ἐπίσης κατὰ τί ἡ συνειδήσις δύναται νὰ παρέμβῃ εἰς τὰς διαφοροὺς τοῦ ἐγκεφάλου διανοητικὰς ιδιότητας; Ἰδοὺ παιδίον ἀδίδακτον, ἀμαθές, οὕτινος ὁ ἐγκέφαλος λύει τὰ πολυπλοκώτερα ἀριθμητικὰ προβλήματα, καὶ αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ ἀποροῦντος· ὁ νοῦς αὐτοῦ φαίνεται ὡς ἀριθμητικὴ τις μηχανή, τάχιστα ὑπολογίζουσα ὅ,τι ἄλλοι μετὰ κόπου κατορθοῦσι. Κατὰ τί δὲ διαφέρει ὁ ἀριθμητικὸς αὐτὸς νοῦς τοῦ τῆς μελίσης; Μήπως καὶ αὕτη δέν λύει τὸ πρόβλημα τῆς ἐξαγωγῆς τῆς τετραγωνικῆς ῥίζης τοῦ 2, πρὸς κατασκευὴν τῶν γεωμετρικωτάτων αὐτῆς κυψελῶν;

Ἐκ τῶν προηγουμένων ἔπεται ὅτι ἡ σημασία τῆς λέξεως πνεῦμα, ἔνεκα τῆς προσόδου τῆς φυσιολογικῆς ψυχολογίας, πρέπει νὰ γίνῃ εὐρυτέρα· ἥτοι ὑπὸ τὴν λέξιν πνεῦμα, οἱ φυσιολογικῶς φιλοσοφοῦντες πρέπει νὰ περιλάβωσι πάντα τὰ φυσιολογικὰ φαινόμενα τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ αὐτοῦ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, τὰ συνυπάρχοντα, ἢ μὴ, μετὰ τῆς συνειδήσεως. Τὴν ἀνάγκην δὲ ταύτην ἐπιβάλλει ἔτι πλέον ἡ μελέτη τῶν ψυχικῶν ἐκείνων καταστάσεων, τῶν περιλαμβανομένων ὑπὸ τὸ ὄνομα πάθος. Ἀληθῶς τὰ διάφορα πάθη τοῦ ἔρωτος, τοῦ φόβου, τοῦ φθόνου, τῆς ὀργῆς, τῆς χαρᾶς, ὅταν πρὸ πάντων ἐκδηλῶνται μετὰ τῆς ὑπάτης αὐτῶν βίας, φαίνονται διεγείροντα τὸν αὐτοματισμὸν ὁλοκλήρου σχεδὸν τοῦ νευρικοῦ ἡμῶν συστήματος. Ἀπόδειξις δὲ τούτου ἔστω ὅτι παρακολουθοῦνται, ὅχι μόνον ὑπὸ τῶν μυϊκῶν ἐ-

κρίνων συστολῶν τοῦ προσώπου, ὡς καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος, αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὰ πάθη ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ παντοίων ἀλλοιώσεων τῶν διαφόρων ἡμῶν φυσιολογικῶν ἐργασιῶν.

Ἔστω δὲ ἡμῖν ὁ λόγος περὶ ἔρωτος. Τὸ γενικὸν αὐτὸ τῆς ζῳικῆς φύσεως φαινόμενον, τὸ πάθος αὐτό, προϋποθέτει ἄρρεν, καὶ θῆλυ γένος· οὔτε εὐνοῦχος οὔτε γυνὴ ἄνευ ὠοθητῶν νὰ ἐρασθῇ δύναται. Ἰστοροῦνται βεβαίως πολλὰ περὶ **Abaillard**, ἀλλ' ἄλλο ὁ μεθύων καὶ ἄλλο ὁ τὴν μέθην ἱστορῶν, ὁ μεθύων καίεται, ὁ δ' Ἀνακρέων τερετίζει. Ποῦ λοιπὸν τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἔχει τὸ ἐρᾶν τὴν ἐδραν; Παντοῦ, διότι καὶ πᾶσαι αἱ τοῦ ἀνθρώπου φυσιολογικαὶ ἐργασίαι δύνανται νὰ πάθωσι. Ἰδοὺ ἡ κυκλοφορία περιπλεκομένη καὶ ἡ καρδιά ἀνωμάλως κινουμένη, τὰ δὲ τριχοειδῆ ἀγγεῖα (ἐκλυόμενα ἢ συστελλόμενα) προδίδοντα τὸ πάθος τοῦ πάσχοντος. Ἰδοὺ καὶ ἡ δύσπνοια ἡ παρεπομένη τῇ παραχτῇ τῆς κυκλοφορίας. Ἀλλὰ μήπως ἡ πέψις μένει ξένη; Καὶ αὕτῃ ἀλλοιοῦται· αἱ δὲ ἐκκρίσεις ὡσαύτως, μάρτυς τὸ πεζὸν σύμπτωμα τῆς διαρροίας, τὸ συνοδεῶν ἐνίοτε τὰς σφοδρὰς ἐρωτικὰς συγκινήσεις. Τί δὲ θὰ ἔλεγεν ὁ κακομοίρης ὁ ἔρως, εἰν ὅπως δῆποτε ἐνόησε ὅτι ὁ ἀντέρως αὐτοῦ τρέχει φεύγει εὐμάρειαν ζητῶν; Δὲν θὰ ἀνεφώνει καὶ αὐτὸς «Ἀντέρως ἀπορῆσά γε μὴν τὸν γάμον». Διὰ τοῦτο ὁ ἔρως καὶ ἀντέρως μόνον περὶ τῶν παλμῶν τῆς καρδίας αὐτῶν λαλοῦσι, τὰ δὲ λοιπὰ μόνος ὁ Θεὸς γινώσκει . . . καὶ οἱ ἰατροί. Ἐν συνόψει τὰ πάντα κατὰ τὸν ἔρωτα τρικυμία.

Τίς δὲ ἰατρὸς δὲν γνωρίζει τὰς διαταραχὰς ἐκείνας τῆς διανοίας, τὰς ὑπὸ τοῦ ἔρωτος προξενουμένας, ὧν ἕνεκα καὶ ἡ ἀγνοτέρα κόρη, τῆς συνειδήσεως ἀρρανιζομένης, δύναται νὰ υποπέσῃ εἰς τὰ ποταπώτερα τῶν σφαλισμάτων; Τότε οἱ πολλοί, ὁ ὄχλος, οἱ μετὰ χαρᾶς τὸν λίθον κατὰ τοῦ πλησίον βάλλοντες, εὐκόλως βοῶσι ὡς τῆς κακοηθείας! Ἀλλ' ὁ ἰατρὸς

ὁ φιλοσοφῶν, ὁ τὴν μαλακίαν τοῦ ἀνθρώπου καλῶς ἐπιστάμενος ἀντιφωνεῖ· ἀλήμων πτωχὴ πάσχουσα; Καὶ ὁ ἰατρός ἔχει δίκαιον, διότι ἡ δυστυχὴς κόρη αὐτοματιζέει, ἔρμαιον ἀνεύθυνον οὖσα τῆς διαταραχῆς τοῦ νευρικοῦ αὐτῆς συστήματος. Ἀλλὰ καὶ τὸ μυϊκὸν σύστημα ὑποκύπτει εἰς ἰδιορρυθμούς αὐτομάτους κινήσεις, ἥτοι τοὺς γελοίους ἐκείνους χαριεντισμούς, δι' ὧν ὁ ἐρώμενος συνοδεύει τὴν ἔκφρασιν τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ. Τῶν κινήσεων δ' αὐτῶν οὐδεμίαν ὁ ἐρῶν ἔχει συνείδησιν, διότι φυσικαὶ εἶναι κινήσεις, μετρίως ὑπὸ τῆς ἀγωγῆς μεταβαλλόμεναι. Ἀπόδειξις δὲ τούτου ἔστω ὅτι καὶ τὰ λοιπὰ ἀνώτερα ζῶα λίαν ὁμοίους ἐκτελοῦσι χαριεντισμούς, κατὰ τὰς ἐποχὰς τῶν ἐρώτων αὐτῶν.

Κατὰ δὲ τὸ αἶσθημα τῆς χαρᾶς, μήπως δὲν παρατηροῦμεν ἀναλόγους αὐτοματισμούς, καθ' οὓς καὶ ἡ συνείδησις καὶ ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου νυστάζουσι; Μελέτησον ἀναγνώστα κυρίως παιδίον χαῖρον, ἰδὲ τὴν χαρὰν αὐτοῦ τὴν ἐκδηλουμένην διὰ πηδημάτων, φωνῶν, ταραχῆς, γέλωτος, παρατήρησον τοὺς ἀκτινοβολοῦντας αὐτοῦ ὀφθαλμούς, τὸ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν μεταβαλλόμενον αὐτοῦ πρόσωπον, καὶ θέλεις πεισθῇ ὅτι σχεδὸν πάντα ταῦτα αὐτοματισμὸς εἶναι τέλειος.

Ἀλλὰ μήπως καὶ οἱ καθεστηκότες δὲν ἐκδηλοῦσι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὴν χαρὰν αὐτῶν; Τίς δὲν ἀνέγνωσε τὴν γραφικωτάτην ἱστορίαν τοῦ Δαυτῖδ, ὅταν οὗτος ἀνήγαγε τὴν κιθαρὰν εἰς τὴν πόλιν Δαυτῖδ; Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὸν κόρδακα ὃν ἐχόρευσε τῆς κιθαρᾶς προπορευόμενος; Τίνας τὴν εὐθυμίαν δὲν προῦκάλεσεν ἡ μετὰ Δαυτῖδ καὶ Μελχὸλ συζυγικὴ ζηλότυπος σκηνή, καθ' ἣν ἡ τοῦ Σαούλ θυγάτηρ ἐπιτιμᾷ τὸν σύζυγον αὐτῆς, διὰ τὸν ἀπρεπῆ αὐτοῦ κόρδακα καὶ τὴν γυμνότητα αὐτοῦ ἐν ὀφθαλμοῖς παιδισκῶν τῶν δούλων ἑαυτοῦ; Ἡ Μελχὸλ ὁμῶς μέγα εἶχε ἄδικον, διότι ὁ Δαυτῖδ ὑπὸ μεγάλης κατείχετο χαρᾶς· αὐτὸ δὲ τὸ πάθος ἐγένετο αἵτιον τοῦ ἀπρεποῦς τοῦ Δαυτῖδ ἡθους, τοῦ

ἄλλως λίαν βλοσυροῦ Ἰσραηλίου. Πᾶς τις δὲ εἰς ἀνάλογον ἠδύνατο νὰ ὑποπέσῃ παράπτωμα, ἐὰν ὑπὸ μανιώδους κατα-
λαμβάνετο χαρᾶς.

Καὶ κατὰ τὸν φόβον πολὺς ὁ αὐτοματισμός· διότι πῶς ἄλλως δύναται τις νὰ ἐξηγήσῃ τὰ παράδοξα τοῦ πανικοῦ φόβου ἀποτελέσματα, ἐὰν δὲν παραδεχθῇ τὴν παντελεῖαν τῆς συνειδήσεως ἔλλειψιν; Ἰδοὺ πατήρ φεύγων πυρκαϊάν, σώ-
ζων δὲ σκεῦος οἶονδήποτε, ἐνῶ πιστεύει ὅτι σώζει τὸ τέκνον αὐτοῦ. Ἰδοὺ στρατὸς ἐμπειροπόλεμος διωκόμενος ὑπὸ τῆς σκιᾶς αὐτοῦ! Ποῦ εὑρήται ἡ συνειδήσις εἰς τὰ συμβάντα ταῦτα; Παραλείπω δὲ τὴν ὀργήν, καὶ τὸν φθόνον, καὶ τὴν λύπην, καὶ πολλὰ ἄλλα πάθη καὶ αἰσθήματα, ὅπως μὴ ὑπὲρ τὸ δέον μακρηγορήσω, σημειῶ δὲ μόνον τὸ εἰς πάντας γνω-
στόν, ὅτι ἕκαστον πάθος δηλοῦται ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ ἀνθρώπου διὰ συστολῶν τῶν προσωπικῶν μυῶν, ἰδίων εἰς ἕκαστον αἰσθημα. Καλῶς δὲ οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ γλύπται τὰς συστολάς ταύτας γινώσκουσι, διότι δι' αὐτῶν δίδουσι ζωὴν εἰς τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ἀγάλματα αὐτῶν. Τῶν κινή-
σεων τῶν προκειμένων οὐδεμίαν ἔχομεν συνειδήσιν· μεγί-
στη δ' ἀπαιτεῖται τέχνη ὅπως παρεμποδίσωμεν τὴν ἐκτέ-
λεσιν αὐτῶν, ἔτι δὲ μεγαλειτέρα ὅπως ἀνατρέψωμεν τὴν με-
ταξὺ αἰσθήματος καὶ προσωπικῶν συστολῶν ὑπάρχουσαν σχέσιν. Δοκίμασον ἀναγνώστα, ἐν καιρῷ λύπης, νὰ δείξῃς πρόσωπον χαῖρον καὶ θέλεις ἐννοήσῃ τὸ δύσκολον τοῦ ἐγ-
χειρήματος. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ τὰ ζῶα διὰ τῆς συστο-
λῆς τῶν προσωπικῶν μυῶν ἐκδηλοῦσι τὰ διάφορα τῆς ψυ-
χῆς πάθη. Τὸ περιεργότατον δὲ πάντων, ὡς ὁ **Darwin** ἀ-
πέδειξεν, εἶναι ὅτι καὶ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ παρὰ τοῖς ζώοις τὰ ὁμώνυμα αἰσθήματα, διὰ τῆς συστολῆς τῶν ὁμω-
νύμων μυῶν ἐκδηλοῦνται. Ἄλλως ὅμως τῶν λεχθέντων, νῦν δὲ αἱ καταφύγωμεν καὶ εἰς ἄλλην μέθοδον ὅπως ἀποδεί-
ξωμεν ὅτι τῷ ὄντι ὁ ἄνθρωπος αὐτοματίζει, τὴν μέθοδον

ἐννοῶ τὴν πειραματικὴν, τὴν ὑπὸ πάντων ὡς ἀσφαλεστέραν νομιζομένην.

IV

Ζωϊκὸς μαγνητισμός. — Ὑπνοβατία. — Ὑπνωτισμός. — Ἐκστάσεις θρησκευτικαί. — Σάββατον σατανικόν. — Συμπτώματα ὑπνωτισμοῦ. — Ὅρασις διὰ τοῦ δέρματος. — Λήθαργος. — Καταληψία. — Ἀνδρείκελον. — Αὐτοματισμὸς κατὰ τὰς κινήσεις. — Παραισθήσεις. — Σουσάνα. — Ἐκτον αἰσθητήριον. — Σοφοῦ ταξίδιον. — Ὄνου ταξίδιον. — Ἀπώλεια τῆς αἰσθήσεως τοῦ χώρου. — Τί εἶναι συνείδησις. — Διπλῇ ψυχῇ. — Ἐξήγησις τῆς διπλῆς ψυχῆς.

Παντὶ φιλαναγνώστη γνωστὸς εἶναι, κατ' ὄνομα τοῦλάχιστον, ὁ ζωϊκὸς λεγόμενος μαγνητισμός, καὶ τὰ παράδοξα τὰ εἰς τὸν μαγνητισμὸν αὐτὸν ἀποδιδόμενα. Γνωστὴ ὡς αὐτως εἶναι ἐκ φήμης ἢ τῶν ὑπνοβατῶν ἱστορία καὶ τὰ θαύματα αὐτῶν τὰ ὑπὸ πολλῶν πιστευθέντα, ἔτι δὲ καὶ νῦν πιστευόμενα. Τὰ φαινόμενα ταῦτα πολλάκις οἱ σοφοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ὑποβάλωσιν εἰς τῆς ἐπιστήμης τὸν ἑλεγχον, πάντοτε ὁμως ἀπέτυχον, ἀποτυχόντες δὲ πᾶν εἰς τὸν ζωϊκὸν μαγνητισμὸν ἠρνήθησαν κῦρος, διότι πολὺ τὸ ψεῦδος καὶ μεγάλη ἡ περικυκλοῦσα αὐτὸν ἀπάτη. Ἐπειδὴ δὲ μέχρι ἐσχάτων οἱ πλάνητες μόνοι ἐπεχείρουν δημοσίᾳ τὰ τοῦ μαγνητισμοῦ πειράματα, οἱ ἐπιστήμονες ἔπαυσαν ἐξ αἰδοῦς τὰ τοῦ μαγνητισμοῦ μελετῶντες.

Ἐπὶ τέλους ὁμως ἡ ἀλήθεια τῶν γεγονότων ὑπερίσχυεν, οἱ δὲ πλάνητες καὶ οἱ ἐπὶ χρηματισμῷ ψεῦσται, ἐφάνησαν ἐν πολλοῖς ἔχοντες δίκαιον, ἄδικον δὲ αἱ ἀκαδημίαι καὶ οἱ ἐπιστήμονες οἱ ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἀναθεματίζαντες τὰ τῶν μαγνητιστῶν πειράματα, καὶ ἀποκαλέσαντες ταῦτα θεατρικοὺς τοῦ ὄχλου ἐμπαιγμούς.

Τοῦτο δ' ὅλως ὀφείλεται εἰς ἐπιστήμονάς τινας, καταφρονήσαντας μὲν τὴν δὴ λεγομένην κοινὴν γνώμην, καὶ τὸ σκω-

πτικὸν τῶν πολλῶν βλέπος, τολμήσαντας δὲ νὰ ὑποβάλλωσιν εἰς τοῦ πειράματος τὸν ἑλεγχον τὰ τοῦ μαγνητισμοῦ ζητήματα. Οὕτω δὲ γνωστὸν ἐγένετο ὅτι μαγνητισμὸς μὲν ζωϊκὸς δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ὅτι ὑπάρχει σειρὰ νευρικῶν φαινομένων λίαν περιέργων, προκαλουμένων δὲ κατὰ βούλησιν τοῦ πειραματίζοντος. Τὰ φαινόμενα ταῦτα τὰ ἀναμνησθῆναι καλοῦνται νῦν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὑπνωτισμός.

Ὡς ὁ Bourneville παρατηρεῖ, καὶ δικαίως, ἐὰν ὁ ὑπνωτισμός, ὡς λέξις, νέον τι νὰ λογισθῇ πρέπει, παλαιότατα ἀπ' ἐναντίας εἶναι τὰ τοῦ ὑπνωτισμοῦ γεγονότα. Ἐν ἄλλοις λόγοις, ἡ τεχνητὴ αὐτῇ νύρῳσις καὶ παλαιόθεν καὶ νῦν ἔτι ὑπὸ πολλῶν προκαλεῖται.¹

Οἱ ἀσκηταί, λόγου χάριν, ὅπως τεθῶσιν ἐν καταστάσει ἐκστάσεως, κατὰ τὰς προσευχὰς αὐτῶν ἀσκαρδαμυκτοῦσι λάμπον τι ἢ μὴ σῶμα, εἰς ὃ συνήθως ἀποδίδουσιν ὑπερφυσικὴν δύναμιν, ἢ σημασίαν ἀγιότητος. Ἡ τοιαύτη τοῦ βλέμματος προσήλωσις, μετ' οὐ πολὺ, προξενεῖ αὐτοῖς πολλὰς παραισθήσεις τῆς ὁράσεως καὶ τῆς ἀκοῆς, ἤτοι πλείστας ὀπτασίας καὶ ἀκουστικὰ φαινόμενα· τέλος δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἐκστασιν καὶ τὰ ἐκ ταύτης θαυματουργήματα, ὧν πλείστα δύναται τις ν' ἀναγνώσῃ εἰς τοὺς βίους τῶν ἁγίων.

Πολλοὶ ἐπίσης, κατὰ τὸν αὐτὸν Bourneville, καλόγηροι προξενουσιν ὅμοια τῇ ἐκστάσει φαινόμενα, ἀσκαρδαμυκτὶ ἐπὶ τινα χρόνον βλέποντες τὸν ὀμφαλὸν τῆς κοιλίας αὐτῶν. Βεβαίως ὁ ὀμφαλὸς καλόγηρου λάμπον δὲν εἶναι σημεῖον, ἀλλ' εἶναι σημεῖον ὀρισμένον, καὶ ὡς τοιοῦτον ἀρκεῖ. Κατὰ τὸν Bourneville ὡσαύτως, ὁ ῥηθεὶς τοῦ ὑπνωτισμοῦ τρόπος

¹ Καὶ τὰ ζῶα δύνανται νὰ ὑπνωτισθῶσιν. Ἰδίως τὰ πετηνά. Πιθανὸν ὡσαύτως ὅτι πολλὰ τῶν ζῴων μεταχειρίζονται τὸ βλασφημικὸν καὶ λάμπον αὐτῶν βλέμμα, ὅπως ὑπνωτίσωσι τὸ θῦμα αὐτῶν πρὸς εὐκλωτέραν αὐτοῦ ἀγρὰν.

εἶναι ἐν χρήσει μᾶλλον παρὰ τοῖς καλογήροις τοῖς ὀρθοδόξοις, ἢ τοῖς καθολικοῖς (clinique de la Salpêtrière).

Καὶ οἱ Ἰνδοὶ δέ, βραχυμᾶνες ἢ βουδισταί, τὰ αὐτὰ ἐαυτοῖς παράγουσι νευρικά φαινόμενα, συνεχῶς παρατηροῦντες ἰδανικόν τι σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ.

Καὶ οἱ μουσουλμάνοι ὡσαύτως ὑπνωτίζονται, κατὰ διάφορον ὁμως τρόπον, διότι ἀντὶ τῆς ὁράσεως τὸ οὖς εἰς αὐτοὺς χρησιμεύει ὡς αἷτιον παραγωγὸν τῆς προκειμένης τεχνικῆς νευρώσεως.

Οἱ μαθηταί, λόγου χάριν, τοῦ μάρτυρος Χουσεῖν προκαλοῦσι τὴν ἔκστασιν διὰ μονοτόνου τυμπανοκρουσίας, συνοδευομένης ὑπὸ μονοτόνου ἐπίσης τῶν μυστήρων ψαλμωδίας. Ἡ θρησκευτικὴ χουσεΐνιος τελετὴ, τελεῖται συνήθως τὴν νύκτα· μετ' οὐ πολὺ δέ, οἱ πιστοὶ πίπτουσιν ἐν ἔκστάσει, ἐντελῶς ἀναισθητοῦντες καὶ ὑποκύπτοντες εἰς ἅπαντα τὰ μαρτύρια, ἃ ὑπέστη ὁ διδάσκαλος αὐτῶν, χωρὶς οὐδόλως νὰ αἰσθάνωνται τί αὐτοῖς συμβαίνει.

Ἀλλὰ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἀῖσσουὰ εἶναι ἴσως οἱ φανεροῦντες τὰ τοῦ ὑπνωτισμοῦ φαινόμενα εἰς τὸν ὑπατον βαθμόν. Ἡ ἰσλαμικὴ αὕτη φατρία συναθροίζεται τὴν νύκτα μακρὰν πάσης κοσμικῆς ταραχῆς, ἐν μέσῳ μεμονωμένης πεδιάδος· ἐκεῖ δέ, πέριξ μεγάλης πυρᾶς, οἱ πιστοὶ παρακάθηνται μετὰ προσοχῆς ἄκρας ἀκούοντες μονότονον τυμπάνου ἤχον. Μετὰ χρόνον δ' οὐ μακρόν, τινὲς μὲν ὑπὸ φοβερῶν κλονίζονται σπασμῶν, τινὲς δὲ ἐκστατικοὶ μένουσιν. Ἡ ἀναισθησία δὲ παρ' αὐτοῖς εἶναι τελεία, διὰ τοῦτο ἄλλοι μὲν διὰ τῆς γλώσσης αὐτῶν ἄπτονται σιδήρου πεφυρακτωμένου· ἄλλοι δὲ μασσῶνται τὰ ἀκανθοφόρα σύκα τῆς Βαρβαρίας, τὰ φραγκόσυκα κοινῶς λεγόμενα, τῶν ὁποίων αἱ ἄκανθαι διατρυπῶσι τὰς παρειάς αὐτῶν· ἄλλοι δὲ τρώγουσι σκορπίους ζῶντας ἢ ἀράχνας ἰοβόλους· ἄλλοι τέλος ἐπὶ μαχαιρῶν περιπατοῦσι καὶ κατατραυματίζονται, καὶ τὰ τούτοις ὁμοία. Ἐὰν δ' ἀνα-

γνώση τις τὸ Σάββατον καλούμενον, τὸ κατὰ τὸν μεσαίωνα τελούμενον ὑπὸ τῶν μαγευτριῶν, εὐθὺς θέλει ἀναγνωρίσει τὸν ὑπνωτισμὸν καὶ τὰ παθολογικὰ τῆς ἐκστάσεως φαινόμενα, ὅφ' ὧν ἔπασχον αἱ ταλαίπωροι τῆς μαγείας ἐργάται. Πόσαι δ' ἐξ αὐτῶν δὲν ἐκάησαν ζῶσαι; Πόσαι δὲν ἐκρεουργήθησαν, ἐπὶ τῷ αἰτίῳ ὅτι σχέσεις εἶχον ἀθεμίτους μετὰ τοῦ Σατανᾶ; "Α μαγεύτριαι, ἂ Σατανᾶ! ἂ μακαρίτη, ἂ ταλαίπωροι! ὦ τῆς μωρᾶς ἀνθρωπότητος!

Πρῶτος ὅστις ἀνεκάλυψε τὸν ὑπνωτισμὸν, ὡς ἐπιστημονικὸν γεγονὸς, εἶναι ὁ ἄγγλος Braid· μετεχειρίσθη δὲ τὴν τῶν ἀσκητῶν μέθοδον, τὴν προσήλωσιν δηλαδὴ τοῦ βλέμματος εἰς λαμπυρίζον τι σῶμα, οὕτως ὥστε νὰ προκαλῆται στραβισμὸς ἐσωτερικὸς τῶν δύο ὀφθαλμῶν· τουτέστιν ἀναγκάζων τις τινὰ νὰ ἀλλοιθωρήσῃ, κατὰ τὴν πεπατημένην φράσιν, πρὸς τὰ ἔσω, διὰ τῆς προσηλώσεως τοῦ βλέμματος ἐπὶ λάμποντος σώματος ἀκινήτου πρὸς τὴν ρίζαν τῆς ῥινός, δύναται νὰ προκαλέσῃ τὸν ὑπνωτισμὸν.

Δὲν εἶναι ὁμῶς ὁ μόνος τρόπος δι' οὗ παράγομεν τὸν ὑπνωτισμὸν· εἰς τὸ αὐτὸ δύναται τις νὰ φθάσῃ ἀποτέλεσμα, (πρὸ πάντων ὅταν ὁ ἐφ' οὗ πειρώμεθα ὑπέστη πολλάκις τὸν ὑπνωτισμὸν) δι' ἥχου αἰφνιδίου, δι' ἐκπυρσοκροτήσεως, διὰ φωτὸς ἀπλέτου, αἰφνιδίως προσβάλλοντος τὸν ὀφθαλμόν, διὰ βλοσυροῦ βλέμματος· τέλος καὶ δι' ἀπλοῦ προστάγματος. Κοιμήσου, φωνάζει ὁ ἱατρός, καὶ ἡ πάσχουσα κοιμᾶται ἐν ἀκαρεῖ, οὐδόλως ἀνθισταμένη εἰς τοῦ ἱατροῦ τὸ πρόσταγμα.

Εἰς τὰς λίαν νευρικὰς γυναικας, ὁ ἱατρός ὠφελεῖται καὶ ἐκ τῆς φαντασίας τῆς πασχούσης, ὅπως προκαλέσῃ τὸν ὑπνωτισμὸν· λέγει, λόγου χάριν, τῇ πασχούσῃ: «Εἰς τὰς τρεῖς μετὰ μεσημβρίαν νὰ κοιμηθῇς»· τῆς τρίτης ὥρας μετὰ μεσημβρίαν ἐπελθούσης, ἡ πάσχουσα πίπτει ἀναίσθητος ἐν καταστάσει ὑπνωτισμοῦ. Ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, ἐν

τῇ προκειμένη περιπτώσει, ἡ φαντασία ἀντικληιστᾶ τὸν ἅπνῃτα ἱατρὸν.

Αἱ γυναικες, εὐπαθέστερον ἔχουσιν τὸ νευρικὸν σύστημα, εὐκολώτερον τῶν ἀνδρῶν εἰς τὸν ὑπνωτισμὸν ὑποκύπτουσιν· αἱ δὲ λεγόμεναι ὑστερικαὶ πασῶν τῶν ἄλλων ἐκλεκτότερα εἶναι ὑποκείμενα, πρὸς παραγωγὴν τοῦ ὑπνωτισμοῦ.

Ὁ ὑπνωτισμὸς ἀναγγέλλεται τῷ πειρωμένῳ ἱατρῷ ὑπὸ ἀφθόνου δακρύων ῥοῆς, καὶ μεγάλης τῶν ὀφθαλμῶν ἐρυθρότητος, κατόπιν δὲ τῶν φαινομένων αὐτῶν, ὁ πάσχων, βαθὺ ἀναστενάζων, κλείει τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ παραδίδεται εἰς τὸν ὕπνον, ἀφροῦ ὀλίγου κατὰ τὸ στόμα ἀναφαινομένου.

Ὁ ἐπερχόμενος ὕπνος ὅλως διαφέρει τοῦ ὕπνου τοῦ φυσιολογικοῦ. Ἰδοὺ δὲ ποῖα ἐπέρχονται κατὰ τὸν ὑπνωτισμὸν παράδοξα συμπτώματα.

Ὁ ὑπνωτισθεὶς ἐντελῶς ληθαργεῖ, οὐδεὶς δὲ κρότος, ὅσον καὶ ἂν ᾦναι ἰσχυρὸς, δύναται νὰ ἀφυπνίσῃ αὐτόν· ἐλαφρὸν ὁμῶς ἐπὶ τοῦ προσώπου φύσημα ἐγείρει τὸν πάσχοντα. Σημειωτέον ὅτι ἐντελὴς ἀναλγησία τοῦ δέρματος προξενεῖται, ὁ πάσχων δηλαδὴ ὅλως ἀναίσθητος μένει. Ἀπ' ἐναντίας, ἔκτακτος ἀναφαίνεται ὑπεραισθησία, τοῦ τε μυϊκοῦ καὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Τῷ ὄντι καὶ ἐλαφρῶς πιέζων τις οἰονδήποτε μῦν, ἐπιφέρει τὴν τετανικὴν αὐτοῦ συστολήν· ὡς αὐτῶς ἔαν νεῦρόν τι κινήσεως ἔξωθεν πίεσῃ ὁ πειρώμενος, εὐθὺς βλέπει συστελλομένους ἅπαντας τοὺς μῦς, εἰς οὓς ἀπολήγει τὸ πιεσθὲν νεῦρον. Ἐν ἄλλοις λόγοις, ὁ ἱατρὸς κατὰ τὸν ὑπνωτισμὸν δύναται νὰ μελετήσῃ ἀκριβέστατα τὴν φυσιολογικὴν σημασίαν μεμονωμένου τινὸς μυός, ἢ καὶ ὁλοκλήρου μυῶν ὁμάδος. Μαλασσόμενοι οἱ συνεσπασμένοι μῦς ἐκλύονται, ὡς αὐτῶς ἢ ἔκλυσις ἐπέρχεται, ἔαν δι' ἐλαφρᾶς τριβῆς ἐρεθισθῶσιν οἱ μῦς οἱ ἀνταγωνισταὶ τῶν συνεσπασμένων· ἀπαιτεῖται ὁμῶς προσοχή, ἵνα μὴ οἱ ἀνταγωνισταὶ

ἐρεθισθῶσι πέραν ὁρίου τινός· ἄλλως διαρκῆς τάσις διαδέχεται τὴν διαρκῆ τοῦ μέλους κάμψιν. Ἐὰν ἀφυπνίσῃ τις τὴν ὑπνωτισθεῖσαν, ἐνῶ συνεσπασμένους ἔχει τοὺς μῦς αὐτῆς, ἡ ἐγερθεῖσα δὲν δύναται νὰ καταπαύσῃ διὰ τῆς θελήσεως τὴν σύσπασιν τῶν μυῶν, μετ' ἀπορίας δὲ τὸ φαινόμενον παρατηρεῖ.

Ἐρεθίζοντες διὰ τῆς τριβῆς τοὺς ῥαχιαίους, τοὺς μηριαίους καὶ τοὺς κνημικούς μῦς, προξενοῦμεν τὸν τέτανον αὐτῶν, καὶ ἰδοὺ τὸ σῶμα τῆς πασχούσης ἐντελῶς ἀκαμπτον μένει, ὥσεί μονόστεον γίνεται· ἐν τοιαύτῃ καταστάσει δυνάμεθα ν' ἀνυψώσωμεν τὸ σῶμα, κρατοῦντες αὐτὸ ἀπὸ μόνων τῶν ἄκρων, τῆς κεφαλῆς δηλαδὴ καὶ τῶν ποδῶν· καὶ βάρος μέγα δύναται τις νὰ ἐπιθέσῃ ἐπὶ τῆς κοιλίας τῆς πασχούσης χωρὶς τὸ σῶμα νὰ καμθῇ. Ὁ λήθαργος αὐτὸς δύναται νὰ παραμείνῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον· ἐξ ἀπροσεξίας, λόγου χάριν, ἐλησμονήθη ποτε ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς *Salpêtrière* ἡ ἀσθενὴς X . . . ἐν καταστάσει ὑπνωτισμοῦ. Οἱ ὑπηρετοῦντες ἐδοκίμασαν νὰ ἐγείρῳσιν αὐτήν, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος· ὁ ἐσωτερικὸς τῆς ὑπηρεσίας μαθητὴς κληθεὶς, ἀπέτυχεν ὡσαύτως· μόλις δὲ τὴν ἐπαύριον, μετὰ 22 ὥρῶν ἐντελῇ λήθαργον, ἀφύπνισεν αὐτὴν ὁ καθηγητὴς *Charcot*.

Κατὰ τὸν ὑπνωτικὸν αὐτὸν λήθαργον ἀναφαίνεται καὶ τὸ ἐξῆς παράδοξον φαινόμενον. Ἐὰν ὁ ἰατρὸς βιαίως συλλάβῃ τὰς χεῖρας τοῦ κοιμωμένου, καὶ ἀμέσως ἀφίσῃ αὐτάς ἀποχωρῶν, βλέπει τότε τὸν πάσχοντα ἀνιστάμενον καὶ ἀκολουθοῦντα αὐτόν. Τὸ δὲ δυσεξήγητον εἶναι ὅτι ὁ ὑπνωτισθεὶς, καίτοι ἔχων κεκλεισμένους τοὺς ὀφθαλμούς, διαφεύγει πᾶν τὸ προστυχὸν κώλυμα, βιαίως δ' ἀπωθεὶ πάντα παρεμποδίζοντα αὐτόν τοῦ νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸν ἰατρόν. Χαίνων, ἀναυδὸς μένει ὁ παρατηρητὴς ἐνώπιον τοιοῦτου ἀνθρωπομόρφου μηχανήματος, ὑπνοβατοῦντος μὲν διὰ μέσου παντοίων κωλυμάτων, ἐπιτιθεμένου δὲ κατὰ τῶν περιστῶτων, μὴ ἔχοντος δὲ οὐδεμίαν συνείδησιν οὔτε τοῦ κόσμου οὔτε

τοῦ ἐγώ, τί ἄλλο εἶναι τοιοῦτος ἄνθρωπος ἢ τέλειον αὐτόματον; Ἡ ἐξήγησις τῆς προκειμένης ὑπνοβατίας δὲν εἶναι εὐκολος, πιθανὸν ὅμως φαίνεται ὅτι τὴν ὄρασιν ἀντικαθιστᾷ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἄλλο αἰσθητήριον, ἴσως ἰδιότυπος τοῦ δέρματος αἰσθησις· λέγω δὲ ἰδιότυπος, διότι καθὼς ἂνωτέρω παρετήρησα, ἐντελής ὑπάρχει κατὰ τὸν ὑπνωτισμὸν ἀναλγησία. Καὶ εἰς ζῶα δὲ τινα παρατηροῦμεν ἀνάλογα φαινόμενα ὀράσεως, διὰ τοῦ δέρματος, οὕτως εἰπεῖν. Ἡ νυκτερίς, λόγου χάριν, δύναται καὶ τυφλωθεῖσα νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πτήσιν αὐτῆς, διὰ μέσου παντοίων ἐμποδίων, χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς οὐδὲν ἐξ αὐτῶν. Πλεῖστα δὲ ἄλλα ζῶα φύσει τυφλά, ζῶντα δὲ ἐντὸς ἄντρων σκοτεινῶν, οὐδεμίαν δεικνύουσιν ἀμφιβολίαν κατὰ τὰς κινήσεις αὐτῶν. Ταῦτα δὲ πάντα εὐεξήγητα εἶναι τῷ παραδεχομένῳ, ὅτι τὸ δέριμα τῶν ζώων αὐτῶν αἰσθάνεται, ὅχι μόνον τὰ κατ' ἐπαφὴν σώματα, ἀλλὰ καὶ τὰ μακρὰν κείμενα.

Καὶ ἄλλη ὅμως ὑπάρχει φάσις τοῦ ὑπνωτισμοῦ ἄξια μελέτης, ἡ καταληπτικὴ καλουμένη. Αὕτη δ' ἀναφαίνεται, ἐὰν τοὺς κλειστοὺς τοῦ ὑπνωτισθέντος ὀφθαλμοὺς ἀνοίξωμεν, τὰ βλέφαρα ἀνασπῶντες. Κατὰ τὴν καταληψίαν δὲ ἡ μὲν ἀναλγησία τοῦ δέρματος ἐξακολουθεῖ, ἡ δὲ ὑπεραισθησία τοῦ μυϊκοῦ συστήματος καὶ τῶν κινητικῶν νεύρων παύει, ὁ δὲ ἄνθρωπος μονονουχὶ εἰς ἄψυχον μετατρέπεται ἀνδρείκελον. Βεβαίως, ἀναγνῶστα, εἶδες κοῦκλαν ἑνάρθρα ἔχουσιν τὰ μέλη· παρετήρησας δὲ πῶς τὸ παῖζον παιδίον διευθύνει, πῶς κάμπτει, ἢ τείνει κατὰ βούλησιν τὰ μέλη τοῦ πλαστοῦ ἁθύρματος· ἐνθυμεῖσαι ἐπίσης ὅτι ἡ πλαγγὼν τηρεῖ τὰς διαφόρους δοθείσας εἰς τὰ μέλη αὐτῆς θέσεις. Ταῦτα ἐν τῷ νῷ ἔχων, παρατήρησον ἄνθρωπον καταληπτικόν, καὶ ἀμέσως θέλεις ὁμολογήσει τὴν ἄκρην αὐτοῦ ὁμοιότητα πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν κοῦκλαν, διότι καὶ αὐτός, ὡς ἀνδρείκελον, τηρεῖ τὰς διαφόρους τῶν μελῶν αὐτοῦ κάμψεις ἢ τάσεις,

καὶ τὰς μᾶλλον ἀσυνήθεις, εἰς ἃς ὑπὸ τοῦ πειρωμένου ὑποβάλλεται.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἀπὸ τοῦ ληθαργικοῦ ὕπνου εὐκόλως μεταβαίνει τις εἰς τὴν καταληψίαν, διὰ τῆς ἀνασπάσεως τῶν βλεφάρων. Ἀλλὰ καὶ ἀμέσως δυνατόν νά πέσῃ τις ἐν καταληψίᾳ χωρὶς ὕπνου προηγουμένου. Ἡχος, λόγου χάριν, μεταλλικὸς ὡς ὁ τοῦ τὰμ-τάμ. ἢ διαπασῶν τινος, αἰφνιδίως κρουομένων, ἢ κρότος ἄλλος ὅποιοςδήποτε κεραυνοῦ, ἢ πυροβόλου ὄπλου, ἢ φῶς ἡλεκτρικόν, δύνανται νά προξενήσωσι καταληψίαν εἰς τὰς ὑστερικὰς γυναῖκας.

Ἐὰν ὅμως ἀντὶ τῶν δύο ὀφθαλμῶν ἀνοίξῃ ὁ ἰατρός μόνον τὸν ἓνα, τότε τί συμβαίνει; Τότε τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ πρὸς τὸν ἀνοιχτὸν ὀφθαλμόν, μένει καταληπτικόν, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ, τὸ πρὸς τὸν κεκλεισμένον ὀφθαλμόν, ἐπανέρχεται εἰς τὴν προτέραν ληθαργικὴν κατάστασιν· ἰδοὺ δηλαδὴ ἄνθρωπος κατὰ τὸ ἥμισυ κοιμώμενος, καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ καταληπτικός· ἄλλως ἐνεργεῖ τὸ δεξιόν, καὶ ἄλλως τὸ ἀριστερόν αὐτοῦ μέρος. Ὡ τοῦ θαυμαστοῦ αὐτομάτου!

Ἐπεὶ δ' ἀνεξήγητα φαινόμενα, ἐὰν δὲν παραδεχθῇ τις τὸν αὐτοματισμὸν τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἐκτυλισσόμενα κατὰ τὴν καταληπτικὴν τοῦ ὑπνωτισμοῦ φάσιν, εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς. Κατὰ τὴν θέσιν, ἣν ὁ πειραματίζων ἐπιβάλλει εἰς τὰ μέλη τοῦ καταληπτικοῦ, τὸ πρόσωπον τοῦ καταληπτικοῦ λαμβάνει τὴν ἑκφρασιν τὴν ἀρμόζουσαν. Ἐὰν δὲ δὲν πιστεύῃς, ἀκολούθει με ἀναγνώστα.

Πρῶτον. Δὸς εἰς τὰς χεῖρας τοῦ καταληπτικοῦ τὴν θέσιν, ἣν δίδει εἰς αὐτάς ἄνθρωπος ἐν καταστάσει ὀργῆς. Ἀμέσως παρατηρεῖς τὸ πρόσωπον τοῦ πάσχοντος ἀγρίως συσπώμενον καὶ τὴν ὀργὴν ἐκφράζον.

Δεύτερον. Ἐνωσον τὰς χεῖρας τοῦ καταληπτικοῦ ὡς ἐπὶ παράκλησιν. Ἀμέσως καὶ ἡ φυσιογνωμία αὐτοῦ λαμβάνει τὸν τύπον τοῦ παρακαλοῦντος ἀνθρώπου.

Τρίτον. Φέρε τοὺς δακτύλους καταληπτικῆς ἐπὶ τὰ χεῖλη αὐτῆς, ὡσεὶ ἐπρόκειτο νὰ στείλῃ, ὡς κοινῶς λέγουσιν, φίλημα εἰς προσφιλὲς πρόσωπον μακρὰν ἱστάμενον. Ἀμέσως τὸ ἐρωτικὸν πάθος ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῆς ἀναφαίνεται.

Τὰ προηγούμενα πειράματα λίαν εἶναι διδακτικά, διότι δι' αὐτῶν ἀποδεικνύεται, πόσον εὐκόλον εἶναι νὰ προκαλέσωμεν τὸν αὐτοματισμόν, πρὸς τὴν ἁρμονικὴν τῶν μυῶν συστολήν. Ἀποκαλοῦμεν δ' αὐτομάτους τὰς κινήσεις ταύτας, διότι οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ὑπάρχει ἔστω καὶ ἴχνος συνειδήσεως ἢ θελήσεως, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν.

Ἀλλὰ καὶ παραισθήσεις δυνάμεθα νὰ προκαλέσωμεν, ἰδοὺ δὲ διάφορα παραδείγματα.

Πρῶτον. Ἀνάγκασον τὴν καταληπτικὴν νὰ προσηλώσῃ τὸ βλέμμα εἰς τοὺς δακτύλους τῆς χειρός σου, ἣν τείνεις πρὸ τῶν ἠνεωγμένων αὐτῆς ὀφθαλμῶν. Τούτου γενομένου, μιμήσου τὰς κινήσεις ἀνθρώπου διώκοντος μυῖαν· ἀμέσως τότε βλέπεις τὴν πάσχουσαν ὅτι διώκει καὶ αὐτὴ τὸ ἐνοχλητικὸν αὐτὸ ζῴφιον.

Δεύτερον. Ὑπόθετες τὸν πειρώμενον βιαίως προχωροῦντα κατὰ τῆς καταληπτικῆς, ἄγριον δὲ καὶ ἀπειλητικὸν ἔχοντα τὸ βλέμμα. Ἀμέσως τότε βλέπεις τὴν αὐτοματίζουσαν γυναῖκα, ἀπολιθουμένην ὑπὸ τοῦ φόβου καὶ πίπτουσαν ὡς ἄψυχον μάζαν.

Τρίτον. Ἐὰν προσηλώσῃς τὸ βλέμμα σου εἰς τὸ βλέμμα τῆς καταληπτικῆς, κατόπιν δὲ ἀπομακρυνθῇς, τὸ αὐτόματον σὲ ἀκολουθεῖ οὐδ' ὅλως ἐγκαταλείπον τὸ σὸν βλέμμα, ἀπωθεὶ δὲ βιαίως πᾶν παρεμποδίζον τὰς κινήσεις αὐτοῦ ἔπιπλον, ἢ πάντα ἄνθρωπον ἐπιχειροῦντα νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὸ ἀπὸ τῆς τυραννίας, ἣν ἐξασκεῖς ἐπ' αὐτοῦ διὰ τοῦ βασκαίνοντος βλέμματός σου. Κατὰ τὴν βασκανίαν ταύτην, ὁ γιατρός δύναται νὰ προκαλέσῃ πᾶσαν κίνησιν τοῦ αὐτομάτου καὶ δι' ἁπλοῦ νεύματος.

Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε κυρίως εἶδομεν τὸν αὐτοματισμὸν τῶν κινήσεων τοῦ ὑπνωτισθέντος· μὴ ὅμως ἐκ τούτου πιστεύσῃ τις ὅτι ὁ αὐτὸς αὐτοματισμὸς δὲν δύναται νὰ παρατηρηθῇ καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας.

Ἔστω, λόγου χάριν, ἡ τεχνητῶς καταληπτικὴ καταστάσα Χ... γονυπετὴς πρὸ τοῦ ἱατροῦ καὶ τὸ βλέμμα ἐστραμμένον ἔχουσα πρὸς τὸν οὐρανόν. Τί βλέπεις; ἔρωτᾷ αὐτὴν ὁ πειρώμενος. Βλέπω τὸν Θεόν... Ἔτερον δέ τί;... Καὶ τὴν Παρθένον... Ποία τις εἶναι;... Τὰς χεῖρας ἔχει ἐσταυρωμένας... ὄφιν δὲ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς εὐρηται... οὐράνιον δὲ τόξον ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς ἐστήρικται... Αἶγλη δὲ πορφυρόχρους ὀπισθεν αὐτῆς λάμπει. Ἐπίστευον ὅτι εἰς μόνον ὑπάρχει Ἰησοῦς... ἀλλὰ παρατηρῶ ὅτι ἀπειρία τοιούτων ὑπάρχει.

Καὶ ἕτερον ἔστω ἡμῖν παράδειγμα.

Τῆς καταληπτικῆς Ρ... τοὺς ὀφθαλμοὺς στρέφει ὁ ἱατρὸς τεχνητῶς πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ ἔρωτᾷ αὐτὴν: Τί βλέπεις ἐκεῖ ἐπάνω; Τὴν ἁγίαν Παρθένον... Ποία τις εἶναι;... Πέπλος καλύπτει αὐτὴν... ἀργυροῦν δὲ κρατεῖ κομβολόγιον. Φέρει τι ἐπὶ τῶν βραχιόνων;... Οὐδὲν φέρει... Ἐχει τι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς;... Ἐχει ῥόδα. Κατόπιν ὁ ἱατρὸς στρέφει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς πρὸς τὴν γῆν. Τί βλέπεις; ἔρωτᾷ. Βλέπω θηρίον· ὄχι! ὄχι! βλέπω τὸν Σατανᾶ, μέλας εἶναι, ὅζει· ἔχει τοὺς ὄνυχας. Φεύγει δὲ ἡ ταλαίπωρος τὸ φάσμα τοῦ Διαβόλου φοβουμένη.

Σημειωτέον ὅτι αἱ θρησκευτικαὶ παραισθήσεις εἶναι συνήθεις εἰς τὰς ὑστερικές. Εὐνόητον ἐπομένως εἶναι, ποίαν ἐντύπωσιν δύναται νὰ προξενήσωσιν αἱ παραισθήσεις αὗται εἰς παρεστῶτας ἀμαθεῖς, ἢ τὰ θεία ἐμπορευομένους. Κατὰ τὸν μεσαίωνα, καθ' ὃν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἐπεκράτει, συχνάκις παρετηρήθησαν αἱ ἐκστάσεις αὗται, καθ' ἃς ὁ ἄνθρωπος εἰς ἄμεσον ἤρχετο κοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ τῶν

ἀγίων αὐτοῦ. "Αλλοτε δὲ ὁ πάσχων μετὰ τοῦ Σατανᾶ συν-
ήρχετο, τελῶν τὸ μνημονευθὲν *Σάββατον*. Καὶ αἱ ἐρωτι-
καὶ δὲ παραισθήσεις, συχναὶ ἐπίσης εἶναι· δὲν μοι ἐπιτρέπε-
ται ὅμως ν' ἀναφέρω παραδείγματα, διότι μόνον ἡ λατι-
νικὴ γλῶσσα *brave l'honnêteté*.

Ἄλλ' ὁ τῆς διανοίας αὐτοματισμὸς ἀναφαίνεται καὶ κατὰ
τὸν ὕπνον. Ἰδοὺ δὲ τοιοῦτου αὐτοματισμοῦ περιέργον πα-
ράδειγμα: Σουσάνα καλεῖται ἡ αὐτοματίζουσα.

«Ἄ τῆς θαυμαστῆς φύσεως . . . ὦ τί εὐμορφον τὸ κα-
ταπλῆξον ἐκεῖνο σκάφος . . . Οὐδέποτε ὅμοιον εἶδον . . . βε-
βαίως ἀμερικανικὸν εἶναι . . . ὅποιον ἔθνος ἰδιόρρυθμον, οἱ
Ἀμερικανοί . . . Θηριῶδες πέλαγος . . . πῶς ἀφρίζει . . . ὁ
ἄνεμος συρίζει . . . τρικυμία παρασκευάζεται . . . Φρόνιμον
εἶναι νὰ ἐπιστρέψωμεν . . . ψυχρὸν πνέει . . . πορφυρίζει ὁ
οὐρανός. "Ω φοβερὰ ἐπικεῖται θύελλα . . . ἄς μείνωμεν παρὰ
τὸν αἰγιαλόν. . . πῶς φαίνονται οἱ βράχοι . . . Βλέπεις ἐκεῖ
κάτω . . . μέχρις οὐρανοῦ τὰ κύματα ἀναθαίνουσιν . . . λαμ-
πρὸν τὸ θέαμα, ἀλλὰ καὶ ἄλγος προξενεῖ τῷ ἀναλογιζομέ-
νῳ τοὺς δυστυχεῖς θαλασσομαχοῦντας . . . Ἐπεθύμουν νὰ
διέλθω τρικυμίαν . . . ὅταν ἐν ἐκτάσει θαυμάζῃ τις θύελ-
λαν λησμονεῖ τὸν θάνατον . . . Στάγδην βρέχει . . . ἄργε-
ται ἡ τρικυμία . . . "Ω οἱ ἐρυθροὶ αὐτοὶ ἰχθύες . . . οὐδέ-
ποτε εἶδον τοιοῦτους ἐν τῇ θαλάσσῃ· ταχέως μεγεθύνονται
. . . Κακὸς διὰ τὸν κολυμβητὴν καιρός, θὰ ἐκινδύνευε νὰ πῇ
περισσότερον παρ' ὅ,τι διψᾷ . . . Βλέπεις τὸ ἱστιοφόρον ἐ-
κεῖνο πλοῖον, θὰ ἀνατραπῇ ἐὰν αὐτὸς ὁ κλύδων ἐξακολου-
θήσῃ. "Ω ἰδοὺ πτηνὰ . . . κακὸς οἰωνός . . . Αἱ ἡφανίσθησαν.
. . . Φύγωμεν! . . . μελαγχολῶ βλέπουσα τὴν σκηνὴν ταύ-
την . . . ἐνόητε μὲ εὐχαριστεῖ . . . Τί ἀλλόκοτον εἶχες ἰδεάν
νὰ εἴπῃς πάντα ταῦτα, ἀφοῦ δὲν εἶναι ἀληθῆ . . . "Α "Α
ἄμαξαι . . . (ὥς εἰ πάσχουσα πιέζει τὸν ἀριστερὸν μαστόν,
τῇ δὲ δεξιᾷ σκεπάζει τὸ πρόσωπον αὐτῆς· ὑπομειδιᾷ, ἡ-

συχάζει, κατόπιν δ' ἐπαγγέλλει τοὺς ἀκολούθους ἐκ τοῦ Rolla στίχους)

Vous n'avez jamais vu le spectre de la Faim
Soulever en chantant les draps de votre couche,
Et, de sa lèvre blême effleurant votre bouche,
Demander un baiser pour un morceau de pain.

Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ ἄλλη τοῦ αὐτοματισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἀπόδειξις. Διάφορα ζῶα ἔχουσιν εἰς ἄκρον ἀνεπτυγμένην ἰδιότητά τινα τοῦ νευρικοῦ αὐτῶν συστήματος, ἣν πολλοὶ παραδέχονται ὡς ἔκτην αἴσθησιν, ἣν ἀποκαλοῦσιν αἴσθησιν τῆς διευθύνσεως, ἢ αἴσθησιν τοῦ χώρου. (Sens de l'espace). Ἐὰν δέ τις πιστεύσῃ τὰς παρατηρήσεις τοῦ φυσιολόγου Cyon, ἔδρα τῆς ἑκτῆς ταύτης αἰσθήσεως εἶναι οἱ ἡμικυκλοειδεῖς τοῦ λαβυρίνθου σωληνες.

Ἄς ἀρῇτωμεν ὁμῶς πρὸς στιγμὴν τὰ τοῦ ἑκτοῦ αἰσθητηρίου, καὶ ἰδῶμεν πῶς ὁ πεπολιτισμένος ἄνθρωπος τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς περιτρέχει. Πρῶτον, ἔχει ἀνάγκην γνώσεων ἀστρονομικῶν οὐχὶ εὐκαταφρονήτων. Δεύτερον, πείρας πολλῆς. Τρίτον, παντοίων ἀστρονομικῶν ἐργαλείων. Τέταρτον, τῆς μαγνητικῆς βελόνης. Πέμπτον, χρονομέτρου τελείου. Ἑκτον, γεωγραφικοῦ χάρτου ἀκριβεστάτου. Ἑβδομον, βιβλιαρίου μικροῦ, ἀπαραιτήτου εἰς πάντα ὁδοιπόρον, τῆς ἀστρονομικῆς δηλαδὴ ἐνιαυσίας ἐφημερίδος, τῆς πολλὰ περιεχούσης, ἥτοι τοῦ ἡλίου τὰ ὕψη, τὰς πορείας τῆς σελήνης, τὰς παραλλάξεις τῶν ἀστέρων κτλ. Σημειωτέον ὅτι δὲν πρέπει νὰ λησμονήσῃ τὸ χαρτὶ καὶ τὸ καλαμάρι.

Οὕτω μεστὸς σοφίας καὶ τέχνης ἔμπλεος καὶ ἐφοδίων πλούσιος ταξειδεύει ὁ ἄνθρωπος ὁ πεπολιτισμένος. Ἄς ἰδῶμεν ἥδη, πῶς ταξειδεύει καὶ ὁ ταλαίπωρος γαῖδαρος.

» Κατὰ μῆνα Μάοτιον τοῦ 1816, γαῖδαρος, ἀνήκων τῷ πλοιάρχῳ Dundas, ἐπεβάτευσε τοῦ ἀγγλικοῦ δρόμονος

» **Ister**, τοῦ ἐκ Γιβραλτάρης ἄραντος, πλέοντος δὲ πρὸς τὴν
 » νῆσον Μελίτην. Κατὰ τὸν διάπλουν, τοῦ πλοίου ναυαγή-
 » σαντος ἐπὶ ὑφάλων πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου **Gata**, τὸ ὑπο-
 » ζύγιον ἐρρίφθη ὑπὸ τοῦ πληρώματος εἰς τὴν θάλασσαν,
 » ὅπως αὐτὸ ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας φροντίσῃ. Ὁ ὄνος
 » δὲν ἔπεσεν εἰς τὴν ἄχυρα, ἀλλὰ τὰ πάντα τῷ ταλαιπώρῳ
 » πανταχόθεν στενὰ ἦσαν, διότι καὶ ἡ θάλασσα ἀγρίως ἐ-
 » κυμαίνετο, καὶ ἡ ξηρὰ μακρὰν ἐφαίνετο. Ἐν τούτοις μετὰ
 » τινας ἡμέρας ὁ καλὸς μας Ἀνδρεῖος (τοῦτο ἔφερε τὸ ὀ-
 » νομα) πρὸς μεγάλην πάντων ἐκπληξιν, εἰςήρχετο στερεῶ
 » ποδὶ εἰς τὸν ἀχυρῶνα τοῦ **Veelkes** εἰς ὃν εἶχε ξενισθῇ ἐπὶ
 » τινας ἡμέρας πρὸ τοῦ εἰς Μελίτην ἀπόπλου αὐτοῦ. »

Ἐν ἄλλοις λόγοις τὸ καλὸν μας ζῶον, ὅχι μόνον ἐσώθη ἀπὸ τῆς τρικυμίας, ἀλλὰ διέτρεξε καὶ διάστημα 320 χιλιομέτρων, ἥτοι περίπου διάστημα ἀπὸ Πατρῶν μέχρι Χαλκίδος, διὰ μέσου τόπων ὀρεινῶν καὶ ἀγνώστων αὐτῷ· ἠκολούθησε δὲ τὴν συντομωτέραν ὁδὸν, ἄνευ πυξίδος, ἄνευ γεωγραφικοῦ χάρτου, ἄνευ ἐφημερίδων. !

Νῆ τὸν Δία ἐὰν γλῶσσαν εἶχεν ὁ Ἀνδρεῖός μας, δικαίως ἤθελεν ἀναφωνήσῃ, « Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σὲ Νεύτων ! »

Τὴν ἔμφυτον τοῦ ὄνου ἀρετὴν πλεῖστα ἄλλα ἔχουσι ζῶα. Τίς δὲν γνωρίζει τῶν χελιδόνων, καὶ τῶν περιστερῶν, καὶ τῶν γεράνων, καὶ τόσων ἄλλων πτηνῶν τὰ μακρὰ ταξείδια ; Ἐν ἐνὶ λόγῳ, πολλὰ ζῶα ἔχουσι τὴν ιδιότητα τοῦ διευθύνεσθαι ἀσφαλῶς, ὁ δὲ πεπολιτισμένος ἄνθρωπος ἔχει τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἀσφαλῶς πορεύεσθαι. Ὁ ἄγριος ὅμως ἄνθρωπος καὶ ὁ βάρβαρος καὶ ὁ ἡμιβάρβαρος, ἔχουσι καὶ αὐτοὶ τὴν ἔμφυτον τοῦ ζώου δύναμιν τοῦ διευθύνεσθαι. Ἐμαθον, λέγει ὁ **Merrill**, (περὶ **Kansas** τῆς Ἀμερικῆς γράφων) ἀπὸ τοὺς κυνηγούς καὶ τοὺς ὁδηγούς, τοὺς ζῶντας εἰς τὰς πεδιάδας καὶ τὰ ὄρη, τὰ πρὸς δυσμὰς τοῦ **Kansas**, ὅτι ὅποιονδὴποτε καὶ ἂν διατρέξωσι διάστημα, ὅποιαιςδὴπότε καὶ ἂν κάμωσ

περιδρομάς, κατὰ τὰ κυνηγέσια τοῦ βίσονος, (εἶδος ἀγρίου βοῦς κατὰ ἀγέλας μεγάλας ζῶντος εἰς τὰς πεδιάδας τῆς κεντρικῆς βορείου Ἀμερικῆς) ἐπιστρέφουσι πάντοτε εἰς τὸ κατασκήνωμα αὐτῶν διὰ τῆς κατ' εὐθείαν ὁδοῦ, χωρὶς νὰ ἔχωσι συνείδησιν διὰ τί οὕτω πράττουσιν. Τὴν αὐτὴν ἀρετὴν τοῦ διευθύνεσθαι ἔχουσι καὶ οἱ Σιβηροὶ, οἵτινες μακρὰ ἐκτελοῦσι ταξείδια ἐπὶ τῆς χιόνος, ἄνευ οὐδενὸς βοηθήματος ἐπιστημονικοῦ. Ἐπίσης καὶ οἱ Ἰνδοὶ τῶν pampas τῆς νοτίου Ἀμερικῆς.

Ἐὰν ἐρωτήσῃ δέ τις τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς περὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν ταύτης, οὐδένα δύνανται νὰ δώσωσι λόγον. Ὁρμὴ τις ἐνδόμυχος, ἀνεξέλεγκτος, ἀσυνείδητος, ὡθεῖ αὐτοὺς ὅπως ἀκολουθήσωσι τὴν καλὴν διεύθυνσιν. Ἐνίοτε ὁ ἄγριος αἰφνιδίως ἀποβάλλει τὴν ἔμφυτον ταύτην δύναμιν, πρὸς μεγίστην αὐτοῦ ἀπελπισίαν. Ἰδοὺ δὲ τί ὁ Henry Ford ἱστορεῖ περὶ τῆς ἀπωλείας ταύτης. » Λέγεται ὅτι καὶ αὐτοὶ » οἱ μᾶλλον πεπειραμένοι κυνηγοί, ὑπόκεινται εἰς εἶδός τι » πανικοῦ φόβου, καθ' ὃν αἰφνης πιστεύουσιν ὅτι δὲν διευ- » θύνονται τὴν καλὴν ὁδόν· οὐτε οἱ λόγοι τῶν συνοδοιπόρων » αὐτῶν, οὐτε ἡ ἐξακρίβωσις τῆς τοπογραφίας τῆς χώρας, » οὐδὲ αὐτὴ ἡ παρρησιάζουσα τῆς θέσεως τοῦ ἡλίου, δύνανται » νὰ πείσωσι περὶ τῆς ἀπάτης αὐτῶν τοὺς παθόντας τοι- » οῦτόν τινα πανικὸν φόβον· ἀλλ' ἐξακολουθοῦσιν αἰσθανό- » μενοι, ὡς λέγουσιν, ὅτι τὰ δεξιὰ ἐγένοντο ἀριστερά, τὰ » δὲ ἀριστερά δεξιὰ. ¹ Ἡ νευρική αὕτη κατάστασις παρέρ-

Σημ. Ὑπόθεσις, ἀνγνωστα, ὅτι ἐνῶ κατέρχεσαι διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Πειραιᾶ, αἰφνης καταλαμβάνεσαι ὑπὸ ἐνδομύχου πεποιθήσεως ὅτι τὸ μὲν Φάληρον εἶναι πρὸς τὰ δεξιὰ, ἡ δὲ Ἀττικὴ πεδιάς πρὸς τὰ ἀριστερά, καὶ ὅτι οὐτε ἡ ὁρσις, οὐτε οἱ συνοδοιπόροι σου, δύνανται νὰ σὲ πείσωσι περὶ τοῦ ἐναντίου. Τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸ ψευδὲς αἶσθημα ὅφ' οὗ καταλαμβάνονται, αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀνθρωποι, οἱ ἔχοντες ἔμφυτον τὴν τοῦ διευθύνεσθαι δύναμιν.

» χεται ἢ ἄθρόα, ἢ ὀλίγον κατ' ὀλίγον. . . Οἱ δὲ Ἴνδοι ἐβε-
 » θαίωσαν τὸν Catlin ὅτι ὅταν ἀπολέσωσι τὴν δύναμιν τοῦ
 » διευθύνεσθαι, ἀποπλανῶνται περιγράφοντες κύκλον τέλει-
 » ον· βαδίζουσι δὲ ἐπὶ τοῦ περιδρόμου αὐτοῦ τοῦ κυκλικοῦ
 » πάντοτε πρὸς τὰ ἀριστερὰ διευθυνόμενοι». Ὁ δὲ Catlin
 προσθέτει ὅτι ἐβεθαίωσε τὸ ἀληθὲς τῆς περιέργου αὐτῆς δι-
 ευθύνεως τῶν ἀγρίων Ἰνδῶν.

Τί ἐκ τῶν προειρημένων προκύπτει ; Ἰδοὺ αἶσθημα οὐ-
 τινος ἀμοιρεῖ ὁ σοφός, κατέχει δὲ ὁ βάρβαρος· ἰδοὺ αἶσθημα
 αἰφνιδίως ἐν τῷ νῷ τοῦ βαρβάρου ἀνατρεπόμενον· ὁ δὲ βάρ-
 βαρος αὐτὸς, μολονότι ἔχει ὀφθαλμοὺς ὅπως ἴδῃ τὴν ἀπά-
 τιν αὐτοῦ, μολονότι οἱ συνοδοιπόροι ἀποδεικνύουσιν αὐτῷ
 τὸ ἐναντίον, ἐν τούτοις οὐ πείθεται. Ὅπως δὲ ἀσυνειδήτως
 τὴν καλὴν διέτρεχεν ὁδόν, οὕτω καὶ ἀσυνειδήτως ἐπιμένει
 ἐν τῇ ἀπάτῃ, καὶ διατρέχει τὸν ἀριστερόν αὐτοῦ περιδρο-
 μον μέχρις οὗ, ἡ δεξιὰ αὐτοῦ χεὶρ γαίην πάλιν δεξιὰ, καὶ ἡ
 ἀριστερὰ ἀριστερά !! Ἀληθὲς ἡ φύσις μυστήριον !!

Ἐν τοῖς προηγουμένοις πολλάκις ἐγένετο λόγος περὶ τῆς
 συνειδήσεως, ὡσεὶ περὶ γνωστοῦ πράγματος· ἀλλ' εἶναι γνω-
 στὸν τι ἡ συνειδήσις, πρὸ πάντων ὅταν λάβωμεν τὴν λέξιν
 ταύτην ὑπὸ τὴν ἠθικὴν αὐτῆς σημασίαν ; Ἡ ἀπάντησις εἶ-
 ναι δύσκολος, διότι οὔτε ἡ παθολογικὴ φυσιολογία, οὔτε ἡ
 τοῦ ὕγιους φυσιολογία, παρέχουσιν ἡμῖν σαφεῆ γεγονότα, πρὸς
 ἐξήγησιν τοῦ πολυπλόκου αὐτοῦ τῆς ζωῆς ὕλης φαινομέ-
 νου. Οὕτως ὅμως ἢ ἄλλως, ἰδοὺ τί ἡ ἐπιστήμη δύναται νὰ
 εἰκάσῃ περὶ τῆς φύσεως τοῦ συνειδότος, στηριζομένη εἰς
 γεγονότα τινὰ τῆς παθολογίας. Ἀκουσον δ' ἀναγνώστα ἐν
 ἐκ τῶν κυρίων, ἱστορούμενον ὑπὸ τοῦ Strümpell. « Κατὰ τὸ
 φθινόπωρον τοῦ παρελθόντος ἔτους, (1877) εἰσῆλθεν εἰς τὸ
 νοσοκομεῖον τῆς Λειψίας νέος δεκαεξαέτης, πάσχων ὑπὸ ἀ-
 ναισθητικῶν φαινομένων, ἅτινα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔλαβον
 ἔντασιν σπανίως παρατηρουμένην. Ὀλόκληρος ἡ ἐπιφάνεια

τοῦ δέρματος ἐγένετο ἀναίσθητος εἰς πᾶν εἶδος προσβολῆς· οὔτε τὸ ἰσχυρότατον ἤλεκτρικὸν ρεῦμα, οὔτε τὸ πῦρ αὐτὸ ᾗσαν αἰσθητά. Ἐπίσης καὶ οἱ βλενώδεις ὑμένες ὑπὸ τῆς αὐτῆς τελείας ἔπασχον ἀναισθησίας. Ὡσαύτως ἡ αἰσθησις, ἣν μυϊκὴν καλοῦμεν συνείδησιν, ἐντελῶς ἔλειπεν. Ὅταν δὲ ὁ ἰατρὸς ἔκλειε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ νεανίου, ἡδύνατο νὰ περιφέρῃ αὐτὸν ἐντὸς δωματίου, ἢ νὰ τοποθετῇ τὰ μέλη τὰ ἀναίσθητα κατὰ τὸ δοκοῦν, χωρὶς ὁ πάσχων νὰ ἔχῃ τὴν παραμικροτέραν συνείδησιν τῶν συμβαινόντων. Οὔτε αὐτὸν δὲ τὸν μυϊκὸν κάματον ἠσθάνετο. Εἰς τὰ συμπτώματα ταῦτα προσετέθησαν κατόπιν, ἡ ἀπώλεια τῆς γεύσεως καὶ τῆς ὁσφρήσεως, πρὸς δὲ ἡ ἀμαύρωσις τοῦ ἀριστεροῦ ὀφθαλμοῦ καὶ ἡ κώφωσις τοῦ δεξιοῦ ὠτός. Ἐν ἄλλοις λόγοις ὁ ἀσθενὴς αὐτὸς δὲν ἐκοινωνεῖ πλέον μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, εἰ μὴ διὰ τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὠτός».

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἰδοὺ ποῖα ἐπῆρχοντο φαινόμενα ὅταν ὁ ἰατρὸς παρεμπόδιζε τὴν ἐργασίαν τῶν δύο αὐτῶν ὑγιῶν ὀργάνων, ἥτοι τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὠτός. «Ὅταν ἐσκέπαζον, λέγει ὁ **Srumpell**, τὸν καλὸν ὀφθαλμόν, καὶ ἔφρασσον τὸ οὖς τὸ ὑγιές, μετὰ τινα λεπτά, (δύο ἕως τρία συνήθως) ἡ προξενηθεῖσα ἔκπληξις καὶ δυσαρέσκεια παρήρχοντο ἐντελῶς, ἡ δὲ ἀναπνοὴ ἐλάμβανε τὸν τύπον αὐτῆς τὸν ἡρεμον καὶ τακτικόν, ὁ δ' ἀσθενὴς ὑπὸ βαθυτάτου κατελαμβάνετο ὕπνου». Ἐν ἐνὶ λόγῳ, εἰς τὴν προκειμένην παθολογικὴν περίπτωσιν, ἡδύνατό τις νὰ παραγάγῃ τεχνητῶς τὸν ὕπνον, νὰ καταργήσῃ δηλαδὴ τὴν συνείδησιν, καθ' ὅποιανδήποτε στιγμὴν, παρεμποδίζων πάντα τοῦ ἐγκεφάλου ἐρεθισμὸν διὰ μέσου τῶν δύο ἀπομεινάντων αἰσθητηρίων.

Καὶ ἡ ἔγερσις τοῦ πάσχοντος ἀξία ἦτο μελέτης. Ἡδύνατό τις λόγου χάριν νὰ ἐξυπνίσῃ αὐτὸν ἢ φωνάζων εἰς τὸ οὖς τὸ ὑγιές, ἢ προσβάλλων δι' ἀπλέτου φωτὸς τὸν βλέ-

ποντα ὀφθαλμόν. Τυπτόμενος ὁμως ἢ ὠθούμενος οὐδόλως ὁ πάσχων ἀφυπνίζετο. Ἐὰν ὁ πκρατηρητῆς ἄφινε κοιμώμενον τὸν πάσχοντα ἡ ἐξέγερσις ἐπήρχετο μετὰ ὕπνον ὥρων πολλῶν.

Ἡ προηγουμένη παθολογικὴ παρατήρησις, καθὼς διακρίως σημειοῖ ὁ Bastian, μετὰ μεγάλου ἀποδεικνύει κύρους, τὴν ἡγεμονικὴν σημασίαν, ἣν ἔχουσιν αἱ αἰσθητικαὶ τῶν ἡμισφαιρίων τοῦ ἐγκεφάλου χῶραι, κατὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ φαινομένου, ὃ συνείδησιν ἀποκαλοῦμεν, «διότι καὶ ἐπὶ »τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ συνείδησις δὲν εἶναι συμφυῆς τῇ ἐνέργειᾳ »τῶν αἰσθητικῶν τόπων τῶν ἡμισφαιρίων, δῆλον ὁμως εἶναι »ὅτι ἡ ἐνέργεια αὕτη ἀπαραίτητος εἶναι πρόδρομος, τῆς »ἐνέργειας ἄλλης τινὸς ἐγκεφαλικῆς χώρας, ἥς ἡ ἐργασία »ἀμέσως μετὰ τῆς συνειδήσεως συνέχεται».

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, πιθανὸν φαίνεται ὅτι ἡ λεγομένη συνείδησις οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ τὸ σύνολον τοῦ αἰσθητικοῦ τοῦ ἀνθρώπου· διὰ τοῦτο δὲ ὅταν τὸ αἰσθητικὸν αὐτὸ πάθῃ, ἀμέσως ἀναφαίνονται καὶ πᾶσαι αἱ τῆς συνειδήσεως ἀλλοιώσεις, αἵτινες τόσον συχνάκις μετὰ τῆς μανίας καὶ τοῦ ἐγκλήματος συμπαρεδρεύουσιν.

Πάντων ὁμως τῶν φαινομένων τῆς συνειδήσεως τὸ περιεργότατον εἶναι ἡ συνύπαρξις δύο συνειδήσεων, δύο ψυχῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σαρκίον. Ἡ ὑπαρξις τοῦ διπλοῦ ἐγὼ μολονότι σπανία, λίαν φωτίζει τὰ τῆς συνειδήσεως ζητήματα. Ἰδοὺ δὲ ἀπομνηματίζω τὴν παραδοξοτάτην τῶν περιπτώσεων.

Γυνὴ τις X... ἐν Βορδὼ τῆς Γαλλίας κατοικοῦσα, μετὰ σφοδρὰν ὑστερισμῶν προσβολήν, κατελήφθη ὑπὸ ἐντελοῦς τοῦ παρελθόντος βίου λήθης. Κατὰ τὰ ἄλλα ὁμως διανοητικὰ φαινόμενα καλῶς εἶχε, διότι καὶ μετὰ λόγου καὶ φρονίμως ἐλάλει. Ἡ λήθη αὕτη τῶν παρελθόντων διήρκεσεν ὀλίγας μόνον ὥρας, μετὰ δὲ ταῦτα ἡ μνήμη ἐπανῆλθεν αὐτῇ, καὶ ἡ γυνὴ ἐπανέλαβε τὸν τακτικὸν τοῦ βίου αὐτῆς

ροῦν, οὐδὲν ὁμῶς ἐνεθυμεῖτο ἐκ τῶν συμβάντων κατὰ τὸν βραχὺν παθολογικὸν αὐτῆς βίον.

¶ Πρὶν ὁμῶς προχωρήσωμεν τὰ τῆς X. . . ἱστοροῦντες, καὶ πρὸς εὐκολωτέραν τῶν συμβεβηκότων νόησιν, ἃς ἀποκαλέσωμεν A μὲν, τὸν βίον αὐτῆς τὸν παλαιόν, ἥτοι τὸν φυσιολογικόν, B δέ, τὸν βίον αὐτῆς τὸν βραχὺν, ἥτοι τὸν παθολογικόν, τὸν μετὰ τοὺς ὑστερισμοὺς ἐπὶ τινα χρόνον διαρκέσαντα, καθ' ὃν εἶχε λησμονήσει τὸν βίον αὐτῆς τὸν παλαιόν, ἥτοι τὸν A. Τέλος ἃς ὀνομάσωμεν A² τὸν βίον αὐτῆς τὸν φυσιολογικόν, τὸν μετὰ τὴν προσβολὴν τῆς λήθης ἐπανελθόντα, καὶ καθ' ὃν ἐνεθυμεῖτο μὲν ἐντελῶς πάντα τὰ τοῦ βίου A, οὐδόλως ὁμῶς τὰ τοῦ βίου B.

Τούτων τεθέντων ἃς προχωρήσωμεν. Τὰ τῆς X... καλῶς εἶχον ἐπὶ τινα χρόνον, ὅτε αἴφνης πάλιν ἀναφαίνεται νέος παθολογικὸς βίος, B² βίος λήθης τῶν παρελθόντων. Ποίῳ ὁμῶς παρελθόντων; Τῶν παρελθόντων A καὶ A², ἀλλὰ παραδόξως ἐνεθυμήθη τὴν παθολογικὴν αὐτῆς κατάστασιν τὴν πρώτην, ἥτοι ἐνεθυμήθη πᾶν ὅ,τι αὐτῇ συνέβη κατὰ τὸν βίον B. Ὁ δεῦτερος αὐτὸς παθολογικὸς βίος B² διήρκεσε πολὺ περισσότερον τοῦ πρώτου, τοῦ B, δηλαδὴ.

Μετὰ τὰς πρώτας προσβολὰς ἡ γυνὴ X..., ἄνευ φανεροῦ αἰτίου, μετέβαινεν ἀπὸ τοῦ φυσιολογικοῦ βίου εἰς τὸν παθολογικόν, καὶ ἀπὸ τοῦ παθολογικοῦ εἰς τὸν φυσιολογικόν· σημειώτέον ὁμῶς ὅτι ὁ παθολογικὸς βίος κατήντησε πολὺ μακροχρονιώτερος τοῦ φυσιολογικοῦ. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ὁ βίος τῆς X... εἰς δύο ἐδιχάσθη, εἰς φυσιολογικὸν καὶ εἰς παθολογικόν· καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἀπετελεῖτο ἐκ τῆς μνήμης τῶν γεγονότων τῶν περιόδων A, A², A³, A⁴, ὁ δὲ παθολογικὸς ἐκ τῆς μνήμης τῶν γεγονότων τῶν περιόδων B, B², B³, B⁴.

Ταῦτα πάντα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ συνείδησις, ὅποιαν δῆποτε καὶ ἂν ἔχη ὁ φιλοσοφῶν περὶ αὐτῆς γνώμην, δύναται νὰ ὑπάρξῃ δ.πλ.ῆ. Ἀλλὰ πῶς ἐξηγεῖται ἡ συνύπαρ-

ξίς δύο ψυχῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ κρανίον; Ἡ ἐξήγησις εἶναι ἀδύνατος, ἂν παραδεχθῇ τις τὸ ἄϋλον τῆς ψυχῆς. Παραδεχόμενοι ὅμως καὶ τὴν συνειδήσιν ὡς ἀπλὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἐργασίαν, δυνάμεθα τότε νὰ δώσωμεν πιθανὴν τοῦ φαινομένου ἐξήγησιν, συμμεριζόμενοι τὴν ὑπὸ πολλῶν ὑποστηριζομένην γνώμην, τοῦ χωριστοῦ δηλ. τῆς ἐνεργείας τῶν δύο τοῦ ἐγκεφάλου ἡμισφαίριων. Τῷ ὄντι κατὰ κανόνα τὰ δύο ἡμισφαίρια συγχρόνως καὶ ἐν ἁρμονίᾳ ἐργάζονται οὕτως, ὥστε καὶ ἡ ἀντίληψις καὶ ἡ αἴσθησις καὶ ἡ διάνοια καὶ ἡ θέλησις, ὡς ἐνιαῖον φανεροῦνται φαινόμενον· ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ περιστάσεις, καθ' ἃς εἶναι πιθανὴ ἡ χωριστὴ αὐτῶν ἐργασία. Ἀληθῶς νεκροψίαι πολλαὶ ἀπέδειξαν τὴν ἐντελῆ ἐνὸς τῶν ἡμισφαίριων ἀπώλειαν, ἐνῶ κατὰ τὴν ζωὴν, οἱ τὴν ἀπώλειαν φέροντες, οὐδεμίαν εἶχον διανοητικὴν βλάβην· τοῦτο δ' ἀποδεικνύει ὅτι ἐν ἕκαστον τῶν ἡμισφαίριων δύναται νὰ ἀρκέσῃ πρὸς ἐκδήλωσιν πάσης διανοητικῆς ἢ ψυχικῆς ἐνεργείας, ἕκαστον δηλαδὴ τοῦ ἐγκεφάλου ἡμισφαίριον δύναται νὰ καταντήσῃ αὐτοτελὲς καὶ αὐταρκες ὄργανον. Ὅταν ὅμως καὶ τὰ δύο ἡμισφαίρια ὑγιῶς ἔχωσι, τότε ἡ μὲν συνεργασία αὐτῶν φυσιολογικὸς εἶναι νόμος, ἡ δὲ χωριστὴ αὐτῶν ἐνέργεια ἐξαίρεσις παθολογική. Δι' αὐτοῦ τοῦ φυσιολογικοῦ θεωρήματος, δυνατὴ ἀποβαίνει ἡ ἐξήγησις τοῦ διπλοῦ τῆς Γαλλίδος Χ. . . βίου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Καὶ ἄκρῳ δακτύλῳ τὰ τοῦ αὐτοματισμοῦ θίξας, νομίζω ἐν τούτοις ὅτι ἔπεισα τοὺς μὴ ὑπὸ προλήψεων κατεχομένους, ὅτι ἡ συνειδήσις, τὸ δυσεξήγητον αὐτὸ φυσιολογικὸν φαινόμενον, πολλάκις βαθέως κοιμᾶται, ἐντελῶς ληθαργεῖ, ἢ καὶ ὅλως λείπει. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν πίπτει τῶν παλαιῶν φιλοσόφων τὸ δόγμα, τοῦ ἀπαραιτήτου δηλαδὴ τῆς συνειδήσεως, κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῶν διαφόρων διανοητικῶν

καὶ ψυχικῶν ἐνεργειῶν. Καὶ ἰδοὺ κατὰ τοὺς μεμψιμοίρους τὰ πάντα θάλασσα, τὰ πάντα ἔρημος. Διατί;

Ἡ πρόοδος, φίλε Εἰρηναῖε, τοῦ ἀνθρωπίνου γένους δύο ἔχει θεμέλια, ἐπὶ δύο οἰκοδομεῖται βράχων, τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπως δὲ ἡ ἱστορία τοῦ βίου ἡμῶν ἀδιακόπως ἐκτυλίσσεται, οὕτω καὶ ὁ ἐγκέφαλος ἡμῶν ἀδιακόπως τελειοποιεῖται. Ἀλλὰ τί εἶναι ἡ ἱστορία; Τὸ ἀποταμίευμα τῆς ἐγκεφαλικῆς ἐνεργείας τῶν προαπελθόντων· ἐγκέφαλος δ' ἐνεργῶν σημαίνει ἐγκέφαλος πλαστοουργούμενος. Ἐκαστον ἐπομένως γεγονὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀναγράφεται μόνον εἰς τὰς δέλτους τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τοῦ ἐγκεφάλου ἀνεξίτηλα ἀφήνει ὑλικά σημεῖα. Τὰ ὑλικά ὅμως ταῦτα σημεῖα, δὲν ἀφανίζονται, δὲν ἀπόλλυνται διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος, διότι οἱ ἐπίγονοι κληρονομοῦσι, μετὰξὺ πολλῶν, καὶ τὸν ἐγκέφαλον τῶν προγόνων· λέγω δὲ τῶν προγόνων, διότι πολλάκις ὁ υἱὸς δὲν κληρονομεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πάππον ἢ τὸν πρόπαππον αὐτοῦ· ἤτοι πολλάκις προτερήματα ἢ ἐλλείψεις ἀνθρώπου τινός, κοιμῶνται ἐπὶ μίαν ἢ καὶ πλειοτέρας γενεάς, ἐπαναφύονται δὲ εἰς ἀπορρομακρυσμένους ἀπογόνους. Ἐκτὸς ὅμως τούτου, κανὼν εἶναι φυσιολογικὸς ὅτι τὸ δημιουργικὸν τῶν τε φυτῶν καὶ ζώων, ἀρέσκεται εἰς τὸ ποικίλον· οὐδέποτε ἐπαναλαμβάνει ἐντελῶς τὸν αὐτὸν τύπον. Κρυστάλλον δυνατὸν νὰ ᾔηται πανόμοιον κρυστάλλῳ, οὐδέποτε ὅμως ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ, καὶ μῆλον μῆλῳ, καὶ κύων κυνί. Ἐπομένως ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον φέρει, ὄχι μόνον τὰ καλὰ ἢ κακὰ πατρικὰ ἐφόδια, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐφόδια ἐκεῖνα, τὰ ὡσαύτως καλὰ ἢ κακὰ, τὰ ὅπως ἀτομικά, ἅτινα ἀπέκτησε, χάρις εἰς τὸ ποικίλον τοῦ πλαστοουργικοῦ. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ αἰτία ἣτις κυρίως σκεπάζει, ἢ πολλάκις καὶ ἀφανίζει, τὴν ἐκ κληρονομίας ὀργάνωσιν τοῦ ἐγκεφάλου. Ἡ ποικιλία τοῦ ἐν τῷ ὧϊ δημιουργικοῦ ἀναφαίνεται εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν

αὐτῆς, κατὰ τὴν πλάσιν τινῶν ἐκ τῶν τεράτων. Ὑπόθετες, ἀναγνώστας, τὸ γράμμα Ι ὡς εἰκονίζον τὴν πρώτην τοῦ ἐμβρύου μορφήν. Τοῦ Ι αὐτοῦ φυσιολογικῶς ἀναπτυσσόμενου, τὸ ἄκρον τὸ ἐν χρησιμεύει διὰ τὴν πλάσιν τῆς κεφαλῆς, τὸ δὲ ἕτερον πρὸς σχηματισμὸν τῆς οὐρᾶς τοῦ ζώου· μετὰ δὲ ταῦτα ἀναφαινονται, εἰς τὰ πλάγια τοῦ κορμοῦ, τὰ τέσσαρα φύματα, ἐξ ὧν τὰ τέσσαρα μέλη. Ἐνίοτε ὁμῶς τὸ Ι αὐτὸ διχάζεται πρὸς ἐν τῶν ἄκρων αὐτοῦ, καὶ λαμβάνει τὸ σχῆμα τοῦ ὀρθοῦ Υ' ἢ τοῦ ἀνέστραμμένου Χ' ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἔχομεν τὰ διάφορα δικέφαλα τέρατα, μεθ' ἑνὸς κορμοῦ· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὰ μίαν ἔχοντα κεφαλὴν, κορμοὺς δὲ δύο. Τὰ τέρατα ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὸ πλαστουργικὸν παρεκτρεπόμενον, δύναται ἀντὶ ἑνός, δύο νὰ παρασκευάσῃ τέλεια ὅργανα ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς· καὶ τοῦτο μὲν σπανίως συμβαίνει, ἀλλὰ ὅ,τι σύνθετες εἶναι, ἢ ποικιλία ἢ κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν διαφόρων τοῦ σώματος ἡμῶν μορίων ἀναφαινομένη.

Ἄλλ' ἰδοὺ ἄνθρωπος γεννᾶται, μετὰξὺ δὲ πολλῶν ἔχει καὶ τὸ ἐγκεφαλονωτιαῖον νευρικὸν ὄργανον· τοῦτο ὁμῶς ἀπλοῦν δὲν εἶναι, διότι οὔτε ἀπλῆ εἶναι ἢ ἐξ αὐτοῦ πηγάζουσα ἐνέργεια. Ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ἔχει πάθη, ὁρμᾶς πολλὰς, κακὰς ἢ καλὰς. Ὁ ἄνθρωπος βουλευέται, παρατηρεῖ, κρίνει, ἢ μᾶλλον συγκρίνει, συγκρίνων δὲ σκέπτεται καὶ συμπεραίνει. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει γενικὰς ἰδέας, μνήμην, ἢ μᾶλλον μνήμας πολλὰς. Ὁ ἄνθρωπος φαντάζεται, ἀνακαλύπτει, ἢ ἐφευρίσκει. Ὁ ἄνθρωπος μαθηματικὸς εἶναι νοῦς, ἥτοι λογίζεται. Ὁ ἄνθρωπος μιμεῖται τὰ πάντα, ὁρᾷ δὲ καὶ ἀκούει, καὶ γεύεται, καὶ ὁσφραίνεται, καὶ ἄπτεται, ἥτοι αἰσθάνεται. Ὁ ἄνθρωπος κινεῖται. Ὁ ἄνθρωπος πιστεύει, ἔχει δὲ πολλάκις συνείδησιν τῶν ἐν αὐτῷ συμβαινόντων. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ ἄνθρωπος μόνος λαλεῖ καὶ γράφει, ἥτοι διὰ συμβόλων, εἴτε γραπτῶν, εἴτε φωνητικῶν, τὰς

διαφόρους αὐτοῦ ἰδέας σωματοποιεῖ. Πάντες τοῦ ἐγκεφάλου οἱ προηγούμενοι τρόποι τοῦ ἐνεργεῖν, ἐντετοπισμένοι εὐρίσκονται ἐν χώραις νευρिकाῖς, ἐν αἷς ἐπεξεργάζονται. Οἱ τόποι δ' αὐτοὶ ποικίλλονται κατὰ τὴν ὑφὴν, τελειοῦνται, ἢ ἀτελέστεροι μενουσιν. Ἐπεταὶ ὅτι καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ἐνέργεια διάφορος.

Τὸ ἀνθρώπινον ὁμῶς γένος, ὑπὸ πολλῶν ἀποτελεῖται φυλῶν, ὥστε ὑπάρχουσιν καὶ οἱ κατὰ φυλὰς ἐγκέφαλοι· ἄλλος ὁ τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐγκέφαλος, ἄλλος ὁ τῶν Αὐστραλῶν, ἄλλος ὁ τῶν Νιάμ-νιάμ. Ἐπίσης δέ, ἐκάστη φυλὴ ὑπὸ διαφορῶν ἀποτελεῖται ἔθνων· ἰδοὺ νέα αἰτία διαφορᾶς· κατὰ τὸ ποῖόν τοῦ ἐγκεφάλου· Ἕλληνας, Ἰταλούς, Γάλλους, Ἰσπανούς, Ἀγγλους, Γερμανούς, Ῥώσους, διαφέρουσιν κατὰ τὸν ἐγκέφαλον. Ἐκαστον πάλιν ἔθνος πλείστας ἔχει τὰς ἐθνικὰς πηγὰς, διὰ τοῦτο καὶ πλείστα εἶδη ἐγκεφάλων τὸ ἔθνος αὐτὸ ἀποτελοῦσι.

Ἐκ τῶν προηγούμενων παραδεκτέον ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον, προδιαγεγραμμένην ἔχων τὴν ὁδὸν ἣν θὰ ἀκολουθήσῃ. Ἡ ἀνατροφή καὶ ἡ παιδείσις, ἣν λαμβάνει ἐπὶ τῇ βίᾳ τῶν παλαιῶν τοῦ ἀνθρώπου γνώσεων, δὲν δύνανται νὰ ἐπηρεάσωσι, εἰμὴ τὰ μέρη ἐκεῖνα τοῦ ἐγκεφάλου αὐτοῦ, τὰ ἀνατομικῶς προωρισμένα, πρὸς ἐκδήλωσιν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς γνώσεως, ἢ ἀρετῆς, ἢ κακίας τοῦ ἀνθρώπου. Γεννᾶται ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος ἐλεύθερος ἢ δούλος, ἄρχων ἢ ἀρχόμενος. Γεννᾶται μαθηματικός, ἐπιστήμων, τεχνίτης, μάρτυς, ἥρωας, στρατηγός, ποιητής, ζωγράφος, γλύπτῃς, ἀριστοτέχνης, μουσικός. Γεννᾶται ἀγαθὸς ἢ κακός, φύσει δὲ κλέπτης ἢ κακοῦργος. Γεννᾶται Παῦλος, δῶρον ἔχων τὴν παρηγοροῦσαν πίστιν. Γεννᾶται Θωμᾶς, τὸν τύπον τῶν ἡλίων ἀεὶ τοῖς δακτύλοις ἀναζητῶν. Γεννᾶται ὡσαύτως ἔμπορος χρήματος, ἔμπορος ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης, καὶ παντὸς ἡθικοῦ τῆς πολιτείας ἐφοδίου. Γεννᾶται

φαρισαῖος, δυσειδαίμων, πονηρός, ἢ δόλιος. Γεννᾶται βλάξ, κτήνος, κτήνους μηδαμινώτερος. Γεννᾶται διψομανής, μέθυ-σος δηλαδή, καὶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ λοιπὰ.

Θέλεις, ἀναγνώστα, ἀποδείξεις τῶν προειρημένων ; Ἄς λάβωμεν ὡς παράδειγμα τὸ ἔγκλημα, τὸ ὁποῖον πολλοὶ ἀποδίδουσιν εἰς τὴν κακὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνατροφὴν. Ἐκ-λέγω δὲ ἐκ τῶν ἐγκληματικῶν οἰκογενειῶν δύο μόνον, ἕνα κα τοῦ μικροῦ χώρου τοῦ Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου.

Ὁ Ἰωάννης Chretien τρεῖς ἀπέκτησεν υἱούς, τὸν Πέτρον, τὸν Θωμᾶν, καὶ τὸν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν.

Ὁ Πέτρος ἐγέννησε τὸν Ἰωάννην Φραγκίσκον, τὸν κλέπτην καὶ δολοφόνον, καταδικασθέντα δὲ εἰς ἰσόβια δεσμὰ.

Ὁ Θωμᾶς ἐγέννησε, 1ον τὸν Φραγκίσκον τὸν δολοφόνον, καταδικασθέντα εἰς ἰσόβια δεσμὰ. 2ον τὸν Μαρτίνον τὸν δολοφόνον, καταδικασθέντα εἰς θάνατον. Ὁ υἱὸς τοῦ Μαρ-τίνου ἀπέθανεν ἐξόριστος εἰς Καγιέννην ἕνεκα κλοπῆς.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ἐγέννησε τὸν Ἰωάννην Φραγκίσκον, ὅστις ἐνυμφεύθη τὴν Μαρίαν Τανρέ, καταγομένην ἐξ οἰκογενείας ἐμπρησῶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ γάμου προῆλθον ἑπτὰ τέκνα. 1ον ὁ κλέπτης Ἰωάννης Φραγκίσκος, ἀποθανὼν ἐν τῇ φυλακῇ. 2ον ὁ Benoist ὅστις ἀπέθανε πεσὼν ἐκ τῆς στέ-γης οἰκίας, ἐν ᾗ ἐζήτει νὰ εἰσέλθῃ πρὸς κλοπὴν. 3ον ὁ Κλαῖν, ὁ διὰ πολλὰς καταδικασθεὶς κλοπὰς, ἀπέθανε 25 ἐτῶν. 4ον ἡ κλέπτρια Μαρία-Βασιλική, ἥτις ἀπέθανεν ἐν τῇ φυλακῇ. 5ον ἡ Μαρία-Ρόζα, τὰ αὐτὰ παθοῦσα, ὡς ἡ Μαρία-Βασιλική. 6ον ὁ Βίκτωρ, ἔτι ἐν ταῖς φυλακαῖς εὐρι-σκόμενος ἕνεκα κλοπῆς. 7ον ἡ Βικτωρία, σύζυγος Lemaire, τῆς ὁποίας ὁ υἱὸς κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ἕνεκα δολοφο-νίας καὶ κλοπῆς.

Ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς βορείου Ἀμερικῆς Ἄνω Hudson, πρὸ ἐξήκοντα ἐτῶν, γυνὴ διαφυγοῦσα τὴν θανατικὴν ποι-νὴν, κατόπιν δὲ νυμφευθεῖσα, ἀπέκτησε πολλὰ τέκνα. Ταύ-

την δὲ τὴν στιγμὴν εἰς ὀγδοήκοντα ἀνέρχονται οἱ ἄμεσοι αὐτῆς ἀπόγονοι. Ἐξ αὐτῶν, εἴκοσι καταδικάσθησαν εἰς διαφόρους ποινάς, ἐκ δὲ τῶν ἐπιλοίπων, οἱ μὲν εἶναι μέθυσοι, οἱ δὲ ἐπαῖται, οἱ δὲ μαινόμενοι, οἱ δὲ βλάκες.

Νομίζω ὅτι διδακτικώτατα καὶ σαφῆ εἶναι τὰ δύο προηγούμενα παραδείγματα, ἅτινα ἡδυνάμην κατὰ βούλησιν νὰ πολλαπλασιάσω.

Ἀφ' ἐτέρου φέρε ἴδωμεν παραδείγματ' αἰνὰ διανοητικῶν ταλάντων διαδοχικῶς μεταδιδόμενων.

Οἰκογένεια Bach. Αὕτη ἄρχεται κατὰ τὸ 1550, ἀπὸ τοῦ ἀρτοποιοῦ Veit Bach, μεγάλου τῆς μουσικῆς ἐραστοῦ· τὸ τελευταῖον δ' αὐτῆς γνωστὸν μέλος εἶναι ὁ μουσικὸς Ἰωάννης Χριστιανός, πτωχὸς χωρικός, ἀποθανὼν κατὰ τὸ 1846. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Veit Bach παμπληθεῖς διεσκορπίσθησαν ἀνά τὴν Θυριγγίαν, τὴν Σαξωνίαν καὶ τὴν Φραγκονίαν· ἐπὶ δύο δὲ αἰῶνας πάντες ἦσαν μουσικοί. Περὶ δὲ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ὀγδοοῦ αἰῶνος, πλεόν τῶν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι Bach συνῆλθον εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, πρὸς μουσικοὺς ἀγῶνας. Ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἀνεφάνησαν εἴκοσι καὶ ἑννέα ἑξοχοὶ μουσικοί, κατ' ἄλλους, πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ.

Οἰκογένεια Amati. Πατήρ, ἀδελφός, δύο υἱοί, καὶ εἰς ἑκγονος, ἑξοχοὶ βιολινίου παῖκται. Ἐξοχώτερος πάντων ὁ Ἀνδρέας.

Οἰκογένεια Beethoven. Πατήρ, υἱός, πάππος μουσικοί. Ἐκ τῶν τριῶν εἰς ἑξοχος, ὁ μέγας γερμανὸς μουσικὸς Ludwig Beethoven.

Véronèse, ὁ μέγας ζωγράφος, πατέρα εἶχε γλύπτην, θεῖον καὶ υἱὸν ζωγράφους.

Van Eyck, Ἰωάννης καὶ Οὐβέρτος, ἑξοχοὶ, καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ ἦσαν ζωγράφοι.

Τιτιανὸς ὁ μέγας ζωγράφος, ἑπτὰ εἶχε μέλη τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ διαπρεπεῖς ζωγράφους.

Ὁ μέγας Goethe ἰδοὺ πῶς ἐμμέτρως τὰ περὶ αὐτοῦ ἐκθέτει.

Vom Vater hab' ich die Statur,
Des Lebens ernstes Führen ;
Von Mütterchen die Frohnatur,
Und Lust zu fabulirem
Urahn herr war der Schönsten hold,
Das spukt so hin und wieder ;
Urahnfrau liebte Schmunk Gold,
Das zuckt wohl durch die Glieder.

Οἰκογένεια τῶν Στεφάνων, ἡ γνωστὴ διὰ τὴν παιδείαν αὐτῆς, ἐπτά ἔσχε ἑξοχα μέλη, ἐν οἷς καὶ τὸν γνωστὸν τοῖς Ἑλλήσιν Ἑρρίκον Στέφανον.

Οἰκογένεια τῶν Bernoulli. Ἐξοχα αὐτῆς μέλη ὀκτώ. Διεκρίθησαν εἰς τὰ μαθηματικά, τὴν φυσικὴν, καὶ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν.

Οἰκογένεια Cassini. Τὰ μέλη αὐτῆς ὑπῆρξαν ἀστρονόμοι ἐπὶ τρεῖς γενεάς.

Ὁ μέγας Euler, ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ οἱ τρεῖς αὐτοῦ υἱοί, ὑπῆρξαν ἀστρονόμοι, φυσικοί, μαθηματικοί.

Ὁ William Herschel μέγας ἀστρονόμος· ὁ υἱὸς αὐτοῦ John μέγας ἀστρονόμος· ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Καρολίνα, ἐστεφανώθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας, ὡς ἐπίσημος ἀστρονόμος. Ἐβοήθησε δὲ τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς εἰς πάντα αὐτοῦ τὰ ἔργα. Ἡ οἰκογένεια Herschel ἦτο καὶ μουσικός.

Οἰκογένεια Gregory James· Δέκα καὶ ἐπτά αὐτῆς μέλη διεκρίθησαν εἰς τὰ μαθηματικά καὶ τὴν φυσικὴν.

Stephenson πατὴρ καὶ υἱός, μεγάλοι μηχανικοί.

Νεύτων τέρας ἑξόχου διανοίας. Ὀνομάζω δ' αὐτὸν τέρας, διότι δὲν εἶχεν προγόνους ἐπισήμους· ὥστε κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἑγκεφάλου τοῦ Νεύτωνος, βεβαίως ἡ φύσις δὲν ἠκολούθησε τὴν πεπατημένην ὁδόν.

Ἄλλ' ἐλησμώνησα, φίλε Εἰρηναῖε, τὸ ἐν προηγουμένη σελίδι ἐρωτηματικὸν Διατί· διατί δηλαδή οἱ πολλοί, πᾶν νέον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν θεώρημα ἐκλαμβάνουσιν ὡς ἀνατρέπον τῆς πολιτείας τὰ θεμέλια, ἤτοι τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν θρησκείαν. Ὁ λόγος εἶναι ἀπλούστατος, καὶ εὐρήται ἐν τοῖς πρὶν γεγραμμένοις. Ἐκαστον ἔθνος ἀποτελεῖται, κατὰ μέγα μέρος, ἐξ ἐγκεφάλων ἐκδηλούντων τὸν μέσον ὅρον τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ. Οἱ ἐγκέφαλοι αὐτοὶ ἀποκρούουσι, διότι οὐκ οἶδασι τί ποιῶσι, πᾶσαν ἰδέαν νεωτερίζουσιν, ἀνατρέπουσαν δηλαδή πᾶν ὅ,τι ὡς ἀληθὲς ὑπὸ τῶν ἐγκεφάλων αὐτῶν νομίζεται. Τουτέστι οἱ ἐγκέφαλοι αὐτοὶ δὲν ἔχουσι πλαστικὴν τὴν διάνοιαν, διότι τὰ κύτταρα αὐτῶν εἶναι παρεσκευασμένα πρὸς ὠρισμένας ἐνεργείας, συναδούσας πρὸς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, πίστις καὶ δυσειδαιμονίας, τὴν ἱστορίαν ἐν συνόψει τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, ἡ πίστις καὶ αἱ δυσειδαιμονίαι, εἶναι ἔργα αἰώνων, ἅρα καὶ οἱ ἐγκέφαλοι τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, διδάχθέντες νὰ πιεύωσιν ἐπὶ αἰῶνας σχεδὸν τὰ αὐτά, κατήντησαν τὴν κρυσταλλικὴν νὰ λάβωσι κατὰστασιν, ὥστε καὶ αἱ ἰδέαι, αἱ ἐκ τοιούτων πηγάζουσιν ἐγκεφάλων, μεταβάλλονται εἰς εἶδη ἐμφύτων ὁρμῶν, κρυσταλλοῦνται δηλαδή καὶ αὐταί. Πρὸςθες, ἀναγνῶστα, καὶ τὴν παιδείυσιν, ἣν λαμβάνουσι τὰ τέκνα τῆς πολιτείας αὐτῆς, παιδεύουσιν, ἥτις ἀδελφίζει πάντοτε μετὰ τῆς γνώσεως τῶν πολλῶν, παιδεύουσιν ἥτις ἐπενεργοῦσα ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου, ἀναπτύσσει κυρίως τοὺς κρυσταλλικοὺς ἐθνικοὺς τοῦ ἐγκεφάλου τόπους, καὶ θέλεις ἐννοήσῃ τὴν δυσάρεστον ἐντύπωσιν τῶν νέων δογμάτων ἐπὶ πάσης πολιτείας.

Ἡ ὑπαρξὶς ὁμῶς τοιούτων κρυσταλλικῶν ἐγκεφάλων καὶ κρυσταλλικῶν ἰδεῶν, ἀπαραίτητον καὶ ἀναγκαιότατον εἶναι ἐφόδιον τῆς κοινωνίας παντὸς ἔθνους, διότι αὐτοὶ ἀποτελοῦσι τὸν συνεκτικόν, οὕτως εἰπεῖν, ἱστὸν τοῦ ἔθνους.

"Ἔθνος δὲ δὲν δύναται νὰ ζήσῃ ἄνευ ἱστορίας, ἄνευ ἡθους, ἄνευ ἰδανικοῦ, μήτε ἄνευ θρησκείας, τοῦλάχιστον ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει ὅτι πᾶς μέχρι τοῦδε πολιτισθεὶς λαός, εἶχεν ὡς βάσιν θρησκευμὰ τι ὁποιονδήποτε. Ὅσον δὲ τὸ ἔθνος εἶναι παλαιότερον, κατὰ τοσοῦτον καὶ αἱ πεποιθήσεις τοῦ ἔθνους καὶ ἐδραιότεραι εἶναι καὶ μᾶλλον ἀνεπίδεκτοι νεωτερισμοῦ.

Ἀλλὰ τότε καὶ τὰ ἔθνη αὐτοματιζοῦσι; Βεβαίως. Ποία ἡ ἀπόδειξις; Ἡ στατιστικὴ. Καὶ τί αὕτη διδάσκει; Ἀριθμούς, ἀλλ' ἀριθμούς μεσοῦς σοφίας. Ἐδῶ ζυγίζει τροφίμα, ἐμπορεύματα, χρυσόν, ἄργυρον, μέταλλα, ἐκεῖ ἀριθμεῖ τὰς ἀσθενείας καὶ τὸν θάνατον, ἢ τὴν ὑγείαν καὶ τὰς γεννήσεις· ἄλλοῦ πάλιν ὑπολογίζει τὸ ἐγκλήμα κατὰ εἶδη, ἢ τὴν πρόοδον, ἢ μὴ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ δεδομένας ἐνεργείας. Καὶ ποῖον τὸ συμπέρασμα; Ὅτι δυνάμεθα διὰ τῆς στατιστικῆς νὰ προφητεύσωμεν, σχεδὸν τὰ πάντα· δυνάμεθα δηλαδὴ ἀπὸ τοῦδε νὰ προτίδωμεν, ὅχι μόνον πόσον σίτον θὰ καταναλώσωμεν κατὰ τὸ 1883, ἀλλὰ καὶ πόσα ἐγκλήματα θὰ συμβῶσι, καὶ ποῖα, καὶ ὑπὸ ποίων. Ἐὰν δὲ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ δὲν κρατεῖ ὁ αὐτοματισμός, πῶς εἶναι δυνατὴ ἡ προφητεία τῶν μελλόντων; Ἀλλὰ τότε τί γίνεται τὸ παλαιὸν δόγμα τῆς ἀνθρωπίνης εὐθύνης; Ἀφοῦ ἕκαστος ἡμῶν αὐτοματίζει, κατὰ τί εἶναι ὑπεύθυνος; Ὅχι· ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑπεύθυνος, καὶ ἐνώπιον τῆς πολιτείας, καὶ ἐνώπιον τῶν ὁμοίων αὐτοῦ· δικαίως δὲ ἡ πολιτεία τιμωρεῖ τοὺς παραβαίνοντας τοὺς νόμους.

Οἱ νόμοι, ἡ ἠθικὴ, καὶ αὕτη ἡ θρησκεία, εἶναι ἀπαραίτητα τῆς πολιτείας αὐτοματικὰ ἀμυντήρια ὄπλα, ὅπως οἱ ὄνυχες, τὰ κέρατα, οἱ ὀδόντες τῶν θηρίων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πολλοὶ νομίζουσι τὴν θρησκείαν βλαβεράν, καὶ ζητοῦσι τὴν κατάργησιν αὐτῆς. Εἰς μεγάλην ὁμῶς εὐρίσκονται πλάνην. Πρῶτον, στρατὸς ἄνευ θρησκείας, ναύτης ἄνευ θρησκείας, ἀσθενέστατα εἶναι τοῦ ἔθνους προπύργια. Οἱ Τοῦρκοι δια-

πρέπουσιν ὡς στρατιῶται, διότι ἀληθῶς πιστεύουσι τὸ Κοράνιον αὐτῶν. Δεύτερον, γυνὴ ἄνευ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ἀηδέστατον καὶ βρωμερὸν εἶναι συνήθως ζῶον. Τρίτον, κατάργησις τοῦ θρησκευματός σημαίνει, ὅχι μόνον κατάργησιν πάσης ἐν τῷ βίῳ παρηγορίας διὰ τὸ πολὺ τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ ἔκλυσιν παντός ἠθικοῦ συνδέσμου διὰ τὸν κατώτερον λαόν. Ἀλλ' ὁ λαὸς εἶναι δυσεαίμων. Ἀλλὰ καὶ ποῖος δὲν εἶναι δυσεαίμων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ; Πλείσται δυσεαίμονίαι εἶναι ὑπόλοιπα μεστὰ ποιήσεως, τοῦ παλαιότητος τοῦ ἀνθρώπου βίου. Ὁ φανατισμὸς βλάπτει, ἡ δυσεαίμονία μικρὸν εἶναι ἐλάττωμα.

Παρὰ τοὺς ἐγκεφάλους ὅμως αὐτοὺς, τοὺς βάσιν ἔχοντας τὴν ἀδράνειαν, τοὺς παριστῶντας τὴν στατικὴν τοῦ ἔθνους, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι σπανιώτεροι ἐγκέφαλοι, ὀργανισμοῦ πλαστικωτάτου, οἵτινες ἀντενεργοῦσιν εἰς τὰς κειμένας ιδέας, νέας δὲ δημιουργοῦσι θεωρίας. Ἐν αὐτοῖς ἔγκειται ἡ κίνησις, καὶ ἡ πρὸς τὰ πρόσω ὠθοῦσα ἐνέργεια. Αὐτοὶ ἀντακλύπτουσιν, αὐτοὶ ἐργάζονται διὰ τὰς μελλούσας γενεάς, αὐτοὶ τὰ πάντα ἀνατρέπουσιν, αὐτοὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ παλαίουσιν, αὐτοὶ προκαλοῦσι τὰς κοινωνικὰς λαίλαπας. Βεβαίως ἡ γαλήνη, ἡ αἰθρία, ἡ νηνεμία πολὺ ἔχουσι τὸ καλόν· ἡ λαίλαψ ὅμως καὶ ἡ θύελλα, καὶ ὁ τυφὼν, καὶ ἡ καταίγίς μεγαλοπρεπέστερα εἶναι φαινόμενα· αὐτὰ δὲ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος θαυμάζει, διότι δι' αὐτῶν ἐναργῶς φανεροῦται τῆς φύσεως τὸ μεγαλεῖον καὶ τῶν στοιχείων ἡ δύναμις. Πόσον δ' εὐκολώτερον ἀναπνέει τις μετὰ τὸ τέλος θυέλλης; Ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ ἀντιπολίτευσις εἰς τὰ κείμενα, ἀπαραιτήτος εἶναι τῆς προόδου ὅρος. Μήπως δὲ τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει καὶ τῶν ἐθνῶν ἡ παλαιὰ σοφία; Τίς ἔθηκε τὸν Διάβολον παρὰ τὸν Θεόν; Τί δ' ἄλλο εἶναι ὁ Διάβολος, παρὰ Θεὸς ἀντιπολιτευόμενος; Ὡς τε πᾶσα κοινωνία εὐ φρονούσα, καὶ περὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς φροντίζουσα, πρέπει νὰ ὑπο-

φέρη τοὺς ἐπιστημονικῶς καινὰ δογματίζοντας· πρέπει νὰ μιμῆται τοὺς ἀρχιερεῖς ἐκείνους Ἀγγλους, οἵτινες πρῶτοι ἀνεγείρουσιν ἀνδριάντα τῷ περιδόξῳ **Darvin**· πρέπει νὰ στέργῃ τοὺς Διαβόλους αὐτῆς, διότι ἄλλως ἐπέρχεται τάχιον ἢ βράδιον ὥρα πονηρά, ἄρδην ἀνατρέπουσα τὰ καίμενα, ἐνῷ ἡ μεταβολὴ ἡδύνατο νὰ γίνη ἥσυχος καὶ ὀμαλὴ.

Ἑσυχάσατε δέ, ἀδρανεῖς ἐγκέφαλοι, καὶ ἀφήσατε τοὺς καινόν τι ζητοῦντας ἡσύχους, διότι καὶ δι' αὐτοὺς θὰ σημανῇ ἡ ὥρα τῆς κρυσταλλώσεως, καὶ αὐτοὶ θὰ μεταβληθῶσιν ὡς εἰς ἐξ ὑμῶν. Ὡ δὲ τῆς ἀδικίας, αὐτοὶ κυρίως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ναυαγοῦσι· διότι ἐνῷ σεῖς ἐξ αὐτῶν ὠφελεῖσθε, αὐτοὶ ἰδανικόν τι αἰεὶ διώκοντες, ἐν ἄκρᾳ βιοῦσι στενοχωρίᾳ, εὐτυχεῖς λογιζόμενοι ἐὰν διαφύγῃσι τὴν ὕβριν καὶ τὸν διωγμόν. Ἐὰν δὲ καὶ ταῦτα παρακάμψωσιν, ἰδοὺ τὸ ἔσχατον γῆρας, ἢ ἡ ἀσθένεια, τὸν πρῶτον μέγαν εἰς σκευὸς εὐτελὲς μεταβάλλει. Ἀλλὰ μήπως τὸ γένος αὐτῶν σώζεται; Οὐτε! Ὁ ὑψὼν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ἵσως διότι ἀληθεύει τῶν παλαιῶν τὸ δόγμα, ὅτι φθονερὸν τὸ θεῖον.

Πολλὰ δὲ εἶναι εἶναι τὰ αἷτια τὰ ἀφανίζοντα ἀπὸ πρὸς-ὧπου τῆς γῆς, πάντα ἐξέχοντα οἶκον. Πρῶτον, ἡ ἐξάντλησις αὐτοῦ τοῦ νευρικοῦ συστήματος· δεύτερον, ἡ στείρωσις· τρίτον, ἡ ἀμέλεια περὶ τὸν γάμον, τουτέστιν ἡ ἀνάμιξις αἱμάτων κράσεως κακῆς. Τὴν ἐξάντλησιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐξάντλήσεως ἐπερχομένην ἀλλοίωσιν τοῦ ἐγκεφάλου, πρὸς δὲ καὶ τὴν παρακολουθοῦσαν στείρωσιν, παρατηρεῖ τις εὐκόλως εἰς τὰς ἀριστοκρατικὰς οἰκογενεῖας καὶ τὰς τῶν ἡγεμόνων. Τὸ ἄρχειν εἶναι ἴσως ἡ ἐγκεφαλικὴ ἐνέργεια, ἢ μᾶλλον τὸν ἐγκέφαλον κατατρίβουσα. Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως αἱ ἐξέχουσαι οἰκογένειαι, σπανίως ἀναμιγνύουσι τὸ αἷμα αὐτῶν τὸ εὐγενὲς μεθ' αἵματος βαναύσου, πᾶσα ἔλλειψις ἐν τῷ ὀργανισμῷ αὐτῶν αὐξάνει, τῶν ἐνιαυτῶν παρερχομένων. Ἐν γένει δὲ πᾶσα

πατριὰ ἀνθρώπων μὴ ἀνανεῶσα τὸ αἷμα αὐτῆς, μετ' οὐ πολὺ συντρίβεται καὶ στεῖρα ἀποβαίνει. Τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ εὐγενεῦς φυλῆς ζῶα. Πάντες ὅσοι διατρέφουσι τοιαῦτα ζῶα, γνωρίζουσι πόσον ὁ πολλαπλασιασμός αὐτῶν εἶναι δύσκολος.

Πρὸς ἔλεγχον τῶν προηγουμένων, λάβε, ἀναγνώστα, ἀνὰ χεῖρας τὴν ἱστορίαν τῶν ἡγεμονικῶν οἰκῶν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, τῶν Ἑλληνικῶν δυναστειῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τοὺς ἡγεμονικοὺς οἰκοὺς τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, καὶ θέλεις ὁμολογήσει τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων μου.

Λάβε τὴν Σπάρτην ὡς παράδειγμα. Μετὰ τὸν Λυκοῦργον ἑνεακισχίλιοι Σπαρτιάται παρεκάθηντο εἰς τὰ φειδίτια. Κατὰ δὲ τὸ 480 π. Χ. ὀκτακισχίλιοι κατὰ δὲ τὸ 420 π. Χ. ἑξακισχίλιοι. Δισχίλιοι δὲ μετὰ τὰ Λεῦκτρα, καὶ ἐπὶ Ἀριστοτέλους χίλιοι μόνον, καὶ ἐπὶ Ἀγιδος, κατὰ τὸ 230, ἑκατὸν μόνον συνεσίτουν. Βεβαίως ὁ Καλλικρατίδης, δὲν θὰ ἠδύνατο πλέον νὰ ἐκστομίσῃ τὸ ἀγέρωχον ἀπόφθεγμα: «οὐ παρ' ἑνα τῶ Σπάρτα».

Ἡ δὲ γερουσία τῆς Ῥώμης ποσάκις δὲν ἀνανεώθη;

Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ πάσχει καὶ ἡ ἀγγλικὴ ἀριστοκρατία· ἀπόδειξις ὅτι τὰ δύο τρίτα τῶν λόρδων ἄρχονται ἀπὸ τοῦ 1760. Μόλις δὲ ὑπολείπονται ἀκόμη μέλη τινὰ τῆς ἀρχαίας ἀριστοκρατίας τῆς ἐπὶ Tudors.

Οἱ δὲ πλούσιοι; καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι, οἱ κατὰ τὰ φαινόμενα εὐδαίμονες, ταχέως ἀφανίζονται. Τὸ πλουτεῖν μάλιστα, ἴσως καὶ πλεώτερον τοῦ ἄρχειν ἐκφυλιστικὸν εἶναι τὸ αἷτιον.

Ἐν τῇ νεωτέρᾳ δὲ Ἑλλάδι, ἀναγνώστα, ποίους οἰκοὺς κυρίως ἐφθόνησεν ἡ τύχη; Τοὺς δημιουργήσαντας τὸ νέον τοῦτο κράτος. Ποῦ εἶναι ἡ Ὑδρα, τὰ Ψαρά; Ποῦ αἱ Σπέτσαι; Τί συνέβη εἰς τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἱεροὺς τῆς Ἑλλά-

δος βράχους; Ποῦ εἶναι οἱ διαπρεπεῖς τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος οἴκοι; Ἡ ταχεία αὐτῶν πτώσις οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, εἰμὴ τὸ μέγα ποσὸν τῆς ζωϊκῆς ἐνεργείας, τῆς ὑπὸ τῶν οἰκῶν αὐτῶν δαπανηθείσης κατὰ τὸν ἀγῶνα τὸν ἐθνικόν.

Ἡ δόξα, δαπανηρὸν εἶναι πάθος, τὸ δὲ μέλλον ἀνήκει εἰς τοὺς ἀπὸ κοπρίας ἀναβαίνοντας. Οὕτω αἱ τοῦ Διὸς τελοῦνται βουλαί!

Ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς δόξης μάταια.

Τὰ ὕδατα τῆς γῆς ἀδιακόπως ἀναπίνονται, τῆς δ' ἀτμοσφαίρας τὰ ἀέρια ὡσαύτως ἐλαττοῦνται. Τὸ φῶς δὲ τοῦ ἡλίου καὶ τὸ θάλλπος αὐτοῦ, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀφανίζονται, τὸ δὲ πλανητικὸν ἡμῶν σύστημα, λανθανόντως ψυχραίνεται. Ὡστε ἐλεύσεται ποτ' ἡμαρ στεναγμοῦ, καθ' ὃ ἡ μόνη τοῦ ἀνθρώπου θεά, ἔσεται ἡ ἀγχουσα θεά Ἀνάγκη. Αὐτὴ δὲ τότε μόνη τῶν πάντων κρατοῦσα, αὐτὴ βουκέντρῳ τοὺς ναυαγούς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐλαύνουσα, θέλει παραστῇ εἰς τὰς τελευταίας λυσσώδεις τῆς ζωῆς ἡμέρας, καθ' ἃς, τὰ τε ζῶα καὶ ὁ ἄνθρωπος, μυριοκτόνους θέλουσι συνάπτει μάχας, παρὰ θῖνα βρωμερᾶς τινος ὑπολείπομένης λίμνης, ὅπως σβέσσωσι τὴν καρφελέην αὐτῶν δίψαν, ἐκ τῶν ὑδάτων αὐτῆς τῶν σεσηπότων. Πόσοι δὲ ἀγῶνες καὶ πόσα δάκρυα πρὸς κτῆσιν ῥίζης τινὸς ξυλώδους καὶ κακοχύμου!

Πεῖνα, δίψα, πνίγος, ἰδοὺ τὸ μέλλον τῆς γῆς. Τὸ δὲ ἰδανικόν; Εἰς τί νὰ χρησιμεύσῃ; Ἡ χίμαιρα δὲν θά ἐρωτᾷ πλέον τὸν ἄνθρωπον. Ποῖός τις ἦσο; Τίς εἶ; Ποῦ δὲ βαίνει; Ἡ δὲ ζωή; Περὶ αὐτῆς ἃς φροντίσωσιν οἱ τῶν δημιουργουμένων ἀστέρων κάτοικοι.

Ἀλλ' ἀγαπητὲ Εἰρηναῖε, πολὺς ὑπολείπεται ἔτι χρόνος, μέχρις οὗ ταῦτα πάντα συμβῶσιν, ὥστε μὴ φοβοῦ, ἀτρέμας πορεύου, εὐθύμως τὸν πίθον τὸν σὸν κυλίων. Χρῶ τοῖς πᾶσι, μηδὲ τῆς ὑπομονῆς ἐξαιρουμένης. Καταχρῶ τῇ ἀγάπῃ, δεικνύων ἐνίοτε καὶ τοὺς ὀδόντας σου. Παρακαταχρῶ δὲ τῷ

γέλωτι, ἰδίᾳ φροντίζων περὶ τοῦ εὐσχήμως πεσεῖν· πίπτων
 δ' ἀναφώνησον, ὡς ὁ σοφὸς πατήρ σου :

La farce est finie.

τὰ δ' ἐμὰ καλῶς ἔχει.

ΑΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΔΕΣΗΟΙΝΑΙ

ΤΟΥ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

(ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ)

Ὁ ὕπατος τῶν καθ' ἡμᾶς Γάλλων φιλοσόφων Βίκτωρ Κουζέν, πρεσβύτης γενόμενος, ἐτρώθη ὑπὸ ἔρωτος τοσούτῳ μᾶλλον δεινοῦ, ὅσῳ ἠγάπησεν ὄχι μίαν μόνον κυρίαν, ἀλλὰ δύο. Ἦσαν δ' αἱ κυρίαι αὗται οὔτε νεώτεραι αὐτοῦ, οὔτε συνομίληκες τοῦλάχιστον, ἀλλὰ πρεσβύτεραι . . . πρεσβύτεραι καθ' ὅλα διακόσια ἔτη. Ὁ φιλόσοφος ἐλάτρευσε τὴν **Mme de Longueville** καὶ τὴν **Mme de Chevreuse**, δεσποίνας τῆς ἐπτακαιδεκάτης ἐκατονταετηρίδος, ἐκφράσας τὰ πρὸς αὐτὰς αἰσθήματα μετὰ τοσαύτης χάριτος, ὥστε τὸ πάθημα τοῦ γέροντος, ἀντὶ νὰ λογισθῇ ὡς ἐσχάτη κακὴ τύχη, προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου, καὶ συνεκίνησε πολλὰς νεαρὰς καρδίας. Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν αἱ καρδίαι αὗται νὰ μὴ ζηλεύσωσι τὴν τύχην γυναικῶν, αἵτινες ἐνέπνεον καὶ μετὰ θάνατον τοσαύτας εὐφροσύνας :

Ἐὰν αἱ δέσποιναί τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ζωγραφηθῶσι ποτε ὑπὸ τοιούτου Πολυγνώτου, ἢ πινακοθήκη αὐτοῦ θέλει ἀποβῇ μία τῶν καλλίστων, ἐξ ὧων ἀπεθησαύρισεν ἡ φιλοκαλοῦσα ἱστορία. Ἐν τῇ πινακοθήκῃ ταύτῃ πρώτη θέ-

λει ἀναρτηθῇ ἡ εἰκὼν τῆς Ἀθηναίδος ἐκείνης, ἥτις, ἀφοῦ παρὰ πᾶσαν προεδοκίαν γενομένη σύζυγος τοῦ Θεοδοσίου Β', ἐκάθητεν εἰς τὸν λαμπρότατον τῆς τότε οἰκουμένης θρόνον, καὶ ἔζησε κατ' ἀρχάς εὐτυχῆς, ἔπειτα εἶδεν ἅπαντας αὐτῆς τοὺς φίλους κατατρεχομένους, καὶ τινες θανατωθέντας, ὡς ἐμπνεύσαντας αὐτῇ αἰσθήματα τρυφερώτερα τοῦ προσήκοντος· ἐπὶ τέλους δέ, ἀπεστερήθη πάσης βασιλικῆς τιμῆς, διαγαγοῦσα ἐν ἐξορίᾳ τὸ λοιπὸν τοῦ βίου, καίτοι δὲν ἔπαυσε διαμαρτυρομένη ὅτι οὐδέποτε ὑπερέβαλεν ἐν ταῖς εὐνοίαις αὐτῆς τὰ ὅρια τῆς πρὸς τὸν σύζυγον ὀφειλομένης τιμῆς. Κατόπιν θέλει ἔλθει ἡ ἀνδραδέλφη αὐτῆς Πουλχερία, ἡ τὸ μὲν πρῶτον προστάτις τῆς Ἀθηναίδος, βραδύτερον δὲ ἄσπονδος ἐχθρά. Ἡ Πουλχερία, περιώνυμος ἐπὶ συνέσει, διεδέξατο τὴν βασιλείαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου Β', καὶ παρέλαβε συνάρχοντα καὶ σύζυγον τὸν Μαρκιανὸν «φρικτοῖς αὐτὸν πρότερον ὄρκοις καταδεσμήσασα τοῦ φυλάξαι αὐτῇ τὴν ἀγνείαν ἀδιαλώβητον.» Οὐδεὶς τῶν ἱστορικῶν ἠμφοισθήτησε τὴν ἀκριβῆ τοῦ ὅρου τούτου τήρησιν, ἴσως διότι ἡ νύμφη ἦτο ἤδη ἐτῶν πεντήκοντα καὶ τεσσαρῶν.

Ἀλλὰ μάλιστα ἐξαίρετον ἐν τῇ ποικίλῃ ταύτῃ στοᾷ τάξιν θέλουσι καταλάβει ἡ Θεοδώρα Ἰουστινιανοῦ καὶ ἡ Ἀντωνίνα Βελισαρίου. Ἡ πρώτη ἀναβιβασθεῖσα εἰς τὸν θρόνον ἀπὸ καταγωγῆς εὐτελεστάτης καὶ ἐξωλεστάτης διαγωγῆς, διετέλεσε σύζυγος πιστή, βασιλὶς γενναία καὶ σύμβουλος πολλάκις συνετὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ· τὸ δὲ οὐδὲν ἥττον παρὰδοξον, διετήρησεν ἐν μέσῳ τοιούτων περιπετειῶν, τὸ ἐξαίσιον αὐτῆς κάλλος, περὶ οὗ οὐ μόνον ἐν ταῖς περὶ *Κτισμάτων* κολακείαις ἀναγινώσκομεν ὅτι «αὐτῆς τὴν εὐπρέπειαν λόγῳ τε φράσαι καὶ ἰνδάλματι ἀπομιμεῖσθαι ἀνθρώπῳ γε ὄντι, παντάπατι ἀμήχανα ἦν.» ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κακολόγα *Ἀνέκδοτα*, ὅτι «ἡ Θεοδώρα εὐπρόσωπος μὲν ἦν καὶ εὐχαρις ἄλλως, κολοβὸς δὲ

(μικρὰ τὸ ἀνάστημα) καὶ ὠρακιῶσα (ὠχρά,) οὐ παντάπασι μὲν, ἀλλ' ὅσον ὑπόχλωρος εἶναι. » Ἡ φίλη αὐτῆς Ἀντωνίνα κατήγετο, ὅπως καὶ ἡ Θεοδώρα, ἐκ πατρὸς μὲν καὶ πάππου ἡμιόχων ἐν τοῖς ἵπποδρομίαις Κωνσταντινουπόλεως καὶ Θεσσαλονίκης, ἐκ μητρὸς δὲ διαγαγούσης βίον ἥμισυ χρηστόν, τὸν ὅποιον ἐμιμήθη καὶ ἡ θυγάτηρ, γεννήσασα τέκνα πολλὰ πρὶν συζευχθῇ τὸν μέγαν στρατηγόν. Διέφερε δὲ τῆς Θεοδώρας κατὰ τοῦτο μάλιστα ὅτι οὐδαμῶς ὑπῆρξε πιστὴ πρὸς τὸν περιφανῆ αὐτῆς σύζυγον, ἀρκεσθεῖσα μὲν ἕκτοτε εἰς ἓνα μόνον ἔραστήν, τὸν νέον Θεοδόσιον, ἀλλὰ διαβόητος γενομένη διὰ τὰς σκανδαλώδεις περιπετείας τοῦ ἔρωτος τούτου, τοσούτῳ μᾶλλον σκανδαλώδεις, ὅσῳ ὁ Θεοδόσιος εἶχε γίνεαι θετὸς τοῦ Βελισαρίου καὶ αὐτῆς υἱός. Καὶ ὁμῶς τοιαύτη οὖσα περὶ τὸν κατ' ἰδίαν βίον, ἀνέδειξε περὶ τὴν τῶν πραγμάτων διεξαγωγὴν δεξιότητα σπανίαν καὶ ἥθος ἀτρόμητον. Προσεκτῆσά το τὴν φιλίαν τῆς Θεοδώρας, συνώδευσε τὸν Βελισάριον εἰς ἀπάσας σχεδὸν τὰς ἐκστρατείας αὐτοῦ, ἐξέθηκεν ἑαυτὴν εἰς μυρίους κινδύνους, ἔδωκε πολλάκις εἰς τὸν σύζυγον συνετὰς συμβουλὰς, καί, ματαιοῦσα τὰς ἀδιακόπως κατ' αὐτοῦ τεκταινομένας ραδιοουργίας, κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν συνδρομὴν τῆς Αὐλῆς, ἧς ἄνευ δὲν ἤθελεν οὗτος δυναθῇ νὰ διαπράξῃ τὰ μεγαλουργήματα, τὰ τοσοῦτον κλεῖσαντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Ἀλλὰ τίς αὕτη, ἡ ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας φέρουσα τὴν βασιλικὴν πορφύραν ; Τὸ κάλλος αὐτῆς δὲν εἶναι ἐκ τῶν τρυφερῶν καὶ ἐπιεικῶν, τὰ ὅποια συμβιβάζονται πρὸς τὰ μαλακὰ αἰσθήματα τῆς εἰρηνικῆς συμβιώσεως, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀριπρεπῶν ἐκείνων καὶ ἀδυσωπῆτων, τὰ ὅποια αἰέποτε δεσπόζουσι καί, ἐν ἀνάγκῃ, φονεύουσι. Σταθῆτε ἐνώπιον αὐτῆς εὐλαβῶς, διότι εἶναι ἡ Θεοφανώ, ἡ σύζυγος δύο ἀλληλοδιδόχων βασιλέων, τοῦ Ῥωμανοῦ Β' καὶ τοῦ Νικηφόρου Φωκά, ἡ μήτηρ τοῦ περιδοῆτου Βασιλείου τοῦ Βουλγαρο-

κτόνου, ἡ μήτηρ τῆς ὁμωνύμου, τῆς χρηστῆς, τῆς ὡραίας, τῆς εὐφροῦς κόρης, ἣτις ἐκάθησεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τῆς Γερμανίας θρόνου, ἡ μήτηρ τῆς Ἀννης, ἣτις ἐκάθησεν ἐπὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ θρόνου τῆς Ῥωσσίας. Ὁ σύγχρονος αὐτῆς ἱστορικός Λέων ὁ Διάκονος, ὅσω διάκονος καὶ ἂν ἦτο, ἀποθαυμάζει τὰς ποικίλας τῆς δαιμονίας ταύτης γυναικὸς χάριτας· καὶ ἐπὶ τέλους μὴ ἡξέυρων πλέον πῶς νὰ ἐκφράσῃ τὴν κατὰπληξιν, ἣν συνησθάνετο ὁσάκις ἐνεθυμεῖτο αὐτήν, τὴν ὀνομάζει ποῦ Λάκαιναν. Ὁ βίος αὐτῆς δὲν ὑπῆρξεν ἀνεπίληπτος· ἀλλ' ὁ Ἕλλην θεατῆς τῆς εἰκόνης αὐτῆς θέλει προθύμως ἀναφωνήσῃ, «ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου», διότι ὑπὸ τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς ἀνεκτῆθη ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος, ἀνεκτῆθησαν αἱ ἡπειρωτικαὶ τῆς Ἑλλάδος χῶραι ἀπὸ τῶν Βουλγάρων, καὶ ὅσον οὐδέποτε ἐτιμήθη τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα, ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.

Ἰδοὺ δὲ μικρὸν κατωτέρω ἡ ἑγγονος αὐτῆς Ζωή, τὴν ὀποίαν παῖδα οὖσαν ὁ θεῖός της Βασίλειος, ὁσάκις ἐπανήρχετο ἀπὸ ἀδιαλείπτων στρατειῶν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκάθιζεν ἐπὶ τῶν ἀθλητικῶν αὐτοῦ γονάτων καὶ κατησπάζετο, ἀποθαυμάζων τὴν κατὰξανθον αὐτῆς κόμην καὶ τὰς δροσεράς παρειάς, αἵτινες, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν ἰδόντα αὐτὴν Μιχαὴλ Ψελλόν, διέσωσαν μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡλικίας, ἀπαραιμείωτον τὴν αὐτῶν φαιδρότητα. Δὲν ἡγάπησε δὲ αὐτὴν μόνος ὁ ἥρως ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ ὁ δῆμος τῆς βασιλευούσης περιπαθέστατα. Ὅταν ὁ Μιχαὴλ Ε', δν, γόνον ὄντα ναυπηγοῦ, ἔπραξεν αὕτη τὸ λάθος νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον ὡς θετὸν υἱόν, καταπατῶν τὸν ἐνώπιον τοῦ Ἑστχυρωμένου δοθέντος ὅρκου πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως, ἠθέλησε νὰ ἐξορίσῃ αὐτήν, ἵνα βασιλεύσῃ μόνος, ὁ λαὸς ἐγερθεὶς καθήρσε τὸν ἀγνώμονα τολμητιάν, ἀνακράζων « ἡμεῖς σταυροπάτην καὶ καλαφάτην βασιλέα οὐ

θέλομεν, ἀλλὰ τὴν ἀρχέγονον καὶ κληρονόμον καὶ ἡμετέραν μητέρα Ζωὴν. » Καὶ πάλιν ὅτε ὁ τρίτος τῆς Ζωῆς σύζυγος, Κωνσταντῖνος ὁ Μονεμάχος, εἰσῆγαγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τὴν ἐρωμένην αὐτοῦ Σεβαστὴν Σκληροῦ, ἣν ὁ λαὸς ἐπὶ τὸ ἀφελέστερον ὠνόμαζε Σκλήραιναν, ἐκ δὲ τούτου διεδόθη ἡ φήμη ὅτι μελετᾷ, καταστήσας ἐκποδὼν τὴν τε Ζωὴν καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς Θεοδώραν, νὰ ἀναδείξῃ βασίλισσαν τὴν ἰδίαν ἐρωμένην, οἱ δὲ οἱ ἀνεβόησαν, κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως « ἡμεῖς τὴν Σκλήραιναν βασίλισσαν οὐ θέλομεν, οὐδὲ δι' αὐτὴν αἱ μάνναι ἡμῶν αἱ πορφυρογέννητοι, Ζωὴ καὶ Θεοδώρα, θανοῦνται. »

Μετὰ μίαν περίπου ἑκατονταετηρίδα προκύπτουσιν εἰς μέσον τρεῖς δέσποιναι, κάλλισται μὲν καὶ αἱ τρεῖς, ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς μελαγχολικὴν τινα φέρουσαι ἐπὶ τοῦ προσώπου χροιάν· ἡ Εὐδοκία, ἡ Φιλίππα, ἡ Θεοδώρα. Ἡ πρώτη ἀνεψιά οὖσα τοῦ ἀρειμανίου βασιλέως Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ἐλάτρευσε ἕτερον αὐτῆς συγγενῆ, τὸν Ἀνδρόνικον ἐκείνον Κομνηνόν, ὅστις ὑπῆρξεν ἐν τῷ μεσαιωνικῷ ἑλληνισμῷ ἀντίτυπον ἀπαράλλακτον τοῦ υἱοῦ τοῦ Κλεϊνίου. Ἡ Εὐδοκία παρακολουθήσασα τὸν ἐραστὴν εἰς ἀπάσας αὐτοῦ τὰς στρατείας, κατῴρθησε νὰ δεσμεύσῃ ἐπὶ μακρὸν τὴν ἄστατον ἐκείνην καρδίαν, μέχρις οὐ οἱ ἀδελφοὶ τῆς, ἐπιπεσόντες ἀδοκῆτως μετὰ πολλῶν ὁπαδῶν κατὰ τῆς σκηνῆς, ἐν ἣ ἀνεπαύετο μετὰ τοῦ εἵλου αὐτῆς, ἀπέσπασαν τὴν νέαν, καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτὴν νὰ συζευχθῇ τὸν ἡγεμόνα τῆς Τραπεζούντος Μιχαὴλ Γαβρᾶν. Μετ' οὐ πολὺ ὁ Ἀνδρόνικος διατρίβων ἐν Συρίᾳ ἐγνώρισε τὴν θελκτικὴν Φιλίππαν, τὴν ἀδελφὴν μὲν τῆς δευτέρας τοῦ Μανουὴλ συζύγου, θυγατέρα δὲ τοῦ Ραιμόνδου τῆς Ἀντιοχείας. Ἡ Φιλίππα ἔπαθεν ὅ,τι ἡ Εὐδοκία μὴ δυνηθεῖσα νὰ ἀνθεῖξῃ εἰς τὰς χάριτας τοῦ δαίμονος ἐκείνου, ἐθυσίασεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀγνότητα αὐτῆς καὶ τὴν ὑπόληψιν. Ἡ ταλαίπωρος δὲν ἤζουρεν εἰς πᾶσαν ἔδιδε ταιαυ-

τα ἀφοσιώσεως δείγματα. Ὁ Ἀνδρόνικος, μαθὼν τὴν ὀργὴν τοῦ Μανουὴλ διὰ τὴν γενομένην πρὸς τὸν πενθερόν του ὕβριν, προὔτιμήσε νὰ ἐξευμενίσῃ αὐτὸν μᾶλλον ἢ νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὴν ἀτυχῇ φίλῃν, καὶ ἐγκαταλιπὼν αὐτὴν φεύγει εἰς Παλαιστίνην, δελεάζει τὸν Φράγκον τῆς Ἱερουσαλὴμ βασιλέα, καὶ διὰ τῆς εὐνοίας αὐτοῦ προχειρίζεται ἡγεμὼν Βηρυτοῦ. Ἐν τῇ γειτονίᾳ τῆς πόλεως ταύτης διέτριβε νέα καὶ ὥραιοτάτη βασιλὶς, Θεοδώρα μὲν τὸ ὄνομα, Ἑλληνὶς δὲ τὸ γένος, διότι ἦτο διεσέγγονος τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου Κομνηνοῦ. Ἡ βασιλὶς αὕτη ἦτο χήρα τοῦ πρώην βασιλέως τῆς Ἱερουσαλὴμ, Βαλδουίνου Γ', ἃμὰ εἶδε τὸν συγγενῇ ἐκείνον καὶ ἡράσθη αὐτοῦ, τρίτον γενομένη τῆς ἀμάχου ἐκείνης γοητείας θῦμα. Ὁ Μανουὴλ, πνέων πάντοτε ἐκδίκησιν, διέταξε νὰ συλληφθῇ ὁ Ἀνδρόνικος· ὁ δὲ, μαθὼν τὸν κίνδυνον διὰ τῆς Θεοδώρας, φεύγει ἐκ Παλαιστίνης· καὶ ἡ παρακολουθήσασα αὐτὸν βασιλὶς τῆς Ἱερουσαλὴμ παρέστη ἤδη εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολὴν ὡς ἐπίσημος αὐτοῦ σύνοικος, δύο δὲ ἔτεκε κατὰ τὴν τρικυμιώδη ἐκείνην περιφορὰν τέκνα. Ἀλλὰ μίαν ἡμέραν ὁ στρατηγὸς Χαλδίας κατ'ὠρθωσε νὰ συλλάβῃ τὴν Θεοδώραν, καὶ ἐπεμψεν αὐτὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ. Τότε ὁ πλάνης ἐκεῖνος βίος ἐφάνη πλέον ὀχληρὸς εἰς τὸν Ἀνδρόνικον, ὅστις, ζητήσας καὶ λαβὼν τὴν συγγνώμην τοῦ Μανουὴλ, ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου κατόπιν ἐβασίλευσε μὲν, ἐτελεύτησε δὲ οἰκτρότερον καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀλκιβιάδου.

Ἀλλὰ βλέπω ὅτι ψιλὸν προαναγγείλας πρόγραμμα, ἤρχισα λεληθότως νὰ χρωματίζω αὐτὸ ἐκ διαλειμμάτων. Ὁθεν ἀφιέμενος τὸ ἔργον εἰς χεῖρας νεωτέρας, μίαν ἔτι θέλω ἐπιφέρει παρατήρησιν. Ὁ κῆπος, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐσχημάτισα ἐκ τοῦ προχείρου τὴν ἀνθοδέσμην ταύτην, βρίθει καὶ πολλῶν ἄλλων καλλονῶν καὶ χαρίτων· ἡ εἰκὼν ὅμως αὐτοῦ, ἵνα προσελκύσῃ τὸν νοῦν ἅμα καὶ τὴν καρδίαν, δέον

νά ζωγραφηθῇ ὑπὸ τεχνίτου συνδυάζοντος τὴν ἀκρίβειαν μετὰ τῆς φιλοκαλίας.

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.

ΕΤΑΙΡΙΑΙ ΚΑΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ.

Ζῶμεν ἐν χρόνοις παντοδαπῶν ἐταιριῶν καὶ πολυποικίλων ἐκθέσεων. Σήμερον τὰ πάντα ἐκμεταλλεύονται — καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν εὐπιστίαν τοῦ νοήμονος κοινοῦ —, τὰ πάντα ἐξασφαλίζουνσι, τὰ πάντα ἐκθέτουσιν.

Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον :

Θάλασσα καὶ πῦρ καὶ γυνή, κακὰ τρία,

οἱ νεώτεροι τῶν ἀρχαίων εὐφυσέτεροι ἴσως, ἀβρότεροι βεβαίως, ἀντὶ νὰ δυσφημῶσι τὰ τρία ταῦτα ἀπαραίτητα τοῦ βίου στοιχεῖα, ἀντέταξαν πρὸς μὲν τὴν θάλασσαν τὰ ὑποβρύχια πλοῖα, πλὴν τοῦ περιλαλήτου Γρυπαρείου, μὴ ἀφανέντος εἰσέτι, — ὡς πᾶσαι αἱ παταγωδῶς, αἱ ὡς ἐθνικαὶ ἀγγελλόμεναι ἑλληνικαὶ ἐφευρέσεις —, ἐκ πολλῆς μετριοφροσύνης βεβαίως· κατὰ δὲ τοῦ πυρός, τοὺς πυροσβέστες, οἵτινες σθένουσι μὲν τὸ πῦρ ἐν τοῖς θαλάμοις, ἀλλ' ἀνάπτουσιν αὐτὸ εἰς τὰ μαγειρεῖα· πρὸς δὲ τὴν γυναῖκα, τὴν παντοδύναμον τοαλέτταν, ἥτις καὶ τὸν ἀδάμαντα δαμνᾷ.

Οἱ ἀρχαῖοι ἐθεοποίησαν τὴν θάλασσαν, τὸ πῦρ, τὴν γυναῖκα, τὸν θάνατον, πλάσαντες τὸν Ποσειδῶνα, τὸν Ἥφαιστον, τὴν Ἀφροδίτην, καὶ τὸν θεὸν τοῦ αἰωνίου ὕπνου, τὸν Αἰένυπνον,¹ ἔχοντα δίκην ἐπιτελείου τὴν Ἀτροπον, τὸν Μό-

¹ Σοφ. Οἰδ. ἐπὶ Κ ο λ. 4574.

ρον, τὰς Κῆρας· οἱ σήμερον, τῶν ἀρχαίων πρακτικώτεροι, ἐμπορεύονται καὶ Ποσειδῶνα, καὶ Ἥφαιστον, καὶ Ἀφροδίτην καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον *e tutti quanti*.

Καὶ δὴ ἐξασφαλίζουν τὴν οἰκίαν κατὰ τῶν φλογῶν, τὸ πλοῖον κατὰ τῶν κυμάτων, τὴν ζωὴν κατὰ τοῦ θανάτου, τὴν . . . μόνην τὴν γυναῖκα δὲν ἐξασφαλίζουν. Ὑπάρχουσιν ἐν Εὐρώπῃ, ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδίᾳ, χριστιανικώταται ἐταιρίαι, αἵτινες ἐπὶ μετρία προμηθεύει ἀναλαμβάνουσι, διὰ συνεχῶν ἐν τοῖς Καιροῖς ἀγγελμάτων, νὰ φέρωσιν εἰς τὸν δρόμον τοῦ Θεοῦ, τοὺς τυχόν παραστρατήσαντας, συνάπτουσαι γάμους, ἐκδίδουσαι νύμφας, προμηθεύουσαι γαμβρούς, παρηγοροῦσαι χήρας ἀπαρηγορήτους, ἀλλ' οὐδὲν ἐξασφαλίζουν, οὐδὲν ἐγγυῶνται. Οἱ τὰς ἐταιρίας ταύτας ἀπαρτίζοντες καὶ διευθύνοντες ἀξιότιμοι μέτοχοι εἰσὶν, ὡς φαίνεται, τῆς σχολῆς τοῦ Βύρωνος, ὅστις ἔλεγεν:

Εἶδον θάλασσαν θυέλλας, εἶδον γυναικῶν τραιάδας,
Καὶ ἐφοβήθην τοὺς ἐρωτῶντας μᾶλλον, ἢ τοὺς ναύτας·

αἱ δὲ θυέλλαι τοῦ ἐρωτικοῦ καὶ τοῦ συζυγικοῦ πελάγους — δὲν ὑπάρχει πάντοτε συνωνυμία — εἰςὶ πασῶν αἱ φοβερῶνται, ἐφ' ὧν καὶ ὁ τολμηρότατος τῶν Ἀρχαγγέλων δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ ἐξαπλώσῃ τὰς σωστικὰς αὐτοῦ πτέρυγας.

Ὡς πρὸς τὰς ἐκθέσεις ὅμως, ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα· δὲν ὑπάρχουσιν οἱ αὐτοὶ φόβοι, αἱ αὐταὶ ἐπιφυλάξεις, διότι τὰ πάντα δυνατόν νὰ ἐκτεθῶσι. Καὶ ἀληθῶς, ἀπὸ τοῦ ὑμηπτείου μέλιτος τοῦ κυρίου Παυλίδου καὶ τῶν γεωμήλων τοῦ κυρίου Ὀρφανίδου, μέχρι τῆς Νορμανδῆς τιτθῆς ἢ εὐφρονότερον παραμάνας, τὰ πάντα ἐξετέθησαν ἐν Εὐρώπῃ τε καὶ Ἀμερικῇ, τὰ πάντα διήλθον διὰ τοῦ στόματος, πρὸ τῆς ρινὸς ἢ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν κυρίων ἐλλανοδικῶν. Εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὸν μέγαν Ἀμερικανὸν ἐκθέτην,

τὸν ὑπερακοντίσαντα καὶ τὸν μᾶλλον ἀξιοτίμωτον Εὐρωπαϊὸν ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ ἐξάπτειν τὴν περιεργίαν τοῦ σεβαστοῦ κοινοῦ, καὶ μεταβάλλειν αὐτὴν εἰς ἀργυρᾶ δολλάρια, τὸν περιώνυμον παντὸς παραδόξου καὶ ἀλλοκότου θεάματος ἐργολάβον, οὗ τὸ κλέος διήλθε τὸν Ὁκεανόν; Ὁ δὲ λέγων Βάρνουμ δὲν λέγει τὸ πᾶν;

«Tanto nomini nullam par elogium».

Ἀλλὰ τίς ὁ ἀγνοῶν τοὺς ἄθλους τοῦ περιπύστου ἀνδρός; τίς δὲν ἤκουσε περὶ τῆς ἐξόχου ἐπινοίας τοῦ Ἀμερικανοῦ ἐκθέτου, ἐκθέσαντος. . . ἀλλ' ἀκούσωμεν αὐτοῦ τούτου τοῦ Βάρνουμ λαλοῦντος, καὶ θαυμασίως αὐτὸς ἑαυτὸν ἀπεικονίζοντος:

— Λοιπὸν καλὴ μου γραῖα, ἔλεγε πρὸς μαύρην τινὰ *στρίγγλαρ*, ἣν εἶχεν ἀγοράσει ἐν φιλαδελφεῖχ ἀντὶ ἑκατὸν δολλαρίων, σὺ ἔλαθες τὴν μεγάλην τιμὴν νὰ βυζᾷξης τὸν Οὐάσιγκτων;

— Ὅχι δά, ἀφέντη, τὸν ἐγνώρισα μόνον, ὅταν ἦτανε παιδί, καὶ ριίλησα πολλαῖς φοραῖς μαζὶ τοῦ.

— Κάνεις λάθος, γερόντισσα, σὺ τὸν ἐβύζαξες μὲ τὸ ἴδικό σου γάλα· εἶμαι βέβαιος περὶ τούτου.

— Μὲ συχωρᾷς, ἀφέντη μου, δέν σου εἶπαν τὴν ἀλήθειαν· ἐγὼ εἶμαι φτωχὴ γυναικίκα, μὰ τίμια, καὶ ἡ συνείδησίς μου. . .

— Τί εἶναι αὐτὰ τὰ κοροφῆξαλα! τί συνείδησιν μοῦ λέγεις! . . Μάθε ὅτι σὺ ἐβύζαξες τὸν Οὐάσιγκτων· εἶμαι βεβαιότατος, ὅπως σὲ βλέπω καὶ με βλέπεις· καὶ ὁ λόγος ἐνὸς ἀνθρώπου, καθὼς ἐγὼ, εἶναι ἀξιопιστότερος, παρὰ ὅλαις ἡ φλυαρίαις μιᾶς μαύρης παληόγρηας, πού ᾗχασε τὸ μνημονικὸ της. Διὰ ποιὸν μ' ἐπῆρες παληόγρηα! Τώρα σοῦ δείχνω ἐγὼ, σὲ ρίχνω κάτω, καὶ σοῦ κάνω τὰ κρέατά σου, τὰ ζαρωμένα, σὰν ἄστακὸ βρασμένο.

— Συγχώρεσέ με, ἀφέντη μου, συγχώρεσέ με.

— "Οχι, ὄχι . . . αἶα γυναῖκα, ἐγὼ πρέπει νὰ σοῦ ζητήσω συγχώρησιν διὰ τὸν ἀδικὸν θυμὸν μου. Τώρα τὸ ἐννοῶ· ἠθέλησες ἀπὸ μετριοφροσύνης νὰ κρύψῃς τὴν ἀλήθειαν, διὰ ν' ἀποφύγῃς τὰς τιμὰς ποῦ σοῦ πρέπουν. Ὅποια θαυμασία γυναῖκα· ἔχεις ὅλας τὰς ἀρετὰς καὶ ὅλα τὰ προτερήματα. Ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου σου, ἂν καὶ ζαρωμένον ἀπὸ τὴν ἡλικίαν, μαγεύει τὴν καρδίαν μου. Ναί, ναί, ἡ θεία Πρόνοια δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκλέξῃ ἄλλην διὰ νὰ βυζάζῃ τὸν μέγαν, τὸν ἀθάνατον Οὐράσιγκτων. Πόσον πρέπει νὰ εἶσαι εὐτυχὴς καὶ ὑπερήφανος, γερόντισσα!

— Καλέ μου, ἀφέντη! . .

— Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ, πρέπει καὶ ὁ λαὸς, ποῦ σὲ ἀγαπᾷ, χωρὶς νὰ εἰδῇ ποτε τὰ μοῦτρά σου, καὶ φλέγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ σὲ γνωρίσῃ, πρέπει ν' ἀκούσῃ τὴ φωνή σου, τὴ γλυκειά. Ἀφοῦ ἐβύζαζες τὸν πατέρα τῆς πατρίδος, ἐννοεῖται ὅτι καὶ σὺ εἶσαι ἡ μητέρα τῆς πατρίδος.

— Τί τιμὴ διὰ μιὰ κακομοίρα μαύρη, ἔς τὰ γεράματα τῆς! Μοῦ φαίνεται πῶς ὀνειρεύομαι, καὶ μ' ὀργίζεται νὰ κλάψω.

— Κλάψε, ἄφησε νὰ τρέξουν τὰ πολύτιμα ταῦτα δάκρυα. Πλάσμι οὐράνιον! ὁ λαὸς σὲ περιμένει διὰ νὰ φιλήσῃ τὰ ἄκρα τοῦ φορέματός σου.

— "Ω! καλέ μου ἀφέντη, μεγάλη τιμὴ δι' ἐμένα! πῶς ν' ἀνθέξω σὲ τόσῃν εὐτυχίαν! ἡ καρδιά μου ραίζεται.

— Ναί, ἡ γενναία αὕτη καρδιά, ἐπὶ τῆς ὁποίας τοσάκις ἀνεπαύθη ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδίου, τὸ ὁποῖον μὲ τὴν ἡλικίαν ἔγεινεν ἄνδρας, καὶ μὲ τὸν καιρὸν πατὴρ τῆς πατρίδος! Πές μου, σὲ παρακαλῶ, ὅτι σὺ τὸν ἐβύζαζες· ἄς τ' ἀκούσω ἀπὸ τὸ στοματάκι σου, καὶ νὰ πέσω νὰ σοῦ φιλήσω τὰ πόδια.

— "Ω! τὸ κεφάλι μου γυρίζει... κοντεύω νὰ τα χάσω...

ἐτρελάθηκα... Ναί... μου φαίνεται... Πιστεύω... βέβαια...
δὲν εἶναι ἀμφιβολία... ἐγὼ ἐθύζαξα τὸν Οὐάσιγκτων.

— Δόξα νᾶχρη ὁ Θεός! ἐγύρισε τὸ μνημονικό σου. Λοιπὸν, γλήγωρα, ἐτοιμάσου εὐθύς, πάρε τὰ κουρέλια σου, καὶ ὥς τρέξωμεν νὰ εὐχαριστήσωμεν ἔθνη καὶ λαούς, ποὺ σὲ περιμένουν μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ ἐπιτήδειος Βάρνουμ εὔρεν ἐκατομμύριον ἢ μαύρη στρίγγλα ἐγένετο ἡ τροφὸς τοῦ Οὐάσιγκτωνος, καὶ περιῆλθε τὴν Ἀμερικὴν, ὥς ἐκατοντοῦτις παρουσιαζομένη· ἦτο δὲ τότε τὸ ἔτος 1835.

Après lui il faut tirer l'échelle, θὰ ἔλεγε Γάλλος, διότι οὐδεὶς ὑπερέβη τὸν Βάρνουμ, οὐδὲ καὶ ἐξισώθη αὐτῷ ἐν τῇ δυσκόλῳ τέχνῃ τοῦ savoir faire. Διὸ καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ κατορθώματα, τοῦ ἀνωτέρου ἄθλου προγενέστερα, θὰ φανῶσιν ἴσως ὥχρ᾽ αὐτῷ Ἑλληνι ἀναγνώστη, εἰθισμένῳ νὰ βλέπῃ καθ' ἐκάστην τόσας πολιτικὰς σχοινοβατίας, καὶ τόσα κοινωνικὰ παρατράγωδα ἐν τῇ καθ' ὅλα προτύπῳ ἡμῶν χώρα. Καὶ ἄληθῶς τὸ σέλας τῆς μαύρης τοῦ Οὐάσιγκτωνος τροφοῦ ἐπισκιάζει μικρόν τι τὴν αἴγλην τοῦ περιήμου ἐκείνου μουσείου, ὅπερ εἶχεν ἐπινοήσει χάριν τῶν ἀμερικανῶν *badauds*· ἔχει δὲ καὶ ἡ Ἀμερικὴ οὐκ ὀλίγους. Ἐν τῷ θαυμασίῳ τούτῳ μουσεῖῳ, ἀντὶ ἐνὸς μόνοιου σελινίου, οἱ εὐτυχεῖς τῆς Νέας-Ἰόρκης κάτοικοι ἀπεθαύμαζον τὸν περιβόητον νάνον **Tom-Pouce**, τὸν καὶ εἰς Αὐλὰς βασιλέων ἐμφανισθέντα, τοὺς συγκεκολλημένους Σιαμαίους ἀδελφούς, φώκην λαλοῦσαν καὶ λέγουσαν παπᾶ καὶ μαμᾶ, καὶ ἄλλα τοιαῦτα τῆς φύσεως τέρατα καὶ τῆς τέχνης θαυμάσια. Μεταξὺ δὲ τῶν εὐφροσύνων καὶ μαῶν ἐπιτυχῶν αὐτοῦ ἐπινοήσεων συγκαταλέγεται ἀναντιρρήτως καὶ ἡ πολυθρόνητος «baby show» ἥτοι ἡ τῶν βαβίων ἐκθεσις, ἐν ᾗ τὰ μωρὰ ἡγωνίσθησαν τὸν περὶ κάλλους καὶ εὐρωστίας ἀγῶνα. Πλῆθος βρεφῶν πλατυπρὸς ὤπων, ὥς πανσέ-

ληνοι, παχυτραχήλων, ὡς καλόγηροι, καὶ πολυσάρκων, ὡς ἐκτεθραμμένοι χῆνες, ἀπεστάλησαν τῷ Βάρνουμ, ὅστις ἐδέχετο αὐτά, ὡς φιλόστοργος πατήρ, ὑπὸ τῶν ἐκθετῶν καὶ τῶν *ἐκθέτιδων*, δίκην φυσικῶν προϊόντων. Ἄνδρες σπουδαῖοι καὶ πολύτεκνοι μητέρες, ὡς ἀγωνοδίκαι ταχθέντες, ἔκρινον περὶ τῆς ἀξίας τῶν διαγωνιζομένων. Μητήρ δέ τις τρία βρέφη τρίδυμα ἐκθέσασα ἔλαβεν, ὡς εἰκός, βραβεῖον τιμῆς. Πόσαι ῥαδιουργίαι καὶ πόσαι μηχανορραφαί δὲν ἐγένοντο, καὶ πόσας κάλπονοθεύσεις δὲν ἀπεπειράθησαν αἱ τῶν ἥττον εὐρώστων τέκνων μητέρες ἢ τροφοί, ἵνα ὑποσκελισθῶσι τὰ βρέφη-χῆνες καὶ βραβευθῶσι τὰ βρέφη-κοτόπουλα! Τέλος ἡ κρίσιμος ἡμέρα, ἡ ἡμέρα τῶν παλμῶν ἐπέστη. Καὶ μητέρες καὶ τροφοί πλήρεις συγκινήσεως, προσεδόκων ἀνυπόμονοι, ἀγωνιῶσαι τὴν ἐτυμηγορίαν τῶν ἀγωνοδικῶν. Ἡ ἐτυμηγορία ἀπηγγέλθη, καὶ τὰ πλήθη ἐχειροκρότησαν, καὶ ἐευφημήσαν ἐνθουσιωδῶς τοὺς νικητὰς τῶν βρεφικῶν ἐκείνων *Καλλιστείων*. Ἄν δὲ μεταξὺ μυρίων οὐρῶν ἀντήχησαν καὶ τινες συριγμοί, ἦσαν οὗτοι ἡ ὑστάτη παρηγορία τῶν ἀποτυχουσῶν μητέρων τε καὶ τροφῶν.

Ἀπὸ τῶν τέκνων εἰς τὰς μητέρας ἡ μετάβασις εἶναι φυσικωτάτη· διὸ καὶ ὁ κλασικὸς Βάρνουμ προσεκήρυξεν ἔκθεσιν τῶν ὡραίων τῆς Ἀμερικῆς γυναικῶν, ἐπιβαλλόμενος οὕτω εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ· διότι διὰ τῆς ἐκθέσεως ἐκείνης ὁ φιλέλλην Βάρνουμ πρῶτος ἀνενέου ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ τὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων *Καλλιστεῖα*².

« Οἶδα δὲ καὶ περὶ κάλλους γυναικῶν ἀγωνά ποτε διατεθέντα » λέγει ὁ Ἀθήναιος, « περὶ οὗ ἱστορῶν Νικίας ἐν

² Meursius : *Græcia Feriata*, βιβ. Δ', ἐν λέξει :

« Παρὰ Λεσθίοις ἀγὼν ἀγεται κάλλους γυναικῶν ἐν τῷ τῆς Ἥρας τεμένει, λεγόμενος *Καλλιστεῖα*. » Ἴδὲ καὶ *Σχολ.* εἰς Ἰλιάδ. Ι, 429, *Σοῦτδ.* ἐν λέξ. καὶ Ἀνθολ. Παλ. Θ', 189.

τοῖς Ἀρκαδικοῖς διαθεῖναι φησιν αὐτὸν Κύψελον, πόλιν κτίσαντα ἐν τῷ πεδίῳ περὶ τὸν Ἀλφειόν, εἰς ἣν κατοικίσαντα Παρρασιῶν τινάς, τέμενος καὶ βωμὸν ἀναστήσαι Δῆμητρι Ἐλευσινίᾳ, ἧς ἐν τῇ ἑορτῇ καὶ τὸν τοῦ κάλλους ἀγῶνα ἐπιτελέσαι, καὶ νικῆσαι πρῶτον αὐτοῦ τὴν γυναῖκα Προδίκην. Ἐπιτελεῖται δὲ καὶ μέχρι νῦν ὁ ἀγὼν οὗτος, καὶ αἱ ἀγωνιζόμεναι γυναῖκες χρυσοφόροι ὀνομάζονται.»¹ Ὡς δὲ φαίνεται ἡ χρυσοφόρος Προδίκη «οὐκ εἶα καθεύδειν» τὸν χρυσοθήραν Βάρνουμ, τοῦ χρυσοῦ ἐπιθέτου ἄριστον αὐτῷ οἶον προτινιζομένου, καὶ νέος Κύψελος γενόμενος συνέστησε καὶ οὗτος κάλλους γυναικῶν ἀγῶνα. Γέρας δὲ τῇ ἀριστευσούσῃ ἐν τοῖς ἀμερικανικοῖς Καλλιμαστειοῖς ὠρίζετο προῖξ ἀξίολογος, εἰ μὲν ἄγαμος ἢ ἀριστεύουσα, ἀδαμάντινον δὲ κόσμημα, εἰ ἔγγαμος ἐτύγγανεν αὐτῇ. Καὶ ἡ ἐκθεσις ἐγένετο, ἀλλ' ἐν . . . φωτογραφίᾳ τὰ πρωτότυπα, καὶ περ φύσει τολμηρά, κατελήφθησαν ὑπὸ δειλίας, πρὸ φάσματος ἀοράτου τοῦ . . . σκανδάλου.

Ἐκστὴν ἔκτοτε παρῆλθον ἔτη, καὶ ἡ παρρατιθεμένη εἰκὼν τῆς Ὠραίας Κορνηλίας, τῆς πρωτίστης ἡρωίδος τῶν ἐν Πέστη Καλλιμαστειῶν, μαρτυρεῖ ὅτι ὁ πολύτροπος Βάρνουμ δὲν ἔσπειρεν ἐπὶ ἀγόνου πεδίου. Ἀλλ' ὅποια τῶν ἀνθρωπίνων ἢ ἰδιόρρυθμος φρενὴ! Δὲν εἶναι ἀληθῶς παράδοξον, μετὰ τόσων αἰώνων πάροδον, ὁ πλαστικὸς ἐκείνος τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος ἀγὼν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον διὰ τοῦ νέου, ἐν αὐτῷ ἀναγεννηθεῖς, καὶ ἡ νέα τῶν Ὑάγκων χώρα νὰ διδῇ μαθήματα ἐλληνικῆς καλλιαισθησίας τῇ γηραιᾷ Εὐρώπῃ!

Χαιρετίζομεν λοιπὸν τὴν μεγάλην χώραν τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας, καὶ τιμῶμεν τὴν μνήμην τοῦ περιλαλήτου

¹ Ἀ θ η ν. βιβ. ΙΓ', ἀρχ. σελ. 609. Ὅρα δ' αὐτόθι, σελ. 640, ὅσα περὶ τούτου λέγει καὶ ὁ Θεόφραστος.

Βάρνουμ, ἀνακηρύττοντες αὐτὸν *Κύβελον τῶν νεωτέρων Καλλιστειῶν*. Σπεύσωμεν ὁμῶς συγχρόνως νὰ καταστήσωμεν γνωστὴν εἰς τὰς ὠραίας τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ Ἀμερικανοῦ Κυβέλου πατριδα, ὅπως ἀπαλλάξωμεν τὰς Ἡροδίκας τῶν μελλόντων ἀθηναϊκῶν *Καλλιστειῶν* πάσης περὶ τούτου συζητήσεως.

Ὁ Φινέας-Τέυλωρ Βάρνουμ ἐγεννήθη τῷ 1810 ἐν Bethel, χωρίῳ τοῦ C nnecticut.

Ὑπῆρξε παιδίον ἀμελέστατον καὶ φυγοπονώτατον, τοῦτο μόνον διδαχθεὶς ἐν τῷ πρακτικῷ τοῦ κόσμου σχολείῳ, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλας τάξεις, τοὺς ἐκμεταλλευτὰς καὶ τοὺς ἐκμεταλλευομένους, καὶ ὡς εὐφυῆς νεανίας ἐτάχθη ἐν τῇ πρώτῃ. Ἀνὴρ δὲ γενόμενος καὶ τὰ πάντα ἐκμεταλλευθεὶς, καὶ τὴν φωνὴν τῆς τεχνητῆς φώκης καὶ τὴν φωνὴν τῆς περιφήμου ἀοιδοῦ Jenny Lind, συνέταξε, πρὸς ἄλλαις συγγραφαῖς, καὶ αὐτοβιογραφίαν (*The Life of P. T. Barnum, New-Yorek, 1855*) μεταφρασθεῖσαν καὶ γαλλιστί, ἐν ᾗ ἀποκαλύπτει τὰ πάντα πρὸς οἰκοδομὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκμεταλλευθέντων.

Ἡ μικρὰ αὕτη εὐτραπελία ἦτο ἤδη ἐστοιχειοθετημένη, ὅτε ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλόκαλος κυρία, ἡ κοσμήσασα καὶ πέρυσι τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον διὰ τῆς Ἑλληγίδος Ἡγεμονίδος, εὐηρεστήθη ν' ἀποστείλῃ ἡμῖν τὴν ἐπομένην χαριεστάτην διατριβήν· διὸ καὶ προθύμως παύομεθα ἐνταῦθα τοῦ λόγου, δίδοντες αὐτὸν τῇ εὐφρεῖ ἐπιστελλούσῃ.

E. ΑΣΩΠΙΟΣ.

ΛΓΩΝ ΚΑΛΟΥΣ

Πολὺς ἐγένετο τελευταῖον λόγος περὶ τοῦ ἐν Πέστη προ-
κηρυθέντος ἀγῶνος κάλλους· αἱ ἐφημερίδες, διὰ τὸ ἀσύνη-
θες τοῦ γεγονότος τούτου ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, περιέ-
γραψαν ἐν λεπτομερείᾳ τὰ κατ' αὐτόν.

Ἀφορμὴν ἐκ τούτου λαβοῦσα ἡδὴ καὶ ἐγὼ νομίζω οὐχὶ
ἀκατάλληλον νὰ ἐπισυνάψω ἐνταῦθα ἱστορικός τινας πληρο-
φορίας περὶ τῶν τοιούτου εἵδους ἐν γένει συναγωνισμῶν, ἃς
χάριν τοῦ Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου ἐσταχυολόγησα, ὥς ἐ-
χούσας πολὺ τὸ περίεργον, καθὰ θέλει φανῇ ἐκ τῆς ἀναγνώ-
σεως αὐτῶν.

Εἰ καὶ ἔχομεν τὴν ἀξίωσιν ὅτι ζῶμεν ἐν χρόνοις νεωτε-
ρισμῶν καὶ προόδου, εἴμεθα ὅμως τὰ μάλα ὑπόχρεοι νὰ
ὁμολογήσωμεν, ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν ἡμετέρων θεσμῶν, ἐ-
κείνων ἔτι, δι' οὓς τὰ μέγιστα ὑπερηφανεύομεθα, εἰσὶν ἀ-
νακαίνισις . . . τῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἢ τῶν Ῥωμαίων ἐφρευ-
ρεθέντων. Ἀναρροικῶς εἰς πολλά, ἰδίως δέ, ὡς πρὸς τὴν
τέχνην, πλεῖστα ὅσα ἔχομεν νὰ πράζωμεν, ἵνα ἐξισωθῶμεν
πρὸς τοὺς ἀρχαίους, τόσῳ κατὰ τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ
ἐν τῇ πλαστικῇ, ὅσῳ ἐπίσης καὶ κατὰ τοὺς θεσμοὺς τοὺς
ὑφισταμένους πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ὑποστήριξιν τῶν τεχνῶν.
Ἐν τῶν λίαν ὀρθῶν καὶ τελεσφόρων μέσων, δι' ὧν διακρί-
νεται ἡ ἱκανότης, καὶ διεγείρεται ἡ ἀμιλλα, ἀναμφισβητή-
τως εἶναι ὁ συναγωνισμός. Οἱ Ἕλληνες πρωτῶως κατε-
νόησαν τοῦτο. Ἐκ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων, λέγει ὁ κ. Beulé,
οἱ ἐπικλήδαιο ἀγῶνές εἰσι συναγωνισμοί. Ὁ Ἀχιλλεὺς διέ-
νειμε τὰς ἀρμυρὰς μετὰ τόσῃς δικαιοσύνης, ὅπως καὶ εἰς

έλληνοδίκης τῶν Νεμέων ἢ τῶν Ὀλυμπίων ἀγώνων». Ἐκτὸς τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων, ἡ ποίησις, ἡ τραγωδία, ἡ κωμωδία, ὁ χορὸς, ἡ μουσικὴ ἦν τὸ ἀντικείμενον ἐπανειλημμένων ἀγώνων.

Ἐπιγραφὴ τις εὑρεθεῖσα ἐν Τέῳ γνωστοποιεῖ ἡμῖν ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ καὶ ἀγὼν καλλιγραφίας. Ὑπῆρχεν ἐκεῖ πρὸς ἐτι ἀγῶν κηρύκων καὶ σαλπικτῶν. Τέλος, μέσου προόδου θεωρηθέντος, οἱ Ἕλληνες συνέστησαν ἀγῶνας κάλλους. Ἐκεῖνος μόνος, ὅστις εἶχε λάβει τὸ βραβεῖον τῆς καλλονῆς, ἠδύνατο νάγειν ἱερεὺς τοῦ Διὸς ἐν Αἰγίῳ, πόλει τῆς Ἀχαΐας, ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Θήβαις, ἢ νὰ ἐδιηγῆται περὶ τῆς τοῦ Ἑρμοῦ εἰς Τανάγραν. Ὁ μέγας Σοφοκλῆς τοιαύτης τιμῆς ἠξιώθη κατὰ τὴν νεότητά αὐτοῦ

Ἐκ τῶν γενικῶν τούτων περὶ συναγωνισμῶν εἰδήσεων μεταβαίνοντες εἰς τὴν ἀνιστόρησιν τῶν περὶ καλλονῆς τοιούτων, παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ σύστασις τῶν συναγωνισμῶν τούτων, σύμφωνος τῷ ἐλληνικῷ πνεύματι, ἦν τῷ ἄνθρωπῳ ἀρμοδία διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὑπῆρχον ἐν Λέσβῳ, ἐν Τενέδῳ καὶ ἀλαχοῦ ἀγῶνες κάλλους διὰ τὰς γυναῖκας· τοιοῦτος δὲ καὶ διὰ τοὺς ἄνδρας ἀπαντὰ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι. «Ἐπτά αἰῶνας πρὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, λέγει ὁ Deschanel, ὁ Κύψελος ἐξορισθεὶς τῆς Κορίνθου, ἀνῆγειρεν ἐπὶ τῶν ἐγθῶν τοῦ Ἀλφειοῦ πόλιν ἀφιερωθεῖσαν τῇ Ἑλευσινίᾳ Δήμητρι, ἔνθα καὶ συνέστησεν ἀγῶνας κάλλους διὰ τὰς γυναῖκας». Ὁ θεσμὸς οὗτος φαίνεται πραγματικῶς ὅτι ἦτο ἀρχαιότατος· τούτου τὰ ἔχνη εὐρίσκομεν ἔτι καὶ παρ' Ὀμηρῳ. Ὁ ποιητὴς ἀπαριθμῶν τὰ δῶρα, ὅσα ὁ Ἀγαμέμνων ὥρισε πρὸς ἐξευμένισιν τοῦ ἐξοργισθέντος Ἀχιλλέως, προστίθησι :

εἴπω δ' ἐπὶ γυναῖκας, ἀμύμονα ἔργ' εἰδυίας,
 Λεσβίδας, ἃς, ὅτε Λέσβον εὐκτιμένην ἔλεν αὐτός,
 ἐξέλεθ', αἷ τότε κάλλει ἐνίκων φῦλα γυναικῶν.

Ἡ λέξις τότε ὑποδεικνύει ἀκριβῆ περίστασιν, καὶ ἀποκλείει πᾶσαν μεταφορικὴν ἰδέαν.

Ὅτι οἱ Ἕλληνες, λαὸς δημοκρατικός, ἔπραττον πρὸς γενικὸν ὄφελος, οἱ Πέρσαι ὑπήκοοι τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐπεχείρησαν τοῦτο, ὡς διηγεῖται ἡ Βίβλος, πρὸς ἀποκλειστικὴν εὐχαρίστησιν ἑνὸς μόνου ἀνδρός· θέλομεν νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ γάμου τοῦ Ἀσουήρου, ὅστις ἀπήτησε τὴν συγκρότησιν τοιούτου συναγωνισμοῦ, περιπύστου καταστάντος παρ' ἡμῖν διὰ τῶν ἀκολουθῶν στίχων τοῦ Ῥακίνα :

De l'Inde à l'Hellespont ses esclaves coururent :
 Les filles de l'Egypte à Suse comparurent ;
 Celles même du Parthe et Scythe indopté
 Y briguèrent le sceptre offert à la beauté.

Qui pourrait cependant exprimer les cabales.
 Que formait en ce lieu ce peuple de rivales.

Εὐρίσκομεν λοιπὸν καὶ ἐκεῖ, ὡς καὶ ἐν Ἑλλάδι, τὸν ἀγῶνα κάλλους· αἱ ὀλίγαι ὁμῶς γνώσεις, ἃς περὶ τῶν ἀσιατικῶν ἡθῶν ἔχομεν, δὲν ἐπιτρέπουσιν εἰς ἡμᾶς νὰ κρίνωμεν, ἐὰν τοῦτο ᾖ γεγονὸς μεμονωμένον, βασιλικὴ δηλονότι ἰδιοτροπία τοῦ Ἀσουήρου, ἢ ἐὰν ὁ μέγας βασιλεὺς συνεμορφώθη ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ πρὸς ἐθνικὴν συνήθειαν.

Εἰς ταῦτα ἃς ἐπισυνάψωμεν καὶ τὸ πρόσφατον παρ' ἡμῖν παράδειγμα, δηλαδὴ τὸν κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως τῶν Παρισίων, τοῦ ἔτους 1867, προκηρυχθέντα συναγωνισμὸν εὐειδῶν γυναικῶν. Δὲν γνωρίζομεν τίς ἰδιοτροπία τὸ σχέδιον τοῦτο ἐπρότεινε· ἐν τούτοις,

ὅσον ἀπίθανον καὶ ἂν ἐφάνη κατ' ἀρχάς, κατόπιν πάντες ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸ καὶ μετ' ἐπιμονῆς μάλιστα. Εἶχον προχωρήσει δὲ ἐπὶ τοσούτῳ, ὥστε ἐλέγετο ὅτι καὶ ζεῦγος μεγαλοπρεπῶν ἐνωτίων, ἀξίας ἐξηκοντακιςμυρίων φράγκων, ἐκτεθειμένων πρὸ τῶν παραθύρων ἀδμαντοπωλείου τινὸς ἐν τῷ Πεδίῳ τοῦ "Αρεως, προσδιωρίσθησαν ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐπιτροπείας ὡς βραβεῖον, ἀποδοθησόμενον εἰς ἐκείνην, ἣτις ἤθελε κριθῇ ὡς ἡ εὐειδεστάτη μεταξὺ πασῶν τῶν γυναικῶν, αἵτινες εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἔμελλον νὰ κατέλθωσιν. Αἱ ἐφημερίδες ἐκ τῶν προτέρων ἀνέγραφον ποικιλοτρόπως τὰ περὶ τούτου· κατὰ τὰς δεδομένας δὲ παρ' αὐτῶν ἀκριβεῖς πληροφάνειας, ὁ συναγωνισμὸς οὗτος δὲν θὰ περιωρίζετο μόνον ἐν τῷ γυναικείῳ φύλῳ, ἀλλὰ θὰ ἐπεξετείνετο καὶ εἰς τὰ τῶν ζώων γένη, καὶ θὰ περιελάμβανεν οὕτω τὸ τῶν προβάτων, τῶν χοίρων, τῶν κυνῶν, τῶν βοῶν, τῶν πτηνῶν, καὶ οὕτω καθεξῆς, μηδενὸς παραλειπομένου. Προσεπέλεγον δέ, ὅτι ἡ μεγαλητέρα δυσκολία, ἦν τὸ σχέδιον τοῦτο παρουσίαζεν, ἦν ἡ συγκρότησις τῆς τῶν κριτῶν ἐπιτροπείας· πολλοὶ ἦσαν οἱ παρουσιαζόμενοι καὶ ζητοῦντες νὰ μετάσχωσιν αὐτῆς· ἕκαστον δὲ τῶν ἐν ἐν τῇ ἐκθέσει διαφόρων τμημάτων διεκήρυττεν, ὅτι αὐτὸ μόνον εἶναι κατάλληλον καὶ ἀρμόδιον νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ συναγωνισμοῦ τούτου. Ἰδοὺ τί διηγοῦνται οἱ πλησίον τῶν θυρῶν ἱστάμενοι καὶ ἀκούοντες.

Φυσικῶς οἱ κριταὶ τοῦ Α' τμήματος (ἔργων τῆς τέχνης) ἀπῆτουν δικαιοματικῶς νὰ ἐδρεύωσιν ἐν τῷ συναγωνισμῷ τούτῳ, ὡς ὄντες ἐπιδεξιώτεροι πάντων περὶ τε τὴν ζωγραφικὴν, τὴν γλυπτικὴν καὶ τὴν σχεδιογραφίαν.

Εὐθὺς μετ' αὐτοὺς οἱ κριταὶ τοῦ Β' τμήματος (ὕλικου καὶ ἐφαρμογῆς ἐλευθερίων τεχνῶν) ἐζήτουν νὰ συνέλθωσι μετὰ τῶν προηγουμένων· διότι ἐγνώριζον ἐντελῶς τὰ περὶ τὸ δένειν βιβλία καὶ τὴν πλαστικὴν.

Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ οἱ κριταὶ τοῦ Γ' τμήματος (ἐπίπλων) προτείνουσιν, ὅτι εὐσχημόνως δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξαίρῃσιν αὐτοὺς, καθότι ἡ εὐειδὴς γυνὴ συγκατατάσσεται λογικῶς ἐν τῇ 14 τάξει, ἥτοι τῇ τῶν ἐπίπλων πολυτελείας.

Παρερχόμεθα τὴν τῶν κριτῶν τοῦ Γ' τμήματος προπέτειαν καὶ φθάνοντες εἰς τοὺς τοῦ τετάρτου τμήματος (ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων), βλέπομεν καὶ τούτους γνωμοδοτοῦντας περὶ τῆς δεξιότητος αὐτῶν· ἐπειδὴ, λέγουσιν, ἡ εὐειδὴς γυνὴ εἶναι ὄντως συμπληρωματικόν τι τῶν ἐνδυμάτων, κατ' ἀκολουθίαν περιλαμβάνεται εἰς τὴν εἰδικότητα αὐτῶν.

Ἡ ἀξίωσις τῶν κριτῶν τοῦ Ε' τμήματος (προϊόντων ἀκατεργάστων καὶ ἔργων ὀρυκτικῆς βιομηχανίας) δὲν ὑπῆρξεν ἥκιστα σπουδαία. Στηρίζονται δὲ ἐπὶ τούτου· ἡ εὐειδὴς γυνὴ θεωρουμένη ὡς ἡ πραγματικὴ ἐκμεταλλεύτρια τῶν ἀδαμαντωρυχείων, καὶ τῶν μεταλλείων (χρυσοῦ καὶ ἀργύρου) συμπεριλαμβάνεται ἀναγκαιῶς εἰς τὸ τμήμα τῆς ὀρυκτικῆς τέχνης. Ἡ 46 τάξις ἐπεξέτεινε τὴν ἀναίδειαν μέγρι καὶ τοῦ ὁμιλεῖν περὶ δερμάτων. (Οἱ περιποιητικοὶ ἥρωες τῆς δεσποινίδος de Scudéry, οἱ ἐνθουσιώδεις θαυμασταὶ τῆς ὥραιας Ἀρτεμισίας, οἱ ὑπερβολικοὶ ποιηταὶ τοῦ στεφάνου τῆς Ἰουλίας, καλύψατε τὸ πρόσωπον.)

Οἱ κριταὶ τοῦ Σ' τμήματος (ἐργαλείων καὶ χρησίμων τῆς τέχνης εἰδῶν) προφασίζονται, ὅτι ἡ εὐειδὴς γυνή, συχνάκις ἀποβαίνουσα ὄργανον θήρας καὶ ἀλυσίας, παρεῖχεν αὐτοῖς τὸ δικαίωμα τοῦ παρακαθίσαι εἰς τὴν κρίσιν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι εἶναι χρήσιμος μηχανή.

Οἱ κριταὶ τοῦ Ζ' τμήματος (τροφίμων διαφόρων βαθμῶν προπαρασκευῆς) θεωροῦσι τὴν εὐειδῆ γυναῖκα, ὡς ἄρτυμα καὶ ὀρεκτικόν.

Οἱ κριταὶ τοῦ Η' τμήματος (ζώντων προϊόντων καὶ εἰδῶν...) λέγουσι τὰ ἐξῆς· ὁ ἄνθρωπος ἀφοῦ ὠρίσθη ὅτι εἶναι ζῶον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον λογικόν, ἡ γυνή

προδήλως εἶναι τῆς ἡμετέρας δικαιοδοσίας· ἡ εὐειδῆς ἰδίως γυνὴ ἀνήκει εἰς τὸ ἡμέτερον τμήμα· ἐπεὶ δὲ ἐὰν ἦναι παραδεδεγμένον, ὅτι αὕτη εἶναι, ὅπως ὁ ἀνὴρ, *ζῶον*, δὲν εἶναι ὁμῶς καὶ ἀποδεδειγμένον ὅτι εἶναι καὶ τὸ κατώτατον ἐν τῷ λογικῷ κόσμῳ.

Οἱ κριταὶ τοῦ Θ' τμήματος (προϊόντων φυτοκομίας) εὐγενέστεροι πάντων τῶν συναδέλφων αὐτῶν, ἀνακηρύττουσι τὴν εὐειδῆ γυναικα *ἄνθος ἐλκυστικόν* . . . φυόμενον ἐπὶ τῆς κλίνης ἡμῶν, προστίθουσιν εἰς κριτῆς, ἀστεῖος καὶ φίλος τῶν λογοπαιγνίων.¹

Τέλος, οἱ κριταὶ τοῦ Ι' τμήματος ἀποφαίνονται ὅτι ὀφείλοντες νὰ κρίνωσι περὶ τῶν δημοσίων ἐνδυμασιῶν διαφόρων ἐθνῶν, καὶ γινώσκοντες, ὅτι ὑπάρχουσι μέρη, ἔνθα τὸ φύλλον τῆς συκῆς ἢ τῆς ἀμπέλου διατελεῖ ἄγνωστον (ὡς κάλυμμα) ἀνὰ τὸ ὠραῖον φύλον, εἶχον δίκαιον, καὶ μεγαλύτερον μάλιστα ἢ πάντες οἱ συνάδελφοι αὐτῶν τῶν ἄλλων τμημάτων, ἵνα παρακαθίσωσιν ὡς κριταὶ εἰς τὸν τῶν καλλιμόρφων γυναικῶν συναγωνισμόν.

Ἐπεὶ δὲ δέ, ἡ ἔκθεσις περιελάμβανε 95 τμήματα, ὧν ἕκαστον ἀπῆρτιζε τρεῖς ἐλλανοδίκας κατὰ μέσον ὅρον, ἐσχηματίσθη οὕτω εἰς Ἄρειος Πάγος ἐκ 300 ὡς ἐγγιστα μελῶν, ὑπισχνουμένων προθυμίαν καὶ ἀκρίβειαν ἀπεριόριστον περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν καθ' ὅλας τὰς συνεδριάσεις τοῦ συναγωνισμοῦ, οἵτινες καὶ συνέχαιρον ἤδη ἑαυταῖς ἐπὶ τούτῳ ἐκ τῶν προτέρων . . .

Αἰφνης ἰδοὺ οἱ λυσσαλέοι ἐκτιμηταὶ τῆς εὐειδοῦς μορφῆς δίδουσι τὴν παραίτησιν αὐτῶν σωρηδόν! Ἀληθῆς ἀπεργία! . . . συνωμοσία! . . . Τί ἐγένετο; Ἐφημερίς τις ἀνήγγειλεν ὅτι τὸ βραθεῖον, ὅπερ ἐπρόκειτο ν' ἀπονεμηθῇ εἰς τὴν εὐει-

¹ Μήπως ὁ κριτῆς ἄρά γε αὗτος εἶναι ὁ κ. Θ. Ὁρφανίδης, ὁ τῶν ἀστεῖος καὶ φιλοπαίγμων ποιητῆς τοῦ *Τεριλίρι*; . . .

δεστάτην πασῶν, οὐκ ἦν πλέον τὸ πολυτελὲς κόσμημα τῶν ἐξηκοντακιςμυρίων φράγκων, ἀλλὰ ἀπλοῦν ἀπομίμημα τοῦτου ἐξ εὐτελοῦς κρυστάλλου, καὶ ὅτι αἱ εὐειδέστεραι γυναῖκες τοῦ κόσμου μαθοῦσαι τὴν δολιότητα ταύτην τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐπιτροπείας, ἀπεφάσισαν καὶ αὗται νὰ μὴ προσέλθωσιν αὐτοπροσώπως, ἀλλὰ νὰ ἀποστείλωσι μόνον τὰ φωτογραφήματα αὐτῶν. Ὁ συναγωνισμὸς οὕτως ἀπέτυχεν.

Ἐν Φαναρίῳ Κωνσταντινουπόλεως, τῇ 26 Ὀκτωβρίου 1882.

ΖΑΦΕΙΡΩ Κ . . .

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΗΤΟΙ

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΝ ΓΑΛΛΙΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

«... les deux mots qui distinguaient les Catholiques et les Huguenots étaient la Messe d'un côté, et de l'autre le P r ê c h e ».

Maimbourg : « Histoire du Calvinisme ».

ΔΙΚΗΝ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Ἐχουσι καὶ αἱ λέξεις τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, πολλάκις οὐχὶ διὰ μελάνης, ἀλλὰ δι' αἵματος γεγραμμένην. Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ἐποχῇ θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας καὶ

ανοχῆς, κατ' ἀκολουθίαν, ἡ λειτουργία καὶ τὸ κήρυγμα, εἰ μὲν δὲν ζῶσιν ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ καὶ εὐαγγελικῇ ἰσότητι, δὲν διάκεινται ὁμῶς ἀλλήλοις καὶ ἐχθρικῶς. Σήμερον ὁ μεταβαίνων ἀπὸ ἐκκλησίας εἰς ναὸν¹ ἢ ἀπὸ τοῦ κηρύγματος εἰς τὴν λειτουργίαν, δὲν νομίζει ἑαυτὸν κολαζόμενον, οὐδὲ ὑπάρχει πλέον βεβαίως ἐν Εὐρώπῃ ἡγεμῶν, ὅστις νὰ λέγῃ πρὸς πρεσβευτὴν ξένης δυνάμεως ὅ,τι Λουδοβίκος ὁ ΙΓ' ἔλεγε πρὸς τὸν τῆς Σουηδίας, ὃν μεγάλως ἠύνει:

— «Κύριε Δὲ Σπάρ, δὲν ἀνήκομεν εἰς τὴν αὐτὴν θρησκείαν, καὶ πολὺ λυποῦμαι· θὰ ὑπάγω μίαν ἡμέραν εἰς τὸν παράδεισον, καὶ δὲν θὰ σᾶς εὕρω».

— «Συγχωρήσατέ με, Μεγαλειότατε, ἀπεκρίνατο μεθ' ἐτοιμότητος ἐκεῖνος, ὁ βασιλεὺς, ὁ κύριός μου, μὲ διέταξε νὰ σᾶς ἀκολουθήσω πανταχοῦ».

Σήμερον ὁ φόβος τῆς κολάσεως ἐμειώθη πολὺ, χωρὶς, δυστυχῶς, ν' αὐξήσῃ ὁ πρὸς τὸν παράδεισον πόθος· τότε ὁμῶς πάντῃ διαφόρως εἶχον ταῦτα. Καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ ΙΔ' Λουδοβίκος, ὁ ἀνανεώσας ἐν Γαλλίᾳ τὰς λαμπράς τοῦ Περικλέους ἐν Ἀθήναις ἡμέρας, καὶ κληροδοτήσας τὸ περίδοξον αὐτοῦ ὄνομα τῇ ΙΖ' ἑκατονταετηρίδι, ἐπεσκίασε τὴν αἴγλην τῆς βασιλείας αὐτοῦ διὰ θρησκευτικῶν διωγμῶν, σκοτεινῶν αἰώνων ἀνταξίων. «Ἐκ τῶν ἀνωμαλιῶν, λέγει ὁ περισπούδαστος Γάλλος ἱστοριογράφος Jobez, αἵτινες τὰ μάλα προσέκρουον εἰς τὰ ὅμματα τοῦ βασιλέως τούτου, ὅστις εἰς τὸ ἑπακρὸν κατείχετο ὑπὸ τῆς γαλλικῆς μανίας τοῦ καθιστᾶν τὰ πάντα ὁμοιόμορφα, καὶ ὑποτάσσειν εἰς κανόνας τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα, ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως ἡ παρουσία δύο θρησκευμάτων καὶ δύο λατρεῶν ἐν τῷ βασιλείῳ αὐτοῦ. Τὸ

¹ Ἡ λέξις temple, ναός, σημαίνει κυρίως παρὰ Γάλλοις τὸν ναὸν τῶν Διαμαρτυρομένων.

δικαίωμα τοῦ ἐξασκεῖν τὸν Προτεσταντισμὸν, κτηθέν, ὡς πᾶσαι αἱ ἐλευθερίαι, κατόπιν πολυπληθῶν αἱματηρῶν ἀγώνων καὶ συμμαχιῶν (ligues), ὧν μετέσχον πολλάκις καὶ οἱ ξένοι, ἐφαίνοντο Λουδοβίκῳ τῷ ΙΑ' μείωσις τῶν βασιλικῶν αὐτοῦ προνομίων. Ἡ ὁμοιότης τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων μέρους τινὸς τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ πρὸς τὴν πίστιν λαῶν καὶ ἡγεμόνων ξένων, οὓς ἐπολέμει ἢ ἠδύνατο νὰ πολεμήσῃ, ἦτο εἰς τὰ ὄμματα αὐτοῦ πυρὴν συμμαχίας ἐτοίμου νὰ σχηματισθῇ· καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἐφαίνοντο αὐτῷ ὡς ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ στρατοῦ, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ βασιλείου αὐτοῦ ἐστρατοπεδευμένου. Αἱ θρησκευτικαὶ αὐτοῦ πεποιθήσεις διηγεθίζοντο ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς λατρείας ταύτης, ἀντιθέτου πρὸς τὴν οὗτος ἐπρέσβευεν, ἰδίᾳ δὲ καὶ πρὸ πάντων τὰ αἰσθήματα καὶ αἱ ἰδέαι, ἃς εἶχε περὶ τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς». ¹ Βεβαίως αἱ συμμαχίαι ἐκεῖναι, ἀναπολοῦσαι αὐτῷ ζοφώδεις τῆς γαλλικῆς ἱστορίας ἐποχάς, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ θέλομεν ἰδεῖ, καθ' ἃς ἡ Γαλλία ἦτο τὸ ἐρμαιον τῶν ξένων· ἐκεῖ μὲν Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Ἰσπανίας εἰσβάλλοντος, ὡς φυσικοῦ τῶν Καθολικῶν συμμάχου, ἐδῶ δὲ τῆς Ἑλισάβετ, τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν τῆς Σκανδιναβίας ἡγεμόνων ἀπροκαλύπτως πεμπόντων εἰς Γαλλίαν πλοῖα, στρατιώτας, χρήματα, ἐνὶ λόγῳ ἐπικουρίας τοῖς ὁμοθρήσκῳ αὐτῶν Μεταρρυθμισταῖς, δὲν ἠδύνατο ἀναντιρρήτως νὰ προδιαθέσωσιν εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τῶν ἐν Γαλλίᾳ Καλθινιστῶν ἀνδρα ἀγέρωχον, τοσούτῳ σεμνυνόμενον ἐπὶ τῷ μεγαλείῳ τῆς Γαλλίας καὶ τῇ ἐθνικῇ τῆς χώρας ἐνότητι, ὥστε νὰ λέγῃ τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο: *Τὸ Κράτος εἰμὶ ἐγώ*. Ἐνεθυμείτο ὅτι ἡ Μεταρρύθμισις ἐγένετο αἴτιον οὐ μόνον θρησκευτικῶν σπαραγμῶν καὶ ταπεινωτικῶν τῇ Γαλλίᾳ τοῦ ξένου ἐπαμβάσεων, ἀλλὰ καὶ

¹ Jobez: La France sous Louis XV, tom. I, pag. 8. Paris 1864 — 1873.

ὅτι ὁ φιλόδοξος καὶ πανίσχυρος οἶκος τῶν Γκιζή (Guise), τὸ μῖσος τῶν Καθολικῶν κατὰ τῶν Οὐγονόττων ἐκμεταλλευόμενος, μικροῦ δεῖν ἤρπαξε τὰ σκῆπτρα τῆς Γαλλίας ἐκ τῶν ἀσθενῶν χειρῶν Ἑρρίκου τοῦ Γ', καὶ ἐποίησεν ἑκπτώτον τοῦ θρόνου τὸν τελευταῖον τῶν Βαλλοᾶ, τὸν τρίτον καὶ ὕστατον τοῦ Φραγκίσκου ἑγγονον, ἐνὶ λόγῳ βασιλέα τῆς Γαλλίας, ἐκ τῶν προκατόχων αὐτοῦ· ταῦτα δὲ πάντα ἕνεκα τῆς Μεταρρυθμίσεως. Εἰς δὲ τὴν ἀνάμνησιν ταύτην, εἰς τὴν *ιστορικὴν*, οὕτως εἰπεῖν, ἀπέχθειαν τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τοὺς Καλβινιστὰς αὐτοῦ ὑπηκόους, προσετιθετο καὶ πᾶν ὅ,τι κατ' αὐτῶν ἡδύνατο νὰ ἐπινοήσῃ κληρὸς φανατικὸς καὶ μεγιστάνες μοχθηροί. « Λουδοβίκος ὁ ΙΔ', λέγει ὁ τοῦ *Αἰῶνος* αὐτοῦ ιστοριογράφος Βολταῖρος, διηρεθίζετο ἀκαταπαύστως ὑπὸ τῶν προτροπῶν τοῦ κλήρου αὐτοῦ, τῶν εἰσηγήσεων τῶν Ἱησουϊτῶν, ὑπὸ τῆς ἐν Ῥώμῃ Αὐλῆς, καὶ τέλος ὑπὸ τοῦ καρχαλλοῦ Λε Τελλιέ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λουδοῦ, ἀμφοτέρων ἐχθρῶν τοῦ Κολβέρ, ἐπιζητούντων νὰ καταστρέψωσι τοὺς Καλβινιστὰς ὡς ἀντάρτας, διότι ὁ Κολβέρ ἐπροστάτευεν αὐτοὺς ὡς χρησίμους πολίτας».¹

Καὶ εἰ μὲν ταῦτα ἐξηγοῦσι τὴν κατὰ τῶν Διαμαρτυρομένων δυσμένειαν ἀνδρός, οἷος Λουδοβίκος ὁ ΙΔ', ἐν αἰῶνι φώτων, μεγαλοπρεπειάς καὶ ἡμερότητας, ὅποιος ὁ ΙΖ', ἀλλ' ὃν ἐπὶ μακρὸν διετάραξαν παντοειδεῖς τῶν Καθολικῶν θρησκευτικαὶ ἔριδες, οὐδόλως ὅμως δικαιολογοῦσι τὰ κατ' ἀρχὰς ἤπια, ἀλλὰ μυσαρὰ μέσα, εἴτα δὲ τὰς βιαιότητας, εἰς ἃς περιῆλθε κατὰ μεγάλης μερίδος τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπηκόων, ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὴν θρησκευτικὴν τῆς χώρας ἐνότητα, ὑποσκάπτων τὸ πρῶτον, καὶ κατόπιν ἀναφανδὸν κρημνίζων τὸ πρὸ πολλοῦ ἀσθενὲς καὶ σαλευόμενον τῆς Μεταρρυθμίσεως οἰκοδόμημα. Ὁ ψυχοφθόρος χρυ-

¹ Voltaire : « Siècle de Louis XIV », ch. 36.

σὸς πρὸς ἐξώνησιν συνειδήσεων — ἡ ἐπιδέξις καὶ ἄνευ βίας
 ἄρπαγῇ ἐπταετῶν παιδίων Καλβινιστῶν, ὅπως πείσῃσι
 ταῦτα ν' ἀπαρνηθῶσι τὴν θρησκείαν αὐτῶν, συνωδᾷ πρὸς
 προηγηθεῖσάν τινα δολίαν διακήρυξιν, λέγουσαν ὅτι ἐπε-
 τρέπετο εἰς τὰ τέκνα τῶν Διαμαρτυρομένων ν' ἀσπασθῶσι
 τὸν Καθολικισμόν ἐπταετῇ γενόμενα. — ὁ ἀποκλεισμός τῶν
 Διαμαρτυρομένων ἐκ τινων θέσεων, ἐπαγγελμάτων καὶ συν-
 τεχνιῶν — ἡ ἀφαίρεσις τῶν τίτλων τῆς εὐγενείας ἀπὸ δη-
 μάρχους εἰς τὸ θρήσκευμα τοῦτο ἀνήκοντας — ἡ διαταγὴ ἢ
 ἐπιβάλλουσα εἰς τοὺς Διαμαρτυρομένους ὑπασπιστάς, διαγ-
 γελεῖς ἢ γραμματεῖς τοῦ βασιλέως τὴν ἐκ τῶν οἰκείων θέ-
 σεων παραίτησιν, καὶ μυριοὶ ἄλλοι τοιοῦτοι πειθαναγκασμοί,
 οὓς ἐπενόει ἡ Αὐλή, πολλάκις τῶν θελήσεων τοῦ Λουδοβίκου
 προτρέχουσα, ἢ οἱ πράκτορες τῆς ψυχικῆς τῶν Καλβινι-
 στῶν σωτηρίας, ἦσαν ὁ ἀπεχθὴς πρόδρομος ἀπηνεστέρων
 μέτρων. Οἱ δὲ ἄγριοι κατ' αὐτῶν ἐν Κεβένναις (Ceven-
 nes) διωγμοί, ὅπως ἐξολοθρεύσῃ αὐτοὺς ἡ ἀναγκάσει νὰ
 ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸν Καθολικισμόν, οἱ γνωστοὶ τῷ ὀνόματι
 «*Dragonnades*», καθὼς ὑπὸ τῶν *Δραγόνων* ἐκτελούμενοι
 (1684 καὶ 1685), καὶ ἡ ὅλως ἄφρων τοῦ διατάγματος τῆς
 Νάντης ἀνάκλησις, ἡ διὰ τῆς μεταναστεύσεως ὀρφανεύσασα
 τὴν Γαλλίαν μυριάδων φιλησύχων καὶ φιλοπόνων τέκνων, καὶ
 τόσα αὐτῇ ἐπενεγκοῦσα δεινὰ, εἰσὶν ἀναντιρρήτως δύο ζο-
 φώδεις σελίδες τῆς μακρᾶς τοῦ ΙΔ' Λουδοβίκου βασιλείας,
 ἐν μέσῳ τήσων λαμπρῶν καὶ τήσων ἄλλων λυπηρῶν, ὡς εἰ πε-
 πρωμένον ἦν πᾶσα ἐπίγειος αἴγλη νὰ ἐπισκιάζῃται ὑπὸ στιγ-
 μάτων. Ἀληθῶς ὅλως ἀπίστευτοι, εἰ μὴ ἦσαν ἱστορικοί, θὰ
 ἐφαίνοντο ἡμῖν σήμερον οἱ λόγοι — τοιοῦτον ἀποπνέουσιν φα-
 νατισμόν, — οὓς ὁ κατ' ἐξοχὴν Λε Τελλιέ ἐξεφώνησεν, ὡς
 Λουδοβίκος ὁ ΙΔ', εἰς τὰς πιεστικὰς αὐτοῦ παρακλήσει
 δίδων, ὑπέγραφε τῇ 2 Ὀκτωβρίου 1685 τὸ ἀπαίσιον εὐγεγς
 διάταγμα, τὴν καταδίκην τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Ὁ

λάριος ἦτο γέρων καὶ ἀσθενής, ὁ δὲ φόβος τοῦ προσεγγίζοντος θανάτου ἐβασάνιζεν αὐτόν, διότι ἐφοβείτο μὴ ἀπέλθῃ, πρὶν ἢ δυνηθῇ νὰ σώσῃ τὴν Γαλλίαν ἐκ τῆς, ὡς ἐφρόνει, λυμαιομένης αὐτὴν αἰρέσεως. Ἡ ἐνδεδεχῆς δὲ αὕτη μέριμνα, καθιστῶσα αὐτὸν ἐξάλλον, ἐχρωμάτιζε τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐπὶ τὸ προφητικώτερον. Οὕτω λαμβάνων τὸ διάταγμα ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ βασιλέως ἐκραξεν, ὡς ἄλλος Συμεών: *Nun ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρός-ωπον πάντων τῶν λαῶν· φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ!*¹ Καὶ ταῦτα εἰπὼν προσυπέγραψε τὸ διάταγμα.²

Ὁ πρὸς τὸν Μέγαν Λουδοβίκον, ἐν τῷ κατακορύφῳ τότε τῆς δόξης αὐτοῦ εὐρισκόμενον, ἄπειρος τῶν Γάλλων θαυμασμός, ἴσως δὲ καὶ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ μικρά τις ἀχλύς, εὐτυχῶς ὅμως ἐν τοῖς λόγοις μόνον ἐκδηλουμένη, ἐπεσχίαζε καὶ τὰς μᾶλλον ἐξόχους διανοίας, ὡς εἰ ἦτο μί-ασμα καὶ τοὺς εὐρωστοτάτους προσβάλλον. Καὶ αὕτῃ ἡ ἀγαθὴ καὶ συμπαθὴς κυρία Δὲ Σεβινιέ, ὁ λαμπρότατος τοῦ μεγάρου Ῥαμπουγιέ ἀστήρ, ἡ τόσον στερορὸν νοῦν καὶ σύν-αμα τόσῃν εὐαισθησίαν ἐν ταῖς θαυμασίαις αὐτῆς Ἐπιστο-λαῖς δεικνύουσα, ἡ γράφουσα πρὸς τὴν μακρὰν εὐρισκο-μένην καὶ ἀσθενοῦσαν αὐτῆς θυγατέρα, κυρίαν Δὲ Γρινιὰν τὴν ὠρχίαν ταύτην φράσιν, τόσῃν μητρικῇν φιλοστοργίαν ἀποπνεύσαν *«j'ai mal pour vous dans la poitrine»*, καὶ αὕτῃ ἡ κυρία Δὲ Σεβινιέ ἐπεκρότει εἰς τὰ ἀπηνέστατα ἐκεῖνα μέτρα, τὰ τόσα δάκρυα καὶ τόσας συμφορὰς μέλ-λοντα νὰ προκαλέσωσι. «Θὰ εἶδετε βεβαίως», ἐπέστελλε τῷ ἐξαδέλφῳ αὐτῆς **Bussy-Rabutin**, «τὸ διάταγμα, δι' οὗ

¹ Λ ο υ κ. Β', 23 — 32.

² J o h e z, ἐνθ. ἀνωτ. τ'μ. Α', σελ. 84.

ὁ βασιλεὺς ἀνακαλεῖ τὸ τῆς Νάντης. Οὐδὲν ὠραιότερον τοῦ ἐν αὐτῷ περιεχομένου, καὶ οὐδεὶς οὐδέποτε βασιλεὺς ἔπραξε ἢ θὰ πράξῃ τι μᾶλλον τούτου ἀξιολογούμενον!»¹.

Ὁ δὲ πολὺς Βοσσυέ, μεγεθύνων ἐν τῇ βιβλικῇ αὐτοῦ γλώσσῃ, ὅ,τι ἀπεκάλει τὸν θρίαμβον τῆς πίστεως καὶ ἐν μνημεῖον τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλείως, οὐδόλως ἐδίστασε νὰ προσβάλῃ τὴν γενναιότητα ἡρωϊκῶν μαρτύρων, ἀσυστόλως διαστρέφων τὴν ἱστορίαν τῶν ἰδίων αὐτοῦ χρόνων. «Οἱ πατέρες ἡμῶν» ἔκραζεν, ἐκφωνῶν τὸν ἐπιτάφιον τοῦ καγγελλαρίου Λε Τελλιέ, «οὐκ εἶδον, ὡς ἡμεῖς, αἵρεσιν ἐρριζωμένην αἵωνης καταπίπτουσιν· οὐκ εἶδον τὰ ἀποπλανηθέντα ποίμνια σωρηδὸν ἐπιστρέφοντα (!), καὶ τὰς ἐκκλησίας ἡμῶν ἀνεπαρκεῖς ὅπως δεχθῶσιν αὐτά (!)· τοὺς δὲ ψευδεῖς αὐτῶν ποιμένας ἐγκαταλιμπάνοντας τὰ ποίμνια, πρὶν ἢ ἔτι εἰς τοῦτο διαταχθῶσιν, εὐτυχεῖς λογιζομένους ὅτι ἡδύναντο νὰ προβάλῃσι τὴν ἐξορίαν ὡς δικαιολογίαν . . . »²

Ὁ αὐτὸς δὲ καὶ μεῖζων ἱερὸς ἐνθουσιασμὸς θὰ καταλάβῃ μὴνὰς τινὰς βραχυτέρον ἄλλον διάστημα ἱεράρχην τε καὶ ῥήτορα, τὸν Φλεσσιέ, τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου τὸν βιογράφον, πανηγυρίζοντα καὶ τοῦτον ἐν ἐπιταφίῳ τὰς ἀρετὰς τοῦ Λε Τελλιέ. Ἐπὶ καλοβάθρων Ἠσαΐου ἢ Ἱερεμίου ἀνυψούμενος, ἀνακράζει: «Ὅποτον θέαμα ἀνοίγεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ ποῦ ἄγει με τὸ θέμα! Βλέπω τὴν δεξιὰν τοῦ Ὑψίστου μεταβάλλουσιν ἢ τοῦλάχιστον πλήττουσαν τὰς καρδίας, περισυνάγουσαν τὴν διασποράν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ κόπτουσιν τὸν ὀλεθριον ἐκεῖνον φραγμὸν, ὅστις ἐχώριζε πρὸ πολλοῦ τὴν κληρονομίαν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας. Βλέπω ἀποπλανηθέντα τέκνα ἐπιστρέ-

¹ Lettre de Mme de Sévigné au comte de Russy-Rabutin, 28 octobre 1685. Ὁρᾶ καὶ D'Alembert ἐν *Eloge de Bossuet*.

² Bossuet: «Oraison funèbre de Michel Le Tellier,» 25 juin 1686.

φοντα εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς αὐτῶν, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀλήθειαν καταστρεφούσας τὰ ἔργα τοῦ σκότους καὶ τοῦ ψεύδους...» Καὶ ἔπεται ὁ πανηγυρικός τῆς εὐσεβείας τοῦ «συνετοῦ ἐκείνου *καγγελλαρίου*», ὅστις αἰσθανόμενος τὸν προσεγγίζοντα θάνατον, καὶ «φέρων ἤδη ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν αἰωνιότητα», κατήνεγκε τὸ «τελευταῖον τραῦμα κατὰ τῆς θνησκούσης αἰρέσεως», ἄξιος δεικνύμενος «ν' ἀποπερατώσῃ τὸ ἔργον τοῦ βασιλέως ἢ κάλλιον τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ».

Καὶ ταῦτα πάντα οὐδὲν ἔχουσι βεβαίως τὸ παράδοξον· εἰσὶν ἐν τῇ φύσει αὐτῇ τῶν πραγμάτων καὶ ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἐποχῆς. Διότι ἡ μὲν κυρία Δὲ Σεβινιέ, ἥτις εἶχε δείξει πάντοτε ἀνοχὴν πρὸς τοὺς Καλδινιστάς,² θὰ ὑπέκυψεν, ὡς γυνή, εἰς τὴν ἐπίδρασιν στιγματίας ἐντυπώσεως· αἱ δὲ γυναικες δὲν ἐφιλοσόφουν εἰσέτι, ὡς βραδύτερον, κατὰ τὴν ἐπομένην ἐκᾶτονταετηρίδα, ἡ Δεφφάν, ἡ Λεπινάς καὶ ἄλλαι. Ὡς πρὸς δὲ τὸν Βοσσυὲ καὶ τὸν Φλεσσιέ, μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἦσαν οὗτοι οὐ μόνον ἱεράρχαι, ἀλλὰ καὶ ἱεροκλήρυκες τῆς Αὐλῆς Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'. Ἀλλως, πρόκειται ἐνταῦθα περὶ λόγων ἐπιταφίων, καὶ ἡ ῥητορική, ὡς ἡ ποίησις, εἰσὶ φύσει ὑπερβολικαί· ἐν τῇ πολιτείᾳ ὅμως αὐτῶν, ὡς ἐπισκόπων, οὐδέποτε ἐξῆλθον τῶν ὁρίων τῆς πρὸς τοὺς Καλδινιστάς ἀνοχῆς, καίτοι ὁ Βοσσυὲ ὑπῆρξε δεινὸς μὲν, ἀλλὰ γενναῖος τῆς

¹ Flechier : *Oeuvres complètes* : Oraison funèbre de Le Tellier, 29 septembre 1686.

² Τὰς τῶν Καθολικῶν καὶ Καλδινιστῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐριδας ὑπαινισσομένη ἔγραψε τῇ 20 Νοεμβρίου 1664, ἐν καὶ εἶχοντι ἔτη πρὸ τῆς ἀνακλήσεως τοῦ διατάγματος, τὰ ἀξιοσημείωτα ταῦτα: «Ἴδού ὁ κόσμος οἷος πράγματι εἶναι· νομίζω ὅτι μετὰ τῶν ἄκρων τούτων ἡ μέση ὁδὸς εἶναι ἡ καλλίτερη». Δεκατετραετίαν δὲ βραδύτερον, ἦτοι τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1678, ἐπὶ τὸ αὐτὸ θέμα ἐπανερχομένη, ἔλεγεν: «Ὁ Θεὸς θὰ κρίνῃ πάντα τὰ ζητήματα ταῦτα ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ. Ἐν τούτοις ζήσωμεν μετὰ τῶν ζώντων.»

Μεταρρυθμίσεως πολέμιος, οὐκ ὀλίγους διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ εἰς τὸν Καθολικισμὸν ἐπαναγαγόν, μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸν Διαμαρτυρόμενον ἱερέα Brueys. Ἄλλ' ὅπερ τυγχάνει μᾶλλον δυσεξήγητον, καὶ ἀληθῶς ἀπορίας ἄξιον εἶναι τοῦτο, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ μέγας τοῦ Ἰανσενίου ὀπαδὸς Ἀρνῶ, «le grand Arnault» ὡς καλοῦσιν αὐτὸν οἱ Γάλλοι, ὁ διάσημος θεολόγος καὶ φιλόσοφος τῆς ἐν «Port-Royal» μονῆς, ὁ τάσους διωγμοὺς ὑποστάς ἐνεκεν ὧν ἐπρέσβευε περὶ χρίστος καὶ προορισμοῦ ἀντικανονικῶν δοξασιῶν, καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Ἀρνῶ ἐπεδοκίμαζεν ἐκ τῆς ἐν Βρυξέλλαις ἐξορίας αὐτοῦ διάταξιν, τοὺς μὲν ποιμένας τῶν Καθολικιστῶν μετὰ δεκαπενθήμερον προθεσμίαν εἰς τὴν πικρὰν ἐξορίαν ἐξαποστέλλουσιν, τούτους δὲ ἐξαναγκάζουσιν εἰς τὴν ἐξόμωσιν, τὴν μὴ ἐξάσκησιν τοῦ θρησκείματος αὐτῶν ἢ τέλος εἰς τὴν μετανάστευσιν, διὰ τῆς δημεύσεως τῶν κτημάτων τιμωρουμένην. «Ἡ διακήρυξις», ἐγραφεν ὁ Ἀρνῶ ἐκ Βρυξέλλων, τῇ 27 Ὀκτωβρίου 1685, «οὐ σμικρὸν ἐξέπληξε τοὺς ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐπειδὴ εἰσι καλοὶ Καθολικοὶ μεγάλως ἐχαροποίησεν αὐτούς...», καὶ κατέληγεν εἰς τὰ ἀνάξια ταῦτα ἀνδρὶ φιλοσόφῳ ῥήματα, ὅτι ἡ διακήρυξις θ' ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς πολλῶν, ὡς αἱ τῶν χριστιανῶν αυτοκρατόρων κατὰ τῶν Δουκιστῶν διατάξεις, αἵτινες, διὰ τῶν διωγμῶν πολλοὺς τούτων φωτίσασαι ἐκ τοῦ σχίσματος ἐξήγαγον. Ἐν ἄλλῃ δὲ ἐπιστολῇ ἀνεγνώριζε μὲν τὸ βίαιον

¹ Αἱ συγγραφαὶ αἱ μᾶλλον εἰς τοῦτο συντέλεισθαι εἰσὶν αἱ ἐξῆς δύο: «Exposition de la doctrine Catholique καὶ Histoire des variations», ἥς ἡ ἀνάγνωσις ἐστὶν τινὰ βραδύτερον (1753) προσηλύτισεν εἰς τὸν Καθολικισμὸν τὸν περιώνυμον Γίββωνα, ὡς αὐτὸς οὕτως ἐν τοῖς «Ἀπομνημονεύμασιν» αὐτοῦ ἀφελῶς διηγεῖται.

² Ὁρα Michaud: «Biographie Universelle» ἐν βίοις Brueys καὶ Bossuet.

ένίων κατὰ τῶν Καλθινιστῶν μέτρων, δὲν ἐθεώρει ὅμως ταῦτα καὶ ἄδικα. Ἀλλὰ δὲν εἶπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ἀχλὺς ἐπεσχίαζε καὶ τοὺς μᾶλλον ἐξόχους τῆς Γαλλίας νόας.

Τὴν δὲ συναυλίαν ταύτην τῶν ἐπαίνων καὶ ἐπευσημιῶν διέκοπτον οἱ θρῆνοι τῶν ἐξοριζομένων ποιμένων καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς μεταναστευόντων Καλθινιστῶν, αἱ κραυγαὶ καὶ τὰ δάκρυα τῶν χάριν προσηλυτισμοῦ καὶ ψυχικῆς σωτηρίας ἀρπαζομένων αὐτῶν τέκνων καὶ ὁ ἀπαισίος κρότος τῆς ἀξίνης, τοὺς ναοὺς τῶν Διαμαρτυρομένων βανδαλικῶς κατεδαφίζουσης. Τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἡμέραν, καθ' ἣν ἀνεγράφετο τὸ τῆς ἀνακλήσεως διάταγμα, φέρον τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας Ἰννοκεντίου τοῦ ΙΑ', σπεύσαντος, καὶ περ δυσηρεστημένου ὄντος πρὸς τὸν Λουδοβίκον, νὰ συγχαρῇ τῷ βασιλεῖ, ἐπὶ τῷ λαμπρῷ ἐκείνῳ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ δείγματι, ἥρξατο ἡ κατεδάφισις τοῦ ἐν Σιαραντῶνι μεγαλοπρεποῦς ναοῦ, ὅστις ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ τέσσαρας καὶ δέκα περίπου χιλιάδας ἀνθρώπων, καὶ ὃν εἶχεν οἰκοδομήσει ὁ περίφημος ἀρχιτέκτων Σαλομὼν Δεβρός. Ἐν Κεβίγυ (Quevilly) πλῆθος ἀγρίων φανατικῶν, ἀκοντίσις, ἀξίναις καὶ μοχλαῖς ὤπλισμένων, ἐρρίφθη μανιωδῶς κατόπιν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ἵν' ἀνατρέψῃ τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ, ὡς παρόμοιον ἐξηγριωμένον πλῆθος, αἰῶνα βραδύτερον, καὶ τοῦτο ἀκόντια, ἀξίνας καὶ μοχλοὺς φέρον, ἀλλ' ὑπὸ ἀλλοίου πνεύματος ἐλαυνόμενον, θ' ἀνατρέψῃ τὰ τείχη τῆς Βαστίλλης, ὥσει τὸ ἔργον ἐκεῖνο τῆς μισαλλοδοξίας ἐκδικούμενον. Ὁ ἐν Καὲν νὰὸς ἀνεντράπη, ὡς τὰ τείχη τῆς Ἱερικῶ, ἐν βοῇ καὶ ἀλαλαγμῷ χαρᾶς, τῶν κερατίνων σαλπίζουσῶν. Ἐν δὲ τῇ πόλει τῶν Νιμῶν, τῇ 23 Ὀκτωβρίου τοῦ ἀπαισίου ἐκείνου ἔτους τῆς ἀνακλήσεως τοῦ διατάγματος, ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἐμελλε νὰ κλεισθῇ ὁ περιώνυμος τῆς Καλάδας νὰὸς, ἔργον τῶν χρόνων Καρόλου τοῦ Θ', ὁ ποιμὴν Cheyron, ἀναβὰς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος τελευταίαν φορὰν, καὶ ὀρκιζόμενος εἰς τὸν Θεὸν ὅτι εἶχε πάν-

τοτε κηρύξει τὴν ἀλήθειαν, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, παρώτρυνε τὸ συγκεκινημένον αὐτοῦ ἀχροατήριον νὰ ἐμμένῃ ἐν τῇ πίστει μέχρι θανάτου,¹ διαψεύδων οὕτως ἐπιστήμως τοὺς περὶ τῶν ποιμένων τῶν Καλθινιστῶν τολμηροὺς ἐκείνους λόγους τῶν δύο αὐλικῶν ἱεροκηρύκων.

Καὶ ἡ Μεταρρύθμισις ἤρξατο ἀναγράφουσα νέους μάρτυρας καὶ νέους προφήτας ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ δεσποτικὸς Λουδοῦς ἐπενόει χάριν τῆς πίστεως τὴν μοναρχικὴν τρομοκρατίαν, πρὸ τῆς ἐπαναστατικῆς τοῦ 1793. Ἐξαχόσιοι καὶ ἐπέκεινα ποιμένες ἦσαν ἤδη ἐξόριστοι, καὶ ἡμῖσι ἑκατομμύριον Γάλλων² τούτοις ἀκολουθοῦντες, διέσπειρον πανταχοῦ τῆς Διαμαρτυρομένης Εὐρώπης, ἀνοικταῖς ἀγκάλαις αὐτοὺς ὑποδεχομένης, τὴν βιομήχανον αὐτῶν φιλεργίαν, ἔνιοι δὲ καὶ οὐκ ὀλίγα πλούτη. Ἦτο νέα τις Ἐξοδός, ἄνευ Μωϋσέως· «les Français ont été dispersés plus loin que les Juifs,» λέγει ὁ Βολταίρος· καὶ ἀληθῶς τινὲς τούτων διεσπάρησαν μέχρι τοῦ Εὐέλπιδος Ἀκρωτηρίου. Αἱ δὲ τετραχόσιαι καὶ ἐπέκεινα χιλιάδες Καλθινιστῶν, αἵτινες κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα εἶχον μείνει ἐν Γαλλίᾳ, ἀπηνῶς ἐβασανίζοντο, πολυειδῶς καὶ μυριοτρόπως εἰς τὴν ἀρνησιθρησκείαν ἐξαναγκαζόμενοι. Καὶ οἱ μὲν ἐκρατοῦντο ἐν

¹ Charles Weiss: «Histoire des réfugiés Protestants de France, depuis la révocation de l'édit de Nantes,» tom. I, pag. 94-92.

² voltaire: «Siècle de Louis XIV,» ch. XXXVI: «Ainsi la France perdit environ cinq cent mille habitants...» Ὁ ἀριθμὸς τῶν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ διατάγματος τοῖς Νάντης μεταναστευσάντων ἐπὶ τρία ἔτη Γάλλων Καλθινιστῶν δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸς, οὐδὲ δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ. Οὕτως οἱ μὲν τῶν ἱστορικῶν ἢ τῶν συγγραφέων ἀναριθμοῦσι αὐτὸν εἰς 800 χιλιάδας, οἱ δὲ εἰς τὸ ἡμῖσι τοῦ ἀριθμοῦ τούτου (De Potter, ἐνθ' ἄνωτ. tom. VII, part. II liv. VII, pag. 294). Κατὰ τὸν περιώνυμον Vauban ἑκατοντακισχίλιοι Γάλλοι μετηγάστεισαν τῷ 1685, ὃ δὲ Jurieu διπλασιάζει τὸν ἀριθμὸν τούτον διὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο (Jubez, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', σελ. 431), ἄλλοι δὲ ἄλλως, ὅθεν ἐτραπήμεν τὴν μέτρην, τῷ Βολταίρῳ ἐπόμενοι.

πύργοις καὶ μοναῖς, ἕως οὗ φωτισθῶσιν, οἱ δὲ φωτισθέντες Νεο-Καθολικοί, καὶ λάθρα, ἄνευ προηγουμένης ἀδείας, τοῦ Κράτους ἐξερχόμενοι, ἐνεκλείοντο σιδηροδέσμιοι ἀνὰ δύο, δικὴν κακούργων, ἐντὸς καθύργων καὶ δυσωδῶν εἰρκτῶν, μόνην προστασίαν ἔχοντες κατὰ τοῦ ὑετοῦ, τῶν ἡλιακῶν καυμάτων ἢ τοῦ ψύχους τῆς νυκτὸς ἀπλὴν ὁθόνην ἀντὶ στέγης, καὶ ἐμαστιγοῦντο διὰ βοείου νεύρου ὑπὸ φύλακος, καλουμένου *comite*, ἐπὶ τούτῳ τεταγμένου².

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τοὺς ἄνδρας, αἱ δὲ γυναῖκες, αἱ εἰς τὸ αὐτὸ ἔγκλημα ὑποπίπτουσαι, καθεύργοντο ἐφ' ὄρου ζωῆς, τῆς κόμης αὐτῶν ξυριζομένης· τὰ δὲ κτήματα καὶ τούτων καὶ ἐκείνων ἐδημεύοντο, διότι Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' ἦν ἄγαν αὐστηρὸς ὡς πρὸς τὰς δημεύσεις. Τὸ ἀρμόδιον διάταγμα ἔλεγε καὶ τοῦτο: «Ὁ βασιλεὺς ἐννοεῖ νὰ γείνη κάτοχος τῶν κτημάτων καὶ ἐν ἐκείναις ἔτι ταῖς χώραις ἐνθα, ὡς ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐθίμων, ἢ δήμευσις δὲν τυγχάνει ἐν χρήσει».¹ Παρθεναγωγεῖα δὲ καὶ ἐκπαιδευτηρία εἰς τὰ ἀρπαζόμενα τῶν ἀπόρων Καλθινιστῶν τέκνα ἐγένοντο τὰ νοσοκομεῖα. Ἀλλὰ πάντα ἀντάξια Οὐννων αἱ ποιναί, αἱ ἐπιβαλλόμεναι εἰς τοὺς νεοφωτίστους ἐκείνους, οἵτινες μετέπιπτον εἰς τὴν αἵρεσιν, καὶ ἐκαλοῦντο «*relaps.*» Ἐτιμωροῦντο οὗτοι καὶ μετὰ θάνατον, ὅτε θνήσκοντες ἤρ- νοῦντο νὰ μετάσχωσι τῆς ὁστίας ἢ νὰ λάβωσι τὸ χρεῖσμα· ὁ νόμος ἐκέλευεν οἱ νεκροὶ αὐτῶν νὰ σύρωνται ἀνὰ τὰς ὁδοὺς. «Ἐν Ἀγκουλέμῃ, λέγει ὁ Jobez, ὁ ὄχλος ἡκολούθει ὠρυόμενος τῷ νεκρῷ τῆς δεσποινίδος Μονταλαμβέρ ἐπὶ πλέγματος ἐξηπλωμένῳ»² ἐν δὲ τῷ Μὲς (*Méiz*) ἀπόφασις τοῦ προέδρου διέτασσε νὰ σύρωσι τὸ πτώμα ὀγδοηκοντού- τιδος γέροντος, τοῦ Παύλου Chenevix, συμβούλου τοῦ Συνεδρίου (*Parlement*) ἐπὶ πεντηκονταετίαν. Τὸ Συνέδριον

¹ Jobez, ἐνθ' ἀνωτ., τομ. Α'. σελ. 444.

² Αὐτόθι, σελ. 434.

ἀντέστη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς μυσταρᾶς ταύτης ἀποφάσεως, ἀλλὰ διαταγαὶ ἐκ Παρισίων ἐλθοῦσαι κατίσχυσαν τῆς ἀντιστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὸ πελιδνὸν λείψανον ἐκείνου, ὅστις ἐπὶ μακρὸν εἶχεν ἀπονεύμει τὴν δικαιοσύνην, παρεδόθη εἰς τὴν περιεργίαν καὶ τὰς ὕβρεις ὄχλου χαμερπεστάτου.»¹

Ἄλλ' ἂν τοιαύτη ἡ πρὸς τοὺς Μεταρρυθμιστὰς πολιτεία Λουδοβίκου τοῦ ΙΑ', κατὰ τὸν λαμπρότατον τῆς Γαλλίας αἰῶνα, ὁποῖα τις ἄρά γε ὑπῆρξεν ἐπὶ Φραγκίσκου τοῦ Α', Ἑρρίκου τοῦ Β' καὶ ἰδίᾳ τῶν τριῶν αὐτοῦ υἱῶν, ἥτοι ἐπὶ Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων, βασιλευούσης ἀντ' αὐτῶν; Ὁ ἀναγνώστης εὐκόλως δύναται νὰ φαντασθῇ τὸ μέγεθος τοῦ τρόμου, τὸ ἀποτρόπαιον αὐτῆς ὄνομα ἀναλογιζόμενος. Δὲν ἐλέχθη περὶ ταύτης πάνυ εὐφυῶς: «Ἄν, ὡς εἶπον οἱ ποιηταί, ἡ ἀρχαία Ἑκάβη πρὶν ἢ γεννήσῃ τὸν Πάριν, ἐταράσσετο ὑπὸ τρομακτικῶν ὀνείρων, ὁποῖα ἄρά γε μελανὰ φαντάσματα δὲν θὰ διέκοπτον τοὺς ὕπνους τῆς Μαγδαληνῆς Λατούρ, φερούσης ἐν γαστρὶ τὴν Αἰκατερίνην τῶν Μεδίκων; »

I

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΙ Η

MARGARITA ΤΟΥ ΒΑΛΛΟΑ

(1515 — 1547)

Φραγκίσκος ὁ Α', μεταπεμπόμενος, περὶ τὸ 1530, λογίους καὶ ἐπιστήμονας πανταχόθεν, καὶ ἀποδεχόμενος οὓς συνί-

¹ Jobez, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 434.

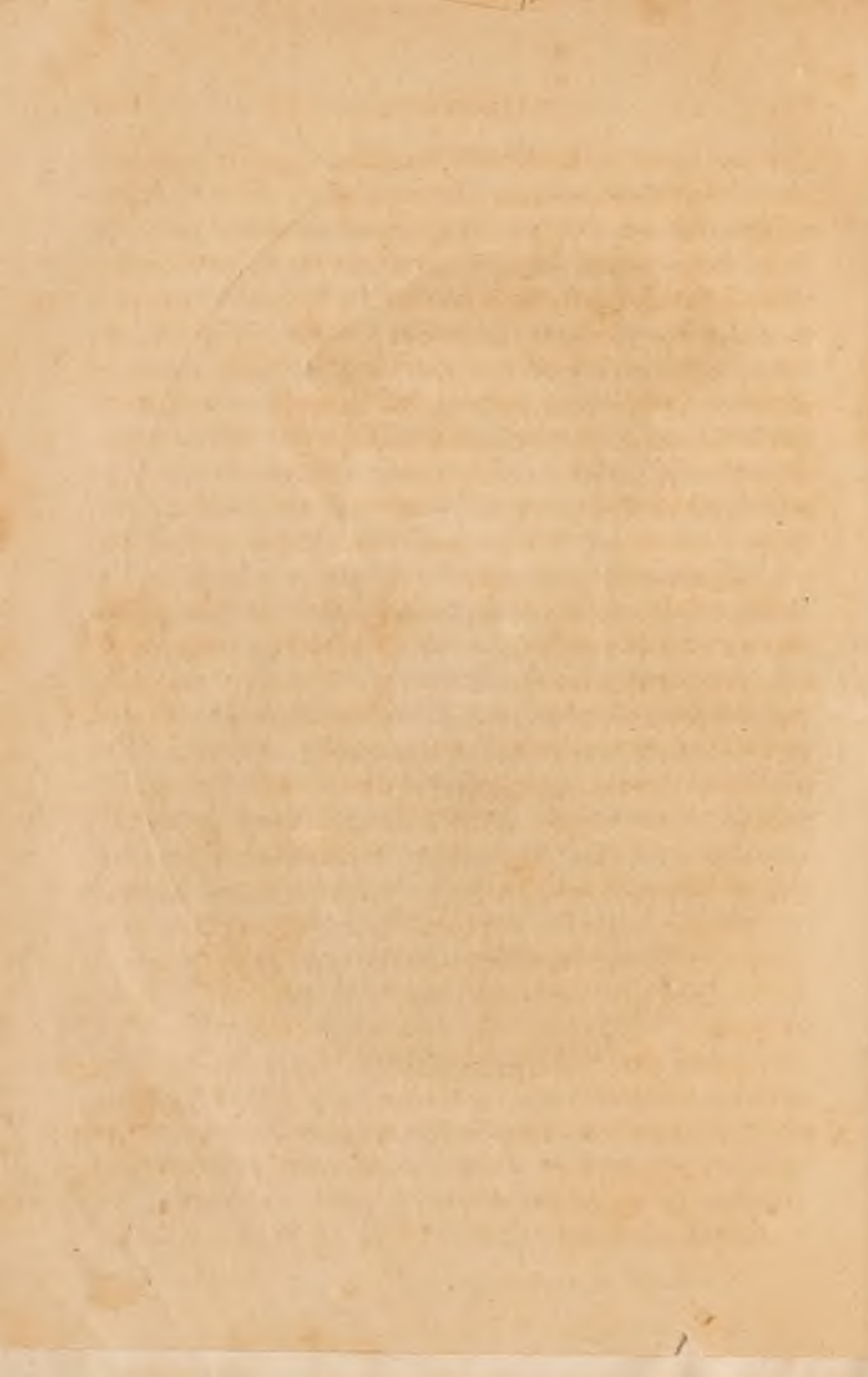
στων αὐτῷ ὁ Λουθῆρος, ὁ Φίλιππος Μελάγχθων καὶ ὁ Σβίγλε,¹ ἤνοιγε λεληθότως τὰς πύλας τῆς Γαλλίας, τῇ τότε παρὰ Γερμανοῖς διὰ τῆς ἐν Ἀουγσβούργῃ ὁμολογίας κραταιομένη Μεταρρυθμίσει.² Οὕτως, ἀπὸ Φραγκίσκου τοῦ Α' μέχρι τῆς ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ἀνακλήσεως τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης, αἱ δύο αὐταὶ λέξεις *λειτουργία* καὶ *κήρυγμα*, αἱ τόσῳ εὐηχοί, αἱ τόσῳ εὐαγγελικαί, αἱ εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἀποπνέουσαι, ἐγένοντο τὸ σύνθημα ἀγριωτάτων πολέμων ἢ ἀπηνεστάτων διωγμῶν. Καὶ οἱ μὲν Καθολικοὶ κατέστρεφον τοὺς ναοὺς τῶν Μεταρρυθμιστῶν, οὗτοι δέ, ἰσχυρότεροι τυγχάνοντες, ἐξεδικοῦντο βεβηλοῦντες τὰς ἐκκλησίας ἐκείνων, θραύοντες τὰς ἁγίας εἰκόνας, καὶ τήκοντες τὰ ἱερὰ σκεύη· ἐκεῖνοι ἦσαν παπισταὶ καὶ εἰδωλολάτραι, οὗτοι δὲ αἰρετικοὶ καὶ εἰκοροκλύσται, ὥς ἀμοιβαίως ἀπεκαλοῦντο, τὰ φιλόφρονα ταῦτα ἐπίθετα διαμειδόμενοι. Οὕτω, κατὰ πρᾶξιν τῶν ἀνθρωπίνων φυχῶν, ὅ,τι ἐν τῷ κόσμῳ εὐγενέστερον καὶ ἡμερώτερον, τὰ γράμματα, ἐγένοντο ἐν Γαλλίᾳ, κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, τὸ ἀθῶον αἵτιον μακρᾶς σειρᾶς φρικωδεστάτων θηριωδιῶν, ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τελουμένων, οἷας οὐκ ἔγνων ἢ πολυθεϊστικῇ ἀρχαιότητι· ὁ δὲ πατήρ

¹ Maimbourg : Histoire du Calvinisme. tom. I, liv. I, pag. 44.

² De Potter : L'Esprit de l'Eglise. tom. VII, part. II, liv. VI, pag. 487. « Dès l'an 1530, la France avait commencé à recevoir les premières semences de la Réformation qu'y faisaient répandre les luthériens d'Allemagne. Précisément vers cette époque, François I manifesta hautement le désir qu'il avait de faire fleurir les belles lettres dans son royaume, et avec les savants qu'il appela de toutes parts, les nouveaux réformateurs, et entre autres le célèbre Bucer, pénétrèrent jusque dans la capitale » — "Ορα δὲ ἰδίᾳ περὶ τοῦ διασῆκτου τούτου Διαμαρτυρομένου: « Musée des Protestants célèbres, Paris 1822, tom. I, II part., ἐν βίῳ Martin Bucer

ΜΑΡΤΙΝΟΣ ΛΟΥΘΕΡΟΣ

τῶν γραμμάτων, ὡς ἐκλήθη Φραγκίσκος ὁ Α', ἐγένετο ὁ πατήρ τῶν θρησκευτικῶν σπαραγμῶν, αἰμοσταγῇ τῷ υἱῷ Ἑρρίκῳ καὶ τοῖς ἐγγόνοις κληρονομίαν καταλιπών.

Δύσκολος καὶ οὐ τῆς παρούσης μελέτης ἡ ἔρευνα, ἂν ἡ Μεταρρύθμισις ἀπέβη ὠφέλιμος τῇ Γαλλίᾳ, ὡς ἀλλαχοῦ, ἢ ἂν ἐζημίωσεν αὐτήν. Ἀκριβῆς τῶν γεγονότων ἐξέτασις, τὰ πάντα ἐπισταμένως σταθμίζουσα, ἤθελεν ἴσως δείξει τὸ δεύτερον μᾶλλον ἢ τὸ πρῶτον. Καὶ ἀληθῶς, πάντες οἱ ἐμφύλιοι ἐκεῖνοι πόλεμοι, οἱ ἐπὶ μακρόν τὴν Γαλλίαν κατασπαράξαντες, οἱ γεννήσαντες θρησκευτικὰς διαιρέσεις ἐν τῷ οἴκῳ μετὰξὺ ἀδελφῶν ἢ συγγενῶν, καὶ ἀδιάλλακτον μῖστος ἐν τῇ γῶρᾳ μετὰξὺ Γάλλων, οἱ πρὸς ἄλλοις μυρίοις δεινοῖς παρασχόντες εὐσχημον ἀφορμὴν τῇ φιλοδοξίᾳ καὶ παντοκράτορι τότε Ἰσπανίᾳ, ὅπως ἐπεμβαίνουσα, ὡς φυσικῇ τῶν Καθολικῶν σύμμαχος, κατέχη γαλλικὰς χώρας, καὶ ἐξαντλῇ τὴν Γαλλίαν, τὸν δαυλὸν τῆς διχονοίας ὑπεκκαίονουσα, πᾶσαι αὗται αἱ συμφοραὶ εἰς οὐδὲν ἐδραϊὸν ὑπὲρ τῆς Μεταρρυθμίσεως ἀπέληξαν. Καὶ αὐτὴ ἡ μόνη τῶν Διαμαρτυρομένων κατὰκτησις, τὸ διάταγμα τῆς Νάντης, ὅπερ ἐξέδωκε τῇ 10 Ἀπριλίου 1597 ὑπὲρ τῶν πρώην ὁμοθησκῶν αὐτοῦ Ἑρρίκος ὁ Α', ὅστις, ἵνα βασιλεύσῃ, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείπῃ αὐτοὺς, καὶ ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ῥώμης, καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ διάταγμα, μεγάλων ἀγώνων μικρὸν γέρας, ἀνακαλεῖται, ὡς εἶδομεν, τῇ 2 Ὀκτωβρίου 1685, οὐδὲ καὶ ἐκατονταετηρίδα ἰσχύσαν. Ἄλλ' ὅποιον τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα τῆς αἱματηρᾶς ἐκείνης ὑπὲρ τῆς Μεταρρυθμίσεως πάλης; ἡ μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ διατάγματος ἐκ Γαλλίας μετανάστευσις τῶν Διαμαρτυρομένων. Ὁ δὲ σήμερον ἐλάχιστος ἐκεῖ ἀριθμὸς αὐτῶν, μὴ ὑπερβαίνοντων κατὰ πολὺ τὸ ἥμισυ ἐκατομμύριον, ὁριδῆλως μαρτυρεῖ ὅτι μᾶττην κατεσπαράχθη ἡ γῶρα ἐπὶ μακρόν, καὶ ἐρύθη τόσον ἀνθρώπινον αἷμα. Ἡ δὲ βάρβαρος καὶ ἀπηνής

πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους πολιτεία Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', ἐπιζητοῦντος διὰ διωγμῶν, ἄλλων λαῶν καὶ αἰώνων ἀνταξίων, τὴν θρησκευτικὴν τῆς χώρας ἐνότητα, ἔμελλε μοιραίως νὰ γεννήσῃ, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τῆς ἀντιδράσεως τῶν Ἑγκυκλοπαιδιστῶν καὶ τῶν φιλοσόφων, προσεζάρχοντος τοῦ θεϊστοῦ Βολταίρου, κατὰ πάσας ἐν γένει θρησκείας, ἰδίᾳ δὲ τῆς Καθολικῆς, ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας ἔρρεον δάκρυα, καὶ ἐχύνετο αἷμα. « Πάθος ἀντιθρησκευτικὸν εἶχε καταλάβει πληθὺν ἀνθρώπων, καὶ ὁ Βολταῖρος ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον, ἐναντουρίσθη, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τῆς βοῆς τῶν ἀρῶν, ἃς ἐξέπεμπον τὰ θύματα διττοῦ δεσποτισμοῦ, κληρικοῦ τε καὶ λαϊκοῦ¹ ». Τὸ δὲ πνεῦμα τοῦτο τῆς φιλοσοφικῆς ἀθρησκείας, ὅπερ χαρακτηρίζει τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα, ἀπὸ ὑπερβολῆς εἰς ὑπερβολὴν μεταβαῖνον καὶ μεγεθυνόμενον, θὰ καταλήξῃ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ τὴν ἀνακλήρουσιν τῆς λατρείας τοῦ Ὁρθοῦ Λόγου, ἥτοι εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ ἄκρου ὕλισμοῦ, ὃν ἐξεπροσώπει ἡ Σχολὴ τοῦ βαρώνου Δ' Ὁλβάχ, τοῦ συγγράψαντος πρὸς ἄλλοις πολλοῖς καὶ τὸ πολυθρύλητον πόνημα *Système de la Nature*.² Καὶ ἦσαν αὗται ἀκρότητες καὶ ἀσχημοσύναι, εἰς ἃς ἡ ἐπαναστατικὴ Γαλλία δὲν θὰ εἶχε

¹ Jobez: *La France sous Louis XV.* tom. V, pag. 600».

² Mignet: *Histoire de la Révolution Française*, tom. II, ch. VII, pag. 33: « Ainsi pendant la durée de la crise en France, le catholicisme ultramontain fut représenté par le clergé réfractaire; le jansénisme, par le clergé constitutionnel; le déisme philosophique, par le culte de l'Être suprême, qu'institua le Comité de salut public; le matérialisme de la société d'Holbach, par le culte de la Raison et de la Nature, que fit décréter la commune ».

βεβαίως ἐξοκείλει, ἂν πάντες οἱ Γάλλοι εἶχον μείνει πιστοὶ εἰς τὸν Καθολικισμόν, ὡς οἱ Ἰταλοί, ἢ, τοῦναντίον καὶ κάλλιον, ἂν πάντες εἶχον ἀπ' ἀρχῆς ἀσπασθῇ εἰλικρινῶς τὴν Μεταρρύθμισιν, ἵνα οὕτως ἢ ἄλλως ὑπάρχῃ πάντοτε ἡ τόσω ποθητὴ θρησκευτικὴ ἐνότης. Ὅθεν συμπεραίνοντες δικαιούμεθα, νομίζομεν, νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Μεταρρύθμις ἐβλάψε μᾶλλον ἢ ὠφέλησε τὴν Γαλλίαν. Κρίνοντες ὁμῶς ἐκ τῶν χωρῶν, ἐν αἷς αὕτη εἰσῆχθη, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν λογικῶς ὅτι ἂν ἐγκαίρως καὶ ἄνευ βιαίων κλονισμῶν ἐγκαθίστατο καὶ ἐν Γαλλίᾳ, θὰ ἐγένετο πρόξενος αὐτῇ μεγάλων ἀγαθῶν, ἀναπτύσσουσα τὸ πνεῦμα τῆς ἐρεῦνης, γεννῶσα τὴν ἀνάγκην τῆς γνώσεως τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, διεγείρουσα κατ' ἀκολουθίαν τὸν πρὸς τὴν ἀρχαιομάθειαν ζῆλον, καὶ ἐπὶ τέλει διαμορφοῦσα ἐπὶ τὸ εὐστατέστερον τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα. Οὐ μὲν ἀλλά, καὶ θὰ προελάμβανεν ἐν τῷ μέλλοντι, ἄλλοιον διδοῦσα εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων ῥοὴν, μακρὰν σειρὰν δεινῶν, καὶ δὴ τὴν φοβεράν ἐκείνην Ἐπανάστασιν, ἥτις μεθ' ὅσα καὶ ἂν ἐπήνεγκεν ἀναμφισβήτητα ἀγαθὰ, ἀλλαχοῦ μᾶλλον ἢ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Γαλλίᾳ, οὐ καὶ σμικρὸν ὁμῶς ἐβλάψεν αὐτήν. Διότι βιαίως καταστρέψασα τάξιν πραγμάτων, τὸ κῦρος φέρουσιν δέκα ὅλων αἰώνων, καὶ οὐδὲν μόνιμον αὐτῇ ἀντικαταστήσασα, ἐνέβαλε τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν ἐκρυθμον ἐκείνην κατὰστασιν, ἐξ ἧς ὑπὸ ἐκατονταετηρίδος σχεδὸν μάτην πειρᾶται νὰ ἐξέλθῃ, δι' ἄλλεπαλλήλων δυναστικῶν καὶ κυβερνητικῶν δοκιμῶν.

Ἄλλ' ἂν ἡ Μεταρρύθμις ἡδύνατό ποτε νὰ ἐγκαθιδρυθῇ ἐν χώρᾳ τῷ Καθολικισμῷ ἀφωσιωμένη, ὡς ἦτο τότε ἡ Γαλλία, ἧς ὁ βασιλεὺς ἐσεμνύνετο καλούμενος Χριστιανικωτάτος καὶ πρωτότοκος υἱὸς τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτο θὰ ἦτο ἴσως δυνατόν εἰς τὰς ἀρχάς, ἐπὶ Φραγκίσκου τοῦ Α', διότι τότε μόνον οἱ καίριοι ἦσαν πρόσφοροι, ἢ τοῦλάχιστον δὲν

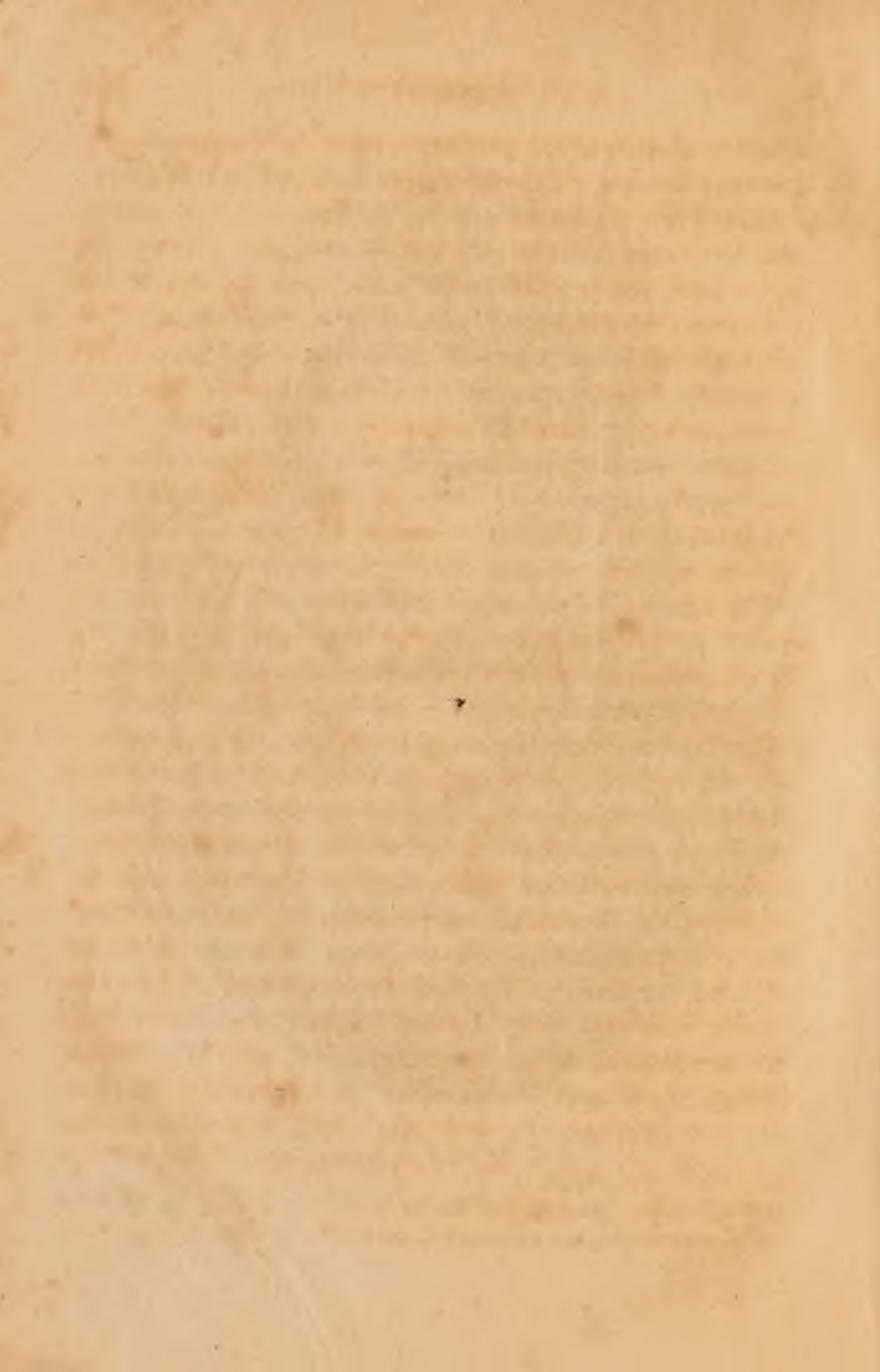
παρουσίαζον οἷας ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἀνυπερβλήτους δυσκολίας. Καὶ ἀληθῶς, τὸ πᾶν ἐφαίνετο εὖνουν· ὁ φιλόδοξος καὶ πανίσχυρος βραδύτερον οἶκος τῶν ἐκ Λοθαριγγίας Γκίζης, ὁ ἐνθερμος τοῦ Καθολικισμοῦ ὑπέρμαχος, καὶ ἀμειλικτος τῆς Μεταρρυθμίσεως διώκτης, δὲν ἦτο εἰσέτι ἐπίφοβος. Ἡ Γαλλία, ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον ἐλευθέρα, πλὴν τοῦ μικροῦ τῆς Ναβάρρας βασιλείου, οὐδεμίαν ἔβλεπε στρατιὰν τῆς Ἰσπανίας, κατέχουσαν πόλεις γαλλικάς, ἐπὶ πάσι δὲ ἀδελφικὸν αἷμα δὲν εἶχεν εἰσέτι χυθῆ ἐν Γαλλίᾳ, ἕνεκα θρησκευτικῶν σπαραγμῶν, ἵνα γεννήσῃ καὶ ριζώσῃ τὰ ἄγρια ἐκεῖνα πάθη, ἅτινα οἱ τοιοῦτοι πόλεμοι πάντοτε συνεπάγονται. Ὅθεν καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν οὐδὲν ὑπῆρχε τὸ κωλύον σπουδαίως τὴν τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐγκαθίδρυσιν, οὔτε οἱ Γκίζαι, οὔτε οἱ Ἰσπανοί, οὔτε οἱ παπικοὶ κεραυνοί, οἵτινες ἄλλως εἶχον ἀπολέσει τὴν δύναμιν αὐτῶν. Τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ Γουστάβου Βάζα καὶ Χριστιανοῦ τοῦ Γ', τοῦ μὲν εἰσαγαγόντος ἀνευ κλονισμοῦ τὴν Μεταρρύθμισιν ἐν Σουηδίᾳ, τοῦ δὲ ἀκόπως καθιερώσαντος αὐτὴν ἐπιστήμῳ ἐν Δανιμαρκίᾳ, πείθουσιν ὅτι ἦτο κατορθωτὴ καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ἂν ὁ Φραγκῖσκος ἡσπάζετο τὰ νέα δόγματα, ἢ τοῦλάχιστον ἐδείκνυνεν αὐτοῖς ἀνοχήν.

Ἄλλ' ὁ Φραγκῖσκος δὲν ἐφρόνει, ὥς ὁ Γουστάβος, ὅστις ἐκήρυττεν ὅτι ἐπόθει «οἱ πιστοὶ αὐτοῦ ὑπηκοὶ νὰ ὀδηγηθῶσιν εἰς τὴν μάνδραν τοῦ Κυρίου ἡγεωγημένοις ὀφθαλμοῖς, καὶ ὅτι ἦτο πλέον καιρὸς νὰ διδασχθῶσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ θεμέλια καὶ τὴν βάσιν τῆς πίστεως αὐτῶν».¹ Ὁ τῆς Γαλλίας βασιλεὺς ἐδόξαζε τοῦναντίον ὅτι αἱ πυραὶ ἦσαν ἡ βραχυτέρα πρὸς οἰκοδομὴν καὶ σωτηρίαν ὁδός, πάντῃ ἀντιθέτως τῆς πεφιλημένης αὐτοῦ ἀδελφῆς πολιτευόμενος. Ἦδη ἡ μικρὰ ἐν Βεαρνία (Béarn) Αὐλὴ τῆς Μαργαρίτας, ἣν οἱ σύγχρονοι, τὰς πολλὰς τῆς ἡγεμονίδος ἀρετὰς τιμῶντες,

¹ Musée des Protestants célèbres, ἐν βίῳ Gustave Vasa.

МАРГАРИТА ТΟΥ ΒΑΛΛΟΑ

ἀπεκάλουν *Μαικήναν* τῶν *Λορίων* καὶ τῶν *Χρηστῶν* ἀνθρώπων, ἐγένετο παρὰ τὰς αὐστηράς κατὰ τῶν αἰρετικῶν διατάξεις τοῦ Φραγκίσκου καὶ τῆς Σορβώνης, ὁ πυρὴν τῆς νέας ἐν Γαλλίᾳ διδασκαλίας, καὶ τὸ καταφύγιον τῶν καταδιωκομένων αὐτῆς ὁπαδῶν, καὶ τοι ἡ Μαργαρίτα οὐδέποτε ἠσπάσατο τὴν Μεταρρύθμισιν. Ἀλλ' ὁ Φραγκίσκος, ἡγεμὼν ἱπποτικὸς καὶ ριψοκίνδυνος, ἀνακυκλῶν ἐν τῷ νῷ κατακτήσεις ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὸν χρεούμενον τότε, ὡς ἐκ τῆς τελευταίας τοῦ Μαξιμιλιανοῦ (1519), θρόνον τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀντίπαλος οὕτω τοῦ Καρόλου τῆς Ἰσπανίας γενόμενος — φύσις καλλιτεχνική, ζητοῦσα τὸ ἰδεῶδες ἐν τῷ ἔρωτι τῶν ὡραίων γυναικῶν — χαρακτήρ ἄστατος, ὃν ἐν μόνον πάθος θὰ καταστήσῃ εὐσταλῆ, καὶ θὰ κρατήσῃ τοῦ ἀνδρὸς καθ' ἅπαντα τὸν βίον αὐτοῦ, ἡ πρὸς Κάρλον τὸν Ε' μέλλουσα πάλῃ — ἡγεμὼν τοιοῦτος, μεθ' ὅσα καὶ ἂν ἐκέκτειτο λαμπρὰ προτερήματα, δὲν προώριστο βεβαίως νὰ χειραγωγήσῃ ἐν Γαλλίᾳ τὴν ἐγκυμονοῦσαν ἤδη ἐν τῷ νῷ τοῦ Λουθήρου μεγάλην ἐκείνην θρησκευτικὴν ἐπανάστασιν. Ἡ περίδοξος ἐν Μαριγιάν κατὰ τῶν Ἑλβετῶν νίκη (1515) τοῦ Φραγκίσκου, μόλις τὸ πρῶτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος ἄγοντος, ἡ ἀνοίξασα αὐτῷ τὰς πύλας τῶν Μεδιολάνων, κατέστησεν αὐτὸν οὐ μόνον τὸν ἱπποτικώτατον τῶν βασιλέων, καὶ τὸν διαιτητὴν τῆς Εὐρώπης, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ἀλλὰ μικροῦ δεῖν καὶ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας. Τοσοῦτον δὲ θαυμασμὸν ὁ δεκαπενταετῆς τότε καὶ ὅλως ἀφανὴς Κάρλος ὑπεκρίνετο πρὸς τὸν Φραγκίσκον, ὥστε ἐπέστελλεν αὐτῷ, οὐχὶ ὡς ἀδελφὸς ἀδελφῷ, κατὰ τὴν ἐθιμοτυπίαν τῶν βασιλέων, ἀλλ' ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα. Ὅτε δὲ καὶ οὗτος ἐκήρυξεν ἑαυτὸν μνηστῆρα τοῦ χρεούμετος τῆς Αὐτοκρατορίας θρόνου, ἤγγειλε τοῦτο τῷ ἀντιπάλῳ Φραγκίσκῳ μεθ' ὑποκριτικῶν ἐκδηλώσεων υἱικοῦ σεβασμοῦ, δεικνύων ἕκτοτε τὴν βαθεΐαν

ἐκείνην προσποίησιν, ἥτις ἐμελλε νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὸν καθ'ἅπαντα τὸν βίον, καὶ ἥτις εἶναι «ἐκ τῶν πολυτίμων τοῦ στέμματος λίθων», κατὰ τὸν "Αγγλον Χαλιφάξ. Ἄλλ' ὁ τῆς Γαλλίας βασιλεὺς ἀπεκρίνατο τῷ Καρόλῳ μετὰ τῆς εὐγενοῦς ἐκείνης παρρησίας, ἥτις ἦν ἐμφυτος αὐτῷ. «Ἄς θεωρήσωμεν ἑαυτούς, ἔλεγεν, ὡς δύο φίλους διώκοντας τὴν εὐνοίαν τῆς αὐτῆς ἐρωμένης, καὶ ἕκαστος ἡμῶν ἃς ὑποσχεθῇ νὰ σεβασθῇ τὰ δικαιώματα τοῦ μᾶλλον εὐτυχοῦς.» Ὁ Βυρρὼν εἶπε : «*Le style c'est l'homme,*» ἡ δὲ ἀνωτέρω ἀπάντησις εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Φραγκίσκος· τοσούτῳ αὕτῃ θαυμασίως ἀπεικονίζει τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρός, ἐπιζητοῦντος ποιητικὰς ἐρωτος παραβολὰς καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἀναλγήτῳ πολιτικῇ, τῇ ἐστερημένη αἰσθημάτων, ὡς ἐλέγχῃ. Ἡγεμὼν δὲ τοιοῦτος δυσκόλως θὰ ἔστεργε ν' ἀνταλλάξῃ τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ καλλιτεχνον τῆς Ῥώμης λατρείαν πρὸς τὴν αὐστηράν τῆς Γενεύης διδασκαλίαν, τὴν οὐδὲν εὐμουσον καὶ καλλιτεχνικὸν παρέχουσαν. Ἄλλως, δὲν ἦτο πάντοτε καὶ ἐλεύθερος ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ. Ἡ Ἰταλία, ἀπὸ Ὁθωνος τοῦ Α' μέχρι Ναπολέοντος τοῦ Μεγάλου, ἀπέβη ἀείποτε ὀλεθρία τῇ Γερμανίᾳ τε καὶ Γαλλίᾳ, μῆλον ἔριδος καταστάσα μετὰ τὸν Γερμανῶν αὐτοκρατόρων καὶ Γάλλων βασιλέων. Τὸ δὲ δουκάτον τῶν Μεδιολάνων ἢ τὸ «*Milanais*» κατὰ Γάλλους, ἐγένετο ὁ κακὸς τοῦ Φραγκίσκου δαίμων, διότι ἡ πρὸς ἀνάγκησιν αὐτοῦ ἀπόπειρα ¹

¹ Τὸ δουκάτον τῶν Μεδιολάνων, ὅπερ κατεῖχεν ὁ οἶκος τῶν Βισκόντι, καὶ ἐσφαιρίσθη εἰτα ὁ τῶν Σφόρτσα, κατεκτήθη τὸ πρῶτον (1499) ὑπὸ Λουδοβίκου τοῦ IB, διεκδικούντος ἐπ' αὐτοῦ κληρονομικὰ δικαιώματα, λίαν ἡμῶς ἀμφίβολα, ὅτι μία τῶν προμητόρων αὐτοῦ ἦτο ἀδελφὴ ἐνὸς Βισκόντι, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ αὐτὸ πέραν τοῦ 1512. Φραγκίσκος δὲ ὁ τοῦ Λουδοβίκου διάδοχος, κατέκτησεν αὐτὸ τῷ 1515, ὡς προσέλεχθη, ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν κατάκτησιν· ἀνωτέρω δὲ πρόκειται περὶ νέας πρὸς ἀνάγκησιν τοῦ δουκάτου ἐκστρατείας.

οὐ μόνον ἤγαγεν αὐτὸν αἰχμάλωτον εἰς Μαδρίτην, ἀλλὰ καὶ ἐγέννησε τὴν σφοδρὰν ἐκείνην μεταξὺ Φραγκίσκου καὶ Καρόλου ἀντιζηλίαν,¹ ἣτις ἐπὶ ἑπτὰ καὶ εἴκοσιν ἔτη, ἀπὸ τοῦ 1520 - 1547, ἐκράτει ἀνάστατον τὴν Εὐρώπην, καὶ δὲν ἔληξεν εἰμῇ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Φραγκίσκου, Ἑρρίκου τοῦ Β', μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου παραίτησιν τοῦ Καρόλου. Ἡ δὲ μακρὰ αὕτη ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς Γαλλίας πάλῃ, ῥυθμιζουσα τὰς θρησκευτικὰς τοῦ Φραγκίσκου πεποιθήσεις, ἐκάνονίξε τὴν πρὸς τοὺς Μεταρρυθμιστὰς πολιτείαν αὐτοῦ· τοῦτο δ' ἐξηγεῖ τὸ ἀντιφατικὸν αὐτῆς. Καὶ ἐν μὲν τῇ Βέρνῃ καὶ τῇ Γενεύῃ ἦσαν οὗτοι φίλοι, καὶ ὑπεστήριζεν αὐτοὺς κατὰ τῆς καθολικῆς Σαβαυδίας·² ἐν δὲ τῇ Γαλλίᾳ ἦσαν αἰρετικοί, «διὸ καὶ ἔκαίεν αὐτοὺς ἀνὰ δωδεκάδας, καθείργεν ἀνὰ ἑκατοστύας, καὶ ἐξώριζεν ἀνὰ χιλιάδας», ὡς ἐπὶ λέξει λέγει ὁ Μεξερσί. *Παράδειγμα εὐσεβείας*, ἐπιγράφει ὁ Ἰησουΐτης Δανιὴλ ἐπὶ τῆς περισελίδος τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, ὁμιλῶν περὶ τῶν πυρῶν ἐκείνων, αἵτινες τῷ 1535 θαμνεῖα ἐκκρίνοντο ἐν μέσοις Παρισίοις. Ἡ δ' εὐσέβεια αὕτη συνίστατο εἰς τὴν ἀνάρτησιν τοῦ θύματος ἐπὶ ὑψηλῆς ἀγχόνης, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐπανειλημμένην κατάρριψιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς πυρᾶς.³ Συγχρόνως δὲ ὁ Χριστιανικώτατος βασιλεὺς ἦτο σύμμαχος τῶν αἰρετικῶν τῆς Γερμανίας ἡγεμόνων, πρὸς οὓς ἐπειρᾶτο νὰ κολάσῃ τὸ ἀπάνθρωπον τῶν πυρῶν, λέγων πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι δὲν ὑπῆρχον Γερμανοὶ μεταξὺ τῶν καέντων!⁴ Τοσούτῳ δὲ ὁ πρωτότοκος τῆς Ἐκκλησίας υἱὸς ἐσεμνύνετο ἐπὶ τῇ αἰρετικῇ ἐκείνῃ συμμαχίᾳ, ὥστε ζητήσας παρὰ τοῦ Συνεδρίου (Parlement) τῶν Παρισίων, ἔλαβε τὸν τίτλον *Προστάτης τῆς*

¹ "Ope Mignet : Rivalité de Charles V et de François I.

² Villers : « Essai sur l'Esprit et la Réformation de Luther », pag. 485. Paris 1820.

³ Voltaire, « Essai » ch. CXXV.

⁴ Voltaire, αὐτόθι.

γερμανικῆς ἐλευθερίας, ὃν καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἐχάραττε,¹ λησμονῶν ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἐταύτιζον τὴν ἐλευθερίαν μετὰ τῆς Μεταρρυθμίσεως. Προέβη δὲ καὶ περαιτέρω, συμμαχήσας καὶ μετ' αὐτῶν ἔτι τῶν ἀπίστων (1542), ὥς ἐκάλουν τότε τοὺς Τούρκους, οὓς ὁ Κάρολος ἐπολέμει, — διὸ καὶ ἡ Δίαιτα τῆς Αὐτοκρατορίας ἀνεκήρυξεν ἐπισήμως αὐτὸν ἐπίορκον καὶ ἀρνησίθρησκον —, ἐπαγόμενος πρὸς δικαιολογίαν ὅτι «ὅταν οἱ λύκοι εἰσέρχωνται εἰς τὴν μάνδραν, οὐδὲν κακὸν ὁ ποιμὴν νὰ μεταχειρισθῇ κύνας». Τίνες δὲ οἱ λύκοι καὶ τίνες οἱ κύνες, εὐκόλως ἐννοεῖ ὁ ἀναγνώστης.

Ἀναντίρρητον ὅμως ὅτι ἐν ταῖς στιγμαῖς τῆς σχολῆς αὐτοῦ, ὅτε δὲν ἐσυλλογίζετο τὸν Κάρολον ἢ τὴν Ἀρτεμιν τοῦ Ποατιέ, πλέον ἢ ἅπαξ ἔστρεψεν εὖνουν τὸ βλέμμα πρὸς τὴν Μεταρρύθμισιν, ἀλλ' ἐφοβήθη. Ἡμέραν τινὰ τοῦ ἔτους 1531, ἀφορμὰς ἔχων κατὰ τοῦ πάπα Κλήμεντος τοῦ Ζ', ἠπειλεῖ τὸν ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ, ὑποδεικνύων τὸ παράδειγμα Ἑρρίκου τοῦ Η' τῆς Ἀγγλίας, ὅστις εἶχεν ἀποσπασθῇ τῆς Ῥώμης, δυσαρεστηθεὶς πρὸς τὸν Κλήμεντα, ἀλλ' ὁ Νούντσιος ἀπήντησε ψυχρῶς : «Μεγαλειότατε, ὑμεῖς θὰ εἴσθε ὁ πρῶτος μετаноῶν· νέα τις θρησκεία εἰσαγομένῃ παρὰ τινι λαῷ θὰ ἐπιφέρῃ βραδύτερον καὶ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ἡγεμόνος».² Ὁ Φραγκίσκος ἠδύνατο νὰ παρατηρήσῃ αὐτῷ ὅτι οὔτε Ἑρρίκος ὁ Η', οὔτε Γουστάβος ὁ Βάζας, οὔτε Χριστιανὸς ὁ Γ', οὐδεὶς τέλος τῶν Σαξόνων ἡγεμόνων ἐξεθρονίσθη, τὴν Μεταρρύθμισιν παραδεξάμενος. Ἡδύνατο μάλιστα νὰ προσθέσῃ ὅτι μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχον παραδείγματα ἐν τῇ χριστιανικῇ Εὐρώπῃ βασι-

¹ Villers, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 185, ἐν σημ.

² Hénault : «Nouvel Abrégé chronologique de l'histoire de France», ἔτος 1534.

λέων ἐκ τοῦ θρόνου ἐκδιωχθέντων, πλὴν ὧσων αὐτῇ αὕτῃ ἡ φιλόδοξος Ῥώμη εἶχεν ἀφορίσει, θέσει εἰς ἀπαγόρευσιν ἢ κηρύξει ἐκπτώτους. Ἀλλ' οἱ λόγοι ἐκεῖνοι, οὓς οἱ Καθολικοὶ ἐντέχνως διέδιδον καὶ τότε καὶ βραδύτερον, ἵνα καταστήσωσι μισητὰ παρὰ τοῖς ἡγεμόσι τὰ νέα δόγματα, ἐνεποιήσαν, ὡς φαίνεται, μεγάλην αἴσθησιν παρὰ τῷ βασιλεῖ· διότι, καθὰ ὁ Βραντῶμ ἀναφέρει, ἄλλην τινὰ ἡμέραν, διέφυγεν αὐτῷ ἡ σκέψις αὕτη, «ὅτι ὁ νεωτερισμὸς ἐκεῖνος ἔτεινεν εἰς τὴν καθόλου καταστροφὴν τῆς μοναρχίας, θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης».

Ἐν τούτοις, μεθ' ὅλα ταῦτα, ὑπῆρξε στιγμὴ, καθ' ἣν ἡ ἐπιτυχία τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐφαίνετο βεβαία, ὡς ἐκ τῶν ἀόκνων προσπαθειῶν τῆς Μαργαρίτας, ἐργαζομένης οὐχὶ ἐν πνεύματι προσηλυτισμοῦ, ἀλλ' ἵνα ἐμπνεύσῃ τῷ Φραγκίσκῳ αἰσθημάτων ἀνοχῆς, ἢ ὡς λέγει σύγχρονος συγγραφεὺς : «*à petits coups, elle tâchait d'enfoncer dans son âme quelque pitié des luthériens*».¹ Οὕτως ἔπεισεν αὐτὸν ν' ἀκούσῃ σοφῶν τινων θεολόγων, οὓς αὕτη μετεκαλέσατο εἰς Γαλλίαν, ἵν' ἀποδείξῃ ὅτι ἦτο δυνατὴ ἡ τοῦ δόγματος ἐκκαθάρισις ἀνευ ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ὁ βασιλεὺς ἀκροᾷται τῶν θεολόγων, ἀλλὰ προκατειλημμένος ὢν καὶ θέλων νὰ δείξῃ πόσον ὀλίγον εἶχεν πεισθεῖ τῇ εὐγλωττίᾳ τούτων, διατάσσει τὴν κράτησιν αὐτῶν, καὶ δὲν ἀπολύει, εἰ μὴ τῇ ὑποσχέσει τῆς Μαργαρίτας, ὅτι θὰ μείνῃ τοῦ λοιποῦ πιστὴ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν διδασκαλίαν. Καὶ οὕτω μὲν ὁ ἐν τῷ «*Musée des Protestants célèbres*» τὴν Μαργαρίταν βιογραφήσας, ὁ καθολικὸς ὅμως τοῦ Καλβινισμοῦ ἱστοριογράφος Μαιμβοῦργος ἄλλως πως ἀφηγεῖται τὸ πρᾶγμα. Κατ' αὐτὸν ἐπρόκειτο οὐχὶ περὶ θεολόγων, θύραθεν ὑπὸ

¹ Florimond de Rémond ἐν «*Musée des Protestants célèbres,*» tom. II, I part., βίῳ «*Marguerite de Valois,*», pag. 147.

τῆς Μαργαρίτας προσκληθέντων, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐφημερίου τοῦ ἐν Παρισίοις Ἀγίου Εὐσταθίου, καλουμένου Κώκ (Cocq), ὅστις τοσούτῳ ἐπιτυχῶς ἐκέρυττεν, ὥστε εἶχε καταστῆ δημοτικός. Ὁ Κώκ ἵνα κάλλιον σαγηνεύσῃ τὰ πλήθη, ὑπεκρίνετο τὸν πιστὸν Καθολικόν, διὸ καὶ κατηγόρει συνεχῶς τοῦ Λουθήρου, ὡς γεννήσαντος σχίσμα μετὰ τῆς Ῥώμης, ἀφ' ἧς οὐδέποτε, ἔλεγεν, ὀφείλον νὰ χωρισθῶσι, πράγματι ὁμῶς ἐκέρυττε κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς Μεταρρυθμίσεως. Ἐν τινι δὲ τούτου διδασχῇ παρέστη σὺν τῇ Αὐλῇ ἀπάσῃ καὶ ὁ Φραγκῖσκος, ὑπὸ τῆς Μαργαρίτας πειθεις, ὁ δὲ Κώκ, γινώσκων τὴν μέλλουσαν νὰ γίνῃ αὐτῷ τιμὴν, παρεσκεύασε λόγον στρεφόμενον περὶ τὸ τῆς Εὐχαριστίας ἱερὸν μυστήριον, εἰς ὃπερ ἐφήρμωσε, — λίαν ἀκαταλλήλως ὁμῶς, κατὰ τὸν Μαιμβούργον, — τὸ ὠραῖον τοῦτο τοῦ Παύλου ἐδάφιον.¹ *Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὐ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος.* Ἡ ἔννοια ἦτο φανερά, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ ἔστιν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σβίίγλε καὶ ἄλλων πρὸ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκαλύπτετο τοσούτῳ τεχνικέντως διὰ τῶν λόγων τοῦ Παύλου, ὥστε ὁ Φραγκῖσκος οὐδὲν τὸ αἰρετικὸν διείδεν ἐν αὐτῇ. Ἡμέρας τινὰς βραδύτερον, τῇ εἰσηγήσει πάντοτε τῆς Μαργαρίτας, ὁ βασιλεὺς μετεπέμψατο τὸν ἱεροκέρυκα εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἡ δὲ συνδιάλεξις ἦν μετ' αὐτοῦ ἔσχεν ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε, κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τούτου τοῦ Μαιμβούργου, «ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἐνόμιζε τὸν Κώκ καλὸν Καθολικὸν καὶ ἄνδρα ἱκανώτατον, πρὸς τούτοις δὲ δὲν ἤξευρε καὶ ἀρχοῦντα ἵνα διακρίνῃ τοὺς πονηροὺς τοῦ ἱεροκέρυκος λόγους, ἐφάνη τεταραγμένος καὶ ὡς ἀμφιβάλλων τί ὀφείλῃ νὰ πιστεύῃ».² Οὐδὲν ὁμῶς ὁ Μαιμβούργος λέγει περὶ καθεύξεως θεολόγων, τοῦναντίον

¹ Πρὸς Κολοσ Γ', 4.

² Maimbourg, ἐνθ' ἀνωτ. βιβλ. Α', σελ. 32—38.

μάλιστα προστίθουσιν ὅτι ὁ καρδινάλιος Λοθαριγγίας, ἀδελφὸς τοῦ Κλαυδίου, δουκὸς τῆς Γκίζης, καὶ ὁ καρδινάλιος Τούρνου (Tournon), ἐπίσκοπος Λουγδούνου, μαθόντες τὰ ὑπὲρ τῆς νέας διδασκαλίας ἐν τῇ Αὐλῇ τεκταινόμενα, ἐξεῦρον τρόπον, ὅπως ἄρωςιν ἐκ τοῦ μέσου τὴν πέτρην τοῦ σκανδάλου, φωτίζοντες τὸν ἱεροκέρυκα καὶ πείθοντες αὐτὸν ν' ἀπαρνηθῇ δημοσίᾳ τὴν πλάνην αὐτοῦ.

Οὕτως ἡ ἀπόπειρα αὕτη τῆς Μαργαρίτας ἐματαιώθη, ἀλλ' ἔτοιμος πάντοτε εἰς τὸν ἀγῶνα ἐπαναλαμβάνει τὰς ἐνεργείας, καὶ ὁ Φραγκίσκος συγκατατίθεται ν' ἀκούσῃ δεινοῦ τινος θεολόγου, ὅστις πολλοὺς ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γαλλίᾳ εἶχε προσηλυτίσει, διὸ καὶ καθείρχθη, ἀλλὰ καὶ ταχέως ἀπῆλ-
λάγη τῇ μεσιτείᾳ αὐτῆς. Ἦτο δὲ αὗτος ὁ Ἀνδρέας Μελάγχθων, ἀδελφὸς τοῦ ἐπιφανοῦς Μεταρρυσμιστοῦ Φιλίππου, ἀλλὰ καὶ τὸ σχέδιον τοῦτο ἐναυάγησε τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ πολυτρόπου καρδινάλιου Τούρνου.¹ Ἀποπειρᾶται ἐκ νέου, καὶ τὴν φορὰν ταύτην ἡ ἐπιτυχία φαίνεται μέλλουσα νὰ στέψῃ τοὺς ἀγῶνας τῆς Μαργαρίτας. Ὁ βασιλεὺς πείθεται νὰ γράψῃ πρὸς τὸν Φίλιππον Μελάγχθωνα, οὗ τὴν ἐξοχὸν παιδείαν καὶ τὰς πολλὰς ἀρετὰς τιμῶσιν ἐξ ἴσου Καθολικοὶ καὶ Μεταρρυσμισταί, καὶ γράφει προσκαλῶν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Γαλλίαν, ἵνα τῇ συμπράξῃ τῶν θεολόγων τῆς Σορβόνης ἐπιτευχθῇ ἡ ποθητὴ τῆς Ἐκκλησίας εἰρήνη.² Ἡ ἐπιστολὴ, ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ βασιλέως γραφεῖσα, καὶ λίαν περιποιητικῇ τὴν ἔκφρασιν, ἀποστέλλεται μετ' ἐπισημότητος ὑπὸ εὐπατρίδου κομιζομένη.³ Συγχρόνως δὲ ὁ Φραγκίσκος ἐντέλλεται τῷ πρεσβευτῇ αὐτοῦ Γουλλιέλμῳ du Bel-

¹ «Musée», ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 446.

² Maimbourg, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', βιβλ. Α', σελ. 38—40. «Musée», ἐνθ' ἄνωτ.

³ Ἡ περιώνυμος αὕτη ἐπιστολὴ (Epist. Francis. Reg. ad Phil. Melan.) εὔρηται παρὰ Florimond de Remond, βιβλ. Ε', κεφ. Δ'.

lay-de-Langey, — τοῦτο δὲ σπουδαιότερον ἢ τὸ τῆς ἐπιστολῆς περιεχόμενον, — νὰ γνωρίσῃ εἰς τὸν Μελάγχθωνα, τὸν Ποντάνον, τὸν Στούρμιον καὶ ἄλλους διαπρεπεῖς θεολόγους τῶν ἐν τῇ Ἑνώσει τῆς Σμαλκάλδης συνηγμένων Γερμανῶν ἡγεμόνων, ὅτι οὐδόλως ἐδίσταζε ν' ἀσπασθῇ τὴν διδασκαλίαν, ἣν ὁ πρῶτος τούτων ἐξέθηκεν ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ «*Loci communes theologici*». Πρὸς τούτοις ὅτι εἶχεν ὡς ἐκεῖνος (ὁ Μελάγχθων) ἀμφιβολίας περὶ τοῦ Καθαρηρίου, ὅτι δὲν ἀνεγνώριζε τῷ Πάπα ἄλλα πρωτεῖα, πλὴν τῶν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων δημιουργηθέντων αὐτῷ, ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἐλαττώσῃ τὰς καταχρήσεις τῶν μοναχικῶν ταγμάτων, καὶ νὰ παραδεχθῇ ἐν τῷ κλήρῳ τοὺς ἐγγάμους ἱερεῖς καί, τέλος, ὅτι ἤθελε ζητήσῃ παρὰ τοῦ Πάπα — ἦτο δὲ τότε Παῦλος ὁ Γ' — τὴν ἄδειαν, ὅπως οἱ ὑπήκοοι αὐτοῦ μεταλαμβάνωσι κατὰ τὰ δύο εἶδη¹ (*sous les deux espèces*) ἤτοι ἐξ ἄρτου καὶ οἴνου.

Καὶ οὕτω μὲν ἐσκέπτετο Φραγκίσκος ὁ Α' κατὰ τὸ 1535, δυστυχῶς ὅμως ὁ Μελάγχθων δὲν μετέβη εἰς Γαλλίαν, τοῦ Ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας μὴ ἐπιτρέψαντος τοῦτο, καὶ γράψαντος τῷ Φραγκίσκῳ, ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν ἄρνησιν. Συγχρόνως δὲ ὁ καρδινάλιος Τούρνου, ὁ κακὸς τῆς Μαργαρίτας δαίμων, διέστρεψε τὰς καλὰς τοῦ Φραγκίσκου διαθέσεις, λίαν ἐπιτηδείως εἰς τοῦτο πολιτευθεὶς, καθὰ διηγεῖται ὁ Ἰησουΐτης Μαιμβούργος. Ἡμέραν τινὰ ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν βασιλέα κρατῶν βιβλίον ἠνεωγμένον, καὶ ἀναγινώσκων αὐτὸ μετὰ προσοχῆς. Ὁ Φραγκίσκος ἐπὶ τῇ καινοτομίᾳ ταύτῃ ἐκπλαγείς, αὐτὸν βιβλίον, εἶπεν, ἀναγινώσκετε, κύριε καρδινάλιε ; — «*Πράγματι, Μεγαλειότατε, ἀξιόλογον βιβλίον, διότι εἶναι τὸ βιβλίον ἐνὸς τῶν*

¹ Comment. Sleidan. lib. IX, ἐν «*Musée*», ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 448. σημ. 2. — De Potter : «*L'Esprit de l'Eglise*», tom. VII, part. I, lib. V, pag. 79—80.

ΦΙΛΗΠΠΟΣ ΜΕΛΑΓΧΘΩΝ

πρώτων τῆς Γαλλίας ἀποστόλων, τοῦ ἐνδόξου μάρτυρος ἁγίου Εἰρηναίου, ὅστις διώκησε, κατὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα, τὴν ἐκκλησίαν μου τοῦ Λουγδούνου, καὶ ὃν οἱ πλείστοι τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ σφοωτέρων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων ἔσβηον ὡς διδάσκαλον αὐτῶν. Καὶ ἀνεγίνωσκον ἀκριβῶς τὸ ὥραϊον ἐκεῖνο χωρίον τοῦ τρίτου αὐτοῦ βιβλίου, ἐν ᾧ λέγει ὅτι ἤκουσε παρὰ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἁγίου Πολυκάρπου, μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ὅτι ὁ θεὸς οὗτος ἀπόστολος, καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ δημόσια λουτρά, καὶ ἔμαθεν ὅτι εὐρίσκεται ἐν αὐτοῖς ὁ αἰρεσιάρχης Κερίνθιος, δρομαίως ἀπεχώρησε λέγων μετὰ σπουδῆς πρὸς τοὺς συνοδευόντας αὐτῷ μαθητάς, φύγωμεν ἐν τεύθει, ἀγαπητά μου τέκνα, καὶ φύγωμεν τὸ ταχύτερον, φύγω μὴ ἀπολεσθῶμεν σὺν τῷ ἐχθρῷ τούτῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· τόσῳ οἱ ἀπόστολοι ἀπετροπιάζοντο τοὺς αἰρετικούς». ¹ Καὶ ὁ πολύτροπος καρδινάλιος, ἐκ τοῦ ἀσεβοῦς καὶ αἰρετικοῦ Κερινθίου ὀρμώμενος, προσέβαλλεν ἐρρωμένως τὸν ἐχθρόν, λέγων τῷ βασιλεῖ ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς λύπης ἤκουσε τὴν εἰς Γαλλίαν πρόσκλησιν τοῦ μᾶλλον ἀφωσιωμένου τῶν μαθητῶν τοῦ αἰρεσιάρχου Λουθήρου, ἀγρίου καὶ ἀμειλικτοῦ διώκτου τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τόσα ἐπεσώρευε κατ' αὐτοῦ ἀσεβείας ἐπίθετα, καὶ τόσα ἀνέπτυσεν ἐπιχειρήματα θεῖα, ἐπίγεια καὶ καταχθόνια, ὥστε ὁ καλὸς Φραγκίσκος, ὁ μὴ φοβούμενος τὸν πόλεμον, ἐφοβήθη μικρόν τι τὸν Διάβολον. Ὁ βασιλεὺς ὠρκίσθη νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὰ δόγματα τῆς Ῥώμης, καὶ νὰ καταδιώξῃ τοὺς αἰρετικούς μετὰ πάσης τῆς ἀσστηρότητος τῶν διατάξεων. ²

Τὴν φράσιν ταύτην ὁ μάρτυς ἐπίσκοπος Λουγδούνου, ἅγιος Εἰρηναῖος, οὐδόλως ἐφάνη φερώνυμος, τὸν πόλεμον καὶ οὐχὶ τὴν εἰρήνην μεταξὺ λειτουργίας καὶ κηρύγματος ἀκουσίως

¹ Maimbourg, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 40.

² Maimbourg, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 40—44.

καὶ παρὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπενεγκών. Ἄν δὲ πιστεύσωμεν κατὰ γράμμα τὸν Μαιμβούργον, οἱ λόγοι τοῦ καρδινάλιου τοσούτῳ ἐπὶ τοῦ βασιλέως ἐπενήργησαν, ὥστε ἀμέσως ἀνεκάλεσε τὴν τοῦ Μελάγχθωνος πρόσκλησιν, τοῦθ' ὅπερ δὲν φαίνεται πολὺ πιθανόν. Ἀναντίρρητον ὁμῶς εἶναι ὅτι ἔκτοτε ὁ ἄστατος Φραγκίσκος ἔμεινε πιστὸς εἰς τοὺς ὅρκους αὐτοῦ, ἀναμφίλεκτον εὐσεβείας παράδειγμα παρὰσχών. Τὸ αὐτὸ ἐκείνο ἔτος, καθ' ὃ ἐπέστελλε πρὸς τὸν διάσημον Γερμανὸν Μεταρρυθμιστὴν, ἡ ἀφροσύνη τῶν ἐν Παρισίοις Λουθηριανῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν λεγομένων «*Sacramentaires*», ἤτοι τῶν ἀρνούμενων τὴν ἐν τῷ ἱερῷ μυστηρίῳ τῆς Εὐχαριστίας μετουσίωσιν, ἣν πρεσβεύει ἡ τε Ἀνατολικὴ καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, προὐκάλεσεν ἀγρίας τῶν Καθολικῶν ἀντεκδικήσεις. Πρωτῶν τινὰ ἅπασαι τῆς πόλεως αἱ γωνίαι καὶ αἱ θύραι τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ Λούβρου, καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ βασιλικά δώματα τοῦ Φραγκίσκου, εἰς Βλοᾶ τότε ἀπουσιάζοντος, εὐρέθησαν φέροντα προσκεκολλημέναις προκηρύξεις, ἐν ἑλβετῖᾳ ἐκτυπωθείσας, αἵτινες οὐ μόνον ἐξύβριζον καὶ ἠπειλοῦν τὸν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας φρικωδῶς ἐβλασφήμουν, διὸ καί, ὡς εἰκός, ἡ τῶν Καθολικῶν ἀγανάκτησις δὲν εἶχε πλέον ὅρια. Ἐπανελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς διέταξεν εὐθύς, διήκην ἐξιλαστικῆς θυσίας, πάνδημον καὶ εὐσεβεστάτην πρὸς τιμὴν τῆς πολιούχου ἁγίας Γενευιεύας λιτανείαν, ἣν ἄσκηπῆς καὶ κρατῶν λαμπάδα μετὰ κατανύξεως συνώδευεν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ πάντων τῶν πριγκίπων, τῶν μεγάλων τοῦ στέμματος λειτουργῶν, τῶν καρδινάλιων, τῶν ἐπισκόπων, τῶν ξένων πρεσβυτέρων, ὑπὸ πάσης τῆς Αὐλῆς καὶ τῆς πόλεως, τῶν πάντων λαμπαδηφορούντων καὶ βαδιζόντων ἀνά δύω, ἐν μέσῳ βαθυτάτης σιγῆς, ὑπὸ τῶν ψαλμωδιῶν καὶ τῶν ἤχων τῆς μουσικῆς διακοπτομένης. Μετὰ δὲ τὴν λιτανείαν «*la plus majestueuse et la plus dévote que l'on*

vit jamais dans Paris», ὁ βασιλεὺς μετέβη ἐν πληθούσῃ συνοδίᾳ εἰς τὸ ἐπισκοπεῖον, ἔνθα ἐξεφώνησε σφοδρότατον, ἀλλὰ καὶ εὐσεβέστατον κατὰ τῶν αἵρετικῶν λόγον. Εἶτα, περὶ τὸ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας, Φραγκίσκος ὁ Α', ὁ πατὴρ τῶν γραμμάτων, παρίστατο μετ' ἄκρας εὐλαθείας, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀναλγησίας εἰς τὴν πυρὰν ἐξ ταλαιπώρων Μεταρρυθμιστῶν ἐκ τῶν ἐνόχων, οὓς ὠρυόμενοι οἱ Παρισῖνοι τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου ἐκτελοῦντες, ἔκαιον μετ' ἀπανθρώπου βραδύτητος, «à petit feu selon la rigueur qu'on exerçait contre eux en ce temps,» ὡς λέγει ἀπαθῶς ὁ εὐσεβὴς Μαριβούργος,¹ Ὁ Βραντώμ ὁμῶς, ἀναφέρων τὴν φρικώδη ταύτην παινὴν τῆς θρησκευτικῆς σκληρότητος, ὁμολογεῖ ὅτι Φραγκίσκος ὁ Α' «ἐδείχθη πως ἄγαν αὐστηρὸς, καταδικάζων εἰς τὴν πυρὰν αἵρετικούς». Παρατηρεῖ δὲ περὶ τοῦ Φραγκίσκου καὶ τῶν Μεταρρυθμιστῶν, ὅ,τι καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν, τὸ ἀντιφατικὸν τῆς πρὸς αὐτοὺς πολιτείας τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, οὗ παυομένου νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς Διαμαρτυρομένους τῆς Γερμανίας ἡγεμόνας κατὰ τῶν καθολικῶν δυνάμεων τοῦ αὐτοκράτορος αὐτῶν (Καρόλου τοῦ Ε'), ἀλλ' οὐδεμίαν δίδωσι τῆς ἀντιφάσεως ἐξήγησιν, εἰ μὴ μόνον ὅτι «οἱ μεγάλοι οὗτοι βασιλεῖς πολιτεύονται κατ' ἀρέσκειαν.»²

Ἀφήσωμεν τὸν Φραγκίσκον ἐξακολουθοῦντα ν' ἀνάπτῃ εὐσεβεῖς ἐν Παρισίοις πυράς, καὶ στρέψωμεν ἄλλαχοῦ τὸ βλέμμα, μακρὰν τῆς βδελυρᾶς ταύτης θέας. Ζητήσωμεν συμπαθῇ τινα μορφήν, ἄγγελον παρήγορον ἐν μέσῳ τόσων δακρύων καὶ συμφορῶν· ἀκούσωμεν παλμὸν ἀνθρωπίνης καρδίας, ἐν τῷ μέσῳ τόσων ὠρυομένων θηρίων. Ὁ δὲ ἄγγελος

¹ "Ενθ' ἄνωτ. τόμ. Α', βιβλ. Α', σελ. 44—50 (ἔτος 1534 κα 1535). De Potter, ἐνθ' ἄνωτ., tom. VII, part. II, liv. VI, pag 188 (ἔτος 1534).

² Brantôme : «Marguerite de valois». disc. VI.

οὗτος εἶναι ἡ ἀγαθὴ ἐκείνη Μαργαρίτα, ἥτις πολλάκις ἐγένετο τῷ πεφιλημένῳ αὐτῆς ἀδελφῷ σύμβουλος, ὑπουργός, πρεσβευτής, σωτὴρ δὲ κατὰ τὴν ἐν Μαδρίτῃ αἰχμαλωσίαν αὐτοῦ, τὴν λύτρωσιν μετ' ἄκρας εὐτολμίας, σπανίας γυναικί, πρὸς τοὺς συμβούλους Καρόλου τοῦ Ε' διαπραγματευθεῖσα. Ὁ Φραγκῖσκος ὡμολόγει ὅτι πολλὰς καὶ σπουδαίας παρέσχεν αὐτῷ ὑπηρεσίας ἡ τῶν πραγμάτων ἀκριβὴς γνῶσις καὶ ὁ πρὸς τὰς διαπραγματεύσεις ἐμφυτος νοὺς τῆς Μαργαρίτας. Κάρολος δὲ ὁ Ε', ὅστις εἶχε ποτε ζητήσῃ αὐτὴν εἰς γάμον, ἔλεγε «δὲν εἶναι γυνή, ἀλλὰ θαῦμα τῆς φύσεως». Συνενοῦσα πρὸς τὸ γλυκὺ τῆς ὀφείας τοῦ πνεύματος τὰς χάριτας, καὶ λαλοῦσα σὺν τῇ λατινικῇ πάσας σχεδὸν τὰς νεωτέρας γλώσσας, ἐν αἷς καὶ τὴν ἰσπανικὴν, κατέθελξε τὴν αὐλὴν τοῦ Καρόλου, ὑπόδειγμα μουσοτραפוῦς ἀγωγῆς γενομένη.

Ἐκ τῶν ὠραιότερων σελίδων τοῦ ἐν οἴκῳ βίου τοῦ Φραγκίσκου εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ ἀμοιβαία ἐκείνη ἀγάπη, ἡ συνδέσσα μέχρι τελευτῆς τὴν Λουίζαν, τὸν Φραγκῖσκον καὶ τὴν Μαργαρίταν, τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα. Οὐδὲν οὐδέποτε διατάραιξε τὸ παράπαν τὴν ἁρμονίαν τῆς πεφιλημένης ἐκείνης τριάδος,¹ ὡς οἱ σύγχρονοι ἐκάλουν αὐτούς, καὶ ὡς αὐτοὶ οὗτοι ἐκαλοῦντο. Ἐν τινι ἐπιστολῇ² ἦν ἡ μήτηρ καὶ ἡ θυγάτηρ ἔγραφον ὁμοῦ πρὸς τὸν ἐν Μαδρίτῃ αἰχμαλωτον υἱὸν καὶ ἀδελφόν, ἔλεγον αὐτῷ: «Ἐπειδὴ ὁ Πλάστης ἠδούκησεν, ὥστε ἡ ἡμετέρα τριάς (*notre trinité*) νὰ ᾗ πάντοτε ἡνωμένη, αἱ δύο σὲ ἱκετεύομεν, ὅπως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἡ περμπομένη πρὸς σέ, ὅστις εἶσαι ὁ τρίτος, γίνῃ ἀσπαστὴ μετὰ τοιαύτης ἀγάπης, οἷας ἀνοικτῆς καρδίας προσφέρεται σοι». Ἡ δὲ Μαργαρίτα, ἐτοιμαζομένη

¹ Τὴν τριάδα ταύτην ἐξύμνησεν ὁ Μαρὼ καὶ ἡ Μαργαρίτα.

² Παρὰ Aimé Champolion-Figeac: «La Captivité de François Ier.»

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΑΒΙΝΟΣ

δείξη ὅτι, ὡς ἐκεῖνο στρέφεται πρὸς τὸν ἥλιον, οὕτω καὶ πάντες αὐτῆς οἱ διαλογισμοὶ ἐστρέφοντο πρὸς τὸν Θεόν.

Τὰς δὲ ὑγιεῖς ταύτας ἀρχὰς καὶ τὸ πεφωτισμένον αὐτῆς πνεῦμα ἀνεξιθρησκείας, ἐν χρόνοις διωγμῶν καὶ πυρῶν, ἐνεστάλαξεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Ἰωάννας δ' Ἀλβρέ, ἣν ἔσχεν ἐκ τοῦ βασιλέως τῆς Ναβάρρας, δευτέρου αὐτῆς συζύγου, καὶ ἣτις ἐγένετο μήτηρ Ἑρρίκου τοῦ Δ'.

Γεννηθεῖσα ἐν Ἀγκουλέμῃ τῇ 11 Ἀπριλίου 1493, καὶ μικρὸν ἐπιζήσασα πεφιλημένῳ ἀδελφῷ (1547), ἡ Μαργαρίτα κατέλιπε τῷ 1549 βίον ἄμεμπτον, ὃν διῆλθεν ἐν τῇ πρὸς τοὺς οἰκείους ἀφοσιώσει, τῇ προστασία καὶ τῇ καλλιέργειᾳ τῆς τέχνης καὶ τῶν γραμμάτων, καὶ τῇ ἐξασκήσει τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἡ τῆς Ναβάρρας βασίλισσα κατέδειξε πρὸς ἄλλοις μυρίοις ἐξόχοις παραδείγμασιν, ὅτι ἡ τοῦ πνεύματος ἀνάπτυξις παρὰ τῷ γυναικείῳ φύλῳ δύναται νὰ συμβαδίσῃ πρὸς τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἀρετῆς, παρὰ τὰ κοινῶς δοξαζόμενα, καὶ ἐν μέσῳ ἔτι Αὐλῆς ἐπὶ τρυφῇ καὶ ἐλευθέρῳ ἤθεσιν διακριθείσης, ὡς ἡ Φραγκίσκου τοῦ Α', ἐν ἣ καὶ ἡ Μαργαρίτα οὐ μικρὸν ἔζησε. Διὸ καὶ οἱ σύγχρονοι περιπαθῶς ἐτίμησαν τὴν μνήμην αὐτῆς, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν θρησκευμάτων τὴν ἡγεμονίδα βιογραφήσαντες. Ἀλλ' ἰσὼ βραχυχρόνιος καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ τῆς Μαργαρίτας ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ἡ τοῦ πολιτισμοῦ ιστορία οὐκ ὀλίγα ὀφείλει τῇ βασιλίσσει τῆς Ναβάρρας, κατ' ἰσχὴν δὲ τοῦτο : ὅτι ἀναχαιτίσασα ἐπὶ εἰκοσαετίαν τὴν ἑξῆς, καταστάσεως πραγμάτων, — εἰς ἣν ἰσως καὶ αὕτη μικρὸν συνετέλεσεν ἀναφανδὸν τοὺς καταδιωχομένους τῶν ταρρυθμιστῶν προσατεύουσα —, προεφύλαξε τὴν βασιλείαν Φραγκίσκου ἀπὸ βιαίου τινὸς κλονισμοῦ, ὅστις μεγάλως ἐδυσχεράνει τὸ ἀρχόμενον ἐν Γαλλίᾳ τῆς Ἀναγεννήσεως· διὸ καὶ ἐκλήθη ἡ Μαργαρίτα τῶν μαργαριτῶν.

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΤΟ ΜΟΝΑΚΡΙΒΟ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΟΣ

Ἀφιεροῦται τῇ βαρναλγεῖ χήρᾳ τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ

Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου.

Μιὰ μάνα ποῦχ' ἕναν υἱγιὸν, τῆς μίσεψε 'ς στὰ ξένα·
'Ολημερῆς μυρολογάει καὶ κλαίει πικραμένο,
«Καρδιά μου ἀνοίξε πικρὴ καὶ χεῖλι μαραμένο,
«Καὶ πὲς τραγοῦδι θλιβερὸ καὶ παραπονεμένο,
«Δὲν εἶναι ἄλλο πρὸ πικρὸ ἀπὸ τὰ μαῦρα ξένα,
«Ὅπου ἀποχωρίζονται τὰ πολυαγαπημένα·
«Ἐκεῖ 'ποῦ θὰ ξεχωριστῇ ἡ μάνα τὸ παιδί της,
«Βοτάν' ἡ γῆ φαρμακερὸ φυτρώνει μοναχὴ της·
'Ο Χάρος ὅπου τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ ὀδυνώδη,
Ποῦ γιὰ τὰ ξένα θλίβεται, Χάρο 'ς τὸ νοῦ δὲ βάνει,
Καὶ μιὰ ἀπ' τῆς φαρμακεραῖς σαῖταις του ἀρπάζει,
Καὶ γιὰ τῆς χήρας τὸν υἱγιὸν ἀσπλαχνα τὴν τοιμάζει.
Χρόνος πολὺς δὲν 'πέρασε ποῦ ὁ ξενητεμένος
Μεσ' 'ς τὸν ὄντα του κάθεται, βαρεῖα βαλαντωμένος,
Καὶ παραδέρνει ὁ δύστυχος, 'ς τὸ προσκεφάλι γέρνει·
Βαρεῦνε τὰ μεσάνυχτα, μὰ ὕπνος δὲν τον παίρνει·
"Ἐξω χειμῶνας ἔδερνε, καὶ 'ς τὰ βουνὰ χιονίζει·
'Ακούει τὰ δέντρα νὰ χτυπᾶν, ἀγέρας νὰ σφυρίζη,
'Ακούει ἀλόγου πάτημα, βροντᾶν τὰ πέταλά του,
Κάποιος χτυπάει τὴν πόρτα του καὶ τὰ παράθυρά του·
Ἐαφνίστ' ὁ νεῖος, σηκώνεται, τηράζει ὀλόγουρά του,
Ξέιον θωρεῖ πολεμιστὴ νὰ στέκεται ἔμπροστά του·
Φορεῖ λευκὸ πουκάμισο, καὶ δρέπανο κρατάει
Μὲ τὰ γυμνὰ τὰ χέργια του, 'ς τὴ γῆ δὲν ἀκουμπάει·
Σὰν ἀστραπὴ τὸ μάτι του, σὰν τὴ βρόντ' ἡ φωνὴ του,
Κρῦο καὶ πάγο σκόρπιζε ἀπ' τὴν ἀναπνοὴ του.

«Λεβέντη, καλησπέρα σου» τοῦ λέει καὶ ζυγώνει·
 ἘΤαράχτ' ὁ νεῖδς, τὰ μάτια του ἀπάνω του στηλώνει·
 «Ποιὸς εἶσαι σὺ καὶ τί ζητᾷς, πολεμιστῇ, ὑπὸ προστά μου!
 Ἄ'Επάγωγες τὸ αἷμά μου καὶ χάνω τὴ μιγιά μου!»
 Ἄ'Εμὲ μὲ λένε θεριστῇ καὶ ὅλη τὴ γῆ γυρίζω,
 Ἄ'Θερίζω νεῖά τα καὶ εὐμορφιαῖς καὶ κόσμο ξαφανίζω,
 Ἄ'Χωρίζω μάν' ἀπὸ παιδί, παίρνω καὶ δὲν ζετάζω,
 Ἄ'Χωρίζω πρωταντρόγυνα, μονάκριβο ἀρπάζω·
 Ἄ'Ακόμα δὲν με γνώρισες; μὲ λένε μαῦρο Χάρο·
 Ἄ'Τώρα γιὰ σένα κίνησα καὶ ἤρθα γιὰ νὰ σε πάρω».
 Ἰ'Φοβήθ' ὁ νεῖδς, πετάχτηκε τὸ δρέπανο νὰ πάρη,
 Γιὰ μιὰ στιγμή ἐθάρρεψες πῶς βλέπεις παλληκάρι·
 Ἄ'Ἄν ἦσ' ὁ Χάρος, διάβαινε, γιατί δὲ θὰ σ' ἀφήσω. . . »
 Τοῦ λέει καὶ πέφτει, δὲν κρατεῖ, ἔς τὸ προσκεφάλι πίσω,
 Κι' ἀρχίζει τὸν παρακαλεῖ «ἄσε με Χάρο, ἀκόμα,
 Ἄ'Λυπήσου μόν' τὰ νεῖάτα μου ποῦ θὰ ἔμπουνε ἔς τὸ χῶμα·
 Ἄ'Ἄσε κάνε νὰ πάψουνε ἀπ' τὰ βουνὰ τὰ χιόνια,
 Ἄ'Καὶ ν' ἄρθῃ ὁ καλὸς καιρὸς, ν' ἀρχίσουνε τ' ἀηδόνια,
 Ἄ'Νὰ βγῶ ἔς τοὺς κάμπους νὰ χαρῶ τὸν ἥλιο, τὰ λουλούδια,
 Ἄ'Νὰ εἰπῶ ἀκόμα μιὰ φορά τῆς ξενητεῖᾶς τραγουδία,
 Ἄ'Νὰ στείλω μιὰ στεφνὴ γραφὴ, πικρὴ φαρμακωμένη,
 Ἄ'Τῆς δόλλιας τῆς μανούλας μου νὰ μὴ με πεοιμένη»·
 Ἄ'Ὁ Χάρος νεῖάτα δὲν θωρεῖ, δὲν ἀγρηκάει, κουφαίνει,
 Ἄ'Τίποτε δὲν σπλαχνίζεται, ξέρει ψυχαῖς νὰ παίρνῃ»·
 Ἄ'Χάρο, σὰν τ' ἀποφάσιες καὶ θέλεις νὰ μὲ πάρῃς·
 Ἄ'Μιὰ χάρι θέλω ἀπ' τὰ σέ, μιὰ μόνη νὰ μοῦ κάνῃς·
 Ἄ'Ὅταν μ' ἀποχωρίστηκε ἡ μάνα μου, ἀπάνω
 Ἄ'Σ τὸν σταυρωμένο μ' ἔβαλε ὄρκο γιὰ νὰ τῆς κάνω,
 Ἄ'Πριχοῦ δυὸ χρόνια κλείσουνε τὴν ξενητεῖά ν' ἀφήσω,
 Ἄ'Νὰ πᾶ νὰ μ' ἴδῃ μιὰ φορά, καὶ πάλι νὰ γυρίσω·
 Ἄ'Ἄλλο παιδί δὲν καρτερεῖ, ἄλλο δὲν ἀπαντέχει·
 Ἄ'Εγὼ εἶμαι τὸ μονάκριβο, ἔς τὸ κόσμο μέναν' ἔχει·
 Ἄ'Τώρα ποῦ θὰ πηγαίνουμε μέσ' ἔς τὸ βαθὺ σκοτάδι,
 Ἄ'Πριχοῦ καὶ νὰ κατέβουμε γιὰ νὰ ἔμπουμε ἔς τὸν Ἀδῇ,
 Ἄ'Νὰ μὲ περάσῃς μιὰ φορά ἀπὸ τὴ γειτονεῖά μου,
 Ἄ'Νὰ πᾶ γιὰ ὑστερνὴν φορά νὰ ἴδῶ τὰ πατρικά μου,
 Ἄ'Γιὰ νὰ ἔβρω τὴ μανουλά μου, νὰ πάρω τὸ φιλί της,
 Ἄ'Τὸν τελευταῖο χωρισμὸ νὰ πάρ' ἀπ' τὸ παιδί της·
 Ἄ'Δέχτηκ' ὁ Χάρος καὶ ἔσκυψε, ἔς τὴν ἀγκαλιὰ τὸν παίρνει,

'Σ τὸ ἄτη του τὸν ἔβαλε ποῦ φτερωτὰ διαβαίνει·
 Πετᾶξαν μεσ' ἔς τὰ σύγνεφα, σὰν ἀστραπὴ χαθῆκαν,
 Ἐφτάσανε ἔς τὴν μόνα του, μεσ' ἔς τὴν αὐλὴ καὶ ἔμπῃσαν·
 Ἡ δὴ δυστυχὴ δὲν εὗρισκε τὸν ὕπνο της ἀκόμα,
 Μόνο γερμένη ἔστεκε ἔς τὸ ἔρημό της στῶμα·
 Θυμότανε τὴν ξενητεῖά, θυμόταν τὴν χηρεῖά της,
 Θυμόταν πόσο μαύρισε ὁ Χάρος τὴν καρδιά της·
 Θυμόταν τὸ μονάκριβο, τ' ἀγαπητὸ παιδί της,
 Ποῦχε ἔς αὐτὸ τὰ θάρη της, τὴ μόνη παντοχὴ της·
 Κι' ἐκεῖ γρηκάζει τὴν κλειδωνιά καὶ μιὰ φωνὴ θλιμμένη,
 "Ἄνοιξε, μάνα μ', ἄνοιξε, ὁ γυιὸς σου περιμένει,
 "Τὸν ὄρκο του ἐφύλαξε καὶ ἦρθε τὸ παιδί σου·
 "Ἄνοιξε, μάνα, βιάζομαι νὰ πάρω τὴν εὐχὴ σου."
 Γρηκὰ ἢ δόλια, στέκεται, ὁλόγυρα ξανοίγει,
 Καὶ μὲ λαχτάρια ῥίχνεται, τὴν πόρτα της ἀνοίγει.
 "Πωπῶ, πωπῶ τρομάρά μου! γιατί παιδί μου τώρα,
 "Ἄς τὸ χρὺο, τὰ μεσάνυχτα! πῶς ἦρθες τέτοια ὥρα!
 "Κακὸ μεγάλο μ' εὐχῆς! πῶς τρέμεις! παγωμένο!
 "Γιατί παιδί μου εἰς' ἀχνὸ καὶ παραπονεμένο!
 "Δρόμο πολὺ ἐπέρασες, εἰλα ἐδῶ σιμά μου,
 • Νὰ σὲ ζεστάνω ἡ δυστυχὴ μέσα ἔς τὴν ἀγκαλιά μου."
 Καὶ μὲ λαχτάρια ἔτρεξε γιὰ νὰ τὸν ἀγκαλιάσῃ,
 Μὰ δὲν μπορεῖ ἡ δυστυχὴ ἔς τὰ χέρια νὰ τὸν πιάσῃ.
 "Ἀλλοίμονο! δὲν στέκεται, καὶ τὸν ἀγέρα πιάνω!
 • Ποῖός εἶναι αὐτός, παιδάκι μου, ποῦ στέκετ' ἐκεῖ ἄνω,
 "Κἂν μὲ θεωρεῖ ἀγριωπά! σκιάζομαι ἡ καυμένη·
 "Διῶξ' τον παιδί μου, διῶξ' τον. τί θέλει, ποῖον προσμένει;"
 "Μάνα μ' ἐμένα καρτερεῖ, τί μ' ἔχει καὶ μ' ὀρίζει,
 "Καὶ πᾶμε ἔκτ' ποῦ λησμοναίει καθένας, δὲν γυρίζει·
 "Σ' μά του θὲ νὰ κάθουμαι, μαζὴ του θὰ κοιμάμαι,
 "Καὶ σένανε θ' ἀπαρνηθῶ, δὲ θὰ σὲ συλλογᾶμαι·
 "Τώρα τὴν ὑστερινή σ' εὐχὴ, μάνα μου, νὰ μοῦ δώσης,
 "Τί πιά ἔς τὸν Ἄδη θὰ μὲ ἰδῆς, ἐκεῖ θὰ μ' ἀνταμώσης."
 Καπνὸς ἐγείνη κι' ἔφυγε, ἦταν καὶ δὲν ἐφάνη,
 Κ' ἡ μαύρη ἡ μανούλά του ἔπεσε νὰ πεθάνῃ.

ΜΑΡΙΕΤΤΑ ΜΠΕΤΣΟΥ.

ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ ΕΝ Τῷ ΕΑΡΙ.

ὦ ἔαρ, ὦ αἰώνια ἐπαναστρεφόμενη
 με γότηρ' ἀναλλοίωτα τῆς φύσεως νεότης,
 εἶπέ μοι, διατί ἐνῶ τοσοῦτον με εὐφραίνει,
 κρυφά με θλίβ' ἡ θεία σου ἀκμή καὶ ὠραιότης;

★

Ἐπάνω εἰς τὴν ζωσάν σου εἰκόνα πτερυγίζουν,
 σκιάζουν τὴν καρδίαν μου θανάτου μαῦρα νέφη,
 καὶ οἱ χλωροὶ σου στέφανοι πενθίμως ψιθυρίζουν,
 ὅτι τὸ ἔαρ δι' ἡμᾶς τοῦ βίου δις δὲν στρέφει.

★

Ἐκ τρυφερᾶς νεότητος, περίπατοί μου φίλοι,
 τριούτους σᾶς ἐγνώρισα, τοῦ ἔαρος ἡ ὥρα,
 ὅταν με χεῖλη ῥόδινα κ' εὐώδη σᾶς ἐφίλει·
 ὥς τότε, ἀναλλοίωτοι μοῦ μειδιᾶτε τώρα.

★

Ἡ χλόη ἡ σκεπάζουσα τὸ βᾶθρον τὸ ἐκ ξύλου,
 τὰ δένδρα τὰ βαθύτκια, τὸ ἄσμα τσῦ ξεφύρου,
 τὸ γέλασμα τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ ἀγροῦ ποικίλου,
 ὅλ' ἀποπνέουν τὴν ζωὴν, ποῦ τότε με ἐπλήρου!

Δὲν λείπει οὐδὲ φύλλον ἐν ἐκ τῆς φαιδρᾶς εἰκόνας!
 ὥς τότε ψάλλει τὸ πτηνόν, τὸ ὕδωρ μουρμουρίζει,
 πᾶσα ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανός, ὥς θείας λύρας τόνος,
 μαγαίαν, ὅπως ἄλλοτε, ἀνέκφραστον σκορπίζει.

★

Φεῦ, μόνον ἡ καρδιά μου ἐντός μου ἡλλοιώθη!
 ὅπου γλυκὰ ἐρρέμβαζα, ἐν σκέψει τώρα βαίνω,
 ψυχρός, ἐκεῖ ποῦ ἄλλοτε θερμοὶ μ' ἐπτέρουν πόθοι,
 ὅπου ἐλπίδας ἔτρεφα, χωρὶς ἐλπίδων στένω.

★

"Αλλοτε κατωπτρίζετο ὁ οὐρανὸς ἐντός μου,
 πᾶτα φωνή τῆς φύσεως κ' εἰκὼν μ' ἐνεθουσία,
 κόσμους ἀνέπλαττον χουσουῖς ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ κόσμου,
 δὲν εἶχον ἔτι παρελθόν, τὸ μέλλον μ' ἐμειδία.

★

Πλὴν τώρα; βέβηλοι πνοαί, αἱ μέριμναι, τὰ πάθη,
 τῶν ὁμιλον ἐσόδησαν φιλομειδῶν ἐταίρων.
 κ' εἰς τῶν φρενῶν μου τὰ θολά, συνταραχμένα βάθη,
 θλασμένον πίπτει τέρψεων τὸ ἴνδαλμα προτέρων!...

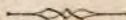
★

Στεμμένος μὲ τὰ ὀροσερὰ τοῦ ἔαρός μου ἄνθη,
 ἀκμαίαν φύσιν χαιρετῶ, ἔαρ εἰς ἔαρ θάλλω!
 πάλιν θ' ἀνθίσ' ἡ γῆ... κ' ἰδοὺ τὸ ἔαρ μ' ἐμαράνθη,
 καὶ φθινοπώρου μέτωπον μὲ ἄνθη περιβάλλω.

★

ὦ ἔαρ, ὦ αἰώνια ἐπικναστρεφόμενη
 μὲ γόητρ' ἀναλλοίωτα τῆς φύσεως νεότης,
 εἰπέ μοι, διατί ἐνῶ τοσοῦτον μὲ εὐφραίνει,
 κρυφαὶ μὲ θλίβ' ἡ τόση σου ἀκμή καὶ ὠραιότης;

ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΠΡΟΒΕΛΕΓΙΟΣ.

ΔΙΑΤΙ ΠΑΝΤΟΥ ΣΕ ΒΛΕΠΩ;

Τῷ...

"Οπου ἂν στραφῇ τὸ ὄμμα, διατί παντοῦ σε βλέπει;
 Καὶ σὲ πάντοτε εἰς τὸν νουν μου ὅ,τι ἀτενίσω φέρει;
 Διατί νὰ μὲ ἐλκύης ἐνῶ νὰ σε φεύγω πρέπει,
 Διατί τὸ στῆθος κάμνεις ὑπὸ ἔρωτος νὰ σπαίρῃ;
 Πῶς μ' ἐυάγευσες καὶ ὅπου ὅπου ἂν τὸ βῆμα τρέπω
 Σὲ καὶ μόνον διακρίνω, σὲ καὶ μόνον παντοῦ βλέπω;

Διατί ἡ φύσις ὅταν ὅλη χαίρῃ ἐγὼ μόνῃ
 Ν' ἀναλύωμαι εἰς στόνους, εἰς τὸ δάκρυ ν' ἀναλύω ;
 Νὰ παρέρχωντ' ἐν ὀδύναϊς οἱ νεανικοὶ μου χρόνοι,
 Καὶ πρὶν ἔτι ἀνατεῖλω ζωηρά, ὦχρά νὰ δύω ;
 Πῶς πρὸς τὴν μελαγχολίαν τόσῳ νεαρὰ νὰ ῥέπω ;
 Διὰ σέ ἀφρῶ δὲν εἶμαι διατί παντοῦ σε βλέπω ;

Πῶς τὴν νύκτα τὸ πᾶν ὅταν ἡρεμῇ καὶ ἡσυχάζῃ,
 Κ' εἰς τὰ βλέφαρα ὁ ὕπνος κάθηται γλυκὺς τῶν ἄλλων,
 Ἡ ψυχὴ μου βυθισμένη εἰς ὀδύνας νὰ στενάξῃ,
 Καὶ τρικυμιῶν ἐντὸς μου νὰ αἰσθάνωμαι τὸν σάλον ;
 Ἐνῶ θέλω νὰ σέ φύγω, πῶς τὴν γνώμην μετατρέπω ;
 Καὶ πρὸς σέ φέρομαι πάλιν, καὶ σέ πάλιν μόνον βλέπω ;

Ὁ καιρὸς ἰδοὺ ἐγγίζει ὅστις θέλει μᾶς χωρίσει,
 Διατί λοιπὸν διστάζω βίον μισητὸν ν' ἀφήσω ;
 Δύνατ' ἡ ψυχὴ μακράν σου εὐτυχίαν νὰ ἐλπίσῃ ;
 Ἄνευ σοῦ μὴ δὲν γνωρίζω πῶς ἀδυνατῶ νὰ ζήσω ;
 Διατί διστάζω ἔτι καὶ εἰσέτι ἀμφιρρέπω ;
 Δι' ἐμὲ τὸ πᾶν πῶς εἶσαι δὲν τὸ εἶδον ; δὲν τὸ βλέπω ;

Πλὴν τί λέγω ; ὄχι, ὄχι· ἄς ἐλπίζω καὶ ἄς ζήσω,
 Δύναται τὸ πᾶν εἰς μίαν στιγμὴν μόνην νὰ ἀλλάξῃ,
 Τίς γνωρίζει ! .. τὴν ἐλπίδα εἰς τὸ στῆθος ἄς ἐγκλείσω,
 Μὴ τὰς πτέρυγας τῆς κόπῃ, μὴ ἀφίνω νὰ πετάξῃ.
 Ἐλπιζε ὡς θὰ ἐλπίζω, ὡς πιστὴ θὰ ᾔμαι ἔσο,
 Δὲν δεσμεύουν τὴν καρδίαν οἱ δεσμοὶ οὗς θὰ συνδέσω.

Ἐν Ἀθήναις 187 . . .

ΦΩΤΕΙΝΗ Α. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ.

Η ΒΑΣΙΛΟΠΗΤΑ

Τὸ σπίτι λάμπει ὁλόχαρο. 'Μαζεύθ' ἡ φ α μ ε λ λ ῖ ᾶ
 Τὴν ἀκριβὴ πρωτοχρονιὰ γιὰ νὰ γιερτάσῃ πάλι·
 Γιὰ ἰδῆς πῶς σμίγουνε λευκά κι' ὁλόξανθα μαλλιά
 'Μπροστά 'ς τῆς βασιλόπητας τὰ ζαχαρένια κάλλη.

Μέσα 'ς τὸ σπίτι ἐκκλησιᾶς ἐχύθη σιγαλιά.
 Καὶ φρονιμαίνουν τὰ παιδιὰ, κι' εἶναι παιδιὰ οἱ μεγάλοι·
 Καλότυχος ποὺ 'σάν χρυσὸ πουλάκι ἀπ' τὴν φωλιά,
 'Απὸ τὸ κορματάκι του ἓνα φλωρί θὰ βγάλῃ!

Καὶ 'ς τὴν μεγάλη φ α μ ε λ λ ῖ ᾶ τοῦ κόσμου λατρευταῖς
 Παρόμοια βασιλόπηταις προβάλλουνε κι' αὐταῖς
 ὁ πλοῦτος, ἡ γυναῖκα, ἡ ἐργασία.

Καλότυχος ποὺ ἀπλώνοντας τὸ χέρι νὰ χαρῇ
 Τὴν τυχερὴ μερίδα του, θὲ ν' ἄβρῃ 'σὰ φλωρί
 Κρυμμένη μέσα ἐκεῖ τὴν εὐτυχία!

ΚΩΝ. ΠΑΛΑΜΑΣ.

ΤΟ ΑΣΜΑ

Ἡ φύσις ὡς φιλάρεσκος γυνὴ ἐρωτευμένη,
 τὰ κάλλη της τὰ ἄπειρα ποτὲ ἀπαριθμοῦσα,
 πρὸς τὸν πατέρα Πλάστην της προσῆλθε δακρυσμένη,
 καί : « Πάτερ, παντοδύναμε, τῷ εἶπεν, ἀθυμοῦσα,
 "ἂν ἀγαπᾷς, ἐλέησον, τὸ δυστυχὲς σου πλάσμα,
 "καὶ θέλησε μ' ἐν βλέμμα σου, ποὺ τόσα δαφιλεύει,

ἢ ἔμπνευσις τοῦ κάλλους μου ν' ἀποκαλῆται ᾧ σ μ α!
 • νὰ τέρπη τὰς αἰσθήσεις μου καὶ νὰ διερμηνεύῃ».
 Τὴν εὐσπλαγχνίσθη καὶ στραφείς, τῇ λέγει: «Ἰενηθήτω!»
 Ἄλλ' ἐπειδὴ διερμηνεύς καὶ λάτρις ἀπητεῖτε,
 ἐν τῇ θερμῇ τοῦ ποιητοῦ τὴν ἔρριψεν ἀγκάλῃ,
 νὰ μελωδῇ ὅσα αὐτὴ θά τῳ δεικνύῃ κάλλη.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΛΑΝΤΣ.

ΕΚΔΙΚΗΣΙΣ

Δὲν ἐννοῶ, ἀγάπη μου, τί εἶσαι·
 ἐγὼ σοῦ ψέλνω τόσα τραγουδάκια,
 καὶ ἀντὶ νὰ μ' ἀγαπᾷς, νὰ μὲ λυπῇσαι,
 σὺ μὲ ποτίζεις πάντοτε φαρμάκια.

Σοῦ ἔφαλα τὰ ῥόδινά σου χεῖλη,
 τὰ μάτια σου, τὰ καστανὰ μαλλιά σου,
 τὰ φρύδια σου γραμμένα μὲ κονδύλι,
 τὰ στήθη σου καὶ τὰ σπρα μάγουλά σου.

Μὲ σκάς ἐσύ, καὶ ἐγὼ θὲ νὰ σὲ σκάσω,
 καὶ ἀντὶ νὰ ψάλω πειὰ τὴν ὡμορφιά σου
 τὰ ἐλαττώματά σου θ' ἀραδιάσω,
 καὶ ἀρχίζω πρῶτα, πρῶτ' ἀπ' τὴν καρδιά σου.

ΙΩΑΝ. ΠΟΛΕΜΗΣ.

ΕΙΣ ΕΡΩΤΑ ΚΑΙ ΚΟΡΗΝ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Εἶδες τὸ φίλημα,
 Πὺ πρωτοδίνη
 Τὸ γλυκοβύζαστο
 Μικρὸ παιδί,
 Ἡ πῶς χαμογελά.
 Καὶ καταπίνει
 Τὸ πρῶτον ὄνειρον
 Ὅταν ἰδῇ;
 Ἔτσι ἀθῶον,
 Κόρη μου φαίνεσαι,
 Κ' ἡ ἔρημή μου
 Καρδιά πνιεῖ,
 Γιατ' ἐνὸς ψεύτη
 Ν' ἀκούς εὐφραίνεσαι
 Τὴν ἀτημένεα
 Γλυκεῖα φωνή.

Γ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ.

ΜΥΘΟΣ

ΑΠΟΤΥΧΙΑ

Τοῦ ἐφετινοῦ μου μύθου ἥρωες εἶναι θαυμαστὸς
 εἰς τῶν πρώτων φιλαργύρων,
 κεφαλῇ μεστή ταλλήρων,
 μηχανή, ἥτις εὐρίσκει τὸ τρις ὀδώδεκα πιστῶς...

"Ελειπε μίαν ἡμέραν ὅλ' ἡ οἰκογένειά του
καὶ αὐτὸς εἰς τὸ γραφεῖον μόνος, μὲ τὰ νυκτικά του,
εἶχεν ἀνοικτὸν τὸ Μέγα τῶν λογιστικῶν βιβλίων
καὶ ἔγραφε, τοὺς ὀφθαλμούς του καὶ τὸ στόμα συγχοκλείων·

Αἴφνης ὁμως ἐνθυμήθη, φαίνεται, σπουδαῖόν τι,
καὶ εὐθὺς κλείει τὸ βιβλίον
καὶ ἀφίνει τὸ γραφεῖον
καὶ εἰς τὸν κοιτῶνα τρέχει κατ' εὐθείαν . . . τί ζητεῖ ;

Ἐνθυμήθη ὅτι ἦτο ἡ κανδήλα ἀναμμένη·
ὅπ' ! ἰδέτε τον, ἐπάνω εἰς ἓν κάθισιμ' ἀναβαίνει
καὶ φουῖ, φουῖ ἀσθμαίνων καὶ τραυλίζων : « τί σπατάλη !
"δὲν της εἶπα πῶς δὲν πρέπει 'ς τὰς εἰκόνας φῶς νὰ βάλῃ !

"Κ' ἰδοὺ κέρδος τὴν ἡμέραν δύο στρογγυλῶν λεπτῶν
"καὶ εἰς πενταετίαν μίαν
"ἔχομεν οἰκονομίαν
"τρεῖς ἐξ ὀραχμῶν ! . . . μὰ τότε τὸ φῶς εἶνε περιττόν .

"Ἐγὼ πλέον τὴν κανδήλαν ἐδῶ δὲν θά την ἀφήσω
"καὶ πολὺ καλὰ θά κάμω σήμερον νὰ την πωλήσω . . .
"Ἐχει ὁμως λάδι μέσα, καὶ εἶνε κρίμα νὰ το χάσω·
"εἰμπορῶ μ' αὐτὸ ὡραῖα ἐξ ἡμέρας νὰ περάσω . . .

"Ἀλλὰ τὸ εὐλογημένον, ἔχει μέσα καὶ νερόν . . .
"τώρα πῶς νὰ το χωρίσω ;
"Στάσου . . . ἂν το κοσκινίσω,
"φεύγει τὸ νερόν καὶ μένει τὸ λαδάκι καθαρὸν . . . "

Εἶπε καὶ μετ' ἀγωνίας ἐξεκρέμασεν ὁ γέρον
τὴν κανδήλαν καὶ κατέβη κλονιζόμενος, πλὴν χαίρων.
Κόσκινον λεπτόν νὰ εὖρῃ τρέχει εἰς τὴν ἀποθήκην
καὶ γελᾷ τὸ πρόσωπόν του ὡς μετὰ μεγάλην νίκην ! . . .

Τὸ νερόν νὰ κοσκινίσῃ καὶ τὸ ἐλαιὸν ζητεῖ!
Χρυσούφαντος βλακεία
Εἴσαι, ὦ φιλαργυρία ! . . .

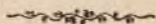
Ἄλλ' ἀκούσατε . . . λακτίζει, βλασφημεῖ, ἀγανακτεῖ.

Τί νὰ ἔχῃ ! . . . ὦ, ἰδοὺ τον τρέχει ἐξηγριωμένος·
προσοχὴ μὴ σας λερώσῃ, κ' εἶνε καταλαδωμένος·
Ἐν τεμάχιον κοσκίνου εἰς τὴν δεξιάν του σείει,
ρίπτεται εἰς τὸ γραφεῖον καὶ μ' ὀρμὴν τὴν θύραν κλείει.

Ὅλον δηλαδὴ ἐκεῖνο τὸ κακὸν καὶ οἱ θυμοὶ
ἦσαν κατὰ τοῦ δυστήνου
καὶ πολυπαθοῦς κοσκίνου,
ἐπειδὴ ἐματαιώθη ἡ σοφὴ του δοκιμὴ!

Ἀλλὰ, γέρον μου, τί πταίει τὸ ἀθῶον κόσκινόν σου
καὶ το ἔθραυσες ἐπάνω εἰς τὸν ἄδικον θυμόν σου !
Πταίεις μόνος σύ, διότι πρὶν τὸ κόσκινον ζητήσης,
καὶ κατάλληλον ἂν εἶνε ἔπρεπε νὰ ἐρωτήσῃς . . .

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ι. ΦΕΡΜΠΟΣ.

ΑΝ ΉΜΗΝ ΚΥΡΙΟΣ

Ἄν ἡμην κύριος ἐγὼ τῆς λήθης,
Οὐδέποθ' εἰλκόν με πρὸς Σέ οἱ πόδες,
Οὐδὲ τοῦ εὐχρου Σου τὸ ἐλαιῶδες,
τοῦθ' ὅπερ, πέποιθα, διενοήθης.

Ἄν ἡμην κύριος τῆς εὐφροσύνης,
ἧς γεῦμα ἔλαθεν ὁ πρῶτος ἔρωσ,
Σὺ ἥσο ἔαρ μου, Σὺ καὶ τὸ θέρος,
ἐγὼ δ' ἀχείμαστος κρυπτῆς ὀδύνης.

